

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Головне територіальне управління юстиції в Житомирській області
Центр досліджень прав людини**

ЛІТОПИСЕЦЬ

Випуск 14

Житомир – 2019

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 5 від 28 грудня 2018 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету

Кавун А. А., кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова

Венгерська В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії України Житомирського державного університету імені Івана Франка

Літописець. Випуск 14: Збірник наукових праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до 70-річчя прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 6 грудня 2018 року). – Житомир: ФОП Левковець Н. М., 2019. – 347 с.

Адреса організаційного комітету:

10014, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, буд.

Ел. пошта: pravosvit.zdu@ukr.net

www.zu.edu.ua

У збірнику представлені доповіді, які були оприлюднені на VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до 70-річчя прийняття Загальної декларації прав людини)», що відбулася у Житомирському державному університеті імені Івана Франка 6 грудня 2018 року.

Розміщені у збірнику доповіді стосуються таких напрямків: «Права людини в процесі українського державотворення», «Конституційний статус людини і громадянина: проблеми захисту», «Причини корупції в Україні, шляхи її подолання», «Політична корупція в сучасній Україні», «Міжнародно-правові механізми та гарантії забезпечення прав і свобод людини», «Реформування українського суспільства в контексті європейської інтеграції».

Розрахована на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, всіх, хто цікавиться проблемами прав людини.

Друкується в авторській редакції

© Колектив авторів, 2019
© Житомирський державний
університет ім. Івана Франка

ЗМІСТ

Гуйван П. Д. Сутність правової визначеності при захисті прав людини	8
Костючков С. К. Забезпечення права людини на екологічно безпечне середовище: міжнародно-правовий аспект	11
Макаренков О. Л., Аганін О. В. Протидія корупції у Національній поліції України в умовах трансформацій публічного права відкритого суспільства: стан, ризики та суб'єкти	14
Adamenko V. Corruption effect on human right in Ukraine	17
Коротич Е. А. Международно-правовые механизмы защиты права человека на охрану здоровья	20
Цимбалюк В. С. Окремі конституційно-правові засади модернізації науково-освітньої сфери в контексті євроінтеграції України	22
Повзик Є. В. Особливості отримання згоди потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості	25
Воротниченко Н. Ф. Процедура розгляду справ про порушення податкового законодавства: проблеми законодавчого регулювання	28
Канакі А. В. Особливості правового регулювання домашнього насильства в Україні: сексуальне насильство	31
Кайданович Т. М. The right for abortion	33
Леонов М. С. Лібералізм як ідеологія гендерної рівності: причини виникнення та наслідки боротьби за гендерну рівність і сексуальні свободи	39
Чечель А. В. Децентралізація публічного управління як когнітивна основа правових принципів формування місцевих бюджетів	41
Бучинська Т. В. #ЧужихДітейНебуває: новели законодавства щодо сплати аліментів	44
Рудницька О. П. Окремі аспекти адаптації національного законодавства про відпустки працівникам із сімейними обов'язками до європейських стандартів	47
Бібік А. М., Куколенко Д. Конституційно-правовий механізм реалізації міжнародного захисту прав людини в Україні	51
Войтович Н. Ф. Забезпечення прав і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій	54
Бондарчук Н. В., Бугайчук А. Ю. Проблеми правового статусу медіатора	58
Магась-Демидас Ю. І. Маніфест 17 жовтня 1905 року як підґрунтя демократизації суспільства та розвитку прав людини в Російській імперії	61
Кондратюк С. В. Право на освіту у Російській імперії на зламі століть та його реалізація на прикладі Волинської губернії	63
Гордійчук М. В. Причинний комплекс виникнення та існування корупції в Україні	66
Вавринчук М. П., Міхалець А. В. Голодомор як специфічний інструмент тоталітарного режиму та порушення прав людини	69
Проценко Л. Й. Захист прав людини в адміністративному судочинстві	73
Москалевич Г. Н. Соблюдение прав и свобод человека при осуществлении оперативно-розыскной деятельности	76
Василенко Л. П. Прогалини законодавства щодо відшкодування шкоди завданої посадовими особами органів державної влади	79

Срібна Б. Р., Чабанюк Р. М., Чабанюк С. М. Права людини в процесі українського державотворення	82
Кравчук І. І. Адвокат як суб'єкт використання криміналістичних знань у судовому розгляді кримінальних проваджень	87
Панченко В. С. Соціальні гарантії суддівської діяльності у 1871–1919 рр. на прикладі мирових судів Волинської губернії	91
Головко С. Г., Максименко В. О. Сутність та причини корупції в системі органів державної влади України	95
Магась В. О. Земське законодавство кінця XIX – початку XX ст. як засіб регулювання самоврядної ініціативи в Російській імперії	97
Блищик Е. С. Конституційне право громадян на державну службу та механізм його реалізації	99
Свідерська О. М. Державне регулювання розвитку селянського господарства Поділля та Південно-Східної Волині в роки непу (1921–1929 рр.)	101
Рафальська Т. Л. Еволюція репресивно-каральної системи на Житомирщині у 1921–1937 роках	104
Курило Т. В., Долинюк Х. Т. Новели цивільного законодавства щодо товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю	107
Русов А. А. Конституційні гарантії соціальної захищеності громадян в Україні	110
Кобернюк В. М. Порядок реєстрації кримінальних правопорушень та порядок звільнення від кримінальної відповідальності при наданні пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди (ст.ст. 368, 369 КК України)	112
Прокопенко І. П. Деякі аспекти правового регулювання водного законодавства України	116
Бучинська А. Й. Депутатська недоторканність депутатів місцевих рад за законодавством України та Польщі	117
Васильєва Р. Ю., Семенець Л. М. Застосування міжнародного гуманітарного права в надзвичайних ситуаціях соціального походження	120
Білоус О. Інститут державного обвинувачення в Російській імперії в другій пол. XIX ст. – на поч. XX ст.	123
Adamenko V. Violation of Basic Human Rights: Human Trafficking	126
Козачук В. І. Проблема визначення поняття «предмет договору»	129
Зосімович О. Ю. Правовий статус приватних повірених у Російській імперії	134
Волівецька М. Основні положення Конституції США 1787 року	138
Волошина М. А. Проблеми реалізації Україною окремих положень Європейської соціальної хартії	141
Гаврилюк М. М. Типи корупції та характер їх прояву в Україні	144
Казміренко Д. Ю. Корупційні явища в Україні: причини і шляхи подолання	146
Ковтонюк Н. Проблема децентралізації державного управління у сучасній Україні	149
Комар К. О. Муніципально-правові аспекти вирішення окремих глобальних проблем сучасності	153
Котвицька І. В. Демократія участі: правовий аспект	156
Кужим К. О. Рішення Європейського суду з прав людини: місце у правовій системі України	159
Кулаксіс Ц. С. Реалізація та захист конституційного статусу особи і громадянина в Україні	161

Ткач Т. О. Проблематика втручання штучного інтелекту в особисте життя людини	163
Ткаченко Є. М. Обмеження прав людини на українських землях в XVI столітті	166
Федиців М. Б. Проблеми відшкодування шкоди завданими незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, досудового слідства, прокуратури чи суду	169
Кучер О. В., Мазур І. В. Основні конституційні засади прав і свобод людини в інформаційній сфері	171
Левченко А. С., Чмиркова Н. О. Право дитини на захист у цифровому середовищі	174
Мамчур С. М. Концептуальні підходи до визначення поняття джерела підвищеної небезпеки. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки	176
Микитюк А. І., Слободян А. В. Причини корупції в Україні, шляхи її подолання	179
Міненко Ю. В. Діяльність Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню в Україні	182
Місько А. Ю., Мельник В. В. Посвідчення факту відмови від підписання або неможливості підписання протоколу слідчої дії	186
Негер А. В. Діяльність юридичних клінік за кордоном	187
Нетребиська А. В. Обмеження прав в'язнів: міжнародний досвід й українські реалії	190
Огінська А. І. Співвідношення права власності та речового права	192
Пилявська М. І. Особливості реалізації прав і свобод особи в Україні	194
Піпа В. І. Відшкодування шкоди, заподіяної неправомірними діями чи бездіяльністю правоохоронних органів України	197
Пророк А. В. Сучасний стан та перспективи розвитку Антикорупційної політики в Україні	201
Романюк О. Забезпечення свободи слова та вираження поглядів у просторах мережі Інтернет, його нормативне закріплення	203
Росецька М. В. Інструменти електронного урядування на рівні функціонування місцевого самоврядування	206
Самборська А. О. Формування сучасної української моделі місцевого самоврядування в контексті Магдебурзького права	209
Сероветник Т. С. Захист прав споживачів у 1945–1991 рр.	212
Серьогіна В. Ісламська концепція прав людини та її розуміння крізь призму європейських ідей та цінностей	215
Існюк С. М. Джерела правового регулювання договірних відносин: теоретико-правовий аспект	217
Повніч М. М. Окремі аспекти класифікації договорів	220
Севрук І. Г. Причини корупції в Україні, шляхи її подолання	223
Кисліцька О. Корупція в Україні: причини та шляхи її подолання	227
Сторожук К. І. Проблеми муніципального права в Україні	230
Кравчук А. С. Становлення та розвиток юридичних клінік в Україні та світі	233

Федоров О. Законність і правопорядок на Волині у квітні–грудні 1918 р.	235
Фролов М. Міжнародні стандарти у сфері прав людини та їх імплементація в Україні	240
Хмельницька О. Б. Відповідальність старости як посадової особи місцевого самоврядування в об'єднаній територіальній громаді	243
Цегельнікова А. В. Співвідношення верховенства права та верховенства Конституції в сучасній Україні	246
Ярошук М. М. Правовий статус старости в Україні та Польщі: порівняльно правовий	248
Ясинська М. В. Реформування українського суспільства в контексті європейської інтеграції	251
Бондарчук М. Правовий статус ВЛКСМ	255
Казаку А. О. Проблема правового статусу солдатки в Російській імперії	257
Пустишева В. О. Виникнення карцерної системи у Франції в середині XIX ст.	258
Леднік О. В. Види покарання за часів правління Марії I Тюдор	262
Тарнавська М. П. Основні положення кримінального кодексу Франції 1810 року	265
Довженко Т. О. Передумови прийняття Конституції Речі Посполитої 3 травня 1971 року	267
Хилевич М. А. Становище жінки в сучасному мусульманському світі	269
Мудрецька А. В. Порівняльний аналіз правового статусу жінки в Стародавній Греції та Стародавньому Римі	271
Рафальський І. І. Права та свободи людини і громадянина за Конституцією України	273
Шуляк Б. В. Житлова субсидія як адресна соціальна допомога: актуальні питання вирішення проблеми енергозбереження	275
Хомин О. А., Пасічник В. В. Правове регулювання укладення та припинення договору міжнародного лізингу	277
Горбаченко Ю. В. Публічна інформація в соціальній мережі як доказ в суді: практика і аналітика	280
Стасюк О. Р., Вольська К. В. Правова природа позову про визнання права власності	283
Максимець Д. О. Нотаріат: сучасний погляд	284
Бенедюк В. І. Психологічні аспекти захисної промови адвоката	288
Краснопольський Д. Д. Сучасні вимоги до професіограми судді	291
Пшенишна К. В. До питання адвокатської таємниці в Україні	294
Остапчук А. А. Професійно-етичні основи діяльності нотаріуса	295
Семченков О. О. До питання правового регулювання адвокатської діяльності в Україні	297
Гарбар О. О. Злочини проти власності	300
Михалюк А. С. Литовські статuti та їхній вплив на розвиток права на території України в XVI ст.	302
Коник В. А. Місцеві органи виконавчої влади в Україні	305
Ситайло О. І. Магдебурзьке право та його розвиток на українських землях	307
Павловська Д. І. Еволюція монархічної форми правління у Великій Британії	310
Зубко Г. О. Нормативно-правове забезпечення права на освіту в Україні	313
Кушнірук Ю. О. Державний лад США	316

Скремінська О. О. Соціальна адаптація осіб, звільнених з місць позбавлення волі	318
Мельник Л. Ю. Роль судового прецеденту в праві ЄС	322
Калінчук В. В. Функції і повноваження суду ЄС	324
Вознюк Т. Ю. Співвідношення права ЄС і національного права держав-членів	326
Макарець К. Ю. Основні права і свободи громадянина в ЄС	329
Щупак М. А. Застосування принципу субсидіарності в праві ЄС	331
Опанасюк В., Пестова А. Вплив права ЄС на національне право держав-членів	333
Халімончук К. А. Роль санкцій в міжнародному праві	335
Хробуст Б. О. Участь прокурора в адміністративному судочинстві	338
Гаркава А. Соціальна реклама як засіб боротьби з дискримінацією	341
Мінігулова В. С. Правила адвокатської етики в Україні	344

Сутність правової визначеності при захисті прав людини

Прийнято вважати, що правова норма узгоджується з принципом визначеності, коли кожному суб'єктові зрозумілі правові наслідки свого діяння. Інакше кажучи, від правової певності акту залежить однакове розуміння, застосування і тлумачення правових приписів. Та крім вимог до визначеності правової норми, принцип правової визначеності у юридичній науці також розглядається у більш широкому аспекті і охоплює такі прояви, як непорушність і нескасовуваність набутих законних прав (vested rights); законність очікування (legitimate expectations) – право особи у своїх діях розраховувати на сталість існуючого законодавства, а відтак - незворотність закону й неможливість застосування закону до особи, яка не могла знати про його існування (нечинність не оприлюднених у належний спосіб актів та неможливість їхнього застосування при регулюванні суспільних відносин). За даними критеріями принцип спрямований на досягнення розумної стабільності права, забезпечення реалізації законних очікувань особи та захисту усіх, хто у своїй діяльності керується легальними рішеннями і діями публічної влади.

Вимога визначеності одна із і найсуттєвіших, що пред'являються як до правових актів, так і до судових вердиктів. При цьому правова визначеність як елемент верховенства права постулюється у таких проявах: непорушність і нескасовуваність набутих законних прав (vested rights); законні очікування (legitimate expectations) – право особи розраховувати на сталість існуючого законодавства; незворотність закону й неможливість застосування закону до особи, яка не могла знати про його існування (non-retroactivity) [1, с. 130]. Деякі дослідники, крім вказаних, до складових коментованого принципу відносять: право особи на використання зрозумілої мови в судовому процесі та правило позовної давності, згідно з яким не можна визнати документ незаконним, вимагати покарання або виконання зобов'язань після того, як збігли відведені для цього строки [2, с. 94]. З урахуванням зазначених проявів, які є різними взаємопов'язаними аспектами принципу правової визначеності, знаходить підтвердження точка зору про його багатогранність та загальність.

В цьому контексті значну роль відіграє вимога до визначеності судових рішень. Саме такий характер судових рішень зумовлює надання їм юридичної сили, бо тільки за цієї умови рішення здатні ефективно регулювати правовідносини. У правозастосуванні принцип визначеності вимагає, щоб нормативно-правові акти виконувалися; існувала практика уточнення (конкретизації) змісту нормативно-правових актів; практикувалося одноманітне застосування закону; рішення судів щодо застосування закону були остаточними і обов'язковими [3, с. 47–48]. Неможливість скасування остаточного судового рішення, яке набрало чинності, є однією з головних гарантій стабільного правового становища особи, адже судові вердикти повинні бути зрозумілі, чіткі та стабільні в часі. Європейський суд з прав людини, розкриваючи принцип правової визначеності при перегляді остаточного рішення, неодноразово вказував, що цей принцип припускає те, що сторони не вправі домагатися перегляду остаточного і такого, яке підлягає виконанню, судового рішення лише з метою перегляду і винесення нового рішення у справі. Повноваження вищестоящих судів по перегляду повинні здійснюватися з метою виправлення

судових помилок, неправильного відправлення правосуддя, а не для підміни нагляду. Перегляд не повинен розглядатися як замасковане оскарження, і одна лише можливість двох поглядів у справі не може служити підставою для перегляду [4, п. 51, 52].

Показовою у цьому відношенні прийнято вважати справу «Брумареску проти Румунії» (*Brumarescu v. Romania*), при розгляді якої Суд підкреслив, що «право на справедливий судовий розгляд судом, яке гарантується пунктом 1 статті 6 Конвенції, повинно тлумачитися в світлі преамбули до Конвенції, яка у відповідній частині свідчить, що принцип верховенства права є спільною спадщиною Високих Договірних Сторін. Одним з основних аспектів принципу верховенства права є принцип правової визначеності, який вимагає, крім іншого, щоб у разі винесення судами остаточного судового рішення воно не підлягало перегляду» [5, п. 61]. Власне, сталість та незмінність остаточного судового рішення, що вступило в законну силу, забезпечується через реалізацію відомого принципу *res judicata*. Це словосполучення перекладається з латини, як «вирішена справа». Тож, ще юристи римської доби, застосовуючи поняття *res judicata*, вважали, що справа вирішена по суті, усунута спірність чи невизначеність ситуації і рішення є остаточним та незмінним. Керуючись цим усталеним підходом, остаточні рішення судів національної системи не повинні бути предметом оскарження. Системи, де існує можливість скасовувати остаточні рішення, не базуючись при цьому на безспірних підставах публічного інтересу, та які допускають невизначеність у часі, несумісні з принципом юридичної визначеності.

Виходячи з цього, категорію *res judicata*, яка справедливо розглядається як рівнозначна остаточності рішення суду, що набрало чинності, слід вважати визначальною та такою, що гарантує незмінність встановленого статусу учасників спору, і то визнано державою. Це забезпечує стійкість правозастосовних актів. Правова визначеність також полягає в тому, щоб остаточні рішення судів були виконані. У приватних спорах виконання остаточних судових рішень може потребувати допомоги з боку державних органів, аби уникнути будь-якого ризику «приватного правосуддя», що є несумісним з верховенством права.

Принцип правової визначеності серед інших складових, які забезпечують стабільність, сталість та незмінність правового регулювання та правозастосування, включає також і вимоги до необґрунтованого розширення дискреційних повноважень органів влади. З цього приводу Венеційська Комісія у своїй Доповіді відзначила, що верховенству права суперечив би такий стан, за якого юридична свобода розсуду виконавчої влади надавалася б необмежено. В законі має бути визначена сфера будь-яких форм розсуду і те, як така свобода повинна здійснюватися, причому це має бути достатньо ясным, щоб окрема особа була належним чином захищена від сваволі [6, п. 45]. В свою чергу, ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці часто підкреслює, що словосполучення «згідно із законом», яке використовується у ст. 6 Конвенції, не лише вимагає дотримання національного закону, а й стосується якості такого закону (справа «Барановський проти Польщі») [7, п. 52]. Суд нагадує, що національне законодавство має з достатньою чіткістю визначати межі та спосіб здійснення відповідного дискреційного права, наданого органам влади, щоб забезпечувати громадянам той мінімальний рівень захисту, на який вони мають право згідно з принципом верховенства права в демократичному суспільстві [8, п. 33].

Конституція України встановлює, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах

повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19 Основного Закону). Але на практиці певні прогалини в законах компенсуються шляхом значного розширення обсягу дискреційних повноважень суб'єкта влади, а часом навіть за рахунок прийняття самим органом нормативних актів, у яких визначаються додаткові до встановлених законом повноваження. Приміром, Полтавська міська рада рішенням сесії від 31 січня 2017 р. сама себе наділила повноваженнями розпоряджатися майном і земельними ділянками, які належать співвласникам багатоквартирного будинків. Між тим, ст. 382 Цивільного кодексу України вказує: усі власники квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку є співвласниками на праві спільної сумісної власності спільного майна багатоквартирного будинку. Спільним майном багатоквартирного будинку є приміщення загального користування (у тому числі допоміжні), несучі, огорожувальні та несуче-огорожувальні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання всередині або за межами будинку, яке обслуговує більше одного житлового або нежитлового приміщення, а також будівлі і споруди, які призначені для задоволення потреб усіх співвласників багатоквартирного будинку та розташовані на прибудинковій території, а також права на земельну ділянку, на якій розташований багатоквартирний будинок та його прибудинкова територія, у разі державної реєстрації таких прав. При цьому орган місцевого самоврядування скористався прогалиною в чинному законодавстві – відсутністю порядку державної реєстрації вказаного майна, відтак недосконалість норм права зпровадувало прояви дискреції, та потягло необхідність вирішувати спір в судовому порядку [9].

Отже, можемо дійти певних висновків. Принцип правової визначеності як невідемна складова принципу верховенства права найбільше проявляється у вимогах до визначеності норм права, як на етапі їх створення, так і застосування. Можна із впевненістю стверджувати, що лише при єдності цих чинників, які визначають статику та динаміку правого регулювання, може бути забезпечено правову визначеність, що гарантуватиме стабільність та сталість відносин, діяльності держави та суспільства. Маємо зазначити, що українські законодавчі та правозастосовні органи ще досить далекі від європейських правил щодо застосування принципу правової визначеності у своїй діяльності. Значну увагу слід приділити посиленню вимог до визначеності судових рішень. Їхня невизначеність часто пояснюється недостатнім рівнем фахової кваліфікації окремих осіб, і саме на усунення даного недоліку мають спрямовуватися зусилля держави. У практичній площині правозастосовні органи мусять усвідомити, що визначений характер судових рішень є обов'язковою передумовою набуття ними юридичної сили.

При здійсненні правосуддя слід, зокрема, враховувати, що самостійне встановлення собі повноважень певним владним органом, до компетенції якого віднесена участь у конкретних правовідносинах, є неприпустимим. Засобами, за допомогою яких не виправдане розширення дискреції у повноваженнях органів влади можна звести до мінімуму, є вдосконалення норм права, їх конкретизація і деталізація. Суди також не вправі застосовувати правові акти «заднім числом» та такі акти, які не були у належний спосіб офіційно оприлюднені, що наразі, на жаль, часто трапляється, особливо на користь суб'єктів влади. Тільки у разі реального застосування вимог щодо правової визначеності, рішення правозастосовного органу здатні ефективно регулювати суспільні відносини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Магрело М. Концепт «законних очікувань» і принцип юридичної визначеності: причинно-наслідковий чи симбіотичний зв'язок? Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2013. № 3. С. 127–135.
2. Татам А. Право Європейського Союзу; [пер. з англ.]. К. : Абрис, 1998. 424 с.
3. Погребняк С. П. Вимоги до нормативно-правових актів, які впливають з принципу правової визначеності. Вісник АПНУ. 2005. № 3 (42). С. 42–53.
4. Рішення ЄСПЛ від 24 липня 2003 року у справі «Рябих проти Російської Федерації»(заява № 52854/99).URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/new/003.htm>.
5. Рішення ЄСПЛ від 28 жовтня 1999 року у справі «Брумареску проти Румунії», (заява № N 28342/95). URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307>
6. Доповідь № 512/2009 Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) «Верховенство права», Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року), URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr)
7. Рішення ЄСПЛ від 28 березня 2000 року у справі «Барановський проти Польщі» (Baranowski v. Poland), заява № 28358/95, URL: <https://www.legal-tools.org/doc/30bd1a/pdf/>.
8. Рішення ЄСПЛ від 15 листопада 1996 року у справі «Доменічіні проти Італії» (Domenichini v. Italy), заява № 15943/90 URL: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b6d810.html>
9. Справа № 554/2104/17. Архів Октябрського районного у м. Полтаві суду за 2017 рік.

Костючков Сергій Карпович

кандидат політичних наук, доцент,
Херсонський державний університет

Забезпечення права людини на екологічно безпечне середовище: міжнародно-правовий аспект

Активізація доктринальної розробки і практичного втілення в реальність трансформованої світоглядної системи координат у процесі взаємних зусиль усіх практично акторів світової спільноти в сфері глобальної екологічної безпеки є характерною для другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Тема екологічної безпеки в умовах сучасності видається безумовно актуальною зважаючи на її загальноцивілізаційну значущість, що підтверджується динамічно зростаючою увагою до проблеми екобезпеки в наукових дослідженнях, зокрема – у сфері правової науки. Стратегема екологічного мислення формує в суспільній свідомості розуміння того, що екологічна безпека є ключовим сегментом як національної, так і міжнародної безпеки. При цьому вирішальна роль належить міжнародному праву, цілі й принципи якого, будучи орієнтованими на загальнолюдські цінності, захищають превалюючий у сучасних умовах інтерес – універсальний інтерес виживання. Вперше в історії цивілізації складається ситуація, від подальшого розвитку якої залежить, наскільки картина майбутнього світооблаштування в суспільній правовій свідомості буде обґрунтованою в екологічному сенсі.

На нашу думку, «людство повинно звернутись до вічних духовних цінностей, усвідомити себе органічною частиною природи та елементом Космосу, сформулювати екологічну і космічну свідомість для того, щоб вийти із лабет глобальних протиріч, запобігти моральній деградації, уникнути самознищення. Розум як автокаталітичний продукт людської природи не має вже домінуючого значення, акцент зміщується на духовність, яка розглядається не тільки як сутнісна сила людини, але як важливий цивілізаційний потенціал, необхідний для рішення не тільки актуальних, але й прогнозовано прийдешніх проблем глобального масштабу» [1, с. 14].

У просторі юридичної науки активно здійснюється продукування загально правових концепцій та понять, які в перспективі інтегруються в різні галузі права. Ініційовані юридичною наукою глобальні, регіональні та локальні екологічні проблеми загальновідомі, в той же час продуктивні способи їх вирішення постають значущими об'єктами інтенсивного наукового пошуку. Відтак, оформлення міжнародної системи екологічної безпеки, доктринальною базою якої слугує сукупність внутрішньодержавних та міжнародних постійно діючих юридичних умов і вимог, обумовлено їх розробкою та реалізацією або державою, або інституціонально фіксованою групою держав, наддержавними утвореннями. В міжнародній юридичній практиці поняття «екологічна безпека» знаходить місце в багатьох сучасних нормативно-правових актах, однак детермінація екологічної безпеки у кожному конкретному юридичному документі має власні специфічні відмінності, нюансовані до найтонших відтінків сенсу.

Проблема екологічної безпеки в умовах сучасності провокує есхатологічні мотиви в футурологічній риториці: національні та міжнародні проекти несуть на собі відбиток асимптотичного насичення, за якого максимальні зусилля дають мінімальні результати. Є обґрунтовані побоювання того, що проекти такого роду в недалекому вже майбутньому продемонструють власну безпідставність, оскільки оточуюче середовище втратить сенс як простір для фізичного існування людства. В той же час міжнародні акти дають можливість налаштувати світову спільноту на розуміння проблем екологічної безпеки в різних її аспектах, фіксуючи базові положення, що впливають на моральне ставлення людства до екобезпеки, створюючи політичні умови та правову базу для розвитку, оптимізації та актуалізації національного законодавства в окремо взятій державі. В переліку таких міжнародних документів – Універсальний кодекс екологічно коректної поведінки, прийнятий на громадському симпозіумі в місті Бангкок (Таїланд) у 1960 р., що закликає переглянути цілі життя та існування людства; Стокгольмська декларація ООН 1972 р.; Всесвітня хартія природи 1982 р.; Всесвітня стратегія охорони природи 1980 р. (підготовлена в рамках Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів), якою було намічено систему довгострокових екологічно безпечних дій, необхідних для стійкого розвитку країн світу, а також інші резолюції міжнародних організацій.

У доповіді Всесвітній комісії з питань оточуючого середовища (Брутландська доповідь 1987 р.) наголошується на тому, що визначення безпеки в її традиційному розумінні – як політична й військова загроза національному суверенітету – має бути розширено за рахунок включення в нього негативного впливу екологічних чинників на всіх рівнях: локальному, регіональному, національному та глобальному. Концепція екологічної безпеки передбачає корегування / зміну сформованих історично підходів до питань охорони оточуючого середовища; вона має формувати умови для безпеки, в екологічному контексті, всіх держав на планеті. Ключовим аспектом концепції

екологічної безпеки можна вважати запобігання екологічним катастрофам (мінімізацію впливу причин, що їх викликають); в широкому розумінні концепція встановлює свого роду семіотичний місток між охороною оточуючого середовища, як процесом, що забезпечує, та глобальною екологічною безпекою, як таким, що забезпечується, явищем. У юридичному сенсі принцип екологічної безпеки передбачає зобов'язання держав виконувати свої функції таким чином, щоб мінімізувати (в ідеалі – виключити) шкоду екологічній сфері на всіх рівнях – від локального до глобального [2].

Планетарна важливість проблематики екологічної безпеки суттєво впливає на формування міжнародного правового простору, діючими проявами якого є, зокрема, моніторинг оточуючого середовища. Під моніторингом розуміється вимірювання фізичних, хімічних та біологічних змінних протягом часу, зазвичай – тривалих часових періодів для отримання даних про будь-які можливі зміни, а також про швидкість такого роду змін на контрольованому просторі з метою розуміння наявного стану оточуючого середовища та прогнозування будь-яких, навіть незначних змін. Особливої уваги заслуговує проектування бізнес-моделі для моніторингу оточуючого середовища з використанням швидкого MCDS (Багатокрітеріальне рішення підтримки), як дієвого інструмента підтримки інновацій в галузі охорони оточуючого середовища та забезпечення екологічної безпеки. За наявності достовірних даних навіть незначні ознаки вірогідної майбутньої небезпеки можна ідентифікувати за допомогою моніторингу, своєчасно та адекватно оцінюючи поточні події в екосфері. Сучасні дослідники (Т. Ескелінен, Т. Ресенен, У. Сантті, А. Хаппонен, М. Кайянус) зауважують, що відкриті для суспільства дані про оточуюче середовище сприяють прийняттю рішень і підтримці так званих «відкритих політичних моделей» [3].

В умовах сучасного світооблаштування розробка комплексної системи правового забезпечення екологічної безпеки господарської або іншої діяльності є безумовно актуальною та має стати пріоритетним перспективним трендом екологічної законотворчості, а також юридичної науки та практики правозастосування. Відповідно, загострюється проблематика дослідження різновекторних зв'язків між діяльністю людини як «хазяїна природи», майже завжди – контрпродуктивною та необхідністю поширення достовірної інформації щодо наукових досягнень у сфері пошуків шляхів оптимізації функціонування системи «Людина (природокористувач і суб'єкт правовідносин) – Суспільство (продуцент права й простір правовідносин) – Природа (суб'єкт права, що має власну внутрішню цінність)».

У якості підсумку слід зауважити, що:

1) становлення міжнародної системи екологічної безпеки, змістове підґрунтя якої складає комплекс національних і міжнародних постійно діючих юридичних умов та вимог, які продукуються та реалізуються державою / об'єднанням держав, є процесом перспективним, важко прогнозованим і залежним від певного комплексу чинників;

2) навіть побіжний аналіз міжнародного природоохоронного законодавства дає підстави для твердження про те, що поняття «екологічна безпека» знаходить місце в багатьох сучасних нормативних і правових актів;

3) фіксація поняття «екологічна безпека» в кожному конкретному юридичному документі має свої специфічні особливості, а інколи навіть цілком викривлює вихідний сенс вказаного поняття;

4) з урахуванням сформованого в міжнародному правовому просторі принципу екологічної безпеки необхідним бачиться уніфікований міжнародно-правовий документ, у якому були б чітко зафіксовані галузеві принципи охорони оточуючого середовища, в першу чергу – принцип екологічної безпеки, дотримання якого має забезпечувати право людини на життя в екологічно безпечному середовищі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Костючков С. К. Формирование механизма адаптации человека, как биосоциальной системы: образовательно-философская интерпретация / С. К. Костючков, Э. А. Пронин, И. Лепницкий // Социально-гуманитарные исследования и технологии. – 2014. – № 3 (8). – С. 12–18.

2. Развитие и международное экономическое сотрудничество: проблемы окружающей среды. Доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды и развития // ООН. Генеральная ассамблея. 4.09.198. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.

3. Eskelinen T. Designing a Business Model for Environmental Monitoring Services Using Fast MCDS Innovation Support Tools / T. Eskelinen, T. Räsänen, Ull. Santti, A. Happonen, M. a Kajanus // Technology Innovation Management Review. – 2017. – November, Vol. 7, Issue 11. – PP. 36-46.

Макаренков Олексій Леонідович
кандидат юридичних наук, доцент,
Запорізький національний університет
Аганін Олександр В'ячеславович
магістр,
Запорізький національний університет

Протидія корупції у Національній поліції України в умовах трансформацій публічного права відкритого суспільства: стан, ризики та суб'єкти

Поширення корупційних практик зумовлює суттєву дисфункцію державної влади, нівелюючи її інституційне значення. Корупційна враженість більшості ланок апарату держави підживлює правовий нігілізм, політичний популізм, профанацію, імітацію соціальної значущості діяльності органів державної влади [1, с. 63], що зумовлює несприйняття суспільством прогресивних ідей, тобто його закритість, зокрема вразливість публічно-правових відносин у сфері національної безпеки. Національна поліція базовий правоохоронний орган, що як стає об'єктом, так й суб'єктом впливу у відносинах підтримання стандартів доброчесності, виключення деструктивного впливу під час власної професійної діяльності. Часто ця структура виявляється чи не єдиною дієвою правоохоронною силою, у т. ч. в сфері антикорупційного правозастосування, що здатна хоча б реєструвати факти неправомірного впливу на публічну влади. Саме тому актуально розкрити проблеми антикорупційної ефективності функціонального та організаційного устрою національної поліції як підрозділу Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС), а, особливо, якщо врахувати активну увагу вчених до цих питань, а саме: С. М. Івасенко розкрив питання організаційно-управлінського аспекту запобігання та протидія корупції в правоохоронних органах; О. Г. Шило, Л. М. Лобойко і Н. В. Глинська –

корупціогенні фактори кримінального процесуального законодавства України; В. Л. Ортинський – організацію проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, Ю. Г. Барабаш, Л. М. Белкін – корупціогенний потенціал дискреційних повноважень; В. І. Василичук – аналітичну роботу підрозділів захисту економіки Національної поліції України як одну з основ протидії кримінальній корупції; та ін. Утім порушені питання залишилися недостатньо повно вивчені вченими, а тому актуальні для дослідження.

Метою роботи є розкриття стану, корупційних ризиків та суб'єктів їх подолання у національній поліції України в умовах антикорупційних трансформацій публічного права відкритого суспільства. Завдання цієї роботи відповідно полягають в окресленні: корупційних практик та ризиків у сфері роботи національної поліції; суб'єктів, що протидіють корупції як зсередини цього правоохоронного органу, так і ззовні; проблем роботи цих суб'єктів.

Упродовж 2015–2017 рр. Міністерством ініційовано та здійснено ряд реформаційних заходів, спрямованих на зниження рівня корупції в системі МВС, у тому числі інституційного змісту. Утворено Національну поліцію, до якої за результатами прозорого конкурсу набрано новий склад працівників, орієнтованих на нетерпимість до проявів корупції. Затверджено нову структуру апарату МВС, у складі якої утворено Управління запобігання корупції та проведення люстрації (далі – УЗКПЛ) як уповноважений підрозділ МВС з питань запобігання та виявлення корупції [2]. Саме подолання корупції сприймається як обов'язкова і головна передумова змін у сферах політики, економіки, освіти тощо [3, с. 36].

Водночас, таким, що ґрунтується на фактах реального життя людей в Україні, можна визнати висновок про стійкість та неоднорідність корупційних практик у численних державних організаціях [4, с. 62], вчинених у формах функціональних корупційних злочинів, що до внесення відомих змін до ККУ охоплювалися поняттям «хабарництво»; позафункціональних корупційних та інших корисливих злочинів у сфері службової діяльності [4, с. 63]. Згідно зі звітом про стан протидії корупції, намітилася тенденція до збільшення кількості осіб органів внутрішніх справ, притягнутих до адміністративної відповідальності (штраф) за пов'язані з корупцією правопорушення. Зокрема, у 2014 р. – 51 особа, у 2015 р. – 45, у 2016 р. – 15, у 2017 р. – 48. Порівняно з 2016 р. зменшилася кількість осіб органів внутрішніх справ, які вчинили кримінальні корупційні правопорушення. Так, у 2014 р. кількість таких осіб становила 157, у 2015 р. – 203, у 2016 р. – 268, у 2017 р. – 246. [2].

Відповідно до звіту Управління запобігання корупції та проведення люстрації (далі – УЗКПЛ) за 9 місяців 2018 р. у діяльності МВС спостерігаються наступні корупційні ризики: 1) управління матеріальними ресурсами; 2) управління фінансами; 3) публічні закупівлі – дискреційні повноваження щодо визначення постачальників товарів, робіт та послуг при здійсненні допорогових закупівель; 4) недоброчесність посадових осіб, які входять до складу тендерного комітету; 7) ліцензування та дозвільна діяльність; 8) надання адміністративних послуг; 9) контрольно-наглядові функції [5]. УЗКПЛ як структурний підрозділ МВС розробляє антикорупційну програму та здійснює контроль за станом її виконання, виявляє ризики вчинення корупційних правопорушень, контролює виконання актів законодавства з питань етичної поведінки серед співробітників апарату МВС тощо [6].

За ч. 1 ст. 51 Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. № 580-VIII, для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі

поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції утворюються постійні поліцейські комісії. Як бачимо широка сфера компетенції цих комісій передбачає їхню участь в оцінці добросовісності поліцейського. Керівник поліцейського також бере участь у протидії корупції серед його підлеглих. Наприклад, за ст. 17 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15.03.2018 р. № 2337-VIII, застосовує як тимчасовий захід на час проведення службового розслідування відсторонення поліцейського від виконання службових обов'язків (посади) у разі вчинення ним корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією. Прийняття органами місцевого самоврядування резолюції недовіри керівникам органів поліції, за ст. 87 Закону України «Про Національну поліцію», також може бути наслідком недобросовісності таких керівників, їхньої втягненості до корупційних діянь. У ст. 90 цього закону передбачена можливість залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських. Профільним органом, що покликаний протидіяти корупції в органах національної поліції став створене у 2015 р. НАБУ, за Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII. Зокрема в аб. 7 ч. 5 ст. 216 зазначено, що детективи НАБУ здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених відповідними статтями ККУ, якщо злочин вчинено особою вищого складу Національної поліції та ін. Хоча ефективність роботи НАБУ не дуже висока, оскільки станом на березень 2018 р. з 543 розпочатих кримінальних проваджень, 120 передано до суду, по 22 винесені обвинувальні вироки [7]. Недоліком антикорупційної боротьби у сфері професійної діяльності поліції можна відзначити відсутність належної координації дій, що, з-поміж фактичних даних, підтверджується також відсутністю порядків взаємодії у цій сфері суб'єктів протидії корупції серед поліцейських та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності за ці правопорушення, особливості оформлення корупційних правопорушень тощо.

Отже, у складі МВС діє спеціальний підрозділ, покликаний протидіяти корупції вищому опосередкованому керівництву національній поліції. Наразі ефект деструктивного впливу системи корупційних ризиків, які уможливають і/або заохочують посадових осіб вищих посадових осіб МВС до скоєння корупційних правопорушень не зменшено до рівня відкритості публічно-правової сфери суспільств високорозвинених країн. Практично це задає негативну тенденцію для органів національної поліції, добром і атестацією кадрів якої займаються постійні поліцейські комісії, що формуються за участі МВС. До протидії корупції серед поліцейських долучається їхні керівники, постійні поліцейські комісії, органи місцевого самоврядування, громадськість і НАБУ. У якості рекомендацій відзначимо необхідність ухвалення порядків дисциплінарних розслідувань вчинення поліцейськими корупційних правопорушень та взаємодії правоохоронних органів й громадськості з цих питань. Варто передбачити у цьому порядку такі процедури чесного, незаангажованого і швидкого розслідування, щоб не допустити безкарності та дискредитації поліцейської служби. Ці зміни стануть органічною частиною антикорупційних трансформацій публічного права відкритого суспільства. Перспективою подальших наукових пошуків стане вивчення корупціогенних складових поліцейських заходів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ліховицький Я. О. Особливості механізму корупційної злочинної поведінки працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. Вісник кримінологічної асоціації України. 2016. № 2. С. 119–130.
2. Антикорупційна програма МВС України на 2018 рік : затв. наказом МВС України 28.02.2018 р. № 156. URL : <http://mvs.gov.ua/ua/pages/232>
3. Турчин Я. Люстрація як засіб демократизації політичної системи України. Національний університет «Львівська політехніка». 2015. № 1. С. 33–38
4. Ліховицький Я. О. Особливості механізму корисливих ненасильницьких злочинів, передбачених статтями 364, 365 та 369-2 КК України, вчинюваних працівниками Державної кримінально-виконавчої служби України. Право і безпека. 2017. № 1. С. 62–67.
5. Додатку 2 до Звіту за результатами оцінки корупційних ризиків у діяльності МВС: «Інформація про виконання заходів щодо усунення корупційних ризиків за 9 місяців 2018 р.». URL : http://mvs.gov.ua/ua/pages/232_
6. Про Управління запобігання корупції та проведення люстрації МВС України : Положення, затв. наказом МВС України № 1613 від 22.12.2015 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1613320-15/sp:side>
7. Фактчек DW: результати роботи НАБУ 01.10.2018. URL : <https://nabu.gov.ua/novyny/faktchek>

Adamenko Viktoriia

MA in human Rights and Human Development
University of Jordan, Amman, Jordan

Corruption effect on human right in Ukraine

Problem statement. Corruption is one of the devastating phenomena that causes damage to the whole world, and its impact transcends structures of the state and society as well as affects individuals as a central link of such organization. Hereby, it violates almost all basic human rights, especially when it comes to protecting and ensuring these basic rights. The complexity of corruption as a social phenomenon is pronounced in number of its manifestations and measures for its suppression. As a social notion, corruption is multifaceted, and thus does not have a single definition.

The issue of corruption in Ukraine has been rarely studied from the human rights perspective despite interconnections between these two phenomena. Moreover, there is clear disunity between human rights and anti-corruption movements that hinders both progress in eradicating corrupt activities and promoting human rights in Ukraine.

Literature review. The relation between corruption and human rights have not been studied efficiently, however there are some works conducted on this issue. Thus, Ahmed Barkat argues that preventing corruption is very important for the realization of human rights as well as guarantying human rights will help to reduce level of corrupt activities. Meanwhile, International Council on Human Rights Policies notes that those obligations, which states have toward eradicating corruption, coincide with the commitments to promote and protect human rights. Moreover, Julio Bacio-Terracino supported this argument, and went even further – he claimed that there is a direct linkage between corrupt acts and human

rights violations, and he also provided an analysis on when and how corruption leads to the violation of human rights.

One of the biggest INGOs that is concerned with combating corruption – Transparency International – in its annual reports also highlights issue of corruption effect on the enjoyment of human rights, and it claims that fighting corruption requires huge collective efforts of various sectors in society acting in co-ordinated way, and it emphasizes that both people and institutions, who work on promoting and advocating human rights, shall also pay attention on corruption issues as well as to cooperate more closely with anti-corruption organizations and institutions.

Objective of this article is to study the linkage between corruption and human rights violations in Ukraine by critical analysis of the effect of corrupt acts on the enjoyment of human rights in the country along with studying ways of such and impact.

Main discussion. In order to facilitate the economic development and political freedom United Nations along with some regional multilateral bodies have established a range of human rights that are inalienable, interdependent and interconnected. While, these bodies tend to protect, promote and ensure those rights, they also require states to adopt and enforce laws that eradicate the level of corrupt acts; however they have not recognized freedom from corruption as one of the human rights.

Violation of a human right means that the enjoyment and/or achievement of that right is made impossible, and corruption as a violator can effect human rights in three different ways [2, p. 27–28]:

1. when it is directly linked to a violation of human rights – i.e. when a corrupt act is deliberately used as a means to violate a right (e.g. a bribe offered to a judge directly affects the independence and impartiality of that judge and hence violate the right to a fair trial);

2. when corruption can be an indirect cause for the violation – i.e. when it is a necessary condition for the violation of the right and an essential factor contributing to a chain of events that eventually leads to violation of human rights (e.g. public officials allow to import toxic waste illegally from other countries in return for a bribe, and that waste is placed in, or close to, a residential area);

3. when corruption plays a remote role for the violation of human rights – i.e., when it is one factor among others for the violation of human rights (e.g. corruption during electoral process raises awareness about the accuracy of the final results, and social disorders and protests may occur – in this case rights to political participation and fair elections are violated directly, and repression of social protests may also lead to human rights violations) [1, p. 20].

The Check jurist Karel Vasak provided the classification of human rights that is commonly used even nowadays. He divided them into three categories: 1) first generation (including civil and political rights); 2) second generation (economic, social, and cultural rights); and 3) third generation (solidarity rights). Corruption can affect any right of these three categories.

Civil and political rights. These rights and their enjoyment entitle people to participate in decision-making, seek freedom from discrimination and be fairly represented, as well as conduct business with public officials in an open and transparent way without any illegal obstacles, and live in a tolerant society which is free from repression. Thus, for instance, when corrupt activities prevail, those who are in public positions simply fail to take decisions within the interests of the society as they are driven by their own interest. Such trend leads to weakening and possible damage of the legitimacy of the democratic regime in the eyes of ordinary citizens, and results in loss of public support for democratic institutions

as in case of Ukraine. Fraud during the election process and numerous types of corruption in the funding of political parties are other, but more direct corrupt practices that are related to the enjoyment of civil and political rights in Ukraine.

Economic, social, and cultural rights. The delivery of this group of rights contributes both to fair allocation and distribution of public goods and services, and to the rule of law and law enforcement by simplifying accountability for the commission of international crimes as required by the tenets of transitional justice [3, p. 5]. Corruption drives to economic inefficiency and waste, because of its effect on the allocation of funds, on production, and on consumption. Benefits and profits obtained through corruption offenses are unlikely to be transferred to the investment sector as ill-gotten money is either used in conspicuous consumption or is transferred to foreign bank accounts. When funds are plundered by corrupted officials, or when access to healthcare, education or housing depends on bribes, a state's resources are not being used fully to realize economic, social and cultural rights: e.g. in Ukraine embezzlement of funds destined to education result in lack of education facilities and teaching materials, the state is does not fulfill its obligation toward the right to education and, therefore, this right is violate.

Solidarity rights or group rights. This is the most recently recognized category of human rights, and they are represented by the right to development, peace, clean environment and intergenerational equity. These rights can't be exerted individually, but only by groups or collectivities of people. According to Cornescu this group of rights require not only the need to create an institutional support by the State, but also to restrict the first generation rights, through so called "positive discrimination", in the sense that these rights, like the rights of any minority, require a limitation of rights of first generation [4, p. 6]. Corruption within this dimension of human rights may occur across a number of transactions and can take variety of forms starting from embezzlement in the implementation of the developmental programs and programs related to the environmental issues, as well as on the level of developing national policy [5, p. 5]. The higher level of the corruption offenses includes, for example, bribery in issuing permits and environmental licenses, and collecting "rents" while enforcing environmental regulations that is quite widespread practice in Ukraine.

As for case of Ukraine people do face violations of human rights because of corruption. Such offenses may be noted when medical staff take care about patients, who give doctors some money for their pocket, and thus these medical workers neglect their professional responsibilities toward other people, who do not pay. Hereby, corruption encourages discrimination among people, and those, who do not want or cannot pay for better treatment or more care, are prevented from their enjoyment of human rights. Another widespread situations in Ukraine are when police and courts prefer money over justice, and so they close cases against people, who thanked them financially, or when educational institutions cannot provide proper education to pupils and students as a result of fraud or embezzlement of the budget, and therefore teachers are not paid fair wages, and professionals are to start looking other positions where they would get enough for living, and schools along with higher educational institutions are full of academic staff that is incompetent and unprofessional. Thus, as human rights are inalienable, interdependent and interconnected, as a result violation of one human right leads to the violation of another one.

Conclusion. Despite the prevalence of corruption and the existence of corrupted offences in the everyday life of a large mass of the population in Ukraine – in no way indicates that corruption should be perceived as an inevitable phenomenon. For the further

development of Ukraine as a legal and democratic state, a comprehensive reform of the system of ensuring human rights and freedoms should be continued as an obligatory element of the mechanism of further systemic and qualitative changes. And in this aspect, the fight against corruption, which contributes to the violation of human rights and freedoms, that are enshrined in the Constitution of Ukraine and deepened in other normative legal acts, should be continued.

References

1. Adugna B. G. (2012). «Corruption and Human Rights: Exploring the Relationships». URL: <https://www.du.edu/korbel/hrhw/workingpapers/2012/70-gebeye-2012.pdf>
2. Anukansai K., (2010). «Corruption: The Catalyst for the Violation of Human Rights». URL: <http://www.nacc.go.th/images/journal/kanokkan.pdf>.
3. Chinkin Chr., (2007). «The Protection of Economic, Social and Cultural Rights Post-Conflict». Office of the High Commissioner for Human Rights. P.57
4. Cornescu A.V., (2009). «The Generations Of Human's Rights». Faculty of Juridical Sciences University «Constantin Brancusi» of TarguJiu, Romania.
5. Winbourne S., (2002). «Corruption and the Environment». Washington: Management Systems International.

Коротич Елена Алексеевна

кандидат юридических наук, доцент,

Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

Международно-правовые механизмы защиты права человека на охрану здоровья

Общепризнанно, основу защиты прав и свобод человека составляют нормы международного права, получившие закрепление в универсальных и региональных международных соглашениях, как общего, так и специального характера. С этой точки зрения не является исключением и право на охрану здоровья, юридическое оформление и развитие которого, пожалуй, еще в большей степени, нежели иные права и свободы человека, предопределяется влиянием международного права: с одной стороны, именно на международном уровне были заложены основы для изменения ценностного подхода к определению сущности здоровья человека – превалирующий изначально медико-биологический подход к интерпретации данного явления в международных документах трансформировался в медико-социальный; с другой стороны – именно на международном уровне было сформулировано и юридически закреплено понятие «здоровье», которое в последующем было воспринято национальным законодательством. Речь идет о создании в 1946 г. специализированного учреждения ООН – Всемирной организации здравоохранения (далее – ВОЗ), и принятии ее учредительного акта – Устава, в преамбуле которого было определено, что здоровье – это состояние полного физического, духовного и социального благополучия, а не только отсутствие болезней и физических дефектов.

Нетрудно заметить, что именно международно-правовая дефиниция здоровья была положена в основу законодательного определения данного явления и в Республике Беларусь: согласно ст. 1 Закона Республики Беларусь от 18 июня 1993 г.

№ 2435-ХП (с изм. и доп.) «О здравоохранении», здоровьем признается «состояние полного физического, духовного и социального благополучия человека, а не только отсутствие заболеваний». Во многом аналогичный подход характерен для национального законодательства ряда иных государств: в частности, ст. 2 Закона Российской Федерации «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации» определяет здоровье как «состояние физического, психического и социального благополучия человека, при котором отсутствуют заболевания, а также расстройства функций органов и систем организма».

Следующий момент, который сближает международное и национальное право в рассматриваемой области – это признание здоровья не только ценностью или благом конкретного человека либо общности людей (населения), но и объектом субъективного права, что непосредственно вытекает как из положений Устава ВОЗ: «обладание наивысшим достижимым уровнем здоровья является одним из основных прав всякого человека без различия расы, религии, политических убеждений, экономического или социального положения», так и подтверждается позицией национальных законодателей, признающих здоровье одним из нематериальных благ, являющихся, в частности, объектом гражданских прав (ст. 151 Гражданского кодекса Республики Беларусь).

Однако если в части определения понятия и сущности здоровья человека государства, действительно, демонстрируют приверженность позиции международного сообщества, выраженной в международных документах, то с точки зрения юридического оформления права на здоровье следует признать значительную вариативность законодательных подходов: если одни государства, следуя международным стандартам в области прав человека (в том числе права на здоровье), оперируют конструкцией «право на здоровье», то в законодательстве других государств используются иные интерпретационные подходы (в частности, право на охрану здоровья, включая бесплатное лечение в государственных учреждениях здравоохранения (ст. 45 Конституции Республики Беларусь)), демонстрирующие реализацию ограничительной трактовки указанного субъективного права. Хотя справедливости ради нельзя не признать и существующих терминологических недостатков в данной области, проявляющихся и на международном уровне. Так, если п. 11 Венской декларации и программы действий (1993) упоминает о праве каждого человека на здоровье, то ст. 12 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах (1966) закрепляет конструкцию «право на наивысший достижимый уровень здоровья», а ст. 24 Конвенции о правах ребенка (1989) оперирует понятием «право на пользование совершенными услугами системы здравоохранения и средствами лечения болезней и восстановления здоровья».

Несмотря на отмеченное разнообразие подходов к понятийной характеристике права на здоровье, данное обстоятельство никоим образом не влияет на факт признания необходимости защиты указанного права, фактической реализацией которого является формирование и на международном, и на внутригосударственном (национальном) уровнях особых механизмов, призванных обеспечивать реализацию и защиту рассматриваемого права. Учитывая же глобализацию проблем обеспечения безопасности человека, его прав и свобод, особенно в контексте развития современных медицинских технологий (трансплантационных, генетических, репродуктивных и т.д.), значение международных механизмов защиты права человека на охрану здоровья закономерно повышается.

Как указывается и в учебной, и в научной литературе, систему международных механизмов защиты прав человека традиционно формируют такие элементы, как конвенционные (договорно-правовые) и институциональные (организационно-правовые) средства. Эти же механизмы призваны обеспечивать защиту права человека на охрану здоровья, и они же позволяют государствам совместно противостоять современным угрозам в данной сфере.

Вместе с тем сам факт наличия международных соглашений, заключаемых государствами в целях защиты здоровья человека, равно как создание в этих же целях различного рода интеграционных образований, еще не гарантируют максимально эффективную реализацию и защиту права человека на охрану здоровья. Связано это, в первую очередь, с тем, что данный результат может быть достижим только при наличии соответствующего волеизъявления самого человека, а также ряда факторов экономического, научно-технического, политического и иного характера, которые оказывают влияние на внутренние возможности каждого конкретного государства обеспечить реализацию международных стандартов, иных правил в рассматриваемой области.

В то же время и существующие в настоящее время международные механизмы защиты права человека на охрану здоровья не лишены некоторых недостатков. В частности, в системе договорных (конвенционных) механизмов защиты указанного права наиболее очевидны следующие проблемы: большинство международных документов в данной области не обеспечены юридическим механизмом их реализации; отсутствует системность, как с точки зрения перечня принимаемых актов, так и содержания последних; при всем многообразии принятых международных соглашений в рассматриваемой области, по-прежнему, актуальной является проблема фрагментарности международно-правового обеспечения права человека на здоровье; большинство международных актов не имеют конвенционного характера и, как правило, ограничены пространственной сферой действия, имея локальный (региональный или партикулярный) характер.

Что касается институциональных механизмов обеспечения права человека на охрану здоровья, то, как показывает практика функционирования многих из них, данные механизмы выполняют, главным образом, лишь координирующую функцию, оставляя принятие окончательных решений на усмотрение самих государств, которые по самым разным причинам не всегда готовы адекватно защищать право человека на охрану здоровья; заслуживает внимания и проблема изменения роли международных организаций и их органов в процессе международного правотворчества.

Цимбалюк Віталій Степанович

доктор юридичних наук, ст. науковий співробітник,
Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського

Окремі конституційно-правові засади модернізації науково-освітньої сфери в контексті євроінтеграції України

У аспекті постановки й обґрунтування актуальності проблеми щодо дотримання конституційних засад при модернізації науково-освітньої сфери в контексті європейської інтеграції України пропонується звернути увагу на пошуки шляхів формування нової державної галузевої політики з урахуванням сутності правових

норм, що визначають принципи Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН від 10.12.1948 р. [1]

Аналіз досліджень дає підстави стверджувати, що окремі пропозиції змін та їх практичне втілення через політику у державному управлінні, що декларуються як реформи науково-освітньої сфери у напрямку європейської інтеграції України, зокрема, щодо формування єдиного європейського науково-освітнього простору не завжди відповідають потребам людини, суспільства та держави. Окремі проведені реформи не узгоджуються з інтересами бажаного для суспільства виходу країни із тієї кризи, що зумовлена була політиками, які здобули владу у часи новітньої незалежності України, у кінця XX століття.

Лейтмотивом, у змісті виокремлення проблеми, що недостатньо вивчена, пропонується звернути увагу на таку основну функцію освіти – підготувати людину до повноцінного життя у суспільстві та стати їй одним із рушіїв його розвитку.

Мета цієї публікації – ознайомлення зацікавленої наукової громадськості з черговим етапом авторського дослідження організаційного та правового забезпечення модернізації науково-освітньої сфери України в умовах євроінтеграції. При цьому основна увага звертається на вирішення завдання узгодженості національного права України з нормами-принципами Загальної декларації прав людини (далі – ЗДПЛ), у контексті консолідації їх на окремих положеннях її статті 26:

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна... Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності ООН щодо підтримання миру...

Методологічну базу дослідження становлять теоретичні положення, що знайшли відображення у працях ряду науковців, серед них: М. В. Загірняк, Р. А. Калужний, В. В. Локтіонова, В. А. Ліпкан, О. І. Максак, А. І. Марущак, А. А. Митник, І. І. Митрофанов, О. В. Плескун, Т. Б. Поясок, Д. І. Сирота, В. Ф. Сіренко, В. Л. Скрипник, Т. М. Слободяник, В. Я. Тацій, М. Я. Швець та інші.

Особливу увагу при дослідженні звернуто на праці таких як: Д. Є. Андреева [2] та Ю. Кіріченко [3]. А також на Доповідь про світовий розвиток 2018, Світового банку «Навчання для реалізації навчальних перспектив» [4].

Окремі результати дослідження щодо науково-освітньої сфери висвітлені автором раніше у окремих публікаціях [5–9].

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих його результатів пропонується почати із зазначення системних положень науково-освітньої сфери, що зазначені у Конституції України (далі – КУ), у її статті 53: кожен має право на освіту.

На відміну від ЗДПЛ в нашій країні конституційно визначено два рівня загальної освіти. У КУ законодавець застосовує категорію «загальна середня освіта». Але, логічно впливає зі змісту наступної норми у ст. 53 КУ, що є повна загальна середня освіта і, що вона є обов'язковою. Логічно, у галузевому науково-освітньому законодавстві мало б бути визначено такий складник системи освіти як «не повна

загальна середня освіта». Однак його немає, що дає підстави у категорію «не повна загальна середня освіта» вкладати різний зміст.

Закон України «Про загальну середню освіту», у ст.4 визначає, що систему загальної середньої освіти становлять:

- заклади загальної середньої освіти всіх типів і форм власності, у тому числі для громадян, які потребують соціальної допомоги та соціальної реабілітації;
- навчально-виробничі комбінати;
- позашкільні заклади;
- науково-методичні установи та органи управління системою загальної середньої освіти;
- професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації, що надають повну загальну середню освіту.

У ст. 9 цього Закону визначено типи закладів освіти, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти:

- початкова школа – заклад освіти I ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує початкову освіту;
- гімназія – заклад середньої освіти II ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує базову середню освіту;
- ліцей – заклад середньої освіти III ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує профільну середню освіту.

У розвиток положень ст. 26 ЗДПЛ конституційно, серед іншого визначено, що держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Далі (від мінімальних положень ст. 26 ЗДПЛ) у ст.53 КУ зазначається, що громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Як висновки, рекомендації, перспективи майбутніх досліджень щодо розвитку науково-освітнього права України, гармонізації його положень на рівні законодавства при модернізації науково-освітньої сфери в контексті європейської інтеграції України пропонується на розгляд зацікавленої громадськості таке:

1. Для подолання правової невизначеності, у ст. 53 КУ та легалізації її юридичного гіперзв'язку з її ст. 41, щодо прояву форм власності, пропонується у новій редакції викласти, як унормовану конституційну засаду, в положення у такому формулюванні, що має виключати можливу дискримінацію за майновими ознаками організацію освіти в країні.

«Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних, комунальних та інших навчальних закладах в Україні».

2. На рівні закону має бути визначено, поряд із категоріями «загальна середня освіта» та «повна загальна середня освіта», також категорія «неповна середня освіта», можливо як синонім категорії «базова середня освіта».

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Андреева Д.Є. Місце правового регулювання суспільних відносин у галузі освіти в сучасній системі права України // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2011. – № 1. – С. 11–15.

3. Кіріченко Ю. Право на освіту за Конституціями України та держав континентальної Європи: порівняльно-правовий аналіз. Національний юридичний журнал: теорія і практика. – 2015. – Березень. – С. 35–39.

4. World Bank. 2018. World Development Report 2018: Learning to Realize Education's Promise. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28340>

5. Цимбалюк В. С. Взаємозв'язок інноваційного права з науково-освітнім правом. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі. Зб. наук. статей за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир. Видавець О.О. Євенок. – 2017. – С. 196–199.

6. Цимбалюк В. С. Науково-освітнє право, як основа трансформацій у суспільстві знань та інноваційного розвитку України. Правові питання трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань, як основи інноваційного розвитку України. Матеріали науково-практичного «круглого» столу 27 квітня 2016 р. К. НДІП НАПрН України. Навчально-науковий центр інформаційного права та правових питань інформаційних технологій ФСП НТУУ «КПІ». – 2016. – С. 95–102.

7. Цимбалюк В. С. Науково-освітнє право, як підгалузь інформаційного права України: тенденції формування і розвитку. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі. IV міжнародна науково-практична конференція. Житомир. ЖНАЕУ. 2016.

8. Цимбалюк В. С. Науково-освітня інформатика як об'єкт права. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі. Зб. наук. статей за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. ЖНАЕУ. Житомир. Видавець О. О. Євенок. – 2018. – С. 239–242.

9. Цимбалюк В. С. Правовий статус знання, як консолідованого об'єкта в інформаційному праві та праві інтелектуальної власності: методологічний аспект. Роль і місце інформаційного права і права інтелектуальної власності в сучасних умовах. Матеріали науково-практичної конференції 17 травня 2016 р. К. НДІП НАПрН України. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України. Навчально-науковий центр інформаційного права та правових питань інформаційних технологій ФСП НТУУ «КПІ». – 2016. – С. 18–23.

Повзик Євген Вікторович

кандидат юридичних наук, асистент,

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

Особливості отримання згоди потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості

Кримінальне провадження на підставі угод в цілому має позитивну динаміку та схвальну оцінку як з боку правозастосовників, так і вчених. Але, варто зазначити, що механізм застосування інституту угод в повній мірі ще не відпрацьовано судовою практикою та в достатньому обсязі не досліджено науковою доктриною, а також

беручи до уваги постійне вдосконалення кримінального процесуального законодавства, актуальним і необхідним уявляється аналіз підстав та умов застосування кримінального провадження на підставі угод з метою уникнення неоднозначного тлумачення норм закону в судовій практиці та запобігання помилок.

Відповідно до гл. 35 КПК України у кримінальному провадженні може бути укладено угоду про примирення чи визнання винуватості. Враховуючи взаємовиключність застосування зазначених видів угод щодо одного складу кримінального правопорушення, уявляється за доцільне проаналізувати умови їх укладення в порівняльному аспекті. Отже, до недавнього часу, можливість укладення угоди про визнання винуватості ставилася в залежність від ряду умов, однією з яких була відсутність потерпілого у кримінальному провадженні. Однак, ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження» від 16.03.2017 р. № 1950-VIII було суттєво розширено коло кримінальних проваджень, в яких може бути укладено угоду про визнання винуватості. А саме, відповідно до ч. 4 ст. 469 КПК України зазначену угоду може бути укладено у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами. Крім цього, укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода завдана державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, не допускається, крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди. Отже, угода про визнання винуватості може бути укладена щодо кримінального правопорушення яким завдано шкоди не лише державним чи суспільним інтересам, а й приватним.

У зв'язку з цим, справедливо постає питання, яку ж угоду (про примирення чи визнання винуватості) може бути укладено та затверджено за умови вчинення злочину середньої тяжкості, яким завдано шкоди державним та приватним інтересам за наявності інших умов (закріплених гл. 35 КПК України) для відповідної угоди. Для вирішення зазначеного питання, вважаємо, необхідно враховувати мету вказаних угод, яка полягає у стимулюванні осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, співпрацювати з органами влади, зменшенні витрат на кримінальне судочинство, зниженні навантаження на органи кримінальної юстиції, врегулюванні кримінально-правового конфлікту, який може мати як приватну, так і публічну природу, як майновий, та і не майновий характер. Тому, на нашу думку, слід виходити з того балансу суспільних відносини, які є об'єктом злочинних посягань та балансу інтересів сторін угоди. Якщо ж завдана майнова шкода фізичним і юридичним особам є лише проявом посягання на основний об'єкт яким виступають публічні не майнові інтереси, то в такому разі має укладатися угода про визнання винуватості.

Слушною з цього питання уявляється позиція ВССУ, відповідно до якої затвердження угоди про примирення не допускається у справах про злочини, передбачені розділом I «Злочини проти основ національної безпеки України»; розділом VII «Злочини у сфері господарської діяльності»; розділом VIII «Злочини проти довкілля»; розділом IX «Злочини проти громадської безпеки»; розділом XI «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», розділом XII «Злочини

проти громадського порядку та моральності»; розділом XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення»; розділом XIV «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»; розділом XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян»; розділом XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (окрім того, не може укладатися угода про примирення щодо злочинів, спеціальним суб'єктом яких є службова особа, але які містяться в інших розділах КК (наприклад, діяння, передбачені ч. 2 ст. 189 та ч. 3 ст. 229 КК); розділом XVIII «Злочини проти правосуддя»; розділом XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)»; розділом XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» Особливої частини КК [1].

Однак, досліджуючи питання балансу інтересів у кримінальному провадженні на підставі угоди, цікавим уявляється аналіз Постанови ВСУ від 31 березня 2016 р., в якій ВСУ визнав законною угоду про примирення щодо злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК, в якому основним об'єктом злочину виступають публічні немайнові інтереси. У своєму рішенні ВСУ підкреслив, що норми статей 468 і 469 КПК в поєднанні з положеннями п. 7 ст. 474 КПК є втіленням основних цінностей інституту примирення. Тому при визначенні того, чи можна укласти угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим щодо злочинів невеликої тяжкості - двооб'єктного (багатооб'єктного) злочину (ч. 1 ст. 286 КК), суд має керуватись не тільки формальними вимогами цих норм щодо видів угод про примирення і класифікації злочинів, щодо яких такі угоди можуть укладатися, а чітко дотримуватись їх засадничих принципів. Крім цього, у п. 18 свого рішення ВСУ зазначив, що навряд чи існують достатньо обґрунтовані підстави обмежувати дію принципу диспозитивності у цій конкретній категорії справ [2].

У зв'язку з цим вважаємо за можливе зазначити, що єдності та визначеності правозастосовної практики з питань застосування угод у кримінальному провадженні сприятиме чітке формулювання критеріїв, за якими слід укласти той чи інший вид угод. На наш погляд, одним із таких критеріїв у кримінальних провадженнях, що здійснюються у зв'язку із розслідуванням та розглядом двооб'єктних (багатооб'єктних) злочинів, є обов'язковість чи факультативність додаткового об'єкту посягання, який стосується приватних інтересів особи. У випадку, коли такий додатковий об'єкт посягання є обов'язковим, в такому разі пріоритет має надаватися укладенню угоди про примирення, і навпаки, якщо додатковий об'єкт посягання є факультативним, то має укладатися угода про визнання винуватості.

Враховуючи вище зазначені зміни до ч. 4 ст. 469 КПК України, позиція потерпілого має суттєве значення для застосування інституту угоди про визнання винуватості, що є додатковою гарантією захисту його прав та інтересів у кримінальному провадженні. Однак, в КПК України нормативно не врегульовано процесуальний порядок отримання такої згоди та яким процесуальним документом така згода повинна бути зафіксована. Крім цього, згода на укладення угоди про визнання винуватості не передбачає обов'язкового відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. Відповідні вимоги до змісту угоди про визнання винуватості нормативно не закріплені у ст. 472 КПК України «Зміст угоди про

визнання винуватості». Це, у свою чергу, може негативно вплинути на інтереси потерпілого, оскільки останній не є стороною угоди про визнання винуватості та не бере участі у такому кримінальному провадженні, що позбавляє його можливості захищати свої інтереси після укладення угоди про визнання винуватості, тобто, звернутися до суду, який затвердив угоду, з клопотанням про скасування вироку, або оскаржити вирок на підставі угоди в апеляційному порядку. У зв'язку з цим, на нашу думку, доречно нормативно закріпити таку обов'язкову умову угоди про визнання винуватості, як відшкодування шкоди потерпілому, про що прямо зазначати в змісті угоди.

Список використаних джерел та літератури:

1. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод від 22 січня 2014 р. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html. – Заголовок з екрана.
2. Постанова ВСУ від 31 березня 2016 р. № 5-27 кс 16. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/66EF2B3FFD0577EC2257FD9003492B0](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/66EF2B3FFD0577EC2257FD9003492B0). – Заголовок з екрана.

Воротниченко Наталія Федорівна
студентка II курсу магістратури,
Університет митної справи та фінансів

Процедура розгляду справ про порушення податкового законодавства: проблеми законодавчого регулювання

Прийняття Конституції України не стало завершенням конституційного процесу в державі, оскільки розвиток державності зумовлює й розвиток правотворчої діяльності, правової системи, яка базується на конституційних положеннях, а також вдосконалення організації державної влади в Україні.

При цьому пріоритетними в процесі правотворення і державотворення є проблеми забезпечення гарантій реалізації прав та свобод особи і громадянина в Україні.

Права людини визнаються сьогодні надпозитивними цінностями, які становлять фундамент конституціоналізму і сучасних конституцій. Саме права людини є головним критерієм при перевірці конституційними судами нормативно-правових актів на предмет їх конституційності. Прийнято вважати, що права людини – це суб'єктивне право індивіда домагатися від держави захисту його матеріальних і духовних інтересів та цінностей.

Водночас у держави виникає позитивний обов'язок забезпечити належний захист прав людини і негативний обов'язок утримуватися від вчинення дій, якими порушуються або обмежуються права людини.

Відповідно до ст. 55 Конституції України права та свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1].

Офіційне тлумачення частини другої ст. 55 Конституції України було дане Конституційним Судом України. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України «Щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України» від 25 листопада 1997 р. № 6-зп частину другу ст. 55 Конституції України необхідно розуміти так, що кожен громадянин України, іноземець, особа без громадянства має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо вважають, що ці рішення, дія чи бездіяльність порушують їхні права і свободи або перешкоджають здійсненню цих прав і свобод [6].

У податковій сфері конституційне право на судовий захист реалізується ст. 17 Податкового Кодексу України, яка визначає загальний перелік прав платників податків. Зокрема, відповідно до п. 17.1.7 зазначеної статті платник податків має право оскаржувати в порядку, встановленому Податковим Кодексом України, рішення, дії чи бездіяльність контролюючих органів (посадових осіб), надані контролюючими органами роз'яснення [2].

Питаннями реалізації права платників податків на оскарження рішень і дій контролюючих органів займалися такі науковці: Ю. Гаруста, М. Кучерявенко, О. Петрушевська, О. Сударенко, Н. Ісаєва та інші, проте питання адміністративної процедури розгляду справ про порушення податкового законодавства нині залишається повно і всебічно не з'ясованим.

Статтею 56 Податкового Кодексу України визначено, що рішення, прийняті контролюючим органом, можуть бути оскаржені в адміністративному або судовому порядку [2]; [4, с. 113].

Так, за загальним правилом процедура оскарження рішень, дій чи бездіяльності податкових органів є дворівневою – скарга подається податковому органу вищого рівня.

Скарги на рішення державних податкових інспекцій подаються до контролюючих органів у місті Києві та областях, міжрегіональних територіальних органів.

Скарги на рішення контролюючих органів у місті Києві, областях, міжрегіональних територіальних органів та митниць подаються до центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи.

Як бачимо, до сих пір не врегульованим є питання реалізації права платника податків на оскарження бездіяльності посадових осіб контролюючих органів, адже стаття 56 ПКУ визначає виключно порядок оскарження рішень контролюючих органів.

Щодо проявів бездіяльності з боку контролюючих органів, то на наявність даної проблеми вказує достатня кількість фактів, адже ряд норм ПКУ, враховуючи непоодинокі випадки порушень податкового законодавства з боку контролюючих органів шляхом бездіяльності (юридично значима бездіяльність), містять положення щодо реалізації принципу «мовчазної згоди», зміст якої розкривається в статті 1 Закону України «Про дозвільну систему» [5, с. 136].

Натомість, рішення центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, прийняте в результаті розгляду скарги платника податків, є остаточним і не підлягає подальшому адміністративному оскарженню, але може бути оскаржене в судовому порядку.

1. Аналізуючи чинний Порядок оформлення і подання скарг платниками податків та їх розгляду контролюючими органами, затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 21.10.2015 №916 [3], можна стверджувати, що «адміністративна процедура» розгляду справ про порушення податкового законодавства не розглядається як «самодостатня категорія». Адміністративною процедурою в цьому контексті має бути установлений законодавством формальний шлях, яким має проходити адміністративний захід, формалізація такого шляху має полягати у встановленні конкретизованих обов'язків для адміністративного органу щодо прийняття вмотивованого рішення за результатами розгляду скарги.

Разом з тим, на думку законодавця, вмотивованим є рішення, яке відповідає таким ознакам:

1) зазначені конкретні посилання на норми Податкового кодексу України та інші нормативно-правові акти, на яких воно ґрунтується, з урахуванням матеріалів скарги;

2) по суті вимог чи заперечень платника податків контролюючий орган висловив свою позицію [3].

З окреслених проблем, на практиці можна спостерігати виокремлення частин адміністративної діяльності за певними ознаками її сфери, зокрема, податкової, та найменування цієї частин діяльності процедурою, яку не правильно називати адміністративною, з огляду на не закріплення законодавцем основних принципів щодо її реалізації і як наслідок недотримання їх контролюючими органами.

Тож, для врегулювання питання з визначення правового механізму оскарження рішень, дій чи бездіяльності контролюючих органів, їх посадових осіб слід статтю 56 ПКУ доповнити положеннями, що забезпечать можливість платникам податків оскаржувати бездіяльність контролюючих органів в адміністративному порядку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141;

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Офіц. веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>;

3. Про затвердження Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та їх розгляду контролюючими органами : наказ М-ва фінансів України від 21.10.2015 № 916, зареєстр. в М-ві юстиції України 23.12.2015 № 1617/28062. Офіц. веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1617-15>;

4. Ісаєва Н. К. Оскарження рішень податкових органів та їх посадових осіб у контексті конституційних прав людини і громадянина в Україні / Н. К. Ісаєва // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 113–116. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_3_27.

5. Сударенко О. Право платника податків на оскарження бездіяльності податкових органів / О. Сударенко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2017. – № 5 (94). – С. 134–147.

6. Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 року № 6-зп «Щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України». <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97>

Особливості правового регулювання домашнього насильства в Україні: сексуальне насильство

За даними громадської організації «Ла-Страда Україна» тільки за 2017 рік в Національну поліцію України надійшло близько 150 тис. заяв про домашнє насильство, що становить не більше 10% від загальної кількості постраждалих. Щороку в Україні від домашнього насильства гине близько 600 дівчат, а кожен день поліція фіксує 348 фактів домашнього насильства, причому в 80% випадків жертвами стають саме жінки [2].

У філософсько-правовій науці, такими науковцями як: І. Н. Сорокотягін, І. Н. Мосечкін, В. Є. Круковський, поняття «насильство» розглядається як застосування тим чи іншим класом (соціальною групою) різних, аж до озброєного впливу, форм примусу щодо інших класів (соціальних груп) з метою придбання або збереження економічного і політичного панування, завоювання тих чи інших прав або привілеїв [6, с. 218].

У кримінально-правовій науці розглядають насильство як фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу, що порушує право громадян на особисту недоторканність (у фізичному і духовному сенсі) [1, с. 112].

Аналіз різноманітних існуючих підходів до поняття насильства дозволяє визначити найбільш істотні його ознаки: 1) насильство здійснюється проти або поза волею потерпілого; 2) насильство пов'язане з фізичним та/або психічним впливом на потерпілого; 3) застосування насильства може заподіяти шкоду потерпілому; 4) насильство може бути як засобом досягнення мети, так і метою [5].

Слід зазначити, що домашнє насильство – одна зі складових насилля і тому починаючи від 15.11.2001 р., № 2789-III діяв Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», який передбачав заходи та повноваження органів державної влади у запобіганні та реагуванні на факти застосування фізичної сили в родинах [9].

Проте, цей нормативно-правовий акт не був позбавлений ряду недоліків, найважливішим з яких було те, що домашнє насильство зводилось тільки до фізичного насилля, що суттєво обмежувало підхід до даного явища. Тому, в Україні набув чинності новий закон, в якому запропоновано новий підхід (із використанням європейських стандартів) до боротьби з цим негативним явищем у суспільстві.

Закон України від 07.01.2018 р., № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому удосконалено дефініцію «домашнє насильство», до якого відноситься: будь-яка дія фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, а також погрози вчинення таких діянь. Постраждалими визнаються особи, незалежно від того, чи проживають вони спільно зі своїми кривдниками, чи ні (наречені, подружжя, колишнє подружжя, мати, батько, діти, їх батьки, брати, сестри, нерідні батьки, опікуни, піклувальники, їхні діти, прийомні діти, діти-вихованці, інші родичі до двоюрідного ступеню зв'язку, особи, які спільно проживали або проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі, їх діти та батьки) та особи, які проживають разом (будь-які інші родичі, люди, які пов'язані спільним побутом, мають спільні права та обов'язки). Постраждалою дитиною

визнається не лише та, яка зазнала домашнього насильства, а й свідок (очевидець) такого насильства. Акцентуємо увагу на позитивних аспектах зазначеного нормативно-правового акту: цей закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [8].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у ст. 1 визначає: сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності [8].

За матеріалами освітнього порталу «Педагогічна преса»:

1) 65–95 відсотків тих, хто займається проституцією, зазнали сексуального насильства ще в дитинстві;

2) 69 відсотків випадків сексуального насилля над дітьми в Україні здійснюється в домашніх умовах, у неповноцінних сім'ях і над дітьми-сиротами;

3) на частку членів сім'ї (вітчимів, дядьків, братів, батьків, дідусів) припадає 35–40 відсотків зґвалтувань. Ще 40–50 відсотків випадків відбувається з вини вхожих у будинки друзів сім'ї. Тобто у 85–90 відсотках випадків злочинець добре відомий дитині, а 10–15 відсотків зґвалтувань скоюють незнайомці [4].

У червні 2017 р. представник Фонду народонаселення ООН в Україні та Білорусі Нузхат Есан повідомила, що згідно з розрахунками Фонду народонаселення ООН в Україні від фізичного насильства страждають 4 млн жінок, а від сексуального – 1,8 млн. Але цю цифру не можна вважати повністю достовірною, оскільки розрахунки ґрунтувалися на середньосвітових показниках, які були зареєстровані органами влади або недержавними організаціями в які зверталися жертви [3].

Реалізація зазначеного нормативно-правового акту дозволить уникнути жакливої статистики, імплементувати міжнародні стандарти протидії насильству, забезпечити комплексний підхід до запобігання будь-яких його форм, його профілактику, розширює коло осіб, які підпадають під дію чинного законодавства, вводить додаткові заходи, спрямовані на створення заходів і захисних механізмів боротьби з усіма формами насильства, передбачає вдосконалення роботи служб підтримки постраждалих від насильства, в тому числі державних телефонних «гарячих ліній», і збору упорядкованих за категоріями відповідних статистичних даних. З 11 січня 2019 року наберуть чинності зміни, які передбачає інший прийнятий Закон України від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбу з цими явищами» [7].

Отже, дослідивши проблему домашнього насильства, а саме його сексуального прояву, слід сказати, що у новому законі «Про запобігання та протидію домашньому насильству» добре розкриті напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Але є ряд недоліків: діти є завжди розуміють, коли над ними здійснюється сексуальне насилля, тому що у них не сформоване критичне мислення і вони не здатні повноцінно оцінювати ситуацію.

Також велика кількість жінок не розуміють того, що коли вони задовольняють сексуальні потреби свого чоловіка/співмешканця не за власним бажанням, а за бажанням чоловіка, то над ними теж здійснюється сексуальне насилля. Щоб цього уникнути потрібно на державному рівні запровадити широку інформаційну кампанію з роз'ясненням прав жінок та на законодавчому рівні ввести предмет у школі, який стосується міжособистісних взаємозв'язків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Базаров Р. В. Кримінально-правова характеристика насильства. Проблеми забезпечення особистої безпеки громадян : [навч. посіб.] Москва : Академія МВС, 1995. – 112 с.
2. Все, що потрібно знати сьогодні: домашнє насильство в Україні, скільки в країні жертв і що загрожує кривдникам. URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/domashnee-nasilie-v-ukraine-kto-stanovitsya-zhertvami-i-chto-grozit-obidchikam-1099013.html> (дата звернення: 05.10.2018).
3. Домашнє насильство в Україні: куди звертатися за допомогою. URL: <https://www.ivetta.ua/domashnee-nasilie-v-ukraine-kuda-obrashhatsya-za-pomoshhyu/> (дата звернення: 05.10.2018).
4. Домашнє насильство. Статистика, що шокує. URL: <https://pedpresa.ua/35469-domashnje-nasylstvo-movoyu-tsyfr.html> (дата звернення: 05.10.2018).
5. Ігнатов О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину : поняття та сутність : Форум права, 2010. № 3. С. 144–151. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10iomptc.pdf> (дата звернення: 05.10.2018).
6. Іллічов Л. М. Філософський енциклопедичний словник. навч. посіб. М. : Радянська енциклопедія, 1983. – 218 с.
7. Інститут релігійної свободи: вступили в силу закони проти домашнього насильства. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1873%3A1&catid=34%3AAua&Itemid=61&lang=ru (дата звернення: 05.10.2018).
8. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 05.10.2018).
9. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14> (дата звернення: 05.10.2018).

Kaidanovych Tetyana

Senior lecturer of the law department of
Zhytomyr National Agroecological University

The Right to Abortion

The right to abortion is one the most discussible rights nowadays. It lays at the same time in few fields of science, mainly the law and the medicine. The abortion itself reveals the level of legal protection of the medical practice. In the light of Declaration of Oslo Statement on Therapeutic Abortion 1970, adopted by the 24th World Medical Assembly we

can see that the procedure of abortion addresses ethical and moral issues right before any medical or legal ones.

The Preamble includes three principles: medically-indicated termination of pregnancy refers only to interruption of pregnancy due to health reasons, in accordance with principles of evidence-based medicine and good clinical practice and it does not include or imply any views on termination of pregnancy carried out for any reason other than medical indication; termination of pregnancy is a medical matter between the patient and the physician, attitudes toward termination of pregnancy are a matter of individual conviction and conscience that should be respected; a circumstance where the patient may be harmed by carrying the pregnancy to term presents a conflict between the life of the fetus and the health of the pregnant woman. Diverse responses to resolve this dilemma reflect the diverse cultural, legal, traditional, and regional standards of medical care throughout the world.¹ Basically the main task of the medicine and medical workers is to promote and protect women's health, dignity and their human rights, voluntary informed consent, and autonomy in decision-making, confidentiality and privacy.

When we speak about lawyers their duty is to make sure that the law covers all the aspects of abortion, that legal principles are embodied into legal norms and give an adequate protection to the women and medical workers, while balancing social and individual interests.

Abortion itself is a very complex phenomenon. In this column we will understand under the term «abortion» an ending of pregnancy due to removing an embryo or fetus before it can survive outside the uterus. An abortion that occurs spontaneously is also known as a miscarriage. When deliberate steps are taken to end a pregnancy, it is called an induced abortion, or less frequently an «induced miscarriage»². The word *abortion* is often used to mean only induced abortions. A similar procedure after the fetus could potentially survive outside the womb is known as a «late termination of pregnancy» or less accurately as a «late term abortion»³. Today we will discuss legal, medical, ethical and religious aspects of an induced abortion in Ukraine.

Abortion laws vary from state to state. Nowadays all the countries in the world can be divided into countries that:

- make abortions legal on request (most of European countries, including Ukraine, USA, Canada, China, Uruguay, South Africa)
- restrict to cases of maternal life, mental health, health, rape, fetal defects and/or socioeconomic factors (India, Finland, Great Britain, Bolivia, Japan, Zambia);
- restrict to cases of maternal life, mental health, rape, and/or fetal defects (Poland, Morocco, Brazil, Columbia, Chile, Namibia, Botswana, Thailand);
- restricted to cases of maternal life, mental health, health, and/or rape (Argentina, Mexico, Mali);
- restricted to cases of maternal life, mental health, and/or health (Peru, Algeria, Saudi Arabia, Iran, Pakistan, Laos);
- restricted to cases of maternal life (Venezuela, Paraguay, Libya, Egypt, Israel, Yemen, Angola, Afghanistan, Burma, Papua New Guinea);

¹ WMA Statement on Medically-Indicated Termination of Pregnancy. [Electronic source]. – Mode of access: <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-on-therapeutic-abortion/>

² Oxford Living Dictionaries. Retrieved 8 June 2018. [mass noun].

³ Grimes, DA; Stuart, G (2010). «Abortion jabberwocky: the need for better terminology». *Contraception*. 81 (2): 93–6.

– illegal with no exceptions (Dominican Republic, El Salvador, Nicaragua, Malta and Vatican City)⁴.

The world's abortion laws map gives a clear understanding that most of the world has already legalized abortions. Each country has a specific legal regulation according to its traditions, social norms, ethnical and cultural peculiarities. Another thing that defines local laws is the reason why an abortion should be performed.

Reasons for procuring induced abortions are typically characterized as either therapeutic or elective. An abortion is medically referred to as a therapeutic abortion when it is performed to save the life of the pregnant woman; to prevent harm to the woman's physical or mental health; to terminate a pregnancy where indications are that the child will have a significantly increased chance of mortality or morbidity; or to selectively reduce the number of fetuses to lessen health risks associated with multiple pregnancy.⁵ An abortion is referred to as an elective or voluntary abortion when it is performed at the request of the woman for non-medical reasons.⁶

Therapeutic abortions are justified in most of the countries because of a «good reason». There should be some circumstances that define the «quality» and safety of a pregnancy, some factors that make it either impossible to carry or problematic. We can't say that in these situations it is really a woman's choice to go for abortion or not to. Mostly this choice is dictated by nature (biology) and by medical advice.

Social, ethical, political, religious and others debates arise when it comes to an elective or voluntary abortion. It would be fair to conduct elective induced abortions with unwanted or unplanned pregnancies. The range of reasons why women chose to have an abortion is wide. It can be:

- lack of knowledge of modern contraceptive methods or bad sexual education;
- inability to afford to buy contraceptives;
- partner's opposition to family planning against woman's will;
- religious values that proscribe modern contraceptive use;
- failure of particular contraceptive method;
- the desire to postpone a birth or to stop childbearing;
- family-size control issue;
- disapproval of particular societies of unmarried mothers;
- poverty and unemployment;
- early childbearing disrupts education;
- relationship problems (partner's objection to carrying the pregnancy to term)⁷ etc.

Another reason could be violence against women – rape, regardless of a source of violence. Family violence included therefore women's mental health is at stake here too.

⁴ World's Abortion Map. Mode of access: <http://worldabortionlaws.com/>

⁵ Roche, Natalie E. (28 September 2004). «*Therapeutic Abortion*». eMedicine. Archived from the original on 14 December 2004. Retrieved 19 June 2011. Mode of access: <https://web.archive.org/web/20041214092044/http://www.emedicine.com/MED/topic3311.htm>

⁶ Schorge, John O.; Schaffer, Joseph I.; Halvorson, Lisa M.; Hoffman, Barbara L.; Bradshaw, Karen D.; Cunningham, F. Gary, eds. (2008). «6. *First-Trimester Abortion*». *Williams Gynecology* (1 ed.). McGraw-Hill Medical.

⁷ Akinrinola Bankole, Susheela Singh, Taylor Haas. *International perspectives on sexual and reproductive health*. Vol 24, Issue 3, 1998. Mode of access : <https://www.guttmacher.org/journals/ipsrh/1998/09/reasons-why-women-have-induced-abortions-evidence-27-countries>

When we talk about choices we mean as well opportunities, abilities and rights after all. The scope of sexual and reproductive health rights, including the right to abortion, is deeply connected with the right to life, right to medical access, right to information, right to health care, right to self-determination and self-expression. The right to abortion can be easily called the right to have power over your own body. Nothing and no one have a right to dictate to a person what to do/not to do with their bodies. But social, ethical, moral, legal etc norms limit or ban the right of women to decide what to do with their bodies by regulating the issue of abortions. Simply banning abortions within a country won't solve social problems. It would create even more situation when human (women) rights might be violated. Giving to women ability to access legal and safe abortion will exclude the possibility of performing illegal or criminal abortions while protecting the right to life itself. The World Health Organization recommends safe and legal abortions to be available to all women⁸.

When it comes to Ukraine, we see quite interesting situation. When the entire world moves into direction of liberalization of abortion laws national politicians keep proposing new projects of legal acts that restrict the right to abortion or make it impossible at all. This tendency got started in 2012 by Andriy Shkil⁹, whose project was about banning the right to abortion except of medical reasoning. The next project by Vitaliy Zhuravskiy in 2013¹⁰ was about banning abortion entirely and editing the Criminal Code of Ukraine by imposing harder sanctions for illegal abortion. Same year in 2013 three politicians Olexandr Sych, Ruslan Zelyk and Ruslan Marzynkiv¹¹ presented to parliament an alternative abortion law that restricted the right to abortion to three exceptions: 1) when pregnancy threatens the life of a mother; 2) medical reasoning about fetus, that is unviable outside of mother's womb; 3) rape. In 2015 Igor Mosiychuk¹² proposed to ban abortions under any circumstances except of a threat to mother's life. In 2017 another project was presented by Dmytro Golubov¹³ that basically repeated 2013 Olexandr Sych's and others project adding time limit up to 22 weeks to all exceptional cases.

Interesting thing is that male politicians have been trying to change «women laws». Gender equality fails here. Pro-life or anti-abortion politicians forget that the woman is a

⁸ World Health Organization (2012). *Safe abortion: technical and policy guidance for health systems*. Geneva: WHO.p.8. Mode of access: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/70914/9789241548434_eng.pdf;jsessionid=195AC9F4259D888C4A6B348CD6EEA89E?sequence=1

⁹ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони штучного переривання вагітності (абортів) № 10170 від 12.03.2012. Шкіль Андрій Васильович (VI скликання). Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42765

¹⁰ Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне переривання вагітності № 2646 від 28.03.2013 Журавський Віталій Станіславович (VII скликання). Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2646&skl=8

¹¹ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо заборони штучного переривання вагітності (абортів) №2646-1 від 05.04.2013 Зелик Руслан Богданович (VII скликання), Марцінків Руслан Романович (VII скликання). Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46457

¹² Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права лікаря на відмову від абортів через міркування совісті № 6747 від 17.07.2017 Ігор Мосійчук та інші. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6747&skl=9

¹³ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень по проведенню операцій штучного переривання вагітності (абортів) № 6239 від 27.03.2017 Голубов Дмитро Іванович (VIII скликання). Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61424

human being, a person with rights not just a container for the fetus by naming population reduction and right to life of the unborn (an embryo) of greater value than right to life of the woman and her right to decide what to do with her own body and life. Right to abortion gives to women around the world a feeling of safety about their lives, liberties, equality and economic security.

Current Ukrainian legislation seems to have very well-balanced abortion laws. According to article 8, 33 of «The Basics of legislation of Ukraine about health protection»¹⁴ the state recognizes the right of every citizen of Ukraine for health protection and receiving medical help. Article 281 of the Civil Code of Ukraine recognizes the right to life as well the right to abortion up to 12 weeks of pregnancy based on free will and from 12 weeks to 22 weeks an induced abortion is allowed if there are health complication of woman or fetus¹⁵. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 15.02.2006 №144¹⁶ and the Resolution of the Ministry of Health of Ukraine from 24.05.2013 № 423¹⁷ regulate the procedure of induced abortions and establish the list of reasons for abortion after 12 weeks (legislation doesn't force a woman to go for abortion in these cases just provide a right to choose what to do) It can be:

- a disease of woman and fetus (list included);
- the age of a woman is under 15;
- the age of woman is over 45;
- rape;
- acquiring a disability during pregnancy.

It is necessary to mention that criminal abortion imposes a huge risk to life of a woman from the hands of unprofessional persons who can perform the procedure. World's statistics says that countries with liberal abortion laws and countries with banned abortion demonstrate approximately the same numbers of abortions performed.

It is very important to emphasize that we're not talking about abortion itself as an action or phenomenon. This is extremely difficult category to make conclusions about. We're talking today about choices. We're talking about equal opportunities to decide for ourselves and about having a power over our bodies. We're talking about rights. Women around the world has obtained and keep fighting for the abortion right. It gives to women around the globe ability to seek for professional medical help in such a difficult and stressful situation.

Sources:

1. Akinrinola Bankole, Susheela Singh, Taylor Haas. *International perspectives on sexual and reproductive health*. Vol 24, Issue 3, 1998. Mode of access: <https://www.guttmacher.org/journals/ipsrh/1998/09/reasons-why-women-have-induced-abortions-evidence-27-countries> World Health Organization (2012). *Safe abortion:*

¹⁴ ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 1993. – № 4 – ст. 19

¹⁵ Цивільний Кодекс України// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – ст. 356

¹⁶ Постанова КМУ від 15 лютого 2006 р. N 144 *Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України*. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/144-2006-%D0%BF>

¹⁷ Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.05.2013 № 423 *Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення*. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13>

technical and policy guidance for health systems. Geneva: WHO.p.8. Mode of access: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/70914/9789241548434_eng.pdf;jsessionid=195AC9F4259D888C4A6B348CD6EEA89E?sequence=1

2. Grimes, DA; Stuart, G (2010). «*Abortion jabberwocky: the need for better terminology*». *Contraception*. 81 (2): 93–96.

3. Oxford Living Dictionaries. Retrieved 8 June 2018. [mass noun].

4. Roche, Natalie E. (28 September 2004). «*Therapeutic Abortion*». *Medicine*. Archived from the original on 14 December 2004. Retrieved 19 June 2011. Mode of access: <https://web.archive.org/web/20041214092044/http://www.emedicine.com/MED/topic3311.htm>

5. Schorge, John O.; Schaffer, Joseph I.; Halvorson, Lisa M.; Hoffman, Barbara L.; Bradshaw, Karen D.; Cunningham, F. Gary, eds. (2008). «6. *First-Trimester Abortion*». *Williams Gynecology* (1 ed.). McGraw-Hill Medical.

6. World's Abortion Map. Mode of access: <http://worldabortionlaws.com/>

7. WMA Statement on Medically-Indicated Termination of Pregnancy. [Electronic source]. – Mode of access: <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-on-therapeutic-abortion/>

8. ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 1993/ - № 4 – ст.19

9. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.05.2013 № 423 *Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13>

10. Постанова КМУ від 15 лютого 2006 р. N 144 *Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/144-2006-%D0%BF>

11. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони штучного переривання вагітності (абортів) № 10170 від 12.03.2012. Шкіль Андрій Васильович (VI скликання). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42765

12. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне переривання вагітності № 2646 від 28.03.2013 Журавський Віталій Станіславович (VII скликання). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2646&skl=8

13. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо заборони штучного переривання вагітності (абортів) №2646-1 від 05.04.2013 Зелик Руслан Богданович (VII скликання), Марцінків Руслан Романович (VII скликання). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46457

14. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права лікаря на відмову від абортів через міркування совісті № 6747 від 17.07.2017 Ігор Мосійчук та інші. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6747&skl=9

15. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень по проведенню операцій штучного переривання вагітності (абортів) № 6239 від 27.03.2017 Голубов Дмитро Іванович (VIII скликання). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61424

16. Цивільний Кодекс України// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. –№40-44. – ст. 35.

Лібералізм як ідеологія гендерної рівності: причини виникнення та наслідки боротьби за гендерну рівність і сексуальні свободи

Аналіз суспільства вимагає від дослідника чіткого розуміння, що призвело та стимулює ті чи інші процеси. Гендерна рівність та сексуальні свободи це один з найгостріших питань сучасності, тому що саме ці поняття є найбільш особистими для кожної людини.

Після поразки нацистів та зневіри західних комуністів в радянському режимі лібералізм став займати основні позиції в різних політичних ідеологіях. З позиції історичного процесу ми живемо в апогей лібералізму, права людини та їх захист дійсно стають чимось, про що багато людей навіть не думають, вважаючи це аксіомою сучасного світу. Питанням впливу лібералізму на суспільство з точки зору гендерних та сексуальних прав займалися класики ліберальної думки. Ця проблематика актуалізувалась на початку XX ст. Сьогодні найбільш авторитетними в цій царині вважаються роботи англійської дослідниці Валері Брайсон.

Важливо зрозуміти, що поняття «права людини» невід'ємні від ліберальної ідеології та є її часткою. Свої витоки воно, як і лібералізм, бере з епохи Відродження. Джон Локк у своїх роботах обґрунтовував теорію невід'ємних прав для людини, а вже через 85 років після його смерті поняття «прав людини» прогрімало на весь світ з Французькою революцією. З цієї події починається нова історія суспільства Європи та Америки, тому можна вважати, що права людини – одна із найважливіших концепцій розвитку суспільства починаючи з XIX ст.

С розвитком ідеї прав людини розвивались і самі права людини. З часом стало очевидно, що друга стаття Декларації прав людини розповсюджується не на всіх представників суспільства. Де-факто пригноблення існує в дуже багатьох сферах життя. І якщо деякі з них, як наприклад, економічні, досить важко виправити, то, як інколи вважається, соціальні, такі як пригноблення за статевою, сексуальною ознакою, здається, відносно легко вирішити на державному рівні.

Якщо уважніше роздивитись проблему пригноблення за гендерними та сексуальними ознаками, то, вочевидь, вона існує через громадські традиції. Звертаючись до цього питання, ліберальні мислителі виділяли необхідність зрівняння прав жінок і чоловіків. У середині XIX ст. мав місце дуже живий дискурс на тему фемінізму. Так, в Сенекка Фолз в 1848 р. була прийнята «Декларація почуттів», документ, що підіймає питання рівності жінок у соціальній та економічній сферах. Проте, питання сексуальної свободи жінки не було вирішене. Швидше пропонувалося, під впливом християнської традиції лібералізму, обмежити сексуальну свободу чоловіків, тим самим зрівнюючи право розпоряджатися своїм тілом.

Спробу рішення цього питання представлено в статті «Нова жінка» відомої російської соціалістки Олександри Коллонтай. Варто зазначити, що розгляд сучасного ліберального дискурсу неможливий без урахування впливу соціалізму на нього. У цій статті [1] стверджується, що економічний порядок капіталізму ставить жінку в положення, коли вона більш не може розраховувати на підтримку, коли жінка

може і повинна боротися за свою частину суспільних благ. Таким чином, через придбану економічну незалежність, будь-які духовні і сексуальні відносини стають справою особистого характеру, тому що відсутній матеріальний важіль тиску. Відносинам більше не потрібно державне підтвердження, не потрібні якісь релігійні зобов'язання, вважає Колонтай. Вони засновані виключно на почуттях і бажаннях залучених в ці відносини, що, фактично, означає можливість і право людині розпоряджатися своїм тілом з особистих причин, не звертаючи уваги на традиційні чи правові порядки. Але не тільки Колонтай вважала економічну незалежність жінки невід'ємною частиною її соціальної незалежності.

Валері Брайсон у «Політичній теорії фемінізму» виділяє роботу Гарієт Тейлор [2, с. 63], дружини Д. С. Міля, під назвою «Enfranchisement of women», у якій вона обґрунтовує позицію щодо жіночого труда. Тейлор стверджує, що жінці необхідно працювати та приносити прибуток у сім'ю, тому що це підвищує її статус з рівня прислуги до рівня партнера. Тобто вона стверджує, що участь в економічному житті суспільства є необхідним атрибутом члена суспільства.

Ці тези сходяться в тому, що в рамках капіталізму жінка повинна так чи інакше спиратися на свій труд, ця необхідність ставить її у рівне положення з чоловіками. Тому жінка у рамках ліберального капіталізму вже починає сприйматися не як мати чи дружина, а як економічний суб'єкт, який не має статі. З'являється позбавлення від статевої ідентичності в економічній сфері. Теж саме відбувається в соціальній сфері: отримуючи рівні права, жінки починають сприйматися як незалежні правові суб'єкти, до яких вже не мають відношення їх чоловіки і батьки, як це ще зустрічається в ісламському світі. Втім і в демократичних країнах залишається проблема фактичної рівності між статями, питання традиційної парадигми, де спочатку в масовій думці чоловік і жінка сприймаються як носії заздалегідь визначеного набору суспільних ролей, наприклад, традиційних сімейних ролей. Все це в реальності заважає реалізації внутрішнього потенціалу тих людей, від яких цієї реалізації навіть не чекають. Це призводить не тільки до низки нереалізованих, залежних від сім'ї чи від держави індивідів, але й до великим втратам суспільства, тому що воно недоотримує цінних представників. Вочевидь цей факт не є задовільним. Позбавлення від колективних ролей надає можливість максимально гнучко реалізовувати свої потенціали, додаючи цьому процесу максимальну ефективність.

Таким чином, ліберальна парадигма проголошує владу індивіда над своїм життям у всіх областях діяльності. Тому лібералізм на державному рівні призваний замінити громадські традиції на свої постулати. Так, починаючи з економічних перетворень, змінюється все соціальне влаштування суспільства. Це і є основною причиною реакційності багатьох слоїв суспільства на ідеологічну боротьбу. Саме через це зустрічається агресивна реакція на захист, наприклад, прав сексуальних меншин зі сторони консервативних слоїв, та релігійних фундаменталістів.

Отже, можна зробити висновок, що боротьба за права людей будь-якої групи є природним розвитком ідей лібералізму. Прагнення позбавлення колективістської природи людини є ціллю сучасного лібералізму. На сьогоднішній день ми бачимо десятки країн, де жінки, люди з нетрадиційною сексуальною орієнтацією не відчувають тиску зі сторони громадськості, тому що вони вже не виділяються з тієї самої громадськості. Громадськість – це у першу чергу індивіди. Але існує багато країн, де такий розклад все ще неможливий. Проте це не швидко, але поступово змінюється; разом з пропагандою лібералізму все більше людей приймають ідеї прав

людини як основоположні ідеї суспільства, що в свою чергу змінює і відношення до пригноблених слоїв в бік їх визнання.

Важливо виділити і причини реакційного руху. Так, наприклад, одними з найчастіших ворожих до ліберальних ідеологій є релігійні вчення. Однак у християнському світі є тенденція до «лібералізації» відношення до сексуальних меншин. Так, сучасний папа Франциск, хоча і виступає проти гомосексуальних браків, але все ж таки вважає, що люди з нетрадиційною орієнтацією можуть прагнути до бога, бути релігійними та інтегруватися у суспільство. Найбільше реакційне лоббі представляє ісламський світ. Мусульмани більш строго відносяться до канонів традиційних релігійних вчень, тому їх реакційність до ліберальних тенденцій є прямим наслідком їх політичної та духовної системи, що тісно пов'язана з ісламом.

Які перспективи у ідеології прав людини? Не треба бути науковцем, щоб побачити яке місце класичний лібералізм займає у ланах політичного процесу майже кожної держави. Сьогодні важко знайти партію, яка би виступала проти прав людини, і цей факт означає, що рух в сторону свобод індивіда, в тому числі, у сторону гендерних та сексуальних свобод – це перспектива абсолютно кожної держави з хоча б трохи незалежним політичним рухом. Лібералізація політичної та економічної сфер призводить до лібералізації суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Коллонтай А. Новая женщина / А. Коллонтай. URL: http://www.odinblago.ru/novaia_moral/1
2. Брайсон В. Политическая теория феминизма / В. Брайсон. URL: https://spbactivistschool.files.wordpress.com/2017/08/brayson_valeri_politicheskaya_teoria_feminizma_vvedenie.pdf
3. Сковиков А. К. Либерализм и его влияние на расширение участия женщин в политических процессах / А. К. Сковиков, Т. З. Загидов. URL: <http://jurnal.org/articles/2008/polit7.html>

Чечель Андрій В'ячеславович

аспірант кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права,
Класичний приватний університет

Децентралізація публічного управління як когнітивна основа правових принципів формування місцевих бюджетів

З 2014 р. в Україні відбулися суттєві трансформації законодавства та системи управління фінансовими ресурсами територіальних громад, у т. ч. у напрямках об'єднання цих громад, наділенні їх додатковими повноваженнями та відповідними коштами. Обрання оптимальної пропорції розподілу грошових надходжень від роботи системи оподаткування питання дискусійне і завжди залишається таким у будь-якій державі. Тому й пошук відповіді на нього перманентно актуальне для вітчизняних політиків та інших управлінців, вимагаючи ґрунтовних міждисциплінарних знань та досвіду, наприклад, фахівців з конституційного, адміністративного та фінансового права, зокрема, О. Б. Заверухи, яка дослідила бюджетні повноваження органів

місцевого самоврядування в Україні, О. В. Покатаєвої (правову природу загальнодержавних податків та зборів в Україні), П. Б. Чорнописького (конституційно-правовий аспект децентралізації влади в Україні). Порушена проблематика вирішується також на рівні доктрини, створеної економістами, а саме: А. С. Гавриленко (децентралізацію як модель державного регулювання національної економіки), О. В. Покатаєвою (інституціональний підхід у державному регулюванні трансформації торговельно-економічних відносин), Т. В. Черничко (бюджетно-податкове регулювання в умовах трансформаційних змін в економіці України), істориками – В. В. Антоненко (становлення та соціально-економічні основи функціонування міських бюджетів Української СРР у 1920-ті рр.), В. А. Іващенко (податкову політику національних урядів в українському селі періоду революції (1917-1920 рр.)) та іншими вченими. Утім порушені питання залишилися недостатньо повно досліджені вченими, а тому актуальні для вивчення. Метою роботи є розкриття децентралізації публічного управління як когнітивної основи правових принципів формування місцевих бюджетів. Завдання цієї роботи відповідно полягають в окресленні: змісту концепту «децентралізація публічного управління»; впливу цього концепту на осмислення правових принципів формування місцевих бюджетів.

Централізація й децентралізація дихотомічні поняття, що характеризують будь-які види соціального управління. Адже без відповідного поєднання централізації і децентралізації жодне управління об'єктивно існувати не може, а тому їх не можна протиставляти. Іншими словами, мова може йти лише про оптимальне співвідношення між цими явищами суспільного життя, що виключає абсолютизацію централізації чи децентралізації [1, с. 92]. Якщо централізація у сфері управління означає зосередження більшої частини державних функцій у віданні центральних установ [2, с. 1360], то децентралізація являє собою термін, яким маркують феномен передачі чогось (влади, фінансів та ін.) від центру до периферії. Його вдалий ідеологічний та політичний потенціал водночас не обумовлює його формально-юридичної змістовності, а тому він не отримав фіксації, ані на рівні кодифікованих актів в сфері фінансів, ані законів з питань місцевого самоврядування й розвитку територіальних громад. Хоча у вигляді норм-цілей, норм-декларацій правотворчі органи нормативно визначили це поняття, відзначивши, що метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування (аб. 2 пп. 5 п. 3) [3]. У нашому випадку йдеться про перерозподіл більшої частки надходжень від загальнодержавного публічного бюджету до місцевих публічних бюджетів. Логічно, що таке збільшення фінансової спроможності регіонів має наслідком передачу їхній публічній владі додаткових завдань і відповідних повноважень для їхнього виконання. Також паралельно відбувається процес розширення (переформатування) територіальних меж компетенції місцевих органів публічної влади. Наприклад, якщо відбудеться ліквідація районних державних адміністрацій, то фінанси, що раніше були призначені для реалізації їхніх повноважень, логічно спрямувати до бюджетів відповідних територіальних громад.

Вчені також наголосили, що результатом децентралізації мають стати стабільні фіскальні відносини між центральною владою та органами регіональної і місцевої влади, які описуються такими принципами, як фінансова автономія, достатність

доходів, справедливість, передбачуваність, ефективність, простота, застосування стимулів та цілеспрямованість [4, с. 26]. Децентралізація публічної влади, за М. О. Баймуратовим, це спосіб переміщення влади, повноважень з центру керованої системи на її периферію і зміцнення політико-правової самостійності периферійних підсистем – у випадку унітарної України – місцевих органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування (муніципальних утворень) [5, с. 272]. Технічно це відбувається через розмежування функцій і повноважень органів публічної влади в центрі і на місцях, упорядкування нормативно-законодавчої бази місцевих фінансів загалом, послаблення влади центру.

Інноваційна користь поняття «децентралізація публічної влади/фінансів» виражається у появі можливостей пізнати під новим кутом правові норми щодо розподілу коштів публічних бюджетів та сфер відповідальності публічної влади. Досліджуваний концепт виступає у якості вихідної підвалини пізнання природи правових ідей, які застосовуються вченими і публічною владою для формування місцевих бюджетів. Перш за все, децентралізація означає охоплення ширшого кола конструктивних правових енергій (ідей, ініціатив, відповідальності та ін.) та їхньої специфіки, об'єктивно зумовленої природою населення, яке проживає у регіоні. У цьому зв'язку юристи мають справу з проблемою практичного впровадження у життя принципу соціальної справедливості, вирішення якої у вигляді конкретних цифр потребує належного обґрунтування. Наприклад, немає наукового пояснення зафіксованому у ст. 64 Бюджетного кодексу України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI (далі – БюДКУ) правилу: територіальні громади міст обласного значення залишають у себе в бюджеті 60 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується згідно з ПКУ на відповідній території, а територіальній громаді м. Севастополя такий податок дозволено залишати у розмірі 100%. З політичної точки зору це виглядає не інакше як загравання з останньою, що у підсумку подій лютого-березня 2014 р. не дало ані лояльності, ані жодних інших позитивних результатів для України, а тільки зрадництво. Тому таке і подібні правила політики децентралізації виключно не виважені й не виправдані юридично, економічно, політично або іншим чином. Як складові принципу верховенства права, ідеї найвищого рівня абстракції [6], справедливість, законність, правова ефективність, рівно як й усі інші загальні принципи права, під час бюджетної децентралізації повинні корелювати зі змістом цього принципу й домінувати відносно будь-яких політичних, економічних чи інших мотивів.

Прикладне застосування складових ідеї верховенства права в умовах децентралізації публічного адміністрування виражається у принципах бюджетної системи України, відображених у ст. 7. БюДКУ, а саме: принципи єдності бюджетної системи України, збалансованості, самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності та результативності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, справедливості і неупередженості, публічності та прозорості. Конкретизація верховенства права на рівні цих нормативно встановлених галузевих правових принципів бюджетотворення виявляє обмежену дію децентралізації публічного управління відносно людських цінностей та ієрархічних зв'язків публічної влади. Тобто основа публічного управління в частині розподілу надходжень від фіскальної політики зберігається, проте якісно покращується в розрізі ефективності задоволення потреб людини та громади.

Отже, децентралізація публічного управління у процесах формування місцевих бюджетів – це ідея про передачу/перерозподіл/розсіювання у межах існуючої фінансової та управлінської систем фінансових ресурсів й зумовленої ними відповідальності від центру публічної влади до її нижчих рівнів, зокрема органів місцевого самоврядування, з метою підвищення ефективності витрачання коштів публічних бюджетів та результативності публічного адміністрування в усіх інших сферах суспільного життя. Ідея децентралізації фактично одна з важливих організаційно-правових передумов реальної дії теорії верховенства права (прав людини та суспільства над державою). Усі правові принципи бюджетної системи України та інші складові цієї теорії отримують свою більш повноцінну реалізацію за рахунок втілення у практиці державного будівництва зазначеної ідеї по суті адміністративно-правового змісту, зокрема через підвищення ефективності, справедливості, антроповимірності витрачання коштів публічних бюджетів. Подальші дослідження торкнуться різновидів децентралізації публічної влади (державно-приватного партнерства та ін.), а також демократії участі, бюджету участі (participatory budgeting) та інших суміжних концептів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: [монограф.]. К.: Парламент. вид-во, 2007. 576 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»: схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
4. Іщейкін К. Є. Політико-правові засади бюджету участі в системі демократичних практик: світовий досвід і Україна : автореф. дис. ... док. політ. наук: 23.00.02. К., 2018. 40 с.
5. Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 413 с.
6. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : [монографія] / У двох книгах / [за заг. ред. Ю. С. Шемшученка] / Книга перша: Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / [відп. ред. Н. М. Оніщенко]. К.: Вид-во «Юридична думка», 2008. 344 с.

Бучинська Тетяна Володимирівна
заступник начальника Управління державної
реєстрації нормативно-правових актів,
правової роботи та правової освіти Головного
територіального управління юстиції у
Житомирській області

#ЧужихДітейНебуває: новели законодавства щодо сплати аліментів

Проблема безвідповідального ставлення батьків до утримання своїх дітей на сьогодні є однією з найбільш актуальних в Україні. Українське законодавство гарантує дитині право на нормальний розвиток і матеріальне забезпечення незалежно

від того, чи живуть батьки дитини у шлюбі. Обов'язок батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття закріплено у статті 180 Сімейного кодексу України.

Відповідно до положень статті 181 Сімейного кодексу України розмір аліментів на утримання дітей визначаються або в частковому відношенні від доходів відповідача, або у твердій грошовій сумі. За домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі.

Аліменти відраховуються не пізніше триденного строку від дня, встановленого для виплати заробітної плати, пенсії, стипендії на підставі заяви одного з батьків. На підставі заяви одного з батьків аліменти можуть бути відраховані й тоді, коли загальна сума, яка підлягає відрахуванню на підставі заяви та виконавчих документів, перевищує половину заробітної плати, пенсії, стипендії, а також якщо з нього вже стягуються аліменти на іншу дитину.

Також батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначаються розмір та строки виплати. Договір укладається у письмовій формі та посвідчується нотаріально. У разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором, аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

В рамках загальнонаціонального проекту «Я МАЮ ПРАВО!» Міністерством юстиції України було ініційовано два нові закони №2234 і № 2475, які набрали чинності 06.02.2018 та 28.08.2018, відомі під назвою #ЧужихДітейНебуває.

Так, вищевказаними законами встановлено значно жорсткіші методи впливу на злісних неплатників аліментів, що в свою чергу забезпечує захист дітей та їх прав на належне утримання та розвиток.

Якщо боржник добровільно не виконує рішення суду про стягнення аліментів, слід негайно звертатися до державної виконавчої служби або до приватного виконавця. Відповідно до статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, державний виконавець виносить вмотивовані постанови: про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання.

На сьогодні відповідно до статті 157 Сімейного кодексу України той із батьків, з яким за рішенням суду визначено або висновком органів опіки та піклування підтверджено місце проживання дитини, крім того з батьків, до якого застосовуються заходи примусового виконання рішення про встановлення побачення з дитиною та про усунення перешкод у побаченні з дитиною, самостійно вирішує питання тимчасового виїзду за межі України на строк, що не перевищує одного місяця, з метою лікування, навчання, участі дитини в дитячих змаганнях, фестивалях, наукових виставках, учнівських олімпіадах та конкурсах, екологічних, технічних, мистецьких, туристичних, дослідницьких, спортивних заходах, оздоровлення та відпочинку дитини за кордоном, у тому числі у складі організованої групи дітей, та у разі, якщо

йому відомо місце проживання іншого з батьків, який не ухиляється та належно виконує батьківські обов'язки, інформує його шляхом надсилання рекомендованого листа про тимчасовий виїзд дитини за межі України, мету виїзду, державу прямування та відповідний часовий проміжок перебування у цій державі. Крім того, врегульовано питання виїзду дитини з кордон на строк до одного місяця та більше, якщо один із батьків має заборгованість по сплаті аліментів.

Також для неплатників введено новий вид адміністративного стягнення – суспільно корисні роботи на строк від 120 до 240 годин (від трьох до шести тижнів роботи). Такий вид стягнення застосовується судом за протоколом виконавця, який складається у разі наявності заборгованості за 6 місяців відповідно до статті 183¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Оплата за такі роботи спрямовується на погашення заборгованості зі сплати аліментів. Суспільно корисні роботи виконуються не більше восьми годин, а неповнолітніми – не більше двох годин на день. У разі ухилення порушника від виконання суспільно корисних робіт постановою суду (судді) за поданням органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, строк невиконаних суспільно корисних робіт може бути замінений адміністративним арештом.

Всі ці обмеження будуть застосовуватися до повного погашення заборгованості. Крім того, важливою правовою гарантією належного виконання обов'язків щодо сплати аліментів є наявність кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати аліментів (стаття 164 Кримінального кодексу України). Отримувач аліментів звертається до органів Національної поліції з заявою про притягнення боржника до кримінальної відповідальності з пакетом документів від державного або приватного виконавця.

Також Кримінальний кодекс України доповнено статтею 389², якою передбачено кримінальну відповідальність за злісне ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт.

Крім того, важливими є зміни, які були внесені до статті 179 Сімейного кодексу України, відповідно до яких аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини. Той із батьків або інших законних представників дитини, на ім'я якого виплачуються аліменти, розпоряджається аліментами виключно за цільовим призначенням в інтересах дитини, а неповнолітній дитині надано право брати участь у розпорядженні аліментами, одержаними на її утримання, а також на самостійне одержання аліментів та розпорядження ними відповідно до Цивільного кодексу України.

Враховуючи вищевикладене, подібні зміни у законодавстві, на мою думку, мають створити дійсно ефективні правові механізми виконання батьками свого обов'язку щодо утримання дитини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
2. Кримінальний кодекс України // Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
3. Сімейний кодекс України // Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
4. Закон України «Про виконавче провадження» // Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».

Окремі аспекти адаптації національного законодавства про відпустки працівникам із сімейними обов'язками до європейських стандартів

Необхідність дослідження європейського законодавства, що здійснює правове регулювання трудових відносин у сфері надання відпусток, пов'язана з обранням нашою державою європейського напрямку розвитку, що визначено Угодою про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1] (далі – ЄС), яка передбачає чіткі зобов'язання з адаптації законодавства України до законодавства ЄС на основі демократії, верховенства права.

Важливе місце в дослідженні питань гармонізації трудового законодавства України до законодавства ЄС займає вивчення проблем адаптації національного законодавства про відпустки працівникам із сімейними обов'язками до європейських стандартів. Використання європейського досвіду є одним із шляхів удосконалення національного законодавства про працю, покращення правового регулювання соціальних відпусток, а рецедування в українське законодавство прогресивних норм високорозвинених країн полегшить інтеграцію нашої держави в ЄС.

Тому метою даної статті є вивчення досвіду країн європейської спільноти щодо правового регулювання надання відпусток працівникам із сімейними обов'язками для використання більш прогресивних норм трудового законодавства країн ЄС.

Проблеми правового регулювання надання відпусток досліджували Н. Б. Болотіна, В. С. Венедіктов, Л. П. Гаращенко, К. І. Дмитрієва, В. В. Жернаков, М. І. Іншин, І. Я. Кисельов, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишева, О. М. Ярошенко та ін.

Використання найманої праці є основою економічної системи будь-якої країни. Одним із основних методів підвищення ефективності від використання найманої праці є задоволенні потреб працівників, зокрема, права на відпочинок.

Основні принципи захисту материнства визначені Конвенцією МОП №103 від 4 червня 1952 р. про охорону материнства [2]. Дана Конвенція встановила мінімальну тривалість відпустки у зв'язку із вагітністю та пологами 12 тижнів, при цьому тривалість обов'язкової відпустки саме після пологів має становити не менше 6 тижнів. Важливим є закріплення права матерів на надання грошового утримання та допомоги, які мають виплачуватися за рахунок засобів системи обов'язкового соціального страхування або за рахунок державних фондів.

Доцільно звернути увагу на норми Конвенції МОП №183 від 15 червня 2000 р. про охорону материнства про перегляд Конвенції 1952 р. [3]. Так, вказана Конвенція рекомендувала державам-учасникам збільшити тривалість відпустки у зв'язку із вагітністю та пологами з 12 до 14 тижнів, гарантувати збереження місця роботи (те саме робоче місце або рівноцінне) після повернення з відпустки у зв'язку із вагітністю та пологами та з оплатою не нижче від попередньої. Крім того, з'явилась нова норма про необхідність захисту здоров'я.

Законодавство Європейського Союзу закріплює гарантії працівникам із сімейними обов'язками, зокрема, захист материнства та дитинства. Метою соціальної політики як окремої держави-члена ЄС, так і Європейської спільноти в цілому, зокрема, й нашої держави є створення умов для можливості поєднання роботи та

народження і виховання дитини. Законодавство ЄС спрямоване на підтримку осіб, які мають дітей.

Так, п.1 ст. 8 Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 р. [4] встановлено право для працюючих жінок на відпустку до і після пологів з оплатою такої відпустки. Загальна тривалість такої відпустки не може бути меншою за 14 тижнів. Директива 92/85/ЄЕС щодо запровадження заходів для заохочення підвищення рівня безпеки та охорони здоров'я вагітних працівниць та працівниць, що нещодавно народили дитину, або годуючих матерів від 19 жовтня 1992 р. також визначила мінімальну тривалість відпустки до і після пологів не менше 14 тижнів, при цьому вона має включати обов'язкову відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, тривалістю якої має бути не менше двох тижнів. Така відпустка може надаватись до або після пологів.

Необхідно звернути увагу на положеннях Директиви 2010/18/ЄС про впровадження переглянутої Рамкової угоди щодо батьківської відпустки від 8 березня 2010 р. [5] дія якої поширюється на всіх працівників незалежно від статі (усі працюючі батьки — як чоловіки, так і жінки), які працюють на умовах трудового договору та мають дитину віком до 8 років незалежно від того, рідна вона чи усиновлена. Відпустка по догляду за дитиною надається тривалістю не менше чотирьох місяців, з яких один місяць має використати кожен з батьків. У період перебування працівника в такій відпустці він не може бути звільнений, а після її закінчення має право повернутися на ту ж саму роботу, або аналогічну чи ідентичну. Важливим є право працівника на зміну тривалості та режиму робочого часу після повернення на роботу з відпустки по догляду за дитиною.

В середньому тривалість відпустки у зв'язку із вагітністю та пологами і доглядом за дитиною у країнах європейського простору становить від 36 до 44 тижнів. В окремих країнах ЄС надається батьківська відпустка, яка може тривати різний період часу. Так, у Франції та Бельгії вона надається терміном 3 дні, Данії – 10, Фінляндії – 1 тиждень, а у Швеції – 2 тижні [6].

У високорозвиненій країнах Західної Європи право на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами виникає тільки у тих працівників, які пропрацювали на поточного роботодавця не менше встановленого законодавством періоду часу. Так, Трудовим кодексом Франції (Code du travail) від 2 січня 1973 р. [7] передбачено, що отримати даний вид соціальної відпустки працівник може за умови, якщо він має один рік стажу на даному підприємстві на дату народження (усиновлення дитини).

Правове регулювання соціальних відпусток в країнах Східної Європи здійснюється виключно законодавством. Так, трудовим законодавством Республіки Польща встановлено спеціальний соціальний захист працівників під час вагітності та пологів, а також визначено права, які належать матері та батьку після народження дитини, включаючи право на відпустки по догляду за дитиною та особам, які мають дітей. Кодексом праці Польщі від 26 червня 1974 р. (далі – КПП) [8] встановлені гарантії праці для працівників із сімейними обов'язками. Так, роботодавець не може припинити або розірвати трудовий договір в період вагітності, а також відпустки по вагітності та пологах. Таке звільнення можливе лише в окремих випадках за згодою із профспілкою та при наявності порушень трудового законодавства таким працівником (ст. 176. § 1.).

Законодавством Польщі про працю встановлено право працівника на відпустку по вагітності та пологах у розмірах, встановлених статтею 180. §1. КПП. Так, при

народженні однієї дитини жінка має право на відпустку тривалістю 20 тижнів. У разі багатоплідної вагітності вона має право на відпустку тривалістю:

- 1) 31 тиждень – у випадку народження двох дітей;
- 2) 33 тижні – у випадку народження трьох дітей;
- 3) 35 тижнів – у випадку народження чотирьох дітей;
- 4) 37 тижнів – у випадку народження п'ятих та більше дітей з одного народження.

До народження дитини жінка може використовувати не більше шести тижнів соціальної відпустки, а після – не менше ніж 14 тижнів. Від решти днів відпустки вона може відмовитися та вийти на роботу, якщо інша частина відпустки буде використовуватися батьком, який з метою здійснення догляду перервав оплачувану діяльність.

Після використання відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, працівник має право на батьківську відпустку тривалістю 32 тижні у разі народження однієї дитини та 34 тижні у разі народження двох та більше дітей (Стаття 1821а. §1.). Обидва батьки дитини можуть одночасно брати батьківські відпустки. У цьому випадку загальна тривалість таких відпусток не може перевищувати 32 тижні. Відпустку на батьківство надають один раз або частинами, але не пізніше, ніж до кінця календарного року, в якому дитині виповнюється 6 років. Дана відпустка надається в обов'язковому порядку за заявою працівника не пізніше як за 21 день до початку відпустки. До заяви мають бути додатні відповідні підтверджуючі документи. Працівник може відмовитися від використання батьківської відпустки в будь-який час за згодою роботодавця та повернутися на роботу.

У трудовому законодавстві Чехії також передбачено гарантії для вагітних жінок та жінок, які мають дітей, а також оплачувану батьківську відпустку чоловікам для догляду за дитиною, після її народження, тривалістю 1 тиждень та виплатою допомоги у розмірі 70% від заробітної плати. У Болгарії відпустка у зв'язку із вагітністю та пологами надається тривалістю 45 днів до пологів та до 1 року після з відшкодуванням 100% заробітної плати жінки, а також 2 роки оплачуваної відпустки по догляду за дитиною. Крім того, вагітні жінки не можуть бути звільнені, залучатися до роботи у нічний час або на час соціальної відпустки за жінкою зберігається місце роботи, вони не можуть бути звільнені, залучатися до роботи у нічний час або до надурочних робіт.

Адаптація законодавства України про працю до законодавства Європейського Союзу у частині надання гарантій працівникам із сімейними обов'язками (вагітним жінкам, батькам, що мають дітей) має включати не тільки внесення змін та доповнень, а також оновлення українського трудового законодавства, уніфікацію термінології, але й врахування особливостей правового регулювання надання соціальних відпусток, яке в нашій державі носить централізований характер. Підстави та порядок надання працівникам таких відпусток в Україні встановлені законодавством.

Так, державні гарантії права на соціальні відпустки працівникам із сімейними обов'язками (умови, тривалість та порядок їх надання) встановлені Законом України «Про відпустки» (далі – Закон) від 15 листопада 1996 р. [11]. До соціальних відпусток відносяться:

- 1) відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами;
- 2) відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;

- 3) відпустка у зв'язку з усиновленням дитини;
- 4) додаткова відпустка працівникам, які мають дітей.

Норми українського законодавства щодо встановлення видів та тривалості відпустки по вагітності і пологам, догляду за дитиною повністю відповідають європейським стандартам, а визначеним категоріям жінок така тривалість істотно збільшена.

Так, п. 10 статті 30 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р. № 796-ХІІ [12] передбачено, що жінкам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, надається відпустки по вагітності і пологах тривалістю 90 календарних днів до і 90 календарних днів після пологів (сумарно 180 календарних днів).

Отже, можна прийти до висновку, що працівникам із сімейними обов'язками як за національним законодавством про працю, так і трудовим законодавством країн ЄС, надаються соціальні відпустки різного призначення:

1. Відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами (відпустки матерям – Maternity leave). Вказана відпустка надається до і після пологів та є оплачуваною.
2. Відпустка, що надається батьку дитини (відпустки батькам – Paternity leave). Дана відпустка приєднується до відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами.
3. Відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею певного віку (childcare/child rearing leave). Даний вид відпустки у більшості країн є додатком до відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами.
4. Соціальні відпустки особам, що мають дітей (Paternal leave). Батьки дитини самостійно визначають, хто з подружжя буде використовувати таку відпустку.

Трудове законодавство України у порівнянні із зарубіжним законодавством країн європейської спільноти більш повно захищає інтереси працівників із сімейними обов'язками. Позитивний досвід країн європейського простору щодо правового регулювання надання відпусток працівникам із сімейними обов'язками має бути врахований в процесі адаптації національного законодавства про працю до стандартів ЄС. Важливо враховувати інтереси нашого суспільства та уникати переоцінки зарубіжного досвіду, а також неправильного застосування у процесі гармонізації законодавства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Закон України № 1678-VII від 16 вересня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.
2. Про охорону материнства. Конвенція МОП №103 від 4 червня 1952р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_122 (дата звернення: 4.11.2018).
3. Конвенції (про перегляд Конвенції 1952 р.) МОП №183 від 15 червня 2000 року про охорону материнства // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_294 (дата звернення: 4.11.2018).
4. Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 4.11.2018).

5. Директива 2010/18/ЄС про впровадження переглянутої Рамкової угоди щодо батьківської відпустки від 8.03.2010 р. // База даних «Законодавство України». URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/18/oj> (дата звернення: 4.11.2018).

6. Гаращенко Л. П. Гармонізація трудового законодавства України щодо правового регулювання часу відпочинку із законодавством ЄС / Л. П. Гаращенко. Гармонізація трудового законодавства України із законодавством Європейського Союзу : [монографія] / [Н.М. Хуторян та ін.] К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 304 с.

7. Трудовий кодекс Франції (Code du travail) від 2 січня 1973 р. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006072050> (дата звернення: 6.11.2018).

8. Кодекс праці Польщі від 26 червня 1974 року. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19740240141/U/D19740141Lj.pdf>

9. Про відпустки. Закон України від 15 листопада 1996 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр> (дата звернення: 6.11.2018).

10. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Закону України від 28 лютого 1991 № 796-ХІІ// База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>(дата звернення: 16.11.2018).

Бібік Анна Михайлівна

викладач,

Житомирський торговельно-економічний коледж КНТЕУ

Куколенко Дарина

студентка ІІ курсу,

Житомирський торговельно-економічний коледж КНТЕУ

Конституційно-правовий механізм реалізації міжнародного захисту прав людини в Україні

Інститут захисту прав і свобод людини і громадянина з давніх-давен займає поважне місце серед основних інститутів сучасного міжнародного публічного права. Проте сьогоденні загрози миру та безпеці, а також причини соціально-економічних кризових явищ, зокрема терористичні акти, збройні конфлікти, війни, екологічні проблеми, і як наслідок – світова міграційна криза, надали нового сенсу питанню вдосконалення міжнародних стандартів та державно-правових засобів захисту прав людини та громадянина.

Для України це питання набуває свого «особливо важливого» значення в контексті трансформації конституційного права України з метою зближення з правом Європейського Союзу. Якщо звернутися до вітчизняної науки конституційного права, потрібно зазначити, що здебільшого предметом її дослідження ставали гарантії реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні (праці Т. Заворотченко, О. Білоскурської, В. Колісника та ін.), а також механізм забезпечення таких прав і свобод (роботи Ю. Тодики, О. Марцеляка), реалізації деяких передбачених Конституцією України груп прав і свобод (праці О. Пушкіної, Л. Липачової, Л. Летнянчина та ін.).

Під терміном «механізми міжнародного захисту прав людини» розуміють систему міжнародних (міждержавних) органів і організацій, що діють з метою здійснення міжнародних стандартів прав і свобод людини чи їх відновлення у випадку порушення. Слід зазначити, що, окрім міждержавних органів і організацій, у світі існує безліч так званих неурядових правозахисних організацій.

З початку XXI ст. розвинені держави світу чітко окреслили вдосконалення системи захисту та посилення прав людини як пріоритетний напрям та елемент подальшого розвитку державності.

Основні напрями міжнародного захисту прав людини полягають:

1) у створенні рекомендацій, які адресуються державам і спрямовані на те, щоб привернути їх увагу до тих чи інших проблем захисту прав людини, варіантів їх вирішення, тенденцій розвитку цього інституту тощо. Роль таких рекомендацій - відображати позицію всього світового співтовариства (якщо такі рекомендації виходять з ООН, МОП, ЮНЕСКО, інших авторитетних інституцій всесвітнього масштабу). Таким способом для всіх держав висувують спільні вимоги, орієнтири, створюють умови для досягнення певної мети. У той же час рекомендації, які не є обов'язковими для держав, залишають за останніми свободу дій. Це теж сприяє збільшенню довіри до рекомендацій;

2) у розробці проектів міжнародних договорів, які накладають певні зобов'язання на їх держави-учасниці і, відповідно, передбачають тісніше міжнародне співробітництво з виконання міжнародних договорів;

3) у створенні спеціальних міжнародних механізмів з перевірки виконання державами своїх міжнародних зобов'язань. Такі механізми поширюються тільки на ті держави, які дали на це свою згоду.

Основні гарантії прав людини в Україні ґрунтуються на положеннях Конституції України, конституційної доктрини та конституційної практики. Так, наприклад, стаття 92 Конституції України закріплює, що права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадянина визначаються виключно законами України. А згідно зі статтею 22 Конституції України закріплені в ній права і свободи людини і громадянина є невичерпними і при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

В українській науці конституційного права розуміння захисту прав і свобод людини і громадянина є досить широким і включає категорії «здійснення», «гарантування», а також «забезпечення» суб'єктивного права. Отже, до цього часу існує проблема визначення сутнісних характеристик категорії конституційно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина, вирішення якої дало б змогу достатньо чітко проаналізувати його функції та організаційну структуру.

Система прав і свобод людини і громадянина, що ґрунтується Конституцією України, розроблена з урахуванням ряду міжнародно-правових актів. Конституція гарантує громадянину після використання всіх національних засобів правового захисту право звертатися за захистом до міжнародних судових установ чи міжнародних організацій, членом яких є Україна.

Обсяг обов'язків щодо забезпечення реалізації прав, перелічених в основних міжнародно-правових актах, на нашу думку, можна представити так:

а) обов'язки, що містяться в ліберальних міжнародно-правових кодифікованих актах, таких як: – Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. тощо.

б) обов'язки, що містяться в соціальних міжнародно-правових кодифікованих актах, наприклад: – Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (Соціальна конвенція ООН); – Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р.

(Конвенція ООН про права інвалідів); – Європейська соціальна хартія 1961 р. та Переглянута Європейська соціальна хартія 1996 р. тощо;

в) обов'язки, передбачені нормами звичаєвого права, та ін.

Загальна декларація прав людини залишається найавторитетнішим джерелом міжнародного публічного права з питань захисту прав людини. Хоча цей документ мав форму резолюції ГА ООН і має за Статутом ООН рекомендаційний характер, його положення є універсальними та закладені в основу сучасної міжнародної системи захисту прав людини.

Міжнародне співтовариство в рамках Організації Об'єднаних Націй виробило ряд договорів, пактів, декларацій, що містять норми, які регулюють питання міжнародно-правового захисту прав людини. Це, перш за все, Загальна декларація прав людини, яка була затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (обидва прийняті 19 грудня 1966р.). Ці три міжнародно-правові акти називають «Хартією прав людини». Загальна декларація прав людини містить у собі норми-рекомендації, тобто закріплені в ній положення є бажаним, але не обов'язковими для виконання. Норми, які містяться в пактах, є обов'язковими.

Крім «Хартії прав людини» існує цілий ряд міжнародно-правових актів, прийнятих в рамках ООН, спрямованих на масові попередження прав людини. Україна підписала і ратифікувала більшість документів ООН, що стосуються прав людини. Контроль за дотриманням прав людини здійснюють такі структурні підрозділи ООН, як Генеральна Асамблея, Економічна і соціальна Рада ООН, Комісія ООН з прав людини, Комісія по становищу жінок, Верховний комісар ООН з прав людини тощо.

Для співробітництва європейських держав у сфері прав людини в 1949 р. була створена Рада Європи, членом якої тепер є Україна.

Для забезпечення додержання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини, підписаною в Римі 4 листопада 1950 р. (набрала чинності 3 вересня 1953 р.), та протоколами до неї було створено Європейський суд з прав людини – міжнародний судовий орган на постійній основі, наділений компетенцією виносити рішення проти держав, які не виконують свої зобов'язання (ст. 19).

Особливе значення формування міжнародно-конституційного права має для вдосконалення міжнародно-правових механізмів забезпечення і захисту прав та свобод людини і громадянина.

Проведене дослідження механізмів захисту прав людини і громадянина надало можливість зробити висновок, що для України забезпечення найвищих цінностей людини і громадянина набуває характерологічного значення її розвитку. Зокрема, європейський вибір України визначив державну політику як таку, що спрямована на наближення рівня життя громадян України до європейських стандартів, укорінення європейських цінностей в усіх сферах функціонування Української держави та суспільства. Також у контексті адаптації українського законодавства до законодавства ЄС забезпечення соціальних прав людини (право на гідний рівень життя та соціальний розвиток) політичних прав (дотримання міжнародних виборчих стандартів, права на об'єднання), захист прав власності та виключних авторських прав є запорукою стабільних партнерських відносин із державами – членами ЄС.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України (станом на 22 листопада 2018 року). К.: Видавництво Право, 2018 р.
2. Бабкова Т. В. Право громадян на соціальний захист та його забезпечення органами судової влади в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / Т. В. Бабкова– Х., 2014. – С. 75.
3. Васильченко О. П. Інституційні гарантії як складові конституційно-правового механізму забезпечення принципу рівності прав і свобод людини і громадянина в Україні / О. П. Васильченко // Наше право. – 2015. – № 2. – С. 21–27.
4. Васильченко О. П. Конституционно-правовой механизм обеспечения принципа равенства прав и свобод человека и гражданина в Украине/ О. П. Васильченко // Журнал «Адміністративне право і процес». – 2015. – № 1. – С. 26–33.
5. Конституційне право України: прагматичний курс : [навч. посіб.] / [М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.] ; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова ; тех. ред. Ю. Д. Батан]. – Одеса : Юридична література, 2017. – 256 с.

Войтович Наталія Федорівна

кандидат юридичних наук, ст. викладач,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Забезпечення прав і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Україна декларує та намагається забезпечити верховенство права та прихильність до основних цивілізаційних цінностей, проте запроваджений Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) інститут негласних слідчих (розшукових) дій, який пов'язаний з істотним обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина, потребує удосконалення. Актуальність досліджуваної проблеми обумовлюється тим, що запровадження цього процесуального інституту дало в руки органам досудового розслідування додаткові процесуально-криміналістичні засоби їх діяльності. Застосування таких засобів повинно не лише розширити можливості органів досудового розслідування у формуванні доказової бази в кримінальному провадженні, але й створити умови для отримання якісних і об'єктивних фактичних даних, що можуть бути покладені в основу прийняття правильних процесуальних рішень і правильного та справедливого вирішення завдань кримінального провадження. Серед останніх ключове значення мають захист особи від кримінальних правопорушень за одночасного забезпечення охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Аналіз останніх наукових досліджень показує, що інститут негласних слідчих (розшукових) дій, як засобів діяльності з досудового розслідування злочинів, привернув увагу багатьох вітчизняних науковців, зокрема, Ю. П. Аленіна, С. О. Гриненка, О. М. Дроздова, В. А. Колесника, С. С. Кудінова, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, Д. Б. Сергєєвої, В. М. Тертишника, Р. М. Шехавцова, М. Є. Шумила та багатьох інших. Ними висвітлюється поняття, правова природа, класифікація негласних слідчих (розшукових) дій, тактика

проведення й використання результатів у доказуванні, їх співвідношення з оперативно-розшуковими діями. Проте низка питань залишається не вирішеними і до таких відносно проблеми захисту прав осіб, щодо яких органи досудового розслідування здійснюють негласні процесуальні заходи, правомірність тимчасового обмеження таких прав і свобод особи.

Важливою особливістю проведення негласних слідчих (розшукових) дій є таємність, невідомість до визначеного прокурором часу для інших, крім уповноважених представників конкретного органу досудового розслідування осіб як факту, так і отриманих результатів. Водночас в багатьох випадках проведення негласних слідчих (розшукових) дій певним або іншим чином торкається інтересів окремих осіб, допускає тимчасове обмеження їхніх конституційних прав на свободу спілкування, таємницю листування, невтручання в особисте і сімейне життя, недоторканість житла чи іншого володіння особи тощо. Такими особами можуть бути як підозрювані, що мають чітко визначений процесуальний статус і знають про наявні в органів досудового розслідування відомості, які можуть вказувати на їхню причетність до вчинення злочину, так і інші особи, що не мають статусу підозрюваного, але відносно яких органами досудового розслідування здійснюються відповідні процесуальні заходи. Незалежно від набутого в кримінальному провадженні процесуального статусу, усі особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних процесуальних дій, а також підозрюваний і його захисник мають бути письмово повідомлені про таке обмеження прокурором або за його дорученням слідчим, який здійснює досудове розслідування. Відповідне доручення прокурора може бути надано тільки конкретному слідчому, який здійснює досудове розслідування, і незалежно від того, ним чи уповноваженим оперативним підрозділом здійснені негласні слідчі (розшукові) дії. Співробітникам уповноважених оперативних підрозділів таке доручення прокурор не надає. Конкретний час повідомлення особи про тимчасове обмеження її конституційних прав, що мало місце в зв'язку з проведенням негласної слідчої (розшукової) дії, визначається прокурором із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які були причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій [1, с. 36]. Причетними до них особами можуть бути громадяни, що співробітничали з правоохоронними органами на конфіденційній основі і надавали допомогу в проведенні негласних процесуальних дій, або ж співробітники уповноважених оперативних підрозділів, які проводили такі дії за дорученням прокурора чи слідчого або залучалися до їх проведення. Важливою вимогою є та, що відповідне повідомлення про факт тимчасового обмеження конституційних прав особи під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом. У повідомленні має бути вказано про факт тимчасового обмеження конституційних прав особи, коли, в зв'язку з чим, за яких обставин це відбулося і в чому воно полягало, про подальше використання отриманих матеріалів в доказуванні або про їх знищення. Ким саме проводились негласні слідчі (розшукові) дії і з використанням яких сил, у повідомленні не розкривається. Таке загальне правило вітчизняного законодавця відповідає вимогам законодавства й практиці інших європейських держав.

Негласний характер процесуальних дій зумовлює потребу збереження в таємниці від непричетних до здійснення досудового розслідування осіб відомостей щодо факту проведення негласних слідчих (розшукових) дій не лише на час їх підготовки чи безпосереднього проведення, а й після завершення таких дій до часу, коли повідомлення про них не завдасть шкоди інтересам кримінального провадження та не створить загрози безпеці певних осіб. Водночас якщо в результаті проведення таких дій отримані матеріали, які мають значення для доказування у кримінальному провадженні і їх планується використовувати прокурором в судовому засіданні, після завершення досудового розслідування, прокурор або слідчий за його дорученням, зобов'язаний надати доступ до усіх матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні і які самі по собі або у сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення вини, невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого чи сприяти пом'якшенню покарання.

В зв'язку з цим встановлено ту законодавчу вимогу, що відомості про факт та методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, осіб, які їх проводять, а також інформація, отримана в результаті їх проведення, не підлягають розголошенню особами, яким це стало відомо в результаті ознайомлення з матеріалами в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, про що зазначені особи попереджаються слідчим.

Водночас законодавцем не передбачено можливості ознайомлення з матеріалами негласних слідчих (розшукових) дій сторони захисту чи потерпілого до завершення досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 221 КПК України.

Протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та додатки до нього не підпадають під розуміння загальнодоступних документів і ознайомлення з ними інших осіб до завершення досудового розслідування може зашкодити інтересам кримінального провадження. Така вимога законодавця не порушує конституційних прав особи, оскільки про факт тимчасового обмеження окремих прав особи стає відомо до направлення матеріалів провадження в суд і використання їх в суді.

Водночас процесуальними нормами ч. 2 ст. 254 КПК України встановлено ще одну засторогу. Якщо протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошеної інформації щодо інших осіб, яка встановлена вимогами ст. 387 КК України. Ця законодавча вимога слугує забезпеченню прав людини.

Забезпеченню прав та інтересів людини слугує й та законодавча вимога, якою передбачено, що коли в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій будуть отримані речі або документи, у поверненні яких може бути зацікавлений їх власник, прокурор зобов'язаний повідомити його про наявність таких речей і з'ясувати, чи бажає він їх повернення. Про зазначені обставини прокурором повідомляється саме власник, а не особа, у якої такі речі або документи були в тимчасовому користуванні чи володінні.

Прийняття рішення щодо наявності можливої зацікавленості в поверненні речей чи документів і повідомлення про це певного власника, а також про допустимість і час їх повернення покладається на прокурора, який повинен враховувати при цьому необхідність забезпечення прав та законних інтересів осіб, а також запобігання завданню шкоди для кримінального провадження.

Більшість науковців вказує на поділ законодавцем усіх негласні слідчих дій на дві групи: перша – дії, пов'язані з втручанням у приватне спілкування (§ 2 глави 21), куди чомусь не попали значним чином пов'язані саме з можливостями масштабного втручання у приватне спілкування такі негласні слідчі дії як, наприклад, «спостереження за особою, речю або місцем» (стаття 269) або «аудіо-, відеоконтроль місця» (стаття 270); друга – «інші види негласних слідчих (розшукових) дій», куди всупереч статті 22 Конституції України було занесене «обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи» (стаття 267), здійснюване, як визначено в законі, «шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів», і все, «що, мабуть, було відоме законодавцям», включаючи контрольовану поставку, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину тощо [2, с. 27]. Здебільшого негласні слідчі дії, а саме слідчі дії, передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 270, 271, 272, 274 КПК України, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Таке обмеження сфери їх застосування, на перший погляд, може здатися слушним, але залишає нерозв'язаною проблему можливості проведення негласних слідчих дій в кримінальних провадженнях щодо більшості корупційних правопорушень тощо.

Адже у випадках кваліфікації правопорушення за статтею про злочин невеликої чи середньої тяжкості слідчий обмежений їх вибором, більш того, як слушно зазначає О. Ю. Татаров, непоодинокими є випадки, коли судді не беруть до уваги докази, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, мотивуючи це тим, що на початковому етапі розслідування вбачались ознаки тяжкого злочину, передбаченого частиною 3 статті 368 Кримінального кодексу України (далі – КК України) («Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»), а після розсекречення результатів негласних слідчих дій правопорушення було перекваліфіковане на частину 1 статті 368 КК України – злочин середньої тяжкості, при розслідуванні якого негласні слідчі дії проводити неправомірно [3, с. 270].

Негласність проведення під час здійснення кримінального провадження окремих процесуальних дій ніяким чином не повинна створювати можливості для зловживань несумлінними працівниками органів досудового розслідування, оперативними співробітниками чи іншими особами, а надто тих зловживань, результатом яких може стати порушення прав та свобод особи. Гарантією забезпечення прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження слугують відповідні норми вітчизняного кримінального процесуального законодавства, дотримання яких вказує на належний рівень професійної підготовки слідчих, прокурорів, суддів. Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в розробці пропозицій щодо удосконалення юридичної форми провадження окремих негласних слідчих дій, які би гармонізували приватні і публічні інтереси та відповідали потребам практики і прецедентам Європейського суду з прав людини та іншим міжнародно-правовим стандартам. Поглиблене наукове дослідження зазначених проблем сприятиме не лише подальшому розвитку наукової думки, а й створюватиме теоретичне підґрунтя для удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства та підвищення гарантій дотримання прав особи в кримінальному провадженні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кудінов С. С. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні : навч.-практ. посіб. / С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко. – [2-ге вид., розширене та доп.]. – Харків : Оберіг, 2015. – 424 с.
2. Татаров О. Ю. Як удосконалити правову регламентацію негласної слідчої діяльності задля ефективної боротьби з корупцією та кіберзлочинністю / О. Ю. Татаров // Закон і бізнес. URL: http://zib.com.ua/ua/119240-yak_udoskonaliti_pravovu_reglamentaciyu_neglasnoi_slidchoi_d.html.
3. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина. Академічне видання : [підруч.] / В. М. Тертишник. – К. : Алерта, 2014. – 420 с.

Бондарчук Наталія Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент,

Житомирський національний агроекологічний університет

Бугайчук Анастасія Юріївна

студентка II курсу факультету екології і права,

Житомирський національний агроекологічний університет

Проблеми правового статусу медіатора

Надзвичайно важливим політичним явищем для нашої країни є становлення українського суспільства на шлях Євроінтеграції. Даний процес включає в себе не тільки приведення законодавства до європейського стандарту, але й перейняття та використання найкращих досягнень країн Євросоюзу у правовій царині, зокрема у сфері практичного застосування альтернативного судочинства, одним із різновидів якого є медіація.

В Україні сьогодні надаються послуги у сфері медіації, проте їх діяльність жодним чином не врегульована на законодавчому рівні, що певною мірою може впливати як на якість надання медіативних послуг, так і на рівень успішності виконання рішень, прийнятих у ході даної процедури. Тому задля вирішення даного питання на розгляд до Верховної Ради України було подано 2 законопроекти «Про медіацію».

Першим з них був законопроект № 3665 ініційований народним депутатом А. І. Шкрум [1]. Аналізуючи даний законопроект ми виявили низку недоліків.

По-перше, у п. 1 ст. 13 йдеться про те, що сторони по закінченню медіації можуть укласти договір у письмовій формі. Ми ж вважаємо, що формою укладення цього договору має бути виключно письмова форма, що, у свою чергу, встановлює правову відповідальність сторін за невиконання договору, котра значно підвищить ефективність медіації. Тому термін «можуть» варто замінити терміном «мають» або «повинні».

Також у даній статті не зазначено зміст договору. Ми ж схилиємось до того, що законодавцю все ж слід зазначити пункти, котрі мають бути обов'язковими складовими цього договору. Зокрема, у цьому документі слід прописати:

1) П. І. Б учасників медіації та медіатора (медіаторів), котрий здійснював примирну процедуру.

2) Строки здійснення медіації (коли було розпочато та закінчено медіаційний процес).

3) Що саме стало причиною виникнення спору.

4) Рішення, котре виробили учасники медіації.

5) Строки виконання рішення та наслідки, до яких призведе його невиконання.

6) Витрати, спричинені даною процедурою, форма їх відшкодування, а також розмір та форма оплати послуг медіатора (медіаторів).

7) Підписи конфліктуючих сторін та медіатора.

Кожен із учасників процесу повинен мати власний екземпляр цього документу, до якого також слід додати договір про нерозголошення інформації учасниками медіації, або ж дозвіл певної сторони чи усіх учасників процесу. Даний документ повинен бути складений державною мовою, а також, за необхідністю, мовою зрозумілою певній стороні чи сторонам конфлікту. Це є необхідним задля створення умов для здійснення стягнень зі сторони, котра порушила договір у законному порядку.

По-друге, у ст. 16 зазначено вимоги до медіатора. Зокрема у п. 1 вказано, що медіатором може бути особа, котра досягла 25 річного віку. Але ми не можемо з цим погодитись. На нашу думку, медіатор несе таку ж відповідальність перед сторонами як і суддя. Тож, ми вважаємо, що віковий бар'єр медіатора має відповідати віковому бар'єру суддів, а саме 30-ти рокам.

По-третє, дана стаття охоплює також питання підготовки майбутніх медіаторів. У ній зазначено, що професійне навчання медіатора має тривати 90 академічних годин, 45 з яких має бути відведено на навчання практичним навичкам. На наш погляд, цього замало. Адже, наприклад, у Франції тривалість підготовки медіатора складає 560 навчальних годин, в тому числі 70 годин практичних занять.

Ми ж схилиємось до думки, що навчання медіатора в Україні має складати не менше 200 академічних годин, 60 з яких буде відведено на навчання практичним навичкам. Також, ми вважаємо за доцільне, введення в навчальну програму медіаторів таких обов'язкових предметів як правознавство, конфліктологія та психологія, котрі також присутні у французькій навчальній програмі. Адже дана професія перш за все пов'язана із вмінням спілкуватись з людьми, а також з допомогою сторонам прийняти рішення, котре б не лише задовольняло їх, але й було правомірним та таким, яке можливо реалізувати саме за українським законодавством.

Дискусійним є також інше питання підготовки майбутніх медіаторів. Перш за все слід зазначити, що в чинному Класифікаторі професій відсутня професія медіатора, відповідно і заклади вищої освіти не здійснюють підготовку за такою спеціальністю. У ст. 17 Законопроекту №3665 зазначено, що підготовку медіаторів можуть здійснювати фізичні та юридичні особи, акредитовані об'єднаннями медіаторів.

Проте ми вважаємо, що підготовка спеціалістів даного виду діяльності повинна проводитись все ж під контролем держави, зокрема у ЗВО або ж юридичними особами котрі отримали саме державну акредитацію. Ефективність такого підходу ми можемо спостерігати на тому ж прикладі Франції, де після закінчення навчання медіатор отримує диплом від голови регіонального департаменту. Окрім цього даний законопроект має й інші недоліки, які було чітко окреслено в висновку Головного науково-експертного управління від 22 березня 2016 р.

Саме через певне недоопрацювання 29 грудня 2015 р. до ВРУ було подано альтернативний законопроект № 3665-1 народним депутатом С. В. Ківаловим [2]. При аналізі даного законопроекту ми помітили значно вищу юридичну техніку у його написанні. Зокрема:

1) У ст. 5 більш вичерпно перелічені умови набуття особою статусу медіатора, а також запропоновано ведення реєстрів підготовлених осіб та зазначення у їх дипломах/сертифікатах кількості годин теоретичного та практичного навчання, його період, назву навчального закладу чи організації, що здійснила підготовку. Ми вважаємо, що дані заходи здатні значно підвищити ефективність навчання медіаторів, а також забезпечити їх високу кваліфікацію.

2) На відміну від проекту закону № 3665, у цьому проекті чітко окреслено права та обов'язки медіатора (ст. 13–14), а також встановлено цивільно-правову відповідальність у разі порушення медіатором його зобов'язань (ст. 15). Але ми вважаємо за доцільне додати до вище зазначеної відповідальності ще дисциплінарну відповідальність у вигляді відлучення від роботи на певний строк, або ж позбавлення ліцензії на 3 роки.

3) Позитивним є чітке окреслення процедури проведення медіації у ст. 19 цього законопроекту. Найвищим досягненням цього законопроекту ми вважаємо врегулювання застосування медіації під час судових проваджень у розділі III. Зокрема, у п. 3 ст. 21 зазначено, що угода за результатами медіації, котра була укладена під час судового провадження, може бути затверджена судом в установленому законом порядку. Це є доволі позитивним, адже рішення вироблене сторонами самостійно має більше шансів до виконання унаслідок самостійного його прийняття конфліктуючими сторонами, а також відсутністю сторони, котра виграє чи програвала спір.

Проте, щодо застосування медіації у кримінальному провадженні у нас є певні зауваження. Ми вважаємо, що дана угода має прийматись судом до уваги і виступати пом'якшуючою обставиною при розгляді справи, що необхідно зазначити у даному законі.

В цілому, у жодному із законопроектів не було зазначено розмірів оплати діяльності медіатора, а також строків позовної давності у медіаційному процесі. Ми вважаємо за необхідне, більш чітко конкретизувати суму винагороди медіатора, а саме встановити розмір мінімальної плати за 1 годину роботи медіатора. Щодо строків позовної давності, на нашу думку, вони мають право на існування і повинні бути приведені у відповідність до тієї галузі права, у сфері якої виник спір між сторонами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Проект закону №3665 «Про медіацію». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=57463&pf35401=369535>
2. Проект закону №3665-1 «Про медіацію». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=57620&pf35401=371748>

Маніфест 17 жовтня 1905 року як підґрунтя демократизації суспільства та розвитку прав людини в Російській імперії

Криза промислового й сільськогосподарського виробництва, поразки в російсько-японській війні 1904–1905 рр. спричинили зростання соціальної напруги в Російській імперії. 9 січня 1905 р. в Санкт-Петербурзі була розстріляна мирна демонстрація, що призвело до революційних виступів робітників і солдатів. До жовтня 1905 р. заворушення охопили всю країну і переросли у Всеросійський жовтневий політичний страйк. Виникла пряма загроза збройного повалення монархії, нагальною стала проблема вдосконалення державного устрою. Цар був змушений піти на поступки і Найвищим маніфестом від 17 жовтня 1905 р. проголосив реформування державної системи.

Аналіз юридичного змісту вказаного документу, його цінності та недоліків як нормативно-правового акту, а також історичного значення, здійснив ряд дослідників як дореволюційного періоду (Б. А. Кістяківський [1]), так і сучасних (наприклад, В. В. Виноградов [2], А. В. Дружиніна [3]).

Після «кривавої неділі» імператор Микола II шукав можливості спрямувати соціальну енергію підданих у законне русло. В кінці літа 1905 р. був прийнятий Найвищий маніфест від 19 серпня, який започатковував Державну думу як вищий дорадчий орган Російської імперії. Початок роботи Державної думи планувався на січень 1906 р. Однак, Всеросійський жовтневий політичний страйк зірвав плани щодо скликання цього органу. 12–18 жовтня в різних галузях промисловості страйкувало понад 2 млн осіб. Цей загальний страйк і, перш за все, страйк залізничників, змусили імператора піти на поступки. Для подолання кризи потрібні були термінові дії, що і змусило Миколу II поділитися законодавчими повноваженнями (вся повнота виконавчої влади залишалася в руках імператора).

Голова Ради Міністрів Російської імперії С. Ю. Вітте подав Миколі II Записку про необхідність політичних реформ. Цар, ознайомившись із нею, після довгих і болісних роздумів погодився видати Маніфест, в якому містилися основні положення вказаної Записки. Таким чином, 30 жовтня 1905 р. імператором був підписаний Найвищий маніфест про вдосконалення державного порядку, відомий в історії як «Маніфест 17 жовтня 1905 року» (за старим стилем). Розробив його Голова Ради Міністрів Російської імперії С. Ю. Вітте. Підписуючи Маніфест, цар Микола II вважав, що прийняв страшне рішення, яке невідомо яким чином позначиться на долі Росії [3, с. 5].

У документі йшлося про те, що від народних смут і хвилювань може виникнути «загроза цілості та єдності держави нашої». Тому для якнайшвидшого припинення народних протестів на уряд країни Маніфестом були покладені такі обов'язки:

«1. Дарувати населенню непорушні основи громадянської свободи на засадах недоторканості особи, свободи совісті, слова, зборів і спілок.

2. Не зупиняючи призначених виборів у Державну думу, залучити до участі в Думі, в міру можливості, ... ті класи населення, які нині зовсім позбавлені виборчих

прав, розпочавши цим подальший розвиток загального виборчого права у встановленому законодавчому порядку.

3. Встановити як непорушне правило, щоб ніякий закон не міг вступити в силу без схвалення Державної думи, і щоб виборним від народу забезпечена була можливість реальної участі у нагляді за діями поставлених від Нас властей» [4, с. 150-151.]

Маніфест 17 жовтня 1905 р. був розцінений багатьма сучасниками як Конституція. Зокрема В. М. Гессен вважав, що цим документом вводилися конституційні засади Росії (що випливало з 3 пункту Маніфесту) й ліквідовувалося самодержавство [3, с. 5–6]. Таким чином, Маніфест став Конституцією держави.

Сучасні дослідники не погоджуються з такою тезою, вважаючи, що Маніфест лише започаткував процес демократизації Російської імперії, а реальний перехід її до конституціоналізму відбувся в процесі подальшого реформування російського законодавства.

Іще Б. А. Кістяківський, на противагу В. М. Гессену, зазначав, що Маніфест не став Конституцією й взагалі не мав сили закону, а був лише обіцянкою видати такий закон. Разом із тим, учений визнавав виключну роль Маніфесту, порівнюючи його значення із Декларацією незалежності США та Декларацією прав людини і громадянина у Франції [1, с. 520.].

Сам Микола II в жовтні 1905 р. в листі до генерала Д. Ф. Трепова писав, що Росії даровано Конституцію. Проте згодом він заявляв протилежне – що в державі Конституції немає [3, с. 6], що було черговим свідченням небажання царя втрачати самодержавну владу.

Після видання Маніфесту 17 жовтня необхідно було привести у відповідність із ним Основні закони Російської імперії. У новій редакції Основних законів необхідно було відобразити буржуазно-демократичні права і свободи російських підданих, які їм «дарував» Маніфест 1905 р. 23 квітня 1906 р., за чотири дні до початку роботи I Державної думи, цар Микола II затвердив Основні державні закони Російської імперії. На думку А. В. Дружиніної, саме вони стали єдиним правовим документом, які можна назвати російською Конституцією [3, с. 6].

Більшість дослідників, зокрема В. В. Виноградов, вважає, що Маніфест сам по собі не створив переходу від самодержавства до обмеженої монархії, але зумовив його. До першого засідання Державної думи у імператора ще зберігалися законодавчі повноваження в повному обсязі, і, отже, він мав право скасувати Маніфест від 17 жовтня 1905 р. Юридично ж днем переходу Росії до конституційного ладу слід вважати день, коли зібралася I Державна Дума: вона стала представницьким органом влади із законодавчими повноваженнями [2, с. 181].

Маніфестом офіційно проголошувалися права російських підданих (загальне виборче право, контроль населення над діяльністю органів влади), але документ не містив гарантій їх реального здійснення. Згодом імператором було прийнято низку указів, що розширювали політичну й особисту свободу підданих, проте загалом права і свободи продовжували обмежуватися. Недоліками документа було також те, що в ньому нічого не говорилося про такі важливі постулати як свобода думки, принцип недоторканості приватної власності, рівності всіх перед законом.

Разом із тим, як зазначав Б. А. Кістяківський, саме починаючи з Маніфесту 17 жовтня 1905 р. можна говорити про права людини і громадянина Російській імперії [1, с. 520].

Велике загальнополітичне значення Маніфесту та законодавчих нововведень, що послідували за ним, полягало в тому, що вони стали поштовхом для формування системи політичних партій у Росії. З'явилися легальні політичні партії і громадські організації, в тому числі й національні [2, с. 182–183].

Таким чином, Маніфест 17 жовтня 1905 р. став підґрунтям демократизації суспільства та розвитку прав людини в Російській імперії. Оскільки документ не містив законодавчих норм, він мав характер декларації. Положення Маніфесту стали юридично значимими лише після внесення змін до Основних державних законів, що було зроблено царем 23 квітня 1906 р. Скликання I Державної Думи, як представницького органу влади із законодавчими повноваженнями, закріпило реалізацію політичних прав і свобод. Проте права й свободи населення залишалися, відповідно до законодавства, значно обмеженими, а подальший розпуск I та II Державних Дум і період реакції стали кроком назад у модернізації державного ладу Російської імперії та розвитку громадянського суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кистяковский Б. А. Государственное право (общее и русское) / Б. А. Кистяковский. – СПб., РХГИ, 1999. – 800 с.
2. Виноградов В. В. Манифест от 17 октября 1905 г.: юридическая природа и содержание (из истории российского конституционализма) / В. В. Виноградов // Известия ВГПУ. Исторические науки и археология. – 2015. – №. 6. – С. 181–186.
3. Дружинина А. В. Оформление конституционных начал индивидуально-гражданского типа права (1905–1906 гг.) / А. В. Дружинина // Научно-практический журнал «Государство и право в XXI веке» – 2014. – № 1. – С. 5–7.
4. Высочайший манифест «Об усовершенствовании государственного порядка» // Законодательные акты переходного времени: 1904–1908 гг.: сборник законов, манифестов, указов Пр. Сенату, рескриптов и положений Комитета министров, относящихся к преобразованию государственного строя России / [под ред. пр.-доц. Н. И. Лазаревского]. – [изд. 3-е, пересмотренное и доп. по 1 сент. 1908 г.]. – Санкт-Петербург: Издание Юридического книжного склада «Право», 1909. – 1018 с.

Кондратюк Світлана Володимирівна

заступник директора з навчальної роботи,
Житомирський торговельно-економічний коледж КНТЕУ

Право на освіту у Російській імперії на зламі століть та його реалізація на прикладі Волинської губернії

Важливе місце в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина займають культурні права і свободи, які ще іноді визначають як духовні або ідеологічні права і свободи. Прийнято вважати, що вони є міра можливої поведінки або діяльності особи щодо задоволення своїх законних потреб у сфері освіти, літературної, художньої, наукової та технічної діяльності. Одним з основних культурних прав є право на освіту (ст. 53 Конституції). Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток

дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Однак сьогодні на часі освітні реформи в Україні, викликані як нагальними потребами сучасності, так і євроінтеграційними процесами. Тому корисним буде пригадати вітчизняний досвід освітніх трансформацій.

Русифікаторська політика самодержавства в галузі народної освіти призвела до того, що рівень грамотності українського населення Правобережної України в кінці XIX ст. був дуже низьким. Так, за даними перепису 1897 р., частка грамотних серед українського населення Подільської губернії становила 10,5%, Волинської – 9,4%. Для порівняння: в Чернігівській губернії цей показник досягав 16,4%, а середній показник грамотності всього населення Російської імперії становив 23,3%. Українці Правобережної України, проживаючи в основному в селах (більш як 80%), були найменш грамотними як по всій Україні в цілому, так і в порівнянні з іншими національностями, що проживали в трьох губерніях Південно-Західного краю. У Волинській губернії, наприклад, вміли читати і писати 38,17% німців і чехів, 32,84% євреїв, і лише 9,4% українців.

Представники місцевої адміністрації неодноразово доводили до відома уряду про жалюгідний стан народної освіти в Україні. Зокрема, волинський губернатор І. Дунін-Борковський 24 грудня 1896 р. повідомляв царю в «Особливій записці»: «В той час, як у німецьких і чеських поселеннях мережа народних шкіл дуже густа, коли тут самими товариствами влаштовані читальні, бібліотеки, одна народна школа для корінного руського селянського населення доводиться на 1599 чол. і на 40 верст в середньому». А київський губернатор Ф. Трепов у звіті за 1898 р. писав, що в губернії «одна церковно-парафіяльна школа припадає на 3564 жителів губернії, і на 46 квадратних верст¹, одна ж школа відомства Міністерства народної освіти припадає на 15493 душі населення губернії». Варто відзначити, що це були середні показники по губерніях. У деяких же повітах краю показник грамотності українського населення був значно нижчим і нерідко одна народна школа припадала на 120 і більше квадратних верст. Не кращою була ситуація і з середніми навчальними закладами [8].

З огляду на сказане, Волинь суттєво відставала від інших прибалтійських, російських і низки українських губерній: серед 50 губерній європейської частини Російської імперії за рівнем грамотності перебувала на 36 місці (усього 17 % грамотного населення). Неоднаковим рівень освіти був і в самому краї. Лише 4% населення отримало освіти: в університетах навчалось 0,28% населення, в спеціальних технічних вузах – 0,06%, в спеціальних середніх навчальних закладах – 0,26%, в середніх – 2,94%, у вищих військових навчальних закладах – 0,01%, у середніх військових навчальних закладах – 0,37% [7].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Волинській губернії кількість освітніх закладів поступово зростала, а відтак хоч і повільно, але збільшувалося число учнів. У 1899 р. на Волині діяло 2 367 освітніх закладів, де навчалось 120 280 чоловік [2, с. 62]. Структура їх виглядала таким чином: функціонувало 10 середніх закладів, де навчалось 2 980 осіб. Це – чотири гімназії, реальне училище, православна духовна семінарія, римо-католицька духовна семінарія, Луцька прогімназія, учительська семінарія, жіноче училище ім. графа Д. І. Блудова. Крім цього, були чотири духовних училища (чоловічі та жіночі), фельдшерська школа, Острозька братська жіноча

¹ 1 кв. верста = 1,14 кв. км.

школа, 40 двокласних міських і сільських училищ. Усього діяло 50 установ такого типу, де здобувало освіту 11 066 учнів [2, с. 63].

З огляду на наведену статистику, у губернії число дітей шкільного віку, які навчалися, поступово зростала. Однак середня освіта для переважної більшості була недоступна через високу плату в гімназіях [6, с. 167]. У 1908 р. на Волині діяло 2 288 навчальних закладів, які підпорядковувалися різним відомствам [3, с. 63]. За наступні п'ять років кількість навчальних закладів ще збільшилася і у 1913 р. їх уже функціонувало 2 605. Вони були державними та приватними. Крім них, діяли реальне училище, жіноче училище ім. графа Д. Блудова, 2 прогімназії та інші [4, с. 95].

Зростання кількості гімназій у губернії, в т.ч. й жіночих, було продиктоване потребами часу і відображало результати діяльності органів міського самоврядування, які брали активну участь в організації та відкритті середніх навчальних закладів практично у всіх повітах Волині. Аналогічні процеси у той час відбувалися і в інших губерніях. Так, на території сучасної України лише жіночих гімназій функціонувало: 18 державних, 116 громадських і 178 приватних [1, с. 57]. Крім світських середніх навчальних закладів, на Волині діяли й виключно релігійні: Житомирська духовна семінарія, 4 чоловічих та 2 жіночих духовних училища та Житомирська римо-католицька семінарія [5, с. 41].

У Південно-західному краї органами міського самоврядування спільно було відкрито чи надавалася фінансова підтримка багатьом середнім навчальним закладам. Зокрема, Острозька чоловіча гімназія, що функціонувала з 1897 р., де станом на 1 січня 1909 р., навчалось 494 учні, мала фінансову підтримку від Острозької міської управи. 9 квітня 1908 р. на засіданні Дубенських міських уповноважених було порушено питання про відкриття у повітовому центрі Волинської губернії класичної чоловічої гімназії. Незабаром завдяки старанням міської управи справа вирішилась позитивно. За перше півріччя 1914 р. витрати цього навчального закладу становили 17 126 руб. 15 коп., а плати за навчання було отримано лише 10 140 руб. Дефіцит покритися за рахунок міського бюджету, що було затверджено відповідним рішенням місцевої Думи. У лютому 1914 р. попечитель Київського навчального округу прийняв рішення взяти Дубенську класичну чоловічу гімназію з другого півріччя 1914 р. на державне фінансування, про що було проінформовано директора і міську управу [6, с. 169]. Подібне відбувалося і в інших повітах. При чому органи міського самоврядування виділяли кошти на підтримку діяльності не лише середніх закладів, але й допомагали ремісничим училищам тощо.

Діяльність усіх навчальних закладів Волинської губернії була під постійним контролем органів адміністративної влади. Навчальний і виховний процес у них постійно перевірявся, а на вчителів, що в них працювали, давалися характеристики, в яких особлива увага акцентувалася на їх лояльність до імператора, поведінку поза межами навчального закладу тощо. Наприклад, невдовзі після відкриття Рівненської жіночої гімназії її навчальна та виховна робота були піддані повній і всебічній перевірці. Перевірку проводив помічник попечителя Київського навчального округу.

При доборі кадрів актуальним було питання їх політичної благонадійності. Щодо осіб, які вважалися політично неблагонадійними, брали участь в антиурядових виступах чи були членами антиурядових політичних структур у всі середні заклади направлялися відповідні інформації з вимогою в жодному разі не допускати їх до педагогічної діяльності. В одному з таких документів, скерованому попечителем Київського навчального округу директору Рівненської жіночої гімназії, писалося, що

розпорядженням попечителя Одеського навчального округу з посади вчителя за політичну неблагонадійність звільнено Ш. Бродського та заборонялося допускати його до педагогічної роботи [6, с. 170].

Таким чином, наприкінці XIX – на початку XX ст. на території Волинської губернії поступово збільшувалися кількість навчальних закладів і число учнів. На початку XX ст. у регіоні дещо зросла кількість приватних і державних гімназій, однак ураховуючи високу плату за навчання, більшість жителів регіону не мала можливості навчати в них своїх дітей. Наявність у краї єврейських приватних і державних навчальних закладів, шкіл для дітей німецьких колоністів свідчить, що імперський уряд лояльно ставився до навчання рідною мовою представників цих етнічних груп. Одночасно з цим значна частина дітей шкільного віку взагалі не мала можливості навчатися.

Список використаних джерел та літератури:

1. Добрянський І. А. Громадська та приватна ініціатива у розвитку освіти України (кінець XIX – початок XX ст.) / І. А. Добрянський, В. В. Постолатій. – Кіровоград, 1998. – 143 с.
2. Обзор Волынской губернии за 1899 год. – Житомир : Волынская губернская типография, 1900. – 75 с.
3. Обзор Волынской губернии за 1908 год. – Житомир : Волынская губернская типография, 1909. – 164 с.
4. Обзор Волынской губернии за 1913 год. – Житомир : Волынская губернская типография, 1914. – 190 с.
5. Памятная книга Волынской губернии на 1914 год. – Житомир : Волынская губернская типография, 1913. – 549 с.
6. Цецик Я. П. Заклади освіти у Волинській губернії наприкінці XIX – на початку XX ст. / Я. П. Цецик // Чорноморський літопис. – 2012. – Вип. 6 – С. 166–171.
7. Шахрай Т. О. Польська шляхетська верства в суспільно-політичному та культурному житті Волині (1900–1914 рр.) / Т. О. Шахрай. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ucrp01/2007_1/96_pdfsam_UP1.pdf
8. Щербак Н. Асиміляційна політика царизму на Правобережній Україні (друга половина XIX століття) / Н. Щербак // Етнічна історія народів Європи. – Вип. 10. – С. 55–58. URL: http://www.history.univ.kiev.ua/ethnology/journal/ethnic_history_10/10_12.pdf

Гордійчук Марія Вікторівна

кандидат юридичних наук, ст. викладач,
Житомирський національний агроекологічний університет

Причинний комплекс виникнення та існування корупції в Україні

Корупція є результатом перетину системи криміногенних і антикриміногенних факторів, виявлення яких і дослідження питань їхньої взаємодії є необхідною передумовою наукового забезпечення діяльності з протидії корупційній злочинності [1]. З огляду на це й вбачаються актуальними питання причинного комплексу виникнення та існування корупції в Україні як об'єкта наукового дослідження.

Питання детермінантів корупції та окремі аспекти її впливу на суспільство розглядалися такими вченими, як О. Г. Кальман, О. А. Мартиненко, М. І. Мельник, О. С. Новаков, О. В. Ткаченко, І. О. Томчук, О. В. Шевченко та ін.

Метою статті є визначення причин виникнення та існування корупції в Україні.

Починаючи наше дослідження слід відзначити, що живучість корупції визначають багато чинників: політико-юридичні, соціально-економічні, духовно-моральні та ін. Високий рівень корупції в Україні є не тільки і не стільки правовою проблемою, скільки проблемою економічною, а також проблемою соціальною. Однак ні для кого не секрет, що більшість капіталів нажито в Україні сумнівним шляхом, особливо у так званих олігархів. Спостерігаючи таке жахливе розшарування, у пересічних громадян, дрібних клерків та чиновників вищого рангу нерідко виникає цілком обґрунтоване приховане почуття соціального протесту і бажання по-своєму «вирішити проблему» соціальної справедливості. Не виправдовуючи хабарників, можна відзначити, що це один із важливих мотивів, які штовхають чиновника до вилучення на свою користь частини, на їх думку, незаконно нажитого.

Зауважимо, що Україна як держава не виконує свою найважливішу функцію – розподіл і перерозподіл національного багатства, контроль за мірою праці та мірою споживання для того, щоб не було катастрофічного соціального розшарування суспільства. Як справедливо зазначено в науковій літературі присвячених даному питанню, саме ця обставина є головною внутрішньою причиною суспільної напруженості і може, за певних умов, призвести до соціальних потрясінь.

Говорячи про службове середовище або умови служби, перш за все слід звернути увагу на три обставини, які найбільш часто беруть участь в продукуванні корупції. По-перше, розмір оплати праці службовців, який дозволяв би жити гідно їм та їхнім сім'ям. Ситуація загострюється і на сьогоднішній день, коли існують різкі контрасти у оплаті праці службовців різних органів влади одного рівня, не обумовлених вагомими підстави.

По-друге, має значення тип управління. При так званому ситуативному управлінні різного роду завдання вирішуються значною мірою на розсуд окремих службовців. Правове регулювання здійснюється лише в найбільш загальному порядку. Тут існує простір для особистого розсуду і свавілля. В кінцевому рахунку, значна кількість громадян, втомлюються від численних, заздалегідь точно не визначених вимог службовців, і готова відкупитися від них. Часом вже саме по собі висунення численних і багатозначних вимог розцінюється як вимагання хабара [2].

По-третє, істотна соціально-психологічна обстановка. Наприклад, визнання корупції в середовищі державних службовців нормальним явищем є важливим чинником формування кримінальної мотивації.

Незважаючи на численні реформи, в господарській сфері продовжує панувати дозвільний принцип, коли від управлінського працівника відповідної державної структури, його благовоління залежить дуже багато чого. Звичайно, держава не може байдуже ставитися до того, що відбувається в підприємницькій чи іншій економічній діяльності, але межі її втручання в економіку і контролю над нею, підстави, способи та форми перевірки повинні бути максимально чітко регламентовані. За відсутності даних умов створюються сприятливі можливості для корупції.

Триваюча політична боротьба між прихильниками та противниками економічної реформи, непослідовність у державній політиці її проведення, відсутність достатньої стабільності в суспільстві породжують сумніви в ефективності здійснення реформ,

невпевненість у майбутньому. Це змушує підприємців якомога швидше отримати прибуток, вдаючись, у тому числі, і до незаконних способів його отримання. Такою ж є і психологія багатьох чиновників: поки є можливість – використовувати свою посаду для особистого збагачення. Старий і досить корумпований ще в радянський період апарат бюрократії поповнюється новими кадрами, вже із самого початку налаштованими на використання владних повноважень в особистих інтересах. Деякі з них майже відразу є пов'язаними з ділками тіньової економіки та організованими злочинними угрупованнями. Останні зміни політичного бомонду України не стали винятком. Спрацювавши після Революції Гідності «соціальний ліфт» привів у Верхову Раду багато журналістів, військових, активістів. Якщо проаналізувати їх статки (завдяки е-деклараціям), то можна побачити, що до подій 2014 року майже всі ці люди заробляли в рік 20000–30000 грн. (а деякі були безробітними), а після того як стали депутатами в їх деклараціях з'явилися суми і в 100, 200, 300 тисяч доларів та євро, сотні тисяч і навіть мільйони гривень. У багатьох в деклараціях «прописалась» елітна нерухомість, по декілька автомобілів, земельні ділянки тощо.

Часті виступи політичних та державних діячів України в останні роки жодного разу не обходяться без згадок про корупцію, закликів до посилення боротьби з нею. Звинувачення опонентів у даному правопорушенні стали другим засобом політичної боротьби (першим є звинувачення опонента в тому, що він є «агентом Кремля»), способом набуття відповідного іміджу непідкупного чиновника й непримиренного борця з корупцією. Однак уважне вивчення кримінальної ситуації, законодавства та заходів, що вживаються, дозволяє стверджувати про відсутність належної політичної волі, продуманості й послідовності у вирішенні питань боротьби з корупцією. Це, зокрема, проявляється в недостатньому і дуже недосконалому законодавчому регулюванні діяльності управлінського апарату, дуже несміливому застосуванні законодавства, а то і в абсолютному його незастосуванні по відношенню до виявлених корупціонерів.

До причинних комплексів виникнення й існування корупції в Україні ряд авторів відносять такі:

1) загальні проблеми, які породжують корупцію (труднощі подолання історичної спадщини попередніх періодів життя держави, економічні кризові явища та політична нестабільність, недосконалість законодавства, неефективність інститутів влади, слабкий розвиток інститутів громадянського суспільства, нерозвиненість демократичних політичних традицій);

2) специфічні проблеми причинного комплексу корупції в Україні (слабкість судової та правоохоронної систем, нерозвиненість правової свідомості населення, традиція підпорядкування низки чиновників не закону, а інструкції й начальнику);

3) ряд факторів, що провокують корупційну діяльність (недосконалі форми соціально-економічних перетворень, що породили значне розшарування і розмежування населення, слабкий контроль з боку державних структур і правоохоронних органів, дух користоловства й безпринципності, що пронизує як державну службу, так і інші сфери суспільства, правовий нігілізм громадян, зневіра у принципи соціальної справедливості, безкарність корупціонерів у вищих органах влади, зв'язки ряду чиновників з лідерами організованих злочинних формувань).

Крім перерахованих вище причин, на розвиток корупції впливають і певні державні прорахунки при впровадженні ринкової економіки:

1) надмірна ідеалізація ринкової економіки і практична відсутність її державного регулювання. Надії на саморегулювання і вільний розвиток ринкової економіки не виправдалися. Можливо, це було допущено навмисне з метою

якнайшвидшого накопичення капіталу, створення приватної власності і класу власників;

2) «люстрація» та постійні чистки державного апарату силових, оперативно-розшукових структур призвело до того, що багато фахівців були змушені піти працювати у сферу тіньової економіки;

3) перекося в ідеологізації суспільства. Нагнітання страху, боязні, підпорядкування силі і т.д., а також звеличення, піднесення злочинної субкультури, способу життя, насильства і безвідповідальності за злочини сприяють розвитку організованої злочинності як системи, поповненню її за рахунок неповнолітніх правопорушників та молоді;

4) неправильна позиція судових органів, які вимагали «недоторканності приватної власності, безвідносно до владних чи кримінально-силових можливостей її власника»;

5) прояв організованої злочинності, в основному, у вигляді діяльності різних юридичних осіб, що створюються групами правопорушників для відмивання злочинно нажитих коштів, переведення за кордон валюти, незаконного обігу зброї, наркотиків, алкоголю і т. д.

Отже, корупція – багатопланове, структурно-багатогранне соціальне явище. Вона виникає, розвивається і трансформується разом із суспільством, державою та її правовою системою. У простих громадян виникає враження, що ніхто всерйоз не хоче займатися питанням викорінення корупції. Чиновникам вигідне корумповане суспільство, яке допомагає наживати надзвичайні прибутки. Місце біля «годівниці» коштує дорого, але воно того варте. Продажний чиновник, поліцейський, суддя, прокурор – все це стало реаліями нашого життя. Нова правова реформа не вирішила проблеми, а навпаки, принесла із собою багато нових питань і проблем (наприклад боротьба за вплив різних антикорупційних органів один з одним). Все це зумовлює необхідність, при боротьбі з корупцією, застосовувати ґрунтовний науковий підхід, який би враховував весь причинний комплекс виникнення та існування корупції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Криминологія: учебник / [под ред. проф. В. Д. Малкова]. – [27-е изд., перераб. и доп.]. М.: ЗАО «Юстицинформ», 2006. 528 с.
2. Криминологія: учебник для вузов / [под общ. ред. А. И. Долговой]. – [3-е изд., перераб. и доп.]. М.: Норма, 2005. 912 с.

Вавринчук Микола Прокопович

кандидат політичних наук, доцент,

Заслужений працівник освіти України

Хмельницький національний університет

Міхалець Андрій Валерійович

студент II курсу,

Хмельницький національний університет

Голодомор як специфічний інструмент тоталітарного режиму та порушення прав людини

Кожного року правда про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні дедалі більше поширюється серед української і світової спільнот. Сьогодні не викликає сумніву, що

тоді сталінський тоталітарний режим вчинив жорстокий злочин проти української нації, внаслідок якого мільйони українських селян були виморені штучно організованим голодом.

Поступово предметом поглибленого вивчення стає дедалі ширше коло питань, пов'язаних із причинами, мотивами, обставинами, механізмами і наслідками Голодомору. В результаті досліджень цієї жахливої трагедії меншає білих плям і спірних проблем. Проте триває дискусія навколо питання кваліфікації Голодомору геноцидом.

Деякі дослідники, політологи і політики як в Україні, так і поза її межами, визнаючи його злочинний характер, не вважають Голодомор злочином геноциду, попри ухвалення у 2006 р. Верховною Радою України Закону про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні. Вони аргументують свою позицію тим, що в той час на безмежних просторах Країни Рад від голоду масово гинули не лише українські селяни, і тому, мовляв, немає сенсу виокремлювати геноцидний характер українського Голодомору.

Така постановка питання ігнорує національний вимір українського Голодомору, на який аргументовано вказують багато дослідників, зокрема такі авторитетні, як Роберт Конквест, Джеймс Мейс, Андреа Граціозі.

Проблему голодомору 1932–1933 рр. розглядають у своїх працях відомі історики Т. Снайдер, Н. Норман, Дж. Мейс, Р. Конквест, М. Попович та інші. За останній період у вітчизняній історіографії розширюється і поглиблюється наукове дослідження соціально-економічних і політичних причин голодомору 1932–1933 рр. Такі дослідники, як П. Панченко, О. Неживий, С. Кульчицький стверджують, що причиною голодомору стала політика тоталітарного режиму.

Науковці намагаються зрозуміти, що насправді сталося в 1932–1933 рр., усвідомити причини голодомору, з'ясувати його суть, демографічні наслідки. Адже правда про голод найбільше потрібна сучасному поколінню України. Тому актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю подальшої розробки науково обґрунтованих оцінок акту геноциду тоталітарного режиму більшовицької влади.

Проаналізувати та розкрити масштабність трагедії, викликаной голодомором 1932–1933 рр. Довести вплив тоталітаризму та розкрити наявність геноциду радянської влади у ставленні до українського народу.

Голодомор – це зумисне організований радянською владою у 1932–1933 рр. штучний голод, який призвів до смерті мільйонів українців і є геноцидом українського народу. В історії бурхливого ХХ-го ст. Голодомор 1932–1933 рр. був другим масовим голодом на території України.

Сталінський «великий стрибок» дорого коштував Україні. Якщо протягом січня–листопада 1930 р. селянський сектор України дав державі 400 млн пудів хліба, то за відповідний період 1931 р. – 380 млн, з червня по жовтень 1932 р. – 132 млн пудів. За період 1929–1932 рр. поголів'я великої рогатої худоби скоротилося на 41,8%, коней – на 33,3%, свиней – на 62,3%, овець – на 74% [1, с. 129].

Невиконання плану хлібозаготівель у Москві розглядали як протидію населення, спрямовану на зрив планів соціалістичного будівництва (СРСР на той час були потрібні валютні надходження за хліб для потреб індустріалізації). Невиконання Україною хлібозаготівель пояснювали підривною роботою класових ворогів. Й. Сталін наказав застосувати до України тверді заходи.

Восени 1932 р. в Україну прибула надзвичайна комісія на чолі з В. Молотовим, яка перевела республіку на надзвичайний стан. На «вибивання» українського хліба у селян, були залучені загони НКВС, армія комуністичних, радянських,

комсомольських, профспілкових активістів. Зруйноване сталінськими експериментами українське село змогло дати державі 89,5 млн пудів збіжжя (протягом листопада 1932 – січня 1933 рр.) замість запланованих 131 млн пудів. Комісія В. Молотова, схилила під свій вплив партійне й державне керівництво республіки, узяла на себе надзвичайну ініціативу – вилучити хліб за всяку ціну. Головним репресивним заходом стала реквізиція насіннєвого, продовольчого й фуражного фонду колгоспів. Повсюди запроваджувалася практика натуральних штрафів, які накладалися на селян – боржників хлібозаготівель – м'ясом, картоплею та іншими сільгосппродуктами [6, с. 97].

Як і у період суцільної колективізації, розгорнулося змагання між різноманітними радянськими й партійними чиновниками за збільшення хлібозаготівель. У пошуках зерна партійні виконавці обшукували кожную хату, зривали підлогу, залазили в підвали та навіть колодязі. Залучаючи армію та НКВС, у селян відбирали не тільки знайдені зернові, а й інші харчові припаси: картоплю, сало, буряки, соління й навіть сухарі. Хлібозаготівельна кампанія фактично перетворилася на цілеспрямоване та жорстоке фізичне і моральне винищення селянського населення.

Реальністю сталінської революції став голод в українському селі (голодом були охоплені головні сільськогосподарські райони Радянського Союзу). Люди вмирали родинами, селами. Були зафіксовані страшні випадки людоджерства й трупоїдства. Батьки, прагнучи врятувати дітей від голодної смерті, везли їх у міста і там кидали в установах, лікарнях, на вулицях.

Репресивна машина набирає страхітливих обертів. На українське село були кинуті уповноважені, робітничі загони, так звані «буксирні бригади».

14 грудня 1932 р. у гру вступає сам «головнокомандуючий» – «натхненник і організатор всіх перемог» Й. Сталін. Під його головуванням у Москві проходить оперативна нарада, на яку викликано членів ЦК КП(б)У, крайкому Північного Кавказу та обкому Західної (Смоленська) області. Західна область тут фігурує явно для маскування, щоб хоч таким чином прикрити протиукраїнську спрямованість операції. У Постанові ЦК ВКП(б) та РНК СРСР про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі та у Західній області участь Західної області обмежена простою вказівкою закінчити план заготівлі зернових до 1 січня 1933 р. і план заготівлі льону до 1 лютого 1933 р. [4, с. 12].

Хлібозаготівельна кампанія в Україні тривала навіть у лютому 1933 р., коли село масово гинуло від голодної смерті, селяни почали шукати порятунку за межами сіл, але це було зробити практично неможливо. Адже, армійські підрозділи й частини НКВС блокували охоплені голодом райони, не даючи населенню можливості врятуватися втечею. Проти окремих відчайдушних виступів селян безжально використовувалася радянська репресивна машина.

Під час кульмінації голоду ЦВК і РНК СРСР прийняли закон «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності». Відповідно до цього закону, ухваленого 7 серпня 1932 р., за крадіжку колгоспного майна передбачалася «найвища міра соціального захисту» – розстріл з конфіскацією всього майна або позбавлення волі терміном не менше 10 років. Амністія в таких випадках не передбачалася. Згодом люди стали називати цей драконівський акт «законом про п'ять колосків». У грудні 1932 р. в СРСР була запроваджена система внутрішніх паспортів, але тільки для населення міст і

новобудов. Селяни своїм безпаспортним статусом примусово прив'язувалися до землі, як це було до реформи 1861 р. в Російській імперії [5, с. 482–487].

У січні 1933 р. масовий голод набув нечуваних масштабів. Проте з трибуни об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б) Й. Сталін заявив: «Ми, безперечно, добилися того, що матеріальне становище робітників і селян поліпшується в нас рік у рік. У цьому можуть сумніватися хіба що закляті вороги радянської влади». Кремлівський диктатор ставився до Голодомору як нереального явища. Коли секретар ЦК КПУ Р. Терехов звернувся до Й. Сталіна по допомогу, той поспішно заявив: «Нам говорили, що ви, товаришу Терехов, добрий оратор. Але виявилось, що ви й добрий байкар. Склали казку про голод, думали нас залякати – не вийде! Чи не краще Вам залишити посаду секретаря ЦК КПУ й Харківського обкому та піти в дитячі письменники? Будете там писати, а дурні будуть їх читати».

У зв'язку з тим, що Радянський Союз не визнавав факту голоду, міжнародна допомога йому не надавалася.

У 1933 р. Кремль, намагаючись уникнути катастрофи, вимушений був відмовитися від прискорених темпів індустріалізації й від підвищеного тиску на селян. Під час весняної посівної кампанії колгоспам була виділена продовольча позичка для годування тих, хто працював у громадському господарстві. Як писав С. Косіор у листі до Й. Сталіна, – колгоспників так навчили «уму-розуму». Колгоспи поступово стали виходити з кризи [3, с. 56].

У кінці 1930-х рр. сільське господарство України вийшло на рівень, який існував до початку колективізації. Колгоспний лад перетворився на один з механізмів командно-бюрократичної економіки й авторитарного режиму. Насильницька колективізація, розкуркулення, Голодомор мали для України непередбачувані наслідки. У всі наступні роки СРСР і Радянська Україна відчували на собі страхітливий тягар минулого, вони так і не змогли ліквідувати продовольчий дефіцит, забезпечити народ повноцінним харчуванням [2, с. 345].

Голодомор 1932–1933 рр. був не випадковим явищем природного чи соціального походження, а наслідком цілеспрямовано застосованого тоталітарною владою терору голодом, тобто геноцидом.

Масове фізичне винищення хліборобів штучним голодом було свідомим терористичним актом сталінської політичної системи проти мирних людей, проти українців як нації і, проти селян як класу. Внаслідок чого зник не тільки численний прошарок заможних і незалежних від держави селян-підприємців, але й цілі покоління землеробського населення. Було підірвано соціальні основи нації, її традиції, духовну культуру та самобутність. Головною метою організації штучного голоду був підриг соціальної бази опору українців проти комуністичної влади та забезпечення тотального контролю з боку держави за всіма верствами населення. Насильницька колективізація привела до глибокої деградації сільського господарства.

Репресивна в своїй основі хлібозаготівельна кампанія 1932–1933 рр., що організована і здійснена сталінською адміністративно-командною системою, породила голодомор, за своїми наслідками тотожній геноциду. Планування надмірного вилучення у селян виробленої ними сільгосппродукції є рівнозначним плануванню Голодомору. План винищення українських селян було замосковано під надмірні плани хлібозаготівель.

Найжахливішим злочином радянської тоталітарної системи проти українського народу став Голодомор 1932–1933 рр., який фізично і морально понівечив покоління українців 1920-х – 1930-х років. Масове знищення українців у 1932–1933 рр. є тяжким злочином, незалежно від того, кваліфікувати його як геноцид чи як винищення. Згубність його наслідків відчувається й досі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вавринчук М. П. Голодомор 1932–1933 років на Хмельниччині: причини і наслідки / М. П. Вавринчук, С. В. Маркова. – Хмельницький, 2008. – 218 с.
2. Голодомор 1932–1933 років в Україні : [док. і матеріали] / [упоряд. Р. Пиріг]. – К. : Києво-Могилянська академія, 2007. – 1128 с.
3. Голодомор 1932–1933 років: злочин влади – трагедія народу : [док. і матеріали] / Державний комітет архівів України; Центральний держ. архів громадських об'єднань / [О. А. Удод (голова ред. кол.), В. С. Лозицький (упоряд.)]. – К. : Генеза, 2008. – 504 с.
4. Колективізація і голод на Україні 1929–1933 : [Збірник документів і матеріалів]. – К. : Наукова думка, 1992, – 736 с.
5. Крупчан С. Історія України / С. Крупчан, Т. Корольова, О. Скопненко. – К., 2009. – 736 с.
6. Кульчицький С. В. Голод 1932–1933 рр. в Україні як геноцид=Голод 1923–1933 гг. в Украине как геноцид. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – 220 с.

Проценко Людмила Йосипівна

головний спеціаліст (прес-секретар)

Житомирського окружного адміністративного суду

Захист прав людини в адміністративному судочинстві

Кожному з нас відомо, що основоположні права людини закріплені в Конституції України. Вони є невід'ємною частиною правової держави; визначають, зокрема, зміст та спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [4].

Однак, лише закріплення чинності прав людини саме по собі не є достатнім для того, щоб забезпечити їх захист. Так, у ст. 8 Загальної Декларації прав людини визначено, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом [1]. Аналізуючи також положення ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3], яка прийнята відповідно до Загальної декларації прав людини з метою додержання учасниками Ради Європи та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини, та ст. 47 Хартії основоположних прав Європейського Союзу [5] слідує, що майже всі кодифікації прав людини XX та XXI століть передбачають право людини на ефективне поновлення своїх прав, у зв'язку з їх порушенням, засобами правового оскарження в незалежному та неупередженому суді.

Отже, право на судовий захист саме по собі також є правом людини, яке, хоча звернути увагу, переважно реалізується в рамках не конституційного, а адміністративного процесу. А тому варто відмітити, що адміністративні суди є найважливішою інстанцією для забезпечення практичної реалізації основоположних прав та свобод. Зокрема, до таких належать невід'ємні права та свободи на вільне вираження думки, на мирні зібрання, право голосу у відповідних виборах або референдумі, які є важливими для формування демократичної волі народу.

Зважаючи на те, що в минулому суди не становили собою незалежну гілку влади для здійснення контролю та обмеження державної влади, будучи навпаки складовою державної владної діяльності, створення в Україні нового самостійного адміністративного судочинства сприяло реальному переходу до демократичної правової держави та зміні в системі відносин «громадянин – держава».

Хочу звернути увагу, що адміністративні суди в Україні в першу чергу створені для захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень з боку органів публічної влади. Тому хотілося б відмітити, що постійні зміни в законодавстві, безкінечні реформи в судовій системі, ліквідаційні процедури судів України призводять до занепокоєння громадян, що пов'язано з триваючими строками розгляду їх справ.

Як визначено ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси [2].

На даний час розгляд адміністративних справ за правилами адміністративного судочинства може відбуватись як місцевими загальними судами так і окружними адміністративними судами, залежно від підсудності, визначеної Кодексом адміністративного судочинства України.

Тому особі, яка має намір звернутись до адміністративного суду з позовом, важливо визначитись якому суду підсудний той чи інший спір.

Так, зокрема, найбільш поширеними категоріями справ, які підсудні та розглядаються місцевими загальними судами як адміністративними є:

1) адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності;

2) адміністративні справи, пов'язані з виборчим процесом чи процесом референдуму, щодо: оскарження рішень, дій чи бездіяльності дільничних виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій; уточнення списку виборців; оскарження дій чи бездіяльності засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, що порушують законодавство про вибори та референдум; оскарження дій чи бездіяльності кандидата у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їх довірених осіб;

3) адміністративні справи, пов'язані з перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України.

Крім того, хотілося б зупинитися на основних категоріях справ, що розглядаються окружними адміністративними судами. До них належать, зокрема, справи зі спорів:

– з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби. Позивачами у таких справ найчастіше виступають державні службовці, колишні працівники міліції, працівники поліції, військовослужбовці;

– розпорядження землями держави (територіальних громад), передача таких земельних ділянок у власність і користування громадянам та юридичним особам. Здебільшого громадяни оскаржують рішення органів місцевого самоврядування про відмову в наданні дозволу на розробку проекту землеустрою та просять зобов'язати

суб'єкт владних повноважень вчинити певні дії (зобов'язати надати дозвіл або ж повторно розгляну заяву про надання такого дозволу);

– з приводу реалізації державної політики у сфері митної справи, зовнішньоекономічної діяльності, спеціальних заходів щодо демпінгового та іншого імпорту. Це, зокрема справи зі спорів з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності митного органу щодо визначення коду товару за УКТЗЕД, справи з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності щодо коригування митної вартості товару; справи зі спорів з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності щодо повернення платникам податків митних та інших платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами, тощо;

– з приводу адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства. Для прикладу, фізичними особами-підприємцями та юридичними особами найчастіше оскаржуються дії, бездіяльність податкового органу (результати камеральних, виїзних перевірок), податкові повідомлення-рішення контролюючого органу, тощо;

– фізичних осіб з суб'єктами владних повноважень з приводу обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг. Переважно до суду з такими позовами до органів пенсійного фонду звертаються потерпілі від Чорнобильської катастрофи, які мають право на пільгову пенсію та додаткові компенсації, передбачені Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991 (з наступними змінами та доповненнями). Також щодо призначення та перерахунку пенсій часто до суду звертаються колишні працівники міліції, військовослужбовці, що пов'язано зі змінами в законодавстві та колізією правових норм.

Крім того, варто відмітити, що предметом розгляду в адміністративному суді можуть бути справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, справи за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів. Проте, такі справи підсудні виключно Верховному Суду як суду першої інстанції.

Працюючи в Житомирському окружному адміністративному суді (надалі ЖОАС) близько десяти років, маю змогу безпосередньо поділитися враженнями про ті перешкоди та проблеми, які долає адміністративне судочинство. На прикладі нашого суду хочу коротко висвітлити ті показники діяльності, якими ми можемо гордитися. Так, починаючи з 12 червня 2007 р., ЖОАС один із перших з-поміж 27 окружних адміністративних судів України почав здійснювати судочинство. На той час по штату у суді працювало сім суддів і двадцять працівників апарату суду. Станом на 31 грудня 2007 р., тобто за півроку до суду надійшло 36768 позовів, що становило близько 5252 справи на одного суддю. Ми мали найвищі показники по надходженню та розгляду справ по всій Україні. Однак, не зважаючи на брак кадрів, недостатнє матеріальне забезпечення, тиск на суддів, постійні зміни законодавства в

Україні, ЖОАС продовжує бездоганно виконувати завдання покладені КАС України щодо справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин. Для прикладу, наш суд за період січень – жовтень 2018 р. здійснив розгляд 5995 справ і матеріалів. За вказаний період судді розглянули 4014 справ, у тому числі із задоволенням позовних вимог 3063 справи.

На кінець, хотілося б висловити свою повагу суддям, які демонструють свою активну позицію у справі забезпечення ефективного правового захисту, а відтак – ефективного захисту прав людини, та у справі розбудови адміністративного судочинства. Адже, фактично адміністративними судами виносяться рішення здебільшого (майже у 80 відсотка справ) на користь позивачів, що свідчить про реальний захист прав людини від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV (з наступними змінами та доповненнями) // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
3. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Офіційний сайт Верховної Ради України Закон України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. Хартія основних прав ЄС від 7 грудня 2000 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

Москалевич Галина Николаевна

кандидат юридических наук, доцент,
Белорусский институт правоведения г. Минск, Беларусь

Соблюдение прав и свобод человека при осуществлении оперативно-розыскной деятельности

Актуальность темы статьи обусловлена:

– тем, что оперативно-розыскная деятельность, являясь одним из направлений правоохранительной деятельности государства, относится к эффективным мерам борьбы с преступностью, определенным образом затрагивающим права и свободы граждан;

– чрезвычайной сложностью проблемы обеспечения прав и свобод человека и гражданина в ходе осуществления оперативно-розыскной деятельности (далее – ОРД) и ее правового регулирования. Сложность заключается в негласном характере оперативно-розыскных мероприятий, что препятствует проведению контроля над ОРД;

– недостаточной урегулированностью данных мероприятий, что может оказать негативное влияние на соблюдение прав и свобод человека и гражданина, несмотря на то, что на конституционном уровне они закреплены как высшая ценность. Однако провозгласить данные права еще не означает предоставление человеку возможности

их реализовать. Для этого нужна разработка действенного социально-правового механизма реализации прав и свобод. Только при наличии такого механизма гражданин получает шанс пользоваться провозглашенными в Конституции государства правами и свободами в полной мере;

– недостаточной исследованностью проблем соблюдения прав и свобод человека и гражданина в сфере осуществления оперативно-розыскной деятельности. Проблемам прав человека посвятили свои исследования такие дореволюционные ученые, как Б. А. Кистяковский, Е. М. Коркунов, Е. Лазаревский, Е. И. Трубецкой и другие. Впоследствии данными проблемами занимались Н. С. Колесова, А. В. Лебедев, Б. С. Эбзеев, В. Л. Поляков, М. С. Строгович и другие.

Следует подчеркнуть, что актуальность рассматриваемой проблемы не устаревала в течение многих лет. Эпохи сменялись, а политико-правовая проблема прав человека оставалась неизменной, приобретая различные оттенки и акценты – в зависимости от особенностей той или иной эпохи и от социальной позиции правящего класса – религиозные, этические, философские и т.п. В свою очередь, принимаемые в той или иной стране конституции также подстраивались под конкретный исторический этап жизни общества, постепенно дополняясь правами и свободами человека, но, вместе с тем, были направлены на то, чтобы обеспечить правами не все общество, а только определенную – правящую – часть общества.

Целью статьи является рассмотрение проблем, возникающих в процессе реализации прав и свобод человека и гражданина в ходе осуществления ОРД; анализ действующей нормативной правовой базы, регулирующей оперативно-розыскную деятельность и определяющей гарантии соблюдения прав и свобод человека и гражданина.

Самые существенные и социально значимые права и свободы, касающиеся отдельного человека, общества в целом и всего государства, нашли закрепление в Конституции. Эти права и свободы предназначены для того, чтобы удовлетворить жизненно важные для человека и общества материальные и духовные потребности.

При осуществлении ОРД необходимо помнить о принципе уважения и соблюдения прав и свобод человека и гражданина, являющемся основным общеправовым принципом: ведь в качестве конечной цели ОРД выступает именно защита жизни, здоровья, прав и свобод человека и гражданина.

В законодательстве Республики Беларусь разграничиваются понятия «права и свободы человека» и «права и свободы гражданина», поскольку законодатель переносит данные понятия из текста Конституции Республики Беларусь, рассматривающей человека с двух позиций: как члена социума и как гражданина своего государства.

Согласно статье 2 Конституции Республики Беларусь человек, его права, свободы и гарантии их реализации являются высшей ценностью и целью общества и государства [1]. Как видим, в обязанность государства входит не только провозглашение прав и свобод человека в качестве высшей ценности, но и гарантии их реализации, т.е. создание условий для их соблюдения и защиты. В связи с тем, что органы, проводящие мероприятия в рамках ОРД, действуют от имени государства, они должны гарантировать защиту прав и свобод человека и гражданина в Республике Беларусь, более того, они несут ответственность за действия, нарушающие права и свободы личности, руководствуясь статьями 21 и 59 Конституции [1].

Данная обязанность закреплена и в Законе Республики Беларусь «Об оперативно-розыскной деятельности» 15 июля 2015 г. № 307-З, в соответствии с которым государство гарантирует соблюдение прав, свобод и законных интересов граждан, прав и законных интересов организаций при осуществлении оперативно-розыскной деятельности (ст. 7).

Предполагается, что согласно закону в целях защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина оперативно-розыскные мероприятия должны реализоваться своевременно и в достаточном объеме. В качестве гаранта выполнения данной обязанности выступает ведомственный и судебный контроль, а также прокурорский надзор за органами, осуществляющими ОРД.

При проведении оперативно-розыскных мероприятий субъекты ОРД обязаны соблюдать конституционные права и свободы гражданина, перечень которых содержится в Конституции государства. В статье 5 Закона Республики Беларусь «Об оперативно-розыскной деятельности» установлено, что данная деятельность реализуется на принципах законности, соблюдения прав, свобод и законных интересов граждан, прав и законных интересов организаций [2].

Однако не всегда органы, осуществляющие оперативно-розыскную деятельность, действуют достаточно добросовестно. В этом случае лицо, имеющее основания полагать, что действия органов привели к нарушению его прав и свобод, имеет право обжаловать эти действия в вышестоящий орган, прокурору или в суд.

Проведение оперативно-розыскных мероприятий, которые ограничивают конституционные права человека и гражданина (в том числе на тайну переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений, передаваемых по сетям электрической и почтовой связи, а также право на неприкосновенность жилища), согласно ст. 7 Закона Республики Беларусь «Об оперативно-розыскной деятельности» может допускаться в интересах национальной безопасности Республики Беларусь, общественного порядка, защиты нравственности, здоровья населения, прав и свобод других граждан [2].

Вместе с тем, следует подчеркнуть, что защита конституционных прав и свобод предусматривает взаимную ответственность государства и граждан. Исходя из этого, с целью защиты основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения обороны страны и безопасности государства в законодательном порядке могут быть ограничены права и свободы человека.

В свою очередь, в качестве гарантии соблюдения органами, осуществляющими ОРД, прав и свобод человека, может служить строгое соблюдение требований закона об ОРД относительно оснований и условий осуществления ОРД, соблюдение принципа законности и правопорядка.

На основе выше изложенного можно сделать следующие выводы:

1. Действия, совершаемые органами в ходе проведения оперативно-розыскной деятельности, должны быть разными и зависеть от того, права какой личности обеспечиваются и с каких позиций эти действия потом оцениваются.

2. Признание в ОРД прав и свобод человека и гражданина предусматривает, что перечень этих прав, а также стандарты их соблюдения и защиты должны соответствовать требованиям Конституции государства и международного права.

3. В отношении лиц, которые стали или могут стать объектами ОРД, органы, ее осуществляющие, обязаны действовать таким образом, чтобы не нарушать

закрепленные в законодательстве запреты по вмешательству в сферу их личной жизни.

4. Защита прав и свобод человека и гражданина не должна ограничиваться лишь пассивным ограждением личности от противоправных посягательств, но и выражаться в активном их недопущении, а также восстановлении нарушенных прав.

5. Соблюдение прав и свобод означает, с одной стороны, установление четкой законодательной процедуры проведения организационно-розыскных мероприятий, ограничивающих наиболее существенные конституционные права граждан, а с другой – регламентацию порядка восстановления нарушенных прав.

6. Воспитание оперативных работников и других участников ОРД в духе честности, добросовестности, принципиального и непримиримого отношения к малейшим нарушениям прав и свобод человека и гражданина, соблюдения принципов и норм морали и профессиональной этики должно занимать центральное место в формировании социально-психологической и нравственной ориентации участников ОРД.

Список использованных источников и литературы:

1. Конституция Республики Беларусь 1994 года: [с изм. и доп., принятыми на респ. референдумах 24 нояб. и 17 окт. 2004 г.]. – [10-е изд., стер.]. – Минск : Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь, 2014. – 62 с.

2/ Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Республики Беларусь 15 июля 2015 г. № 307-З: Принят Палатой представителей 26 июня 2015 г.; одобрен Советом Республики 30 июня 2015 г. // Нац. правовой Интернет-портал Республики Беларусь, 24.07.2015, 2/2305.

Василенко Леся Павлівна

кандидат юридичних наук, доцент,

Житомирський національний агроекологічний університет

Прогалини законодавства щодо відшкодування шкоди завданої посадовими особами органів державної влади

Майновим і особистим немайновим благам суб'єктів цивільного права часто завдається шкода. Про це свідчить той факт, що більшість справ, що розглядаються в судах загальної юрисдикції, пов'язані з відшкодуванням завданої шкоди. В правовій державі відповідальність за протиправну поведінку мають нести в рівній мірі як фізичні та юридичні особи, так і держава, її органи, органи місцевого самоврядування, їх службові та посадові особи у порядку передбаченому законодавством.

Інститут відшкодування шкоди в цивільному законодавстві – це інститут, що забезпечує реакцію суспільства на порушення норм права та виконує відновлювальну функцію, спрямовану на приведення майнового стану потерпілого до стану, що існував до правопорушення. Відшкодування збитків – це одна з форм цивільно-правової відповідальності, яка залежно від підстав виникнення поділяється на договірну та позадоговірну.

Відповідальність, що настає в разі завдання будь-кому протиправної шкоди, коли заподіювач не перебуває в договірних відносинах із потерпілим, є деліктною (позадоговірною) відповідальністю.

Суб'єктом деліктної відповідальності як правило є особа, яка завдала шкоди. Але у кожного правила є винятки. Виняток полягає у тому, що безпосередній заподіювач шкоди та суб'єкт відповідальності не завжди збігаються в одній особі. До одного із таких винятків належить відшкодування шкоди, завданої посадовою або службовою особою органів державної влади.

Очевидно, що поняття правової держави насамперед асоціюється з діяльністю представників держави, яка може бути якісною тільки за рахунок жорсткого визначення обов'язків та відповідальності. [1, с. 180] Крім того, відповідно до критеріїв юриспруденції, відсутність обов'язків не може бути підставою для юридичної відповідальності, яка за змістом ст. 61 КУ повинна мати персональний (індивідуальний) характер.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що обов'язки та відповідальність посадових осіб державної адміністрації є невід'ємною складовою адміністративних процедур, які регламентують діяльність державної адміністрації. Застосування інституту відповідальності державних службовців Франції ґрунтується на положеннях Конституції 1958 р. Зокрема, ст. 68-1 визначено, що члени Уряду несуть карну та цивільну відповідальність у судовому порядку за дії (акти), що скоєні ними при виконанні своїх функцій [2, § 3]. Законність у діяльності адміністрації являє собою сукупність обов'язків, дозволів і заборон, що встановлені законом [2, § 3]. Адміністративне право Франції приділяє досить важливе значення питанням реалізації інституту відповідальності державних службовців за перевищення влади, заподіяний нею збиток, інші незаконні дії. Адміністративне право Франції вважає досить актуальним практичне значення фінансової відповідальності службовців, що настає у випадках заподіяння ними матеріального збитку. [2, § 3].

Законодавство нашої держави більш лояльне до представників державної влади.

Всупереч логіці, вимогам статей 1, 3, 8, 19, 50 КУ положення законодавчих актів щодо обов'язків та відповідальності, то вони поширюються тільки на громадян України [3, ст. 12]. На жаль, такий порядок у чинному законодавстві, ґрунтується на приписах самої КУ, яка виконання обов'язків і притягнення до відповідальності у вигляді відшкодування завданої шкоди поширює тільки на громадян, звільняючи від них посадових та службових осіб гілок влади, що не може сприяти виконанню ними конституційних приписів.

На жаль, Концепція адміністративної реформи також не містить положень щодо вдосконалення сутності адміністративних процедур, найважливішими складовими яких мають бути чітке обумовлення питань функцій, обов'язків та відповідальності посадових та службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування.

Звернемося до праці Г. Бребана «Французское административное право». «Закріплення обов'язків у юридичній формі пов'язане з необхідністю розв'язання декількох проблемних ситуацій. По-перше, такі обов'язки встановлюються в ім'я забезпечення загальних цілей по всіляких аспектах в інтересах: громадян, які взагалі зацікавлені в тому, щоб застосовувалися закони й щоб адміністрація діяла відповідно до правових норм; платників податків, тому що ці норми мають своєю метою, зокрема, недопущення марнотратства державних коштів, тобто коштів, які стягуються й накопичуються у вигляді податкових надходжень, і, нарешті, громадян як підданих, зацікавлених у тому, щоб їх стосунки з органами державного

управління мали міцні і законні підстави» [4, с. 168]. Говорячи про зміст обов'язків, Г. Бребан відзначає, що «Обов'язки можна розглядати у двох основних аспектах: в аспекті принципу законності, тобто пов'язаності апарату управління законом, і в аспекті принципу відповідальності, згідно з яким адміністрація у випадку заподіяння нею збитку, особливо внаслідок провини або недоглядів по службі, зобов'язана відшкодувати збиток» [4, с. 169]. Ці два принципи можна доповнити третім, який хоча і є похідним, але істотно доповнює два перших, – «принципом юрисдикційного контролю, тому що ефективність моральних вимог краще забезпечується в тому випадку, якщо за якість виконання обов'язків передбачені санкції. Обидва принципи – і законності, і відповідальності – відносяться до сфери обов'язків. Г. Бребан зауважує, що можна було б обмежитися простою декларацією того, що адміністрація зобов'язана дотримуватись закону й виконувати свої обов'язки, – але така система буде малоефективною, якщо за дотриманням зазначених принципів не стоїть судове втручання, засноване на різних видах юрисдикційного контролю [4, с. 170]. Законність складається із сукупності обов'язків, дозволів і заборон. І як обов'язковий елемент цієї конструкції: якщо спричинена будь-яка шкода (моральна, матеріальна) – вона має бути відшкодована винною особою [4, с. 218].

Державний службовець, який здійснив злочин, правопорушення чи проступок притягується до відповідальності. Фінансова відповідальність службовців має велике практичне значення. Мова йде про те, якою мірою їх дії можуть створювати несприятливі наслідки для майнової маси, що перебуває в їхній особистій власності.

На думку А. І. Єлістратова, сутність забезпечення законності «полягає в судовому характері оскарження актів управління». «Незрівнянно більш високу гарантію, ніж скарги по начальству, дають адміністративна юстиція й судова відповідальність посадових осіб». Автор критикує існуючий порядок адміністративного провадження. Такий порядок не задовольняє свого призначення, оскільки судові повноваження надані самій адміністрації. Зі скасуванням такого порядку можна розраховувати на те, що «адміністративне право правильно здійснить своє завдання регулятора публічних відносин між правлячою владою і громадянами» [5, с. 51–62]. Автор зауважує, що «Скасуванням незаконного розпорядження ще не усувається той збиток, іноді матеріальний, іноді й такий, що не може бути визначений грошима, який він поніс від незаконної міри. У цьому відношенні відомою гарантією для порушених інтересів громадян є судова відповідальність посадових осіб» [5, с. 63–75].

Сучасні зміни, які відбуваються під час реформування адміністративного права дають можливість встановлювати додаткову плату за виконання безпосередніх обов'язків держави не передбачаючи при цьому аспектів вдосконалення діяльності адміністративних органів або модернізації її структур. В той же час, за наведених умов, законодавець обминає питання закріплення обов'язків посадових та службових осіб органів державної влади, встановлення їх відповідальності, вдосконалення в цілому адміністративних процедур та інших форм та методів діяльності посадових та службових осіб цих органів. Більш доцільним є запозичення досвіду зарубіжних країн, відповідно до якого обов'язки можна розглядати у двох основних аспектах: в аспекті принципу законності, тобто пов'язаності апарату управління законом, і в аспекті принципу відповідальності за завдану майнову та моральну шкоду.

Таким чином, для поліпшення ситуації вважаю за потрібним статтю 56 Конституції України викласти у такій редакції: «Посадові та службові особи

державних органів та місцевого самоврядування несуть персональну кримінальну та цивільну (а саме деліктну) відповідальність за дії (акти), що скоєні ними при виконанні своїх функцій.

Кожен має право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди за рахунок посадових і службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, завданої їх незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю при здійсненні ними своїх повноважень».

Список використаних джерел та літератури:

1. Василенко Л. П. Проблемні питання законодавчого регулювання адміністративних процедур у справах, пов'язаних з порушенням законодавства про захист об'єктів довкілля / Л. П. Василенко // Вісник Запорізького національного університету: Юридичні науки. – 2011. – № 1. – С. 180–187.
2. Административное право зарубежных стран: учебник / [под ред. А. Н. Козырина, М. А. Штатной]. – М. : Спарк, 2003. – 464 с.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 25 червня 1991 р. №1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 35. – Ст. 546.
4. Брэбан Г. Французское административное право : [пер. с фр. / Г. Брэбан ; под ред. и со вступ. ст. С. В. Боботова]. – М. : Прогресс, 1988. – 488 с.
5. Елистратов А. И. Административное право : [лекции] / [А. И. Елистратов]. – М. : Типография тов-ва И.Д. Сытина, 1911. – 234 с.

Срібна Богдана Романівна
викладач юридичних дисциплін,
Надвірнянський коледж НТУ
Чабанюк Роман Миронович
юрист
Чабанюк Святослав Миронович
студент юридичного відділення,
Надвірнянського коледжу НТУ

Права людини в процесі українського державотворення

Актуальність даної статті полягає в тому, що одним з найважливіших завдань у правовій діяльності на сучасному етапі є ефективне використання вимог міжнародно-правових актів у галузі прав людини, досвід зарубіжних країн та правових традицій українського народу, які склалися протягом довготривалої історії державотворення в Україні. Сьогодні за умов розвитку державності України як європейської сучасної держави вагоме місце з позицій як внутрішньодержавного, так і загальносвітового значення належить формуванню правової системи, в якій одним з основних елементів є права людини.

Вагомий внесок в розвиток наукових знань з проблеми прав людини в правовій галузі зробили своїми працями: О. Л. Копиленко, Є. О. Мироненко, М. Кармазіна, І. Е. Рубина, Бернард Б. Сіган. Зокрема, О. Л. Копиленко здійснив системний аналіз європейських стандартів щодо захисту прав людини.

Проблема забезпечення прав людини стала однією з найбільш актуальних проблем людства та має складні внутрішньодержавні й міжнародні аспекти прояву. Вона займає важливе місце в ряду проблем людства, що повинні бути вирішеними.

Метою і завданнями статті є аналіз різних міжнародних та вітчизняних документів, які стосуються прав людини в динаміці державотворення; виявлення головних чинників та шляхів розвитку наукової думки з досліджуваної проблеми; розкриття суті та змісту джерел, у яких визначено основні права людини у XX ст.; характеристика історії закріплення особистих прав людини на міжнародному і національному рівні.

Права людини – це природні можливості індивідууму: його життя, людська гідність та свобода діяльності в цивілізованому суспільстві.

Станом на час здобуття Україною в серпні 1991 р. незалежності в нашій державі діяла низка документів, які стосувалися прав людини. Це, передусім, міжнародні акти та Конституція УРСР 1978 р. Серед міжнародних актів чільне місце займають: Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 р., Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації 1966 р., Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації у відношенні до жінок 1979 р., Конвенція про права дитини 1989 р. Також важливе місце в міжнародно-правовому масиві стандартів прав людини належить Статуту ООН.

Основоположним актом для захисту прав є Загальна декларація прав людини 1948 р. У ній ідеться про те, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, є рівними перед законом і мають право на їх захист, що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного походження, майнового становища; має право на життя, свободу та особисту недоторканність. Також там вказано, що ніхто не повинен зазнавати жорстокого та нелюдського поводження, безпідставного арешту чи затримання або вигнання, безпідставного втручання у його особисте життя, безпідставного позбавлення майна, посягати на його честь і репутацію. Має в цій декларації людина й право на незалежний і справедливий суд, вільне пересування, громадянство, шлюб, створення сім'ї, володіння майном, на свободу думки, совісті, релігії, переконань, мирних зборів та асоціацій, на участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників, на необхідне соціальне забезпечення, на працю і винагороду за неї, на відпочинок і дозвілля, на освіту та на участь у культурному житті суспільства, на захист її моральних та матеріальних інтересів. Мовиться там й про презумпцію невинуватості. Також кожна людина, згідно з цією декларацією, має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги до прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту у демократичному суспільстві [1, с. 264].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права більш змістовно визначив такі права людини, як право на працю, на страйк, на охорону здоров'я, на

освіту, на участь у культурному житті, а також права засуджених [10]. У Пакті про громадянські та політичні права йдеться про право народів на самовизначення, регулюється питання правового захисту людей, громадянські й політичні права й свободи котрих порушуються, забезпечується рівне для чоловіків і жінок право користування громадянськими і політичними правами. Теж до даного Пакту були прийняті два Факультативні протоколи, один з яких був спрямований на скасування смертної кари [9].

Конвенцію ж про попередження злочину геноциду і покарання за нього прийняли, щоб криміналізувати і ввести відповідальність за дії на кшталт Голокосту [5]. Вона, зокрема, визначає, що таке геноцид. Що ж до Міжнародної конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації, то в ній мовиться про засудження расової сегрегації і пропаганди та про зобов'язання надавати захист від расової дискримінації [11].

Що стосується Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації у відношенні до жінок, то вона спрямована на недопущення дискримінації, гендерних стереотипів, торгівлі жінками та проституції [8, с. 34]. Цей документ визначає права жінок у публічній сфері з акцентом на політичне життя, описує економічні і соціальні права жінок, особливо у сфері освіти, зайнятості та охорони здоров'я, визначає право жінок на рівність у шлюбі і сімейному житті, право на рівність перед законом [6]. У Конвенції ж про права дитини стверджується пріоритетність інтересів дітей та зобов'язання держав-учасниць вживати заходи для вільного від дискримінації здійснення прав, закріплених у Конвенції; мовиться про права на життя, ім'я, громадянство, про право знати своїх батьків, право на піклування батьків, права та обов'язки батьків по відношенню до дітей, про право дітей на існування власного майна, на свободу думки, совісті і релігії. У Конвенції визначаються і обов'язки держави щодо допомоги батькам і законним опікунам, а також захисту дітей від жорстокого поводження з боку осіб, що піклуються про них; права дітей, позбавлених сімейного оточення або усиновлюваних, неповноцінних в розумовому або фізичному відношенні, біженців, права дітей на охорону здоров'я, соціальне забезпечення і рівень життя, необхідний для їх розвитку; на освіту, користування рідною мовою і культурою, відпочинок і дозвілля, встановлює відповідальність держави у захисті прав дітей від експлуатації, незаконного вживання наркотиків, спокушання, викрадення і торгівлі дітьми, забороняє тортури і принизливі покарання для дітей, визначає права дитини при її звинуваченні в злочинних діях [7].

У статуті ж ООН містяться загальні положення щодо прав людини [12]. Вони склали міжнародно-правову базу для розвитку системи норм в цій сфері, їх універсалізації, міжнародної співпраці з цих питань в майбутньому.

В основному, права людини у 1991–1996 рр. регулювалися Конституцією УРСР 1978 р., хоча за часів СРСР вони носили декларативний характер. До 27 жовтня 1989 р. вона діяла без змін, а протягом 1989–1995 рр. до її тексту було внесено 24 зміни (6 до проголошення Незалежності та решта – після) [4]. З 8 червня 1995 р. до 28 червня 1996 р. вона діяла в частині, що не суперечила Конституційному Договору між Верховною Радою України та Президентом України [3].

Після прийняття 24 серпня 1991 р. Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України та його затвердження на всеукраїнському референдумі Україна була визнана більшістю країн світу суверенною державою і повноцінним суб'єктом міжнародних відносин. Нагально постала потреба в конституційному закріпленні

основ суспільного і державного ладу, прав й свобод людини і громадянина, порядку організації та функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування молодій незалежній державі. Відтак, 28 червня 1996 р., Верховна Рада України прийняла Конституцію України. У ній Україна на конституційному рівні закріпила свій правовий статус як суверенна й незалежна держава, стратегію розвитку державності України, її рух до справжньої демократії, принцип верховенства права.

Треба відзначити, що про права людини в першій половині 1990-х рр. згадували нечасто, бо більшість українських правозахисників пішли у політику. Восени 1991 р. виявилось, що в країні немає правозахисних організацій, метою яких було б не досягнення і використання влади, а спостереження за подіями, збір, обробка і поширення інформації про стан прав людини, різноманітна допомога громадянам у захисті від організованого насильства, здійснюваного державою, аналіз дій різних гілок влади, організація контролю за ними і протидія системним порушенням прав людини. Такі інституції почали створюватися. Попри суттєві зусилля й окремі успіхи цих організацій (переклад на українську мову і поширення основного корпусу міжнародних документів в галузі прав людини, захист від кримінального переслідування та привертання уваги суспільства до великої кількості страт та ін.) їхній вплив на події не міг бути значним.

У 1996 р. було прийнято Конституцію України. У ній багато запозичено з різних міжнародних документів, зокрема з Загальної декларації прав людини. У Конституції зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. Згідно з Основним Законом, держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини – її головний обов'язок. Державною мовою в Україні є українська. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу.

Теж варто відзначити, що в Україні повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність, безоплатність і розвиток дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної та частково вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. Також громадяни України відбувають військову службу, відповідно до закону. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

В цілому, в Основному Законі йдеться про такі права людей: громадянські (особисті), політичні, економічні, культурні, окремих категорій громадян (дитини, жінок, етнічних, релігійних і мовних меншин та інших) та їхні обов'язки [2].

Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, згідно з якими ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані чи звужені. Кожен має право на професійну правничу допомогу, звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, до відповідних міжнародних судових установ чи міжнародних організацій, членом або учасником

яких є Україна. Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Також в Україні діє презумпція невинуватості в кримінальному праві, а закон не має зворотної сили. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності. Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. Кожен зобов'язаний відшкодовувати завдані ним збитки, сплачувати податки і збори, неухильно додержуватися законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Права і свободи людини і громадянина захищаються законом і можуть бути обмежені лише в суді.

У 1997 р. Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. У ній йдеться про зобов'язання поважати права людини, про право на життя, свободу, особисту недоторканність, справедливий суд, повагу до приватного і сімейного життя, шлюб, ефективний засіб юридичного захисту; про заборону катування, рабства, примусової праці, дискримінації, зловживання правами; про свободу думки, совісті, релігії, вираження поглядів, зібрань і об'єднань; про можливість обмежити права.

Таким чином, права людини – це загальна й рівна для всіх міра свободи, необхідна для задоволення основних потреб її існування, розвитку й самореалізації, яка в певних конкретно історичних умовах визначається взаємним визнанням свободи суб'єктами правового спілкування і не залежить від її офіційної фіксації державою, хоча й потребує державного визнання й гарантування [13, с. 121]. У наш час, коли проблема прав людини вийшла далеко за межі окремої держави, виникла необхідність у створенні універсальних міжнародно-правових стандартів, які також визнаються як основні права людини. Ці стандарти відображені у ряді важливих міжнародно-правових актів, що визначили загальнолюдські стандарти прав та свобод особи, встановивши цю межу, за яку держава не може виходити. Отже, права людини стали об'єктом регулювання не лише окремої держави, а й міжнародного співтовариства. Тому держави при конструюванні та використанні юридичних інструментів забезпечення прав людини повинні враховувати певні класифікації, які відображають особливості цих прав.

Держава має визнавати людину найвищою соціальною цінністю, легалізувати, легітимізувати, охороняти, захищати її права і свободи, гарантувати їх реальне здійснення, а також удосконалювати законодавчу базу в напрямку розвитку і становлення інститутів захисту прав людини, як основних пріоритетів правової держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кармазін М. Загальна декларація прав людини // Політична енциклопедія. – [редкол.: М. Кармазін, Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін.]. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 263–264.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 161. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Конституційний договір 1995 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР) 1995. № 1к/95- ВР. ст. 61. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80>

4. Конституція УРСР 1978р. // Відомості Верховної Ради (ВВР) 1978. – № 888-09. – ст. 171. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09>
5. Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1954. – № 955-155. – ст. 19. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155
6. Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації у відношенні до жінок // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 955-207. –ст. 30. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207
7. Конвенція про права дитини 1989 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 955-021. – ст. 54. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
8. Рубина И. Е. Международная защита прав женщин: дис. канд. юр.наук :12.00.10. / Петрозаводский государственный университет. Петрозаводск, 2001. – 251 с.
9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1973. – № 2148-08. – ст. 53. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1973. –№ 2148-08. – ст. 31. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
11. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації // Відомості Верховної Ради(ВВР). – 1994. – № 995-105. ст. 25. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105
12. Статут ООН 1965р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2005. № 995-010. ст. 70. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
13. Бернард Г. Сіган. Створення Конституції для народу чи республіки, які здобули свободу / [пер. з анг.]. – К. 1993. – С. 121.

Кравчук Ірина Ігорівна

кандидат юридичних наук, ст. викладач,
Житомирський національний агроекологічний університет

Адвокат як суб'єкт використання криміналістичних знань у судовому розгляді кримінальних проваджень

Як розгляд кримінальних проваджень у суді в цілому, так і усунення та виправлення помилок, недоліків, прогалин досудового розслідування зокрема, можливе лише за умов високопрофесійної судової діяльності, що комплексно реалізується суддями, прокурорами – державними обвинувачами і адвокатами-захисниками. І ця діяльність, як видається, потребує належного використання різноаспектних знань криміналістики. Суддя, прокурор, адвокат-захисник, як професійні реалізатори головних процесуальних функцій, повинні постійно використовувати засоби і методи криміналістики в організації та проведенні судового процесу, а особливо під час дослідження доказів [1, с. 3].

Загалом досудове розслідування кримінальних проваджень і розгляд їх у суді на сьогодні не можна уявити без використання учасниками цього процесу досягнень

різних галузей наукових знань. Окрім цього, невід'ємною частиною компетентної роботи не лише працівників органів досудового розслідування й суду, а й представників адвокатської професії, є здатність орієнтуватися у всій різноманітності можливостей використання криміналістичних знань та правильно використовувати їх в пізнанні істини й розкритті фактичних обставин вчиненого правопорушення. Беззаперечним є і той факт, що на прийняття правильного рішення у справі впливає повнота і якість доказового матеріалу, на якому ґрунтуються окремі процесуальні рішення та прикінцеве рішення за всією справою.

У свій час окремим проблемам судового розгляду кримінальних проваджень у науці криміналістики були присвячені дослідження Л. Ю. Ароцкера, О. Я. Баєва, Р. С. Белкіна, О. Д. Бойкова, Г. А. Воробйова, А. В. Дулова, Ю. В. Кореневського, І. І. Когутича, В. І. Комісарова, С. Л. Кисленко, І. Д. Перлова, І. Л. Петрухіна, М. І. Порубова, В. М. Савицького, М. С. Строговича, В. Г. Ульянова, С. А. Шейфера, Т. Б. Чеджемова та інших науковців. Окрім цього, увага зверталася і до теоретичних напрацювань окремих аспектів тактики судового допиту, питання планування судового слідства та деякі інші. Однак, система теоретичних положень і рекомендацій щодо можливості та потреби використання криміналістичних знань в розгляді кримінальних проваджень у суді все ще залишається незавершеною, особливо, враховуючи процес реформування чинного кримінально-процесуального законодавства у цілому та правоохоронної системи нашої держави зокрема.

Аналіз спеціальної літератури засвідчує, що на сьогоднішній день серед вчених-криміналістів відсутня єдність поглядів щодо розуміння сутності поняття «криміналістичні знання» та їх ролі у вирішенні завдань кримінального судочинства. Низка науковців дотримуються тієї точки зору, що криміналістичні знання є різновидом спеціальних знань [2, с. 398–399; 3, с. 14–19], до визначення яких у науці висловлюються різні за змістом підходи.

Інші вчені не відносять криміналістичні знання до спеціальних, оскільки вважають, що спеціальними є знання в галузі природничих, технічних, економічних та інших наук, якими не володіють особи з професійною юридичною підготовкою [4, с. 10], у зв'язку з чим з цього поняття виключають знання в галузі права, тобто ті, що пов'язані з кримінально-правовою оцінкою фактичних обставин справи й вирішенням питань процесуального характеру [5, с. 14].

На думку О. В. Бишивець, яка для нас найбільш прийнятна, криміналістичні знання належать до професійних юридичних знань, не є спеціальними і застосовуються не тільки слідчими, прокурорами, але адвокатами й суддями, адже, наприклад, знання теоретичних положень судової експертизи дозволять їм поставити перед експертом чіткі та конкретні питання, а також оцінити хід і результати проведених досліджень [6, с. 110].

І. І. Когутич криміналістичні знання визначає як структуризовану і динамічну сукупність відомостей (теоретичних і емпіричних положень: концепцій, категорій, висновків) про об'єктивні риси, ознаки, правила утворення, виявлення, дослідження й використання у судочинній практиці просторово-часових відображень злочинної діяльності та засоби, прийоми і методи попередження, розкриття, розслідування злочинів та судового розгляду щодо неї (них) кримінальних справ [1, с. 12]. Іншими словами, криміналістика - це понятійна назва галузі знань. А криміналістичні знання – це система відомостей (інформації), яка сутнісно утворює, наповнює цю галузь. Автор обґрунтовує висновок, що не всі криміналістичні знання є правовими, а

спеціальні знання становлять частину криміналістичних знань. У контексті кримінального судочинства правові (юридичні) знання не можна відносити до спеціальних знань [1, с. 12].

З огляду на запропоновані вище інтерпретації розуміння поняття «криміналістичні знання» можна зробити висновок про можливе коло суб'єктів їх використання. Серед останніх можна назвати не лише працівників органів досудового розслідування та експертів, але й цілком виправдано ними можуть бути як професійні судді, так і прокурор – державний обвинувач і адвокат-захисник.

Обґрунтованою є позиція, що від того, наскільки суд, прокурор – державний обвинувач та адвокат-захисник зокрема будуть озброєні знаннями найбільш ефективних прийомів і способів провадження окремих судових дій і всього судового розгляду, залежить якість винесеного вироку та встановлення об'єктивної істини у справі в цілому. А використання ними криміналістичних засобів і методів повинне забезпечити повноту, глибину та оперативність судового слідства при строгому дотриманні принципів кримінального судочинства з метою встановлення всіх обставин, що підлягають доказуванню. Адже ніхто не заперечуватиме, що виконання судових допитів, оглядів, пред'явлень для впізнання, а за бажанням і всіх інших судово-слідчих дій, потребує не меншого, а можливо більшого, у порівнянні з досудовим розслідуванням, хисту і знань, і в неостанню чергу – криміналістичних.

Розмежувавши процесуальні функції сторін, що діють на засадах змагальності, та визначивши роль суду як неупередженого арбітра у їх правовому спорі, закон наділив сторони обвинувачення і захисту широким колом прав, зробивши їх таким чином активними суб'єктами доказування, що користуються рівними можливостями переконати суд у правильності своєї позиції. І тут важливо розуміти, що рушійною силою змагального процесу є не пошук і подання до суду фактів, які вказують на обтяжуючі обставини або можуть пом'якшити покарання винної особи, а саме обвинувачення і захист від нього як спір двох протилежних у процесуальному розумінні сторін. Тут застосовується широкий спектр дій, а саме: подання сторонами конкурентних доказів, висловлювання власної інтерпретації поданих іншою стороною доказів, за можливості – їх спростування, прогнозування кожною із сторін подальшого перебігу процесу в його досудовій і судовій стадії, врахування кожною зі сторін конкретної ситуації досудового розслідування чи судового розгляду, обрання лінії поведінки як тактики й стратегії обвинувачення або захисту тощо.

Здійснення адвокатами функції захисту полягає не лише в ознайомленні з матеріалами кримінальних проваджень і участі у виконанні процесуальних дій за участю свідків, підозрюваних чи обвинувачених, але й у перевірці належності, достатності і допустимості доказів, на підставі яких висунуто обвинувачення, а також у збиранні нових доказів [6, с. 106].

В сучасних умовах є очевидним, що адвокати для забезпечення належного виконання функції захисту повинні опанувати прийоми та криміналістичні рекомендації щодо роботи зі слідами, вміти визначати предмет доказування у конкретному кримінальному провадженні, знати тактичні прийоми проведення окремих слідчих (розшукових) дій, вміти оцінювати їх результати з точки зору дотримання вимог процесуального закону та криміналістичних рекомендацій при їх проведенні.

У пункті 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист» закріплено, що захисник має право застосовувати науково-технічні засоби при провадженні тих слідчих дій, в яких він бере участь, та при ознайомленні з матеріалами справи. У відкритому судовому засіданні засоби застосовуються захисником з дозволу судді чи суду [7]. У статті 20 «Професійні права адвоката» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплено, що адвокат має право застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання, в порядку передбаченому законом [8]. Хоча у зазначених актах не конкретизований перелік науково-технічних засобів, які адвокати можуть використовувати у своїй професійній діяльності, однак визнання за адвокатами права застосовувати відповідні засоби свідчить про те, що на сьогоднішній день вони є повноправними суб'єктами застосування положень криміналістичної техніки.

Що ж до місця і ролі криміналістичної тактики у діяльності адвокатів, то сучасні наукові погляди зводяться до того, що необхідність криміналістичних знань для адвокатів є беззаперечною, а проблеми їх застосування і впровадження у практику їхньої професійної діяльності потребують подальшого дослідження. Виконуючи функції захисту, адвокат використовує тактичні прийоми як напрацьовані криміналістикою у незмінному їх вигляді або пристосовані до особливостей даного виду професійної діяльності, так і специфічні, тобто такі, що стали надбанням адвокатської практики і застосовуються виключно адвокатом-захисником. До числа загальних тактичних прийомів захисту відносяться способи реагування захисника на прогалини судового розгляду, на порушення судом процесуального законодавства, обґрунтування недопустимості того чи іншого доказу тощо. До числа більш конкретних прийомів входять прийоми допиту обвинуваченого, потерпілого, свідків та експерта під час судового слідства, способи, які використовуються захисником у ході окремих судових дій, заявлення клопотань та інші.

Особливості тактики захисту в суді першої інстанції мають місце і при участі адвоката-захисника у розгляді справ у судах апеляційної та касаційної інстанцій, де часто обвинувачення себе вичерпує у зв'язку з тим, що суд погодився з його позицією і обвинувачення цим рішенням задовольнилося, а тому захист протистоїть вже виключно доводами та оскарженням рішенням судів по суті справи. Однак у всіх випадках, у будь-якій стадії процесу, в усякій процесуальній і тактичній ситуації до вибору позиції захисту, тактичної комбінації, кожного окремого способу чи прийому захисту адвокат-захисник повинен підходити з позицій охорони прав, свобод і законних інтересів свого підзахисного, а до їх реалізації – наполегливо та високопрофесійно, забезпечуючи тим самим успішність результату своєї роботи у справі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Когутич І. І. Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2010. – 39 с.

2. Криминалистика: [учебник для вузов] / [Т. В. Аверьянова и др.; под ред. Р. С. Белкина]. – М. : НОРМА-ИНФРА, 1999. – 990 с.
3. Надгорный Г. М. Соотношение специальных и юридических знаний. Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1984. – Вып. 28. – С. 14–19.
4. Пошюнас П. Применение бухгалтерских познаний при расследовании и предупреждении преступлений / П. Пошюнас. – Вильнюс, 1977. – 197 с.
5. Шиканов В. И. Проблемы использования специальных знаний и научно-технических новшеств в уголовном судопроизводстве: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. М., 1980. – 31 с.
6. Бишевец О. В. Історичний генезис застосування криміналістичних знань у адвокатській діяльності / О. В. Бишевец // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 2. – С. 106–112.
7. Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 8 // База даних «Законодавство України». URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03>.
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 року № 5076-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

Панченко Вікторія Сергіївна

кандидат історичних наук,
голова циклової комісії гуманітарних та природничих дисциплін,
Житомирський торговельно-економічний коледж КНТЕУ

Соціальні гарантії суддівської діяльності у 1871–1919 рр. на прикладі мирових судів Волинської губернії

Останні роки Україна взяла стратегічний курс на Європейську інтеграцію, що вимагає від держави створення умов дотримання і реального забезпечення гарантованих на конституційному рівні основних прав та свобод людини і громадянина. Ключове місце в цьому процесі відведено суду як органу державної влади, що здійснює правосуддя на засадах верховенства права, законності, об'єктивності й неупередженості. Тому реформування судової влади в Україні повинно відбуватись з урахуванням загальновизнаних європейських стандартів та демократичних принципів правової держави, де особливе значення набуває незалежність судової гілки влади.

Поряд із правовими, не менш важливими гарантіями незалежності і самостійності суддів є соціальне забезпечення, яке включає стабільно високу матеріальну винагороду за суддівську роботу, належне медичне, побутове, житлове забезпечення. Тому метою статті є аналіз матеріального забезпечення мирових суддів Волинської губернії у 1871–1919 рр. як приклад для сучасного реформатора.

Від середини ХІХ ст. як освічена громадськість, так і верховна влада почали звертати увагу на матеріальне становище суддів, вбачаючи у цьому причину

повсюдних зловживань, вражаючого неправосуддя та штучного затягування судового процесу [9, с. 9; 13, с. 27; 17, с. 9]. Оскільки до розробки проекту судової реформи були залучені кращі юристи, які на собі відчували недоліки старого судоустрою, то вони подбали про матеріальні і процесуальні гарантії суддівської діяльності у новому законодавстві.

Однією із найважливіших гарантій самостійності та об'єктивності суддів було їх матеріальне забезпечення. Оплата праці чиновників здійснювалась через низку цільових виплат, як-от: жалування, столові, квартирні кошти, «расходы по должности», у випадку відряджень – добові, прогонні. Згідно судових статутів, оклад мирового судді нараховувався у розмірі 1500 руб., але земства могли за власним бажанням підвищувати його до 2200 руб. [19, с. 184] Однак, вони рідко користувались цим правом, оскільки жалування дільничного судді у 36 земських губерніях становило: у Санкт-Петербурзькій, Московській та Орловській губерніях – по 2200 руб. [11], у решті регіонів – встановлені 1500 руб., а у м. Казань і того менше – 900 руб. [12].

У 1868–1869 рр., коли обговорювалось введення мирової юстиції у Західному краї, знову порушили питання матеріального забезпечення суддівської діяльності. При цьому, у листуванні місцевої адміністрації з міністром юстиції фігурували різні суми пропонованого окладу судді – від 2200 руб. [1, арк. 35] до 3000 руб. на рік [2, арк. 43]. Високий розмір платні пояснювався тим, що інакше просто неможливо знайти на ці посади кваліфікованих і цілком благонадійних кандидатів. Проте законодавець передбачив жалування у розмірі 2000 руб. на рік [8, с. 913]. Але навіть у цьому випадку волинські судді були краще забезпеченими, ніж їх колеги із земських губерній. Однак, на місцевому рівні і після цього продовжували дискутувати розміри окладу суддів. У 1873 р. мінський губернський прокурор М. Наумов писав, що жалування цих чиновників потрібно підвищити до 2200 руб. [10, с. 63]. Врешті-решт, ці ініціативи були сприйняті владою і з 15 травня 1874 р. виплати суддям здійснювались у розмірі 2700 руб. [19, с. 676].

У подальшому уряд продовжував піклуватись про матеріальне забезпечення суддів у Західному краї. До 1912 р. їх оклад був практично недиференційованим і включав у себе всі цільові виплати, а суддя сам розподіляв отримані кошти. З 1912 р. міністерство юстиції при визначенні ставок звертало увагу на продовольчі ціни у регіонах та запити з'їздів, а також провело чітку диференціацію. Це давало змогу більш повно фінансувати суддів і при цьому зекономити. Перерахунок окладів протягом 1871-1919 рр. відбувався чотири рази, що відповідало економічній ситуації у країні. Однак, диференціація оплати праці суддів показує, що збільшення цільових виплат відбувалось не лише шляхом дотацій, але й за рахунок зменшення розміру жалування. Так, у 1912 р. порівняно із 1910 р. загальна ставка була збільшена на 21%, зросли і цільові виплати (на 42%), а от жалування було зменшене на 12%. Це пояснювалось прагненням уряду до економії ресурсів за рахунок внутрішнього перерозподілу коштів.

У порівнянні із внутрішніми губерніями, на Волині простежується певна специфіка в оплаті праці додаткових суддів. З 1912 р. додатковому судді нараховувалось таке ж жалування, як і дільничному, за винятком камерних та посадових витрат [15, с. 664]. Проте, у Волинській губернії зазначена норма не діяла і ці судді отримували повне грошове утримання. Це пов'язано із тим, що

вони, на відміну від інших губерній, виконували свої обов'язки на постійній основі і мали окремо виділені ділянки.

Станом на 1905 р. оклад дільничного судді становив 250 руб. на місяць (жалування – 142 руб., квартирних – 25 руб., посадових витрат – 83 руб.). У той же час судовий пристав отримував 67 руб. (жалування – 33 руб., столових і квартирних – по 17 руб.), секретар з'їзду – 75 руб. (жалування – 50 руб., столових і квартирних – по 13 руб.), його помічник – 42 руб. [3]. Для більш повної картини погляньмо на оклади чиновників інших відомств. За даними В. Молчанова, на Правобережжі у 1905 р. городові отримували по 20-25 руб. на місяць, пожежники – по 15-25 руб., підполковники – по 200 руб., завідувачий міським водогоном – по 240 руб., рядовий інженер того ж водогону – по 150 руб., вчитель семінарії – по 70 руб. [14, с. 47]. При цьому місячний оклад депутата І Державної думи у 1906 р. складав 350 руб. З огляду на наведені показники, мировий суддя Волинської губернії отримував цілком пристойне жалування, яке значно перевищувало розмір виплат інших губернських чиновників.

Важливим показником розміру оплати праці є її купівельна спроможність, тому порівняємо місячний оклад судді із цінами на продовольство та житло. У 1890-1912 рр. суддя отримував щомісяця 250 руб. При цьому, неодружений чиновник (23% дільничних суддів), витрачав на прожиття щонайменше 90 руб. на місяць, оскільки: оренда квартири з опаленням, освітленням і умеблюванням коштувала від 12 руб. 28 коп. до 59 руб., продукти харчування – 17–21 руб. [18, с. 6], гігієна тіла – 1,55–2 руб., духовні потреби – 2 руб., лікарська допомога – 1 руб., тютюн і алкоголь – 2 руб., податки – 1 руб., інші витрати – 2 руб. Поряд із цим, серед суддів округу було 77% (24 чол.) одружених чиновників, родини яких складались із 7-9 чоловік. Аби прогодувати стількох людей потрібно не менше 400 руб. на місяць. Якщо ж діти навчались в освітніх закладах, то витрати значно збільшувались. Тому жалування дільничного судді було недостатнім.

Разом із тим, визначаючи розмір утримання, уряд враховував і те, що кожен суддя повинен володіти нерухомістю вартістю не менше 15 000 руб., яка слугувала власнику джерелом додаткових доходів [19, с. 182]. 8 із 24 одружених суддів володіли приватними будинками у різних містах країни: В. Лебединський мав у власності два будинки у м. Петербург та один у м. Луга [4, арк. 8], а В. Якимович – квартиру у м. Київ, оціненою у 13000 руб. і будинком у м. Конотоп вартістю 8000 руб. [5, арк. 2]. Крім цього, 7 із 24 одружених суддів володіли земельними наділами, розміром від 2,5 дес. (А. Подоляка) [6, арк. 4] до 2965 дес. (А. Іванов) [7, арк. 4]. Проте дев'ять суддів (29%), будучи годувальниками для дружин та чотирьох-семи дітей, взагалі не мали нерухомості і тому перебували у скрутному матеріальному становищі. Врешті-решт, це і ставало причиною їх переходу на інші посади: 75% (7 чол.) з них служили дільничними суддями лише протягом одного-двох років [16].

Таким чином, матеріальне забезпечення суддів є важливою гарантією їх професійної незалежності та неупередженості у прийнятті рішень. Як показує практика, імперська влада у 1871–1919 рр. чудово це розуміла, дбаючи про грошове утримання суддів у такому політично неблагонадійному регіоні, як Волинь. Тому у порівнянні із іншими куточками імперії оплата праці місцевих

суддів була набагато більшою, проте якщо зіставити ставки окладів і реальні ціни у краї, то очевидним стане брак коштів (особливо для одружених).

Список використаних джерел та літератури:

1. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК України), ф. 442, оп. 48, спр. 327, 155 арк.
2. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 181, спр. 425, ч. 1, 180 арк.
3. Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської обл.), ф. 167, оп. 1, спр. 84, 7 арк.
4. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 62, 10 арк.
5. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 151, 79 арк.
6. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 102, 7 арк.
7. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 37, 18 арк.
8. Высочайше утвержденные временные правила об устройстве мировых судебных установлений в губерниях: Виленской, Ковенской, Гродненской, Киевской, Волынской, Подольской, Минской, Витебской и Могилевской, впредь до введения земских учреждений. 23 июня 1871 г. // ПСЗ. Собр. 2-е – СПб, 1871. – Т. XLVI. – Отд. первое. – № 49750. – С. 913–916.
9. Гессен И. В. Великие реформы 60-х гг. в прошлом и настоящем. Судебная реформа / И. В. Гессен. – СПб: кн. изд-во П. П. Геркушина и К., 1905. – 267 с.
10. Загорнов А. А. Организация волостной и мировой юстиции в Северо-Западном крае Российской империи (вторая половина XIX века) / А. А. Загорнов // Русский Сборник: исследования по истории России. – [ред.-сост. О. Р. Айрапетов, Мирослав Йованович, М. А. Колеров, Брюс Меннинг, Пол Чейсти]. – Т. XII. – М. : «Регнум», 2012. – 504 с. – С. 59–86.
11. Илюхин А. В. Правовой статус мировых судей в России по Судебным уставам 1864 г.: / А. В. Илюхин, В. А. Илюхина // Мировой судья. – 2010. – № 2. URL: <http://www.studyport.net/libru/920.html>
12. Куракова Н. Н. Организационно-правовые аспекты становления и развития мировой юстиции на территории Казанской губернии: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Н.Н. Куракова. – Мытищи, 2010. URL: <http://www.dissercat.com/content/organizatsionno-pravovye-aspekty-stanovleniya-i-razvitiya-mirovoi-yustitsii-na-territorii-ka>
13. Михайловский И. В. К вопросу об уголовном судье. По поводу предстоящей судебной реформы / И. В. Михайловский – Нежин: типография М. В. Глезера, 1899. – 92 с.
14. Молчанов В. Соціально-економічні й політичні умови життя міської еліти Правобережної України на початку XX ст. / В. Молчанов // Київська старовина. – 2002. – №4. – С. 46–57.
15. О преобразовании местного суда. 15 июня 1912 г. // ПСЗ. Собр. 3-е. – СПб, 1912. – Т. XXXII. – Отд. первое. – № 37328. – С. 662–706.
16. Панченко В. С. Мирові суди на Волині (1871–1919 рр.): повноваження, структура, склад: дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук за спец.: «07. 00. 01 – історія України» / В.С. Панченко. – Київ, 2014. – 247 с.
17. Пусторослев П. П. Пятидесятилетие несменяемости судей в Российской Империи / П. П. Пусторослев – Юрьев : типография К. Маттисена, 1915. – 101 с.
18. Сведения о ценах на жизненные продукты // Волынские губернские ведомости – 1892. – №14 (13 февраля). – С. 6.
19. Учреждение судебных установлений. 20 ноября 1864 г. // ПСЗ. Собр. 2-е. – СПб, 1864. – Т. XXXIX. – Отд. второе. – № 41475. – С. 181–185.

Головка Світлана Григорівна
кандидат історичних наук, доцент,
Навчально-науковий юридичний інститут,
Національний авіаційний університет
Максименко Вікторія Олегівна
студентка,
Навчально-науковий юридичний інститут,
Національний авіаційний університет

Сутність та причини корупції в системі органів державної влади України

Сучасний процес державотворення в Україні зумовлює необхідність дослідження проблем, пов'язаних зі здійсненням цілеспрямованої діяльності органів публічної влади щодо забезпечення законності та правопорядку в країні, охорони прав і свобод людини і громадянина у суспільстві, закріплених Конституцією України. Основної гостроти набула проблема боротьби з корупцією та іншими правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, які створюють серйозну загрозу формуванню України як демократичної, незалежної та правової держави.

Актуальність теми полягає в тому, що корупція на всіх етапах розвитку української держави була найактуальнішою соціальною проблемою. Корупція є проблемою, розв'язання якої для України є надзвичайно актуальною справою. Вона призводить до того, що органи влади перестають виконувати свої основні обов'язки – служити народу, суспільству, забезпечувати конституційний лад, права громадян.

Метою статті є визначення причин і аналіз чинників, які викликають корупційні явища в органах державної влади України.

Згідно із статтею 1 Закону України «Про запобігання корупції» [2], корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

У сучасній науковій думці ще немає єдиного розуміння сутності антикорупційних дій держави. Висловлювання авторів щодо формування поняття корупції різнобічні, тому що вони оцінюють це суспільне явище з різних критеріїв підходу [4, с. 261]. На підставі дослідження базових категорій теорії державного управління С. Серьогін визначає корупцію як соціальне явище, що полягає в порушенні правових і моральних норм заради отримання особистого нелегітимного доходу особами, яким доручено виконання обов'язків у сфері публічного управління. На думку В. Попова, корупція знаходить своє відображення у трьох аспектах: політичному, соціально-економічному і правовому. Прихильниками політичного аспекту трактування поняття корупції є М. Тихоміров, К. Абдієв, К. Сурков, В. Євтушевський та інші, які визначають корупцію як зловживання державною владою, посадою та службовим становищем з метою отримання матеріальної винагороди [4, с. 262]. Вона має характер злочинної діяльності в політичній сфері, що призводить до дискредитації апарату державного управління: знижується довіра до влади, люди перестають вірити процедурі її формування, спостерігається відчуження

влади від суспільства та громадських інститутів, девальвується значення права і закону як інструментів регулювання громадського життя.

Причини поширеності корупції лежать в економічних, політичних, правових, соціально-культурних, моральних і навіть у психологічних площинах. Серед них часто згадується «радянська спадщина». До певної міри це твердження не суперечить дійсності. Розростання величезного апарату контролю за виробництвом і розподілом, поширення тіньової економіки, що почалася ще в період процвітання планової системи, відмова України від проведення люстрації - тобто заборони колишнім компартійним діячам займати відповідальні посади в урядових структурах нової держави, створили сприятливі умови для перерозподілу власності і перетворення влади на чи не єдине джерело збагачення. До причин також слід віднести занепад економіки, розгортання економічної кризи та монополізацію державними службами багатьох послуг для населення. За роки незалежності України в усіх галузях народного господарства із року в рік падало виробництво, скорочувалися обсяги продукції, не оновлювалися основні фонди. Все більше підприємств потребували кредитів, позик, їхнє керівництво вимушене оббивати пороги міністерств і відомств у пошуках підтримки. Чим більше звертань по допомогу до чиновництва, тим більша імовірність корупційних діянь. А відсутність у населення альтернативи вибору суб'єкта послуг ставить їх у повну залежність від чиновника. Розуміючи це, він чинить всілякі перешкоди для швидкого позитивного розв'язання справи і створює ситуацію, коли для того, щоб не втратити більше, клієнт вимушений давати хабаря.

Причин процвітання корупції в Україні кілька – і вони в цілому відомі. На думку С. Коненка, це переоцінка цінностей у суспільстві та недостатньо ефективна діяльність керівництва, що може стати негативним прикладом для підлеглих, фінансові проблеми, недостатній відомчий контроль, недостатній ступінь сприйняття до дій, що можуть спровокувати корупційну поведінку, легковажність, наївність, лабільність (нестійкість) [3, с. 3]. Інший чинник, сприятливий для корупції – це громадське ставлення до неї. Сьогодні багато хто просто не уявляє будь-яку діяльність без підкупу когось і, отже, не чинить опору здирництву. Більшість підприємців схильні платити додаткові гроші, якщо від них цього вимагають.

Аналізуючи наслідки корупції та причини її виникнення, спеціалісти розвинутих країн іноді стверджують, що корупція є частиною культури багатьох країн, які розвиваються. Хабарництво виправдовується тим, що люди в окремо взятій країні можуть терпляче ставитися до сплати невеликих сум за надання офіційних послуг (за надання дозволів, ліцензій та ін.). Але це не означає, що вони схвалюють такі дії, просто інколи це сприймається як подарунки. Але якщо подарунок виходить за межі традиційної гостинності, це викликає занепокоєння, оскільки спотворюється шкала людських цінностей та соціальних традицій. Можна назвати не один десяток чинників, що зумовлюють поширення корупційної діяльності в країні і низьку ефективність заходів протидії [3, с. 4]. Але, на думку О. Кальмана, існує один чинник, який і зумовлює прояви всіх інших чинників. Це відсутність жорсткого соціально-правового контролю за діяльністю посадових осіб та їх відповідальністю в умовах демократизації суспільного життя і переходу до ринкових відносин.

Аналіз причин корупції в органах державної влади показав, що простого пояснення цього феномену не існує. Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що корупцію в системі органів державної влади можна визначити як зловживання посадовими особами державною владою, а також керівником чи службовцем органу

державної влади для одержання будь-якої незаконної вигоди для себе чи інших осіб, пов'язаних із проходження державної служби.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 31 серп. 2018 р. № 1700-VII. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18.
2. Побережний В. В. Сутність та причини корупції в органах державної влади / В. В. Побережний. – К., 2017. – С. 1–7.
3. Сорокіна Н. Г. Напрями запобігання корупції в органах публічної влади / Н. Г. Сорокіна. – Д., 2015. – С. 259–266.

Магась В'ячеслав Олегович

кандидат історичних наук, доцент,
Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова

Земське законодавство кінця XIX – початку XX ст. як засіб регулювання самоврядної ініціативи в Російській імперії

У контексті сучасних процесів децентралізації, започаткованих керівництвом країни, важливим є вивчення історичного досвіду державного регулювання самоврядної ініціативи населення Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.

В історіографічному відношенні вивчення питання розпочалося в період утворення та функціонування земств. На особливу увагу заслуговують роботи російського історика Б. Б. Веселовського [4] та українського дослідника Ю. Постерні [1]. В радянський період узагальнюючу роботу з історії земств видав Г. А. Герасименко [5]. На сучасному етапі продовжується дослідження нормативно-правового регулювання діяльності земств. Серед російських істориків варто виокремити роботи Н. М. Пірумова [9] та А. Н. Верещагіна [3]. Серед сучасних українських дослідників на увагу заслуговує стаття А. Нікітченко в якій простежені законодавчі основи діяльності земств з 1864 по 1920 рр. [8]

Метою нашої роботи є вивчення законодавчих основ діяльності земств в період існування Російської імперії.

Земські установи в Російській імперії були введені 1864 р. Їх поява була обумовлена реформами 60–70-х рр. та мала би сприяти перетворенню самодержавної монархії на представницьку, однак демократичний характер земств обмежувався їх багатоступеневою виборчою системою з обмеженою участю виборців, а також їх територіальною обмеженістю [8, с. 22]. В Україні їх не запровадили одразу лише на Правобережжі. На Лівобережжі та Півдні їх було утворено в 1865–1866 рр. [6, с. 532–533] Найбільшим досягненням земської реформи було створення земського апарату, однак новоутворенні земства внаслідок жорсткої обмеженості їх компетенції, ценових обмежень та браку коштів не змогли стати справжніми дієвими органами місцевого самоврядування. Подальші заходи уряду не сприяли посиленню ролі земств на місцях та їх вільному розвитку [8, с. 22]. З моменту свого створення норми, якими керувалися земства в своїй діяльності змінювалися декілька разів [6, с. 534–526].

Нормативно-правовим актом, який регулював діяльність земських установ аж до революції лютого 1917 р. стало Положення про земські установи від 12 червня 1890 р. У відповідності до останнього з політичних міркувань було внесено ряд поправок до попереднього Положення 1864 р. З самого початку земські установи були утворені як чисто громадські, позбавлені державного характеру організації. Це часто призводило до відсутності єдності та згоди в діях урядових і земських установ, а подекуди спричиняло явний антагонізм між ними. Положення про земські установи від 12 червня 1890 р. формально було спрямоване на ліквідацію відокремленості земських та урядових установ, але фактично посилювало урядовий вплив на земську справу [6, с. 536–537]. До земських установ Положення 1890 р. додало спеціальний місцевий орган нагляду за земським самоврядуванням – губернське у земських справах присутствіє [2, с. 493–511]. Крім того, якщо раніше вибори до земських зборів відбувалися за трьома куріями, – землевласницькій, міській та сільській, то за новим законодавством вони обмежувалися фактично лише першими двома. Нова виборча система надавала пріоритет великим землевласникам та заможним громадянам [8, с. 23].

Законом 2 квітня 1903 р. про управління земським господарством в 9-ти західних губерніях (в т.ч. Київській, Подільській та Волинській) було влаштовано губернські та повітові комітети та управи зі справ земського господарства [1, с. 24–25]. Відповідно до зазначеного закону земство не обиралося, а призначалося міністром внутрішніх справ за поданням губернатора. Крім того, не було створено земств на повітовому рівні [8, с. 23]. Таким чином, самоврядування в західних губерніях підлягало утискам і обмеженням його діяльності. Незважаючи на це т.зв. «куце земство» за час свого недовгого існування підготувало ґрунт для справжнього самоврядування [1, с. 24–25]. Довгий час перепорою для провадження виборного земства в західних губерніях була позиція Державної ради, однак 14 березня 1911 р. П. А. Столипін зі згоди імператора скористався 87 статтею основних законів для чого діяльність парламенту було припинено монархом на три дні. Закон було впроваджено в редакції Державної думи. Коли після вбивства Столипіна закон було внесено в нижню палату парламенту, то остання не стала його розглядати, залишивши його в дії і не допустивши до розгляду в Державній раді [7, с. 577–578]. Відповідно до прийнятого закону на Правобережжі та інших західних губерніях були створені органи земського самоврядування, які формувалися не за становим, а за національним принципом. Вибори відбувалися у «польській» та «руській» куріях. До останньої відносилося усе українське та білоруське населення краю. До роботи земств вперше було залучено селянство, більша половина якого отримала можливість брати участь у виборах та впливати на господарське життя свого регіону [8, с. 23].

Таким чином, з часу впровадження земського самоврядування у 1864 р. законодавчі основи його діяльності постійно змінювалися. У 1890 р. у дію було введено нове положення, котре посилювало контроль за діяльністю земств з боку адміністрації та введено ряд майнових цензових обмежень до виборчої процедури. На початку ХХ ст. було введено земство на Правобережжі, діяльність якого на початковому етапі характеризувалося рядом обмежень, а з 1911 р. його специфікою стало введення національного цензу, котрий мав на меті обмежити вплив у зазначеному регіоні польських поміщиків. Загалом, земське законодавство в Російській імперії характеризувалося певною половинчастістю, котра була обумовлена невідповідністю існуючої в імперії самодержавно-бюрократичної системи влади прагненню до подальшого розвитку та розширення самоврядування на місцях.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – Ф. 10. Академія Наук УРСР. – Спр. 7011. Постерня Ю. До історії визвольного руху на Україні (боротьба за земство і права людности) [Стаття]. 1919 р. Кам'янець на Поділля. Надрукована на машинці. – 55 арк.
2. Высочайше утвержденное Положение о губернских и уездных учреждениях от 12 июня 1890 года // Полное собрание законов Российской империи. Собр. III. СПб.: Отд-ния Собств. е. и. в. канцелярии, 1890. Т. X. Отд-ние 1-е. Ст. 6927. С. 493–511.
3. Верещагин А. Н. Земский вопрос в России: Политико-правовые отношения. М.: Междунар. отношения, 2002. 189 с.
4. Веселовский Б. Б. История земства за 40 лет. Т.1–4 / Б. Б. Веселовский. – СПб: Изд-во О. Н. Поповой, 1909–1911.
5. Герасименко Г. А. Земское самоуправление в России. М.: Наука, 1990. 262 с.
6. Коркунов Н. М. Русское государственное право. СПб: Типография М. М. Стасюлевича, 1909. Т. 1. Введение и общая часть. 623 с.
7. Маклаков В. А. Власть и общественность на закате старой России: (Воспоминания современника): В 3-х ч. Париж: Журн. «Ил. Россия», 1936. Ч. 3: Отд. 4: Первая революция. 1936. 403–617 с.
8. Нітченко А. Законодавчі основи діяльності земств (1864–1920) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія / [за заг. ред. І. С. Зуляка.] Тернопіль: [ТНПУ], 2014. Вип. 1, ч. 2. С. 21–27.
9. Пирумова Н. М. Земское либеральное движение. Социальные корни и эволюция до начала XX века. М.: Наука, 1977. 186 с.

Блищик Елла Сергіївна

студентка,

Запорізький національний університет

Конституційне право громадян на державну службу та механізм його реалізації

Згідно з Конституцією України, громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (частина друга статті 38). Додатково Закон України «Про державну службу» забезпечує рівний доступ до державної служби, а саме забороняє всі форми та прояви дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження (п. 7 ч. 1 ст. 4 Закону).

Окремі теоретико-правові аспекти конституційного права на державну службу розглядаються такими відомими вченими у галузі адміністративного права, як: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Т. Є. Кагановська, С. В. Ківалов, Т. О. Коломоєць, М. І. Іншин, Л. Р. Наливайко, О. В. Петришин та ін. видатні вчені.

Закон України «Про державну службу» зазначає, що державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави. Тоді як державний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному

органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [2].

Право на державну службу мають повнолітні громадяни України, які вільно володіють державною мовою та яким присвоєно ступінь вищої освіти не нижче:

- 1) магістра – для посад категорій «А» і «Б»;
- 2) бакалавра, молодшого бакалавра – для посад категорії «В».

Не може вступати на державну службу особа, яка:

- 1) досягла шістдесятип'ятирічного віку;
- 2) в установленому законом порядку визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена;
- 3) має судимість за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;
- 4) відповідно до рішення суду позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади;
- 5) піддавалася адміністративному стягненню за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення – протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;
- 6) має громадянство іншої держави;
- 7) не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення;
- 8) підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади».

На посаду державної служби категорії «А» або «Б» не може вступити особа, яка має заборгованість зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання [2].

Під час реалізації громадянами права на державну службу не допускаються будь-які форми дискримінації, визначені законодавством.

Проходження державної служби завжди починається із вступу на державну службу.

Вступ на державну службу здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду державної служби за результатами конкурсу. Прийняття громадян України на посади державної служби без проведення конкурсу забороняється, крім випадків, передбачених Законом. Особа, яка вступає на посаду державної служби вперше, набуває статусу державного службовця з дня публічного складення нею Присяги державного службовця, а особа, яка призначається на посаду державної служби повторно, – з дня призначення на посаду.

З метою добору осіб, здатних професійно виконувати посадові обов'язки, проводиться конкурс на зайняття вакантної посади державної служби. Конкурс на зайняття вакантної посади державної служби проводить конкурсна Комісія. Проведення конкурсу здійснюється з урахуванням рівня професійної компетентності, особистих якостей і досягнень кандидатів на зайняття вакантної посади [3, с. 186].

Особа, яка бажає взяти участь у конкурсі, подає до конкурсної комісії всі необхідні документи, перелік яких зазначений в законі. Служба управління персоналом державного органу, в якому проводиться конкурс, проводить перевірку документів, поданих кандидатами, на відповідність встановленим законом вимогам та повідомляє кандидата про результати такої перевірки. Кандидати, документи яких пройшли перевірку, проходять тестування відповідно до Порядку проведення

конкурсу, затвердженого Кабінетом Міністрів України. Кандидати, які пройшли тестування, проходять співбесіду та/або інші види оцінювання відповідно до Порядку проведення конкурсу. Рішення конкурсної комісії оформляється протоколом, який підписується присутніми на засіданні членами комісії, не пізніше ніж протягом трьох календарних днів після його проведення і зберігається в державному органі, в якому проводився конкурс, протягом п'яти років. Інформація про переможця конкурсу оприлюднюється на офіційних веб-сайтах центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, та державного органу, в якому проводився конкурс, не пізніше наступного робочого дня після підписання протоколу засідання конкурсної комісії відповідно до Порядку проведення конкурсу. На посаду державної служби призначається переможець конкурсу. Служба управління персоналом у день призначення особи на посаду державної служби організовує складення Присяги державного службовця особою, яка вперше призначена на посаду державної служби, а також ознайомлює державного службовця під підпис із правилами внутрішнього службового розпорядку та посадовою інструкцією.

Отже, право вступу на державну службу передбачене Конституцією і вказує, що громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. Під час реалізації громадянами права на державну службу не допускаються будь-які форми дискримінації, визначені законодавством.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: станом на 01.09.2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Про Державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 2475. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 13.10.2018).
3. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: [монографія] / Ю. П. Битяк. Харків : Право, 2005. 304 с.

Свідерська Оксана Мирославівна

кандидат історичних наук, доцент,
Хмельницький торгівельно-економічний коледж КНТЕУ

Державне регулювання розвитку селянського господарства Поділля та Південно-Східної Волині в роки непу (1921–1929 рр.)

У сучасних умовах, коли здійснюються перетворення в аграрному секторі країни зросла потреба в глибокому осмисленні історичної аграрної науки. Вивчаючи досвід минулого, можна уникнути помилок в майбутньому. Політика влади завжди була пріоритетом у суспільстві. Обираючи ті чи інші методи впливу, держава визначала шляхи розвитку всієї країни. А державне регулювання, було і залишається, ядром економічної та політичної стабільності населення.

Сучасний стан розвитку історичної науки посилює інтерес дослідників до вивчення історії розвитку українського селянства та сільськогосподарського виробництва. Даною проблемою займалися такі дослідники як: М. Градов [11, 12],

Я. Кріцман [16], Н. Вишневецького [8], Н. Лібермана [17], М. Гуревича [9, 10], Д. Зайця [13]. Серед сучасників слід відзначити праці В. Калініченка [14], І. Рибачака [20], Ю. Святець [21], А. Морозов [18].

У 1922 р. перебудова народного господарства на засадах нової економічної політики була в основному завершена. Неп відкрив можливості для вільного вибору селянами форм землекористування зумовив перетворення індивідуального селянського господарства. [18, с. 27]. Проте, радянська держава не збиралась стояти осторонь соціально-економічних процесів, що відбувались в селянському господарстві.

З господарської точки зору країні потрібно було подолати кризу в сільському господарстві, відбудувати його. Виконання цього завдання ускладнювалось необхідністю переборювати наслідків посухи 1921 р. і пізніших неуродів. Слідом за цим треба було здійснити комплекс заходів з реконструкції сільського господарства. Одночасно політика радянської влади на селі була підпорядкована тому, щоб підтримати всіма засобами соціалістичну лінію розвитку і залежно від обставин на різних етапах непу по-різному обмежувати капіталістичну тенденцію розвитку селянського господарства [7, с. 86].

Першим і невідкладним завданням радянської влади була організація допомоги голодуючому населенню. Уряд розпорядився організувати волосні і сільські комісії для надання допомоги голодуючим. Держава відпустила в 1921–1922 рр. кредит для неврожайних губерній. На ці гроші селяни придбали 12 млн пуд зерна, певна кількість робочої худоби і реманенту [3, арк. 25].

Сільське господарство весною 1924 р. мало значні досягнення, навіть порівнюючи з дореволюційним часом. Відсоток незернових, переважно товарних культур, збільшився з 10,2% у 1916 р. до 21,1% в 1924 р.

Посуха 1924–1925 рр. призвела до голоду, який поширився на всю територію Подільської губернії. На адресу губкому партії все частіше надходили повідомлення про те, що повітами вільно простує голод. Так, сількор із с. Онитківці Тиврівського району писав, що 50% селян голодує, є випадки голодної смерті, чекають нову посуху. У с. Кальнику Дашівського району, як повідомляв сількор Підпригора, померло від голоду 5 осіб. Селяни продають все аби дожити до нового врожаю [4, с. 73]. Голод 1925 р. найтяжче позначився на жителях Ямпільського, Бабчинського, Яришівського, Муровано-Куриловецького, Даринського, Ярузького районів Могилівського округу. В Подністров'ї голодувало 80–85% населення, що складало 170 тис. чоловік. РНК УРСР для боротьби з наслідками неуроду як і в 1921 р. утворила в 1924 р. надзвичайну комісію. В неврожайних районах комісія зменшила ставки сільськогосподарського податку і обов'язкового страхування, виділила кредити і надавала безповоротну допомогу селянам, розподілила насіннєву і продовольчу допомогу голодуючим [4, с. 73–74]. Всього за 1921–1925 рр. селяни отримали з державних фондів 307 млн пудів зерна на посів і для харчових потреб [5, с. 1].

Таким чином, протягом 1920-х рр. держава надавала селянському господарству допомогу у ліквідації наслідків неуродів. Але ці заходи не могли запобігти причинам появи неуродів у майбутньому. Потрібні були радикальні заходи зі сторони влади.

Для стабілізації землекористування сесія ВУЦВК визнала якнайшвидше прийняти в Україні нові закони про землекористування і землеустрій. Це було виконано в тому ж році прийняттям Земельного Кодексу. План ВУЦВК передбачав створити страховий насінницький фонд у розмірі 15 млн пудів, як у 1921 р. Сесія запропонувала уряду виділити 1,5 млн крб. золотом і підписати угоду з кооперацією

на збір коштів у населення для закупівлі коней. Держава зобов'язалась відкрити мережу кінних ярмарок, встановити пільгові транспортні тарифи для перевезення робочої худоби в степові райони. Сприяти кредитом в організації кооперативних товариств для вирощування молодняку, зобов'язати земельні громади організувати на кошти зацікавленого селянства злучні пункти. Передбачалось при посередництві товариств «Село-техніка» і «Село-допомога» та сільськогосподарської кооперації придбати частину необхідного реманенту за кордоном і передати його в першу чергу потерпілим від недороду селянським господарствам на умовах пільгового кредиту.

Таким чином, план прийнятий сесією ВУЦВК 24 травня 1922 р., передбачав серйозну державну допомогу селянському господарству у відбудові та реорганізації сільського виробництва. VII Всеукраїнський з'їзд Рад (грудень 1922 р.) схвалив цей план і ухвалив впровадити його в життя [1, арк. 204].

Держава організувала агрономічне обслуговування селянських господарств [4, с. 10].

У 1920-х рр. щорічно в Україні земельні органи проводили конкурс серед колективів сільського господарства за рахунок однопроцентного відрахування від сільгосподатку. Найкраще був організований конкурс у 1925 р., премії отримали 878 земельних громад, 123 кооперативи, 458 колективних господарств, 1000 одноосібників. Сума виграних премій складала 775 тис. крб. (у цінах 1925 р.). Основну частину премій витрачено на придбання тракторів та іншої техніки, племінної худоби, організацію сільськогосподарських переробних підприємств, на проведення землеустрою і меліорації.

За станом на 1 січня 1922 р. в Подільській губернії налічувалось 14 колективних господарств, в 1924 р. їх було вже 51, а у 1925 р. – 591 [3, арк. 32].

Отже, держава надала значну допомогу селянам у подоланні наслідків недородів, була вироблена і впроваджувалась у життя система регулюючих заходів по стимулюванню прогресивного розвитку сільського господарства (землевпорядження, перенаселення і розселення, постачання сортовим насінням, очистка зерна, створення агрорайонів, агропропаганди тощо). Проте, захоплена ідеєю колективізації селян, вона проігнорувала ті колосальні можливості, які були в селянському господарстві, і прагнення значної її частини до пошуків новітніх, сучасних прийомів господарювання.

Список використаних джерел та літератури:

1. ЦДАВО (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України) Ф. 27. Оп. 4. Спр. 342. 283 арк.
2. ЦДАВО України Ф. 27. Оп. 5. Спр. 190. 688 арк.
3. ДАХМО (Державний архів Хмельницької області) Ф.Р.303. Оп.1. Спр. 9. 527 арк.
4. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і Пленумів ЦК. Київ: Політвидав України, 1979. Т.2. 345 с.
5. Кооперативне село. Вісник сільськогосподарської кооперації України. Харків, 1927. №2. 97 с.
6. Матеріали до характеристики стану сільського господарства України: Для делегатів зїзді КП (б) У. Київ, 1930. 208 с.
7. Вишневский Н. Сельское хозяйство СССР за десять лет революции / На аграрном фронте. 1927. № 11–12. С. 126–140.

8. Гуревич М. Б. Голод и сельское хозяйство Украины. Харьков: ЦСУ УССР, 1923. Очерк I. 48 с.
9. Гуревич М. Б. Состояние сельского хозяйства Украины в 1922–1923 сельскохозяйственного году Харьков: ЦСУ УССР, 1924. 26 с.
10. Градов М. Итоги и перспективы тракторизации / На аграрном фронте. 1925. № 11–12. С. 225–230.
13. Градов М. Обзор мероприятий по сельскому хозяйству в СССР в 1924 г. / На аграрном фронте. 1925. № 1. С. 158–164.
14. Засць Д. Джерела і розміри фінансування сільського господарства України 1924–1928 рр. / Шляхи соціалістичної реконструкції сільського господарства: орган всеукраїнського товариства аграрників-марксистів та українського науково-дослідного інституту організації соціалістичного сільськогосподарського виробництва та сільськогосподарської економіки. Харьков: ЦСУ УСРР, 1930. № 3. С. 99–115.
15. Калініченко В. В Селянське господарство України в період непу. Харків : Основа, 1997. 400 с.
16. Кривецький С. Емкость крестьянского рынка Украины в 1924/25 хозяйственном году: Опыт статистико-экономического исследования. Харьков., 1925. – С. 18.
17. Крицман Я. Об основах перспективного плана развития сельского и лесного хозяйства / На аграрном фронте. 1925. № 7–8. С. 59–66.
18. Либерман Н. П. Мясной вывоз Украины / Хозяйство Украины. 1926. № 2–3. С. 165–169.
19. Морозов А. Г. Діяльність спеціалізованої сільськогосподарської кооперації на Україні (1923–1928 рр.) Український історичний журнал. Київ: Київська правда, 1989. № 8. С. 71–88.
20. Одінцов О. Українська сільськогосподарська кооперація. Харків. 1927. 87 с.
21. Рибак І. В. Індивідуальне селянське господарство Поділля у добу непу. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2008. 244 с.
22. Святець Ю. А. Українське селянське господарство та нова економічна політика. Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського нац. ун-ту, 2007. 216 с.

Рафальська Тетяна Леонідівна
кандидат історичних наук, доцент,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Еволюція репресивно-каральної системи на Житомирщині у 1921–1937 роках

В умовах становлення незалежної Української держави гостро стала проблема викриття злочинів радянського більшовицького режиму та відновлення історичної справедливості. На відміну від публікацій попередніх років (зокрема, часів хрущовської «відлиги» чи горбачовської «перебудови»), коли майже нічого не мовилося про тих, хто саме і як саме втілював політику терору у повсякденну практику, нині з'явилися перші спроби показати діяльність не абстрактних «органів ВУЧК-ДПУ-НКВС», а конкретних осіб, які ними керували або в них працювали. Тим не менш на сьогоднішній день в цілому такого роду публікацій відчутно бракує, особливо, коли йдеться про Житомирщину.

Першим дослідженням, в якому аналізується діяльність комуністичної спецслужби на основі кількісних показників є монографія В. Нікольського «Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х-1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження» [7]. У публікаціях Ю. Шаповала і В. Золотарьова висвітлено долю багаторічного шефа ДПУ/НКВД УРСР В. Балицького, наркомів внутрішніх справ УРСР у 1937–1938 рр. І. Леплевського та О. Успенського. [4]. Згадані дослідники уникають однобічності та спрощення в інтерпретації діяльності керівників НКВС УРСР, детально аналізують мотивацію їх поведінки, дій та наслідки цих дій. Названими працями закладено реалістичну, позбавлену політизації, традицію висвітлення складних і суперечливих подій, зроблено суттєві кроки у антропологічному підході до історії.

З 1796 р. Житомирщина входила до складу Волинської губернії. Межі губернії залишались незмінними до 1921 р. За Ризькою мирною угодою від 18 березня 1921 р. до Польщі відійшли західні повіти Волині (56% території Волинської губернії). Чергові зміни до адміністративно-територіального поділу України відбулися в лютому 1932 р. у зв'язку з утворенням областей. Територія сучасної Житомирщини увійшла до складу Київської та Вінницької областей. У 1935–1936 рр. було відновлено Житомирський та Коростенський округи та створено Новоград-Волинський. Проте проіснували вони не довго, до чергової зміни в адміністративному поділі [2, с. 12–13].

У 1937 р. уряд УРСР повернувся до удосконалення та розширення системи «область–район», як найбільш оптимальної на той період. В рамках реформи 22 вересня 1937 р. було створено Житомирську область у складі 34 адміністративних районів Київської та Вінницької областей [5, с. 1].

Радянська влада в Україні утверджувалась у формі тимчасових надзвичайних органів з широкими повноваженнями. Всеукраїнську надзвичайну комісію (далі ВУЧК) було створено 3 грудня 1918 р. Основною метою якої була боротьба з політичними супротивниками. Тобто, це був законодавчо обґрунтований метод «червоного терору». Сфера діяльності ВУЧК була надзвичайно широкою: від придушення антибільшовицьких збройних повстань, розкриття змов іноземних розвідок до забезпечення роботи транспорту, боротьба з безпритульністю та інше.

Місцевий апарат НК в Україні з 1920 р. складався з губернських відділів та районних транспортних НК, військових підрозділів, військ внутрішньої охорони, частини особливого призначення (ЧОП). На Житомирщині загони ЧОП були створені у 1921 р. [3, с. 58]. Потрібно звернути увагу на той факт, що наш край потрапив у першу хвилю червоного терору пізніше інших регіонів України. До 1921 р. на Житомирщині постійно точились бойові дії. Більшовицька влада встановлювалась кілька разів на нетривалий час.

22 березня 1922 р. ВУЧК було скасовано створено Державне політичне управління УСРР (далі ДПУ) Комуністична партія розглядала органи ДПУ як основу своєї влади. Тому вживались всі заходи для покращення побуту та матеріального становища співробітників ДПУ. В свою чергу, чекісти охоче відпрацьовували приділену їм увагу і одержані завдяки партії привілеї, постійно розширюючи сферу свого впливу. Позаду був «романтичний терор», розпочинався етап бюрократичного керування терористичними заходами [7, с. 17]. ДПУ використовувалося керівництвом КП(б)У як знаряддя боротьби з політичною та ідейною опозицією, як інструмент масового терору. За результатами розслідувань ДПУ відбулись резонансні судові

процеси, за якими було засуджено багато представників інтелігенції.

Регіональні органи політичного управління активно залучались до проведення хлібозаготівельної компанії, примусової колективізації, розкуркулення та інших репресивних державних заходів. На початку 1930-х рр. військові Житомирщини стали жертвами репресій. Як відомо, партійно-державне керівництво СРСР вирішило нанести превентивний удар по офіцерських кадрах, які походили з царської армії. Перші арешти у справі, що отримала назву «Весна», було здійснено восени–взимку 1930–1931 рр. у Ленінграді і Москві. Арешти охопили переважно тих військових, які з 1918 р. перебували на службі комуністичному режимові. Паралельно розпочалися арешти на периферії, зокрема, військових викладачів з Києва, Харкова, Полтави, Житомира, Одеси та ін. Всього у справі «Весна» було заарештовано понад 3 000 осіб. Їм було висунуто обвинувачення у підготовці «всеукраїнського збройного повстання». Використовуючи методи тиску і шантажу, працівники ОДПУ СРСР і ДПУ УСРР видобували із заарештованих «зізнання» в тому, що військові спеціалісти з 14 регіонів України мали на меті виступити проти правлячого режиму в альянсі із повсталими селянами. Зокрема, на бік останніх серед інших мала нібито перейти дислокована в Житомирі 44-та стрілецька дивізія під командуванням Я. Штромбаха, арешт якого став однією із найрезонансніших подій (засуджений на смерть постановою ОДПУ СРСР від 20 травня 1931 р. [6, с. 37].

Яскравим прикладом діяльності місцевих органів ДПУ стала справа «ПОВ» була сфабрикована у 1933–1934 рр. Аналогічні справи почали фабрикуватись в обласних центрах. Житомирським обласним управлінням НКВС було викрито і ліквідовано Волинський центр (команда окренгова) польської контрреволюційної військово-повстанської фашистської організації. За матеріалами справи, на Волині в 1924 р. був створений Волинський повяцький центр із розгалуженою мережею. Слідством було викрито 29 районних комендатур. Головою «ПОВ» був оголошений Болеслав Скарбек (Шацький), керівник Польбюро при ЦК КП(б)У, редактор багатьох польських газет, директор Інституту польської пролетарської культури при ВУАН, секретар Чернігівського обкому КП(б)У, який часто бував у Мархлевському районі на Житомирщині. В цьому районі було заарештовано і репресовано все керівництво [6, с. 39]. Після політики колективізації та голодомору 1932–1933 рр., найбільш поширеним методом репресій з боку радянської влади в регіоні стали масові депортації. Політичним органам було наказано розпочати переселення польського та німецького населення. У лютому 1935 р. починається процес депортації польського населення з прикордонної смуги на Житомирщині. Для здійснення виселення «контрреволюційного польського націоналістичного елементу» були створені обласні і районні комісії, до складу яких входили представники радянських та партійних органів, а також НКВС УСРР. Широко залучались партійні й комсомольські активісти. Крім переселення, радянська влада активно проводила руйнування хутірської системи в національному регіоні. Частково хутори зникали через депортацію жителів, а решту людей переселяли до найближчих сіл. За липень–серпень 1935 р. тільки в Мархлевському районі було ліквідовано 1200 господарств [1, с. 1].

Підбиваючи підсумки, необхідно констатувати, що ще до початку «великого терору» на Житомирщині, як і в інших регіонах України, було накопичено значний репресивний потенціал, напрацьовано його форми і методи, визначено категорії потенційних жертв. Що активно буде використано органами НКВС.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний архів Житомирської області – Ф. п. 87. – Оп. 1. – Спр. 111. – арк. 38.
2. Кондратюк Р. Ю. Етапи формування територіального устрою Житомирщини: від Київської держави до незалежної України / Р. Ю. Кондратюк, М. Ю. Костиця // Житомирщина: минуле, сьогодення, поступ у майбутнє: наук. зб. – Т.1. – Ж. : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 10–17.
3. Нариси історії Житомирської обласної партійної організації / [авт. кол. Г. П. Булкін, О. М. Іващенко та ін.]. – К. : Політвидав України, 1980. – 315 с.
4. Нікольський В. М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.): іст.-стат. дослідж. : [монографія] / В. М. Нікольський. – Донецьк: Вид-во Донец. нац. ун-ту, 2003. – 624 с.
5. Радянська Волинь – 1937. – № 222. – 24 верес.
6. Реабілітовані історією: у 27 т. / голов. редкол.: Тронько П. Т. (голова) [та ін.]. Житомирська область. Кн. 1. / [обл. редкол.: Синявська І. М. (голова) та ін.]. – Житомир: Полісся, 2006. – 721 с.
7. Шаповал Ю. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи / Ю. Шаповал, В. Пристайко, В. Золотарьов; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К. : Абрис, 1997. – 608 с.

Курило Тетяна Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

Львівський державний університет внутрішніх справ

Долинюк Христина

курсант II курсу,

Львівський державний університет внутрішніх справ

Новели цивільного законодавства щодо товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю

Товариство з обмеженою відповідальністю (скорочено «ТОВ» або «ТзОВ») – організація, суб'єкт господарювання, статутний капітал якої поділений на частки, розмір яких встановлюється статутом товариства. Товариство з обмеженою відповідальністю є різновидом господарських товариств.

Актуальність даної теми проявляється у тому що хоч цей інститут є не досить новим але є актуальним. І прийняття нового закону це підтверджує. Перша спроба врегулювати ці відносини була здійснена ще у 1998 р., але так і не досягла успіху. Прийнятий законопроект був внесений у 2015 р. За весь цей час він зазнавав певних змін та вдосконалень.

Фундаментальною та основоположною базою дослідження адміністративно-правового регулювання порядку створення й діяльності ТОВ є праці відомих вітчизняних та зарубіжних учених: В. Б. Авер'янова, А. Б. Агапова, Г. В. Атаманчука, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурки, Д. Н. Бахраха, Ю. П. Битяка, Л. Р. Білої-Тіунової, В. М. Гаращука, О. П. Гетманець, І. П. Голосниченка, С. В. Ківалова, Ю. М. Козлова, Т. О. Коломосьць, В. К. Колпакова, П. І. Кононова, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, Н. Р. Нижник, В. І. Олефіра, П. С. Пацурківського, Л. Л. Попова, Д. В. Приймаченка,

О. П. Рябченко, А. О. Селіванова, В. Д. Сорокіна, О. В. Старцева, Ю. О. Тихомирова, М. М. Тищенко, Ю. С. Шемшученка, В. К. Шкарупи та ін.

Прийняття комплексного Закону про ТОВ є важливим кроком у реформуванні корпоративного законодавства України. Так, Законом про ТОВ змінюються підходи у правовому регулюванні статусу товариства та його учасників, реформується система корпоративного управління ТОВ, запроваджуються нові правові інструменти та поняття (корпоративні договори, безвідклична довіреність з корпоративних прав, значні правочини, правочини із заінтересованістю та ін.), спрощуються та деталізуються процедури державної реєстрації змін, пов'язаних з відчуженням часток та зміною складу учасників. Разом з тим, у Законі про ТОВ містяться норми, які створюють потенційні загрози для суб'єктів корпоративних правовідносин [2].

Прийняття цього нормативно правового акту викликало досить багато дискусій не тільки в юридичних колах, а ще й в бізнес-спільноті. Сьогодні бізнес найбільше хвилює наступне питання: що необхідно зробити найперше, в зв'язку з прийняттям нового профільного закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» для уникнення негативних наслідків? Насамперед, реформа законодавства про ТОВ – це нові можливості для бізнесу [1].

Особливу увагу підприємцям слід звернути на положення про корпоративний договір, безвідкличні довіреності, ширші можливості порядку проведення загальних зборів, більш детальний порядок внесення додаткових вкладів. Змін, насправді, дуже багато, завдяки чому в бізнесу з'явилося набагато більше можливостей [3].

Але для реалізації наданих нових можливостей необхідно привести установчі документи до законодавчих вимог. В даному випадку діє спеціальне правило: протягом року з дня набрання чинності законом (тобто до 17 червня 2019 р.) положення статуту ТОВ, що не відповідають закону, є чинними. Отже, законом встановлений строк до 17 червня 2019 року для приведення статуту у відповідність до вимог нового профільного закону. При цьому в рамках одного року положення статуту в старій редакції мають перевагу над нормами нового закону у разі конкуренції закріплених положень. Однак лише до внесення перших змін до статуту. Якщо ж протягом року ви вносите будь-які зміни до статуту вашого товариства, то презюмується, що ви його повністю повинні привести у відповідність до нових правил. Додатковим бонусом є звільнення від сплати адміністративного збору за приведення в рамках однорічного строку установчих документів у відповідність до нового закону про ТОВ. Після закінчення вказаного строку вищу юридичну силу матимуть вже положення закону, навіть якщо статут не приведений у відповідність. Інших негативних наслідків для товариства законом не передбачено [1].

Разом з тим, у Законі про ТОВ містяться норми, які створюють потенційні загрози для суб'єктів корпоративних правовідносин.

Втрата контролю над складом і кількістю учасників. Традиційно однією з ознак ТОВ була певна закритість товариства, обмеженість змін у складі його учасників. Така закритість забезпечувалась, насамперед, складним механізмом відчуження або переходу часток учасників у статутному капіталі, оскільки незалежно від підстав набуття особою прав на частку вимагалось внесення змін до статуту. Закон про ТОВ замість включення відомостей про статутний капітал та учасників до статуту передбачив відображення цих відомостей у Єдиному державному реєстрі. Тобто відчуження учасником своєї частки відтепер може відбуватися взагалі без участі товариства шляхом державної реєстрації змін до відомостей про розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників ТОВ. Для цього відчужувачу або набувачу

частки (їх уповноваженому представнику) достатньо напряду державному реєстратору подати документи, передбачені ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [2].

Вихід учасника з часткою більше 50% без згоди інших учасників. Згідно ч. 2 ст. 24 Закону про ТОВ учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства за згодою інших учасників. Тобто можливість виходу із ТОВ для мажоритарного учасника допускається тільки за умови надання згоди на це міноритарними учасниками товариства.

Встановлення таких бар'єрів для виходу мажоритарного учасника розробники Закону обґрунтовують тим, що надання права на вихід контролюючому учаснику (частка якого перевищує 50% статутного капіталу) є абсурдним, оскільки в переважній більшості випадків саме він здійснює контроль над товариством і його виконавчим органом, в той же час надання йому можливості вимагати виходу з товариства в умовах, коли він контролює виконавчий орган, створює надзвичайно високий ризик порушення прав учасників товариства шляхом виведення більшої частини активів на підставі виплати йому компенсації вартості його частки в капіталі товариства.

На практиці такі бар'єри контролюючий учасник може доволі легко обійти. Для цього учаснику достатньо відчужити іншій особі (наприклад, родичу або підприємству, яке ним контролюється) частину своєї частки.

Так, учасник, частка якого становить 90% статутного капіталу, може подарувати дружині частину своєї частки у розмірі 41%. Результатом такої угоди буде зменшення частки учасника до 49%. Після цього, ніщо не перешкоджає провести державну реєстрацію виходу учасника (49%) і його дружини (41%) із ТОВ. Крім того можна наводити ще багато інших прикладів. [2]

Отже, підсумовуючи вище наведене можна стверджувати, що прийняття комплексного Закону про ТОВ є важливим кроком у реформуванні корпоративного законодавства України. Зміст даної тематики набиратиме все більше нових обертів. Адже закон тільки вступив у силу. Він викликав досить багато дискусій не тільки в юридичних колах, а ще й в бізнес-спільноті. Він як збільшив деякі можливості у бізнесі так і створив потенційні загрози для суб'єктів корпоративних правовідносин.

Список використаних джерел та літератури:

1. Набуття чинності нового закону про ТОВ: необхідні кроки для бізнесу : Главный деловой портал. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/nabuttja-chinnosti-novogo-zakonu-pro-tov-neobhidni-kroki-dlja-bi-342779> (дата звернення: 21.05.2018).

2. 10 пасток Закону ТОВ. Блоги о бизнесе, политике, юридической системе. URL: <https://blog.liga.net/user/ogaragonych/article/30270> (дата звернення: 08.06.2018).

3. Новий закон про ТОВ. Що робити бізнесу з установчими документами? Darwin Lawyer. URL: https://darwin.lawyer/blog/noviy_zakon_pro_tov (дата звернення: 12.10.2018).

4. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Редакція від 10.11.2018

5. Закон України «Про товариство з обмеженою та додатковою відповідальністю». Редакція від 06.02.2018

Конституційні гарантії соціальної захищеності громадян в Україні

У сучасному світі ефективно діюча система соціального захисту населення є показником сталого розвитку та стабільності соціально спрямованої держави. Прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. стало важливим етапом становлення та розвитку України як правової соціальної держави. Основний Закон України визнав людину найвищою соціальною цінністю, а обов'язком держави – утвердження, забезпечення і захист її прав та свобод. Захист працездатних осіб, непрацездатних, людей похилого віку, дітей та підтримка кожної людини, яка втратила джерела засобів до існування з незалежних від неї причин, турбота про здоров'я і освіту, про безпечну для життя і здоров'я довкілля є головною рисою державотворення в цивілізованому суспільстві і знаходить своє правове закріплення в законодавчих та інших нормативно-правових актах. Конституція України закріплює соціальні права разом з іншими основними правами у розділі II «Права, свободи і обов'язки людини і громадянина», тобто, на відміну від конституцій інших держав, які розглядають ці права як програмні для держави, вводить їх в єдину систему прав людини. Всі вони визначаються як «невідчужувані та непорушні» [2, с. 21]. Це означає, що конституційні тобто основні права людини, у тому числі соціальні, не встановлюються державою, а лише визнаються і гарантуються нею.

Реалізація та захист соціальних прав в Україні ускладнюється тим, що серед науковців і юристів немає однозначного розуміння терміна «соціальний захист». Аналіз наукової літератури показує, що поняття «соціальний захист» і його сутність розглядається з різних точок зору.

Є. Мачульська під соціальним захистом в широкому сенсі пропонує розуміти діяльність держави, яка спрямована на формування і розвиток повноцінної особистості; визначення і усунення негативних факторів, які впливають на особистість; створення умов для самовизначення і утвердження в житті. У вузькому смислі соціальний захист розглядається як сукупність економічних і правових гарантій, які забезпечують дотримання найважливіших соціальних прав громадян і досягнення соціально прийнятного рівня життя [4].

На думку Н. Болотіної, право людини на соціальний захист – це гарантовані державою і передбачені законодавством певні можливості людини у разі настання соціальних ризиків отримати від держави, а також інших суб'єктів, які діють за уповноваженням або дозволом держави, на умовах і в порядку, передбаченому законодавством, а також договором, матеріальне забезпечення, матеріальну підтримку та соціальні послуги в обсязі, достатньому для задоволення її першочергових базових потреб [1].

М. Буянова вважає, що соціальний захист більш широке поняття і, хоч основні питання соціального захисту громадян належать до права соціального забезпечення, соціальний захист здійснюється також за допомогою інших галузей права – трудового, цивільного, житлового, сімейного, екологічного тощо [6].

Н. Стаховська вважає, що законодавець до соціального захисту намагається віднести різні державницькі заходи матеріально-побутового, медичного, культурно-освітнього й іншого характеру, через які проявляється турбота держави до покоління,

що підростає, до громадян, які перебувають у складних життєвих ситуаціях і потребують допомоги, до громадян, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною і, фактично, до всього населення України [6].

Ярошенко розглядає соціальний захист як діяльність держави, що спрямована на запобігання ситуаціям соціального ризику у звичайному житті особи для забезпечення підтримки оптимальних умов життя і закріплена у системі правових норм щодо регулювання суспільних відносин [5].

Із наведених визначень випливає загальне, що правовідносини щодо соціального захисту виникають при настанні соціальних ризиків. Тому, до основних завдань соціальної держави належать: створення таких умов, при яких кожен мав би можливість забезпечити себе і свою сім'ю, не звертаючись до держави за підтримкою; створення умов і гарантій реалізації кожним членом суспільства своїх соціальних прав; створення гармонійних відносин у суспільстві, підтримання соціального миру; стримування соціального розшарування населення. [8].

Конституція України до системи соціальних прав відносить: право на соціальний захист (ст. 46), право на житло (ст. 47), право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48), право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування(ст. 49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди(ст. 50), сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (ст. 51), право дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання (ст. 52), право на освіту (ст. 53), право на соціальний захист громадян України, які перебувають на службі Збройних Сил України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей (ст. 17).

Відмінною особливістю соціальних прав (як і економічних, і культурних) від політичних і особистих є те, що вони позитивні. Реалізація соціальних прав вимагає постійних конкретних дій з боку держави і великих матеріальних витрат. Тому держава повинна обіцяти своїм громадянам тільки ті соціальні гарантії, які в змозі забезпечити, виходячи з наявного соціально-економічного рівня розвитку. Але сьогоднішнє законодавство в сфері захисту соціальних прав дуже громіздке і складається з прийнятих в різні роки і багато в чому суперечливих актів. Наприклад, розміри деяких соціальних виплат, передбачених законами, не відповідають реально виплачуваним, тобто змінені іншими законами, а загальнообов'язкове державне соціальне страхування регламентується законами, які перевантажені статтями організаційного характеру, що утруднює користування цими правовими актами. Крім цього, законодавство встановлює набагато більше соціальних пільг, послуг, виплат ніж передбачає Конституція України, в результаті чого держава змушена брати на себе додаткові зобов'язання в цій сфері, не маючи достатніх коштів.

На сучасному етапі розвитку України ст. 3 Основного Закону швидше носить декларативний характер ніж відображає реальність. Сучасні складності з реалізацією соціальних прав людей в Україні, а значить і з їх захищеністю, пов'язані з: переоцінкою державою своїх можливостей при прийнятті на себе соціальних зобов'язань; відсутністю чіткої системи при прийнятті рішень в соціальній сфері; неузгодженістю соціальної політики з економічними реформами, які проводяться в країні. А реалізація соціальних прав вимагає наявності ресурсів в розпорядженні держави, суспільства і, в багатьох випадках, громадян та їх об'єднань. Брак ресурсів

не дозволяє втілити в Україні більшість соціальних прав і автоматично робить їх нереальними.

Список використаних джерел та літератури:

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : [навч. посіб.] / Н. Б. Болотіна. – [2-ге вид., переробл. і доповн.]. – К.: Знання, 2008. – 663 с. – (Вища освіта XXI століття). URL: <http://pravoznaves.com.ua/period/chapter/2/35/1348>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
3. Конституція України. Науково-практичний коментар / [редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.] ; Нац. акад. прав. наук України. – [2-ге вид., переробл. і доповн.]. – Х. : Право, 2011. – 1128 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r61.pdf>
4. Мачульська Є. Є. Право соціального забезпечення / Є. Є. Мачульська. – М., 1999. – 240 с. URL: http://www.urait.ru/uploads/pdf_review/978-5-9916-7874-2.pdf
5. Навчально-методичний посібник для практичних занять з навчальної дисципліни «Право соціального забезпечення»/ [уклад.: В. В. Жернаков, О. М. Ярошенко, Г. С. Гончарова та ін.]. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. – 40 с. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1683/1/NMP_0006.pdf
6. Право соціального забезпечення : [підручник] / [за ред. К. Н. Гусова]. – М.: ПБОЮЛ Грачов С. М., 2001. – 328 с. URL: <http://window.edu.ru/resource/594/37594/files/document100090119.pdf>
7. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні: Реальний стан та перспективи реформування. – К : Центр громадської експертизи, 2009. – 104 с. URL: <https://www.slideshare.net/gurtua/ss-1950997>
8. Сташків Б. І. Гарантії права на соціальне забезпечення : [навчальне видання] / Б. І. Сташків. – Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – 100 с. URL: <https://www.google.com.ua/search?client=opera&q=види+соціального+захисту+прав+людини&sa=X&ved=0ahUKEwjX3uf-6PHdAhVMkiwKHSt4CgUQ1QIIgEoBg&biw=1640&bih=909>

Кобернюк Володимир Миколайович

кандидат юридичних наук, ст. викладач, адвокат,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Порядок реєстрації кримінальних правопорушень та порядок звільнення від кримінальної відповідальності при наданні пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди (ст.ст. 368, 369 КК України)

Сучасна кримінально-правова політика європейських країн враховує необхідність застосування не лише кримінальної відповідальності як засобу реагування на вчинення кримінальних правопорушень, а й відповідних відновних процедур. Останні, не будучи кримінальною відповідальністю, зарекомендували себе як ефективний засіб впливу на учасників кримінального судочинства з метою

відновлення порушених прав потерпілого, а також соціальної адаптації особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Звільнення від кримінальної відповідальності розглядається у вітчизняному кримінальному праві як врегульована кримінальним і кримінальним процесуальним законодавством відмова держави від засудження особи, яка вчинила злочин, і від застосування щодо останньої примусу у виді покарання. Звільнення від кримінальної відповідальності є формою реагування держави на вчинення злочину, альтернативною покаранню, звільненню від покарання, а також безпосередньо кримінальній відповідальності.

Важливим аспектом викриття корупційних злочинів та осіб, які їх вчинили, є стимулювання позитивної посткримінальної поведінки осіб, стандарти якої у загальному вигляді передбачені у міжнародних документах. Зокрема, у ст. 37 Конвенції ООН проти корупції передбачено, що кожна держава-учасниця вживає відповідних заходів до заохочення осіб, які беруть чи брали участь у вчиненні будь-якого злочину, визначеного цією Конвенцією, до надання інформації, корисної для компетентних органів з метою розслідування й доказування, а також до надання фактичної конкретної допомоги компетентним органам, яка може сприяти позбавленню злочинців доходів, здобутих злочинним шляхом, і вжиття заходів для повернення таких доходів.

На таких само засадах ґрунтується і законодавець України, передбачаючи можливість застосування процедур, альтернативних кримінальній відповідальності, що можуть реалізовуватися у випадку вчинення особою окремих корупційних злочинів. Прикладом останнього є можливість звільнення від кримінальної відповідальності, передбачена у ч. 5 ст. 354 КК України.

У КК України законодавець визначив низку обмежень щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення особою корупційного злочину (примітка ст. 45 КК України). Зокрема, такі особи не можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності на загальних підставах (ст.ст. 45–48 КК України). Водночас у КК України передбачено два випадки звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення особою корупційного злочину: загальний вид звільнення у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України) та спеціальний вид звільнення, передбачений ч. 5 ст. 354 цього Кодексу. Останній поширюється лише на випадки пропонування, обіцянки або надання неправомірної вигоди, закріплених у ст.ст. 354, 368-3, 368-4, 369 та 369-2 КК України. Відтак у разі вчинення особою інших діянь, передбачених вказаними статтями, вона не може бути звільнена від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 354 цього Кодексу.

Оскільки застосування загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили корупційні злочини, обмежене законодавцем, а здійснення такого з них, як звільнення у зв'язку із закінченням строків давності, не спричиняє виникнення труднощів на практиці, у рекомендаціях висвітлюються проблемні аспекти лише звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого ч. 5 ст. 354 КК України.

Актуальність публікації цієї статті та впровадження її у практичну діяльність прокурорів, адвокатів та інш. учасників процесу обумовлюється кількома чинниками, зокрема:

- частою зміною редакції заохочувальної норми, передбаченої у ч. 5 ст. 354 КК України;

- недосконалим формулюванням ч. 5 ст. 354 КК України, що проявляється в наявності значної кількості оцінних понять, зміст яких щоразу має визначатись

суб'єктами правозастосування;

- наявністю типових помилок під час застосування ч. 5 ст. 354 КК України;
- відсутністю роз'яснень вищих судових інстанцій щодо застосування спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності, закріпленого у ч. 5 ст. 354 КК України;
- недостатнім теоретичним дослідженням спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, у тому числі й передбаченого у ч. 5 ст. 354 КК України;
- результатами анкетування прокурорів, проведеного в Національній академії прокуратури України, яке засвідчило, що понад 65% респондентів зацікавлені в наявності рекомендацій щодо застосування ч. 5 ст. 354 КК України та вказали на труднощі, які виникають у практичній діяльності.

Особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності лише у випадку, коли вона вчинила суспільно небезпечне діяння, що містить склад конкретного злочину. Тому у процесі застосування будь-якого виду звільнення від кримінальної відповідальності насамперед слід встановити наявність складу злочину у вчиненому діянні. За його відсутності особа не може бути звільнена від кримінальної відповідальності. Останнє має місце, коли кримінальна відповідальність взагалі неможлива, наприклад, у разі малозначності діяння (ч. 2 ст. 11 КК України); суспільно-небезпечне діяння вчинене у стані неосудності (ч. 2 ст. 19 КК України); особа на час вчинення такого діяння не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність (ст. 22 КК України); мають місце обставини, що виключають злочинність діяння, передбачені статтями розділу VIII Загальної частини КК України; мають місце обставини, що виключають злочинність діяння, передбачені статтями Особливої частини КК України (ч. 2 ст. 385, ч. 2 ст. 396 КК України) (п. 1 постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності») [8]. Окрім того, звільнення від кримінальної відповідальності слід відрізняти від зворотної дії кримінального закону, що скасовує кримінальну протиправність діяння.

Залежно від того, в якій частині КК України передбачені підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності, відповідні види можуть бути: 1) *загальними* (закріпленими у статтях розділу IX Загальної частини цього Кодексу); 2) *спеціальними* (закріпленими у відповідних статтях Особливої частини КК України).

Аналіз стану застосування ч. 5 ст. 354 КК України з використанням прокурорської практики подання клопотань у кримінальних провадженнях про звільнення особи від кримінальної відповідальності відповідного виду, а також ухвали судів України, опубліковані в Єдиному державному реєстрі судових рішень свідчить про важливість застосування цієї норми закону у кримінальному судочинстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI.
5. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР.

6. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генерального прокурора України від 6 квітня 2016 року № 139.

7. Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах прокуратури України заяв, повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, затверджена наказом Генерального прокурора України від 3 грудня 2012 року № 125.

8. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затверджена наказом МВС України від 6 листопада 2015 року № 1377

9. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : [монографія] / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.

10. Дудоров О. О. Кримінальне право : [навч. посіб.] / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; [за заг. ред. М. І. Хавронюка]. – К. : Ваїде, 2014. – 944 с.

11. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : [навч.-практ. посіб.] / [за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна]. – Х. : Право, 2014. – 232 с.

12. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; [за заг. ред. В. Я. Тація]. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

13. Куц В. М. Звільнення від кримінальної відповідальності суб'єктів корупційних злочинів: кримінально-правова та кримінально-процесуальна характеристики / В. М. Куц, В. В. Куц. – Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання ([www/lsej.org.ua](http://www.lsej.org.ua)). – 2016. – № 4. – С. 169–173.

14. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посіб.] / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 701 с.

15. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / [за ред. М. І. Хавронюка]. – К. : Дакор, 2016. – 496 с.

16. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 12. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05> (19.11.2016)

17. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02> (19.11.2016).

18. Савченко А. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг: науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / А. В. Савченко, О. В. Кришневич ; [за заг. ред. д. ю. н., проф. В. І. Шакуна]. – К. : Алерта, 2012. – 160 с.

19. Тютюгін В. І. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: поняття, загальні ознаки та види / В. І. Тютюгін // Кримінальне судочинство. Судова практика у кримінальних справах. – 2014. – № 4. – С. 121–141.

20. Хряпінський П. В. Спеціальне звільнення від відповідальності у кримінальному праві та законодавстві України : [навч. посіб.] / П. В. Хряпінський. – Запоріжжя : КСК-Альянс, 2010. – 270 с.

Деякі аспекти правового регулювання водного законодавства України

Метою цієї роботи є дослідження нормативно-правових актів, що регулюють водне законодавство та рибництво. Водні ресурси країни – основне джерело отримання питної води для населення. Звідси, державі і органам державної влади слід раціональніше використовувати запаси води і охороняти їх від забруднення. Головним законодавчим документом в галузі охорони навколишнього середовища щодо використання та охорони водних ресурсів є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Цей закон закріпив засади організації охорони природного навколишнього середовища. Він закріпив екологічні права та обов'язки громадян щодо використання водних та інших природних ресурсів.

Водний кодекс України ст. 6 підкреслює, що вода (водні об'єкти) є виключно власністю Українського народу і надаються тільки у користування. Земельний Кодекс України ст. 59 зазначає, що землі водного фонду можуть перебувати у державній, комунальній і приватній власності. Також у ньому вказано, що громадянам та юридичним особам за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть безоплатно передаватись у власність замкнені водойми (загальною площею до 3 гектарів). Власники земельних ділянок у встановленому законом порядку можуть створювати рибогосподарські, протиерозійні та інші штучні водойми [1, с. 143].

Правова охорона водних ресурсів в Україні почала формуватися ще з періоду Київської Русі. Так, з давніх-давен охорона води була пов'язана з раціональним введенням рибного господарства. Так, як риба була одним із улюблених та цінних продуктів харчування слов'ян. Так, ще в «Руській Правді» містилися норми, що забороняли право власності на природні об'єкти, а також у грамотах князів були норми, що дозволяли чи навпаки забороняли вилов риби в тій чи іншій вотчині.

В період 16-17 століть охорона водних та рибних ресурсів пов'язана з такими документами, як перший Литовський статут 1529 р. в якому було передбачено штраф та компенсацію за риболовлю та отруєння чужих водойм. А також в Литовському статуті 1566 забороняли риболовлю в період нересту з 1 квітня по 1 липня. Пізніше, передбачалася уже охорона водних ресурсів таких, як ставки. Вони розглядалися вже як цінне майно і вносили до інвентарних книг литовських князів [2].

Проблема охорони водних ресурсів та рибництва в період побудови Радянської України знайшли відображення в таких декретах: «Про землю»; «Про соціалізацію землі» які запроваджували товариське оброблення землі та артільну форму землекористування. Такі ж форми господарювання були запроваджені в риболовецькій сфері.

Кодифікований документ по врегулюванню охорони водних ресурсів був затверджений у грудні 1970 р. як Основи водного законодавства Союзу РСР і союзних республік Верховною Радою СРСР, які набрали чинності з 1 вересня 1971 р. Водний кодекс УРСР був прийнятий 9 червня 1972 р., а введений у дію з 1 листопада 1972 р.

Водне законодавство передбачає: раціональне використання води для потреб населення і народного господарства; охорону води від забруднення й виснаження;

зміцнення законності в галузі; встановленню державного контролю за використанням і охороною води; кримінальну й адміністративну відповідальність за порушення водного законодавства.

Після проголошення Незалежності України, основним нормативним документом який сприяє обґрунтованому, економічному використанню, а також охорони води та риби є – Водний Кодекс України 1995 р. Вступ України до Європейського Союзу вимагає імплементації законодавства про охорону води і рибних ресурсів за європейським стандартом. У зв'язку з цим, були такі Закони України: «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них»; «Про аквакультуру»; «Про тваринний світ»; «Про безпечність та якість харчових продуктів», які спрямовані на встановлення загальних засад регулювання якості й безпечності вирощенню рибної продукції і вироблення з неї продуктів харчування для життя і здоров'я населення та запобігання негативному впливу на довкілля [3].

Отже, ми розглянули аспекти правового врегулювання в Україні використання води та водних ресурсів як на законодавчому, так і на історико-правовому рівні і вважаємо, що на даному етапі побудови української держави існує потреба в розробці нових законодавчих актів. Це дало б поштовх для розвитку та забезпечення населення продуктами харчування в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондарчук Н. В. Природоохоронне законодавство та екологічне право : [навч. посіб.] / Н. В. Бондарчук – Житомир : ЖНАЕУ, 2015. – 276 с.
2. Правове регулювання рибництва в Україні : [монографія] / Л. О. Святченко ; Нац. Ун-т біоресурсів і природокористування України. – К. : Вік принт, 2013 – 282 с.
3. Водний кодекс України : Закон України від 6 червня 1995 р. № 213/95-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>.

Бучинська Анна Йосипівна

кандидат юридичних наук, доцент,

Житомирський національний агроекологічний університет

Депутатська недоторканність депутатів місцевих рад за законодавством України та Польщі

Відповідно до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (далі – Закон) від 11 липня 2002 р. депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі – депутат місцевої ради) є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад і як представник виборців свого виборчого округу зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини - виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування [1, с. 2].

Депутат місцевої ради набуває свої повноваження в результаті обрання його до відповідної ради. Свої повноваження депутат місцевої ради реалізує в межах депутатського мандата. І хоча, Закон не дає визначення поняття депутатського мандата, в ст. 7 законодавець закріплює положення про те, що депутат місцевої ради

не може використовувати свій депутатський мандат в цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю. Також, депутат місцевої ради не може мати іншого представницького мандата. В ст. п. 2 ч. 1 ст. 8 того ж Закону мова йде про недопустимість використання депутатського мандату в особистих інтересах чи в корисливих цілях [1].

Як зазначається в науковій літературі, мандат (лат. *mandatum* – наказ, доручення) – це документ, який засвідчує легітимність (законність) повноважень депутата будь-якого представницького органу, а також обсяг повноважень, прав і привілеїв депутата [2, с. 360].

На думку українського вченого М. О. Баймуратова, правовий статус депутатського мандата депутата місцевої ради характеризується наступними моментами. По-перше, депутат є виборною особою, яка набуває свого статусу за результатами виборів у конкретному виборчому окрузі. По-друге, депутат представляє інтереси всієї територіальної громади у виборному органі влади, а не інтереси виборчого округу. По-третє, депутат представляє відповідну місцеву раду перед своїми виборцями, що покладає на нього обов'язок підтримувати постійний зв'язок зі своїми виборцями, регулярно інформувати їх про роботу ради, виконання планів і програм економічного та соціального розвитку, місцевих екологічних програм, рішень ради тощо [3, с. 310].

О. В. Чернецька підкреслює, що приступаючи до виконання повноважень, депутат місцевої ради отримує мандат, тобто право і водночас обов'язок на представництво інтересів територіальної громади свого виборчого округу та вирішення питань місцевого значення від імені і в інтересах населення, а також право та обов'язок щодо участі в роботі представницького органу місцевого самоврядування та його органах [4, с. 99].

В польській доктрині щодо правової природи депутатського мандату погляди різняться, одна частина науковців вважає, що депутатський мандат становить сукупність прав і обов'язків, якими наділяється депутат, на думку інших – депутатський мандат являє собою доручення, що надається депутату виборцями в результаті виборів. Прибічниками першого підходу щодо сутності депутатського мандату є А. Бурда і А. Гвіждж. Так, А. Бурда висловлює погляд, що під «депутатським мандатом слід розуміти сукупність прав і обов'язків депутата, що виражають сутність юридично-політичних зв'язків, які виникли в результаті виборчого акту між виборцями і мандатарієм. А. Гвіждж розглядає «мандат депутата» як сукупність прав та обов'язків депутата у представницькому органі. В свою чергу, С. Божик і М. Гранат відстоюють позицію, що при аналізі політичного представництва більш доцільно використовувати поняття мандату в розумінні доручення, що надається депутату виборцями в результаті виборчого акту [5, с. 40 41].

На думку іншого польського вченого Г. Кришеня, депутатський мандат не можна ототожнювати з сукупністю прав і обов'язків депутата, оскільки вони виникають на підставі мандату і пов'язані з його виконанням [5, с. 42].

Незалежно, від прийнятої концепції мандату, його постійним атрибутом залишається легітимність представницької діяльності. Не зважаючи на те, що депутатський мандат не має складної структури, можна виокремити декілька елементів, які залишаються в тісному взаємозв'язку. Серед них: виконання мандату, юридичні гарантії виконання мандату, принципи притягнення до відповідальності депутата в разі невиконання чи неналежного виконання своїх обов'язків.

Подібно як український, так і польський законодавець в Законі «Про самоврядування гміни» від 8 березня 1990 р. не дає дефініції депутатського мандату, натомість в ст. 24 згаданого Закону зазначає про те, що депутат місцевої ради приступає до виконання депутатського мандату і виконує свої повноваження до закінчення терміну дії мандату [6].

Таким чином, можна дійти висновку, що депутатський мандат засвідчує про виникнення повноважень депутата місцевої ради, під якими слід розуміти сукупність прав і обов'язків депутата місцевої ради на представництво інтересів територіальної громади свого виборчого округу та вирішення питань місцевого значення від імені та в інтересах населення.

Повноваження депутата місцевої ради можна умовно поділити на дві групи: повноваження у раді і повноваження у виборчому окрузі.

До повноважень у складі ради можна віднести: право брати участь у роботі ради, постійних комісій та інших її органів, до складу яких він входить, всебічно сприяти виконанню їх рішень; виконувати доручення ради, її органів, сільського, селищного, міського голови чи голови ради; інформувати їх про виконання доручень; користуватись правом ухвального голосу з усіх питань, що розглядаються на засіданнях ради та її органів, до складу яких він входить; обирати і бути обраним до органів відповідної ради; пропонувати питання для розгляду їх радою та її органами; вносити на розгляд ради та її органів пропозиції з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю; об'єднуватись з іншими депутатами місцевої ради в депутатські групи, фракції, які діють відповідно до регламенту ради тощо.

Серед повноважень у виборчому окрузі можна виокремити наступні: офіційно представляти виборців свого виборчого округу та інтереси територіальної громади в місцевих органах виконавчої влади, відповідних органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності з питань, що належать до відання органів місцевого самоврядування відповідного рівня; право на депутатське звернення, депутатський запит, депутатське запитання; на невідкладний прийом; право вимагати усунення порушень законності і встановлення правового порядку; розгляд пропозиції, заяв і скарг громадян, які надійшли до нього, вжиття заходів до їх своєчасного, обґрунтованого вирішення; вивчення причин, які породжують скарги громадян, і внесення своїх пропозицій щодо їх усунення до органів місцевого самоврядування, до місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян; систематичне ведення прийому громадян тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про статус депутатів місцевих рад : закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 40. – Ст. 290.
2. Конституційне право України / [за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського]. – К. : Ін-Юре, 2002. – 544 с.
3. Муніципальне право України : [підруч.] / [В. Ф. Погорілко, М. О. Баймуратов, Ю. Ю. Бальцій та ін. ; за ред. М. О. Баймуратова] – [2-ге вид. доп.] – К. : Правова єдність, 2009. – 720 с.
4. Чернецька О. В. Представницькі органи місцевого самоврядування та депутатський мандат: проблеми співвідношення / О. В. Чернецька // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 98–101.

5. Galicki J. Charakterystyka prawna mandatu radnego: rozprawa doktorska napisana w Katedrze Prawa Konstytucyjnego Uniwersytet w Białymstoku Wydział Prawa / J. Galicki, 2014. – 358 с.

6. O samorządzie gminnym : ustawa z dn. 8 marca 1990 r. // Dziennik Ustaw. – 2001. – Nr 142.– Poz. 1591.

Васильсва Регіна Юхимівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Житомирський державний університет ім. І. Франка

Семенець Лариса Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Житомирський державний університет ім. І. Франка

Застосування Міжнародного гуманітарного права в надзвичайних ситуаціях соціального походження

На сучасному етапі розвитку Української держави актуальності набувають проблеми надзвичайних ситуацій соціального походження. Конфлікт на Сході держави, високий рівень терористичної загрози та соціальної напруги в суспільстві потребують вирішення як в політичній, військовій, правовій площині, так і в гуманітарній. Це обумовлює необхідність забезпечення захисту життя і здоров'я населення відповідно до вимог міжнародного гуманітарного права.

У дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців широко висвітлена проблематика в галузі міжнародного гуманітарного права. В. Ю Богданович, Є. В. Магда, М. В. Манько, Л. В. Олшанецька, Л. Д. Тимченко розкрили концептуальні засади в сфері міжнародного гуманітарного права. Актуальні питання застосування норм міжнародного гуманітарного права в ході ведення військових дій порушуються в дослідженнях В. П. Базова, В. Ю. Калугіна, М. І. Карпенка, І. І. Котлярова, І. І. Лукашука та інших.

Метою представленої роботи є дослідження особливостей застосування міжнародного гуманітарного права в надзвичайних ситуаціях пов'язаних з терористичними діями.

Основою виникнення й розвитку надзвичайних ситуацій соціального характеру є порушення, у результаті різних причин, рівноваги суспільних відносин (економічних, політичних, міжетнічних, конфесійних), що викликають серйозні протиріччя, конфлікти й війни. Каталізаторами зазначених порушень можуть бути різні обставини, що зумовлюють соціальну напруженість – безробіття, корупція, кримінал, масові заворушення, акти тероризму, урядові кризи, інфляція, продовольчі проблеми, соціально-побутова невлаштованість, побутовий націоналізм тощо. Історичний досвід людства свідчить, що нехтування соціальними небезпеками, ігнорування їх призводить до того, що вони стають некерованими, трансформуються в екстремальну стадію, яка за своїми наслідками багаторазово перевищує небезпеки іншого характеру (природні, техногенні, екологічні, біологічні й т. д.). Одним із видів соціальних небезпек, що несуть загрозу мирному населенню є тероризм. Сьогодні він трансформується в наддержавні та світові глобальні структури, що мають змогу протистояти не лише окремим державам, а навіть світовому співтовариству [4].

Міжнародне право не дає однозначного визначення поняттям «тероризм» і «терористичний акт». Зокрема, Женевська конвенція 1937 р. про «попередження тероризму й покарання за нього фактично визначає терористичні акти» як злочинні дії, спрямовані проти Держави, а також такі, що скоєні з метою тероризування певних осіб, груп чи всього населення. Норми ж міжнародного гуманітарного права застосовуються, як правило, у період збройного конфлікту й призначені, насамперед, для держав.

Центральним елементом поняття збройного конфлікту є сторони конфлікту. Сторонами в міжнародному збройному конфлікті можуть бути дві або більше держав, держави й національно-визвольні рухи. Сторонами ж у не міжнародному збройному конфлікті є держави з одного боку й збройні групи (наприклад, повстанські сили) з іншого чи просто збройні угруповання. Але безперечно, що всі сторони конфліктів повинні бути деякою мірою організовані на зразок збройних сил, мати певну структуру командування, визначений і добре видимий здалеку знак розрізнення, відкрито носити зброю й можливість дотримуватися міжнародного гуманітарного права й забезпечувати його дотримання. Рівність прав і обов'язків із міжнародного гуманітарного права встановлює для сторін конфлікту межі, у яких вони можуть діяти, й розраховувати на аналогічну поведінку іншої сторони. Саме наявність як мінімум двох сторін у збройному конфлікті, рівність їх прав згідно норм міжнародного гуманітарного права, рівень насильства й засоби, що використовуються в конфлікті, відрізняють збройний конфлікт від дій по відновленню правопорядку.

У нас час різні угруповання, у тому числі й терористичної спрямованості, використовують соціальну напруженість у суспільстві, військові дії та збройні конфлікти для досягнення своїх злочинних цілей. При цьому вони вважають себе не зв'язаними нормами міжнародного гуманітарного права щодо законів ведення війни, але вимагають цього від державних сил. Терористичні угруповання часто видають себе за «повстанців», «партизанів», «борців за волю». Це заважає об'єктивній оцінці їхніх злочинних дій та реагуванню на міжнародному рівні. Прикриваючись усім комплексом політичних і цивільних прав, терористи заважають нормальному життю не тільки своєї держави, але й світового співтовариства в цілому. Сьогодні лише два положення міжнародного гуманітарного права забороняють тероризм як метод ведення війни. По-перше, пункт 2 статті 51 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. забороняє «акти насильства або погрози насильством, що мають основною метою тероризувати цивільне населення» [1]. У цьому випадку важливо розуміти, що забороняються не тільки дії, погрози, а й наміри.

По-друге, тільки в статті 33 IV Женевської конвенції про захист цивільних осіб під час війни безпосередньо використовується термін «тероризм» та забороняються «усякі заходи залякування або терору» [3]. Це положення доповнює загальне правило, згідно з яким воюючі сторони повинні гуманно поводитися з цивільним населенням, що є прихильниками супротивника (стаття 27). Таким чином, ніякі акти терору не можуть бути виправдані. Женевські конвенції 1949 р. і Додаткові протоколи 1977 р. визначають обов'язки саме держав щодо цивільного населення. Причому держави з однієї сторони повинні не допускати застосування своїми силовими структурами терористичної тактики, а з іншої - захищати його від терактів, що здійснює супротивна сторона. Аналізуючи дію законів війни стосовно терористів, необхідно відзначити, що самі терористи та їхні прихильники досить часто називають свої дії справедливою війною проти тиранії держави. Будучи заарештованими, вони часто

наполягають на тому, щоб до них ставилися не як до кримінальних злочинців, а як до військовополонених. Члени терористичних угруповань виправдовують свої дії виконанням наказів воєначальників. А свої вимоги обґрунтовують тим, що їхні насильницькі дії спрямовані не проти цивільного населення, а проти збройних сил і співробітників спецслужб. Так, міжнародне гуманітарне право здебільшого захищає від застосування сили, а також від актів терору саме цивільне населення. Однак, певні обмеження існують і відносно військовослужбовців, що підтверджується ст. 35 Протоколу I. Згідно з ним «право сторін, що перебувають у конфлікті, вибирати методи або засоби ведення війни не є необмеженим» [1]. Забороняється застосовувати зброю, снаряди, речовини й методи ведення воєнних дій, які здатні заподіяти зайві ушкодження або зайві страждання.

Зазначимо, що багато актів насильства, які відбуваються сьогодні в різних регіонах світу й звичайно характеризуються як «терористичні», є справою слабо структурованих груп або організацій чи окремих осіб, яких у найкращому разі пов'язують між собою спільні ідеологічні погляди. Сумнівно, щоб на підставі відомих фактів ці групи й організації могли б розглядатися як сторона в міжнародному та не міжнародному конфліктах, включаючи «транснаціональні». Але навіть, якщо міжнародне гуманітарне право й не застосовується до таких діянь, вони однаково підпадають під дію права. Незалежно від мотивів осіб, що здійснюють акти насильства, залякування, тероризування, поза рамками конфлікту, вони повинні підпадати під дію не права війни, а положень внутрішньодержавного або міжнародного права.

Більшість заходів, які здійснюють сьогодні держави для попередження або припинення терористичних актів, не сягають рівня збройного конфлікту. Такі заходи, як збір розвідувальних даних, співробітництво правоохоронних і судових органів, видача, карні санкції, фінансові розслідування, заморожування рахунків або дипломатичний і економічний тиск на держави, обвинувачення в підтримці тероризму, звичайно не розглядаються як акти війни.

Отже, «тероризм» варто розглядати як серйозне порушення норм міжнародного права, як військові злочини за які наступає кримінальна відповідальність. Відповідно до цього, терористичні напади на цивільних осіб, що тягнуть за собою смерть або важкі поранення, використання будь-яких терористичних методів ведення війни забороняються нормами міжнародного гуманітарного права та не можуть бути проігноровані під приводом репресалій. Запобігання тероризму в наш час вимагає активізації спільних політичних, економічних і силових дій з боку всіх країн міжнародного співтовариства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
2. Зелінський С. А. Тероризм як злочинна політика і політичний злочин // Наукове видання «Тероризм і боротьба з ним» / С. А. Зелінський; [під ред. А. І. Комарової, Ю. В. Землянського]. – К., 2000. – Т. 19. – С. 160–165.
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
4. Толочко О. Н. Международное гуманитарное право : [учеб. пособие] / О. Н. Толочко – Гродно: ГрГУ, 2003. – 87 с.

**Інститут державного обвинувачення в Російській імперії
в другій половині XIX ст. – на початку XX ст.**

Дана тема є актуальною на сучасному етапі розвитку суспільства, адже саме з того часу функцію державного обвинувачення в суді було покладено на прокурора. Прокурор повинен був представляти публічний інтерес держави і водночас бути гарантом законних інтересів громадян у кримінальному провадженні, що залишилось незмінним до тепер.

Згідно з п. 1 ст. 121 Конституції України на прокурора покладено функцію державного обвинувачення в суді. І хоча ця функція є першою з-поміж інших функцій прокуратури, це означає лише данину європейській правниці, згідно з якою прокурор виступає насамперед як обвинувач у кримінальному провадженні.

У науці кримінального процесу розрізняють три основні процесуальні функції: обвинувачення, захист і вирішення справи. Розмежування основних функцій обумовлює побудову кримінального провадження на загальній zasadі змагальності сторін.

Мета нашої статті – розкрити проблеми інституту державного обвинувачення в Російській імперії в другій пол. XIX ст. – на поч. XX ст.

Походження російської прокуратури датується часом правління Петра I, який у 1722 р. запропонував французьку модель прокуратури як контрольного органу, що наглядав за центральними та місцевими адміністративними органами. Прокурор підпорядковувався безпосередньо імператору і зобов'язувався був здійснювати наглядові функції – нагляд за діяльністю сенату та колегій, «щоб не порушувалася воля його величності». Утримання прокуратури в Росії тих часів було історичною закономірністю. Намаганням іти європейським шляхом розвитку спонукало монарха приділяти певну увагу законотворчості, насамперед у сфері державного управління.

Подальші істотні зміни у правовому регулюванні організації і діяльності прокуратури в Російській імперії, а разом і України як її складової частини імперії, відбулися в період правління Катерини II і Олександра II.

З приходом до влади Олександра II робота з підготовки судової реформи зазнала змін у кращу сторону.

Чим же регулювався інститут державного обвинувачення в Російській імперії в другій половині XIX ст. – на поч. XX ст.?

У Російській імперії у 1864 р. була проведена судова реформа, під час якої були створені Судові статuti Російської імперії 1864 р., які ґрунтувалися на інших принципах ніж у деформований період.

Відповідно до Судових статутів 1864 р. в Російській імперії було встановлено такі ліберальні принципи судоустрою і судочинства:

- здійснення правосуддя тільки судом;
- незалежності судів і суддів;
- відокремлення судової влади від обвинувальної (ст. 3 Статуту кримінального судочинства);
- незалежність суддів;

- не становість суду (рівність всіх перед судом);
- гласність судочинства;
- змагальність;
- усність судочинства.

Судова реформа складалася з чотирьох законів. Один з них присвячувався судоустрою, два – кримінальному і цивільному процесу, один був новим. Це «Устав о наказаних, налагаемых мировими судьями», фактично це був кодекс матеріального права про невеликі кримінальні та адміністративні правопорушення. У цілому ж судові статuti виходили із принципів та ідей, закладених в «Основных положениях».

Реформа також, значною мірою, вплинула і на органи державного обвинувачення, а саме на прокуратуру. Вона також була реорганізована.

Велика увага приділялася підбору кадрів до судового і прокурорського корпусу. Щоб зайняти посаду члена суду, судового слідчого або прокурора потрібно було мати вищу юридичну освіту, стаж роботи в правоохоронних органах не менше 5 років і обов'язково «отличаться благоприятным поведением».

Окремі проблеми прокурорських органів розглядали в деяких працях з історії судової реформи 1864 р. в Росії зокрема у працях російських науковців М. Н. Філіпова, К. А. Скальковського, К. Д. Кавеліна, М. Ф. Дмитрієва, А. М. Унковського, А. Ф. Коні, І. В. Гессена, Г. Д. Джанішева, В. Ф. Владімірського-Буданова.

Отже, судовій реформі Російської імперії присвячено чимало праць.

Прокуратура за Судовими статутами 1864 р. була створена в кожній з ланок системи загальних судів для участі в судових засіданнях, нагляду за судами, слідством і місцями ув'язнень.

Діяльність органів прокуратури детально регульована в третьому розділі (ст. 124–136) Статуту кримінального судочинства 1862 р.

Статут кримінального судочинства (СКС) передбачав дві інстанції при розгляді кримінальних справ. Зазвичай рішення другої інстанції вважалося остаточним і могло бути оскаржене лише в особливому касаційному порядку. До першої інстанції відходило дізнання і попереднє слідство. Поліція, яка проводила дізнання в межах однієї доби, доповідала судовому слідчому і прокурору про виявлені факти злочинних діянь. Якщо виявлений злочин був підсудний мировому судді, поліція передавала матеріали за належністю. Прокурор також здійснював нагляд за законністю затримання підозрюваного поліцією, а остання зобов'язана була негайно повідомляти прокурора і судового слідчого про затримання. Крім того, поліція повідомляла прокурора про закінчення дізнання і про передачу справи судовому слідчому.

Прокурор мав право: бути присутнім при проведенні всіх слідчих дій; давати вказівки судовому слідчому, виконання яких для останнього було обов'язковим; пропонувати судовому слідчому вибрати конкретний запобіжний захід. У разі незгоди із вказівками прокурора судовий слідчий мав право оскаржити їх у суді. Потім він отримавши від судового слідчого закінчену кримінальну справу, прокурор окружного суду в разі погодження з висновками слідчого про необхідність направлення цієї справи до суду складав обвинувальний висновок, зміст якого регламентувався низкою рішень Кримінального касаційного департаменту Сенату.

Прокурор надавав висновок про припинення або зупинення кримінального переслідування окружному суду, а обвинувальний акт подавав прокурору судової палати, якщо справа стосувалася злочину, що тягнув за собою позбавлення всіх прав стану чи позбавлення особистих і за станом привласнених прав та переваг, або

подавав окружному суду, якщо предмет злочинного діяння був менш важливим [5, с. 57–59].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що питання щодо висновку про віддання обвинуваченого до суду вирішувалося прокурором окружного суду, а в більш важливих кримінальних справах – судовою палатою. У суді обвинувальний акт надавався обвинуваченому, який міг заявити, кого ще він бажає викликати до суду, крім осіб, зазначених прокурором, водночас йому надавалася можливість обрати собі захисника [5, с. 60]. Важливе значення для розуміння функції прокурора в кримінальному судочинстві мали також статті 611, 612, 650, 654 і 756, у яких визначалося, що прокурору як стороні обвинувачення протиставляється захисник підсудного. При цьому як прокурору, так і підсудним, їхнім захисникам, потерпілим надавалося право брати участь у допитах і судових дебатах.

Прокурори мали право виносити протести тільки на вироки, які суперечили їхнім висновкам, і тільки у тих справах, які порушувалися незалежно від наявності скарги приватних осіб, іншими словами, тільки в справах публічного характеру. Крім того, прокурор, як і суд другої інстанції, мав право викликати і повторно допитати свідків, якщо він вважав це за необхідне. Слід зазначити, що Судові статuti надавали прокурорам судових палат широкі повноваження. На території України діяло три судові палати – у Харківській, Київській і Одеській губерніях. Тільки прокурори судових палат порушували судові переслідування за державними злочинами.

Варто зауважити, що функція обвинувачення, якою прокуратура була наділена в результаті судової реформи 1864 р., характеризувалася тим, що відповідно до Судових статутів прокурор сам формулював обвинувачення на підставі матеріалів попереднього слідства. Зазначене дає можливість стверджувати, що функція підтримання державного обвинувачення є специфічною.

Тому виступ прокурора в суді вимагав від нього не тільки професійної майстерності, а й таких якостей, як високий рівень правосвідомості, повага до закону, нетерпимість до будь-якого його порушення, принциповість, твердість у своїх переконаннях, уміння протидіяти сторонньому тиску, а також самокритичність, спроможність контролювати свої думки і діяльність, уміння відмовлятися від помилкової версії заради встановлення істини у кримінальному провадженні, непримиренність до злочинів та злочинців і водночас неупередженість до підсудного, гуманність, відсутність самовпевненості тощо. [7, с. 165–167]. Для цього в пореформений період до складу працівників прокуратури підбирали осіб з вищою юридичною освітою, які мали зазначені якості. Ці вимоги актуальні і в наш час. Прокурор, який підтримує державне обвинувачення, є публічною особою, тому на ці посади слід науково обґрунтовано добирати кадри, починаючи з абітурієнтів, а навчання й виховання прокурорського працівника як державного обвинувача необхідно здійснювати в процесі його практичної діяльності [8, с. 35–37, 150–160].

З огляду на викладене можна зробити висновок про те, що функція підтримання державного обвинувачення в суді – одна з головних, а тому підготовку державних обвинувачів потрібно здійснювати заздалегідь. Підтримання державного обвинувачення в суді є найважливішим аспектом процесуальної діяльності прокурора обвинувача, що відповідає покладеному на нього конституційному обов'язку сприяти цілям правосуддя та має на меті кримінальне переслідування особи за вчинене кримінальне правопорушення. Прокурор повинен представляти публічний інтерес держави і водночас бути гарантом законних інтересів громадян у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сухонос В. В. Правові та організаційні аспекти розвитку прокуратури України в сучасних умовах : [монографія] / В. В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2010. – 328 с.
2. Стремовский В. А. Предварительное расследование / В. А. Стремовский. – М. : Юридическая литература, 1989. – 182 с.
3. Матієк С. В. Підготовка прокурора до підтримання державного обвинувачення в суді: [навч. посіб.] / С. В. Матієк – Х. : ІПК, 1998. – 50 с.
4. Сухонос В. В. Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність : [монографія] / В. В. Сухонос ; [наук. ред. Ю. С. Шемшученко]. – Суми : Університетська книга, 2004. – 348 с.
5. Полный свод законов Российской империи. Систематический комментарий. – СПб, 1867. – Т. 34. – С. 57–59.
6. Устав уголовного судопроизводства: статьи 765–999. Систематический комментарий / [П. И. Астров, М. Н. Гернет, С. К. Гогель и др.; под ред. М. Н. Гернета]. – М. : Изд. М. М. Зива, 1916. – Вып. 5. – 320 с.
7. Сухонос В. В. Прокуратура в системі державних органів України: теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку : [монографія] / В. В. Сухонос ; [наук. ред. Ю. С. Шемшученко]. – Суми : Університетська книга, 2008. – 448 с.
8. Сухонос В. В. Организационно-правовые проблемы кадрового обеспечения органов прокуратуры / В. В. Сухонос, И. Е. Марочкин, В. В. Богуцкий. – Сумы : Слобожанщина, 2000. – 220 с.

Adamenko Viktoriia
MA in human Rights and Human Development
University of Jordan, Amman, Jordan

Violation of Basic Human Rights: Human Trafficking

Problem statement. Human trafficking is mostly referred to as a process of placing and maintaining people in an exploitative situation for profit and personal gains. Hereby, trafficking in persons can be considered both as a violation of basic human rights and as a mean of affecting other rights that are enshrined in the Universal Declaration of Human Rights. However, such a relation has not been studied efficiently. Moreover, such phenomenon can occur both within one country and across the borders affecting all regions and most countries of the globe, and thus it is an international problem.

Literature review. Although, idea of perceiving human trafficking as a direct violation of basic human rights or as a tool for affecting other human rights has not been fully studied, however there are some works conducted on studying such interrelations. Thus, Tom Obokata studied the issue of human trafficking from the human rights perspective, and he tried to establish human rights framework in order to analyze and address the act by identifying applicable standards and principals of human rights through the whole trafficking process, mainly rights to life, work, and health along with the right to be free from slavery and torture.

Meanwhile, Joan Fitzpatrick analyzed the difficulties which human rights advocates had faced in origin, transit, and destination countries in order to assure that anti-trafficking and other migration controlling measures have been improved instead of being a mean of

depriving human rights. Moreover, Ardeshir Farrokhzad conducted an analysis of the effectiveness of the national mechanisms for fighting trafficking in persons, and provided his own conceptual framework in order to study human trafficking using human rights approach to trafficking.

Objective of this article is to study the notion of human trafficking from human rights perspective by critical analysis of the given phenomenon both as a violation of basic human rights and as a mean of affecting other human rights.

Main discussion. The international definition of trafficking is derived from the Trafficking Protocol and it states that under phenomenon of human trafficking should be understood recruitment, transportation, transfer, harboring or receipt of people using different means starting from threat, use of force or other forms of coercion, abduction, fraud, deception, the abuse of power or position of vulnerability, and even giving or receiving payments or benefits to the person having control over another, for the purpose of exploitation [3, p.2].

Human trafficking or trafficking in persons does not appear out of sudden – it is process that consists of 3 elements:

1. act – includes recruiting victims, transporting them to the place of exploitation, harboring from authorities, and receiving victims from other traffickers;
2. means – used to make victims to stay – include threatening or forcing victims to do what traffickers need, abducting or deceiving them, abusing power, promising payments and benefits to make victims to cooperate;
3. purpose – why traffickers do this – includes exploitation in order to get their own profit and benefits.

Identifying in the literature, there are three main forms of human trafficking: forced labor, domestic servitude and commercial sex trafficking. Forced labor takes many forms – through force, fraud and coercion victims are made to work for little or no payment, and very often these victims are forced to produce or grow products that other people use or consume every day. Mostly, these people work in agriculture, factoring or construction spheres. Victims of domestic servitude are hidden in plain sight and forced to work in homes, and moreover their identification papers and travel documents are usually taken away. Meanwhile, victims of sex trafficking are manipulated or forced against their will to engage in sex acts for money, while sex traffickers may use violence, threats, manipulation, or even promise of love and affection to lure victims.

Trafficking in persons is modern-day slavery; it is an exploitation of a human through force, fraud and coercion. However, it should be highlighted that human trafficking is not the same as human smuggling as these are two different crimes. Human smuggling is illegal movement of a person across the border for personal profit, while human trafficking is an exploitation of the person for others` profit. Thus, smuggling is about transportation, but not exploitation.

Nowadays, there is a universal consensus that all human beings are entitled to basic human rights under any circumstances, including some civil liberties as well as some political rights, and the most fundamental of them are rights to life and physical safety. Human rights are perceived as the joint of need for tolerance, mutual respect, human dignity and the last, but not the least – justice [2].

The linkage between the fight against human trafficking and human rights is established nowadays, and human rights law implicitly proclaim fundamental priapism and unlawfulness of one human being assigning work and legal personality as well as humanity

of another person. This law also prohibits all kinds of discrimination and demands certain key rights for non-citizens. Moreover, it also proclaims illegal such activities as forced labor and debt bondage, forced marriages and arbitrary detention along with sexual exploitation, and it advocates rights to freedom of movement and leave and come back to the country of origin.

Trafficking can lead to number of consequences and impacts on human rights way beyond the obvious offences of people, who are forced to be transferred against their will and denied in free movement. For instance, children are often removed from access to schooling and they do not have opportunity to finish their education, and as a result their personal development process is destroyed. Many people are also denied control over their lives and labor, and usually they are subjected to ill-treatment and inhuman conditions. Moreover, some victims are involved into rhino and drug trafficking, or are used as armed robbers, but all of them have common problem – lack of healthcare. The range of medical problems is pretty big varying from physical injuries, depressions and emotional shocks as well as post-traumatic stress disorders that may lead to psychiatric problems. Another medical issue that is widespread among the victims is AIDs and HIV [1].

In 1948, the United Nations adopted and proclaimed the Universal Declaration of Human Rights, which declares that [4]:

- everyone is born free and equal in dignity and rights (Article 1);
- everyone has the right to life, liberty and security (Article 3);
- and no one shall be held in slavery or servitude (Article 4).

By affecting these basic rights, human trafficking violates number of other human rights of the victims that are listed below:

- right to be entitled to all the rights and freedoms without discrimination of any kind (Article 2);
- right not to be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (Article 5)
- right to freedom of movement (Article 13);
- right to peaceful assembly and association (Article 20);
- right to social security (Article 22);
- right to just conditions of work and favorable remuneration (Article 23).

Human rights are universal and inalienable – everyone is entitled to them and no one can deprive another one from his or her human rights. Human rights are indivisible – whether they relate to civil, cultural, economic, political or social issues, human rights are inherent to the dignity of every human person, and denial of one right unalterably prevents from enjoying other rights. They are also interdependent and interrelated – the fulfillment of one right depends, wholly or in part, upon the fulfillment of others. Thus, when trafficking affects one human right, it leads to the violation of the other, and any right can be sacrificed in order to protect another one.

Conclusion. Human trafficking is complex phenomenon and should be dealt with using multifaceted approach. Very often states` anti-trafficking initiatives focus just on legal reform and prosecution, however, it should also include educational initiatives that are to be directed to the public as a type of information and awareness raising campaigns, or those guided toward females as they are vulnerable to be trafficked. Information can be distributed in number of ways like media campaigns and advertisements, press conferences and public announcements, documentary films, social media and even emails.

All actions related to the human trafficking should be criminalized, refraining measures and punishments should be implemented effectively, laws should be enforced, and

countries' legal framework should be strengthened along with coordination on both national and international levels.

Trafficking in persons is proved to be human rights violation, and thus strategies directed to eradicating it should be framed with human rights approach and placing the victim in the core, as the strategy that focused on the traffickers' prosecution is ignoring human rights of the victims by failing to adequately protect them.

References

1. Aransiola J., Zarowsky Chr., (2014). «Human trafficking and human rights violations in South Africa: Stakeholders' perceptions and the critical role of legislation». African Human Rights Law Journal. Vol. 14 (2). Pretoria.

2. Kennedy H., (2002). «Conflict Resolution and Human Rights: Contradictory or Complementary?» INCORE, 1. URL: <http://www.arrchre.com/publications/hrepack1>.

3. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. Adopted by the United Nations General Assembly on November 15, 2000.

4. Universal Declaration of Human Rights adopted by the United Nations General Assembly on December 10, 1948.

Козачук Віта Іванівна

магістрантка соціально-психологічного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка

Проблема визначення поняття «предмет договору»

Предмет договору, дії з об'єктами цивільних прав, мета правочину, правовий результат правочину.

Точність понять та їх одноманітне застосування завжди є актуальним питанням та необхідною умовою науковості знання. Тому різновживаність поняття «предмет договору» в цивільному праві та законодавстві України вносить неоднозначність його сприйняття і, безперечно, не слугує науковості теорії цивільного права взагалі.

Мета цієї статті – аналіз та розв'язання проблеми визначення й застосування правового поняття «предмет договору». Вивчення літератури з теорії цивільного права за цією тематикою, положень Цивільного кодексу України дає підставу стверджувати, що застосування цього поняття неоднозначне і, на наш погляд, не завжди правильне. З'ясування проблеми важливе, адже предмет договору є підставою поділу договірних видів та підставою виокремлення договору в особливий договірний вид.

У теорії цивільного права про предмет договору йдеться, коли говорять про договір як двосторонній правочин (юридичний факт). О. О. Красавчиков виділяє три основні складові елементи договору-правочину: 1) суб'єктний склад; 2) зміст; 3) форму [1, с. 438]. Предмет договору – одна з умов договору, сукупність яких становить зміст договору. Цим самим визначається місце предмета договору в договірному праві.

ЦК України зараховує предмет договору до істотних його умов, без узгодження яких сторонами договір вважається не укладеним. Слід зазначити, що в розд. II ЦК України договір розглядається як правочин. Але визначення поняття предмета договору в Цивільному кодексі не існує, до речі, воно там і не потрібне. Поняття його (на думку законодавця) можливо вивести самостійно зі змісту статей ЦК України.

Положення ч. 5 ст. 221; абз. 2 ч. 3 ст. 222; абз. 2 ч. 3 ст. 226; ст. 576–592 ЦК України зараховують до предмета правочину майно або майнові права. З ч. 3 ст. 424 випливає, що предметом договору можуть бути майнові права інтелектуальної власності. У статтях, присвячених окремим видам зобов'язань, також визначено предметом договору речі, цінні папери інше майно та майнові права (ст. 656, 718, 722 ч. 4, 760, 788, 798, 807, 812, 855, 861, 874, 959 ч. 2, 1012 ч. 1, 3, 1030, 1039 ч. 1, 1040, 1078, 1109 ч. 5, 1116), майнові інтереси (ст. 980).

В юридичній літературі до поняття «предмет договору» включають різні складові. Усі думки про обсяг поняття «предмет договору» можна поділити умовно на три групи. Перша збігається з позицією законодавця, висловленою в ЦК України (найбільш поширена). Наприклад, М. М. Агарков вважав предметом договору певну річ, з приводу якої укладається договір [2, с. 205].

Друга позиція зараховує до предмета договору дії, що мають бути вчинені за договором [3, с. 13] (у загальному випадку таким предметом договору визнають у договорах на виконання робіт). Окремі дослідники зазначають, що предмет договору може бути різним – як майно, так і певні дії або результат фактичних дій [4, с. 431–432].

Відповідно до третьої позиції, автори зараховують до предмета договору як дії, що мають бути вчинені, так і речі, з якими чиняться відповідні дії. При цьому важко виділити однозначних прибічників тієї чи іншої позиції, тому що часто автори в межах однієї праці висловлюють протилежні думки, що ми проілюструємо нижче.

Щодо належності майна до предмета договору О. А. Сурженко відзначалось: таке визначення предмета договору дається тільки стосовно договорів, у яких майновий об'єкт чітко видно, а в тих договорах, де його немає (в договорі доручення, в окремих договорах побутового замовлення та ін.) чи там, де він чітко не виявляється, предмет договору або не згадується взагалі, або визначається не зовсім чітко [5, с. 133]. Проте однією з ідентифікуючих особливостей будь-якого договору вважається його предмет.

Предмет договору – одна з істотних умов будь-якого договору. Деякі дослідники вважають умову про предмет договору єдиною дійсно істотною умовою договору [6, с. 177]. Цивільний кодекс України визнає предмет договору абсолютною істотною умовою для будь-якого виду договору (ч. 1 ст. 638). Господарський кодекс України також зараховує предмет договору до умов (поряд із ціною та строком дії договору), які сторони зобов'язані в будь-якому разі погодити (ч. 3 ст. 180). Отже, виходячи з положень Цивільного та Господарського кодексів України та сучасної теорії цивільного права, договорів, які не мають свого предмета, не існує.

Проілюструємо неоднозначність визначення обсягу поняття предмета договору на прикладі двох фундаментальних робіт з теорії договору та зобов'язань українських і російських цивілістів.

Так, у книзі «Зобов'язальне право» за редакцією О. В. Дзери [7] на сторінках 95–100, 139–140, 144, 297–300, 324, 348, 376 тощо до предмета різних договорів зараховують речі, майно. Ця позиція збігається з ЦК України. А на с. 284 читаємо: «Предметом будь-якого договору купівлі-продажу є передача певного об'єкта у

власність покупця», на с. 314 автор визнає предметом договору доручення на управління акціями «доручення та повноваження на управління акціями та реалізацію прав акціонера відповідного акціонерного товариства», на с. 316 предметом договору комісії визнається «надання посередницьких послуг щодо купівлі, продажу, обміну цінних паперів, інших операцій», предметом договору на ведення реєстру є «ведення реєстру та здійснення обліку цінних паперів відповідно до функцій реєстратора» (с. 318), тобто підтримана теорія дій та речей як предмета договору. Цікава ситуація з предметом договору підряду. Таким визнається по черзі «індивідуалізований результат праці» (річ, документація, збудований об'єкт) (с. 435, 468, 474), потім «господарські, виробничі і тому подібні роботи» (с. 487), а предмет договору «про виконання науково-технічних робіт» «часто ... не можна конкретно визначити» (с. 495).

Поняття предмета договору неможливо вивести, якщо обмежуватися лише аналізом висловлювань, цитат тих чи інших авторів. Для розв'язання цієї проблеми доцільно провести аналіз об'єктивного функціонування поняття у філософській та цивільно-правовій науці. Такий аналіз повинен розкрити дійсний його зміст, який необхідно закріпити у відповідному визначенні.

Якщо виходити з етимології слова «предмет», то під цим словом розуміють декілька значень:

1) «Всякое материальное явление, вещь»;

2) «Тот (то) на кого (что) направлена мысль, какое-нибудь действие, объект (в значении явления, предмета, на который направлено чьё-нибудь внимание)» [11, с. 439];

3) «Наука или раздел науки, круг каких-нибудь знаний как особой учебной дисциплины» [11, с. 578]. Легко усвідомити, що законодавець ототожнює предмет договору з його першим наведеним значенням та значенням слова «об'єкт», яке в одному зі своїх значень, як бачимо, повністю ототожнюється зі словом предмет. Доцільність такої позиції є предметом подальшого аналізу.

Філософська термінологія визначає предмет як категорію, що позначає деяку цілісність, виокремлену зі світу об'єктів у процесі діяльності людей та пізнання. Також часто поняття «предмет» використовується як поняття об'єкта або речі [12, с. 525]. Отже, предмет є чимось відносно цілим, певною мірою самодостатнім поняттям, що може існувати окремо від інших предметів чи виокремлено в рамках об'єкта.

Для того щоб визначити обсяг поняття предмета договору, необхідно, виходячи з визначеного місця предмета договору в теорії договору взагалі, з'ясувати співвідношення понять «договір» та «предмет договору» зокрема. З цього приводу М. І. Брагинський зазначає, що предмет будь-якого договору виражає його мету [9, с. 13]. О. А. Пушкін зазначав, що важливо не змішувати правовий результат, якого намагаються досягти особи, які укладають правочин, і мету правочину – намір осіб досягти цього результату. Саме намір досягнути передбаченого правочином правового результату є ознакою та елементом правочину [13, с. 209]. Отже, мета правочину досягається в момент надання йому сторонами юридичного значення, тобто з моменту підписання для консенсуальних договорів чи з моменту передачі речі (або речей) для реальних договорів.

О. О. Красавчиков під правовим результатом мав на увазі дещо інше. Правовим результатом угоди він визнавав фактичний результат угоди, що настав, і який може не

збігатися з правовою метою угоди. Під правовою метою угоди О. О. Красавчиков розуміє «субъективно желаемое для её участников возникновение, изменение и прекращение их прав и обязанностей, которое должно произойти после свершения сделки и её исполнения» [1, с. 213]. Тобто правову мету правочину за О. О. Красавчиковим можна ототожнити з правовим результатом правочину за О. А. Пушкіним. Подібна до думки О. О. Красавчикова позиція Є. О. Суханова, який також виділяє правовий результат правочину, розуміючи під ним юридичні наслідки, які виникають у суб'єктів внаслідок здійснення правочину, та підставу правочину (causa), які можуть не збігатися в подальшому. Підстава правочину трактується як правова мета, заради якої укладається правочин [14, с. 331].

Причому підстава (causa) правочину (правова мета правочину) наводиться такими прикладами, як набуття права власності, права користування певною річчю [14, с. 331], передача майна в тимчасове користування [1, с. 213] і т. ін. Тобто наведені приклади називають певні дії з майном.

Виходячи з вищевикладеного й того, що предмет договору – це те, з приводу чого укладається договір і що не відбулося ще, але передбачається, предмет договору являє собою правову мету договору. У цьому разі можна погодитися з таким загальним і занадто широким визначенням предмета договору, наведеним С. К. Маєм, як того, з приводу чого сторони вступили у правочин, незалежно від кінцевого результату [15, с. 69]. Отже, предмет договору зазначає, описує правовий результат, якого прагнуть, наміряються досягти сторони в майбутньому. Узагальнюючи етимологічне та філософське значення поняття «предмет» і поєднуючи з відношенням цього поняття до цивільно-правового договору, можна зробити попередній висновок, що предмет договору – це таке поняття, яке позначає те, на що спрямовані дії або/та думки сторін договору та є такою умовою, котра узагальнює в цілому правову мету договору.

Якщо предмет договору є підставою розмежування договірних типів та видів, то це повинна бути така умова договору, яка виражає його сутність, причому сутність у категоріальному значенні. Категорія «сутність» споріднена з поняттям «зміст», але не тотожна йому. Сутність – це головна, внутрішня, відносно стійка сторона предмета. Сутність визначає природу предмета, з неї випливають усі інші його сторони та ознаки [16, с. 112]. Отже, поняття сутності стосовно договору повністю, на наш погляд, відображає природу поняття «предмет договору».

Предмет договору співвідноситься з умовами договору (змістом договору-угоди) як філософські категорії «сутність» і «зміст». Якщо зміст (умови договору) – це в загальному розумінні сукупність усіх елементів та процесів, що створюють конкретний предмет [16, с. 112] (у нашому випадку зміст договору), то сутність (предмет договору) визначає головну сторону предмета (договору).

Отже, предмет договору завжди виступає його індивідуальною ознакою. За предметом договору в теорії цивільного права проводять розмежування типів та видів договорів. Наприклад, якщо предмет договору – це виключно об'єкти цивільних прав, то як можна за предметом договору відокремити договір купівлі-продажу від договору міни? В обох випадках предметом договору, згідно з такою позицією, є майно.

Якщо предметом договору підряду є виключно майно, то чим він відрізняється від тих же договорів купівлі-продажу та міни? Виходить, що дії, які відбуваються за договором підряду, все ж мають розмежувальну та ідентифікуючу якість. Якщо до предмета договору зарахувати тільки дії, котрі вчиняються за договором, то

розмежування договорів вирішується: за договором купівлі-продажу предметом буде передача майна, а за договором міни – його обмін.

Але надалі постає важке завдання розмежування договору підряду і договорів, за якими надаються послуги, адже за всіма такими договорами відбувається діяльність, певна робота в об'єктивному її значенні.

Безперечно, що зазначені договори належать до окремих самостійних договірних типів. Отже, можливо, поєднання дій та об'єктів договору, як його предмета, дозволить нам однозначно виокремлювати договірні види не тільки в теорії цивільного права, а й визначити вид кожного укладеного практичного цивільно-правового договору.

На наш погляд, О. В. Дзера без достатніх доказів заперечує думку про те, що предметом договору підряду виступають роботи і їх матеріальний результат. Неможливість існування такого предмета договору він пов'язує з тим, що «фактично таке визначення предмета договору підряду відтворює текст законодавчо сформульованого поняття договору, яке містить дані про сторони, їхні права та обов'язки, а також опосередковані дані щодо умов договору, у наведеній думці відбувається, по суті, отождолення предмета договору підряду з іншими його елементами» [7, с. 442–443]. Як ми визначили, предмет договору уособлює правову мету договору, його основу (causa).

М. І. Брагинський визначає такі загальні приводи виникнення цивільно-правового договору: передача речей, виконання робіт, надання послуг [8, с. 315]. Наведені підстави за своєю суттю є метою різних типів договорів.

У наведеній класифікації йдеться про дії та майно, послуги, роботи, що за своєю суттю становлять об'єкти цивільних прав. Отже, підтримано третю позицію стосовно предмета договору. Метою договору не може бути річ сама по собі.

Роль правочину – бути підставою виникнення юридичних прав та обов'язків, які викладені та закріплені у вигляді умов договору. Ці умови, перш за все, закріплюють зобов'язальну та уповноважуючу поведінку, яка виражається у певних діях. Майно в цьому разі виступає засобом індивідуалізації таких дій і надає їм предметності (в речовому розумінні), матеріальності. Тому, на наш погляд, неможливо з предмета договору викинути майно чи дії. Тільки наявність цих двох елементів у визначенні предмета договору може дати вичерпну, ідентифікаційну інформацію про будь-який договір. О. А. Сурженко вважає, що предмет договору залежно від його виду може містити в собі два елементи чи один. Предмет договору, на його думку, містить два елементи: дії сторін та річ – для договорів купівлі-продажу, поставки, авторський тощо; дії сторін і те, на що вони спрямовані, – для договору підряду.

Один елемент містить предмет договорів доручення, комісії, перевезення. Цей елемент – дії, до яких зобов'язуються сторони [5, с. 134–135]. Ми не згодні з такою позицією стосовно договору з надання послуг. Вважаємо, що предмет будь-якого договору містить у собі два елементи: дії та об'єкти цивільних прав.

На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що предметом будь-якого договору завжди будуть певні дії з об'єктами цивільних прав – передача речі, ремонт будинку, виготовлення продукції, надання страхових чи інших послуг тощо.

Отже, теоретичне визначення поняття предмета договору можна визначити як істотну умову договору, яка виражає його правову мету шляхом зазначення певних дій з об'єктами цивільних прав. У загальному випадку дії, які можуть входити до предмета договору, становлять вичерпний перелік. Незважаючи на мовний виклад, ці дії можуть мати три варіанти: передача (речей, прав), виконання (певних робіт), надання (певних послуг).

Список використаних джерел та літератури:

1. Советское гражданское право : [учебник] в 2т. / [Т. И. Илларионова, Н. Я. Кириллова, О. А. Красавчиков и др. ; под ред. О. А. Красавчикова]. – [3-е изд., испр. и доп]. – М. : Высшая школа, 1985. – Т. 1.
2. Агарков М. М. Избранные труды по гражданскому праву : в 2 т. / М. М. Агарков – М. : ЦентрЮрИнфо Р, 2002. – Т. 1.
3. Гражданское право : в 2 т. : [учебник] / [отв. ред. проф. Е. А. Суханов]. – М. : БЕК, 2000. – Т. 2. Полум 1.
4. Гражданское право : [учебник] / [под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева]. – М. : Юрист, 2000. – Ч. 1.
5. Сурженко О. А. К вопросу о предмете договора в гражданском праве / О. А. Сурженко // Проблемы законності : респ. міжвідом. наук. зб. / [відп. ред. В. Я. Тацій]. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2002. – Вип. 53.
6. Ландкоф С. Н. Основы гражданского права / С. Н. Ландкоф – К. : Радянська школа, 1948.
7. Зобов'язальне право : [навч. посіб.] / [О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць та ін. ; за заг. ред. О. В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 1998.
8. Брагинский М. И. Договорное право. Книга первая: Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2002.
9. Брагинский М. И. Договорное право. Книга третья : Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2003.
10. Брагинский М. И. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2000.
11. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70 000 слов / [С. И. Ожегов; под ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Рус. яз., 1991.
12. Философский энциклопедический словарь / [под ред. Л. Ф. Ильичева, П. Н. Фелосеева, С. М. Ковалева, В. Г. Панова]. – М. : Советская энциклопедия, 1983.
13. Гражданское право Украины : в 2 ч. / [А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко]. – Х. : У-т внутр. дел ; Основа, 1996. – Ч. 1.
14. Гражданское право : в 2 т. : [учебник] / [отв. ред. проф. Е. А. Суханов]. – М. : БЕК, 2000. – Т. 1.

Зосімович Олена Юріївна

старший викладач кафедри спеціальних
історичних дисциплін та правознавства,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Правовий статус приватних повірених у Російській імперії

Судовими статутами 1864 р. в Російській імперії були впроваджені посади адвокатів, яких називали присяжними і приватними повіреними. Відомі дослідники історії адвокатури негативно ставились до останніх і вважали, що інститут приватних повірених було впроваджено, щоб легалізувати діяльність підпільних адвокатів та поставити їх під контроль держави.

Звернемося до визначення правового статусу останніх який регламентується статтями 245–255 «Статуту цивільного судочинства».

Зокрема, на початку Глави другої «Про повірених» зазначено, що приватні повірені можуть бути залученими до процесу в тих місцях, де недостатня кількість присяжних повірених (ст. 245). Далі закон регламентує коло осіб, які не мали права займатися приватним представництвом в судах. До них віднесли неграмотних, таких, що не досягли повноліття, ченців (якщо справи не стосувались їх монастирів), священників (крім справ їх духовного відомства, їх дружин, дітей та підопічних), осіб, визнаних неплатоспроможними, учнів, вихованців, студентів та слухачів, що продовжують навчатись до закінчення навчання, за виключенням справ, в яких вони заступають своїх батьків, братів та сестер; осіб, що знаходяться під опікою, членів суду та прокурорського нагляду (крім справ, де вони виступають за своїх дітей, родичів або дружини, якщо справи розглядаються не в тих судах, в яких вони займають посади); відлучених від церкви; злочинців та осіб, позбавлених всіх прав та переваг свого стану, виключених з державної або духовної служби та всіх осіб, яким заборонено займатися «ходінням у справах» (ст. 246). Відповідно до ст. 248 повноваження приватного повіреного могли бути засвідченими довірчим листом, яке в подальшому тексті називають довіреністю. Причому, коло повноважень визначав сам довіритель, але обов'язково до неї повинні були бути внесені такі дії як право подавати апеляційну скаргу, позиватися про відміну рішення, що вступило в законну силу, припиняти справу миром, представляти суперечку про фальсифікацію (рос. подлог), обирати посередників для третейського суду, передавати повноваження третій особі (ст. 250). Довіритель мав право припинити довіреність, повідомивши про це суд (ст. 251), і повірений в свою чергу міг відмовитися від справи, але він не мав права ставати повіреним протилежної сторони і повинен був повідомити свого довірителя завчасно (ст. 252) [1]. Від себе додамо, що відомості про скасування довіреностей публікувалися в місцевій пресі, зокрема інформація по Волинській губернії містилася у «Волинських губернських відомостях».

Суддя мав право визначити термін, протягом якого повірений повинен був займатися справою, після закінчення якого суд міг призначити іншого присяжного повіреного. В разі смерті повіреного суд призупиняв справу і міг призначити представником іншу особу [1].

25 травня 1874 р. були прийняті «Правила про осіб, що мають право бути повіреними у судових справах». Вони доповнили існуюче законодавство і увійшли у третю главу дев'ятого розділу 16 тому Зводу законів Російської імперії [2]. Відповідно до «Правил» приватними повіреними могли бути особи, які отримали свідоцтва, видані Мировими з'їздами, Окружними судами та Судовими палатами (ст. 406/2). Вони могли вести справи лише в тій судовій установі, від якої отримали свідоцтво, а також у мирових суддів, що були підвідомчими даному з'їзду. В той же час, вони мали право за бажанням клієнта продовжувати справу у вищих інстанціях, зокрема, в Касаційному департаменті Урядового Сенату (ст. 406/4) [2]. Особа, що мала бажання отримати свідоцтво повинна була надати документи, що посвідчували його особу, а також, що він відповідає вимогам, зазначеним в ст. 246 Статуту цивільного судочинства [1].

Від приватних повірених не вимагалась вища освіта, вони могли займатися іншою службою, відомості про їх благонадійність майже не збирались.

Кандидат, який бажав бути приватним повіреним, повинен був отримати свідоцтво на право ведення чужих справ. Для цього необхідно було подати прохання до суду та прикласти документи, що засвідчували особу та підтверджували право

бути повіреним. Якщо в подальшому було виявлено про наявність невказаних перешкод на зайняття посади, то свідоцтво забиравось, а сама особа зазнавала кримінальної відповідальності. Інформація про осіб, що отримали свідоцтва публікувалась у губернських відомостях.

Прохання про видачу свідоцтва розглядалась на загальному засіданні суду і суд виносив рішення. В більшості випадків рішення було позитивним. Проте, були і відмови з різних причин. Відмову від видачі свідоцтва, доречі також можна було оскаржити у відповідній судовій інстанції (статті 406/5, 406/7) [2]. Для прикладу, в 1906 р. Житомирський окружний суд розглянув дев'ять таких прохань і видав п'ять свідоцтв [3].

Розмір оплати за видачу свідоцтва залежав від судової установи, що його видала. Якщо це був з'їзд мирових суддів, то дозвіл коштував 40 карбованців на рік, якщо окружний суд – 70 карбованців. (в Житомирському окружному суді – 75 рублів на рік). Приватною практикою закон дозволяв займатися в декількох судах виключно за умови сплати внеску за кожне свідоцтво окремо. Оплату вносили в січні на рік уперед. Якщо свідоцтво видавалось після 1 липня, вносилася половина суми (статті 406/9, 406/10) [2].

В практиці Житомирського окружного суду нерідко траплялись випадки, коли захисники брали свідоцтво в інших судах, або, навпаки адвокати інших судів звертались з проханням дозволити ведення справи в Житомирському суді. Якщо помічник уже мав таке свідоцтво, то голова суду звертався до установи, яка його видала за підтвердженням. В архіві суду зберігається справа помічника присяжного повіреного Київського окружного суду Михайла Штеймана про видачу йому свідоцтва на право ведення в Житомирському суді чужих справ [4].

«Правилами...» дозволялось у мирових судах допущення до справ осіб, які не мали свідоцтва, але не більше як у трьох справах на рік в межах мирового округу. Перед допущенням таких справ до судового розгляду суддя запитував захисника про кількість справ проведених ним за останній рік в межах мирового округу. За неправду закон карав кримінальною відповідальністю (статті 406/18) [2].

Дисциплінарний контроль за діяльністю приватних повірених здійснювали суди, які видавали їм свідоцтва. Допускались такі види дисциплінарних покарань: 1) застереження та зауваження; 2) догана; 3) заборона виконувати обов'язки повіреного на один рік; 4) виключення з числа повірених (стаття 406/13) [2].

На постанови окружних судів та мирових з'їздів можна було подати скаргу або протест прокурорського нагляду протягом двох тижнів. Документи розглядались у Судовій палаті, рішення якої вважались остаточними. В той же час на рішення Палати теж могли бути подані апеляції в той же термін до першого та касаційного Департаментів Сенату (стаття 406/14) [2].

Відомості про осіб, що отримали свідоцтва на право ведення чужих справ також подавались до Міністра Юстиції. Стаття 406/15 надавала повноважень Міністру юстиції позбавляти цього права осіб, про яких стали відомими факти, що вони ведуть спосіб життя, що не відповідає званню повіреного [2].

В державі вівся облік захисників – до судів регулярно надсилались циркуляри Міністерства юстиції про надання статистичної інформації про присяжних і приватних повірених. В свою чергу, суди складали іменні списки приватних повірених, які містили наступні пункти: звання та посада, віросповідання, освіта, попередня посада, інша посада на момент складання списку [5]. Такі списки є цінним джерелом для визначення соціального стану приватних захисників, їх освіти, досвіду

роботи тощо. Наприклад, при Житомирському окружному суді приватних повірених на 1886 р. було десять чоловік: шестеро дворян і четверо міщан. Трое з них мали ранг колезьких секретарів, тобто були відставними державними службовцями. За віросповіданням четверо належали до римо-католицької віри, четверо – до православної, двоє адвокатів були іудеями. П'ять захисників (міщани Жигмар, Гінцбург та Певзнер, колезький секретар Островський та колезький секретар Синицький) мали домашню освіту, інші навчались в різних навчальних закладах, але не завершили їх. Навчальні заклади, які фігурують у списках приватних повірених, як правило не були пов'язані з їх юридичною професією: Ліцей князя Безбородька, фізико-математичне відділення Харківського університету, Луцьке повітове дворянське училище, Ковельське повітове училище, Одеське казенне училище. Проте, попри нефахову освіту, майже всі мали досвід попередньої практичної юридичної діяльності спочатку на посадах письмоводителів в Мирових судах, нотаріальних конторах; пристава в Луцькому окружному суді, державних службовців. Більшість з адвокатів працювали в якості приватних повірених в мирових, Переяславському, Ковельському, Луцькому, Катеринославському окружних судах, Київській судовій палаті і, навіть один з них був присяжним повіреним Одеської судової палати та присяжним стряпчим Одеського комерційного суду. Як бачимо, географія попередньої практичної діяльності приватних повірених досить різноманітна. І саме набутий досвід роботи, а не освіта мав визначальний пріоритет при зайнятті посади приватного повіреного.

Також цікаво зауважити, що троє з приватних повірених (Гінцбург, Павловський, Певзнер) працювали в Житомирському окружному суді з початку його заснування в 1880 р. [5].

Практично інститут приватних повірених був сформований із представників двох груп, за якими і доставлялись відомості про захисників суду до Міністерства Юстиції. Першу групу складали особи, які мали звання помічника присяжного повіреного, другу – ті, що такого звання не набули. Очевидно розмежування було проведено за соціальним та освітніми критеріями. Документи Житомирського окружного суду свідчать, що помічники присяжних повірених належали переважно до дворянського стану (з невеликим виключенням) і мали вищу юридичну освіту, а представники другої групи були переважно міщанами із домашньою освітою [6]. Наступна відмінність полягала в тому, що в майбутньому помічники в більшості випадків ставали присяжними повіреними і набували статусу, притаманного цій найвищій категорії адвокатів. Не дуже численними були випадки кар'єрного зростання представників другої групи приватних захисників. Прикладом може слугувати просування на посаді Філімона Павловського, який в 1894 р. після закінчення курсу юридичних наук став помічником присяжного повіреного, а в 1901 р. – присяжним повіреним [7].

Чисельність приватних повірених Житомирського окружного суду не була сталою і різнилася за роками. В 1898 р. їх налічувалось 11: п'ятеро приватних повірених та шестеро помічників адвокатів. На 1 січня 1904 року в списках приватних повірених, що не мали звання помічників нараховувалось п'ятеро осіб і дев'ять тих, хто був помічником присяжних повірених [6]. У 1905 [8], 1909 [9], 1911 [10] роках їх відповідно було по п'ять осіб. За 1912 год свідоцтво на ведення чужих справ отримали три приватних повірених і семеро помічників [11]. В той же час зустрічається незначна кількість відмов у видачі свідоцтв на зайняття приватною

адвокатською діяльністю. Можливо буде зробити припущення, що кількісний склад приватних повірених регулювався, насамперед, потребами суспільства, і, відповідно, чисельністю судових позовів. Проте, в порівнянні із присяжними повіреними, кількість яких досягла 40 чоловік, в суді завжди домінувала саме ця категорія адвокатів.

Отже, після впровадження в дію Судових статутів в Російській імперії поряд із інститутом присяжних повірених був започаткований і набув розвитку інститут приватних повірених. Його поява була зумовлена нестачею фахівців першої групи, а також необхідністю набутти практичного досвіду молодим майбутнім адвокатам, які ставали помічниками присяжних повірених і одночасно займалися приватною практикою. Закон врегулював головні вимоги до приватних повірених, залишаючи доступ до адвокатської діяльності представникам непривілейованих станів станів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Судебные уставы 20 ноября 1864 года. Ч.1. Устав гражданского судопроизводства. URL: <http://www.prib.ru/item/372592/> (дата звернення 09.06.2018).
2. Свод законов Российской империи. Т. 6 Уставы судопроизводства. – С. 58–60. <http://www.pravo.gov.ru> (дата звернення 24.12.2018).
3. Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської обл.), ф. 24, оп. 1, спр. 714, арк. 31
4. Держархів Житомирської обл., ф. 24, оп. 1, спр. 629, арк. 8.
5. Держархів Житомирської обл., ф. 24, оп. 1, спр. 403, арк. 26
6. Держархів Житомирської обл., ф. 24, оп. 1, спр. 694, арк. 10.
7. Держархів Житомирської обл., ф. 24, оп. 1, спр. 576.
8. Держархів Житомирської обл., ф. 24, оп. 1, спр. 708, арк. 4–4зв.
9. Держархів Житомирської обл., ф. 24, оп. 1, спр. 78, арк. 50.
10. Держархів Житомирської обл., ф. 24, оп. 1, спр. 825, арк. 106.
11. Держархів Житомирської обл., ф. 24, оп. 1, спр. 834, арк. 13.

Волівецька Марія Володимирівна
магістрантка історичного факультету
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Основні положення Конституції США 1787 року

Актуальність даної теми полягає в тому, що кожна країна яка обрала шлях незалежного розвитку і поставила собі за мету створення правової держави, необхідним елементом у правовому просторі держави якої є верховенство Конституції. Тобто про основний закон, за яким незалежна держава буде жити і розвиватися. Одночасно одним з головних завдань розвитку суспільства є реальне забезпечення гарантованих Конституцією прав і свобод людини. У цьому зв'язку вкрай важливо вивчати історію становлення і розвитку конституційного ладу сучасних високо розвинених країн в даному випадку конституційний розвиток Сполучених Штатів Америки.

Громадяни Америки понад 200 років живуть за положеннями своєї конституції фактично не змінюючи її. Відсутність внесення змін до конституції показує про оптимальність прийнятих законів. Також це свідчить не тільки про професіоналізм ай грамотність авторів цього збірника законів. В Конституції сконцентровані знання,

мудрість та культура попередніх часів розвитку людства та високе почуття справедливості. Статті Конституції містять чіткі визначення які не надають можливості різного їх тлумачення.

Метою даної статті є аналіз Конституції Сполучених Штатів Америки 1787 року та її значення.

Цінний внесок у дослідження Конституції Сполучених Штатів Америки 1787 року, а саме трактування її структури, змісту, основних положень та її значення висвітлено в ряді наукових робіт таких авторів, зокрема: В. Бернхем, В. Забігайло, В. Ніконов, В. Согрін та інші.

Конституція США базувалася на трьох джерелах. Перш за все це були ідеї французького Просвітництва XVIII ст., передусім на ідеї Вольтера, Руссо, Монтеск'є. Другим джерелом стали британські традиції парламентаризму, верховенства закону, свободи особи, що знайшли своє відображення у вченнях Т. Гоббса і Дж. Локка. Третім джерелом став власний історичний досвід молодих американських колоній і штатів, відображених в міркуваннях Джефферсона, Мэдисона, Гамільтона й інших «батьків фундаторів».

Конституція США вирізняється логічністю і ясністю своєї побудови, лаконізмом, без зайвих деталей. Вона складається з 7 статей, які в свою чергу розділені на частини.

В перших трьох статтях йдеться про встановлення форм влади: Законодавчої (Конгрес, що складається із Сенату і Палати Представників), Виконавчої (Президент) і Судової (Верховний Суд). Стаття 4 визначає відношення між штатами, а також між штатами і федеральним урядом.

Стаття 5 передбачає порядок доповнення і внесення змін у Конституцію. Тоді як стаття 6 характеризує природу і роль Конституції як "вищого закону країни".

У статті 7 визначено порядок вступу Конституції в силу після її ратифікації 9 штатами, тобто $\frac{3}{4}$ від 12 штатів (без штату, який відмовився брати участь у Конвенті Род-Айленда) [1].

У 1791 р. до Конституції додали «Білль про права» (1–10 поправки), що гарантують демократичні права і свободи людини.

Аналіз Конституції дозволяє виокремити такі принципи, що визначають систему державної влади і політичний лад США:

- верховенство влади народу і закону;
- гарантії прав і свобод людини;
- поділ влади, система стримувань і противаг;
- федералізм;
- можливість зміни і доповнення Конституції – внесення поправок.

В американській юридичній і політологічній літературі не існує остаточного підходу до вирішення питання про призначення і функції Конституції США, як політичної системи суспільства та її соціальної ролі. Розглядаючи механізм конституційного впливу на політичний, економічний та соціальний лад суспільства, одні автори схильні припускати, що головне покликання Конституції США полягає в тому, щоб діяти в якості символу національної згуртованості, установлювати загальні для всього суспільства цілі, розподіляти владу і встановлювати обмеження, рамки її існування, створювати інститути, які визначають основне коло обов'язків і прав громадян та сприятимуть вирішенню суперечок, що виникають між ними та державними органами. Конституція при цьому виступає у вигляді особливого багатостороннього договору, що існує між різними суверенними спільнотами чи окремими громадянами, у відповідно до яких повинні встановлюватися і реалізуватися усі політичні взаємозв'язки. Відповідно конституційним є все те, що не тільки не

суперечить, але й навпаки, повністю погоджується з духом і буквою основного закону – Конституцією [1, с. 132].

Але існують думки і інших авторів, які схильні розглядати соціальну роль і призначення Конституції США в тому, щоб бути основоположним інструментом, формування політичного лідерства, засобом вираження народної волі, створення на різних рівнях державної влади найбільш ефективних форм правління. При цьому, нерідко вказується, що чинна Конституція часто не досягає ні своєї загальної мети, ні мети, що торкається підсилення ефективності політичного ладу і форми державного устрою [2, с. 57].

Конституція США однією з найбільш стабільних і стійких Конституцій світу, доказом чого є фактично незмінюваність Основного закону (за 231 рік її існування було внесено 27 поправок).

Конституція США є яскравий прикладом для наслідування тому конче необхідне проаналізувати її особливості, оскільки це, на мою думку, дасть можливість з'ясувати вражаючу таємницю її незмінюваності.

Насамперед Конституція США передбачає «жорстку» процедуру схвалення поправок. Яка полягає в тому, поправки приймають 2/3 учасників обох палат Конгресу, або спеціально скликаним за пропозицією 2/3 штатів Конституційним конвентом. У обох випадках прийняті поправки повинні бути ратифіковані законодавчими зборами 3/4 штатів або 3/4 конвентами штатів, що збираються за рішенням Конгресу.

Стабільність Основного закону США можна пояснити також тим, що в цілому ця Конституція відображає класичні ліберальні переконання на представницьку демократію й обмежений уряд (так звана «американська демократія») та індивідуальну свободу, рівність, власність.

Маючи таку широку теоретичну базу, Конституція не є «сухим» документом, який зрозуміють лише обрані політики, а навпаки, вона свідомо написана простою і доступною мовою, адже, на думку її авторів, Конституція існує передусім для народу, а вже потім – для уряду, виконавця волі останнього.

В поправках вказується природній фактор прав людини. Права, які не закріплено в Конституції США все одно є природними. Неконституційним може бути признано лише такий закон, який порушує фундаментальні права.

Особлива гарантія Конституції полягає саме в незмінності її змісту та конституційного ладу.

Існування в США розвинутої практики розгляду судами законів сприяє тому, що Основний закон цієї країни є авторитетним та залишається незмінним показуючи при цьому існування потужної конституційної системи, вирощеної навколо нього.

Отже, можна зробити висновок про те, що для американців Конституція – це більше, ніж просто збірник законів. Для США вона символом в якому знайшли відображення всі цінності суспільства та їх пріоритети. Найбільше це описано в Преамбулі, де записані цілі Конституції, і в «Біллі про права», що проголошує права людей. В цілому документ відображає класичні ліберальні погляди на особисту свободу, рівність, власність, представницьку демократію та обмежений уряд. Тобто, те що ми зараз іменуємо «американською демократією».

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституция США: История и современность / [под ред. А. А. Мишина, Е. Ф. Язькова]. – М. : Юрид. лит., 1988. – 320 с.
2. Прудников М. М. История державы и права зарубежных стран / М. М. Прудников. – Ростов-на-Дону. : Вид-во «Феникс», 2003. – 456 с.
3. Согрин В. В. Принятие Конституции США: мифы и реальность / В. В. Согрин // Новая и новейшая история. – 1987. – № 2. – С. 58.

Проблеми реалізації Україною окремих положень Європейської соціальної хартії

Вступивши у 1995 р. до Ради Європи, Україна активно розпочала процес приведення вітчизняного законодавства до європейських стандартів. За більш ніж десятиліття було ратифіковано багато документів, зокрема Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, яка закріплює основні громадянські, політичні та деякі інші права та є основним елементом європейської системи захисту прав людини.

Європейська система захисту прав людини спрямована на захист усього комплексу прав людини, що забезпечує людям повноцінне та гідне життя. Тому важливим елементом системи захисту прав людини, створеної Радою Європи, є Європейська соціальна хартія (далі – ЄСХ), що закріплює основні європейські стандарти у соціально-економічній сфері. Підписавши у 1999 р. Соціальну хартію (переглянуту), Україна довгий час не наважувалася її ратифікувати, враховуючи необхідність приведення вітчизняного законодавства та практики відповідно до закріплених у документі стандартів. Врешті решт, у вересні 2006 р. Україна здійснила ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 1996 р. та взяла на себе відповідні зобов'язання щодо її імплементації (Закон України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 14.09.2006 р. № 137-У). Цей документ передбачає можливість обрання державою під час ратифікації певної кількості статей, які будуть обов'язковими. Приєднання до решти положень може розтягнутися у часі на невизначений термін, який буде залежати виключно від бажання держави. Тому аналіз виконання взятих Україною на себе зобов'язань за ЄСХ необхідно здійснювати за двома напрямками, як і зазначено в постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про хід виконання в Україні Європейської соціальної хартії (переглянутої)» від 18.12.2008 р. № 773-УІ, тобто щодо виконання взятих зобов'язань та можливості ратифікації інших положень.

У цілому правові дослідження фахівців свідчать про загальну відповідність українського законодавства більшості основних положень Хартії, визнаючи при цьому велику кількість проблемних питань як законодавчого, так і правозастосовного характеру [1]. Так, українське законодавство та практика відповідають у цілому положенням Хартії, присвяченим праву на працю, праву працівника заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає, на розумний строк попередження про звільнення з роботи, на захист у випадках звільнення, на інформацію та консультації під час колективного звільнення, на житло, праву на створення організацій, на укладення колективних договорів, на обмеження тривалості робочого часу для осіб молодше вісімнадцяти років, на професійну орієнтацію та професійну підготовку, на охорону материнства, на користування соціальними службами, на справедливую винагороду (у ратифікованій частині) тощо.

Разом з тим, досліджуючи проблему виконання Україною взятих на себе зобов'язань, необхідно зазначити, що експерти Європейського комітету з соціальних

прав беруть до уваги не тільки законодавчі норми, а й правозастосовчу практику, тобто реальне гарантування прав, які визнані в документі та ратифіковані державою. Закріплення в українському законодавстві всіх основних видів соціального захисту, передбачених Європейською соціальною Хартією, жодною мірою не свідчить про реальне виконання державою своїх зобов'язань. Європейським комітетом з соціальних прав було неодноразово підкреслено, що у випадках, коли соціальні виплати є настільки незначними, що викликають серйозні сумніви щодо того, чи можна їх назвати системою соціального забезпечення, може бути визнано, що фактично держава не має діючої системи соціального забезпечення.

Разом з тим, необхідно враховувати, що положення Соціальної хартії сформульовані таким чином, що держава, навіть не ратифікувавши певне положення, може мати відповідні зобов'язання, які впливають з інших статей Хартії. Так, ратифікована Україною ст. 23 ЄСХ щодо права осіб похилого віку на соціальний захист містить деякі зобов'язання, пов'язані з положеннями статей 12 та 13 ЄСХ. У ст. 13 Хартії визначено, що будь-якій особі, яка не має достатніх коштів для існування та не може отримати їх з інших джерел, має бути надана допомога, а у випадку хвороби – догляд, необхідний у такому стані. Незважаючи на те, що надання достатньої пенсії ст. 23 прямо не передбачено, вказується на обов'язок держави забезпечити надання достатніх ресурсів, які дозволяли б людям похилого віку мати гідний рівень життя, користуватися необхідним медичним обслуговуванням тощо.

Одним із невід'ємних прав людини є право на свободу об'єднань, яке закріплено у ст. 5 ЄСХ – право на створення організацій. Українське законодавство відповідає вимогам зазначеної статті, передбачаючи рівний статус для всіх професійних спілок, відсутність вимоги щодо отримання дозволу від органів влади для заснування профспілки тощо. Разом із тим, законодавством передбачається їх обов'язкова реєстрація у відповідних державних органах як юридичної особи. Така вимога не є порушенням Хартії. Однак, за повідомленням профспілок, сам процес реєстрації є дуже обтяжливим: вимагає відвідування до десяти різних відомств, подання численної документації та сплату цілої низки зборів. Крім того, ті профспілки, які входять до Федерації профспілок України (ФПУ), яка отримала у спадок активи від організації профспілок радянських часів, користуються більшими перевагами щодо організації працівників [2].

Що стосується права на ведення колективних переговорів, це право передбачене чинним українським законодавством, однак не завжди воно реалізується в реальному житті. Відповідно до діючих правових норм спільна комісія працівників та органів управління підприємством повинна розв'язувати суперечності щодо заробітної платні, умов праці, прав та обов'язків органів управління підприємством. На практиці діяльність такої комісії не завжди є ефективною через домінування в ній представників управління та фактичного призначення представників профспілки керівництвом підприємства.

Проблемним вважається виконання зобов'язань за статтями 7 та 17 ЄСХ щодо права дітей та підлітків на захист та права дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист відповідно. Так, за даними Ради ООН з прав людини станом на 2014 р. в Україні майже 400000 дітей у віці до 15 років нелегально працюють, хоча така праця є забороненою згідно з чинним законодавством. Щорічно майже 20000 підлітків потрапляють до дитячих закладів. Мають місце випадки нанесення тілесних ушкоджень та факти жорстокого поводження з дітьми [3]. Тому загальна відповідність українського законодавства положенням зазначених статей не

відображає ті проблеми, які фактично мають місце в Україні в сфері захисту прав дітей.

Стаття 15 ЄСХ, що ратифікована Україною повністю, передбачає право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства. Українське законодавство забороняє дискримінацію осіб із фізичними вадами щодо працевлаштування, освіти, доступу до медичного обслуговування та інших соціальних послуг. Незважаючи на відповідність вітчизняного законодавства положенням ст. 15 Хартії, всі правозахисні групи, які функціонують в Україні, постійно наголошують на тому, що органи державної влади в Україні не забезпечують належного виконання цих положень, а зусилля влади зводяться нанівець через брак фінансування.

Важливе значення для реалізації працівниками своїх трудових прав має передбачене у ст. 21 ЄСХ право працівників отримувати інформацію та консультації на підприємстві. Це право включає право працівника отримувати достовірну інформацію про економічний та фінансовий стан підприємств, окрім відомостей, які становлять комерційну таємницю. На жаль, в Україні відсутні ефективні механізми реалізації цього права. Нерідко мають місце випадки, коли власники підприємств навмисно занижують показники фінансових результатів з метою приховування реальних доходів підприємств та невиплати заробітної платні працівникам. В умовах економічної кризи та зростання безробіття особливе значення має право працівника отримувати своєчасно консультації щодо запропонованих рішень, які можуть суттєво вплинути на інтереси працівників, особливо щодо тих рішень, які можуть серйозно впливати на наявність робочих місць на підприємстві. Таким чином, фактично в Україні положення ст. 21 ЄСХ законодавчо імплементовані, однак проблема лежить у площині практичного застосування цього права.

Європейська соціальна хартія передбачає також захист прав працівників, яких звільняють з роботи. Українське законодавство відповідає вимогам, встановленим у статтях 24 («Право на захист у випадках звільнення») та 29 («Право на інформацію та консультації під час колективного звільнення») та п. 1 ст. 28 (ефективний захист від дій, що завдають працівникам шкоду, включаючи звільнення), що надало, з одного боку, можливість їх ратифікувати, а з іншого, не повинно викликати проблеми з їх реалізацією.

У цілому, незважаючи на загальну відповідність українського законодавства ратифікованим положенням Європейської соціальної хартії, виникає багато питань на шляху їх реалізації. У Конституції сучасної України закріплені принципово нові основи здійснення державної політики, визначальним стрижнем яких є визнання найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека. Такий принцип є підґрунтям визнання України як члена європейського та світового співтовариства, і, звичайно, зобов'язує державу законодавчо закріплювати основні права та свободи людини і громадянина та гарантувати їх захист.

Список використаних джерел та літератури:

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : [навч. посіб.] / Н. Б. Болотіна. – К. : Знання, – 2005. – 615 с.
2. Шумило М. М. Міжнародні стандарти в сфері соціального захисту / М. М. Шумило // Університетські наукові записки. – 2012. – №3 (43). – С. 243–249.
3. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14 вересня 2006 р. N 137-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 43. – Ст. 418.

Типи корупції та характер їх прояву в Україні

Упродовж всієї історії незалежної України, нам не вдається переломити небезпечні тенденції збільшення масштабів корупції. Зокрема, не в повному обсязі виконуються міжнародні зобов'язання щодо боротьби з корупцією, що випливають з Конвенції ООН проти корупції, Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію, численні рекомендації ЄС, Ради Європи, Стамбульського плану дій Організації економічного співробітництва і розвитку. До сьогоднішнього дня не прийняті дієві антикорупційні закони, немає сучасної стратегії та плану дій, попри те що в державі було створено безліч антикорупційних органів, рівень корупції не зменшується, через відсутність об'єктивного та невідчуженого судочинства. Такі реалії приводять нашу країну до недовіри з сторони наших економічних партнерів та європейських інвесторів, як до корумпованої держави з нестабільними державними інститутами, зокрема системою правосуддя. Індикатором цієї позиції вже традиційно є рейтинги міжнародної організації «Трансперенсі Інтернешнл». Зокрема, у 2017 р. Україна у щорічному рейтингу країн за рівнем корумпованості посіла 130 місце, серед 180 країн поруч з Того і Зімбабве. У 2016 р. Україна посіла 131 місце, у 2015 – 133. Грузія, яка провела антикорупційні реформи, нині на 66-й позиції разом з Італією і Кубою, Росія має 154 місце поруч з Папуа-Новою Гвінеєю та Таджикистаном. Відповідно до соціального опитування близько 34% опитаних українців зізналися, що упродовж останніх 12 місяців вони давали хабарі. За висновками експертів, зниження оцінки Індексу сприйняття корупції лише на один пункт призводить до відтоку з країни капіталу, що дорівнює 0,5 відсотка валового внутрішнього продукту держави. Для України ці цифри означають втрату щороку щонайменше 20 мільярдів гривень. Іншим важливим показником є рейтинг економічних свобод, щорічне дослідження, що здійснюється американською неурядовою організацією Heritage Foundation та газетою Wall Street Journal. Цей рейтинг органічно пов'язаний із станом прозорості та доброчесності державних інституцій, регуляторної та податкової політики. У 2011 р. Україна посіла одне з останніх місць у світі в рейтингу економічних свобод – 164 місце серед 179 країн світу. Це останнє місце серед європейських держав. Виходячи з вищесказаного можна дійти до висновку що тема корупції дуже гостро торкається нашої держави. Впродовж останніх років тема корупції в Україні набула особливої актуальності.

У Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, який був прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1978 р., корупція визначається як вчинення чи невчинення посадовою особою якої-небудь дії при виконанні обов'язки або з причини цих обов'язків в результаті необхідних і прийнятих подарунків, обіцянок чи стимулів або їх незаконне отримання кожного разу, коли має місце така дія чи бездіяльність [2].

Найбільш поширеними формами корупції вважаються:

Хабарництво – це сплата фіксованої суми, певного відсотка від контракту або будь-якої іншої послуги, за виконання якої сплачуються кошти. Хабарі використовуються або вимагаються для того, щоб прискорити, згладити або більш прихильно провести бюрократичні процедури, або щоб уникнути «тягаря» (наприклад, сплати податків, сплати за порушення правил дорожнього руху тощо). Хабарництво буває активне та пасивне. Активне хабарництво – це коли особа сама

пропонує дати хабар, для отримання певного блага, прискорення процесів тощо. Пасивним хабарництвом вважається, коли особу просять про хабар, якщо вона хоче отримати належні послуги продукти або прискорити їх отримання, отримати послуги продукти діяльності належної якості тощо.

Шахрайство – поведінка, націлена на обман або введення в оману приватної або юридичної особи з метою особистої вигоди або вигоди третьої сторони; яка охоплює і хабарництво, і розтрату.

Розкрадання – умисне незаконне привласнення певним способом чужого майна на свою користь або користь інших осіб із корисливих мотивів з використанням посадового становища.

Розтрата – це ситуація, коли посадовець використовує державну установу систематично для того, щоб убезпечити та розширити власні приватні бізнес - інтереси. Наприклад: процеси неправомірної приватизації, коли державна власність переходить у приватні руки за ціною, яка нижча за ринкову.

Вимагання – примушування приватної або юридичної особи сплатити гроші або надати інші цінності в обмін на певні дії або бездіяльність.

Непотизм (дружба або «кумівство»), що призводить до виникнення несправедливих великих поступок під час укладання угод, призначення родичів, друзів на важливі посади, пільгової купівлі власності, доступу до твердих валют тощо. На пострадянському просторі сформувався особливий тип непотизму – «кумівство», під яким розуміють перевагу у наданні грошових коштів або іншого майна, працевлаштування, пільг, послуг, нематеріальних активів наближеним особам, друзям, родичам, з якими посадовець пов'язаний через напівродинні стосунки (обряд хрещення дитини).

Зловживання – зловживання владою або посадовим становищем, перевищення влади або посадових повноважень та інші посадові злочини, що вчиняються для задоволення корисливих чи інших особистих інтересів або інтересів інших осіб

Ознаками корупційних діянь є:

- безпосереднє заподіяння шкоди авторитету чи іншим охоронюваним законом інтересам держави;
- наявність у особи умислу на вчинення дій(бездіяльність), які об'єктивно завдають шкоду охоронюваним законом інтересам держави;
- використання особою свого становища всупереч інтересам держави;
- корислива мета або інша зацікавленість особи;
- незаконне одержання особою благ (матеріальних та нематеріальних), послуг, переваг.

Аналізуючи таке питання як корупція, її правові, економічні чи може навіть психологічні витоки, можна зробити наступні висновки:

– боротьба з корупцією для Української держави величезний виклик, з яким має стикнутись кожен з нас, оскільки, давайте бути чесними, хоч раз, але кожен з нас давав хабаря, чи намагався це зробити;

– для подолання корупції потрібно прийняти «потужну» нормативно-правову базу, яка б дозволила ефективно боротись з корупційними злочинами. На мою думку слід починати з системи судоустрою України, адже за останні кілька років жодне з гучних розслідувань НАБУ чи САП не було закінчене обвинувальним вирокom для корупціонера;

– для більш ефективної роботи антикорупційних органів потрібно запроваджувати більш тісну співпрацю між ними, та співпрацю між державами, для обміну досвідом в даному питанні;

– також необхідно запровадити жорстку систему громадського контролю, який включатиме представників ЗМІ, громадськості та підприємців, що дозволить контролювати питання корупції не тільки державними органами а й нам з вами.

Сучасний європейський досвід доводить, що механізми протидії корупції працюють тільки в тій державі де реалізована адміністративна реформа, у процесі якої будуть конкретизовані та законодавчо визначені місце, роль та повноваження окремих елементів механізму держави відповідно до принципу розподілу влади. Крім цього, має бути вирішена проблема співвідношення, взаємозв'язку та ієрархізації гілок влади як складових єдиного цілого механізму держави. Держава шляхом правового забезпечення повинна сприяти розвитку системи управлінських послуг, законодавчо закріпити адміністративний та судовий механізм охорони та захисту прав на такі послуги, під якими розуміється діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб з виконання обов'язків держави перед громадянами щодо створення умов для повноцінної реалізації громадянами своїх прав і свобод [6, с. 267, 320, 324].

Список використаних джерел та літератури:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України від 07.12.2007 р., № 49, стор. 2048. (Дата набрання чинності для України: 01.01.2010).

2. Кодекс поведення должностных лиц по поддержанию правопорядка 17 декабря 1979 г. // Резолюция 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України від 05.12.2014 р., № 49, стор. 3186, стаття 2056.

4. Михальченко М. Корупція в Україні: політико-філософський аналіз : [монографія / М. Михальченко, О. Михальченко, Є. Невмерижицький. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2010. – 615 с.

5. Корупція і відповідальність за корупційні дії : [навч.-метод. посіб.] / [за заг. ред. проф. К. М. Левківського]. – Львів : Астролябія, 2009. – 160 с.

6. Запобігання та протидія корупції: [навч. посіб.] / [А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудров, С. О. Кравченко та ін ; за ред. проф. Михненка А. М.]. – [3-є вид., доп. і перероб.]. – К. : НАДУ, – 2012. – 529 с.

Казміренко Діана Юріївна

студентка 2 курсу,

Таращанський державний технічно та економіко-правовий коледж

Корупційні явища в Україні: причини і шляхи подолання

Походження слова «корупція» сягає своїм корінням латинської мови, в перекладі – це псування, розбещування, підкуп. Ст.1 Закону України «Про боротьбу з корупцією» зазначає, що під корупцією слід розуміти таку діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, яка спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

Корупція як глобальне явище притаманне усім країнам незалежно від політичного устрою і рівня економічного розвитку. Справа лише в масштабах і в формах участі у корупції урядових структур.

Складність подолання корупції полягає у тому, що її наслідки зумовлені найпродуктивнішими факторами мотивації особи – багатства і влади. Корупційне середовище володіє високою здатністю до самоорганізації та стійкого самозбереження.

Корупція має багато дефініцій але найпопулярнішим та найпростішим визначенням корупції є зловживання довіреною владою заради власної вигоди. Фундаментом кризи української державності є всеохоплююча корупція, яка просочилась в усі ланки суспільних відносин. Тіньова сфера скрізь і її не вдається приховувати від суспільства та міжнародних партнерів. На шляху країни постали два вороги, перший, це зовнішня агресія з боку Російської Федерації, а другий, внутрішній ворог – зростання корупції і чим більше країна тупцює на місті, тим міцніше вони об'єднуються між собою.

Корупція досягла такого рівня, що Україна здобула репутацію однієї з найбільш корумпованих країн світу. В щорічному індексі сприйняття корупції, в яких беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти міжнародної неурядової організації по боротьбі з корупцією Transparency International, в 2015 р. Україні вдалося заробити лише один додатковий бал, отримавши 27 зі 100 можливих та посісти 130 місце зі 168 позицій, сусідами України в групі аутсайдерів є Парагвай, Іран, Камерун, Нікарагуа та Непал.

Феноменом української корупції є тягар історичної спадковості у вигляді радянської ментальності і витоки корупції потрібно шукати з початку від набуття незалежності. Якщо спробувати систематизувати виникнення та розростання корупції в українському організмі, то можна виокремити два ключових фактори, по-перше, об'єднання бізнесу та влади, по-друге, суспільно-психологічний.

Останні роки країна знаходиться в стані турбулентності, безкінечна боротьба охопила всі гілки та інститути державної влади, місцевого самоврядування і є головною перепорою на шляху подальшого, демократичного розвитку України. Корупція в політичній ланці країни є головним чинником постійних криз і не дозволяє здійснити реформування в різних сферах життя. Корупція вважається сталою нормою поведінки в політичних колах. Поєднання бізнесу та влади починається від фінансування крупним капіталом діяльності партії, а потім владної структури, що спричиняє корумпованість влади та позбавляє владу суспільної підтримки. Адже в нашій державі партія створюється не на підставі ідеологічного чинника, а розглядається як технологічний проект, створений для проходження до владних структур.

Політика до влади приводить бізнес структура і його метою є не відстоювання державних інтересів, а створення комфортних умов для розвитку тіньового бізнесу та економіки, за даними різних джерел рівень тіньової економіки складає від 40 до 50% від ВВП. Також за додаткове заохочення політики виступають інструментом олігархів для боротьби між собою, останнім часом суспільство має змогу спостерігати за битвою компроматів.

Багаторічну боротьбу з корупцією перетворили в популізм та політиканство, засобом для політика, щоб залишитися в своєму теплому кріслі. Доказом того є створення трьох нових антикорупційних органів, Антикорупційне бюро (НАБУ), Антикорупційне агентство (НАЗК) і Спеціалізована антикорупційна прокуратура

(САП), а загалом в Україні діють шість державних органів які направлені на боротьбу з корупцією, тоді коли потрібно скорочувати кількість чиновників. За рахунок новостворених органів, навпаки відбувається зростання і це створює немале навантаження на бюджет держави. І взагалі вся ця боротьба нагадує замилювання очей для суспільства та одночасно інструмент для внутрішньої боротьби за ті ж самі корупційні потоки.

Отже, політична еліта неготова сприяти некорумпованому стилю поведінки у владній діяльності та не бажає переходити до повномасштабної реальної протидії корупції. Більшість державних діячів перетворили таке мистецтво, як політика, в боротьбу за вплив на бізнес і накопичування багатомільйонних статків.

Корупція роз'їдає вітчизняну науку та освіту, недостатньо високий рівень культури суспільства відбивається на темпах і масштабах розвитку корупції. Людина, народжена в Україні, з дитячого садочка та школи поглинає корупційні моделі виживання, згодом вона примножує свій досвід та поширює на інші сфери життя. Суспільство копіює аморальну модель поведінки представників влади, розрив у доходах між злодіями та чесними громадянами не є абстрактною проблемою, найбільший прибуток отримують корупціонери та хабарники, тоді як звичайні громадяни, позбавляються частини заробленого доходу. Несправедливий розподіл національного доходу між різними верствами населення ослаблює прагнення суспільства боротися з корупцією.

Ключовою частиною довгострокової стратегії розвитку країни є викорінення корупції. Своїм досвідом можуть похвалитися такі країни, як Сінгапур, Італія та найсвіжіший досвід вдалої боротьби з корупцією можна було спостерігати в Грузії.

Як вже зазначалося вище, в Україні одночасно діють шість державних органів, які направлені на боротьбу з корупцією, але ж кількість, це не означає якість. І в даному випадку можна запозичити досвід Сінгапуру і залишити тільки одне відомство, яке вже створено, Національне антикорупційне бюро України, в даному випадку перший крок повинен бути подібний до жаб'ячого стрибка, не розтягувати на роки, а швидко ліквідувати основні корупційні клуби. Здійснювати роботу антикорупційне агентство має в два етапи, жорсткий та м'який.

Для подолання корупції в Україні необхідно провести корінні реформи в державному апараті, не переформатування або латання основного закону України, а прийняття абсолютно нової Конституції. В контексті європейського досвіду необхідно проаналізувати державний конституційно-правовий статус президента та зробити висновки. Для того, щоб покласти край розбрату між гілками влади необхідно чітко визнати повноваження уряду та президента, де президент повинен мати церемоніальний статус. Чиновники та їх сім'ї мають позбавити недоторканності та змусити жити за коштами, примусити до електронного декларування доходів і витрат. Якщо чиновник приховує свої статки та яким шляхом вони були зароблені в роботу відразу повинна вступити антикорупційне агентство. І взагалі відійти від централізації влади, шляхом переміщення влади від центру на інші території до громад, всі регіони країни повинні мати змогу розвиватися в рівних умовах. Остаточно ліквідувати бюрократичні інститути радянського типу. Замість інститутів, які вже остаточно розклалися, створити сервісні центри які будуть надавати адміністративні послуги пересічним громадянам, бізнесу та іншим. Окрім політичних реформ, виникає нагальна потреба провести «революцію» в мізках населення. Ефективним методом для подолання корупції в думках звичайних людей може стати digital marketing. Інтерактивний маркетинг використовує всі можливі форми цифрових каналів для просування бренду, а брендом нашої країни повинна стати реальна боротьба з корупцією.

Таким чином, Україна має всі шанси стати яскравим прикладом країни яка, пододала корупційний вірус. До нашої країни прикуті погляди іноземних партнерів і користуючись їх порадами та досвідом, зцупивши зуби, робити справжні зміни. А головне, треба пам'ятати, що країна починається саме з тебе. Зроби сам, а потім вимагай від інших.

Я вважаю, що Україна може і повинна вивчати досвід інших країн та запозичувати найкращі та найефективніші шляхи боротьби з корупцією в державі. Найкращим способом боротьби з корупцією на персональному рівні є знання. Чим більше людина знатиме законодавство, механізми вирішення певного питання, тим більше вона буде захищеною від корупції. На законодавчому рівні закладено основні шляхи ефективної антикорупційної політики. Але практика показує певні проблеми, що заважають ефективній реалізації цієї політики. Складність подолання корупції сьогодні пов'язана ще з тим, що у таких протиправних діях зацікавлені не тільки представники органів влади, а й бізнесмени та пересічні громадяни. Люди схильні дати хабара, навіть коли в них не вимагають, з метою мати державне рішення на свою користь у найкоротші терміни. Необхідність вирішення цих та інших проблем обумовлюють подальші дослідження щодо вироблення ефективної антикорупційної політики.

Список використаних джерел та літератури:

1. [без назви]. URL: <http://puap.org/news-ua/1-news/89-prichinu-korupcii-v-ukraini-shlyahu-vikorinennya-korupcii-v-ukraini>
2. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
3. Указ Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки» від 21 жовтня 2011 р. № 1001/2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 29. – Ст. 13.
4. Безпалько А. Державна служба боротьби з економічною злочинністю на захисті економічних інтересів суспільства: історично-правовий аспект / А. Безпалько // Міліція України. – 2011. – № 7–8. – С. 16–19.
5. Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації. Вибрані праці: статті, аналітичні огляди, переклади (2003–2010) / С. І. Максимов. – Х. : Право, 2010. – 336 с.
6. Рікер П. Право і справедливість / П. Рікер ; [пер. із фр.] – К. : Дух і літера, 2002. – 216 с.

Ковтонюк Надія Петрівна

студентка групи П-9,

Житомирського торговельно-економічного коледжу КНТЕУ

Проблема децентралізації державного управління у сучасній Україні

Потреба децентралізації державного управління в Україні стоїть на порядку денному з перших років виникнення української державності. У вересні 1997 р. Верховна Рада України ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування, задекларувавши відданість європейським стандартам управління. З тих пір різними урядами було зроблено декілька спроб провести необхідні реформи, але в силу різних причин вони не увінчалися успіхом. Втілення в життя системних змін почалося

відразу після зіткнень на Майдані і зміни уряду на початку 2014 р. 1 квітня 2014 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [1].

Питанням децентралізації в Україні останні роки приділяється підвищена увага. Централізація і децентралізація є взаємодоповнювальними процесами управління соціальними системами. Але визначити найбільш прийнятний рівень співвідношення централізації та децентралізації окремі країни намагаються десятиліттями. За даними Світового банку, 63 із 75 трансформаційних країн і великих країн, що розвиваються, у середині 1990-х рр. здійснили кроки в напрямі децентралізації [5, с. 296].

Зараз у місцевих громадах України відсутня мотивація будь-що робити. Є багато проблем, які потрібно вирішувати, але місцеві службовці (наприклад, голови сілрад) не мають ані достатніх повноважень, ані ресурсів на втілення своїх проєктів. Та й навіть щось робити, якщо результат – обсяг збільшення прибутку місцевого бюджету – все одно спрямовуватиметься до Києва. Все це актуалізує тему дослідження і ставить перед нами завдання вивчити пройдені кроки на шляху реалізації української моделі децентралізації, визначити її особливості і проблеми втілення в життя.

В одних країнах ці процеси відбувались повільніше ніж в інших, що пов'язано було з наявністю передумов, різною чисельністю населення і його підтримкою планів уряду щодо територіальної децентралізації та зміни адміністративно-територіального устрою країни, досягнутим рівнем розвитку місцевого самоврядування на момент ухвалення рішення щодо збільшення рівня децентралізації.

Кожна децентралізована країна зробила свої кроки до децентралізації влади. Україна визначила п'ять власних кроків: 1. Визначити територіальну основу органів місцевого самоврядування та виконавчої влади. 2. Розмежувати повноваження між органами місцевого самоврядування різних рівнів. 3. Розмежувати повноваження між органам місцевого самоврядування та виконавчої влади. 4. Визначити потребу у кількості ресурсів на кожному рівні. 5. Зробити органи місцевого самоврядування підзвітними перед виборцями і державою [4, с. 62].

Згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні ці кроки включають також максимальне залучення населення до ухвалення управлінських рішень, сприяння розвитку форм прямого народовладдя; удосконалення механізму координації діяльності місцевих органів виконавчої влади. Для того, щоб ці кроки країною були пройдені, має бути відповідне забезпечення: законодавче, організаційне та суспільне.

Починаючи з 2015 р. уряд і парламент надали органам самоврядування великі права для добровільного утворення об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Центр сприяв цьому поки ще добровільному процесу наданням ОТГ частки національних податків і можливості отримувати державні фінанси для забезпечення реалізації соціальних функцій. Було запущено нову систему субвенцій місцевим бюджетам і надання доступу до коштів Державного фонду регіонального розвитку [6, с. 18].

ОТГ також можуть укладати між собою договори про співробітництво, чие законодавче регулювання є частиною реформи місцевого самоврядування. Такі договори дозволяють делегувати певні завдання та об'єднувати ресурси для реалізації спільних проєктів, спільно використовувати ту чи іншу інфраструктуру і створювати спільні виконавчі органи або підприємства для реалізації спільних завдань. Станом на перше півріччя 2018 р. понад 860 громад уклали 199 угод про співробітництво у сферах управління інфраструктурою, комунального господарства, освіти, охорони здоров'я, надання адміністративних послуг і деяких інших [7, с. 286].

До переваг об'єднання територіальних громад можна віднести наступні.

– Фінансові відносини об'єднаних громад стають прямими, тобто в обхід районного та обласного підпорядкування. У 2016 р. з державного бюджету об'єднаним територіальним громадам на розвиток інфраструктури було передбачено спеціальну субвенцію в розмірі 1 млрд. гривень. Щоб спростити процес отримання цих коштів, законодавцями була розроблена форма заявки та типову структуру плану соціально-економічного розвитку, необхідного для отримання субвенції. Ці кошти розподілилися між 159 об'єднаними громадами за чіткою формулою залежно від кількості сільського населення та площі громади.

– Об'єднаним громадам передаються функції державно архітектурно-будівельної інспекції важливі функції, пов'язані із введенням в експлуатацію об'єктів будівництва. Як очікується, це значно спростить відповідні процедури, дасть стимул демографічному, економічному, інфраструктурному розвитку.

У цей момент увага багатьох міжнародних донорських проектів прикута до об'єднаних громад. Їм запропоновано різну допомогу – від консультацій та навчання активу й посадовців до конкретних сум допомоги на різні проекти: центри надання адміністративних послуг, інфраструктурні проекти, енергозбереження тощо. Вже останніми роками в Україну з такою метою надійшло декілька десятків мільйонів євро, і цим гріх не скористатися просто зараз [2].

Проаналізувавши ці переваги, зможемо знайти відповіді на часті питання щодо того, чому абсолютно «не смертельно» приєднувати бідні громади. Земля і люди – справжнє багатство, а якщо скористатися можливістю відбудови інфраструктури, то ситуація з бідністю та відсталістю може в найближчій перспективі змінитися, бо укрупнитися стратегічно вигідно. Чому? Відповідь проста: ті громади, що спромоглися заохотити до об'єднання більшу кількість територій та людей, що проживають на них, мають кращий бюджет, бо в ньому залишається 60% податку на доходи фізичних осіб. Як правило, ті громади, що мають близько п'яти тисяч населення, уже не потребують дотацій. Але для того, щоб розвиватися, цього не достатньо, треба нарощувати потенціал і бути ще більшими.

Вагомим аргументом на користь об'єднання є й те, що інвестиції і субвенції розподілятимуться пропорційно залежно від площі та кількості населення, а не від економічної спроможності тих чи інших населених пунктів. Крім того, консолідаційні процеси нині створюють сприятливі умови для подальшого розвитку вітчизняної економіки [3, с. 70].

Попри перспективні перші результати процесу об'єднання громад, його все ще добровільний характер перетворюється на проблему. Він сповільнює передачу контролю над основними адміністративними важелями управлінським одиницям, достатньо великим для того, щоб ефективно надавати елементарні послуги населенню. На територіях, де ще не відбулися об'єднання громад, вони залишаються під адміністративною і фінансовою опікою районів та областей, чиї виконавчі органи не обираються демократично знизу.

Крім того, добровільність об'єднання в деяких випадках призвела до створення невеликих сільських ОТГ, які й після успішного об'єднання неспроможні ефективно здійснювати місцеве самоврядування. Разом із тим, процес об'єднання громад супроводжується феноменом своєрідної юридичної невидимості нових ОТГ. Через те, що Верховна Рада законодавчо не затвердила обов'язкового характеру їх утворення,

роль нових громад у системі місцевого самоврядування залишається поки невизначеною, а у відповідному законодавстві часто не згадується про ОТГ [2].

Не зважаючи на те, що Асоціацію об'єднаних територіальних громад утворено в листопаді 2016 р. і представлено в соціальних мережах, точного місця, прерогатив і ролі цього органу колективного представництва ОТГ у міжурядових відносинах також не визначено в законі. Відсутність нового правового режиму, що базується на очікуванні повсюдного утворення ОТГ, породжує невизначеність щодо того, яку нову роль відіграватимуть існуючі райони після того, як більшість їхніх функцій буде передано громадам. Крім того, внаслідок недостатньої юридичної ясності майбутньої структури територіального устрою України ускладнюються реформування в галузі освіти та реструктуризація національної системи охорони здоров'я. У 128 районах України досі не створено жодної ОТГ, а ще в 209 вони охоплюють менше половини території. Уряд України поки що не має чіткого бачення того, що робити з тими громадами, які так і не об'єднуються добровільно – а такі, безперечно, залишаться. Відтак розробка механізму примусового об'єднання нині виходить на порядок денний [7, с. 285].

Отже, головна мета децентралізації – зробити українців самостійнішими. Передача додаткових прав, а разом з тим і обов'язків, дозволить розвантажити «голову» центральної влади від місцевих проблем. Завдяки цьому керівники всеукраїнського рівня більше думатимуть про загальнодержавні проблеми і менше – про те, як витягнути гроші з місцевих бюджетів, не загубивши самі міста та села. В свою чергу, мешканці громад стануть ближче до влади, а влада – ближче до мешканців. Адже вона тепер не у Києві, а безпосередньо у адміністративному центрі громади. Віднині їх головам вже не вдасться перекидати відповідальність на абстрактний «Київ». Людям доведеться взяти створення міста (села, селища) своєї мрії у власні руки. Ми тільки вчимося керувати спільним, тому спочатку буде важко. Проте з часом з'являться перші успіхи; саме децентралізація, на наш погляд є важливим кроком до становлення в Україні справжнього громадянського суспільства та правової держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. «Європейська хартія місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування» № 1664-VII від 02.09.2014 р. // Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1664-18>.
2. [Без автора] Об'єднання громад // Децентралізація влади. URL: <http://decentralization.gov.ua/region>.
3. Білик Р. Р. Механізми та інструменти забезпечення економічної безпеки регіонів України в процесі децентралізації / Р. Р. Білик // Бізнес Інформ. – 2015. – № 9. – С. 67–72.
4. Денисов К. В. Децентралізація влади в Україні: адміністративні та бюджетні аспекти, національна безпека / К. В. Денисов // Бізнес Інформ. – 2015. – № 12. – С. 60–64.
5. Костенок І. Західні моделі місцевого самоврядування: перспективи та обмеження / І. Костенок // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – № 1. – С. 296–306.
6. Кругул Ю. Реформування місцевого самоврядування в Україні / Ю. Кругул, В. Батрименко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2016. – № 1. – С. 17–27.

7. Наконечний В. В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз / В. В. Наконечний // Теорія та практика державного управління. – 2014. – № 1. – С. 283–289.

Комар Катерина Олександрівна
магістрантка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Муніципально-правові аспекти вирішення окремих глобальних проблем сучасності

Кінець XX – початок XXI століття ознаменувався для світової спільноти необхідність пошуку нової парадигми загальноцивілізаційного поступу, яка сьогодні об'єктивізована у Цілях сталого розвитку 2016–2030.

Нераціональне використання природних ресурсів і, як наслідок їх значне виснаження, відсутність балансу між економічною та екологічною складовими надало «старт» негативним кліматичним змінам на планеті, відсутність раціональних моделей споживання і виробництва – це далеко не вичерпний перелік проблем, які потребують нагального вирішення.

Саме тому на сучасному етапі буття Світу, враховуючи тенденції глобалізації, постає питання майбутнього людства, де одним із пріоритетних напрямків є екологічний фактор.

При цьому варто зауважити, що значно актуалізуються пропонована тематика, насамперед, для індивіда та локальних груп (мікроспільнот). Зокрема в контексті функціонування механізму забезпечення муніципальних прав, в тому числі реалізації права на безпечне довкілля на муніципально-правовому рівні.

Серед авторів, які займалися вивченням окремих аспектів пропонованої проблематики варто виокремити Баймуратова М. О., Батанова О. В., Поповича Ю. Д., Кіндратець О. М., Герасимчука З. В., Вергуна А. М та інших.

Метою цієї статі є дослідження муніципально-правових аспектів у вирішення окремих глобальних проблем сучасності.

Поява глобальних проблем у різних сферах життєдіяльності свідчила про системний характер небезпечних змін, що виникали під впливом антропогенних чинників. Відповідь на нові загрози вимагала такого ж загальнопланетарного підходу, глобального мислення, спільних та узгоджених дій світового товариства.

Як відомо, загострення екологічних проблем у Світі спонукало Організацію Об'єднаних Націй (ООН) до розробки заходів охорони довкілля. Одна з перших Конференцій ООН з довкілля була проведена у 1972 р. (Стокгольм), яка активізувала уряди країн у вирішенні екологічних проблем. Так, розвитку набули такі соціально-правові сфери як екологічна політика, право на безпечне довкілля, з'явилися нові інституції державного управління – міністерства та відомства з охорони довкілля. Саме ООН вперше запропонувала і взяла на себе впровадження концепції сталого (збалансованого) розвитку.

У червні 1992 р. в Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН з питань навколишнього середовища й розвитку (саміт «Планета Земля»). Її учасниками були керівники 178 країн світу та представники 1600 неурядових організацій. В ході конференції було констатовано, що людство, оволодівши технічними засобами,

вилучило для своїх потреб із земних надр такі маси речовини, які біосфера не здатна переробити без порушення природної рівноваги.

Як стверджують деякі вчені, сам термін «sustainable development» вперше було використано у 1987 р. Всесвітньою комісією з довкілля та розвитку у звіті голови Міжнародної комісії з довкілля, прем'єр-міністром Норвегії Гро Харлема Брунтдланд під назвою «Наше спільне майбутнє». Сталий розвиток був визначений як розвиток суспільства, за якого задоволення потреб сучасних поколінь не має ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольнити свої потреби. Також було охарактеризовано поняття несталої території, тобто території, населення якої використовує ресурси швидше, ніж вони відновлюються, де відходів утворюються більше, ніж може бути утилізовано природним шляхом або використано для інших потреб людини [1, с. 16]. Тому представники різних напрямків теорії сталого розвитку називають основною ознакою такого розвитку збалансування потреб з ресурсними, екологічними можливостями територій [2].

Хоча, зважаючи на окремі наукові джерела, в тому числі й іноземні, варто зазначити, що вперше спроба визначення поняття стійкого розвитку була зроблена раніше. Так у науковому світі розробку категорії «стійкий розвиток» і відповідної концепції стійкого розвитку пов'язують з діяльністю членів Римського клубу – міжнародною групою вчених на чолі з Е. Печчеї, утвореною у 60–80-ті роки ХХ ст., коли порушення рівноваги екологічних систем стало головним предметом суспільного занепокоєння [3].

У вересні 2000 р. в межах сесії Генеральної Асамблеї ООН відбувся Саміт тисячоліття ООН. За результатами Саміту було схвалено Декларацію Тисячоліття [4], в якій представники країн визначили чіткі напрямки діяльності ООН у новому тисячолітті, а пріоритетним для більшості стала охорона навколишнього природного середовища.

Варто зазначити, що сьогодні існує ряд держав, які вже на шляху сталого економічного розвитку (США, Японія, країни Європейського Союзу). Але існують і ті країни, які гальмують світовий прогрес у вирішенні загальнолюдських проблем.

Одними із основних завдань сталого розвитку є збереження навколишнього природного середовища, раціональне використання природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього і майбутнього поколінь через побудову високоефективної економічної системи, що стимулює продуктивність, науково-технічний прогрес, соціальну спрямованість. Світовою спільнотою був визначений основний шлях вирішення поставлених завдань, а саме забезпечення сталого розвитку регіонів і поселень.

Застосування на рівні національного законодавства поняття «сталий розвиток» [5] детермінує можливість для подальшого аналізу і вдосконалення власне місцевих програм соціально-економічного розвитку з огляду на участь громади на усіх їх етапах (обговорення, ухвалення рішень, планування, реалізація, моніторинг і оцінка).

Слід зазначити, що рівень застосування принципів сталого розвитку на рівні функціонування місцевого самоврядування в Україні поступово зростає. Значним вкладом у процес впровадження підходу сталого розвитку на місцевому рівні стала діяльність ряду міжнародних програм, що працюють в Україні.

Принцип стійкого (збалансованого) розвитку та стратегічної орієнтації, який передбачає врахування інтересів майбутніх поколінь є мегатрендом сучасного європейського муніципалізму та муніципального права [8, с. 24]. Зважаючи на

євроінтеграційні прагнення України, що зумовлюють реформаційні перетворення у різних сферах життєдіяльності українського суспільства та організації органів публічної влади, в тому числі реформа місцевого самоврядування через децентралізацію влади, дають підстави вважати принцип стійкого (збалансованого) розвитку та стратегічної орієнтації одним із найвпливовіших факторів розвитку національного муніципалізму.

Громадяни стали активно реалізовувати своє право участі у вирішенні актуальних місцевих проблем, шляхом громадянського контролю за прийняттям рішень і виконанням певного рішення, прямого делегування місцевій громаді владних повноважень із конкретних питань, регулярних консультації (конференції) між владою і населенням, місцевих референдумів, участі у проектах локального розвитку.

Яскравим прикладом злагодженої роботи активної громадськості та органів місцевого самоврядування є Житомирщина. Розробкою концепції займаються фахівці міської ради, незалежні експертів та представники Німецького товариства міжнародного співробітництва («Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH») [9]. 17.05.2016 року між Житомирською міською радою та GIZ підписано Протокол про співробітництво у підготовці Концепції інтегрованого розвитку та різноманітних інвестиційних проектів через обмін досвідом з іншими містами.

Позитивним аспектом реалізації стратегічних програм розвитку територіальних громад буде підвищення дохідної частини місцевого бюджету за рахунок ресурсних надходжень, від сплати місцевих податків. Нормативно-правове сприяння зростанню числа підприємств, основною діяльністю яких є екологічне підприємництво і екобізнес є раціональним кроком муніципальної влади для реалізації цілей сталого розвитку на муніципальному рівні.

Отже, найважливішим аспектом при вирішенні екологічних проблем є забезпечення високого рівня екологічної свідомості громадян. Кожний житель має доступ до оволодіння інформацією і можливості повноцінної участі в житті суспільства. Для того щоб зменшити і вирішити глобальні проблеми, які торкаються усього світу – необхідно активізуватись кожному індивіду, як свідомому члену територіальної громади, суспільства і держави. Людина повинна зрозуміти, що її безпосереднє ставлення до проблеми є фундаментом стратегічних і дієвих рішень. Основи правової свідомості та належності до соціуму у людини повинні бути закладені ще з раннього дитинства. Далі, процес інтеграції індивіда - переходить до муніципальної громади. Це означає, що максимальна поінформованість людей повинна мати місце через усі можливі ресурси і сфери (інтернет, зовнішня реклама, телебачення). Наприклад, на місцевому телебаченні, після новини про забруднення річки, запустити ролик, що зміни можливі, завдяки участі громадян через розроблення проектів, залучення інвестицій.

Здійснення заходів для становлення системи екологічного менеджменту в Україні залежить від ступеня зрілості законодавчо-нормативної та організаційно-економічної бази, а також рівня розвитку екологічного світогляду суспільства. Стратегії місцевого, регіонального та національного розвитку повинні передбачати та комплексно вирішувати проблеми, зумовлені процесами глобалізації на відповідних рівнях: місцевому, регіональному на національному відповідно.

Список використаних джерел та літератури:

1. Трегобчук В. Екологобезпечна економіка: альтернативи немає / В. Трегобчук // Вісн. НАН України. – 1998. – № 3–4. – С. 15–21.
2. Dr. Allen L. Hammond. World resources 1992-93. A Report by the World resources institute in collaboration with The United Nations Environment Programme and The United Nations Development Programme. New York. Oxford – Oxford University Press, 1992. 385 p.
3. Бідзюра І. Філософське обґрунтування ідеї сталого людського розвитку / І. Бідзюра // Сучасна українська політика; Політики і політологи про неї. – 2004. – Вип. 5. – С. 181–189.
4. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621
5. Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. № 1359-XIV «Про затвердження Концепції сталого розвитку населених пунктів». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T991359.html
6. Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку України – 2020». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки» від 26 квітня 2003 р. № 634. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/634-2003-%D0%BF>
8. Батанов О. В. Тенденції розвитку муніципального права в умовах глобалізації / О. В. Батанов // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. Одеса. Південний регіональний центр НАПрН України. – 2016. – № 9. – С. 22–30.
9. Інтегративний розвиток Житомира 2030 р. URL: <http://2030.zhitomir.ua/> інтегрований розвиток Житомира 2030

Котвицька Ірина Валеріївна

магістрантка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Демократія участі: правовий аспект

На сучасному етапі в Україні триває муніципальна реформа, яка є органічною частиною адміністративної реформи та передбачає усунення недоліків, які істотно впливають на здійснення управлінської діяльності. Широкомасштабна реформа місцевого самоврядування зумовлює перерозподіл та більш чітке розмежування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, передачу функцій та ресурсів, фінансових і матеріальних, від держави до органів місцевого самоврядування відповідно до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування [6, с. 314].

За Конституцією України – Основним Законом – держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Ст. 140 Конституції України встановлено, що територіальна громада має право на здійснення місцевого самоврядування й може реалізувати це право як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування

[8, с. 10]. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Серед різних форм демократії дослідники та вчені виділяють як вищу так звану «партисипативну демократію» – коли громадяни беруть участь (participate, англ. – брати участь) у процесі прийняття управлінських рішень, зокрема й на місцевому рівні.

Разом з тим партисипативна демократія або демократія участі на місцевому рівні має як свої переваги, так і загрози (виклики), які потрібно враховувати у практичній діяльності [11, с. 155].

Деякі питання громадської участі, а також окремі механізми демократії участі та прямої демократії на місцевому рівні регулюються різноманітним законодавством. Серед головних можна назвати закони України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про органи самоорганізації населення», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про звернення громадян» та деякі інші [12, с. 36].

Об'єктивною причиною прагнення громадян до участі у житті держави/громади є те, що громадяни мають власні та спільні інтереси, реалізація яких інколи утруднена чи неможлива без такої участі. Наявність інтересів породжує бажання впливати на публічну владу, а для реалізації цього бажання потрібні відповідні механізми.

Стандартними і основними механізмами впливу громадян на владу є механізми представницької демократії: члени громади на місцевих виборах обирають своїх представників (депутатів, мерів тощо), уповноважуючи таким чином їх представляти інтереси усіх чи певної частини жителів відповідної громади [12, с. 28].

Однак, як показує практика, представницька демократія не може повною мірою забезпечити інтереси громади, а, тим більше, кожного її члена. Головним обмеженням представницької демократії є те, що вибори відбуваються періодично, а тому і вплив громадян на владу через механізм виборів є не постійним, а періодичним. У період між виборами можливості такого впливу суттєво обмежені. Без запровадження механізмів демократії участі, місцева демократія, у нинішньому її розумінні, є неможливою. Більш того, у сучасному суспільстві державі стає невигідно і небезпечно не залучати людей до суспільних справ. Пояснення доволі просте: люди й так рано чи пізно візьмуть участь у суспільних справах, однак така участь (якщо вона буде спонтанною) може мати деструктивний характер [11, с. 171].

Таким чином, залежність місцевого самоврядування від громади, а отже від кожного члена громади є природною, безпосередньою. Як наслідок, цілком природною є участь громадян у місцевому самоврядуванні [5, с. 22].

Для забезпечення впливу громадян на владу необхідно зосередитися не тільки на розширенні наявних форм безпосередньої демократії в Україні, закріплених у Конституції та законах України, а й на запровадженні нових. При цьому, зважаючи на європейський вектор розвитку нашої держави, має бути враховано аналогічний досвід країн – членів Європейського Союзу в цій сфері.

Конституційно-правове регулювання питань місцевого управління та самоврядування у різних державах світу є неоднаковим. Зокрема, в країнах із федеративним устроєм національні конституції можуть регламентувати місцеве управління досить докладно (Австрія, Бразилія, Мексика), а можуть тільки згадувати

про нього (ФРН) або взагалі не торкнутися цього питання, залишивши регулювання місцевого управління виключно на розсуд суб'єктів федерації (Австралія, Канада, США, Швейцарія) [7, с. 184].

Так, в Основному законі ФРН тільки констатується, що «у землях, округах і громадах народ повинен мати представництво, утворене загальними, прямими вільними, рівними і таємними виборами» (п. 1 ст. 28) [1, с. 365]. У США повна залежність і похідність місцевих органів від штатів була сформульована ще у 1868 р. верховним суддею штату Айова Дж. Діллоном: «Муніципальні корпорації зобов'язані своїм утворенням і здобувають усі свої права і повноваження від легіслатур штатів», т.зв. «правило Діллона». [4, с. 257]. Положення, які регулюють місцеве управління, містяться в конституціях усіх штатів. Але ступінь урегульованості різних аспектів місцевого управління в окремих штатах неоднакова.

Наприклад, конституції Алабами, Делаверу та Міссісіпі містять невелику кількість норм, які стосуються місцевих органів. І, навпаки, у конституціях Аляски, Іллінойсу та інших штатів закріплені не тільки основні принципи діяльності місцевих органів, але й норми, які регламентують внутрішню організацію муніципалітетів [11, с. 140].

Заслуговує на увагу той факт, що в Основних законах таких унітарних держав, як Данія та Норвегія про місцеве управління взагалі нічого не сказано. Лаконічні в цьому питанні конституції Грузії та Франції. Водночас у новітніх конституціях інших країн місцевому управлінню присвячені цілі розділи (у хорватській – розділ «Устрій місцевого (локального) самоврядування», у болгарській – «місцеве самоврядування і місцева адміністрація», чеській – «Територіальне самоврядування» [3, с. 11].

Водночас національне законодавство цих країн передбачає різних суб'єктів ініціювання таких референдумів: за народною законодавчою ініціативою (Італія, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словенія, Угорщина) [7, с. 279]; за ініціативою президента (Франція); парламенту (Австрія, Литва, Люксембург), певної кількості членів парламенту (Греція, Данія), кількох названих суб'єктів (наприклад, Португалія, де президент приймає рішення про проведення референдуму на підставі пропозиції парламенту чи уряду) [12, с. 14]. Разом з тим в окремих країнах народна законодавча ініціатива поряд з іншими обмеженнями національного законодавства щодо референдумів також обмежується: правом парламенту вирішувати питання про доцільність проведення референдуму за народною ініціативою (Польща, Угорщина) чи правом парламенту ухвалити законопроект до винесення його на загальнодержавний референдум (Італія, Мальта) [7, с. 219].

Враховуючи викладене, є доцільним надалі розвивати співробітництво України з іншими країнами та міжнародними організаціями, які володіють значним досвідом у галузі партисипативної демократії, в тому числі й на місцевому рівні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бюджетный федерализм: опыт развитых стран. Сборник обзоров / [отв. ред. : В. А.Зубенко, О. Б. Осколкова. – М. : Изд-во ИНИОН РАН, 1996. – 80 с.
2. Вайль И. М. Австралия: федерализм и высшие органы власти. / И. М. Вайль. – М. : Наука, 1970. – 245 с.
3. Абрам'юк І. Врегулювання механізмів участі громадян в управлінні громадою / І. Абрам'юк, А. Ткачук. – К. : Легальний статус, 2011. – С. 22–24.
4. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн : [підруч.] / А. З. Георгіца. – Тернопіль : Астон, 2003. – 432 с.

5. Доповідь про стан розвитку громадянського суспільства в Україні / [А. В. Єрмолаєв, Д. М. Горєлов, О. А. Корнієвський та ін.]. – К. : НІСД, 2012. – 48 с.
6. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : [підруч.] / [за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого]. – К. : НАДУ, Вид-во «Фенікс», 2010. – 375 с.
7. Италия: Конституция и законодательные акты. – М. : Прогресс, 1988. – 331 с.
8. Конституція України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
9. Організація представницьких органів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах : [наук. розробка] / [авт. кол. : О. Д. Лазор, Х. М. Кохалик та ін. ; за наук. ред. О. Д. Лазор]. – К. : НАДУ, 2009. – 44 с.
10. Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні / [під ред. В. В. Толкованова. – К. : Крамар, 2011. – 199 с.
11. Розвиток місцевого самоврядування в Україні : [посіб. для новообраних депутатів місцевих рад] / [уклад. : І. Буднік, С. Герасимчук, О. Грязнова та ін.]. – К. : ГО «Молодіж. Ініціатива», 2002. – 108 с.
12. Федеративная Республика Германия. Конституция и законодательные акты. – [пер. с нем.] / [Т. Г. Морщакова В. Е. Чиркин, и др.]. – М. : Прогресс, 1991. – 472 с.

Кужим Катерина Олегівна
студентка III курсу
Полтавський юридичний коледж
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

Рішення Європейського суду з прав людини: місце у правовій системі України

На сьогодні відомо, що гарантування прав людини є одним із пріоритетних напрямків державної політики, що забезпечується національним механізмом захисту прав людини. Відповідно до статті 55 Конституції України кожен має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до органів міжнародних організацій чи відповідних міжнародних установ, учасницею або членом яких є наша держава. Актуальність даної теми дослідження полягає в тому, чи реально рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) мають вплив в Україні як джерело права.

23 лютого 2006 р. Верховна Рада України прийняла Закон України № 3477-IV «Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до якого при розгляді справ судами України практика ЄСПЛ має використовуватися як джерело права [1]. Належне положення спрямовано на реалізацію цієї конституційної норми та норм Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. Верховна Рада України 17 липня 1997 р. ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та її протоколи №1, №2, №4, №7, №11. У такому випадку цей документ вважається міжнародним договором, який передбачає обов'язок нашої країни визнавати рішення Суду як джерела юридичного права та виконувати рішення, винесені проти України [2, с. 83]. Також відомо, що 16 вересня 2014 р. наша держава ратифікувала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом і ця подія заклала основи для початку нового етапу процесів євроінтеграції, тому досвід ЄС, особливо в частині прецедентного права, є надзвичайно значним для України.

Нині в судовій практиці України відомі випадки, коли українські суди посилалися на практику Суду як на джерело права при винесенні рішень. Наша держава посідає четверте місце за чисельністю звернень громадян до ЄСПЛ. Найбільше оскаржуються заяви, що стосуються повторюваних правопорушень (порушення права на життя, невиконання рішень національних судів, безпідставне тримання під вартою, затягування судових процесів, тортури тощо) [3].

Однак статистичні дані свідчать про сумну практику виконання цих рішень. Станом на 31.01.2017 при розгляді в Суді перебуває 84 300 скарг, з яких 18 650 подано проти нашої держави. Виконання рішень, як відомо, здійснюється в добровільному (самостійному) порядку, без заходів примусового виконання, коштом Державного бюджету України. Проте в бюджеті України закладаються кошти, які є значно більшими, ніж суми виплат, які повинні бути проведені за провадженнями, відкритими за рішеннями ЄСПЛ. Це також слугує однією з причин невиконання рішень ЄСПЛ в частині виплати відшкодування [5, с. 66].

Прикладом вищевказаного може служити справа «Вишняков проти України», яка мала відношення до його права бачити малолітню доньку після розлучення. Про це йдеться у прес-релізі суду від 22 липня 2018 р. Так, у 2009 р. національні суди гарантували Сергію Вишнякову право бачити його дворічну дочку всього три рази на рік. Вишняков поскаржився ЄСПЛ, зокрема, на невиконання національними судами рішення суду, яке дало йому право доступу до своєї дочки. Скарга українця була розглянута відповідно до статті 8 Європейської конвенції з прав людини – право на сімейне життя. ЄСПЛ встановив порушення статті і постановив виплатити 7 500 євро на компенсацію за моральну шкоду і 1 000 євро на покриття витрат. Таким чином, інформація про саме факт виграшу справ громадянами України у Європейському суді є досить позитивним явищем та має стимулювати інших осіб на звернення до даного суду, навіть у тому разі, коли особі усіма судовими інстанціями в Україні було відмовлено у задоволенні її вимог.

Якщо говорити про зарубіжний досвід впливу рішень ЄСПЛ на національні правові системи, то порядок їх виконання характеризується певними особливостями. Наприклад, така держава, як Німеччина вважає за необхідне виконувати не тільки ці рішення, які винесені стосовно неї, а й інтегрувати у свою правову систему рішення, що стосуються інших країн. Процедури виконання рішень ЄСПЛ у цілому формалізовані законодавчими та підзаконними актами, що визначають компетенцію і порядок роботи різних органів влади. При цьому найбільш деталізовані питання виплати компенсації. Це здійснює федеральне міністерство фінансів. Якщо при порушенні Конвенції були повністю або частково винні органи земель, федеральне міністерство фінансів може повністю або частково вилучити витрачені на виплату компенсації кошти з бюджетів земель. Як бачимо, залучення фінансових органів сприяє ефективності виконання рішень ЄСПЛ [4, с. 56].

Тому можна запропонувати такі напрямки вдосконалення національно-правового механізму реалізації рішень ЄСПЛ, зокрема:

- реформування конституційних засад виконання міжнародно-правових зобов'язань України (визначення не тільки статусу міжнародно-правових договірних норм, але й співвідношення та взаємодії національного права України та міжнародного права);

- приведення у відповідність законодавства України, уніфікуючи його норми шляхом встановлення примату міжнародного права;

– внесення змін до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», що стосуються невиконаних положень.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що прийняття Верховною Радою Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» має важливе значення для правової системи нашої держави, зокрема виступає як офіційна форма роз'яснення головних (невідчужуваних) прав людини, закріплених і гарантованих Конвенцією, яка є частиною національного законодавства, а тому – джерело законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні та інструмент зближення правової системи України з правовою системою країн Європейського Союзу, що дає можливість упорядкувати законодавство України відповідно до європейського.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 червня 2006 р. / Відомості Верховної Ради України. К. : Парлам. вид-во, 2006. № 30, с. 260 (Закони України).

2. Левченков О. І. Вплив процесів глобалізації та євроінтеграції на ефективність регулювання суспільних відносин в Україні / О. І. Левченков // Бюл. Мін. юст. України. – 2014. – № 2 (148). – 83 с.

3. Проблеми виконання рішень Європейського суду з прав людини: необхідність системного аналізу та впровадження // Матеріали круглого столу «Національні механізми виконання рішень Європейського суду з прав людини: роль судової гілки влади» 22 листопада 2016 року. URL: Офіційний сайт Вищої Ради правосуддя: <http://www.vru.gov.ua/news/1880>.

4. Чижмарь К. І., Журавльов Д. В. Рішення Європейського суду з прав людини 2016–2017 : [прак. посіб.] / К. І. Чижмарь, Д. В. Журавльов. – Харків : Центр навчальної літератури, 2018. – С. 56–63.

5. Шаповал В. Д. Практика застосування рішень Європейського суду з прав людини в Україні та країнах Європи / В. Д. Шаповал // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право, 2016. – Вип. 38(1). – С. 66–70.

Кулаксіз Цветеліна Сергіївна
студента навчально-наукового юридичного інституту,
Національний авіаційний університет

Реалізація та захист конституційного статусу особи і громадянина в Україні

Дотримання та забезпечення конституційного статусу особи у суспільстві та громадянина у державі є невід'ємною частиною демократичного розвитку суспільства та високого рівня правової системи. Тому це питання потребує детального дослідження та виявлення напрямків вирішення в незалежній Україні.

Правовий статус – це юридично закріплене положення людини і громадянина у суспільстві. Виокремлюють загальний (конституційний), спеціальний (родовий, видовий, професійний) та індивідуальний (персоніфікований) правовий статус.

Загальний правовий статус, порівняно із спеціальним та індивідуальним статусом, є більш стабільний, тобто не так часто змінюється, як інші. Основою загального правового статусу є конституційні права та свободи. Вони мають важливе значення для людини, але не вичерпують усього різноманіття регулювання правових відносин, які характерні для галузевого, відомчого й індивідуального регулювання правових відносин, що є індивідуальним і спеціальним правовим статусом людини [1, с. 131].

Проблема захисту конституційного статусу людини і громадянина як загального правового статусу, що визначає основні права і свободи особи, на даному етапі є дуже актуальною. Оскільки Україна є державою, в якій проголошується, що людина, її життя, честь та гідність є найвищою соціальною цінністю, то проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття набули, можна стверджувати без перебільшення, світового, глобального значення і вийшли на перше місце у міжнародній системі критеріїв оцінювання рівня розвитку демократії у певній державі та суспільстві [2, с. 28].

Вивчення проблем захисту конституційного статусу особи крізь призму верховенства права є особливо важливим на сучасному етапі розвитку Української держави. Головним стає реалізація основних прав та свобод людини та громадянина. Ефективне виконання покладених на державу завдань можливе за наявності всебічного та повного виконання конституційного принципу верховенства права. В Україні існує низка проблем у сфері захисту конституційного статусу особи. Вивченням питання захисту основних прав і свобод людини і громадянина, виявленням проблем неналежного функціонування апарату забезпечення статусу особи займалися А. Ю. Олійник, С. Д. Гусарев, О. В. Зайчук, С. С. Алексєєв, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, М. І. Хавронюк, В. Ф. Погорілко та інші.

Система конституційних прав і свобод людини і громадянина в теоретичному аспекті охоплює максимально можливий спектр прав і свобод, їх захист і реалізацію.

До проблем реалізації прав і свобод людини та громадянина слід віднести: низький рівень свідомості і правової культури; низький рівень дотримання правопорядку; нерівноправність гілок та органів державної влади; відсутність чіткої структурованості громадянського суспільства.

Головна проблема полягає у відсутності належного практичного виконання регламентованих норм. Реалізація наданих особі прав та свобод є складним процесом, що включає в себе механізм та форми реалізації права. Механізм реалізації прав людини визначається як діяльність суб'єкта права, зобов'язальної сторони, законотворчого органу, правозастосовного органу та наявні юридичні норми, які регулюють їх діяльність [3, с. 185]. У наш час ці елементи перебувають в критичному стані, вони потребують реформування та налагодження функціонування.

Виникає питання, чи існують засоби і методи для реформування механізму захисту основних прав та свобод людини та громадянина. Звичайно, є, і вони є загальновідомими. Одним з таких методів є застосування і визнання верховенства права у всіх сферах суспільного життя. Побудова відносин у будь-якому напрямку повинна формуватися на загальних принципах визнання основних прав та свобод людини та громадянина. Будь-яка організація, установа, підприємство повинні забезпечувати неухильне дотримання та захист конституційного статусу особи, тобто гарантувати їй наявні права та свободи, незалежно від статусу особи у суспільстві, її матеріального становища, фізичного стану, інтелектуальних можливостей та індивідуальних рис.

Під час характеристики принципу верховенства права робиться наголос на права людини. Ці два явища взаємопов'язані і не можуть існувати один без одного. У разі неналежного функціонування одного аспекту з ладу виходить інший.

Головатий С. стверджує, що практикою Європейського суду з прав людини доведено існування нерозривного зв'язку між принципом верховенства права та принципом прав людини. Європейська Конвенція з прав людини та практика Європейського суду з прав людини переконливо доводять необхідність прийняття ідеї невіддільності прав людини від верховенства права: без захищених прав людини не існує верховенства права, а без верховенства права неможливо досягти захищеності прав та основоположних свобод людини. Саме верховенство права як феномен формування оптимальної збалансованості суспільних, особистісних і державних відносин надає можливість кожній особі реалізувати в повному обсязі власні права і свободи [4, с. 27].

У цій сфері міжнародні співтовариства накопичили достатній досвід втілення верховенства права у державах з розвиненими правовими системами та демократичними формами функціонування. Головною метою має бути адаптація даних цінностей у нашому суспільстві. Яким би складним не був цей етап, але лише за умов його належного втілення, ми зможемо розраховувати на захист прав людини.

Варто зазначити, що належний захист і реалізація конституційних прав і свобод людини та громадянина можливі лише за умов дотримання принципу верховенства права як основоположної складової правової держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Недибалюк В. Д. Особливості механізму реалізації права людини на повагу до її гідності / В. Д. Недибалюк // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 3. – С. 131–135.
2. Сущенко В. М. Проблеми реалізації та захисту прав та свобод людини та громадянина в Україні / В. М. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. Том 129. Юридичні науки. – 2012. – №2. – С. 28–31.
3. Проблеми реалізації прав та свобод людини та громадянина в Україні / [за ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук]. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2007. – С. 185.
4. Козюбра М. І. Права людини і верховенство права / М. І. Козюбра // Право України. – 2010. – № 2. – С. 24–35.

Ткач Тетяна Олександрівна

студентка 2 курсу,

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Проблематика втручання штучного інтелекту в особисте життя людини

Штучний інтелект все частіше використовується в нашому повсякденному житті і проникає в багато сфер діяльності. Існують застереження щодо алгоритмів та методів обробки автоматизованих даних їх непрозорість та непередбачуваність, а тому посилення впливу на конкретні права людини.

Протиріччя між перевагами технологій штучного інтелекту та обмеженнями прав людини особливо проявляються в області недоторканності особистого життя.

Право на невтручання в особисте життя – основоположне право людини, необхідне для безпечного та гідного життя. Однак у цифровому просторі, при використанні програм та соціальних мереж, збирається величезна кількість персональних даних (з нашим дозволом або без нього), які можуть бути використані для створення нашого профілю та прогнозування нашої поведінки. Ми повідомляємо інформацію про своє здоров'я, політичні переконання, сімейне життя, навіть не усвідомлюємо, хто буде користуватися цими даними, з якою метою і яким чином.

Проблемні аспекти цієї тематики досліджували такі вчені, як: А. Осонд, Б. Мітельштадт, Т. Барт, Ю. А. Шрейдер, О. Е. Радутний тощо.

Метою роботи є дослідження сучасного стану прав людини в епоху штучного інтелекту.

Завданням роботи є аналіз наукової літератури, що стосується питань порушення штучним інтелектом права людини на недоторканність особистого життя, визначити засоби та методи за допомогою яких здійснюється таке втручання.

Алгоритми полегшують процес збору, обробки та відновлення великої кількості даних, але це може понести за собою серйозні наслідки для реалізації права на недоторканність приватного життя, включаючи право на захист даних, як це передбачено статтею 8 ЄКПЛ. Відповідно до пункту 6 преамбули Регламенту Європейського парламенту та Ради №2016/679 від 27.04.2016 «Про захист фізичних осіб про обробку персональних даних і вільне переміщення цих даних» і відміні Директиви №95/46/ЄС, швидкий розвиток технологій і глобалізація зумовили виникнення нових проблем для забезпечення захисту персональних даних.

Алгоритми використовуються в режимі онлайн-відстеження та профілізації осіб, чий шаблон перегляду записується за допомогою файлів «cookie» та подібних технологій, таких як цифровий відбиток, збір пошукових запитів. Крім того, дані про поведінку обробляються від смарт-пристроїв, таких, як місцезнаходження та інші дані датчиків через додатки на мобільних пристроях, що підвищує застереження щодо конфіденційності та захисту даних. Застосування онлайн-відстеження та профілювання також використовуються на основі цільової реклами у профілі передбачуваних людей. Тут згода користувача має важливе значення. Дослідження в Берклі 2012 р. встановили, наприклад, що використання приватних інвазивних технологій відстеження, які користувачі не можуть спостерігати (наприклад, цифрові відбитки пальців та поведінкові дані, що створюються датчиками) збільшують застереження споживачів та зростаючу практику видалення або відключення cookie [1, с. 273].

При цьому порушення прав людини на приватність може бути пов'язана з побічними ефектами для досягнення певних цілей, які відповідають суспільному інтересу. А. Осонд та Уільям Уелсер-IV відзначають, що зростання використання алгоритмів штучного інтелекту правоохоронними органами може викликати занепокоєння щодо охорони основоположних прав громадян, пов'язаних з приватністю, навіть якщо вони використовуються, наприклад, для ідентифікації користувачів, яким загрожує самогубство, і надання їм підтримки, проте для інших індивідів це буде посяганням на приватне життя і свободу думки [2, с. 23].

Б. Шермер відмічає два основних способи використання алгоритмів, які можуть привести до порушення прав людини на приватність: 1. Передача даних, які зібрані штучним інтелектом, третім особами, як за власною ініціативою, так і в результаті злому чи обману алгоритму третьою особою. 2. Безпосереднє використання штучного

інтелекту третіми особами проти інших осіб для збору і обробки даних про них чи спостереженням за ними [4, с. 241].

Вирішення проблем і загроз, що виникають із використанням технологій та штучного інтелекту потребують більшої регламентації, для уникнення посягання на права людини. В пункті 4 преамбули Регламенту Європейського парламенту і Ради №2016/679 від 27.04.2016 «Про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних і відміні Директиви №95/46/ЕС» відзначається, що обробка персональних даних повинна використовуватись для потреб людства, і право на захист персональних даних не є абсолютним правом, його потрібно розглядати з точки зору його функції у суспільстві і балансу з іншими фундаментальними правами людини. Для забезпечення реалізації політики, яка дозволяє кожному індивіду мати доступ до інструментів, що надають можливість здійснювати контроль над мінімальним обсягом даних, які можуть ідентифікувати особу, яка дозволяє кожному індивіду мати доступ, управляти і контролювати яким чином його дані стають загальнодоступними, створення програм, націлених на навчання індивідів управляти своїми персональними даними та ідентичністю.

За словами А.Подшибякіна, питання, пов'язане з появою штучного інтелекту, має більше філософський характер: як сконструювати алгоритм таким чином, щоб ніхто не міг отримати з її допомогою перевагу над іншими людьми і щоб штучний інтелект не повернувся проти людства, а навпаки допомагав йому.

На рівні міжнародного права, у пункті 8 Рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи №2102(2017) від 28.02.2017 «Злиття з технологіями, штучний інтелект та права людини» ПАРЕ закликав Комітет Міністрів доручити відповідним органам Ради Європи розглянути питання, як штучний інтелект та інші пов'язані з ним наслідки в генетиці і геноміці, неврології впливають на права людини, також було запропоновано розробити керівні принципи з питань усилення прозорості, підзвітності, здійснення регулювання з питань розробки технологій і штучного інтелекту, які повинні у повній мірі виражати повагу до всіх прав людини. У пункті 9.3 Рекомендації ПАРЕ відмічена необхідність забезпечення підконтрольності штучного інтелекту людиною [3].

Алгоритм штучного інтелекту повинен з самого початку бути розробленим таким чином, щоб забезпечувати повагу і дотримання прав людини і основоположних свобод, людської гідності, повинен бути гарантовано безпечним під час його експлуатації та після.

В даний час ведеться модернізація Конвенції Ради Європи 1981 р. «Про захист фізичних осіб щодо автоматичної обробки персональних даних» у відповідності до технологічної еволюції та подальшого визначення прав штучного інтелекту та щодо наслідків для права на приватність, сучасні інструменти для збору, обробки, звітності та профілювання даних. Стаття 8 проекту модернізованої конвенції встановлює чітке право кожної особи не піддаватися рішенням, що суттєво впливає на особу, спираючись лише на автоматизовану обробку даних без врахування його поглядів.

«Рекомендації щодо захисту фізичних осіб стосовно обробки персональних даних у світі великих даних», нещодавно прийняті Комітетом («Про захист фізичних осіб стосовно автоматичної обробки персональних даних») надають загальну основу для застосування відповідної політики та заходи щодо подальшого впровадження принципів захисту даних у контексті глобальних даних. Особливе занепокоєння викликає використання таких даних, як збирання інформації, що містяться в

особистих профілях. Профілювання само по собі означає екстраполяцію даних, доступних на Інтернет через процеси автоматичного збору інформації та наступного створення та застосування профілів. Техніка профілювання може принести користь індивідам, і наприклад, для кращої сегментації ринку або для аналізу ризиків та шахрайства. Рекомендація Ради Європи про профілювання розглядає ризик того, що профілі, приписані суб'єкту даних, дозволяють генерувати нові дані, в тому числі через агрегацію даних. Цю інформацію можна потім видобути через використання алгоритму, що створює ризик широкомасштабного спостереження («data-veillance») приватними суб'єктами та урядами (Rubinstein, Lee, and Schwartz 2008). Цей погляд повторила Рада з прав людини ООН, яка 22 березня 2017 р. відзначила, що «автоматична обробка персональних даних для індивідуального профілювання може призвести до дискримінації чи рішення, які в іншому випадку можуть вплинути на здійснення права людини, включаючи економічні, соціальні та культурні права». [5, para. 2]

Отже, однією з ключових особливостей, пов'язаних з функціонуванням штучного інтелекту, є їх здатність збирати, накопичувати і обробляти великі масиви даних, навіть без відома особи, оскільки відслідкувати алгоритми майже неможливо. На сучасному етапі правове регулювання у сфері використання технологій штучного інтелекту знаходиться на стадії становлення, тому певних досягнень у практичній реалізації конкретних заходів, направлених на забезпечення та захист прав людини немає.

Список використаних джерел та літератури:

1. CJ Hoofnagle «Behavioural Advertising: The Offer You Cannot Refuse» (2012) 6 Harvard Policy & Law Review. – P. 273–296.
2. Osoba O.A., Welser-IV W. The Risks of Artificial Intelligence to Security and the Future of Work [Риски искусственного интеллекта для безопасности и будущего трудовых отношений]/ RAND Corporation. – 2017. – P. 8.
3. Recommendation № 2102 (2017) of Parliamentary Assembly of the Council of Europe «Technological convergence, artificial intelligence and human rights», 28 April 2017
4. Schermer B.W. Software agents, surveillance, and the right to privacy: a legislative framework for agent-enabled surveillance – Leiden: Leiden University Press, 2007. – xiv; P. 1011. URL: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/21094/schermer.pdf?sequence=1>
5. U. N. Human Rights Council Resolution on the Right to Privacy in the Digital Age, U.N. Doc. A/HRC/34/7, 23 Mar. 2017, para.2

Ткаченко Євгенія Миколаївна

студентка,

Національний авіаційний університет

Обмеження прав людини на українських землях в XVI столітті

Права людини є складним та багатовимірним явищем. На різних етапах державотворення України проблема прав людини залишалась за своїм характером філософською, політико-правовою та релігійно-етичною.

На шляху утвердження прав і свобод людини український народ пройшов тернистий шлях, обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на все більше коло осіб та відносин між ними. Адже саме боротьба за права людини, за її свободу ставала поштовхом до масштабних змін у суспільно-політичному житті країни, вела до нового осмислення ролі людини у відносинах з суспільством та державою.

У процесі зростання феодального землеволодіння, утвердження фільваркової системи господарювання відбувалося зближення між різними категоріями селянства, а його феодальна залежність поступово переросла та юридично оформилася у кріпацтво.

Суть кріпацтва полягала в прикріпленні селян до землі, запровадженні обов'язкових селянських робіт на пана – панщини, остаточному обмеженні громадянських прав і свобод селянства. І та II Литовські Статути (1529 та 1566 рр.) обмежили право власності селян на землю. «Устава на волоки» 1557 р. встановила дводенну панщину, значно обмежила права селян щодо зміни місця проживання, тобто юридично закріпила належність селян феодалові.

Останнім акордом у законодавчому оформленні кріпосного права стали Артикули польського короля Генріха Валуа 1573 р. та III Литовський Статут 1588 р. Відповідно до цих документів тривалість панщини визначалася волею пана; селяни позбавлялися прав розпоряджатися своїм майном, заповідати або ж відчужувати його без дозволу феодала; шляхтич отримав право карати на смерть своїх кріпаків; селян-утікачів розшукували протягом 20-ти років [1].

Аграрну реформу Великого князя литовського і короля польського Сигізмунда II Августа, відому під назвою «Устава на волоки», проводили у великокнязівських володіннях на території Литви, Західної Білорусії та частково на території України.

«Устава на волоки» була затверджена у квітні 1557 р. королем Польщі. Вона передбачала реалізацію на землях Великого князівства Литовського реформування аграрної та фінансово-податкової галузей. Цей правовий документ складався з 49 артикулів (статей), слабко пов'язаних одна з одною. Деякі статті були об'єднані в тематичні блоки. Більшість положень Устави містили загальні міркування щодо основ аграрної політики в регіоні та практичні поради стосовно реформування систем землеволодіння та землекористування. Реалізація реформи мала, передусім, сприяти раціоналізації господарств великих землевласників та збільшенню їх доходності. Внаслідок здійснення заходів, передбачених Уставою, мав відбутися територіальний і організаційний поділ землеволодінь селян і поміщиків на феодальні господарства у формі фільварків та селянські сімейні наділи – волоки. Особливістю «Устави на волоки» було те, що основні її положення були спрямовані на розрив з оброчною системою землекористування, яка існувала до цього, і мали загальнодержавний характер. Дослідники зазначають, що чимало артикулів Устави було складено під впливом аграрних перетворень, здійснених матір'ю короля Боною Сфорцею Арагонською у межах Пінського та Клецького князівств протягом 1552–1555 рр. [3, с. 14].

За задумом ініціаторів реформи «Устава на волоки» мала сприяти ліквідації ситуації, за якої володіння Великого князя розривалися володіннями інших феодалів. Задля цього під фільварок відводили найкращі землі, причому так, щоб була одна велика площа; під селянські волоки – найгірші землі на окраїні маєтку Кожному

селянському двору виділялося, як правило, три смуги, кожна площею в 10–11 моргів (по одній на трьох різних полях), що дорівнювало в цілому волоці. Таким чином, примусово запроваджувалась трипільна система землеробства. Селянин міг прийняти виділену йому волоку або не прийняти. В останньому випадку, вже без землі, він міг перейти в іншу великокнязівську волость, у володіння іншого феодала чи до міста. Орні землі й луки кожного селянського двору вимірювалися і записувалися в інвентар – реєстр. Селянин не мав права розширяти свій наділ. Волока становила ту одиницю, з якої селянський двір мусив виконувати всі феодалські повинності. Для обробки однієї волоки у фільварку залучалися селяни з семи волок, причому кожна селянська волока повинна була відробити два дні панщини на тиждень. Аграрна реформа 1557 р. прикріпила селян до наділів і повністю позбавила їх земель та права придбання. Селяни перетворювалися на кріпаків і мусили відбувати панщину, яка стала головним способом їх жорстокої експлуатації [1].

Не менш важливу роль у процесі закріпачення українського селянства зіграв і документ Генріха Валуа, короля польського та Великого князя литовського. Цей документ був відомий під назвою «Артикули» та виданий у 1573 р. Згідно з «Артикулами», з волі пана запроваджувалася необмежена панщина в маєтках, що ще більше поглибило закріпачення селянства.

Вирішальним у процесі поневолення українського селянства став III Литовський Статут 1588 р. Цей документ всебічно регулював суспільні відносини, містив досконалі на той час норми державного, адміністративного, цивільного і кримінального права.

У Статуті юридично закріплювалося панівне становище шляхти, оформлялося остаточне закріпачення більшості селянства. Згідно з документом, селянин, який прожив на землі власника десять років, ставав кріпаком. Власник регламентував тепер усі повинності своїх селян, розпоряджався їх майном, життям, отримував нероздільне право вчиняти суд та кару над ними. Статут мав чималий вплив на законодавство сусідніх держав, був чинним як офіційний збірник законів в Україні-Гетьманщині і діяв на українських землях до середини XIX ст. [2, с. 133].

Отже, узагальнюючи та підсумовуючи вищевказане, слід зазначити, що права українського народу протягом тривалого часу дуже звужувались, обмежувались, а в деяких випадках взагалі не бралися до уваги. Але, не дивлячись ні на що, Україна змогла стати, врешті-решт, незалежною, демократичною, правовою країною. Та, на жаль, сучасний етап розвитку держави демонструє деякі прояви обмеження прав українців, тому аналіз їх функціонування та винайдення нових засобів розширення прав людини є одними з основних завдань держави та громадянського суспільства в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Становище різних категорій українського селянства: обезземелення та поступове закріпачення. URL: <https://studfiles.net/preview/5602185>.
2. Іванов В. М. Історія держави і права України : [підруч.] / В. М. Іванов. – К. : МАУП, 2007. – 552 с.
3. Бурдін М. Ю. «Устава на волоки» та зміни у правовому регулюванні аграрних відносин у землях Великого князівства Литовського та Речі Посполитої / М. Ю. Бурдін // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2017. – № 5. – С. 13–17.

Проблеми відшкодування шкоди завданими незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, досудового слідства, прокуратури чи суду

Відповідно до статті 56 Конституції України «кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень» [1].

Основною функцією зобов'язань із відшкодування шкоди виступає компенсаторно-відновлювальна, тобто її реалізація має забезпечити особі, що зазнала шкоди, відновлення її майнових і особистих немайнових прав

Чинне законодавство встановлює особливий порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду. Це, на наш погляд, обумовлюється тим, що, по-перше, в результаті незаконної діяльності цих органів порушуються такі невід'ємні конституційні права людини і громадянина, як право на життя, на свободу і особисту недоторканність, недоторканність житла тощо, допускається безпідставне притягнення до юридичної, у тому числі кримінальної відповідальності, що тягне за собою серйозні негативні правові і матеріальні наслідки, і, по-друге, такі дії вчинюють державні правоохоронні органи, які зобов'язані стояти на сторожі закону і забезпечувати в державі законність [3].

Законом передбачено, що завдана громадянину шкода відшкодовується в повному обсязі державою незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду. Для того, щоб громадянин набув право на відшкодування шкоди, має відбутися юридичне підтвердження та констатація незаконності дій органів дізнання, попереднього слідства, прокурора або суду [2].

За ч. 3 статті 1191 Цивільного кодексу України держава, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, має право зворотної вимоги до цієї особи тільки в разі встановлення в її діях складу злочину за обвинувальним вирокom суду щодо неї, який набрав законної сили [5].

З огляду на те, що дії органів попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду й інших осіб у подібних до згаданих вище справ досить рідко кваліфікуються як злочини, тому й регрес вимог до них не може бути висунуто. Згідно з приписами ч. 3 ст. 1191 Цивільного кодексу України, держава, відшкодувавши шкоду, має право зворотної вимоги до службової особи органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду лише у разі встановлення в її діях складу злочину за обвинувальним вирокom суду щодо такої особи, який набрав законної сили. Якщо стосовно слідчого, який вів справу, немає такого вироку, то й відсутнє право регресної вимоги [5].

Держава має право зворотної вимоги щодо компенсації завданої шкоди лише до особи, засудженої за обвинувальним вирокom. Це положення законодавства здебільшого дотримується судами, хоча й зустрічаються винятки. Прогалиною законодавства, є відсутність обов'язкового публічного вибачення з боку органів

публічної влади за незаконне затримання, тримання під вартою, а головне – засудження особи. Платники податків часто оскаржують рішення податкових органів. З огляду на те, що справи за участю органів публічної влади (зокрема органів Казначейства та Державної податкової служби) обов'язково проходять усі стадії судового розгляду, всі судові інстанції, розгляд справ триває декілька років.

Тобто між оскарженням рішення податкового органу та набранням законної сили рішенням суду проходить 2–3 роки (а іноді й більше), винна особа – представник відповідного органу вже давним-давно звільнилася, змінила місце роботи і, як свідчать самі працівники названих органів, вже нема особи, чиї дії можна оскаржувати. Тобто платники податків мають задовольнятися максимум тим, що не повинні сплачувати неправильно чи неправомірно нараховані штрафи, а на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів публічної влади, не завжди слід розраховувати.

Отже, проаналізувавши вище викладене, можна зробити висновок про те, що з давніх-давен бездіяльність прокуратури та і взагалі державних органів та їх посадових осіб є однією із головних причин порушення прав фізичних та юридичних осіб. Проте, досі в законодавстві немає дієвих механізмів, які змушували б чиновників працювати та притягували їх до відповідальності не за наказом керівника, а за позовом або скаргою особи.

Спеціальні підстави відповідальності за шкоду, завдану органом державної влади, зокрема органами дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду характеризуються особливостями суб'єктного складу заподіювачів шкоди, серед яких законодавець виокремлює посадових чи службових осіб органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органи досудового розслідування, прокуратури або суду, та особливим способом заподіяння шкоди. Сукупність цих умов і є підставою покладення цивільної відповідальності за завдану шкоду саме на державу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) // Документ 254 к/96-ВР, чинний, поточна редакція. – Редакція від 30.09.2016, підстава – 1401-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» // Документ 266/94-ВР, чинний, поточна редакція. – Редакція від 01.03.2016, підстава – 794-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>.

3. Ніжинська І.С. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями службових осіб дізнання і досудового слідства в системі органів внутрішніх справ України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2013. – 188 с.

4. Новіков В. Гарантії права на компенсацію шкоди, заподіяної незаконним рішеннями, діями, бездіяльністю органами державної влади / В. Новіков // Право України. – 2015. – № 11. – 150 с.

5. Цивільний кодекс України // Документ 435-IV, чинний, поточна редакція – Редакція від 02.08.2018, підстава – 2505-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

6. Шестаков В. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду / В. Шестаков // Право України. – 2016. – № 10. – С. 56–59.

Основні конституційні засади прав і свобод людини в інформаційній сфері

Сформувавшись на межі інформатики та права, інформаційне право має своєрідну динаміку безперервного розвитку. Інформаційне суспільство нового століття ґрунтується на інформаційних та комунікаційних технологіях, які без інших соціальних відносин не можуть існувати окремо і постійно взаємодіють з ними. Права та свободи людини, пов'язані з сферою інформаційних відносин, безпосередньо пов'язані з явищем демократизації громадянського суспільства, створенням демократичного суспільства, який нерозривно стикається з політичними проблемами. Демократичне суспільство передбачає збільшення ролі масової свідомості, яка в свою чергу формується членами суспільства під впливом інформації.

Загальнотеоретичним питанням інформаційних прав і свобод людини і громадянина в юридичній науці присвячено достатньо уваги. Необхідно зауважити, що питання аналізу класифікації інформаційних прав людини і громадянина в сучасних умовах залишається актуальним. Це підтверджується значною кількістю наукових досліджень із даної проблематики: наукова школа В. А. Ліпкана, В. С. Цимбалюка, Б. А. Кормич та ін.

Права та свободи особи в галузі інформаційно-правових відносин та їх гарантії відображені в національному законодавстві інформації. Це безпосередньо сукупність нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України у формі законів та нормативних актів нормативного змісту, та підзаконні нормативні акти, що регулюють суспільні відносини щодо інформації. Законодавство України про інформацію складається з Конституції України, Закону України «Про інформацію», законодавчих актів щодо окремих галузей, типів, форм та засобів інформації, міжнародних договорів та угод, ратифікованих Україною, а також принципів та норм міжнародного права. Закон України про інформацію складають Конституція України, Закон України «Про інформацію», законодавчі акти про окремі галузі, види, форми й засоби інформації, міжнародні договори і угоди, ратифіковані Україною, та принципи й норми міжнародного права.

Конституція України надає людині як об'єкту безпеки особливого статусу, встановлюючи відносини між особою і державою за формою держава для людини. Конституція України, визначаючи комплекс прав людини в галузі інформації, базується на міжнародно-правових стандартах у цій галузі і відтворює як концептуально, так і змістовно переважно відповідні їх положення [1, с. 70]. Ключовими для визначення прав і свобод людини в галузі інформації є норми статей 34 і 32 Конституції.

Так, ст. 34 Конституції визначає право на свободу слова та право на інформацію, згідно з яким кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань та кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [2].

Зміст ч. 4 ст. 32 Конституції полягає в гарантії судового захисту прав, а саме у спростовуванні недостовірної інформації про себе і членів своєї сім'ї; вимозі вилучення будь-якої інформації; відшкодуванні матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації [2].

Право на звернення як механізм, за допомогою якого особа може реалізовувати свої права законні інтереси у відносинах з органами публічної влади, зокрема в тому, що стосується доступу та отримання інформації від цих органів визначає ст. 40 Конституції. За цією статтею, усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, котрі зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [2].

Відповідно окремій ст. 31, кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки із права на таємницю кореспонденції можуть бути встановлені лише судом з метою запобігти злочинам чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Щодо прав на об'єкти, які є інформаційними то відповідно до чинного законодавства кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та встановлює непорушність права приватної власності (ст. 41).

У реалізації конституційно-правового регулювання інформаційних прав варто відзначити важливість органів виконавчої влади і місцевого самоврядування. Повсякденна діяльність цих органів має створювати відповідні умови для реалізації громадянами своїх прав і законних інтересів. Важлива роль адміністративно-правових відносин в гарантуванні права людини на інформацію визначається і Законом України «Про інформацію», в якому гарантування розглядається саме як створення необхідних умов. Відповідно до ст. 10 гарантіями права на інформацію є: обов'язок органів державної влади, а також органів місцевого і регіонального самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняті рішення; створення у державних органах спеціальних інформаційних служб або систем, що забезпечували б у встановленому порядку доступ до інформації; вільний доступ суб'єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, обмеження якого зумовлюються лише специфікою цінностей та особливими умовами їх збереження, що визначаються законодавством; створення механізму здійснення права на інформацію; здійснення державного контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановлення відповідальності за порушення законодавства про інформацію [3].

Визначаючи дефініцію охоронюваних інтересів громадян у сфері інформаційних відносин, необхідно безпосередньо спиратися на практику Конституційного Суду України. Останній визначає, що охоронювані законом інтереси – це інтереси певної особи або групи осіб. Які спираються на закон або впливають з інших правових норм і охороняються нарівні з правам [4]. Переліку інтересів громадян в інформаційній сфері вітчизняне законодавство не визначає, а тому питання існування відповідного охоронюваного інтересу вирішується в кожному окремому випадку. За порушення законодавства України про інформацію передбачена дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова або кримінальна відповідальність, яку несуть

особи винні у вчиненні порушень, визначених у ст. 47 Закону України «Про інформацію». Протиправні дії підлягають оскарженню шляхом звернення до відповідних органів вищого рівня або до суду (ст. 48), а у випадках, коли у зв'язку з правопорушенням завдано громадянам, підприємствам, установам, організаціям та державі матеріальної або моральної шкоди, винні у цьому особи відшкодовують її на підставі рішення суду. Розмір відшкодування визначається судом (ст. 49) [3].

Права і свободи людини в сфері інформаційних відносин становлять досить розгалужену систему. Це пояснюється тим, що розвиток інформаційного права як молодшої галузі права являє собою складний процес. Національне (державне, публічне) право України має значний масив нормативних актів (законів та підзаконних актів), які прямо чи опосередковано регулюють інформаційні відносини в суспільстві. З одного боку, прослідковується стрімкий розвиток комунікаційних систем, глобальної системи Інтернет – системи об'єднаних комп'ютерних мереж глобального загальнолюдського суспільства. З іншого ж боку – виявляється достатньо проблем у відображенні і регулюванні даних відносин національним законодавством, основною з яких є проблема систематизації.

Національне інформаційне законодавство має стати на шлях систематизації через кодифікацію, тобто створення окремого Кодексу. Функція цього Кодексу буде полягати у розвитку визначених у Конституції України положень інформаційних відносин, в тому числі щодо інформаційної безпеки людини, суспільства, нації, держави.

Отже, права і свободи людини в сфері інформаційних відносин становлять досить розгалужену систему. Конституційні засади прав і свобод людини дістають відображення у низці нормативно-правових актів. Деякі з них безпосередньо спрямовані на забезпечення прав і свобод людини в галузі інформації, інші регулюють окремі аспекти цих прав або реалізацію їх у рамках певних видів діяльності. Основним правовим способом захисту інформації є відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої у результаті правопорушення, вчиненого суб'єктом інформаційних відносин. Кодифікація є необхідною для інформаційного законодавства, адже він має об'єднати, гармонізувати і розвивати норми та принципи суспільних відносин, визначених у законодавстві України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кормич Б. А. Інформаційне право : [підруч.] / Б. А. Кормич. – К. : Харків «БУРУНІК», 2011. – С. 334.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page> (дата звернення: 27.10.2018).
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 N 2657-XII // БД «Законодавство України» ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 27.10.2018).
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01.12.04р. № 18-рп/2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 28.10.2018).

Левченко Анастасія Сергіївна
студентка,
Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ
Чмиркова Неля Олександрівна
юрист ТОВ «Консалтингова компанія «Фінанси Податки Аудит»

Право дитини на захист у цифровому середовищі

Інтернет-технології стали природною складовою життя дітей і сучасної молоді. Комп'ютер є не тільки розвагою, але й засобом спілкування, самовираження та розвитку особистості. Сучасний технологічний розвиток на перше місце поставив проблему правового забезпечення інформаційної безпеки держави, складовою якої є інформаційна безпека дітей, які долучаються до Всесвітньої мережі вже навіть з дошкільного віку. Саме фактична неможливість законного притягнення до відповідальності правопорушників у мережі Інтернет, що особливо проявляється на прикладі адміністративної та кримінальної відповідальності, зумовлює свободу дій, яку нині можна спостерігати у віртуальному кіберпросторі.

Чим приваблює Інтернет дітей і підлітків? Різноманітне спілкування, утамування інформаційного голоду, пошук нових форм самовираження, анонімність і віртуальна свобода (моделювання множинності «Я»), відчуття спільності та приналежності до групи. В Україні питанню безпеки дітей в Інтернеті приділяють увагу: держава, неурядові організації, школа та батьки. На державу покладено обов'язки: забезпечення основних прав і свобод дітей в інформаційному просторі; інтеграції України у світовий інформаційний простір, створення конкурентоспроможної індустрії якісних інформаційних послуг; забезпечення безпеки функціонування інформаційної інфраструктури. Укази Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31 липня 2000 р. та «Про заходи щодо захисту інформаційних ресурсів держави» від 10 квітня 2000 р., закони України «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 5 липня 1994 р., «Про захист суспільної моралі» формують правові засади захисту дітей від небезпек Інтернету. Контроль за додержанням вимог Закону України «Про захист суспільної моралі» та інших законів у сфері захисту суспільної моралі в межах своєї компетенції здійснюють Міністерство внутрішніх справ України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері культури, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері кінематографії, Державний комітет телебачення і радіомовлення України та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення.

У всьому світі діти та підлітки є найбільшими користувачами інформаційно-комунікативних технологій. За статистикою: школярів цікавлять такі ресурси Мережі, як YouTube, Google и Facebook, Wikipedia, eBay и MySpace, а також фан-сайти.

Міністерством внутрішніх справ України створено телефони довіри, на які можна повідомити про веб-сайти, що пропагують насильство і жорстокість або розпалюють расову ненависть, дискримінацію, займаються створенням чи розповсюдженням дитячої порнографії, торгівлею людьми. А також було відкрито Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда-Україна» Національну «гарячу лінію» з питань запобігання насильству та захисту прав дітей [1]. На

Національній дитячій «гарячій лінії» Центру «Ла Страда-Україна» консультують компетентні у дитячих питаннях психологи, юристи та соціальні працівники.

Аналізуючи міжнародний досвід варто наголосити на спробі вирішити питання на законодавчому рівні. Зокрема, 3 грудня 2009 р. Міжпарламентська Асамблея держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав прийняла Модельний закон «Про захист дітей від інформації, що завдає шкоду їх здоров'ю та розвитку» [2], який встановлює правові та організаційні основи державної політики і міжнародного співробітництва держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у сфері забезпечення інформаційної безпеки дітей з урахуванням загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Діти, як найбільш активна й допитлива аудиторія, часто першими знайомляться з новими технологіями, такими як Інтернет, випереджаючи в технічній освіченості батьків. У цьому є негативний бік: онлайн-насилля, шахрайство, шантаж, порнографія, отримання особистої інформації з метою злочинного використання.

Одним із добре відомих подібних прикладів шантажу було самогубство 17-річного хлопця із Шотландії, який став жертвою злочинної групи з Філіппін, що оманом залучила його до відвертого спілкування через Скайп. Він вважав, що спілкувався з дівчиною свого віку зі Сполучених Штатів. Після цього злочинці шантажували його, вимагаючи гроші та погрожуючи, що якщо він не заплатить, його зображення в оголеному вигляді буде розміщено в соціальних мережах [4].

Хочемо зазначити, що в Україні вперше кафедрою превентивної роботи та соціальної політики ЮНЕСКО було проведено дослідження щодо рівня знань українців про безпеку дітей в Інтернеті. Результати показали, що переважна більшість дітей (96%) не знають про небезпеки, які існують в мережі, майже половина дітей знаходиться в потенційній небезпеці, оскільки регулярно розміщує особисті дані, а кожен п'ятий неповнолітній вже опинявся в небезпечних ситуаціях, маючи безпосередній контакт зі зловмисником [3]. Європол у травні 2017 р. опублікував звіт із питань сексуального примусу та шантажу дітей з використанням мережі Інтернет як виду злочину проти дітей. Мета звіту є подвійною: підвищити усвідомлення того, що сексуальний примус та шантаж дітей через мережу Інтернет є однією з найбільш небезпечних загроз для дітей в мережі Інтернет і зробити внесок у публічне обговорення питань ефективного реагування на нього, особливо що стосується механізмів повідомлення та підтримки в країнах-членах Європейського Союзу.

На нашу думку, шляхами вирішення даної проблеми є:

1. Запровадити Всеукраїнський конкурс для школярів «Інтернет – це платформа для навчання та знань» в рамках якого кожен учасник повинен представити твір, зазначивши позитивні сторони користування інтернетом та наголошення на його негативному впливі на формування особистості у підлітковому середовищі.

2. Державна соціальна реклама в Інтернеті. Основною метою державної соціальної реклами є популяризація безпечного середовища дітей у Всесвітній мережі, привернення уваги до проблем у суспільстві з даного питання та шляхів їх розв'язання.

3. Притягнення законних представників, опікунів, піклувальників або закладів та осіб, що забов'язані здійснювати нагляд за дітьми до відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків, покладених на них у зв'язку з вихованням дитини, шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України про криміналізацію діяння шляхом виділення у самостійну норму положень, що стосується неповнолітніх

передбачену у статті 303 Кримінального кодексу України: «Зайняття дитячою проституцією або примушування до вступу в статеві зносини особами, що не досягли 18 років», яке здійснюється зазначеними суб'єктами, як одна з кваліфікуючих ознак. А також криміналізація діяння «Розповсюдження дитячої порнографії».

4. Передбачити заходи відповідальності для осіб, які створюють та викладають інформацію на сайті, де розповсюджуються ігри суїцидального характеру. Дані заходи визнаються кримінально-карним діянням у разі доведення вини особи, і передбачається відповідальність за статтю 120 «Доведення до самогубства» Кримінального кодексу України.

Отже, для того щоб захистити дітей від негативного впливу Інтернету, Україні, як соціальній державі слід протистояти загрозам, які несе сьогодні Інтернет, а державна політика має бути спрямована на підтримку всебічного розвитку дітей. Шляхом виправлення ситуації є застосування зазначених нами заходів, щодо забезпечення інформаційної безпеки дітей у цифровому середовищі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Громадська організація «Ла Страда-Україна». URL: <http://www.la-strada.org.ua>
2. Про захист дітей від інформації, що завдає шкоду їх здоров'ю та розвитку : Модельний закон. URL: <http://jurconsult.net.ua/zakony-stran-sng>.
3. Чачанидзе І. Інтернет: Правила безпеки / І. Чачанидзе. URL: <http://www.my-baby.info/news>.
4. [Без назви]. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-edinburgh-east-fife-27251900>

Мамчур Світлана Миколаївна

магістрантка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Концептуальні підходи до визначення поняття джерела підвищеної небезпеки. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки

У світі, в тому числі і в Україні, з розвитком цивілізації, все частіше почали виникати види діяльності, пов'язані з використанням джерел підвищеної небезпеки, зокрема: різних механізмів, обладнання, транспортних засобів, а також хімічних, радіоактивних, вибухо – та вогнебезпечних речовин тощо. Така діяльність створює великі ризики виникнення негативних ситуацій з підвищеною небезпекою для осіб, які її здійснюють. На жаль, ніхто не застрахований від таких випадків і тому, на сьогодні, питання щодо відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки є дуже актуальним.

Відповідно до частини 1 статті 1187 ЦКУ: джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб [5]. Однак, вказаною нормою передбачено не вичерпний перелік видів джерел підвищеної небезпеки. Так, згідно з Постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду

цивільних і кримінальних справ № 4 від 01.03.2013 р.: суд, беручи до уваги особливі властивості предметів, речовин або інших об'єктів, що використовуються в процесі діяльності, має право визнати джерелом підвищеної небезпеки також й іншу діяльність. До цих особливих властивостей слід відносити створення підвищеної ймовірності завдання шкоди через неможливість повного контролю за ними з боку людей [3].

Як бачимо, поняття джерело підвищеної небезпеки тісно пов'язане із людською діяльністю та певними об'єктами, що є невід'ємними складовими такої діяльності, а тому, на нашу думку, його слід досліджувати крізь призму так званих «концепції діяльності» та «концепції об'єкта». Зокрема, вчений О. С. Іоффе був прихильником першої концепції. Він вважав, що джерело підвищеної небезпеки – це не об'єкт, що приводиться у дію, а діяльність, пов'язана з певними об'єктами. Водночас для того, щоб людська діяльність могла бути кваліфікована як підвищено небезпечна, вона повинна бути пов'язана з відповідними об'єктами, без врахування яких не можна виявити специфіку цієї діяльності [2, с. 772]. Натомість, вчений А. О. Собчак, підтримував «концепцію об'єкта», говорячи, що джерело підвищеної небезпеки – складні матеріальні об'єкти, підвищена шкідливість яких проявляється у відомій незалежності їх властивостей від людини, що спричиняє не підконтрольність їй у повному обсязі самого процесу діяльності, а це, по-перше, створює небезпеку випадкового завдання шкоди і, по-друге, впливає на обсяг і характер її завдання [4, с. 8].

Проте, на сьогоднішній день все більше вчених-юристів притримуються думки, що ці дві концепції мають бути об'єднані і створена одна – «змішана концепція» (поєднання діяльності та об'єкта). Так, на думку О. П. Сергєєва джерело підвищеної небезпеки можна визначити як через поняття діяльності, так і через поняття об'єкта за умови, що в обох випадках ці поняття тісно взаємопов'язані [1, с. 733].

Ми вважаємо, що джерело підвищеної небезпеки необхідно розглядати з точки зору певного виду діяльності, яка, насамперед, безпосередньо пов'язана із конкретною поведінкою людини, а не з матеріальними об'єктами. Тобто сама діяльність людини і являє собою джерело підвищеної небезпеки. Тому ми є прихильниками «концепції діяльності».

Що ж до відшкодування шкоди, яка була завдана джерелом підвищеної небезпеки, то в частині 2 статті 1187 ЦКУ вказано, що: шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку [5]. У Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 4 від 01.03.2013 року зазначається, що: цивільно-правова відповідальність за шкоду, завдану діяльністю, що є джерелом підвищеної небезпеки, настає у разі її цілеспрямованості (наприклад, використання транспортних засобів за їх цільовим призначенням), а також при мимовільному проявленні шкідливих властивостей об'єктів, що використовуються в цій діяльності (наприклад, у випадку завдання шкоди внаслідок мимовільного руху автомобіля). В інших випадках шкода відшкодовується на загальних підставах, передбачених статтею 1166 ЦКУ, особою, яка її завдала (наприклад, коли пасажир, відчиняючи двері автомобіля, що не рухався, спричинив тілесні ушкодження особі, яка проходила поруч) [3].

Проте, існують випадки, коли шкода була завдана особі при взаємодії одразу кількох джерел підвищеної небезпеки. Зокрема частина 1 статті 1188 ЦКУ передбачає, що: шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: 1) шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою; 2) за наявності вини лише особи, якій завдано шкоди, вона їй не відшкодовується; 3) за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення [5]. Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо цієї норми надає таке роз'яснення: суди мають розрізняти випадки, коли внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки шкоди завдано самим володільцям цих джерел, від випадків, коли шкоди завдано іншим особам (наприклад, пасажиром, пішоходом). У цьому випадку особи, які спільно завдали шкоди, зобов'язані її відшкодувати незалежно від їхньої вини (частина друга статті 1188 ЦКУ). При цьому солідарний боржник, який відшкодував спільно завдану шкоду, має право вимагати з кожного з інших завдавачів шкоди частку виплаченого потерпілому відшкодування. Оскільки боржник, який виконав солідарне зобов'язання, має право зворотної вимоги, тобто стає кредитором за регресним зобов'язанням до інших боржників, розподіл відповідальності солідарних боржників один перед одним (визначення часток) за регресним зобов'язанням здійснюється на загальних підставах за правилами статті 1191 ЦКУ, тобто у розмірі, що відповідає ступеню вини кожного з боржників [3].

Слід зазначити, що для здійснення відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки необхідна наявність певних умов: першою з них є наявність самої шкоди, тобто наслідку правопорушення чи неправомірних дій; другою – шкода має бути заподіяна протиправною поведінкою особи, що дає право говорити про деліктну відповідальність; третьою умовою є причинний зв'язок, що допомагає встановити коло осіб, які мають нести відповідальність, а також встановлює чіткі межі такої відповідальності.

Також необхідно акцентувати на тому, що вина не є обов'язковою умовою відповідальності особи за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки. Однак, як виняток можна вказати статтю 1188 ЦКУ, а також частину 4 статті 1187 ЦКУ: якщо неправомірному заволодінню іншою особою транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом сприяла недбалість її власника (володільця), шкода, завдана діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, відшкодовується ними спільно, у частці, яка визначається за рішенням суду з урахуванням обставин, що мають істотне значення [5].

Підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що джерело підвищеної небезпеки – це діяльність людини, пов'язана з експлуатацією певного об'єкта, використанням, зберіганням чи утриманням різноманітних небезпечних речовин, тварин тощо, яка створює підвищену небезпеку заподіяння шкоди не лише тій особі, яка безпосередньо здійснює цю діяльність, а й іншим особам. Саме заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки і є причиною цивільно-правової (деліктної) відповідальності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гражданское право: учеб: в 3-х ч. / [Н. Д. Егоров, И. В. Елисеев, А. А. Иванов и др. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого]. Ч. 2. – Москва, 1997. – 784 с.

2. Иоффе О. С. Избранные труды в 4 т. Т. 3. – СПб: Обязательственное право, 2004. – 837 с.

3. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 р. № 4. Київ: Парламентське видавництво, 2013. – 29 с.

4. Собчак А. А. Гражданско-правовая ответственность за причинение вреда действием источника повышенной опасности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ленинград, 1964. – 20 с.

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. К.: Парламентське видавництво, 2018. – 356 с.

Микитюк Андрій Ігорович, Слободян Андрій Віталійович

студенти групи П-31,

Надвірнянський коледж Національного транспортного університету

Причини корупції в Україні, шляхи її подолання

Корупція в Україні та методи боротьби з нею на державному рівні – питання, яке, на жаль, є актуальним протягом багатьох років.

Протидія корупції в Україні є одним із найважливіших державних завдань. З моменту проголошення незалежності України корупція розглядається як пряма загроза національній безпеці, стабільності та економічному зростанню держави. Негативні наслідки корупції полягають у тому, що вона розмиває такі важливі конституційні засади, як принципи соціальної справедливості та рівності всіх перед законом. Корупція підриває довіру людей до влади, дискредитує ринкові механізми розвитку конкуренції та перешкоджає монополізму в економіці, сприяє лобіюванню законодавчих і нормативних актів та масштабним зловживанням і злочинності. Таким чином, проблема протидії корупції в Україні сьогодні є надзвичайно актуальною. Необхідність непримиренної боротьби з цим негативним соціально-правовим явищем є очевидною як для політиків, так і для різних верств населення. Саме це зумовлює підвищення наукового інтересу до вивчення зазначеної проблеми та заходів щодо її подолання. На нашу думку, зменшення передумов корупції, підвищення соціальної ціни державної служби (престиж, соціальна забезпеченість) і збільшення ризику вчинення корупційного діяння, – це ті складові, які є підґрунтям антикорупційної політики. Саме такі напрями протидії корупції були визначальними в ряді зарубіжних країн (Сінгапур, Польща), які, за визнанням міжнародної спільноти, досягли значних успіхів у цій сфері [3, с. 400].

Грунтовні дослідження з питання боротьби з корупцією здійснили такі автори, як: І. Бондаренко, П. Добродумов, В. Лукомський, О. Прохоренко, Б. Романюк, А. Сафоненко, О. Ткаченко. Вивченням проблем складу корупційного правопорушення займалися такі вчені, як Д. Бахрах, І. Коліушко, О. Кривуля, В. Резвих, В. Севрюгін. Правова природа протидії корупції досліджувалася в працях Ю. Битяка, І. Голосніченка, О. Терещука.

Метою даної роботи є комплексний аналіз існуючих наукових положень у сфері вивчення корупційної злочинності. З'ясувати причини корупції в Україні, вказати на

значні недоліки в законодавстві, знайти способи подолання корупції в державі, яка «псує, руйнує і роз'їдає» нормальний розвиток країни і суспільства, головним завданням даної роботи є вивчення корупції та шляхи її подолання.

Дослідження і вивчення цієї теми є: вивчення загальноприйнятих корупційних практик (як у хабарників, так і серед хабародавців); розкриття механізмів корупційних обіходів (від разових до побудови корупційних мереж); вимір рівня корупції; вимір структури корупції (за рівнями та інститутами влади, галузями економіки, пошук «слабких місць»); аналіз факторів, що сприяють корупції; виявлення ризиків антикорупції та осередків можливого опору антикорупційній політиці.

Водночас залишаються невирішеними проблеми, пов'язані з виникненням і розвитком корупції, відсутністю нових ефективних методів боротьби з нею, запобігання та врегулювання конфліктів інтересів для здійснення повної її ліквідації в Україні.

Корупція є глобальною проблемою в Україні. Початки її діяльності починається з виникнення у людському житті владних і грошових взаємовідносин. За цей тривалий час формування держави корупція встигла вкорінитися в усі її сфери, ставлячи під загрозу економічну систему, нормальне функціонування державних органів влади та громадського суспільства.

Корупція існувала у будь-якому суспільстві будь-якої доби. Скарги на те, що світ іде до загибелі, бо хабарі та корупція стали загальнопоширеними, знаходимо на асирійській глиняній табличці 2800 р. до н. е., хоча заведено вважати, що корупція характерна, передовсім, для східних суспільств. Згадки про неї знаходимо у дуже багатьох класичних текстах західної інтелектуальної традиції – від Платона й Аристотеля до Мак'явелі та Руссо. Тож пошуки специфічних історичних причин для кожного окремого суспільства заздалегідь приречені на поразку. Насправді існує одна універсальна кореляція: корупція, пов'язана з бідністю (і то в оберненій пропорції: що вища корупція, то бідніше суспільство). Тому найкращий і найнадійніший спосіб боротьби з корупцією – це підвищення рівня суспільного багатства. Прикладом цього може бути Австралія. Сто років вона була однією з найбідніших і найкорумпованіших країн світу а тепер вона – одна з найменш корумпованих і, відповідно, найбагатших (і, що важливо, одна з найщасливіших – згідно з найновішим опитуванням).

Питання: що є причиною а що наслідком – бідність провокує корупцію чи корупція пожирає суспільне багатство? – схоже на питання, що було першим: курка чи яйце? Тож, мабуть, мудріше буде визнати, що корупція є *водночас* і причиною, і наслідком суспільної бідності. На перший погляд, кореляція між бідністю та корупцією залишає за дужками історію. Але це тільки на перший погляд. Бо зіставлення класичних текстів із сучасною ситуацією показує, що впродовж кількох останніх століть саме поняття корупції пережило суттєву еволюцію. У класичних текстах вона мала розмитіше значення й стосувалася морального здоров'я суспільства чи політичного життя взагалі. Сучасне визначення корупції як *індивідуального акту, пов'язаного зі зловживанням політичною чи публічною владою заради особистої вигоди*, є продуктом модерної доби. Це не означає, зрозуміло, що корупція такого типу притаманна винятково чи переважно модерній добі. Йдеться про інше: те, що нині, зазвичай, вважається корупцією, за «старого режиму» сприймалося радше за норму [6, с. 322].

Згідно з даними Transparency International, Україна посіла 130-те місце серед 180-ти країн у світовому Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2017 р. Індекс є

оцінкою від 0 (дуже високий рівень корупції) до 100 (вкрай низький рівень корупції). Згідно із ним, Україна покращила свій торішній результат на один бал і отримала 30 балів зі 100 можливих. Поруч із нею з таким же результатом – Гамбія, Іран, М'янма та Сьєрра-Леоне. Таким чином, у рейтингу Transparency International Україна стала найкорумпованішою країною Європи [2, с. 32].

Причини корупції для кожної із країн можуть відрізнятися, але головними серед них будуть: невдало побудована система державного управління (або незакінчені реформи у системі органів державного управління), непрофесійність топ-менеджерів у державі, відверто недосконала судова система, політична корупція у парламенті, брак політичної волі національних лідерів щодо ефективного протистояння проявам корупції, насамперед, проявам політичної корупції; слабкість інститутів громадянського суспільства.

Для зменшення рівня корупції в Україні органи державної влади проводять ряд заходів, такі як:

1. забезпечення здійснення результативної антикорупційної політики шляхом удосконалення правового регулювання питань запобігання, виявлення та протидії корупції, виявлення та усунення причин та умов, що сприяють її проявам, формування в суспільстві нетерпимого ставлення до корупції в усіх сферах суспільного життя та у приватному секторі;

2. підвищення рівня прозорості в діяльності представницьких органів, посилення фінансової дисципліни та запровадження електронної системи звітності політичних партій, дотримання встановленого порядку отримання внесків від фізичних та юридичних осіб;

3. проведення необхідних антикорупційних заходів в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, забезпечення прозорості в їх діяльності та істотне зниження рівня їх корумпованості;

4. завершення реформування судової влади та органів кримінальної юстиції в Україні, забезпечення доброчесної поведінки прокурорів, істотне зниження рівня корупції в діяльності органів прокуратури та усунення корупційних ризиків у судочинстві;

5. протидія корупції в процесі приватизації та управлінні публічними ресурсами;

6. усунення корупційних передумов ведення бізнесу, формування сприятливого для відмови від корупційної практики бізнес-клімату та нетолерантного ставлення бізнесу до корупції;

7. формування в суспільстві атмосфери нетерпимості до проявів корупції, формування у населення довіри до антикорупційної політики держави і позитивного ставлення до викривачів, а також системне залучення державою активної частини населення, громадських об'єднань, представників бізнесу до антикорупційних заходів [7].

Висновки, рекомендації та перспективи. Розглянувши поняття корупції, можна стверджувати, що її подолання в Україні буде нелегким і для цього потрібно докласти неабиякі зусилля. Щоб побороти корупцію, потрібно застосовувати різні методи та підходи. На законодавчому рівні створено різні прийоми для боротьби з цим феноменом, влада докладає всіх зусиль для запобігання цього явища. Але цих дій недостатньо для викорінення корупції з нашої держави і суспільства. Підсумовуючи вищевикладене, потрібно зауважити, що необхідно вирішити вказані проблеми. З цією метою необхідно розробляти нові програми для антикорупційної діяльності та активно залучати суспільство і закордонних спеціалістів до повного подолання та ліквідації корупції на теренах Української держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ефективність запобігання та протидії корупції в Україні: проблеми та перспективи. URL: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2015/02/blog-post.html>.
2. Індекс сприйняття корупції від Transparency International за 2017 рік. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2017>
3. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії: [монографія] / М. І. Мельник. – К.: Юридична думка, 2004.
4. Мовчан А. В. Основні причини поширення корупційних явищ в органах державної влади України / А. В. Мовчан, М. А. Мовчан // Проблеми антикорупційної діяльності в Україні: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2015 р.) / МАУП. – К.: МП «Леся», 2015. – С. 73–76.
5. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства / М. І. Мельник. – К.: Парлам. вид-во, 2000. – 256 с.
6. M. Johnston, The Search for Definitions: the Vitality and Politics and the Issue of Corruption, International Social Science Journal, No 149 (1996), p. 322.
7. Проект Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018-2020 роки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-proekt-zakonu-ukrayini-pro-antikorupciynu-strategiyu-na-2018-2020-roki>

Міненко Юлія Вадимівна

студентка 4 курсу

факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу,
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Діяльність Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню в Україні

З підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) у 2014 р., Україна інтенсифікувала процес європейської інтеграції. До цінностей ЄС, передбачених в установчих документах, належать повага до прав людини та основоположних свобод, а також верховенства права.

Особа, позбавлена волі на будь-якій стадії кримінального судочинства, чи поміщена до психіатричної лікарні, є обмеженою у своїх суб'єктивних правах, але в будь-якому випадку вона має бути забезпечена захистом абсолютно всіх її прав, окрім лише тих, що обмежені на правомірних підставах. Такі особи мають право на належні умови позбавлення волі, належне поводження з ними, медичне забезпечення, якісне харчування, освіту та інше, не зважаючи на свій правовий статус. Саме європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – КЗК) є тим міжнародно-правовим механізмом, що покликаний слідкувати за тим, чи забезпечуються вище перелічені права у європейських державах, що надали йому таку компетенцію.

З огляду на вищевикладене, актуальність обраної теми не викликає сумнівів, зокрема, для України, що сьогодні має євроінтеграційний шлях розвитку її політики.

КЗК був заснований Європейською конвенцією про запобігання катуванням чи нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, що була

прийнята Радою Європи у 1987 р. Передумовою появи КЗК стало прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., яка встановлює норму про те, що «нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню» (ст. 3) [2]. Проблема дотримання Україною цієї статті є нагальною. Станом на 2018 рік Європейський Суд з прав людини констатував порушення цієї статті Конвенції у 199 справах, що знаходилися у його провадженні [6].

В Преамбулі Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському, або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню 1987 р. (далі – Конвенція) держави-члени Ради Європи висловили переконання в тому, що: «Захист позбавлених волі осіб від катувань чи нелюдського або такого, що принижує їхню гідність, поведження чи покарання міг би бути посилений позасудовими засобами превентивного характеру, які ґрунтуються на інспекціях» [7]. Для всіх держав, що підписали цю Конвенцію, вона стала важливою гарантією захисту прав осіб, позбавлених волі та впливовим джерелом відповідних міжнародно-правових стандартів [6, с. 83]. Слід зазначити, що Україна є однією з 47 країн-учасниць зазначеної Конвенції, ратифікувавши її у 1997 р.

Отже, метою даного дослідження є визначення основ та напрямків діяльності КЗК як контрольного інституційного міжнародно-правового механізму забезпечення прав людини; правовий аналіз діяльності цього органу в Україні; надання оцінки його роботи у сфері наближення українських реалій ув'язнення до міжнародно-правових стандартів.

Важливим є те, що КЗК не є судовим органом, а передбачає превентивний механізм квазісудового характеру для захисту позбавлених волі осіб від катувань та інших форм неналежного поведження. У такий спосіб він доповнює діяльність Європейського суду з прав людини [7, с. 96]. До місць позбавлення волі належать: в'язниці, заклади тримання неповнолітніх, поліцейські дільниці, центри тримання порушників імміграційного законодавства, психіатричні лікарні, соціальні заклади тощо [1].

Інспектування вищезазначених закладів здійснюється делегаціями, що здійснюють візити періодично, але, якщо необхідно, Комітет може організувати додаткові позачергові *ad hoc* інспекції [1]. Так, з моменту ратифікації Європейської конвенції у 1997 р., КЗК відвідав Україну 14 разів. Після кожної інспекції КЗК надсилає детальну доповідь. Такі доповіді та відповіді на них є складовими частинами безперервного діалогу КЗК з державами-членами Ради Європи [1].

Отже, основною метою діяльності КЗК є моніторинг місць позбавлення волі, спілкування з особами, позбавленими волі віч-на-віч, надання доповідей щодо результатів таких візитів, а також отримання відповідей від урядів [5].

Ратифікація Європейської конвенції 1987 р. стала надзвичайно важливою подією для політики України у сфері притягнення осіб до кримінальної відповідальності. Чисельні зауваження правозахисного середовища та міжнародних органів підтверджують, що умови тримання та поведження з в'язнями в Україні не повністю відповідають встановленим міжнародним стандартам. Особлива увага приділяється дотриманню стандартів, встановлених самим КЗК, що стосуються умов та процедури тримання під вартою в поліції, тюремного ув'язнення, вимог до підготовки правоохоронного персоналу, засад функціонування медичних служб у в'язницях, особливостей позбавлення волі іноземців, перебування осіб у психіатричних

зкладах, специфіки умов місць позбавлення волі для неповнолітніх злочинців та жінок [6, с. 96].

Слід звернути увагу, що в звіті першого візиту КЗК до України 1998 р. наголошувалося, що «економічні та соціальні труднощі не можуть ніколи вбачати навмисного поганого поводження з ув'язненими особами». Також було наведено низку скарг щодо неналежного поводження персоналу з в'язнями, що свідчать про те, що для працівників тогочасної міліції, наприклад, застосування фізичної сили до заарештованих було «звичним явищем», а умови тримання в українських в'язницях визнавалися КЗК просто «негуманним та деградуєчим» поводженням [4]. Очевидно, що Україна мала проблеми не тільки з дотриманням встановлених міжнародно-правових норм та стандартів, але й з дотриманням власних норм сфери кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства.

Задля того, щоб зрозуміти яке місце посідає КЗК серед механізмів дотримання прав людини в Україні, і визначити настільки він є ефективним, доречним є аналіз останнього звіту КЗК, що був опублікований 6 вересня 2018 р. В ньому містяться відомості, що були зібрані в період останнього періодичного візиту КЗК до України у 2017 р.

Об'єктами перевірок на цей раз стали місця тримання під вартою у поліції, місця позбавлення волі, психіатричні заклади та заклади соціальної допомоги (інтернати).

Відповідно до звіту, КЗК були отримані відомості щодо надмірного застосування сили під час затримання поліцією, в тому числі працівниками патрульної поліції. Також були зафіксовані випадки застосування жорстокого фізичного впливу з боку оперативних офіцерів під час допитів з метою отримання інформації або «витягання» зізнань [3]. Можна зробити висновок, що правоохоронні органи України, не дивлячись на всі спроби проведення реформ, досі не до кінця сформуvalи уявлення про стандарти гуманності під час виконання своїх службових обов'язків. Втім, КЗК відзначив зменшення таких тривожних інцидентів порівняно з попередніми роками.

Що стосується безпосередньо пенітенціарних закладів України, то КЗК не зафіксувала фактів жорстокого поводження з ув'язненими. Однак, КЗК звернув увагу на відсутність достатньої кількості персоналу та його низький професійний рівень, жахливі матеріальні умови тримання в'язнів, відсутність ремонту будівель та переповнення камер людьми [3]. Загалом, підкреслено погіршення умов порівняно з попередніми роками. На нашу думку, це обумовлено економічними проблемами України, низькою привабливістю праці в установах пенітенціарної системи, недостатнім державним фінансуванням пенітенціарних закладів.

Окремо слід відзначити, що позитивну динаміку продемонстрували заклади для засуджених неповнолітніх. КЗК була відмічена тенденція розширення доступу до занять спортом та освітніх програм для неповнолітніх в'язнів [3].

Медичні служби та якість надання медичних послуг у в'язницях також не відповідає стандартам. Так, КЗК зафіксував «недостатню медичну конфіденційність та відсутність систематичної звітності органам прокуратури». Але більшість недоліків також впливає з низької матеріальної забезпеченості пенітенціарних закладів України. Це проявляється у відсутності достатньої кількості лікарів різної спеціалізації, зокрема у сфері гінекології та психіатрії, а також в дефіциті усіх видів ліків [3].

Та ж проблема постає і перед психіатричними закладами. Неякісна їжа, незадовільні умови тримання великої кількості людей, превалювання фармакотерапії, відсутність психо-соціальної реабілітації. Але порушень фізичної свободи та випадків

жорстокого поводження з пацієнтами не було виявлено, що дає підстави стверджувати, про має місце поліпшення поводження персоналу з пацієнтами [3].

На відміну від закладів позбавлення волі, соціальні установи України мають належні умови тримання і забезпечення осіб. КЗК відмітив «позитивну тенденцію гуманізації поводження з людьми та розширення можливостей для їх психічного розвитку» [3].

Підсумовуючи вищевикладене можна стверджувати, що діяльність КЗК в Україні є вельми необхідною. Саме КЗК проводить найґрунтовніше оцінювання умов у в'язницях Європи. Насамперед, періодичні інспекції КЗК впливають на стримування негативної динаміки розвитку умов та поводження з особами у відповідних закладах позбавлення волі. Стимулювання демократизації, запобігання порушення прав людини, вказування на недоліки умов тримання є дуже важливими. На жаль, деякі стандарти щодо матеріального забезпечення та наближення до умов у закладах позбавлення волі до міжнародно-правових стандартів в повному обсязі наразі важко реалізувати, але подальша робота над усуненням проблем та прагнення України досягнути гідного рівня забезпечення прав в'язнів буде позитивно впливати на подальші зміни.

Список використаних джерел та літератури:

1. About the CPT. Council of Europe Portal. URL: <http://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt-UA> (Last accessed: 25.11.2018).

2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Council of Europe, 04.11.1950. Council of Europe Portal. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005> (Last accessed: 25.11.2018).

3. Report to the Ukrainian Government on the visit to Ukraine carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 8 to 21 December 2017. Council of Europe. 06.09.2018. URL: <https://rm.coe.int/16808d2c2a> (Last accessed: 25.11.2018).

4. Доповідь Уряду України Європейського комітету проти тортур (CPT). Рада Європи. 09.10.2002. URL: <https://rm.coe.int/1680698392> (дата звернення: 25.11.2018).

5. Европейский комитет по предупреждению пыток и бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания (ЕКПП). Европейское региональное бюро. URL: <http://www.euro.who.int/ru/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/partners/european-committee-for-the-prevention-of-torture-and-inhuman-or-degrading-treatment-or-punishment-cpt> (дата звернення: 25.11.2018).

6. ЕСПЧ против Украины: право на жизнь и запрет пыток. Ракурс. 2018. URL: <https://racurs.ua/1989-espch-protiv-ukrainy-pravo-na-jizn-i-zapret-pytok.html> (дата звернення: 25.11.2018).

7. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р. Рада Європи. URL: <https://rm.coe.int/16806dbaca>.

8. Проти катувань. Європейські механізми запобігання катуванням та жорсткому поводженню. Харківська правозахисна група. Харків: Фоліо, 2003. – Вип. 27(68). – 160 с.

9. Човган В. Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: [метод. рекомендації] / В. Човган, О. Романюк Біла Церква, 2016. – 131 с.

Посвідчення факту відмови від підписання або неможливості підписання протоколу слідчої дії

При проведенні будь-якої слідчої або процесуальної дії має бути складений протокол слідчої або процесуальної дії.

Протокол – це процесуальний документ (акт), в якому особа, що проводить попереднє розслідування, викладає хід і результати слідчої чи іншої процесуальної дії [5, с. 25].

Протоколи слідчих дій повинні адекватно відображати дані про встановлюються по кримінальної справі фактах і містити достовірні відомості про них.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу [1].

Процедура підписання протоколу учасниками процесуальної дії залежить від самих учасників. Перед підписанням протоколу особа, яка проводить цю дію, повинна повідомити учасників про їхнє право ознайомитись із текстом протоколу і про можливість ознайомлення з ним особисто кожного учасника, а за відсутності такого бажання – сприйняти на слух зміст протоколу, прочитаного особою, яка проводила процесуальну дію. Якщо ознайомитися особисто з текстом протоколу висловили бажання один або кілька учасників, їм така можливість повинна бути надана, а для решти протокол має бути прочитаний.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою [2].

Підписи в протоколі ставляться всіма учасниками процесуальної дії після тексту з доповненнями і зауваженнями та описання процедури ознайомлення з ним. Якщо особа, яка брала участь у процесуальній дії, не може з будь-яких поважних причин особисто підписати протокол (сліпота, травми рук тощо), то процедура ознайомлення такого учасника з протоколом повинна здійснюватись у повному обсязі в присутності його захисника (законного представника), який засвідчує своїм підписом зміст протоколу, факт і процедуру ознайомлення цього учасника з протоколом та факт неможливості його підписання самим учасником [3].

Відповідно до ч. 6 ст. 104 КПК України у ході провадження слідчих дій виникають ситуації, коли в силу різних причин його учасник відмовляється підписати протокол. В даних випадках слідчий, дізнавач вносять до протоколу відповідний запис, який засвідчується підписом слідчого або дізнавача, а також підписами захисника, законного представника, представника або понятих, якщо вони беруть участь у слідчій дії.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання

письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих.

Учаснику дії слідчого, який відмовився від підписання протоколу, надається можливість дати пояснення про причини відмови, що має бути відображено в протоколі.

У тому випадку, якщо підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок не можуть підписати протокол слідчої дії в силу фізичних недоліків або стану здоров'я, проводиться ознайомлення названих учасників процесу із змістом протоколу в присутності захисника, законного представника, представника, понятих, які засвідчують своїми підписами зміст протоколу та факт неможливості його підписання даними учасником [4, с. 276].

Таким чином, протокол вважається остаточно оформленим тільки після того, як всі учасники слідчої дії засвідчать повноту та правильність записів і підпишуть його. Складання протоколу слідчої дії має на меті: забезпечити можливість переконатися в обґрунтованості та законності проведеної слідчої дії, правильно вирішити питання про допустимість отриманих при цьому доказів; закріпити знайдені дані шляхом фіксації їх самих, обставин їх знайдення та відомостей, які підтверджують достовірність доказів. Для цього у провадженні деяких слідчих дій беруть участь поняті, які засвідчують правильність записів у протоколі своїми підписами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – 2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>
2. Яковенко М. О. Актуальні питання організації проведення слідчих (розшукових) дій / М. О. Яковенко. URL: <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d130204.html>
3. Фіксація кримінального провадження. – 2017. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/osvitamvs/index.php/kpk-ukrajini/8-kpk/20-glava-5-fiksuvannya-kriminalnogo-provazhennya-protseesualni-rishennya>.
4. Кримінальне процесуальне право України: [навч. посіб.]. – К.: Юрінком Інтер, 2017. – 576 с.
5. Скулиш Є. Слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України / Є. Скулиш / Вісник Нац. акад. прокуратури України. – 2017. – № 2. – С. 15–25.
6. Черниш Р. Ф. Щодо необхідності правової регламентації процедури внесення подання про усунення причини та умов, які сприяли вчиненню злочину. – 2015 / Р. Ф. Черниш. URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/5461/1/NPRPVPUPU_2015_7_158-160.pdf

Негер Адріана Василівна
студентка факультету екології і права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Діяльність юридичних клінік за кордоном

Актуальність дослідження зумовлюється проблемою якості освіти і широтою розмаху «клінічного руху» в Україні. Наявність потужної бази та потреб, що виникають з усвідомленням важливості юридичних клінік як соціального інституту та

як елементу навчального процесу в юридичних вузах, обґрунтовує необхідність дослідження діяльності зарубіжних юридичних клінік, для переймання досвіду та подальшого вдосконалення клінічного руху в Україні.

Питання функціонування юридичних клінік в Україні і за кордоном досліджували такі науковці як: Б. Андрусишин, О. Ващук, А. Галай, Л. Дубчак, М. Дулеба, Ж. Завальна, В. Єлов, Р. Кацавець, С. Ківалов, В. Молдован, С. Молибог, Д. Павленко, М. Савчин, І. Снігур, С. Стеценко, Н. Стюпіна, Н. Сухицька тощо.

Метою дослідження є характеристика особливостей функціонування юридичних клінік в зарубіжних країнах, які мають довшу історію юридичного клініцизму.

Отож, в Європі перша юридична клініка з'явилася у Ягелонському університеті у м. Кракові. На офіційній веб-сторінці закладу зазначено, що це відбулося у 1997 р. По сьогоднішній день робота в даній клініці здійснюється у наступних секціях: цивільного права, кримінального права, медичного права, трудового права та прав людини. Також розміщені бланки, сформовані відповідно до зазначеного переліку секцій, які слід заповнити клієнту. Визначено, хто саме і з яких питань веде прийом. Передбачено, що заяву до клініки можна надіслати електронною поштою [1].

Історію юридичної клінічної освіти в Республіці Білорусь науковці умовно ділять на два етапи – до та після 2002 р., коли було впроваджено правове регулювання юридичної клінічної освіти у цій країні. Під час першого періоду існувало лише 4 юридичні клініки. Початок другого періоду пов'язаний з появою листа Міністерства освіти від 07.02.2002 р. «Про створення громадської приймальні при юридичному факультеті вищого навчального закладу». Постановою Міністерства юстиції Республіки Білорусь від 12.11.2010 р. № 98 «Про деякі питання правової просвіти населення» було визначено статус юридичних клінік при університетах як суб'єктів з правової освіти та консультування громадян [2].

Так, розглянувши практику діяльності наших найближчих сусідів, варто піти далі в світовий масштаб, оскільки діяльність вищезазначених клінік є дуже схожою з українською і це не є дивним, адже саме на них орієнтувалася наша держава при провадженні юридичних клінік.

Наприклад, можемо відмітити наскільки швидкими темпами розвивалася юридична клінічна освіта в Китаї, зокрема, через створення у 2002 р. Комітету викладачів юридичних клінік Китаю (CCCLE), у підпорядкуванні якого у перші роки існування перебувало 13 юридичних клінік. Станом на кінець 2012 р. діяльність цього комітету як основного агенту залучення ресурсів від уряду та неурядових органів для фінансування юридичних клінік охоплювала уже 149 юридичних вищих навчальних закладів Китаю [3, с. 21].

У США на базі університетів також функціонують юридичні клініки, які спеціалізуються лише в певних видах правової допомоги визначеному контингенту клієнтів. Зокрема, американо-індіанська юридична клініка, заснована при університеті Колорадо в 1982 р. як одна з перших при ВНЗ, яка надає фахову правову допомогу малозабезпеченим громадянам, переважно індіанського походження. В районі Денверу дуже мало подібних організацій, які забезпечували б надання правових послуг безоплатно чи за невисоку плату. Правові послуги американо-індіанською юридичною клінікою надаються з питань національної ідентичності, недискримінації в питаннях працевлаштування, пільгах тощо, релігійній свободі, підтримці в суді, допомоги в підготовці проектів законодавчих актів з питань захисту прав індіанців. Клініка не займається кримінальними справами, справами щодо порушень правил дорожнього руху, не надає правову допомогу не індіанцям [4].

Цікавим та важливим є досвід організації та діяльності однієї з юридичних клінік Канади – клініки правової допомоги університету Далхаузі, яка почала працювати з 1979 р. на основі взаємної домовленості між спілкою адвокатів нової Шотландії та юридичним коледжем Далхаузі.

Досвід діяльності цієї клініки з надання правової допомоги необхідно розглянути і проаналізувати, перш за все, тому, що це була перша фінансована урядом програма правової допомоги в новій Шотландії (східна Канада) і перша з чотирьох навчальних програм з правових клінік, започаткованих у Канаді. Ця програма містить три цільові частини: надання послуг з правової допомоги особам, які не можуть їх отримати в інший спосіб; проведення дослідження, забезпечення інформацією, надання рекомендацій, залучення до програм правової допомоги та правової реформи в провінції нова Шотландія; набуття студентами юридичного факультету університету Далхаузі, які беруть участь у цій програмі, навчального досвіду з вирішення правових проблем [5].

У Великобританії Школа права Кардіффа стала першою, хто впровадив юридичну клініку в навчальний процес. Згодом ця ідея набула значного поширення та зацікавила й інші ВНЗ. Як наслідок, була створена організація клінічної юридичної освіти, яка об'єднала клінічну ініціативу й поширювала позитивний досвід юридичного клініцизму. Так в Шотландії в жовтні 2003 р. була створена юридична клініка Стретклайдської школи права для того, щоб забезпечити безкоштовною юридичною допомогою населення Глазго та найближчих адміністративно-територіальних одиниць. Дану юридичну клініку очолює відомий професор права Дональд Ніколсон, який має значний досвід викладання та практичної роботи. Основними правовими послугами, які надає юридична клініка, є надання правових порад та консультацій, підготовка письмових звернень, ведення переговорів, представництво в суді. Правова допомога надається з різних галузей права, зокрема податкового права, трудового права, прав споживачів тощо. Клініка не займається сімейними суперечками, особливо тими, які стосуються спорів за участю дітей, оскільки вважає, що у таких справах потрібен професійний юридичний супровід [6].

Таким чином, проведення дослідження підходів до організації роботи юридичних клінік та їх правове регулювання в зарубіжних країнах є безумовно позитивним та необхідним в умовах нашого сьогодення, з огляду на можливість запозичення та подальшого використання набутого досвіду діяльності юридичних клінік при закладах вищої освіти України юридичного профілю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Studencka Poradnia Prawna Uniwersytetu Jagiellońskiego. URL: <http://www.law.uj.edu.pl/poradnia/site/main.php> (дата звернення: 01.12.2018)
2. О некоторых вопросах правового просвещения населения: Постановление Министерства юстиции Республики Беларусь от 19.11.2010 г. URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby11/republic04/text059.htm>. (дата звернення: 01.12.2018)
3. Лэнгфорд Л. Юридические клиники в Кыргызстане и система гарантированной государством юридической помощи: отчет научного сотрудника Гарвардской школы права, консультанта Правовой программы Фонда «Сорос-Кыргызстан» / Л. Лэнгфорд. – Бишкек, 2014. – 44 с.

4. Colorado Law Clinic. URL: <http://www.colorado.edu/law/clinics/ilc/> (дата звернення: 01.12.2018)

5. Dalhousie Legal Aid Service. URL: <http://law.dal.ca/Institutes/Dalhousie%20Legal%20Aid%20Service/> (дата звернення: 02.12.2018)

6. Law Clinic. University of Strathclyde URL: <http://www.strath.ac.uk/humanities/lawschool/lawclinic/>. (дата звернення: 02.12.2018)

Нетребницька А. В.

учениця 10 класу ЗОШ I–III ступенів № 32 м. Житомира

Обмеження прав в'язнів: міжнародний досвід й українські реалії

На вибір теми наукового дослідження вплинула звичайна, коротка екскурсія у Житомирську установу виконання покарань. На даний час всім добре відомо як сильно занедбана система обмежень пенітенціарних закладів України. Мене дійсно вразили такі обмеження як прогулянки на свіжому повітрі (у колонії для неповнолітніх дозволено відводити на прогулянку всього 1 годину на день та і прогулянкою це не назвеш), а також заборона мати велику кількість різних предметів, наприклад кольорові олівці та ручки, фарби, копіювальний папір. Виняток становили тільки чорні, сині, або фіолетові ручки та прості олівці. Такі заборони викликали безліч закономірних питань: звідки вони взялися, навіщо вони потрібні, чим загрожує їх порушення, і, врешті, чи не безглузді вони? Відповіді на такі запитання абсолютно не можливо знайти в літературі чи навіть серед представників академічної спільноти. Хоч які-небудь припущення можна було почути з вуст практиків. Ніякого юридичного обґрунтування чи розумного пояснення таким обмеженням не знайшлося. Чи правильною була заборона телефонних розмов, побачень, посилок і передач, та навіть книг під час перебування засудженого в дисциплінарному ізоляторі [3]? Чому побачення з рідними дозволяється тільки раз на місяць? Перелік таких питань можна перераховувати нескінченно. Всі вони лише симптоми глобальної проблеми – відсутності загального стандарту обґрунтування обмежень прав в'язнів в українському кримінально-виконавчому праві [4, с. 36]. Взагалі, діяльність держави щодо встановлення обмежень так і обмежуваність прав повинна мати певні межі. На даний час популярна в сучасній академічній думці доктрина нормалізації стверджує, що правила та умови життя в пенітенціарній установі повинні, як найбільше нагадувати умови життя на свободі [2]. Але що насправді можна розуміти під словами «як найбільше» достеменно не відомо. Саме питання розмежованості, чіткості встановлення обмежень, особливо з юридичної точки зору знаходиться в центрі даної статті. Метою цієї роботи є теоретичне осмислення та аналіз законодавства, наукової літератури і узагальнення практики, що допоможе виявити основні проблеми обмежень пенітенціарних закладів, а також обґрунтування допустимих наближень між правами в'язнів та правами вільних осіб.

Розглядаючи пенітенціарну систему нашої держави, значну увагу слід приділити проблемі проведення змісту прав і свобод засуджених у відповідність з міжнародними стандартами [1]. Ці питання неодноразово були предметом розгляду на засіданнях різних міжнародних організацій, зокрема в Раді Європи, членом якої Україна стала 9 листопада 1995 р. Опитуючи та анкетуючи свідомих та не байдужих

громадян країни я отримала безліч цікавої інформації та думок. В результаті опитувань 87% людей повністю не задоволені теперішнім станом пенітенціарної системи України, інший відсоток, який становить 10% – частково не задоволений, 3% опитуваних людей не мають достатньої інформації для надання відповідей. Досліджуючи пенітенціарну систему інших держав, у контексті обмежень прав ув'язнених, я дійшла до висновків, навіть в порівнянні з Україною національні стандарти обмеження прав в'язнів інших країн, які я досліджувала мають низку проблем різних характерів, зокрема юридичного. Головною проблемою є відсутність чіткого закріплення самої вимоги пропорційності обмежень. Також закордоном існує ряд інших проблем: закріплення допустимих фактичних обмежень, сприйняття прав як привілеїв, відсутність вказівки на мінімальність обмежень в'язнів.

Досліджуючи таку тему, неможливо оминати вивчення всім відомої Житомирської установи виконання покарань номер 8. Житомирська в'язниця відома тим, що за майже вікову історію з неї не було скоєно жодного втечі. Зараз в повній відповідності зі статусом «установи з максимальним рівнем безпеки» в'язниця є місцем утримання найнебезпечніших вбивць, засуджених до довічного ув'язнення. Як пишеться на офіційних сайтах, кожен день бібліотекар приносить в камери книги, газети і журнали. Ув'язнені отримують триразове харчування. Таку картинку Житомирської установи зображують нам ЗМІ, але як розгортається ситуація всередині знають тільки ті, хто сам там побував, чи у якості працівника, чи у якості в'язня. Навіть коротка дозволена екскурсія показала мені більше, ніж говорять ЗМІ. Саме тому при вході на територію закладу, вас просять вимкнути телефони, адже зйомка чи будь-який запис заборонений. Потрапляючи всередину перше, що вас вражає це навіть не «інтер'єр тюрми», а жахливий їдкий запах невідомого походження, який увібрали всі стіни та предмети у в'язниці, запах, яким кожного дня і ночі дихають засуджені. Я повністю впевнена, що це зовсім не входить у норми і закони покарання в'язнів. Також під час екскурсії можуть показати кімнату психологічної реабілітації, яка, як написано, зроблена за «сучасними прикладами євроремонту». Вона, звісно, суттєво відрізняється, але це оманливе відчуття, так як на фоні непривітної в'язниці, така звичайна кімнатка з диванчиком та м'якими стільцями здається оазисом серед пустелі. Як розповів один з головних працівників, який має доволі впливовий статус у в'язниці, він сам, власноруч створив всі умови, фактично зробив ремонт у реабілітаційній за свої власні кошти. Така новина надзвичайно врадила мене і спричинила певний дисонанс думок, адже з одного боку працівники виявляють неабияку опіку над засудженим, але з іншого – ми бачимо байдужість держави та її неспроможність фінансувати в'язниці задля виконання норм, поставлених законом. Але знайшлась людина, яка була не проти сказати декілька слів. Раніше цей чоловік працював там капеланом (священником). Ставлення співробітників до ув'язнених йому було відоме: «На даний час до ув'язнених ставляться достатньо лояльно за винятком довідників, чи можливо певних якихось локальних випадків. Раніше відношення до засуджених було гіршим». На жаль, ми бачимо, що в'язнів обмежують навіть працівники пенітенціарних установ, а що говорити про владу та сучасні закони. Все наведене дає підстави зробити висновок про те, що чинне законодавство містить серйозні антиконституційні обмеження прав і свобод людини і громадянина та потребує негайного приведення у відповідність до міжнародних стандартів і конституційних приписів. Можна сказати, що ця тема виходить далеко за межі права. Право не може дати свою конкретну відповідь щодо

того як далеко може заходити держава у обмеженні прав в'язнів. В підсумку нікому не вдасться уникнути роздумів про межі гуманізації в'язниці саме з філософської точки зору. Які є допустимі кордони між вільними особами та засудженими – точно не відомо. Однак така тема назавжди залишиться вільною для філософів доти, доки існує в'язниця.

Список використаних джерел та літератури :

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. 30. – ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 6 квітня 2001р. – №16. – ст. 203.
3. Цивільний кодекс України від 18 червня 1963 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1963. – № 30. – ст. 463, з прийняттям нового ЦК України змінюється нумерація статей.
4. Човган В. Обмеження прав ув'язнених: правова природа і обґрунтування : [монографія] / В. Човган. – Харків : «Права людини», 2017. – 608 с.

Огінська Аліна Іванівна

магістрантка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Співвідношення права власності та речового права

Цивільний кодекс України відрізняє речові права від права власності. Між тим, право власності є одним із видів речових прав. Право власності та інші речові права становлять один досить великий і визначальний розділ галузі цивільного права, який прийнято називати «Речові права». Цей розділ можна визнати як одну з підгалузей цивільного права.

Право власності є одним із найважливіших правових інструментів, засобами якого суб'єкти майнових відносин можуть задовольняти свої потреби в тих чи інших речах. Для того, щоб задовольнити особисті побутові, виробничі чи будь-які інші потреби в тій чи іншій речі (майні), будь-яка особа – фізична чи юридична, за загальним правилом повинна придбати потрібну їй річ у власність. Право власності дає можливість власнику безпосередньо володіти, користуватися чи розпоряджатися належною йому річчю (майном).

Проте для задоволення тих чи інших потреб у тій чи іншій речі не обов'язково набувати на неї право власності. Це не завжди економічно вигідно. Людина може цю річ взяти в оренду, прокат, найм тощо, тобто укласти з власником цієї речі відповідний договір. Але володіння і користування чужою річчю на підставі договору все ж ставить особу, яка має намір володіти чи користуватися чужою річчю (майном), в залежність від власника. Останній може в будь-який момент розірвати укладений договір і припинити володіння чи користування тим чужою річчю. Особа, яка має намір володіти чи користуватися чужою річчю, заінтересована в більш тривалих і, головне, стабільних відносинах [1].

Тому правники уже в стародавні часи намагалися знайти такі правові способи встановлення володіння і користування чужим майном, які меншою мірою ставили б у залежність від власника цього майна та гарантували безперервну тривалість і стабільність вказаного володіння та користування. Таких форм і способів володіння,

користування, а в окремих випадках, навіть, розпорядження чужим майном було винайдено чимало за цей тривалий час. Нині ж маємо лише підкреслити, що сучасне цивільне право знає такі форми і способи володіння, користування і розпорядження чужим майном, які гарантують заінтересованій особі, котра має таке право, меншу його залежність (частіше – повну незалежність) від власника цього майна, необхідну тривалість і стабільність [2, с. 262].

Спільним для права власності і речових прав є те, що об'єктом цих прав є матеріальна річ, але не дія. Об'єктом речових прав на чуже майно є саме право на чужу річ, а не право вимагати від власника певної поведінки (дії). Це право не залежить від волі власника майна. Встановлення права на чуже майно може залежати від волі власника даного майна, але коли це право вже встановлено, змінити його чи припинити власник не може. Більш того, право володіння, користування чи розпорядження чужим майном обмежує право власності власника цього майна в тій мірі, в якій воно надано суб'єкту права на чужу річ. Власник речі (майна) не може обмежити володіння, користування чи розпорядження суб'єкта права на чужу річ. Якщо води у водоймищі вистачає лише для 30 голів худоби, суб'єкту права на чужу річ надано право напоїти 20 голів, а в самого власника водоймища своїх 20 голів, то в такому разі в першу чергу мають бути напоєні 20 голів худоби суб'єкта права на чужу річ, а вже потім худоба власника.

Спільними є правомочності суб'єкта права власності і суб'єкта права на чужу річ (майно). Власник має право володіти, користуватися і розпоряджатися майном на свій розсуд. Суб'єкт права на чужу річ також має право володіти, користуватися і у випадках, передбачених законом, розпоряджатися чужою річчю (майном). Але при цьому слід мати на увазі, що обсяги даних правомочностей різні. Право володіння, користування і розпорядження чужою річчю (майном) за загальним правилом є обмеженим. Водночас воно в цій частині обмежує право власності [3, с. 212].

Проте між цими речовими правами є ряд істотних відмінностей. Передусім право власності не обмежене будь-яким строком. Воно, так би мовити, вічне. Зі смертю власника право власності на дане майно не припиняється, воно лише переходить до інших осіб. Право на чужу річ (майно) за загальним правилом обмежено певним строком. Вічного права на чужу річ (майно) не буває. Строки дії права на чужу річ різні.

Істотну відмінність мають обсяги правомочностей власника і суб'єкта права на чужу річ. Правомочності власника не можуть бути обмежені нічим, крім закону. Вони є необмеженими, але в межах закону. Правомочності суб'єкта права на чужу річ за загальним правилом обмежені. Вони не можуть повністю перекривати правомочності власника. В більшості випадків суб'єкт права на чужу річ не має права розпоряджатися нею [4].

Підводячи підсумок можна сказати, що права на чужі речі (майно) і право власності дуже тісно переплітаються. Власне кажучи, право на чужу річ (майно) існувати окремо без права власності не може, адже воно виникає з права власності. Право на чуже майно є похідним від права власності на це ж майно, воно ґрунтується на праві власності певної особи на вказане майно. Без права власності на дане майно не може бути і права іншої особи, яка хоче ним володіти, користуватися чи розпоряджатися.

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальні положення про речові права на чуже майно. URL: <http://uristinfo.net/2010-12-27-04-58-59/76-komentar-tsivilnij-kodeks-ukrayini/1570->

rozdil-ii-rechovi-prava-na-chuzhe-majno-glava-30-zagalni-polozhennja-pro-rechovi-prava-na-chuzhe-majno.html;

2. Мартин В. М. Речові права на чуже майно за новим Цивільним кодексом України / В. М. Мартин // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали Х регіональної науково-практичної конференції. – Львів, 2004. – С. 262–265.

3. Кубара У. Обтяження права власності на майно / У. Кубара // Вісник Львівського університету. Серія: юридична. Вип. 58. – Львів, 2013. – С. 211–217.

4. Співвідношення права власності і права на чуже майно майно. URL: <http://studepedia.org/index.php?vol=1&post=48742>.

Пилявська Марія Ігорівна

студентка 2 курсу,

Таращанський державний технічно та економіко-правовий коледж

Особливості реалізації прав і свобод особи в Україні

Конституційно-правовий статус людини і громадянина відображає закріплене в Конституції України становище людини і громадянина в суспільстві і державі.

Під конституційно-правовим статусом людини і громадянина розуміють загальні, базові засади, за допомогою яких у Конституції та законах України визначаються основні права, свободи й обов'язки людини і громадянина; гарантії їх здійснення, тобто можливість мати, володіти, користуватися і розпоряджатися економічними, політичними, соціальними та культурними цінностями й благами.

Важливим засобом реалізації та захисту прав та свобод людини є гарантії, які є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів людини. Призначенням гарантій є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини. Таким чином, гарантії є засобом, що забезпечує перехід від передбачених конституцією можливостей до реальної дійсності.

Гарантії реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина - це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є порукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них, з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Ефективність гарантій залежить від рівня розвитку загальноправових принципів, стану економіки, рівня розвитку демократичних інститутів, наявності системи досконалих законів у державі, ефективності механізмів реалізації законів, ступеня правової свідомості і правової культури населення, узгодженості інтересів населення та суспільства вцілому і наявності вискоефективного органу конституційного контролю.

Багатоманітність факторів, які забезпечують реальність прав та свобод, визначає різноманітність їх гарантій. Взагалі усі можливі гарантії забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина прийнято поділяти на загальносоціальні (загальні) та власне правові, юридичні (спеціальні).

Залежно від рівня їх юридичного статусу правові гарантії поділяються на міжнародно-правові та національні, конституційні та галузеві.

Міжнародно-правові гарантії встановлені в чинних міжнародних договорах, обов'язкових для України. У свою чергу, вони також є матеріальними (скажімо, можливість звернення до Європейського Суду з прав людини, встановлена Конвенцією про захист прав і основних свобод людини), процесуальними (наприклад, доступний для кожного порядок такого звернення), організаційними (система і організація діяльності Європейського Суду з прав людини).

Конституційні гарантії складаються із принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина, а також із конституційних норм, в яких визначені повноваження відповідних органів державної влади та їх посадових осіб щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина, їх відповідальність, передбачені інші засоби здійснення відповідних прав та свобод людини і громадянина, а також спеціальні права, призначені для найбільш ефективної реалізації інших прав людини і громадянина.

Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини в останній чверті XX і на початку XXI століття набули, можна стверджувати без перебільшення, світового, глобального значення і вийшли на перше місце у міжнародній системі критеріїв оцінювання рівня розвитку демократії у певній державі та суспільстві на земній кулі [1; 3; 6]. Цей процес має як об'єктивне, так і суб'єктивне підґрунтя і зумовлений, з одного боку, історією становлення і розвитку світової цивілізації та її демократичних інститутів, а з іншого – волею «сильних світу цього» (окремих найбільш економічно і політично розвинутих держав і суспільств: США, Японія, Китай, Велика Британія, Німеччина, Франція), – спрямованою на створення єдиного світового порядку, побудованого на загальноприйнятній ідеї захисту прав людини та боротьби з тероризмом. Таке ставлення сьогодні в світі до цієї проблематики є значною мірою об'єктивним та, на жаль, часто-густо має яскраве політичне забарвлення і залишатиметься таким ще багато років.

Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні та їхніх об'єднань, зумовлені системою права, що існує в державі. Якщо ж до цього додати політичні, економічні, психологічні та інші соціальні чинники, які суттєво впливають на формування та реалізацію прав і свобод людини, то слід зауважити: ця категорія, на мій погляд, є таким соціальнополітично-правовим феноменом, який може досліджуватися і вивчатися тільки на основі синтетичного, системного і комплексного підходу [3]. Тому, говорячи про права і свободи людини в правовому аспекті, можна стверджувати, що юристам-науковцям слід в першу чергу зосереджуватися і навіть спеціалізуватися у своїх дослідженнях на проблемах комплексного правового механізму захисту таких прав і свобод, а не намагатися штучно створювати окрему «галузь права».. Слід звернути увагу, що в теорії права, політичному житті та юриспруденції до цього часу існують два погляди на природу прав і свобод людини і громадянина, що певною мірою дістало відображення і в назві міжнародно-правових актів щодо захисту прав людини. Прихильники однієї точки зору стверджують, що існують так звані основні права і свободи людини, які є природними, тобто такими, що надані, притаманні людині з народження, а інші – надбані (делеговані) кожній людині з боку суспільства і держави. Друга точка зору полягає в тому, що всі права надаються (делегуються) кожній людині суспільством і державою [1, с. 7]. Ще одним «каменем спотикання» у розв'язанні цієї «наукової суперечки» є відсутність повного і вичерпного переліку таких прав, що, з одного боку, об'єктивний, а з іншого – ускладнює процес реалізації людиною і

громадянином своїх прав, а суспільству і державі певною мірою заважає створювати ефективні механізми їхнього захисту. При цьому, слід зауважити, що навряд чи коректною є позиція поділу, диференціації прав людини на «основні» та «неосновні». На мій погляд, всі права і свободи людини є основними (основоположними). В такому випадку, скоріш за все, слід поділяти права на «конституційні», тобто передбачені Основним законом держави, і «позаконституційні», що не передбачені та й не можуть бути передбачені конституцією, оскільки реалізуються у сфері морально-етичних, релігійних, міжособистісних або вузько корпоративних відносин.

Система конституційних прав людини і громадянина в Україні охоплює теоретично максимально всеосяжний спектр прав і свобод у виборі способів і засобів життєдіяльності кожної людини, що проживає чи перебуває в нашій країні. І це, безумовно, позитивне надбання нашого суспільства. Однак практична реалізація та захист цих прав і свобод майже щоразу наштовхуються на значні перепони і перешкоди, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер та є підґрунтям для невирішених проблем у цій сфері. До проблем реалізації та захисту прав людини і громадянина в Україні в контексті верховенства права можна віднести:

- низький рівень правової культури і правової свідомості переважної більшості членів нашого суспільства;
- незадовільний рівень зовнішнього виховного впливу на кожну людину з боку суспільства та самовиховання за наявності у багатьох людей реального відчуття власної честі та гідності;
- низький рівень дотримання правопорядку (законності) у житті суспільства і держави та беззастережної відповідальності кожної без винятку особи перед собою і оточенням за процес і результати своєї діяльності;
- нерівноправність гілок та органів державної влади та недосконалість функціонування місцевого самоврядування територіальних громад у реальному житті;
- низький рівень професіоналізму у сфері політичного та державного менеджменту і його виняткова залежність від особистих й групових (кланових) інтересів;
- відсутність чіткої структурованості громадянського суспільства і громадського контролю за діяльністю всіх органів державної влади;
- високий рівень корупції на всіх рівнях і щаблях державного і суспільного життя та відсутність політичної волі у його зменшенні;
- відсутність прямої обопільної залежності між людиною і громадянином та державою і суспільством.

Аналіз вище зазначених проблем засвідчує, що кожна з них має свої суб'єктивні та об'єктивні причини походження та існування. По-перше, низький рівень правової культури і правової свідомості. По-друге, незадовільний рівень зовнішнього виховного впливу на кожну людину з боку суспільства та методів самовиховання за наявності у багатьох людей реального відчуття власної честі та гідності можна пояснити двома причинами. По-третє, низький рівень законності (дотримання правопорядку) у житті суспільства і держави та відсутність безумовної відповідальності кожної без винятку особи.

В цьому контексті світове співтовариство накопичило достатній досвід втілення верховенства права в державах із розвинутими правовими системами та демократичними формами і методами державного устрою і правління; є й власний,

хоча й невеличкий, український досвід. Треба лише поставити за мету адаптувати ці світові і національні правові цінності до реалій нашого суспільного і державного життя та проявити політичну, корпоративну та індивідуальну волю і стійкість у їх запровадженні, долучивши до цієї важкої та довготривалої роботи весь механізм державної влади і громадянського суспільства України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения / С. С. Алексеев. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – 752 с.
2. Головатий С.. Верховенство права : [монографія] : у 3-х кн. / С. Головатий. – К. : Вид-во «Фенікс», 2006. – 1747 с.
3. Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Р. Дворкін ; [пер. з англ. А. Фролкін]. – К. : Основи, 2001. – 519 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей. – К. : Дух і літера, 2009. – Т. 1. – 576 с.
5. Козюбра М. І. Правовий закон : проблема критеріїв / М. І. Козюбра // Вісн. Акад. правових наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 83–96.
6. Козюбра М. І. Права людини і верховенство права / М. І. Козюбра // Право України. – 2010. – № 2. – С. 24–35.
7. Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації. Вибрані праці: статті, аналітичні огляди, переклади (2003–2010) / С. І. Максимов. – Х. : Право, 2010. – 336 с.
8. Рикер П. Право і справедливість / П. Рикер ; [пер. із фр.]. – К. : Дух і літера, 2002. – 216 с.
9. Таманага Б. Верховенство права : історія, політика, теорія / Б. Таманага ; [перекл. з англ. А. Іщенка]. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2007. – 208 с.
10. Фулер Л. Л. Анатомія права / Лон Л. Фулер ; [пер. з англ. Н. Комарова]. – К. : Сфера, 1999. – 144 с.
11. Харт Х. Л. А. Концепція права / Х. Л. А. Харт ; [пер. з англ. Н. Комарова]. – К. : Сфера, 1998. – 236 с.
12. [Без назви]. URL: <http://studies.in.ua/ru/konstitucionnoe-pravo-seminary/486-pravoviy-status-lyudini-gromadyanina.html>

Піпа Владислав

курсант 2-го курсу,

Львівський державний університет внутрішніх справ

Відшкодування шкоди, заподіяної неправомірними діями чи бездіяльністю правоохоронних органів України

Згідно зі статтею 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1; ст. 19].

Загальні підстави відповідальності за завдану майнову та моральну шкоду передбачені нормами статей 1166, 1167 ЦК України, відповідно до яких шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи

бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності вини. [2; ст. 1166, ст. 1167].

Спеціальні підстави відповідальності за шкоду, завдану органом державної влади, зокрема органами дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, визначені статтею 1176 ЦК України. Ці підстави характеризуються особливостями суб'єктного складу заподіювачів шкоди, серед яких законодавець виокремлює посадових чи службових осіб органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, орган и досудового розслідування, прокуратури або суду, та особливим способом заподіяння шкоди. Сукупність цих умов і є підставою покладення цивільної відповідальності за завдану шкоду саме на державу [2; ст. 1176]. Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою лише у випадках вчинення незаконних дій, вичерпний перелік яких охоплюється частиною першою статті 1176 ЦК України, а саме: 1) у випадку незаконного засудження, 2) незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, 3) незаконного застосування запобіжного заходу, 4) незаконного затримання, 5) незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт [2; ст. 1176].

Шкода, завдана громадянину внаслідок незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян, підлягає відшкодуванню [3] на підставі Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 2 цього Закону право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримати [3].

Згідно з пунктами 1, 5 статті 3 цього Закону у випадках незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян, громадянининові відшкодовуються (повертаються) заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій, а також моральна шкода [3].

Частинами першою та другою статті 12 цього Закону передбачено, що розмір відшкодуваної шкоди, зазначеної в пунктах 1, 3, 4 статті 3 цього Закону, залежно від того, який орган провадив слідчі (розшукові) дії чи розглядав справу, у місячний термін з дня звернення громадянина визначають відповідні органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратура і суд, про що виносять постанову (ухвалу). Якщо кримінальне провадження закрито судом при розгляді кримінальної справи в апеляційному або касаційному порядку, зазначені дії

провадить суд, що розглядав справу у першій інстанції. У разі незгоди з винесеною постановою (ухвалою) про відшкодування шкоди громадянин відповідно до положень цивільного процесуального законодавства може оскаржити постанову до суду, а ухвалу суду – до суду вищої інстанції в апеляційному порядку [3].

Пунктами 11, 12 Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду», затвердженого наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України та Міністерства фінансів України, у разі закриття кримінальної справи за відсутністю у діянні складу злочину слідчий зобов'язаний роз'яснити громадянину порядок поновлення його порушених прав і відшкодування іншої шкоди [3].

Отже, чинним законодавством чітко визначено порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, при цьому встановлення розміру грошових доходів, втрачених громадянами унаслідок незаконних дій зазначених органів, віднесено до компетенції цих органів, а не суду.

За відсутності підстав для застосування частини першої статті 1176 ЦК України, в інших випадках заподіяння шкоди цими органами діють правила частини шостої цієї статті – така шкода відшкодовується на загальних підставах, тобто виходячи із загальних правил про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовими та службовими особами [2; ст. 1176].

Шкода, завдана фізичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю посадової особи органу державної влади при здійсненні нею своїх повноважень, відшкодовується [2; ст. 1174].

Відповідно до цієї норми обов'язок відшкодувати завдану шкоду потерпілому покладається не на посадову особу, незаконним рішенням, дією чи бездіяльністю якої завдано шкоду, а на державу.

Згідно зі статтею 4 ЦПК України, здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законами України [4; ст. 4].

За положеннями частини першої ст. 1172 ЦК України – юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків.

У зазначеній нормі встановлюються загальні правила відшкодування юридичною або фізичною особою потерпілій стороні шкоди, завданої їхнім працівником або іншою особою [2; ст. 1172].

Це один з випадків, коли суб'єктом деліктної відповідальності виступає юридична або фізична особа, яка шкоди потерпілій стороні безпосередньо не завдавала. Тобто особливістю цих зобов'язань є те, що закон відмежовує особу, яка безпосередньо завдала потерпілій стороні шкоди, від особи, яка повинна цю шкоду відшкодувати.

У цивільному праві під діями юридичної особи визнаються: дії органу, її представників, а також її членів або інших учасників (працівників і службовців). Діями фізичної особи (фізичної особи – підприємця) визнаються дії працівників (службовців), якщо їх вчинено на виконання трудових (службових) обов'язків [5].

Правовий зв'язок між юридичною або фізичною особою та працівником виникає з трудових відносин незалежно від їх характеру – постійні, тимчасові, сезонні

відносини або відносини, що склалися між зазначеними особами при виконанні працівником іншої роботи за трудовим договором (контрактом) [5].

Під виконанням працівником своїх трудових (службових) обов'язків розуміється виконання ним роботи, зумовленої трудовим договором (контрактом), посадовими інструкціями, а також роботи, яка хоч і виходить за межі трудового договору чи посадової інструкції, але доручається юридичною або фізичною особою, або спричинена невідкладною виробничою необхідністю як на території роботодавця, так і за її межами, протягом усього робочого дня.

Деліктні зобов'язання, передбачені вказаною нормою, включають: потерпілу особу, що зазнала шкоди; відповідача – юридичну або фізичну особу, яка безпосередньо шкоди потерпілій стороні не завдавала; фактичного заподіювача шкоди – працівника, який пов'язаний з відповідачем виконанням своїх трудових (службових) обов'язків.

Для покладення на юридичну або фізичну особу відповідальності за статтею 1172 ЦК України необхідна наявність як загальних умов деліктної відповідальності (протиправна поведінка працівника, шкода, завдана потерпілій стороні, причинний зв'язок між протиправною поведінкою працівника і завданою шкодою, вина працівника), так і спеціальних умов, які обов'язково слід ураховувати [2; ст. 1172] Це обставини, за наявності яких шкода була спричинена, хоча сама шкода в цих зобов'язаннях і не набуває якихось особливостей. До таких обставин частина перша вказаної норми відносить виконання трудових (службових) обов'язків працівником. У разі завдання шкоди працівником діями, що за своїм змістом не впливають з виконання ним трудових (службових) обов'язків, не виникає відповідальності юридичної або фізичної особи за шкоду, спричинену вказаним працівником. Він повинен сам відшкодувати цю шкоду на загальних підставах деліктної відповідальності [2; ст. 1166] Юридична або фізична особа, яка відшкодувала шкоду, завдану працівником, має право зворотної вимоги (регресу) до цього працівника в розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлено законом [2; ч 1.ст. 1191], тобто розмір відшкодування визначається законодавством, яке регулює відносини працівника, зокрема трудовим законодавством.

Причинно-наслідковий зв'язок у цьому виді деліктних зобов'язань може мати складний характер, тобто треба доводити не тільки те, що шкоди завдано внаслідок протиправного діяння, а й те, що це протиправне діяння виникло внаслідок неналежного виконання чи невиконання працівником (службовцем) або іншою особою покладених на нього трудових (службових) чи інших обов'язків.

Для такого виду відповідальності (відшкодування шкоди за неправомірні дії правоохоронних органів) необхідно чітко визначити норми матеріального права, які регулюють дані відносини; умови, порядок відповідальності за завдану моральну шкоду та коло суб'єктів, на яких покладається така відповідальність.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України (чинна з 1996 р. зі змінами) // Офіційний портал Верховної Ради України.
2. Цивільний кодекс України. Поточна редакція.
3. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду». Редакція від 01.03.2016
4. Цивільний процесуальний кодекс України. Поточна редакція.
5. Цивільне право України: Академічний курс : [підручник] у 2 т. – [вид. 2-ге, доп. і перероб.]. – Т. 2. Особлива частина. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре» 2006.

Сучасний стан та перспективи розвитку Антикорупційної політики в Україні

Дієва протидія корупції не можлива без послідовних, спланованих і скоординованих дій, об'єднаних однією концепцією, оскільки системні явища потребують системного підходу в їх подоланні. З початку 1990-х рр. уряд України вживав заходи з розроблення стратегії подолання корупції в державі, приймалися відповідні документи у формі державних програм, планів, концепцій тощо. Але антикорупційне законодавство проголошувало декларативні гасла й передбачало за них неадекватні санкції, які не могли служити заходом стримування вчинення злочинів потенційними корупціонерами. Тому такі заходи, як показують результати численних національних і закордонних досліджень, жодним чином не вплинули на стан та рівень корупції, який щороку тільки зростає.

Таким чином, можна констатувати, що в Україні фактично була відсутня ефективна стратегія протидії корупції, яка б враховувала гостроту проблеми та актуальність ситуації.

Вказані недоліки актуалізували необхідність ухвалити новий стратегічний документ, який би комплексно підійшов до розв'язання проблеми, визначив чіткі цілі, часові рамки й засоби їх досягнення, а також поєднав антикорупційні реформи з іншими, зокрема такими, як судова реформа, реформа органів правопорядку, публічної служби, адміністративна тощо. Таким документом покликана стати нова Антикорупційна стратегія [1, с. 19], яка була прийнята Верховною Радою України 14.10.2014 р. і має назву «Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр.».

Метою цієї стратегії є:

- створення в Україні системи прийняття рішень щодо антикорупційної політики на основі результатів аналізу достовірних даних про корупцію та чинників, які до неї призводять, зокрема статистичних спостережень, моніторингу виконання цих рішень та їх впливу на стан справ із питань запобігання корупції незалежним спеціалізованим органом із залученням представників громадянського суспільства, а також формування суспільної підтримки у подоланні корупції;

- створення прозорих засад фінансування проведення виборів, діяльності політичних партій, усунення корупціогенних ризиків у діяльності виборних органів, посилення громадського контролю за їх діяльністю;

- створення системи доброчесної та професійної публічної служби відповідно до міжнародних стандартів і кращого світового досвіду;

- запровадження ефективних антикорупційних програм у центральних органах виконавчої влади, а також на державних підприємствах, забезпечення для суспільства прозорості їх діяльності;

- продовження реформування законодавства про державні закупівлі з метою усунення ризиків корупції та впровадження прозорої системи проведення державних закупівель;

- реформування судової влади в Україні та усунення ризиків корупції у судочинстві та діяльності органів кримінальної юстиції;

– усунення корупційних передумов ведення бізнесу, формування сприятливого для відмови від корупційної практики бізнес-клімату та нетолерантного ставлення бізнесу до корупції;

– реалізація права осіб на доступ до інформації, забезпечення відкритості суспільно необхідної інформації, яка може використовуватися з метою виявлення і припинення корупційної практики, дієвий державний контроль за реалізацією відповідного законодавства;

– створення системи інструментів, які дадуть змогу ефективно виявляти та розслідувати корупційні злочини, конфісковувати майно, яке було предметом злочинної діяльності або набуто внаслідок такої діяльності, притягувати до відповідальності осіб, причетних до вчинення корупційних злочинів;

– формування в суспільстві ідеї нетерпимості до проявів корупції [2].

На сьогоднішній день можна підбити невеликий підсумок щодо реалізації цих пунктів: чи були вони виконані повною мірою, чи ще й не починалося їх виконання.

Хотілося б почати з позитивних зрушень. Отже, ось, що було зроблено:

1) прийняття низки нормативно-правових актів щодо протидії корупції: закони України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., «Про Національне антикорупційне бюро України» від 28 серпня 2018 р., нова редакція Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р., укази Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики» від 14 жовтня 2014 р., «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12 січня 2015 р., Закон України «Про вищий Антикорупційний суд» від 7 червня 2018 р., нова редакція Закону України «Про прокуратуру» від 28 серпня 2018 року. Зазначені нормативно-правові акти є законодавчим закріпленням механізмів боротьби з корупцією та запобігання їй і, на нашу думку, вони є досить вдалим за змістом, і якщо вони справді будуть виконуватися, Україна матиме можливість вийти з корупційної прірви;

2) створення антикорупційних органів:

– Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – Агентство) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [3]. Почало свою роботу 15 серпня 2016 р.

– Національне антикорупційне бюро України (далі - Національне бюро) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

– Вищий антикорупційний суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України.

З метою вдосконалення антикорупційної політики ми б хотіли запропонувати додаткові заходи, які сприяють боротьбі і запобіганню корупції, а саме:

– Зменшення кількості «хабаромістких» функцій державної служби. Чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень. Оптимізація чисельності державних структур з метою уникнення паралелізму в роботі, зменшення кількості контрольних та наглядових інстанцій;

– Запобігання соціальним передумовам корупції та усунення причин, що спричиняють вчинення корупційних діянь;

– Створення системи суспільних відносин, за якої правомірна поведінка службовців публічної служби є соціально престижною і вигідною. Забезпечення

справедливої та адекватної оплати праці державних службовців, завдяки чому можна було б уникнути негативних проявів протегування, клановості та сімейності;

Ефективне впровадження в життя Концепції реалізації морально-ідеологічних антикорупційних заходів можливе за умов збалансованої діяльності та взаємодії владних інституцій усіх рівнів, відповідальності за досягнуті результати, залучення громадянського суспільства, цілеспрямованості та охоплення концептуальними заходами всіх категорій громадян, відповідності морально-ідеологічних заходів основним пріоритетам державної антикорупційної політики та заходам іншого характеру, спрямованим на запобігання та протидію корупції. З метою дотримання останньої із зазначених вимог ефективної реалізації Концепції, формування морально-ідеологічних антикорупційних заходів має ґрунтуватися на таких принципах:

- відповідності Конституції України, вітчизняним та міжнародним ратифікованим Україною) антикорупційним нормативно-правовим актам;
- узгодженості із загальними засадами державної антикорупційної політики;
- застосування у вітчизняній практиці кращого зарубіжного досвіду запобігання та протидії корупції;
- відповідності засадам розбудови демократичної держави та громадянського суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Беззуб І. Антикорупційна політика в Україні / І. Беззуб // Інформаційно-аналітичний бюлетень. – 2015. – № 10 (92). URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2015/10.pdf>.
2. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 рр. : Закон України від 04.10.2014 р. № 1699-VIII Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 46. – Ст. 2047.
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VIII Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №49. – Ст. 2056.
4. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VIII Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.
5. Національне антикорупційне бюро України II Звіт за серпень 2016-лютий 2017. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/nab_report_02_2017_0.pdf.
6. Про прокуратуру : Закон України від 28.08.2018 р. № 1697-VII Відомості Верховної Ради. – 2018. – № 2015. – № 2–3. – Ст.12.
7. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII Відомості Верховної Ради 2018. – № 24. – Ст. 212.

Романюк Ольга Олегівна

студентка 2 курсу,

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Забезпечення свободи слова та вираження поглядів у просторах мережі Інтернет, його нормативне закріплення

Інтернет став важливим інструментом для реалізації права на свободу слова, оскільки забезпечує швидкий зручний доступ до величезного масиву інформації, створює умови виражати свої чи чужі погляди і переконання максимальній кількості

користувачів, висловлювати як схвалення, так і протести, сприяє стрімкому розвитку громадянського суспільства.

Стрімкий розвиток технологій призвів до еволюції інституту свободи слова та вираження поглядів. Інформаційні технології випереджають час, тому «свобода в мережі» стала одним із найважливіших важелів для врівноваження суспільних свобод, які задекларовані в міжнародних актах.

Одним із «новостворених» показників XXI століття є індекс *«Свободи в Інтернеті»*, який визначає рівень доступу до Інтернету та цифрових медіа в усьому світі. Щорічно впливова неурядова організація «Freedom house» визначає рівень свободи як такої, а також громадянських свобод, політичних прав. Основою для визначення даного індексу цією організацією є стаття 19 Загальної декларації прав людини, яка забезпечує право на свободу переконань і на вільне їх вираження, включаючи свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів [3].

Провівши численні перевірки визначається, що станом на 2018 р. «свобода інтернету» стає вужчою, рівень демократії втрачає свій вплив на інформаційний простір. Уряди держав посилюють контроль над даними громадян та висловлюють невдоволення щодо «фальшивих новин», прихованою метою стає придушення інакомислення, що призводить до зниження довіри до Інтернету, а також забезпечення передбачених основ демократії.

Щороку на міжнародній арені стрімко розробляються документи та акти, які б юридично регулювали сферу Інтернету. Першим значним міжнародним документом була визнана Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства (20 липня 2000 р.), яка закріплювала, гарантії держави суспільству щодо створення глобального інформаційного суспільства.

Одним із найвизначальніших актів, який визначає розвиток Інтернет–права вважається Європейська Декларація про свободу комунікацій в Інтернеті від 28 травня 2003 р. У вступі вказується мета прийняття: «досягнення балансу між мережевою свободою слова і інформації та іншими правами, що гарантуються Конвенцією про захист прав людини і основних свобод (4 листопада 1950 р.)» У ній визначається, що держави–учасники Ради Європи повинні: не обмежувати доступ до Інтернет–інформації, спонукати до саморегулювання поширення інформації в мережі, відмовитися від державного контролю (не використовувати блокування, фільтрів), гарантувати право на анонімність. Проте один із пунктів цієї міжнародної декларації констатує те, що ці умови повинні узгоджуватися з національним законодавством.

4 липня 2018 р. Рада Європи прийняла нову Рекомендацію CM/Rec(2018) 7 «Про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі», де зазначається, що неякісний або ж обмежений доступ до цифрового середовища може вплинути на здатність дітей повною мірою втілювати свої права людини. Державам слід вживати відповідних заходів для того, щоб всі діти мали адекватний, доступний та надійний доступ до пристроїв, підключення, послуг і контенту, які спеціально призначені для дітей; у спеціальних публічних просторах такий доступ має бути безоплатним. Держави повинні гарантувати права дитини на отримання та висловлення будь-яких поглядів, думок або висловлювань із важливих для них питань через засоби масової інформації за їх вибором та незалежно від того, чи їхні погляди й думки були позитивно сприйняті державою чи іншими учасниками.

У Стратегії про управління Інтернетом на період 2016–2019 рр., визначено основні задачі та цілі розвитку передбачених вище свобод в Інтернеті: захист універсальності, цілісності та відкритості Інтернету; максимізацію прав та свобод користувачів; розвиток захисту даних та недоторканності приватного життя визначено основні напрямки розвитку передбачених вище свобод в Інтернет мережі.

Отже, вищезгадані міжнародні документи відіграють важливу роль у забезпеченні свобод в Інтернеті, однак всі вони не є юридично обов'язковими. Проте важливо, щоб не лише держави зафіксували це право, але і передбачили обов'язки щодо його дотримання, а також механізми захисту, зокрема, шляхом звернення до Європейського Суду з прав людини.

Зобов'язальну силу відіграє у регулюванні висвітлених питань міжнародний акт – Загальна декларація прав людини 1948 р. У ст. 19 закріплено права на свободу вираження поглядів та свободу інформації [3]. Специфіка цього акту не лише в тому, що він задекларував фундаментальні свободи людини, а й у тому, що обмеження таких свобод Декларація не передбачає взагалі. При цьому посилення на «будь-які засоби» захищає свободу вираження поглядів і в тому числі свободу поглядів в Інтернеті.

Ще одним актом, що має зобов'язальну силу для держав, які його ратифікували – Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. у ст. 10 закріплює: « Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» [4]. Підсумовуючи зміст даної статті можна стверджувати, що Інтернет значною мірою впливає на сьогоденні «умови» спілкування. Тому судові справи, які стосуються Інтернету, без сумніву, підпадають під дію статті 10.

Європейський суд з прав людини при вирішенні справ щодо свободи в інтернет-просторі посилається на норму зазначену вище та статтю 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Зважаючи на специфіку регулювання принципу свободи слова, поглядів в країнах Європи та в Сполучених Штатах Америки, можна зазначити, що свобода в Європі дуже часто має обмежений характер, адже на законодавчому рівні національні суди посилаються, перш за все, на внутрішньодержавну політику.

Реалізація даної свободи на внутрішньодержавному рівні в Україні пов'язана з низкою проблем, які виникають у зв'язку з складною ситуацією в країні. Це породжує блокування сотні інформаційних сайтів, дезінформацію населення, поширення пропаганди. Нормативним орієнтиром захисту даного принципу є ст.34 Конституції України: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати,

використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір».

Також Конституція України містить доволі широкий перелік підстав обмежень свобод, закріплених у ст. 34: 1) з метою запобігання заворушенням чи злочинам в інтересах національної безпеки, 2) в інтересах територіальної цілісності або 3) в інтересах громадського порядку, а також 4) для охорони здоров'я населення, 5) для захисту репутації чи 6) для захисту прав інших людей, 7) для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або 8) для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Україна станом на 2018 р. перебуває в статусі частково вільної, зважаючи на загальний показник свободи у світі. Дана ситуація склалась внаслідок блокування проросійських та сепаратистських сайтів, а також у зв'язку з проведенням на окупованих територіях політики блокування українських інформаційних порталів. Таким чином, принцип, який закладений в статті 34 Основного закону «не має» прямого застосування на практиці.

Отже, інтернет виконує функцію стимулятора для здійснення всіх прав людини. Свобода вираження поглядів – ключовий каталізатор усіх інших прав на шляху розвитку, не кажучи вже про те, що сама вона є істотним правом людини. При вирішенні проблем, насамперед, потрібно враховувати нормативні орієнтири, які дозволять принципи втілювати в правозастосовному процесі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бенедек В. та Кетteman М. Свобода вираження поглядів та інтернет. – Вид. Ради Європи – Рада Європи, 2013. – 208 с.
2. Ващенко А. В. Свобода вираження поглядів в інтернеті: pro et contra / А. В. Ващенко // Право та інновації. – № 3(7). – 2014. – С. 6.
3. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-к/96-вр>

Росецька Марія Валеріївна
магістрант факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Інструменти електронного урядування на рівні функціонування місцевого самоврядування

В Україні, як і в більшості країн світу, процес впровадження електронного урядування є багатовекторним, тобто ініціюється як «згори» на рівні центральних органів виконавчої влади, так і «знизу» на рівні муніципалітетів. Багато міст вже мають конкретні напрацювання у цій сфері, що можуть бути поширеними в державі у якості кращих практик. Незважаючи на складну суспільно-політичну ситуацію в Україні, в органах місцевого самоврядування продовжуються модернізаційні процеси, більш широко та якісно використовуються інструменти електронного урядування,

оновлюються офіційні веб-сайти міських рад, розробляються електронні приймальні мерів та депутатів, впроваджуються електронні послуги. Втім, цей процес все ще залишається хаотичним та нерівномірним.

Метою дослідження є визначення ступеня використання в діяльності органів місцевого самоврядування елементів електронного урядування для забезпечення оперативного та безперешкодного інформування населення, сприяння прозорості місцевої політики та протидії корупції, зростання якості надання адміністративних послуг, активізації громадськості та її залучення до суспільно-політичних процесів. Електронне урядування, як форма організації державного управління є одним з інструментів розвитку інформаційного суспільства, що забезпечує підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, дієвість якого підтверджується позитивним досвідом країн-лідерів із реалізації механізмів електронного урядування [3]. Такий спосіб організації державного управління дозволяє громадянам, юридичним особам та неурядовим організаціям звертатися до органів державної влади у віддалений спосіб та в режимі реального часу, а отже суттєво спрощує процес комунікації суб'єктів та об'єктів державного управління. Спрощення комунікації досягається, зокрема, шляхом використання глобальної та локальних інформаційних мереж, що забезпечує відносну доступність та оперативність спілкування з органами державної влади. Таким чином, розвиток електронного урядування сприяє формуванню держави сучасного типу, яка орієнтована, в першу чергу, на забезпечення вільної реалізації прав та свобод своїх громадян [4].

Впровадження електронного урядування у великих регіональних центрах є важливим кроком до розвитку інформаційної економіки та модернізації державного управління загалом. Починаючи з 2000-х рр. наша держава приділяє значну увагу впровадженню інформаційних технологій для підвищення рівня інформованості громадян про діяльність органів державної влади та для налагодження додаткових засобів зворотного зв'язку зі суспільством, створення дієвих механізмів контролю з боку громадськості за роботою владних структур [1].

Значну роль в системі електронного урядування відіграє реалізація адміністративних та інформаційних послуг в онлайн-режимі. Слід зазначити, що спеціалісти з електронного урядування виділяють від трьох до чотирьох стадій розвитку онлайн-послуг [1; 2].

Перша, найпростіша стадія розвитку онлайн-послуг передбачає висвітлення на урядових сайтах інформації щодо, принципів управління, структури, політики їх діяльності, правил та правових засад їх функціонування, режиму роботи та видів послуг, які вони надають. Також там можуть розміщуватися новини державних установ та міститися посилання на інші електронні ресурси.

Більш розвинутою є друга стадія онлайн-послуг, яка характеризується досконалою односторонньою комунікацією або наявністю найпростіших видів двостороннього зв'язку державного органу та громадян. На таких ресурсах передбачена можливість завантаження бланків заяв або форм для подальшого друку та замовлення громадянами державних послуг послуги офлайн, програвання відео- та аудіо-файлів, вибору мови представлення інформації.

Третьою стадією зрілості онлайн-послуг є так звані трансакційні послуги. На цій стадії державні сайти забезпечують двосторонню комунікацію з громадянами, даючи змогу їм в тому числі замовляти і отримувати певну інформацію щодо державної

політики, програм та правил, здійснювати онлайн ряд фінансових та нефінансових операцій, зокрема отримання сертифікатів, ліцензій, дозволів на певну діяльність, подача декларацій, сплата податків тощо).

На четвертій стадії розвитку урядові сайти кардинально змінюють концепцію свого функціонування, переорієнтовуючись на активний обмін інформацією та даними з громадянами із широким залученням інтерактивних інструментів взаємодії по всій горизонталі та вертикалі влади. Державні органи через свої сайти надають громадянам повний спектр індивідуальних та типових послуг, залучають їх до активної участі в управлінні, надаючи для цього повноцінні можливості та інструменти [5].

Відповідно до цієї класифікації, сайти наших державних органів перебувають на першій-третій стадіях розвитку онлайн-послуг, що детермінується складним комплексом таких факторів, як зацікавленість керівників та особиста мотивація посадових осіб різного рівня, вміння та навички державних службовців, рівень їх загального навантаження, віддаленість від адміністративного центру, гнучкість організаційної та управлінської структури тощо.

Окремі вітчизняні міста уже досить тривалий час активно працюють над впровадженням системи електронного документообігу та мають значні напрацювання у цій сфері. Проте залишається ще багато факторів, які негативно впливають на запровадження органами місцевого самоврядування повнофункціональних систем електронного документообігу. Передусім це – відсутність уніфікованої стратегії поетапного впровадження е-документообігу в органах ОМС, законодавчі колізії навколо використання електронних документів та електронних цифрових підписів, відсутність стандартизованого та сертифікованого програмного забезпечення, небажання керівників відходити від ручного управління процесами та працівників ОМС змінювати звичний стиль роботи з документами, проблема надійності зберігання даних та безперебійності роботи системи [6].

Наостанок, варто відмітити, що країна, яка взяла курс на розбудову електронного урядування, має потребу на велику кількість фахівців у певній галузі, як з метою забезпечення потреб органів державної влади, державних установ, підприємств та організацій, так і для імплементації та удосконалення е-урядування в приватних комерційних та некомерційних структурах. На теперішній час наша країна відчуває гострий дефіцит у фахівців даної галузі, що негативно впливає на удосконалення електронного урядування в регіонах та в межах усієї країни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гонюкова Л. В. Основні напрями співпраці влади та громади і необхідні для цього умови / Л. В. Гонюкова // Державне управління: удосконалення та розвиток. – № 3. – 2015. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=819>
2. Довідник Е-урядування для місцевих органів влади України: практичні вказівки і кращі практики місцевого Е-урядування / [Х. Асток, Л. Хянні, Є. Кренєва, М. Лекіч та ін.]. – К. : Академія електронного управління, 2014. – 66 с.
3. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні». – Чинний від 15.05.2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#n8>
4. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку в Україні електронних адміністративних послуг: Аналітична записка / [вик. А. О. Серенко, Т. І. Олійник] // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України, 2014. –

72 с. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1716/>

5. Сіленко А. Електронна Україна / А. Сіленко // Політичний менеджмент. – 2003. – №3. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=17&c=151>.

6. Семчук І. В. Електронне управління в органах місцевої влади: стан і шляхи вдосконалення / І. В. Семчук, В. Г. Мазур // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 2. – С. 106–112.

Самборська А. О.

магістрантка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Формування сучасної української моделі місцевого самоврядування в контексті Магдебурзького права

Сьогодні Україна стоїть на порозі якісно нового етапу розвитку місцевого самоврядування, пов'язаного з проведенням радикальної муніципальної реформи. Йдеться про забезпечення всеосяжності місцевого самоврядування, формування і забезпечення діяльності територіальних громад та їх органів. Їх головним завданням має бути покращення умов життя людей, оперативне та якісне надання їм публічних послуг, поліпшення умов сталого розвитку територій, ефективне використання бюджетних коштів та інших ресурсів.

Беручи до уваги історичний досвід впровадження Магдебурзького права на теренах Української держави, вважаємо, що при реформуванні системи державного управління та місцевого самоврядування, необхідно враховувати вже напрацьовану неабияку практику українського місцевого самоврядування та не загубити ті її структурні елементи, що мають витоки зі специфічної української форми Магдебурзького права, а отже, вже є природними та зрозумілими для вітчизняної системи місцевого самоврядування. Магдебурзьке право, поширюючись на українських землях, знайшло тут сприятливий ґрунт.

Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачає здійснення таких основних кроків. Це визначення територіальної основи органів місцевого самоврядування та виконавчої влади і розмежування повноважень між ними, а також розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування. Крім того, за кожним рівнем органів влади визначатимуть необхідний обсяг ресурсів та встановлюватимуть відповідальність органів місцевого самоврядування перед виборцем і державою. Це зробить територіальні громади дієздатними, дасть їм змогу самостійно приймати рішення щодо розвитку своїх територій [1].

Перехід до децентралізації – це, за висловом американського політолога О. Тоффлера, «глобальний зсув влади», що звільняє індивіда від державної опіки і дозволяє будувати демократію знизу догори [2, с. 282]. Демократія передбачає наявність зворотного зв'язку між владою і громадянином, тобто люди повинні бути поінформовані про всі дії та рішення влади, а влада – про реальні потреби конкретних громадян, тільки тоді її кроки будуть визначатися інтересами як громадян, так і соціальних груп і вона зможе адекватно реагувати на їх запити.

Децентралізацію публічної влади розуміють як процес перерозподілу владних повноважень та обсягів компетенції між центральним та місцевими рівнями

організації публічної влади зі зміщенням акценту виконання на місцях в частині здійснення заздалегідь окреслених і гарантованих державою функцій [3, с. 201].

Інститут місцевого самоврядування, запровадження якого пропонувало Магдебурзьке право, фактично у видозміненому вигляді, вже був знайомий місцевому населенню. Можливо, саме з цим пов'язаний той факт, що на території України (на відміну від Польщі) Магдебурзьке право застосовувалося далеко не в тому, безумовному і беззмінному вигляді, в якому воно існувало в країнах Західної Європи. Потрапляючи на Україну, Магдебурзьке право суттєво зазнавало місцевих впливів, більших чи менших, залежно від того, куди воно потрапляло. Магдебурзьке право проникло на Русь поступово та збагачувалось місцевими звичаями і традиціями.

Сьогодні систему публічної влади треба оптимізувати, що дозволить підсилити демократизацію внутрішніх відносин. А це, в свою чергу, буде супроводжуватися підвищенням ефективності громадського контролю за виконанням владних повноважень.

Крім цього, шляхом виборів через групи зацікавлених осіб, через вплив на місцеву громадську думку завдяки визначенню власної позиції щодо політичних питань вони можуть впливати на рішення, що приймаються на місцевому рівні. Все це сприяє укріпленню політичної свободи завдяки самовизначенню, а також мінімізує сторонній централізований вплив на місцеву та регіональну сфери [4, с. 202].

Таким чином, можна стверджувати, що саме децентралізація є політичною ідеєю, котра визначає, що субнаціональні органи влади отримують деяку політичну автономію разом з новими функціями та ресурсами. Однак, необхідні як теоретико-методологічні засади, розроблені за участю широкого кола фахівців, так і політичне підґрунтя для комплексного вирішення завдань реформування владних інститутів [5, с. 23–24]. Таким чином, децентралізація влади є ефективним знаряддям економічного розвитку – завдяки зусиллям незалежності місцевого самоврядування та підвищення його активності, зміцненню демократії на місцях. Перевагами децентралізації є: зміцнення демократичних процедур; захист прав людини та її свободи; підвищення ефективності органів місцевої влади завдяки передачі повноважень на місця; удосконалення соціально-економічного розвитку.

Проте дуже важливим і болючим залишається питання спроможності місцевих органів влади самостійно впровадити стратегії розвитку регіонів. В Україні існує багато депресивних територій, в яких неможливо створити фінансові самодостатні структури місцевого управління. Виходить, що такі регіони не зможуть обійтися без зовнішнього втручання, тобто без підтримки держави. Однак, в світі існує вже накопичений багаторічний досвід децентралізованої влади. Як, наприклад, у Великобританії, де місцева влада – це не просто виконавці рішень центру, а досить відповідальні органи управління, які здатні вирішувати питання на свій розсуд. Проте, центральна влада може контролювати місцеві органи через субвенції. Крім цього центральні органи влади можуть вимагати виконання законів через суд, однак вони не мають прямої дисциплінарної влади. Перш ніж проводити децентралізацію влади, необхідно досягнути глибокого та усвідомленого розуміння цього процесу. В кожній конкретній державі цьому повинно передувати обговорення стратегії реформ з урахуванням місцевих еліт, існуючої політичної культури та методів роботи державних інститутів [6, с. 392].

Таким чином, реформоване місцеве самоврядування повинно стати базисом для формування та функціонування громадянського суспільства. Необхідно сформувати правові умови для розвитку ефективних територіальних громад, які власними силами, на власний розсуд реалізовуватимуть повсякденні запити та інтереси, більш ефективно,

аніж державні органи, вирішувати завдання підвищення рівня та якості життя мешканців відповідних територій, тим самим забезпечувати соціальні права територіальних громад. Насамперед, мова йде про припинення дублювання повноважень, функцій та завдань різних рівнів публічної влади на місцевому рівні. Єдиним шляхом вирішення даної проблеми є децентралізація, яка супроводжується реалізацією принципу субсидіарності.

Так, основною ідеєю Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальних органів влади в Україні є децентралізація влади в країні і суттєве розширення повноважень територіальних громад. Саме на рівні громад можливо максимально забезпечити надання якісних та доступних адміністративних, соціальних та інших послуг, становлення інститутів демократії, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Історична оцінка поширення Магдебурзького права, його ролі і значення в Україні не могла, очевидно, і не може бути однозначною. І хоча німецьке право не відіграло тієї ролі для українських міст, що на Заході, однак воно сприяло виділенню міського населення в окремий суспільний стан, доступ до якого був обмежений. Міста отримували самоврядність, судову незалежність і податковий імунітет, право власності на землю, пільги щодо торгівлі і ремесла. Магдебурзьке право регламентувало процедуру обрання міських представницьких органів влади, визначало їх повноваження і функції, встановлювало норми цивільного і кримінального права. Вносячи певні риси західноєвропейського міського устрою в організації самоврядності українських міст, дане право стало одним із важливих чинників культурного і правового зближення України із Західною Європою, створило правову основу становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні.

Звичайно, грамоти часів магдебурзького права та Литовські статuti не можуть бути взірцем для написання сучасних статутів територіальних громад, однак дають можливість зрозуміти, наскільки українській громаді близькі і притаманні традиції самоврядування і самоуправління власними територіями, наскільки ефективними і результативними можуть бути муніципальні звичаї, осмислені в сучасних нормативно-правових актах місцевого самоврядування.

На нашу думку, продовження традицій Магдебурзького права в контексті сучасних українських реалій у статутах територіальних громад, прискорить процеси впровадження статутів у практичну діяльність місцевого самоврядування, дасть громаді механізми реалізації місцевого самоуправління, як це було впроваджено Магдебурзьким правом в українських містах. За цих умов статут громади буде чітко регламентувати соціальні, політичні, економічні, географічні, екологічні, культурні, історичні та інші особливості територіальної громади, стане її своєрідною «конституцією», реальним та ефективним механізмом системи місцевого права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мироненко О. М. Українське державотворення. Словник-довідник / О. М. Мироненко. – К. : Либідь, 1997. – 253 с.
2. Тоффлер О. Смещение власти: знание, богатство и принуждение на пороге XXI века / О. Тоффлер. – М., 1991. – 167 с.
3. Тацій В. Я., Рогожина А. Й. Історія держави і права України : [підруч.] / В. Я. Тацій, А. Й. Рогожина. – К. : ВД «Ін Юре», 2003. – 656 с.
4. Ковальова В. Реформа місцевого самоврядування: замість держадміністрацій

створять виконкоми обласних і районних рад / В. Ковальова // Урядовий кур'єр. – 27 березня. – 2014 р. URL: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/reforma-miscevogo-samovryaduvannya-zamist-derzhadm>.

5. Колишко Р. А. Децентралізація публічної влади: історія та сучасні тенденції розвитку / Р. А. Колишко // Вісник КНУ, міжн. відн. – 2003. – Вип. 27. – С. 198–204.

6. Мінченко Р. М. Проблеми децентралізації державної влади і їх взаємодія з місцевим самоврядуванням в Україні / Р. М. Мінченко // Держава і право. – Вип. № 39. – С. 229–307.

Сероветник Тетяна Сергіївна

студентка групи ТМС-6,

Житомирський торговельно-економічний коледж КНТЕУ

Захист прав споживачів у 1945–1991 рр.

Захист прав споживачів – сучасний термін, який має історичне коріння, а його зміст формувався протягом багатьох століть. Сучасна сфера торгівлі суттєво відрізняється від радянської. Однак зародження інституту захисту прав споживачів є категорією, яка може надати чимало інформації для поліпшення сучасного законодавства у цій важливій сфері.

Дослідженнями захисту прав споживачів в у історичному розрізі займалося чимало вчених, зокрема М. Б. Бездітько, В. В. Богдан, І. О. Гуржій, В. В. Данилов, М. І. Зібер, Л. М. Іваненко, Т. О. Кагал, Т. Г. Кейта-Станкевич, Т. П. Матвієвська, О. О. Одінцева, О. І. Петрова, М. І. Туган-Барановський та інші.

Післявоєнний період був наступним тяжким випробуванням для народу України, адже країна потребувала відновлення і не тільки архітектурного, морально-духовного, а й законодавчо-правового. Однак, питання захисту прав споживачів не було нагальним, попри те, що світова спільнота вже почала новий етап розвитку в цьому напрямку.

У 1948 р. Генеральна асамблея ООН приймає «Загальну декларацію прав людини», яка стимулювала створення національних асоціацій споживачів у різних країнах. Організації, що покликані захищати інтереси споживачів, сформувалися у Франції і Німеччині (1951 р.), Великобританії (1957 р.), Канаді (1960 р.), країнах Скандинавії, Японії та інших. Однак, у Радянському Союзі не було спеціально створених організацій із захисту прав споживачів. Проголосивши гучний лозунг «Все для людини, все в ім'я людини», керівництво Радянського Союзу практично не втілило у законодавстві жодних передових на той час ідей, яких потребувало тогочасне суспільство [3].

Хоча нововведень не відбулося, на той період діяли норми цивільного права, які врегульовували питання захисту прав споживачів. Так, спочатку діяв Цивільний кодекс 1922 р. (далі – ЦК 1922 р.), який було замінено Основами цивільного законодавства Союзу ССР та союзних республік 1961 р., та який став основою Цивільного кодексу України 1963 р. (далі – ЦК 1963 р.). Тож, розглянемо більш детально законодавче регулювання захисту прав споживачів згідно названих нормативних документів.

Прийнятий в 1922 р. ЦК України закріпив широкий перелік прав покупця при придбанні ним товару неналежної якості. Так, було закріплено: право замінити річ на іншу, належної якості, а також право зменшити покупну ціну; було чітко встановлено

право споживачів на належну якість товарів, робіт і послуг; закріплено право на судовий захист від неправомірних дій продавця, право розірвання договору [5, с. 16].

Варто відмітити, що ЦК 1922 р. вперше містив норми, що закріплюють елементи такого права споживачів, як право на достовірну інформацію про якість і ціну товару. Це питання врегульовувалось зокрема відповідно до наказу Наркому внутрішньої торгівлі СРСР від 29.12.1935 р. слід обов'язково вивішувати у вікнах магазинів плакати з назвами і цінами товарів із зазначенням права кожного споживача вимагати будь-який з них. Необхідно також відмітити і наявність у нормах кримінального законодавства положення про кримінальну відповідальність за обваження покупця, порушення встановлення роздрібних цін, приховування преїскурантних цін [8, с. 167].

Основи цивільного законодавства 1961 р. (далі – Основи 1961 р.) в ст. 3 регламентували переважну компетенцію Союзу РСР не тільки широким переліком відносин, регульованих в першу чергу цивільним законодавством, а й вказівкою на регламентацію в такому ж порядку «інших відносин, регулювання яких віднесено Конституцією СРСР і справжніми Основами до відання Союзу РСР» [2].

У сфері охорони прав громадян норми ЦК 1963 р. посилили відповідальність продавця. Якщо раніше продавець не відповідав за явні недоліки товару, за умови, що він їх не заперечував, які були або повинні були бути відомі покупцеві під час укладання договору, то після реформи законодавства, щоб уникнути відповідальності за недоліки, продавець повинен їх обумовити до передачі майна покупцеві.

Відповідно до ст. 235 ЦК 1963 р. покупець вправі заявити продавцеві претензію з приводу не застережених продавцем недоліків проданої речі, на яку не встановлено гарантійний строк [1]. Отже, нові норми містили нововведення щодо прав покупців, а саме стосовно заміни речі іншою відповідної якості; безоплатно усунути недоліки; відшкодувати витрати, пов'язані з виправленням виявлених недоліків; розірвати договір з відшкодуванням збитків тощо.

Матвієвська Т. П. підкреслює що норми Основ 1961 р. в тому числі і норми, які регламентують права і обов'язки споживачів і їх контрагентів, були одними з кращих за весь період існування СРСР, що послужило досягненню мети створення в країні єдиного цивільно-правового регулювання. У зв'язку з цим ЦК РРФСР 1964 р. ЦК Української РСР 1963 р. містять ідентичні Основам 1961 р. норми і створюють єдиний правовий простір [7, с. 205]. Тому у порівнянні з законодавством захисту прав споживачів до прийняття ЦК 1963 р., кодифікація у 1960-х рр. внесла низку позитивних змін у правове регулювання розглядуваного питання.

Існували в СРСР і важелі впливу на працівників сфери торгівлі. Соціолог Е. А. Богданова, що розглядала проблеми звернень громадян до органів влади в контексті концепту державної «турботи», прийшла до висновку, що скарги споживачів могли спричинити серйозні наслідки для тих, дії або якість послуг яких оскаржувалися. При цьому відсутність посилення на правові документи зовсім не означало, що громадяни були з ними не знайомі: тексти скарг демонструють чіткі уявлення про правила торгівлі та обслуговування, необхідної якості і асортименту товарів та послуг [4, с. 55].

Як вже згадувалося, у інших країнах активно стала розвиватися діяльність спілок та організацій із захисту прав споживачів, що було заборонено у СРСР. Це питання вирішувалося до середини 1980-х рр. Положенням про добровільні товариства та їх спілки, яке забороняло створення громадських організацій, що ставлять своїм завданням захист правових та економічних інтересів членів. Заклик до організованого

захисту споживачами власних прав та інтересів міг бути кваліфікований як ідеологічна помилка і визнаний протизаконним. В середині 1980-х рр. розпочався період формування громадського руху споживачів, розвитку свідомості, що споживач є головною дійовою особою на споживчому ринку, особою, для задоволення запитів якого повинні працювати підприємства товаровиробництва, торгівлі та сфери різних видів послуг [6, с. 31]. Хоча, лише у 1989 р. було утворено Всесоюзну федерацію споживчих товариств.

Зміни, які активно відбувалися у всіх сферах життя народу СРСР зумовили розробку спеціального законодавства у сфері захисту прав споживачів. Так, першою сходинкою стала розробка законопроекту «Про якість продукції і захисту прав споживачів» восени 1988 р. Більша частина цього законопроекту була присвячена проблемам якості товарів і послуг, і лише один розділ містив норми, спрямовані на захист інтересів споживачів. Положення цього законопроекту були втілені у Законі СРСР «Про захист прав споживачів» від 22.05.1991 р., який однак з розпадом СРСР так і не набув чинності.

Отже, дослідження питання захисту прав споживачів у період 1945–1991 рр. дозволяє зробити висновок про те, що у розглянутий період існувало досить дієве законодавство, хоча воно і не відповідало тогочасним міжнародним стандартам, проте громадяни його знали та використовували. В цілому вважаємо, що з метою удосконалення сучасного законодавства у сфері захисту прав споживачів, вивчення досвіду державної політики в області споживчого ринку у роки СРСР є надзвичайно актуальним і обумовлено необхідністю забезпечення безпеки в цій сфері в наші дні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 р. (втрата чинності від 01.01.2004 р.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.
2. Закон СССР «Об утверждении Основ гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик» от 8 декабря 1961 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1961. – № 50. – Ст. 525.
3. [Без автора] Історія та міжнародний досвід захисту прав споживачів. URL: <http://oblvet.org.ua/novini/storya-ta-mjnarodnij-dosvd-zahistu-prav-spojivachv/>
4. Богданова Е.А. Обращения граждан в органы власти как опыт отстаивания своих интересов в условиях позднесоветского общества (1960–1970-е гг.): диссертация ... кандидата социологических наук / Е. А. Богданова. – СПб., 2006. – 183 с.
5. Гражданские кодексы союзных республик. Систематический сборник / Х. Бахчисарайцев, С. Драбкин. – М. : Юрид. изд-во НКЮ РСФСР, 1968. – 280 с.
6. Кейта-Станкевич Т. Г. Эволюция защиты прав потребителей (мировой и отечественный опыт) / Т. Г. Кейта-Станкевич // Белорусский журнал международно-правовых отношений. – 2001. – № 2. – С. 29–34.
7. Матвиевская Т. П. Законодательство о защите прав потребителей СССР, стран-участниц СНГ и современной России: вопросы преемственности / Т. П. Матвиевская // Вестник экономики, права и социологии. – 2012. – № 3. – С. 204–207.
8. Твердюкова Е. Д. Суверенитет потребителя и государственная потребительская политика в СССР / Е. Д. Твердюкова // Петербургский исторический журнал. – 2014. – № 1. – С. 154–168.

Ісламська концепція прав людини та її розуміння крізь призму європейських ідей та цінностей

Питання сумісності норм ісламу та загальних прав людини почало розглядатись вченими наприкінці ХХ – початку ХХІ століть. Зокрема вивченням даної теми займалися такі науковці як М. В. Левчук, О. С. Калмикова, Л. Р. Сюкияйнен та інші. Інтерес до даної сфери є цілком закономірним, оскільки в останні роки іслам став потужним чинником міжнародного політичного та економічного життя. Поширення на теренах Європи значної кількості представників мусульманських країн, а також різниця у розумінні прав людини між європейцями та мусульманами обумовлює актуальність даного питання.

Деякі вчені та політичні діячі розглядають співвідношення норм ісламу та загальних прав людини як принципово несумісні позиції, стверджуючи, що іслам являє собою домодерну правову базу, з одного боку, в той час як загальні права людини являють собою сучасну правову базу. Інші скептики розглядають «права людини» як західний колоніальний винахід, який використовувався для пригноблення мусульман, змушуючи їх відповідати певним західним нормам.

Сучасний розвиток прав людини тісно пов'язаний з прийняттям Загальної декларації прав людини 1948 р. Міжнародна інтеграція європейських країн у даній сфері мала значний вплив на мусульманські держави, що призвело до прийняття ними таких основоположних актів, як: Загальна ісламська декларація прав людини 1980 р., яка виходить із основних положень та принципів універсальних міжнародно-правових норм і не ставить перед державами завдання надати певні гарантії та імплементувати її положення до національного законодавства; Каїрська декларація прав людини в ісламі 1990 р., яка закріплює пріоритет шаріату над природними правами людини; Арабська хартія прав людини 1994 р.

Ісламська концепція прав людини будується на принципі, що лише Всевишній є автором закону та джерелом прав людини. Служіння Аллаху є основною метою життя для кожного мусульманина. Основні ідеї даної концепції втілюються у Корані, Суні, Іджтихаді та інших законах, що стосуються прав людини.

Найбільш проблемними з позиції західних уявлень про права і свободи особистості є такі права і свободи, як свобода слова, совісті, віросповідання, рівність статей, що традиційно визнаються фундаментальними правами, уявлення про які розвивалися в межах ідеології прав людини і, відповідно, лежать в основі «міжнародного права прав людини». Слід зазначити, що саме релігійна свобода стала родоначальницею усіх «природних прав» [2, с. 69]. Проблематика прав людини відповідно до ісламської концепції права не може вирішуватись лише застосуванням європейських цінностей та підходів до її розуміння. Необхідність врахування культурних, національних, релігійних та цивілізаційних цінностей обумовлюється різноманітним їх сприйняттям між європейцями та мусульманами. Норми, які є для європейців виявом свободи та права вибору можуть тлумачитись мусульманами як такі, що принижують достоїнство людини, є символом вседозволеності та розпусти.

Тому в цілому можна погодитися з висновком А. М. Васильєва про те, що між ісламським і ліберальним уявленням про свободи і права людини є глибоке розходження концептуального порядку. В основі сучасних міжнародних стандартів прав людини лежать свобода і рівність, а центральними категоріями ісламської концепції є богобоязливість і справедливість. Крім того, підкреслюють мусульманські юристи, принципова риса ісламської концепції права полягає в тому, що якщо західна теорія природного права шукає витoki права в природі людей і вважає суб'єктивні природні права людини джерелом закону, то іслам, навпаки, джерелом прав і свобод людини визнає шариат, «божественний закон». На відміну від західної ліберальної концепції, яка бачить основний сенс закріплення прав людини в їх охороні від посягань з боку держави, іслам розглядає владу як інститут, пов'язаний шариатом і грає головну роль у втіленні його приписів, в тому числі і щодо прав і свобод людини. Варто зазначити, що ліберальна концепція прав людини допускає обмеження свободи однієї людини лише рамками свободи іншої, в той час як ісламська пов'язує дані межі з нормами шариату. Навіть у разі посягання ними на права і свободи людини, вони сприймаються ісламом як вища, божественна справедливість [4, с. 272].

Незважаючи на дані відмінності, ісламська концепція прав людини проголошує широке коло прав та свобод людини та надає широкі можливості вільної ініціативи [1, с. 382, 394]. Майже всюди у мусульманському світі відображаються в тій чи іншій формі міжнародні стандарти з прав людини. Це відноситься навіть до країн, які є свого роду «бастіонами» шариату. До прикладу, декілька років тому, в Саудівській Аравії з'явилися офіційні структури, які слідкують за дотриманням прав і свобод людини в процесі роботи державних установ.

У мусульманському праві не існує окремої юридичної науки, а право є лише однією зі сторін релігії ісламу. Релігійний вплив в мусульманських державах дуже відчутний і на сучасному етапі. У багатьох основних законах є прямі вказівки на те, що іслам є основоположним джерелом права і правові норми не можуть йти в розріз з релігією, суперечити їй. Цей принцип мусульманської правової системи є основним. Саме тому окрема увага у спеціальних юридичних дослідженнях приділяється питанню щодо співвідношення міжнародних стандартів прав людини з релігійною правовою традицією. Так, якщо норми, що вступають у конфлікт із сучасною концепцією прав людини, формулюються у першоджерелах ісламського права, то зближення міжнародних стандартів та ісламських постулатів у галузі прав людини найближчим часом малоімовірно. Якщо ж ці норми продиктовані другорядними джерелами ісламського права або з'явилися в результаті діяльності ісламських правових шкіл, то такий компроміс цілком можливий. Поєднання міжнародних стандартів прав людини з ісламською правовою культурою залежить саме від того, де і в якій ланці знаходяться ті чи інші норми й цінності ісламського права, які вступають у конфлікт із сучасною концепцією прав людини [3, с. 32].

Таким чином, оцінюючи ісламську концепцію прав людини необхідно враховувати специфіку ісламського життя, місце ісламу як в індивідуальній поведінці, так і в громадському житті суспільства. Цивілізаційні розходження європейської та мусульманської концепцій повинні сприйматись не як прагнення до нав'язування певних «універсальних» ідей та концепцій в умовах глобалізаційних процесів, а як заклик до врахування національних, культурних, соціальних та інших цінностей, які характерні для різних регіонів та країн світу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид. – М., 1988. – 494 с.
2. Котляревский С. А. Конституционное государство. Опыт политико-морфологического обзора / С. А. Котляревский // Конституционное государство. Юридические предпосылки русских основных законов. – М., 2004. – С. 69.
3. Лук'янов Д. В. Права людини в релігійних правових системах : [монографія] / Д. В. Лук'янов // Часопис Київського університету права. – 2013. – 3. – С. 32.
4. Сюкияйнен Л. Р. Ислам и права человека в диалоге культур и религий / Л. Р. Сюкияйнен. – М. : ООО «Садра», 2014. – С. 272.

Існюк Світлана Миколаївна

магістрантка соціально-психологічного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Джерела правового регулювання договірних відносин: теоретико-правовий аспект

Договірні відносини є основою господарської діяльності. Правове регулювання таких відносин здійснюється з допомогою різноманітних правових форм, що відрізняються за рівнем та способом закріплення. Відтак, з метою забезпечення стабільності договірних відносин, є необхідність дослідження джерел правового регулювання таких відносин.

Теоретико-правовий аналіз джерел правового регулювання договірних відносин здійснюється вітчизняними науковцями лише фрагментарно, здебільшого в контексті дослідження того чи іншого цивільно-правового договору, в тому числі в роботах О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця, І. І. Зазуляка, О. С. Іоффе, В. П. Мозоліна, О. Є. Харитонова та інших вчених [1; 2]. Окрім того, теорія права досліджує джерела правового регулювання, проте без зв'язку із договірними відносинами. У цій сфері основу складають роботи таких вчених як С. В. Бобровник, С. С. Алексеев, Н. Л. Грант, С. Л. Зивс, В. В. Лазарев, П. М. Рабинович, О. Ф. Скакун, В. Н. Хропанюк та інших [3; 4; 5; 8; 9].

Аналіз стану розробки проблеми свідчить про те, що недостатньо дослідженим є питання щодо визначення джерел правового регулювання договірних відносин загалом та ролі договору у правовому регулюванні. Це обумовлено різними факторами, в тому числі тим, що постійні інтеграційні процеси до міжнародних співтовариств змушують Україну коректувати її внутрішнє законодавство відповідно до міжнародних вимог, проте дані заходи часто є непослідовними або незавершеними, тому можна спостерігати багато неузгодженостей у матеріальному та процесуальному праві України.

Метою цієї статті є здійснення теоретико-правового аналізу джерел правового регулювання договірних відносин.

Поняття «джерела права» розглядається в літературі в двох аспектах: у широкому – як причини та закономірності утворення або генезу (походження); [10, с. 7; 6, с. 132] у вузькому – як спосіб закріплення і існування норм права або, як визначає С. Л. Зивс, – «як зовнішню форму об'єктивізації правової норми» [11, с. 9].

Таким чином, джерелом права (в широкому значенні слова) є суспільні відносини, об'єктивна необхідність врегулювати які виникає у суспільному житті та усвідомлюється законодавцем і втілюється у правотворчості.

Окрім поняття «джерело права», вітчизняна наука використовує термін «форма права». Одні автори називають нормативно-правові акти, звичаї тощо формами права, інші – джерелами права. Слід погодитися з думкою тих авторів, які вважають можливим використання як одного поняття, так і іншого [7, с. 123–124]. «Об'єктивованій в документальному виді акт правотворчості, – зазначає С. С. Алексєєв, – є юридичним джерелом відповідних юридичних норм і одночасно формою їх юридично офіційного буття, існування» [9, с. 233].

При цьому слід звернути увагу на те, в якому аспекті використовуємо поняття джерела правового регулювання. Поняття «джерело права» може бути використане для позначення як причин виникнення (витоків), так і способів закріплення норми права, тоді як поняття «форма права» може бути використане лише у вузькому розумінні, для позначення актів правотворчості.

Зважаючи на особливості вітчизняної правової системи, основним джерелом правового регулювання договірних відносин є нормативно-правовий акт. Нормативно-правові акти, що регулюють договірні відносини, у більшості своїй є частиною цивільного законодавства. Основу цивільного законодавства становить Конституція України, а також Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р., що вступив у силу з 1 січня 2004 р. [13].

Поряд із Цивільним кодексом джерелами правового регулювання договірних відносин є також інші закони та кодифіковані акти. У ряді випадків Цивільний кодекс сам указує, які закони підлягають застосуванню до відповідних правовідносин. Наприклад, відповідно до п. 3 ст. 698 Цивільного кодексу до відносин за договором роздрібної купівлі-продажу за участю покупця-фізичної особи, не врегульованих Цивільним кодексом, застосовуються законодавство про захист прав споживачів. Насамперед, мається на увазі Закон України «Про захист прав споживачів» в редакції від 2006 р. та інші. Окрім того, до джерел правового регулювання відносяться Земельний кодекс України, який містить норми що регулюють оренду земельних ділянок, Господарський кодекс, що встановлює особливості договірних відносин у сфері господарювання, а також Повітряний кодекс, Кодекс торговельного мореплавства та інші.

Джерелом договірного права є і міжнародні договори. Однак для визнання за міжнародним договором правової природи джерела права потрібно, щоб згоду на його обов'язковість було надано Верховною Радою України. При цьому він має вищу юридичну силу, порівняно з законами України, тобто якщо в чинному міжнародному договорі, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, то застосовуються правила відповідного міжнародного договору. Україна, як і багато інших держав, що приймають активну участь у міжнародному торговельному обороті, є учасником Конвенції ООН про договориміжнародної купівлі-продажу товарів, прийнятої на конференції у Відні 10 березня – 11 квітня 1980 р. (далі – Віденська конвенція). Віденська конвенція набрала сили на території України Указом ПВР УРСР Про приєднання УРСР до Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 23 серпня 1989 р. Згідно із Законом від 12 вересня 1991 р. «Про правонаступництво України» (ст. 7), а також відповідно до Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів від 23 серпня 1978 р., яка набула чинності

для України 6 листопада 1996 р., в Україні застосовуються положення даної конвенції.

Одним із джерел правового регулювання договірних відносин є звичаї ділового обороту. Так, звичаєм, що зафіксований у відповідному документі, є Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів, підготовлені Міжнародною торговою палатою у 1953 р. (далі – Правила Інкотермс), що на сьогодні діють у редакції від 2010 р. Такі звичаєві норми використовуються при укладанні суб'єктами підприємницької діяльності України всіх форм власності договорів, у тому числі зовнішньоекономічних договорів (контрактів), предметом яких є товари.

Підсумовуючи сказане, правове регулювання договірних відносин можна визначити як вплив держави та суб'єктів договірних відносин з допомогою певних юридичних засобів на договірні відносини з метою їх впорядкування у відповідності до потреб суспільства загалом та конкретних суб'єктів зокрема. Правове регулювання договірних відносин поділяється на нормативне (загальне) та індивідуальне регулювання. Джерелами нормативного (загального) регулювання є нормативно-правовий акт, правовий звичай, судовий прецедент, нормативний договір, а також загальні принципи права. Джерелом індивідуального регулювання є конкретний цивільно-правовий договір, зміст якого становлять сукупність умов, визначених на розсуд сторін і погоджених ними.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дзера О. В. Зобов'язальне право / [за ред. О. В. Дзери]. – К. : Юрінком-Інтер, 1998. – 912 с.
2. Бобровник С. В. Проблеми теорії держави і права. Курс лекцій / С. В. Бобровник. – К. : КУП, 2004. – 120 с.
3. Зозуляк І. І. Розвиток уявлень про істотні умови договору / І. І. Зозуляк // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 136–141: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2007-3/07ziiud.pdf>
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О. Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. Посібник] / П. М. Рабінович. – Харків : Консум, 2002. – 160 с.
6. Юридичний словник / [за ред. Б. М. Бабія, Ф. Т. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова]. – К. : Гол. ред. Української Радянської енциклопедії, 1983. – 871 с.
7. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х т. / [под ред. проф. М. И. Марченко]. – М. : Изд-во «Зерцало», 2000. – Т. 2: Теория права. – 640 с.
8. Лазарев В. В. Теория государства и права : [учебник для вузов] / В. В. Лазарев, С. В. Липень. – М. : Спартак, 2000. – 511 с.
9. Теория государства и права : [учебник для юрид. вузов и факультетов] / [под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова]. – [2-е изд., с изм. и доп.]. – М. : Норма: Инфра-М, 2003. – 616 с.
10. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – М. : Издательство БЕК, 1994. – 220 с.
11. Грант Н. Л. Источники права / Н. Л. Грант // Юрист. – 1998. – № 9. – С. 6–12.
12. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16.12.1997 № 723/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 16. – Ст. 68.

Окремі аспекти класифікації договорів

Питання про класифікацію договорів вже тривалий час є дискусійним і неоднозначним у науці цивільного права. Легше назвати тих, хто не переймався цими питаннями, ніж вказати всіх представників школи договірного права. До їх плеяди можна віднести М. І. Брагінського, В. В. Вітрянського, О. С. Іоффе, О. О. Красавчикова, В. В. Луця, М. М. Сібільова, Є. О. Харитонова та інших.

Проблема пов'язана із нечіткістю наукових позицій і пересіканні різних за природою правових явищ, зокрема «види договорів» та «характеристика договорів». Це пов'язано зі складною їх структурою, значною кількістю стереотипів. Якщо виходити з того, що саме цивільне право є системним, то системними є і його складові частини, у тім числі, й договори. Йдеться лише про ті критерії, які слід виділяти для систематизації договорів та визначення їх властивостей підходів до побудови змісту.

Мета роботи – проаналізувати співвідношення зазначених категорій та розкрити підходи до характеристики цивільно-правових договорів.

Об'єктом є система цивільно-правових договорів, що характеризується внутрішньою єдністю та диференціацією на основі типізації та правовою метою та властивості договорів залежно від різних критеріїв. Предметом стали положення актів чинного законодавства та доктрини договірного права.

Класифікацію цивільно-правових договорів проводять за загальною метою чи спрямуванням сфери правового регулювання (передача майна, виконання робіт, надання послуг, досягнення корпоративного інтересу), специфікою реалізації мети, правовим становищем сторін, приналежністю до певного типу, чи виду, тощо. Є класифікації закономірними чи за юридичними критеріями, або їх поєднанням.

О. С. Іоффе на основі комбінованого підходу виділив дев'ять груп договірних зобов'язань [3, с. 24–25]. М. Д. Єгоров у залежності від характеру переміщення матеріальних благ виділив договори про: реалізацію майна, надання майна у користування, про виконання робіт, перевезення, надання послуг, розрахунки і кредитування, страхування, сумісну діяльність, змішані зобов'язання [2, с. 420].

Заслужує уваги багатоступенева класифікація М. І. Брагінського та В. В. Вітрянського, у якій договори об'єднуються у певні групи і на кожному наступному рівні відображають особливості попередніх. На першому рівні всі договори поділені на чотири групи за їх метою: 1) на передачу майна, 2) на виконання робіт, 3) з надання послуг, 4) на заснування різноманітних утворень. На другому рівні кожна з цих груп поділена на підрівні за притаманними їм критеріями та особливостями [1, с. 3–39]. М. М. Сібільов виділяє загальну та спеціальну класифікацію договорів [5, с. 87].

Професор В. В. Луць за правовою метою та порядком розташування договорів у Цивільному кодексі України виділив такі групи договорів: про передачу майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління (купівля-продаж, поставка, контракція, позика, міна, дарування, постачання енергетичних ресурсів); про передачу майна у тимчасове користування (майновий найом, оренда, побутовий підряд, безоплатне користування майном, лізинг); про виконання робіт (побутовий

підряд, підряд на капітальне будівництво, на виконання проектних та розвідувальних робіт, на виконання аудиторських робіт); пропередачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори, договори про передачу науково-технічної продукції); про передачу послуг (перевезення, страхування, доручення, комісії, схов, пропосередницькі послуги, довічне утримання, кредитний договір); проспільну діяльність (установчий договір, угоди про науково-технічне співробітництво) [4, с. 39–40].

Водночас, у більшості підручників до видів договорів відносить і їх характеристики за дихотомічною спрямованістю (односторонні, двохсторонні, майнові та організаційні, основні попередні, тощо [6, с. 228–234], одно- і двосторонні, відплатні та безоплатні, консенсуальні та реальні, на користь кредитора та третіх осіб [7, с. 610–614], односторонні та взаємні, відплатні та безвідплатні, на користь контрагентів і на користь третіх осіб, основні та попередні, взаємопогоджені та приєднання, поіменовані та непоіменовані тощо [8, с. 260–263]. Очевидно, що і у першому, і у другому випадку йдеться про види договору, що неприпустимо, навіть якщо позиції щодо найменувань видів можуть різнитися.

Проаналізувавши структуру розділу II гл. 52–53 та розділу III ЦК України можна поділити всі договори на дві класифікаційні групи: характеристичні (відображають загальні властивості договору та функціональні (відображають мету та механізм договору). Перші характеризують властивості договорів як видів зобов'язань, які можуть співпадати в межах їх певного типу та виду. Вони є загальним алгоритмом встановлення договірних відносин (волюнтарний і авторитарний), побудови відносин між сторонами, застосування гарантій для його сторін.

У залежності від економічного критерію виділяють договори:

- оплатні, за якими надання однієї сторони зумовлює зустрічне майнове надання від іншої сторони. Такі договори є міновими, у яких обсяг юридичних обов'язків і розмір тримуваної взаємної вигоди є конкретним і визначеним. Ціна є зазвичай економічно обґрунтованою за співвідношеннями: якості та ціна чи пропозиція та попит. Оплатними є підприємницькі договори, що пов'язано із особливостями оподаткування. Виключенням є договір пожертви;

- безоплатні, за якими надання проводиться тільки однією стороною без одержання зустрічного майнового надання від іншої сторони.

В залежності від моменту виникнення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків у сторін виділяються договори:

- консенсуальні, для укладення яких достатньо лише домовленості сторін. Суб'єктивні права й юридичні обов'язки за таким договором виникають з факту та моменту досягнення домовленості та його юридичного оформлення. Консенсуальні договори залежності від строку їх дії бувають: короткострокові – строком до одного року; річні – строком один рік; середньострокові – понад один рік і до 5 років; довготривалі – строком більше 5 років. Це має значення для господарських договорів;

- реальні, за якими суб'єктивні права й юридичні обов'язки виникають тільки з виконанням юридичного обов'язку. Зі змісту ст. 251 ЦК України вбачається, що вони можуть йменуватися терміновими (моментними).

За рівнем урегульованості виділені поіменовані та непоіменовані договори:

- поіменованими є договори, які передбачені в актах цивільного законодавства: ЦК України, іншими кодифікованими актами, поточними законами, підзаконними актами.

– непойменовані договори створені волевиявленням їхсторін. Їх юридична природа неоднозначна, зокрема договорів на використання праці спецконтингенту відповідно до яких виконавець надає у розпорядження замовника робочу силу із числа спецконтингенту для виконання господарських робіт на об'єктах замовника, а замовник забезпечує зайнятість наданої робочої сили та сплачує виконавцю плату. За рівнем урегульованості можна видалити не поймаєменовані договори, які: а) взагалі не вказані актами цивільного законодавства; б) лише згадані актами цивільного та іншого законодавства; в) для яких вказані, але не розкриті умови таких договорів. Для таких договорів характерна аналогія закону: а) взагалі загальних положень про договір; б) найближчого за видом та типом договорів.

За моментом виникнення зобов'язання договори є:

– основні, які породжують суб'єктивні права та юридичні обов'язки сторін і вони є наслідком попередніх договорів. Основний договір може бути продовжений (продлонгований);

– попередні чи форвардні.

За статтею 637 ЦК попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку укласти договір в майбутньому на умовах, встановлених попереднім договором. Попередній договір у письмовій формі.

Виділено «форвардний контракт» – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін такого продажу під час укладення такого форвардного контракту. Тож мова йде про форму такого контракту та його правові наслідки.

За того, на чию користь укладено договір виділяються:

– договори на користь йогосторін, за якими право вимагати виконання його належить тільки їхнім сторонам;

– договори на користь третьої особи, за якими право вимоги належить третій стороні. Відповідно ст. 638 ЦК України договором на користь третьої особи є такий, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі.

Залежно від мотивування до укладення договору виділено:

– вільні договори, укладення яких залежить від домовленості йогосторін та їх волевиявлення;

– обов'язкові договори, укладення яких обов'язкове для однієї чи обохсторін у силу приписів законодавства.

На підставі наведеного можна визначити підстави розмежування видів договорів, як складової їх систематики за критерієм досягнення певної мети, що передбачено ЦК України, а де характеристика договорів – певний алгоритм встановлення відносин між його учасниками та їх можливості відновлення, а також визначення змісту договорів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Брагинский М. И. Договорное право. Книга первая: Общие положения / [изд. 2-е, испр.] / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2017. – 848 с.
2. Гражданское право : [учебник] / [Н. Д. Егоров, И. В. Елисеев, А. А. Иванов, и др.; Ю. К. Толстой, А. П. Сергеев (ред). – СПб. : ТЕ- ИС, 2016. – Ч. I. – 620 с.
3. Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М. : Юр. лит., 2005. – 880 с.

4. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності : [навч. посібник]. – К. : Юрінком Інтер, 2017. – 560 с.

5. Цивільне право України : [підручник]. У 2 т. / [В. І. Борисова (кер. авт. кол), Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького]. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – Т. 2. – 440 с.

6. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / [за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика]. – [3-тє вид. перероб. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2017. – 1176 с.

7. Цивільне право України. Загальна частина : [підручник] / [В. С. Фазикош, С. Б. Булеца, Р. Б. Олійник та ін. ; за ред. С. Б. Булеци]. – К. : Знання, 2017. – 631 с.

8. Цивільне право України : [навч. посіб.] / Ю. В. Білоусов, В. А. Ватрас, С. Д. Гринько та ін. ; за ред. Р. О. Стефанчука. – К. : Правоваєдність, 2017. – 536 с.

Севрук Іван Григорович

вчитель правознавства,

Житомирська ЗОШ І-ІІІ ступенів № 36 ім. Я. Домбровського

Причини корупції в Україні, шляхи її подолання

Причини поширеності корупції лежать в економічних, політичних, правових, соціально-культурних, моральних і навіть у психологічних площинах. Корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди.

Об'єктивні причини поширеності корупції в Україні:

1. Становлення нової державності й руйнування старої. Стара система державного управління, що діяла в радянські часи, практично вся зруйнована. Розпущена система партійних комітетів, що була стрижнем системи державного управління. Поступово складалася нова вертикаль державного управління, яка почала частково стабілізуватися й зміцнюватися після прийняття Конституції України. Але повної стабільності ні в кадровому складі державних службовців, ні в структурі органів державної влади ще не досягнуто. Досить частим реорганізаціям піддається система центральних органів влади – міністерств, відомств. Відбувається їх скорочення, об'єднання, реорганізація, потім їх поновлюють, відроджують. Зрозуміло, що в умовах нестабільності органів влади імовірність корупційних діянь значно зростає.

2. Перерозподіл державної власності. Після проголошення незалежності України розпочався процес зміни форми власності державних підприємств тощо: передача їх в оренду трудовим колективам, створення акціонерних товариств, розпродаж і передача в приватну власність. Цей процес супроводжується численними корупційними діями, пов'язаними як з оцінкою вартості об'єктів, так і з передачею (продажом) їх новим господарям.

3. Занепад економіки, розгортання економічної кризи. За роки незалежності України в усіх галузях народного господарства із року в рік падало виробництво, скорочувалися обсяги продукції, не оновлювалися основні фонди. Все більше підприємств потребували кредитів, позик, дотацій, їхнє керівництво вимушене оббивати пороги міністерств і відомств у пошуках підтримки. Чим більше звертань по

допомогу до чиновництва, тим більша імовірність корупційних діянь. За цих обставин простежується певна закономірність: чим гірше працює народне господарство, чим гірші економічні показники, тим більш поширеною, усеосяжною стає корупція, охоплюючи все нові й нові сфери суспільства.

4. Тінізація економіки. Тіньовою економікою називають економічну діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами або спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства. Однією з умов існування тіньової економіки є широкий підкуп державних службовців.

5. Зменшення надходження податків. Наявність тіньової економіки знекровлює офіційну економіку, підриває основи існування держави, розкладає державний апарат. У результаті приховування доходів до державного бюджету не надходять величезні кошти, що спричиняє соціальну напруженість у суспільстві, оскільки перебивається джерело для виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери.

6. Недостатність надходжень до державного бюджету, що зумовлює невелику заросту платню багатьох чиновників. Людина, яка отримує значно меншу заробітну плату порівняно зі своїми клієнтами (для багатьох чиновників їхніми клієнтами є працівники приватних підприємств, фірм, де середня зарплата у декілька разів вища за зарплату державних службовців).

7. Незавершеність формування правового поля в Україні, суперечливість норм різних законів стають причиною намагань господарників, керівників підприємств різних видів власності захиститись від податкового тиску, різноманітних штрафів, стягнень тощо, а звідси – підбурювання працівників державних органів до корупційних правопорушень.

8. Монополізація державними службами багатьох послуг для населення. Відсутність у населення альтернативи вибору суб'єкта послуг ставить їх у повну залежність від чиновника. Розуміючи це, він чинить всілякі перешкоди для швидкого позитивного розв'язання справи і створює ситуацію, коли для того, щоб не втратити більше, клієнт вимушений давати хабаря.

9. Різке зростання в суспільстві злочинності, поширеність особливо тяжких злочинів. У цих умовах, по-перше, у правоохоронних органів не вистачає сил для розкриття справ, пов'язаних з корупцією, оскільки вони важко піддаються розкриттю; по-друге, боротьба з корупцією за важливістю поступається місцем перед необхідністю розкриття таких кримінальних злочинів, як замовні убивства, розбійні напади тощо.

Суб'єктивні причини поширеності корупції:

1. Перехідний період у житті суспільства пов'язаний із розпадом старої системи моральних та духовних цінностей. Нова система цінностей ще не утвердилася. Втрата значною частиною населення моральних орієнтирів, духовних опор призводить до стану розгубленості і одночасно до поширення в суспільстві цинізму, аморальності. Утягнутість вищих посадових осіб унапівкримінальний розподіл державної власності, зрощення певного прошарку політиків із злочинними угрупованнями створює атмосферу, коли рядові державні службовці починають діяти за принципом: «Якщо їм (тобто начальникам, керівництву) можна, то чому не можна мені?».

2. Новим моментом у житті суспільства стало проголошення політичного, ідеологічного, духовного плюралізму позитивною цінністю. Якщо в часи тоталітарного режиму громадяни повинні були орієнтуватись і в суспільстві в цілому, і на рівні великих чи малих соціальних груп на єдину для всіх систему духовних цінностей, то в нових умовах цей канал контролю руйнується. Засади плюралізму

почали укорінюватися в трудових колективах, організаціях тощо. Це веде до роз'єднаності людей в організаціях, байдужості державних службовців до справ колег по роботі, індивідуалізації поведінки особистості на службі, втрати неформального контролю за поведінкою особистості з боку групи. У людей, які звикли до зовнішнього контролю, слабо розвиненим є внутрішній, особистісний моральний контроль. У цих умовах вони більше піддаються спокусі брати хабара, зловживати службовим становищем.

3. Відсутність ясно проголошеної державою мети, яка об'єднувала б суспільство, позбавляє окремого державного службовця високих суспільних орієнтирів, не розвиває почуття патріотизму. Відчуття й переживання особистістю тимчасовості всього, чим вона займається, робить її більш піддатливою до корупційних правопорушень.

4. Поширення корупції у різних сферах життя, перетворення її на масове явище робить її елементом повсякденності, звичаю, традиції. Звиклість до неї населення, особливо в деяких сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як культурна норма. Знаючи про те, що в тій чи іншій установі всі дають хабарі, людині дуже важко психологічно перебороти в собі конформістську схильність і вчинити не так, як це роблять інші. Вона може добре розуміти на раціональному рівні, що давати хабара – це принизливе, аморальне і навіть протиправне явище, але на рівні психологічних чинників, що зумовлюють її поведінку, діє за традицією.

Всі ці симптоми є в українському суспільстві, хоча поширеність корупційної поведінки, перетворення її для значної маси населення на норму зовсім не означає, що не залишається людей, які не сприймають корупцію, хабарництво у будь-якому вигляді.

Позитивним фактом у боротьбі з корупцією в Україні стало створення протягом 2015–2016 рр. кардинально нових структур, вся діяльність котрих має бути спрямована на її подолання: Національна агенція із запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Наразі наступним кроком є створення Спеціалізованого антикорупційного суду.

Вже в січні 2017 р. НАЗК спільно з національними та міжнародними експертами за підтримки ОБСЄ презентувало результати пілотного соціологічного дослідження рівня сприйняття корупції в Україні, проведеного за Методикою стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні.

Дослідження було проведене соціологічною компанією GfK Ukraine з 29 травня по 14 липня 2017 р. Усього було опитано 3709 респондентів, з них 2585 серед населення, 1005 підприємців та 119 експертів.

Упродовж жовтня–грудня 2017 р. експертна група у складі чотирьох фахівців у сфері оцінювання ефективності роботи правоохоронних органів міжнародного рівня досліджувала роботу НАБУ і САП за критеріями результативності, ефективності та незалежності. За результатами цього аналізу експерти підготували звіт. Даний експертний аналіз був проведений у рамках міжнародної технічної допомоги з боку Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки.

Серед рекомендацій, наданих для покращення внутрішніх процесів Бюро: започаткування практики регулярних нарад між НАБУ і НАЗК, а також між НАБУ і САП для забезпечення необхідної комунікації та співпраці між органами, перегляд положень Кримінального процесуального кодексу про реєстрацію повідомлень про злочини з тим, щоб забезпечити їхню чіткість та юридичну визначеність.

Серед найбільш пріоритетних рекомендацій, що вимагають вжиття заходів поза межами НАБУ, експерти відзначили:

- уникнення внесення змін до законодавства, що регулює роботу НАБУ і САП, без попередніх ґрунтовних консультацій за участю НАБУ, САП, інших правоохоронних органів, громадянського суспільства, експертів та інших зацікавлених сторін;

- внесення змін до статті 263 КПК України щодо надання НАБУ повноважень самостійно здійснювати зняття інформації з каналів зв'язку;

- зміна статусу САП, перетворення її на автономний орган прокуратури та обмеження повноважень Генерального прокурора в частині організації роботи САП, прийняття рішень щодо кількісного складу та організаційної структури.

- поліпшення умов роботи та спроможності суду, який розглядає клопотання НАБУ на етапі досудового розслідування;

- швидке створення нового Вищого антикорупційного суду та відбір до нього професійних суддів з високим рівнем доброчесності шляхом проведення відкритого конкурсу на посади відповідно до міжнародних рекомендацій.

- забезпечення НАБУ необхідним та ефективним доступом до бази декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за яку відповідає НАЗК.

В цілому експерти дійшли висновку, що з моменту свого створення у 2015 р. Національне бюро діяло результативно та досягло необхідного рівня ефективності. Разом з тим, вони зауважили, що повною мірою оцінити результативність НАБУ і САП буде можливо лише після того, як суди завершать розгляд певної кількості справ, в яких обвинувачені не визнають свою провину.

Ну і берперечно надзвичайно важливим є питання відповідальності за корупцію.

Наразі результати статистичних даних свідчать про велику кількість кримінальних проваджень за корупційними злочинами. Однак кримінальне покарання за корупційні правопорушення не виконує превентивної функції належним чином. Майже відсутні приклади застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб.

Обсяг коштів, конфіскованих у провадженнях за корупційними злочинами у 2015–2016 рр., є незначним. Водночас відсутній спеціальний механізм ефективного управління коштами, конфіскованими за кордоном та поверненими в Україну, що стримує міжнародну співпрацю у цьому питанні.

Малоефективною залишається адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, що частково пояснюється недосконалістю процедур притягнення до адміністративної відповідальності, стислими строками давності, непропорційністю адміністративних стягнень та неоднорідною судовою практикою.

Кримінальні провадження щодо народних депутатів України за вчинення ними корупційних злочинів продовжують гальмуватися через депутатську недоторканність.

Антикорупційна стратегія на наступні 3 роки визначає заходи з посилення системи виявлення та розслідування корупційних злочинів і пов'язаних з корупцією правопорушень, повернення з-за кордону конфіскованих доходів, здобутих злочинним шляхом. Зокрема, встановлено необхідність уточнення переліку корупційних злочинів у Кримінальному кодексі України, забезпечення становлення Державного бюро розслідувань, проведення щорічної незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності НАБУ, формування та ведення Національним агентством

Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

В суспільстві є помітними позитивні тенденції у ставленні до викривачів та розумінні їхньої ролі у протидії корупції. Водночас висока зневіра у дієвості викриття має наслідком те, що менше ніж 2% населення реально повідомляє уповноваженим органам про прояви корупції, хоча про потенційну готовність здійснити викривальні дії заявляють значно більше громадян.

Таким чином, протягом наступних 2018–2020 рр. має бути вдосконалена система викриття корупції, враховуючи міжнародні стандарти та найкращі закордонні практики, а також визначені причини низької активності населення у сфері протидії корупції.

Загалом, успішна реалізація Антикорупційної стратегії надасть змогу виявити неефективні заходи та на основі їх аналізу розробити більш дієвий механізм зниження рівня корупції в Україні, підвищить рівень довіри населення до влади, сприятиме розвитку конкурентної економіки та залученню іноземних інвестицій, забезпечить невідворотність відповідальності за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баришніков В.М. Запобігання та протидія проявам корупції на державній службі та в органах місцевого самоврядування : [навчально-методичний посібник]. – К. : ШПК ДСЗУ, 2013. – 133 с.
2. Прохоренко О. Я. Корупція по-українськи: Сутність, стан, проблеми / Прохоренко О. Я. – К. : Національна академія держ. управління при Президентові України, 2005. – 166 с.
3. [Без назви]. URL: <https://nabu.gov.ua/infographics/ekspertnyy-analiz-diyalnosti-nabu>

Кислицька Олександра

загальноосвітня школа I–III ступенів № 36 ім. Я. Домбровського

Корупція в Україні: причини та шляхи її подолання

Корупція в Україні набула масштабного характеру і стала повсякденним явищем у нашому житті. Корупція має виражений політичний підтекст. Перш за все, під корупцією розуміється отримання хабарів державними службовцями, продажність чиновників, зловживання владою та посадовим становищем заради особистого збагачення.

За поширенням корупції та хабарництва Україна посідає передостаннє 24 місце серед 25 європейських держав. Згідно з опитуванням міжнародної аудиторської компанії Ernst & Young широке поширення корупції в Україні визнають 91% підприємців. За цим показником Україна поступається лише Росії, – там корупцію визнають 93% бізнесменів.

Абсолютна більшість українців занепокоєні рівнем корупції в країні: 75,7% вважають проблему дуже серйозною, ще 18,0% – скоріше серйозною (разом 93,7%).

Про це свідчать дані моніторингового дослідження КМІС «Стан корупції в Україні», проведеного у липні–серпні 2018 року.

За даними дослідження, проблема корупції входить до трійки проблем-лідерів після проблеми високої вартості життя і низьких зарплат, а також військових дій у Донецькій і Луганській областях.

Найгострішою серед корупційних проблем респонденти назвали політичну корупцію на найвищому рівні (73,2% респондентів вважають її дуже серйозною проблемою, ще 19,3% – скоріше серйозною; разом 92,5%).

Крім того, Кабінет міністрів пропонує скоротити видатки на Раду на 5%, на президента – на 11%, на уряд – на 16%.

Відомо, що корупція завжди зростає, коли країна знаходиться на стадії трансформації. Оскільки Україна проходить не просто стадію демократизації державного устрою, а здійснює докорінну трансформацію економічного і політичного устрою, правової і соціальної систем, то зростання рівня корупції є об'єктивною обумовленим фактором.

Але визнання зростання рівня корупції об'єктивно обумовленим фактором зовсім не означає, що з нею треба примиритись. Корупція занадто дорого коштує нашій державі і народу як в матеріальному, так і в духовному вимірах. І справа не тільки у прямих втратах від корупції, які досягають за приблизними підрахунками аналітиків декількох десятків мільярдів доларів за рік. Не менш небезпечне те, що в суспільній свідомості вкорінюється стереотип про корупцію як етично прийнятну форму дій і «відновлення соціальної справедливості», розмивається розуміння суспільної небезпеки цього явища. Тому вивчення причин і наслідків розповсюдження корупції, систем боротьби з нею сьогодні – нагальна проблема суспільних наук, в першу чергу юридичних.

На основі суворої і перевіреної математичної моделі економісти довели, що без зміни домінуючих соціальних норм в суспільстві посилення законів не тільки не знизить обсяг правопорушень, а й призведе до протилежного ефекту - сприятиме його зростанню. А якщо більшість населення готове миритися і пристосовуватися до конкретних класів правопорушень (і зокрема, до корупції, як у випадку з Україною), єдиний ефективний шлях боротьби - це націлитися на довгострокову перспективу вирішення проблеми, плавно поєднуючи жорсткість законів і культурно-просвітницьку роботу серед населення.

Автори стверджують, що корупція створює рівновагу в державі в результаті раціональних дій людей в межах загальної порочної системи. Тому кримінальне переслідування окремих корупціонерів не вирішує проблему зловживань у владі.

Аналіз чинного законодавства про відповідальність за корупційні правопорушення дає підстави стверджувати, що в Україні створена в цілому достатня законодавча база для ефективної боротьби з корупцією. Вона передбачає цілий комплекс кримінально-, адміністративно-, цивільно-правових, дисциплінарних та інших заходів, який дозволяє притягнути до того чи іншого виду відповідальності практично будь-яку посадову особу органів державної влади, що допустила те чи інше зловживання владою чи посадовим становищем.

Важливим фактором запобігання проявам корупції є вдосконалення діяльності органів по боротьбі з корупцією.

Необхідно більше уваги приділяти своєчасному реагуванню на повідомлення громадян, засобів масової інформації, результати соціологічних досліджень про

корупційні діяння та інші протиправні дії посадових осіб, поширеність корупції в окремих відомствах.

Одним із головних напрямів має бути створення умов, які б обмежували безпосередній контакт з клієнтом і таким чином унеможливлювали скоєння корупційних діянь державними службовцями.

Єдина мета зусиль усіх державних органів у цьому напрямі – це забезпечення дотримання прав і свобод громадян, якнайповнішої реалізації їхніх законних інтересів, адже єдиним чинником ефективності роботи у цьому випадку є те, наскільки громадяни задоволені виконанням зобов'язань, які бере на себе держава.

Приклад, який працює: створення прозорої системи держзакупівель. Така система підвищує конкуренцію і зменшує можливості для виведення грошей з держпідприємств.

На мою думку, персональна боротьба з корупцією важлива, але дуже складна і часто неефективна. У той же час більш системний і стратегічний підхід може виявитися більш ефективним. Такий підхід може полягати в вивіреному детальному плануванні реформи таким чином, щоб не викликати опору на її початковому етапі, щоб швидко сформувались нові групи, які виграють від реформи, і будуть її захищати, і щоб після цього зробити реформу більш жорсткою. Зараз популярно говорити про design thinking, ось і до реформ, спрямованих на боротьбу з корупцією, потрібен design-підхід.

Створення антикорупційного бюро повинно реально зменшити кількість хабарників серед чиновників, і це дуже важливо. Правда, для того щоб досягти відчутного ефекту, доведеться зробити ще кілька кроків, а саме:

- позбутися від держпідприємств. Найголовніше – прибрати можливості для корупції. Меж тим, чим менше в нашому житті буде державних підприємств і установ, тим буде краще для нас;

- знищити бюрократію. Якщо знищити бюрократію, корупція зникне сама собою. Тому нам просто необхідно перейти від дозвільної системи ліцензування до заявної. Тобто не чиновник дозволяє людині відкривати бізнес і займатися тією чи іншою діяльністю, а людина повідомляє чиновника, що він цією діяльністю буде займатися;

- відокремити бізнес від влади. Допоки бізнес буде займатися політикою, корупцію нам перемогти не вдасться. У влади не повинні перебувати олігархи - у них зовсім інший менталітет, вони по-іншому мислять. Тому головне, що потрібно зробити, - це повністю перезавантажити державу. Якщо цього не зробити, нам не вдасться не тільки перемогти корупцію, а й ввести її в рамки цивілізованих країн.

Список використаних джерел та літератури:

1. [Без назви]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/korruptsiya-voshla-troyku-vazhneyshih-problem-1537869223.html>
2. [Без назви]. URL: <http://dergachirda.gov.ua/news/776>)
3. [Без назви]. URL: <https://kp.ua/politics/495415-3-sposoba-pobedyt-korruptsyui-v-ukrayne>
4. [Без назви]. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/5-receptov-borby-s-korruptciej-ot-moniki-makovej-331814/>

Проблеми муніципального права в Україні

Формування реального місцевого самоврядування – одне з найбільш складних та суперечливих завдань становлення сучасної державності України. На шляху демократичних процесів, з моменту визнання місцевого самоврядування, постав цілий комплекс політичних, економічних, соціальних, психологічних та інших проблем [12]. Місцеве самоврядування – одна з основних засад демократії та конституційного ладу України.

Революція Гідності стала одним із основних важелів для появи бажання населення України жити у повноцінній європейській державі. Сучасний етап побудови демократичної, соціально-правової держави з врахуванням глобальних змін неможливий без реорганізації системи місцевого самоврядування, задля забезпечення якісного та ґрунтового розвитку регіонів як важливих складових економіки країни [4, с. 5].

Дослідження вітчизняного місцевого самоврядування ведуться в різних напрямках, зокрема це напрацювання Т. Астапова [1], О. Гордєєв [2], та Б. Лис [7]. Особливості децентралізації в Україні досліджують С. Серьогін [11], Н. Гончарук, І. Ярошенко [13], І. Семигуліна.

Децентралізація та прозорість діяльності органів місцевого самоврядування сьогодні вже вийшла за рамки звичайного бажання покращити державне управління, а стала гострою необхідністю та передумовою виходу з кризи в Україні. Продумана до дрібниць адміністративна політика держави має стати фундаментом для формування правової держави та громадянського суспільства в Україні [8].

Значним поштовхом для демократизації суспільства стало закріплення статусу місцевого самоврядування на конституційному рівні, а саме стаття 7 Конституції визначає, що в Україні місцеве самоврядування визнається та гарантується. Самоврядуванню присвячений також і XI розділ КУ. На основі конституційних норм був прийнятий ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» [11], і цю сферу законодавства суттєво наблизила до європейських стандартів ратифікація Європейської хартії [11]. З однієї сторони, в умовах закріплених багатьох прав і свобод законодавчо, місцеве самоврядування має ґрунтовну правову основу для розвитку та всебічного функціонування самоврядування. Однак на практиці виникає безліч колізій, які в свою чергу, є джерелом суперечностей між суб'єктами публічних правовідносин.

Складні непрозорі схеми поділу фінансових ресурсів є показником загальнодержавної політики централізації. Тобто, прибуткові сфери віддаються під тінь центральної державної влади, а на місцеве самоврядування покладається «тягар» підтримання соціальної сфери, яка, зрозуміло що є неприбутковою. При цьому самоврядування зазвичай має недостатність фінансування цієї сфери, що веде до застою та погіршення освіти, культури та охорони здоров'я не тільки на регіональному рівні, але і на державному загалом [5].

До головних проблем адміністративно-територіального устрою країни, що зумовлюють необхідність реформування місцевого самоврядування, належать:

– велика кількість адміністративно-територіальних одиниць як базового, так і районного рівнів. Від цього ефективність управління територіями відчутно знижується. Більшість міст, сіл та селищ не мають достатньо ґрунтового економічного потенціалу задля свого розвитку. А це не відповідає європейським тенденціям, відповідно до яких адміністративні територіальні утворення мають мати достатній інституційний, кадровий та фінансово-економічний потенціал [8];

– деградація розселення у селах та високі темпи депопуляції населення у малих сільських радах. З 1991 р. в Україні сільське населення скоротилось на 2,5 млн осіб, а кількість сільських населених пунктів зменшилась на 348 одиниць.

– часто статус адміністративно-територіальних одиниць не відповідає їхньому ресурсному, кадровому та організаційному потенціалу.

– ієрархічно неупорядкована та складна структура адміністративно-територіального устрою. Це наявні в складі адміністративно-територіальних одиниць інші одиниць цього ж рівня, розривність території, віддаленість та нерівномірна доступність до адміністративного центру певних адміністративно-територіальної одиниці [6];

– у більшості випадків відсутні чітко визначені межі адміністративно-територіальних одиниць або встановлення частини меж без врахування місцевих географічних та інших факторів, відсутність картографічних матеріалів [9];

За всі роки становлення українського місцевого самоврядування науковці та практики називають його дві основні проблеми: нечіткість формування повноважень та відсутність достатнього фінансування [10].

Суспільство очікує, що адміністративна реформа повинна проводитися в інтересах громадян України, і служіння їм має бути пріоритетним завданням виконавчої влади та місцевого самоврядування. Це означає, що в першу чергу діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб повинна бути спрямована на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян, а також на надання адміністративних послуг.

Аналіз конституційних норм вітчизняного законодавства дозволяє стверджувати, що ми маємо змішану модель місцевого самоврядування і на її розвиток найбільше вплинули не відкрита чи закрита моделі, а модель, продиктована державницькою теорією царської Росії, континентальною європейською моделлю та радянським підходом до інститутів місцевого самоврядування як до буржуазних.

За роки незалежності України конструктивні перетворення в системі державного управління та місцевого самоврядування поєднувалися і співіснували з елементами що дісталися у спадок від радянської доби, це робить його внутрішньо суперечливим, громіздким, відірваним від людей і неефективним.

Проблема оптимальної децентралізації, знаходження балансу між об'єктивною тенденцією до розширення повноважень органів місцевого самоврядування, залучення до управління місцевими справами громадськості і водночас потребою для держави регулювати економічний, соціальний та екологічний стан території країни, забезпечувати достатні фінансові ресурси для підтримання збалансованого розвитку регіонів є досить дискусійною у середовищі правників і політиків.

Для досягнення бажаного рівня місцевого самоврядування є неможливим без здійснення цілого ряду законодавчих та інституційних перетворень.

Необхідно відкрити шлях місцевій ініціативі, а також активно залучати до участі в управлінні справами мешканців своїх міст – тобто наповнити реальним змістом поняття самоврядування. Місцева влада, як і влада всіх інших рівнів, повинна стати відкритою, прозорою та зрозумілою.

Аналізуючи вищевикладене для врегулювання проблем у сфері місцевого самоврядування необхідно звернути увагу на ряд факторів, адже проблеми наших регіонів, міст і сіл – є проблемами загальнодержавного значення. Ці проблеми безпосередньо торкаються кожного із нас тому, що кожного дня всі ми користуємось комунальними послугами, ходимо та їздимо вулицями, дихаємо повітрям наших міст. Ми - громадяни України, які є членами територіальних громад.

Список використаних джерел та літератури:

1. Астапова Т. О. Адаптація зарубіжного досвіду реформування діяльності органів місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Астапова Тетяна Олександрівна ; Харк. регіон. ін-т держ. упр. НАДУ при Президентові України. – Х., 2010. – 20 с.
2. Гордєєв О. К. Забезпечення сталого місцевого розвитку: підходи, принципи, складові / О. К. Гордєєв // Державне будівництво. – 2012. – № 2. – URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/index.html> – Назва з екрану.
3. Забезпечення системного підходу до реформування адміністративно-територіального устрою. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/reformaATU.pdf
4. Копиленко О. Л. Ідея правової держави та її реалізація в законотворчому процесі / О. Л. Копиленко // Віче: теоретичний і громадсько-політичний журнал. Верховна Рада України. – Держава і право. Вип. 65. – 2010. – № 16 (277). – С. 9.
5. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : [навч. посіб.]. – К. : Знання, 1999.
6. Кушніренко О. Г. Конституційне право України в схемах і дефініціях / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько, Ф. В. Веніславський. – Харків, 2003.
7. Лис Б. А. Місцеве самоврядування: сучасний стан та перспективи розвитку / Б. А. Лис. URL: http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2009/Economics/42124.doc.htm – Назва з екрану.
8. Любченко П. М. Компетенція суб'єктів місцевого самоврядування. – Харків: Модель всесвіту, 2001.
9. Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства / П. М. Любченко. – Харків : Одісей, 2006.
10. Матеріали круглого столу «Адміністративна реформа в Україні – стан та очікування» 17 квітня 2002 року м. Київ.
11. Серьогін С. М. Теоретичні основи і основні напрямки реформування місцевого самоврядування і децентралізації влади в Україні / С. М. Серьогін. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2015_2/29.pdf – Назва з екрану.
12. Проблеми сучасної муніципалістики : [навч. посіб.] / [за заг. ред. О. В. Батанова]. – К. : Академія муніципального управління, 2012. – 292 с. – Серія: «Інноваційні освітні технології у муніципальному праві».
13. Ярошенко І. В. Проблемні питання реалізації реформи децентралізації влади в Україні / І. В. Ярошенко, І. Б. Семигуліна. URL: http://www.problecon.com/pdf/2015/4_0/177_187.pdf – Назва з екрану.

Становлення та розвиток юридичних клінік в Україні та світі

Сьогодні в Україні важливим є формування юридичної еліти, здатної відповідати за правове забезпечення існування людини. Для вирішення цієї проблеми є необхідним підвищення якості підготовки юристів, оскільки сучасний навчальний процес переобтяжений теоретичною інформацією і лише частково сприяє практичній підготовці. Проходження студентами практики на базі органів державної влади та місцевого самоврядування, у приватному секторі є недостатнім для набуття ними належного обсягу професійних навичок юридичної діяльності. Тому в даний час особливо актуальним є питання юридичної клінічної діяльності, її формування та реалізації в Україні.

Аспекти становлення юридичних клінік у своїх працях досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: С. Р. Багіров, Л. О. Воскобітова, О. М. Доброхотова, Н. С. Дубчак, Ф. Ф. Дудирев, А. О. Галай, К. Г. Головачова, В. А. Єлов, В. В. Молдован, Р. С. Кацавець, Х. Г. Колінчук, Ю. І. Матвєєва, О. Л. Соколенко, Н. В. Сушицька, В. П. Янишев та інші.

Традиційно вважають, що термін «юридична клініка» вперше з'явився в статті професора Георга Фроммгольда (Professor Dr. Georg Frommhold), що мала ідентичну назву («Juristische Kliniken») та була надрукована у 1900 р. в одному з найавторитетніших на той період часу німецькому журналі «Німецька юридична газета» («Deutsche JuristenZeitung») [1, с. 3].

Згодом російський професор А. Люблінський у своїй статті під назвою «Про юридичні клініки» (журнал Міністерства юстиції, січень 1901 р.) висловив власне бачення юридичної клініки і, зокрема, обґрунтував необхідність створення таких закладів. Зокрема він зазначав: «В той час, як лікарі, що тільки що закінчили навчання, вже починають лікувати, інженери – будувати, філологи і математики – викладати, молодим юристам доручається на перших порах лише листування, папери або виконання нехитрих доручень їх патронів. Клініка ж, повинна переслідувати в один і той же час дві різні цілі: учбову і практичну. Клінічні заняття навіть дадуть можливість студентам познайомитися, до деякої міри, з найбільш актуальними проблемами судової і адміністративної практики» [2, с. 178].

У 20–30 рр. XX ст. термін «клінічна юридична освіта» почав вживатися у США. І тому поняття «юридична клініка» у тому розумінні, в якому воно виступає перед нами сьогодні, прийшло саме зі США [3, с. 57]. Перший, хто зацікавився цим питанням, був юрист Джером Франк, який написав статтю під риторичною назвою «Чому б не створити клініку для юристів?». Стаття була опублікована у виданні «Огляд правових питань» університету Пенсільванії в США в 1933 р. [4, с. 133].

Протягом наступних десятиліть клінічні програми ставали дедалі більш популярними, вони отримували широку підтримку в інших країнах, таких як Англія, Німеччина, Франція та в інших європейських державах.

Крім того, програми юридичної клінічної освіти почали впроваджуватись у країнах Латинської Америки, Азії. Створювались вони як для підвищення рівня захисту осіб, які не можуть дозволити собі платити за правову допомогу, так і для

більш практичного спрямування юридичної освіти. Наприклад, у Південній Африці практичну підготовку у юридичній клініці Вітвотерстендського Університету з 1989 р. у обов'язковому порядку мали пройти всі випускники юридичного факультету.

Отож, досліджуючи світову історію виникнення юридичних клінік та розвитку юридичної клінічної освіти, виділяємо п'ять етапів її розвитку:

1) середина XIX ст. – початок XX ст. – виникнення ідеї юридичної клінічної освіти, перші спроби створити юридичні клініки;

2) початок XX ст. – перша третина XX ст. – активне обговорення у науковій літературі ідеї започаткування юридичних клінік, перші спроби відкриті спеціалізовані юридичні клініки;

3) перша третина XX ст. – 50-ті рр. XX ст. – розвиток юридичної клінічної освіти призупинено;

4) 50-ті рр. XX ст. – 90-ті рр. XX ст. – тенденції відродження юридичної клінічної освіти, відкриття юридичних клінік при вищих навчальних закладах;

5) останнє десятиріччя XX ст. – сьогодення – включення юридичної клінічної освіти у державні освітні стандарти деяких країн, відкриття юридичних клінік у світі, проведення міжнародних конференцій і форумів з метою розвитку юридичної клінічної освіти [5].

В Україні, перша юридична клініка з'явилася у 1996 р., це – юридична клініка Pro bono (для добра) Київського національного університету імені Тараса Шевченка, з якої поступово почалося запровадження таких формувань і в інших юридичних навчальних закладах нашої держави [6, с. 9].

Розвитку юридичних клінік в Україні сприяли відповідні нормативно-правові документи, а саме: Указ Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 992 «Про Національну програму правової освіти населення», Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2006 р., а також рекомендації Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення.

Відповідно до Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу, юридичні клініки мають функціонувати у всіх навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, що здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Право», незалежно від форми власності і підпорядкування. Метою та основним завданням юридичної клініки є підвищення рівня практичних знань, вмінь та навичок студентів юридичних спеціальностей, забезпечення доступу представників соціально вразливих верств населення до правової допомоги, формування правової культури громадян, впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки студентів правників у сфері юридичних послуг [7].

На думку А. Галай, юридичні клініки є своєрідними організаціями, які виконують спільні завдання, притаманні одночасно державі і громадянському суспільству, за своєю об'єднаною сутністю все ж є у більшій мірі, як він вважає, організаціями громадського сектора [8, с. 2]. Роботу зі студентами в юридичних клініках повинні проводити, перш за все, досвідчені викладачі, які мають досвід у практичному застосуванні права або, наприклад, поєднують викладацьку роботу з адвокатською чи іншою практичною юридичною діяльністю.

Отже, аналіз історико-правового аспекту виникнення та розвитку юридичної клінічної освіти, дає можливість дійти висновку про те, що на початку XIX ст. науковці-юристи різних країн світу висвітлювали недоліки підготовки юристів за

традиційною системою і наполягали на необхідності підвищити рівень практичної підготовки майбутніх юристів. Саме з метою поєднання теоретичної і практичної підготовки юристів почали виникати юридичні клініки при закладах вищої освіти. Юридичні клініки в Україні стали одним з необхідних і невід'ємних елементів навчального процесу, оскільки дозволяють студентів подолати розрив між теорією і практикою, між навчанням та реальними юридичними справами, переосмислити з точки зору практики.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гончаренко В. О. Юридична клініка: історія і визначення / В. О. Гончаренко // Практика діяльності «юридичних клінік» України. – 2004. – № 1. – С. 3.
2. Люблинский А. О «юридических клиниках». Российское понимание термина «юридическая клиника» / А. Люблинский // Журнал Министерства Юстиции. – 1901. – январь. – С. 175–181.
3. Єлов В. А. Юридична клініка : [навч. посіб.]. / В. А. Єлов. – К. : «Школяр», 2004. – 315 с.
4. Єлов В. А. Коли вуз готуватиме юристів, а не «випускників»? / В. А. Єлов // Право України. – 2004. – № 1. – С. 133–136.
5. Поляков М. Б. История возникновения юридических клиник и клинического юридического образования / М. Б. Поляков. URL: <https://www.google.com/url?Q=http://electronic.ruzh.or> (дата звернення: 15.11.2018)
6. Методичні рекомендації для підготовки до самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни «Основи юридичної клінічної практики» (для студентів 4 курсу юридичного факультету) / [за ред. Л. Р. Наливайко, Р. З. Голобутовський, Ю. М. Тарасенко]. – Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. – 112 с.
7. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ Міністерства освіти та науки України від 03.08.2006. №592 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – 680 с.
8. Галай А. О. Педагогічна характеристика юридичної клінічної освіти / А. О. Галай // Вісник асоціації юридичних клінік України. – 2005. – № 2. – С. 2–3.

Федоров Олександр

студент групи П-7,

Житомирського торговельно-економічного коледжу КНТЕУ

Законність і правопорядок на Волині у квітні–грудні 1918 р.

В останнє десятиріччя реформування правоохоронної системи набуло важливого значення для українського суспільства, оскільки її ефективне функціонування та відповідність світовим стандартам є запорукою існування правової демократичної держави. У напрацюванні нових принципів організації правопорядку разом із законодавцями беруть участь правознавці, юристи-практики, члени європейських інституцій, громадські діячі. Лише протягом 2014 р. було проведено кілька міжнародних конференцій з даної проблеми. Крім того, необхідність нагальних перетворень визнав Президент України Петро Порошенко у запропонованій програмі

державного розвитку «Стратегії-2020». Тому цілком слушним буде проаналізувати досвід діяльності вітчизняних правозахисних установ минувшини і особливо у такий переламний період нашої історії як доба Української революції.

Проблема становлення та функціонування правоохоронної системи у Російській імперії не є новою в історіографії. Частково особливості системи правосуддя 1917–1918 рр. було проаналізовано у працях І. О. Гуцалюк [9–11], Ю. Є. Вовка [8], Н. В. Єфремової, Б. Й. Тищик та В. Г. Марчук [12]. Висвітленню структури та практик поліцейних установ присвячений науковий доробок М. Бурдіна [6], К. Кравчук [14], П. Михайленко [15]. Однак вони зосереджувались передусім на загальних положеннях реформ та характеристиці діяльності центрального апарату, оминаючи увагою місцеві установи. Тому мета дослідження полягає в аналізі внутрішньої політики гетьманату П. Скоропадського у сфері встановлення законності і правопорядку на прикладі Волинської губернії у 1918 р.

Повалення самодержавства, проголошення національної влади поряд із хвилею народного піднесення та революційного ентузіазму, а також присутність у країні окупаційних військ викликали зростання злочинності, мародерства та анархії на місцях. Це підштовхнуло керманича Української держави П. Скоропадського до якнайшвидшого реформування вітчизняних правоохоронних органів. Спробуємо простежити основні зміни на прикладі Волині, яка через близькість до Києва зазнавала трансформацій у першу чергу.

На початку ХХ ст. Волинська губернія складалась із дванадцяти повітів, в яких налічувалось 13 міст, 134 містечка і 9682 інших населених пунктів із загальним числом мешканців 3 671 733 осіб [1, арк. 12].

Віддавна Волинь мала міцні правові традиції. Ще за часів Великого князівства Литовського почалося цілеспрямоване вкорінення владою правосвідомості серед населення з метою підняття авторитету та узаконення свого верховенства [13, с. 183]. У період Речі Посполитої нормативний порядок, наділений загальноприйнятою легітимністю, і тип соціальної поведінки пересічного індивіда були тісно пов'язані з пошануванням права не лише в юридичному вимірі, а й в сенсі світопорядку взагалі [20]. У ХІХ ст., враховуючи політичну ситуацію Західного краю, російський уряд теж ретельно ставився до підбору кадрів правоохоронних структур, відбираючи виключно політично благонадійних, досвідчених фахівців, при чому у більшості випадків вони мали вищу юридичну освіту і тривалий стаж служби [16, с. 106], що сприяло зростанню довіри мешканців до правозахисників та сприяння останнім у їх професійній діяльності.

Прагнучи створити виважену й забезпечену правоохоронну систему, гетьман П. Скоропадський розробив та впровадив проект Державної варти. Її було створено на підставі Тимчасової постанови Ради міністрів Української держави «Про зміну існуючих законів про міліцію і створення державної варти» від 18 травня 1918 р. як один із департаментів Міністерства внутрішніх справ. Структурно останній складався з трьох основних відділів – загального (фінансово-господарські й облікові питання), інспекторського, який, окрім координації кадрової роботи, здійснював керівництво кримінально-розшуковими відділами міліції та легітиміційного (паспортний режим). До складу департаменту входила також секретна частина та органи, які керували роботою окремих підрозділів варти (залізничний, освідомчий тощо) [17].

Правові основи діяльності та чітка організаційно-функціональна структура місцевих органів Державної варти встановлювались «Законом про Статут Української Державної Варти» (9 серпня 1918 р.). Документ визначав напрями діяльності

(адміністративний, кримінально-розшуковий, інформаційний та захисту держбезпеки), штати та порядок управління й підпорядкування органів цієї інституції.

Кадровий склад службовців варти міської (пішої) чи сільської (кінної), визначалася чисельністю населення (в містах: один вартовий на 400 чоловік, у сільських районах – на 2000 чоловік). У губерніях уся оперативна робота Державної варти, включно з кримінально-розшуковою та інформаторською, а також здійснення нагляду за діяльністю її апарату на місцях були передані у відання губернського старости. Винятком був нагляд за проведенням дізнань із приводу вчинених злочинів, який залишався за прокуратурою [18, с. 204]. Волинський староста ретельно і скрупульозно виконував свої обов'язки, регулярно надсилаючи на місця свої розпорядження [2, арк. 52], [3, арк. 121], [4, арк. 45–45 зв.]. Прикладом реалізації подібних повноважень слугує інструкція від 11 червня 1918 р., в якій зазначалось «мною замечено, что многие чины милиции при исполнении своих обязанностей бывают в нетрезвом виде в особенности во время обнаружения запасов спирта. Прошу предупредить, что в таких случаях мною будут приняты самые суровые меры, вплоть до предания суду» [2, арк. 35.].

У повітах діяльність Державної варти перебувала у компетенції повітових старост, за винятком нагляду за дізнанням, який, як і в губерніях, здійснювала прокуратура. На чолі повітових відділів стояв начальник, який підпорядковувався старості, у своєму штаті мав помічника та канцелярію. Уся територія повіту поділялася на райони, що охоплювали по декілька волостей. На чолі волосної варти стояв голова. Міста й містечка відокремлювались у самостійні адміністративні одиниці. Крім того, у кожній волості передбачався вартовий старшого розряду. Розподіл вартових за районами здійснював начальник Державної варти повіту. Так, штат Старокостянтинівської міської міліції складався із двох дільничних керівників, шести старших і сорока молодших міліціонерів, двох діловодів і двох писарів [5, арк. 101].

Кадровий апарат Державної варти формувався здебільшого з колишніх працівників поліції. За твердженнями українських спеціалістів, до 60% її офіцерів служили жандармами ще до революції [18, с. 206]. З метою набуття відповідних знань особами, зарахованими на службу, вводилась система їх підготовки в спеціальних школах. Фінансування здійснювалось за рахунок державного бюджету, а рівень матеріальної забезпеченості чинів Державної варти був вищий, ніж в інших відомствах. Наприклад, дільничний керівник міліції отримував 3600 руб. основного жалування і 1200 руб. спеціальної надбавки «на дороговизну», старший міліціонер – 1200 і 600 руб., молодший міліціонер – 1080 і 420 руб., діловод – 1800 і 600 руб. і писар – 1200 і 240 руб. відповідно [5, арк. 101].

Характеризуючи структуру Державної варти, треба звернути увагу на те, що особливе місце в її системі займав освідомчий відділ. Його місцеві органи утворювались на різних адміністративно-територіальних рівнях і діяли автономно, тобто підпорядковуючись безпосередньо голові місцевої адміністрації. Крім завдань щодо боротьби з кримінальною злочинністю, вони мали попереджати і запобігати злочинам проти державного ладу й безпеки держави, збирати агентурну інформацію про політичні виступи, страйки, політичні партії та їх функціонерів [19, с. 238]. Приміром, 13 січня 1918 р. із Острозького повіту надійшло повідомлення про те, що «в районе Аннопольской волости анархия принимает все более и более значительные

размеры... Прибывшие домой солдаты в большинстве с оружием, распространяют среди односельцев дух большевиков, которые никаких законов не признают, заявляя, что всякие распоряжения обязательны для местного населения лишь те, которые они сами создадут» [5, арк. 24].

Серед каналів збору службової інформації в системі освідомчих відділів найбільш ефективними були: зовнішній нагляд (кількість секретних агентів - філерів та їхнє грошове утримання залежали від розмірів міст) та секретна агентура (вивчення настроїв різних верств населення). Характерно, що, всі співробітники Державної варти незалежно від галузі своєї діяльності мали працювати у тісній взаємодії. У інструкції від 22 червня 1918 р. читаємо: «задля досягнення більш корисних результатів у боротьбі із злочинністю та знищення смуту вважається бажаним якомога більше з'єднання діяльності представників влади по губерніям та повітам у справі захоплення злочинних банд» [2, арк. 35].

Аби допомогти справі встановлення правопорядку та законності у суспільстві гетьман П. Скоропадський розробляв спеціальне законодавство, для якого було властиве: надання переважній більшості законів зворотної сили; можливість визначення складу злочину не законодавцем, а адміністративною особою або військовим командуванням; відсутність чіткого розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності; проведення арештів та обшуків за вказівками посадових осіб, надання останнім можливості призначати громадянам різні покарання, а також примусового вислання за рішенням позасудового органу. Хоч це досить суворі міри, проте на фоні зростаючих безпорядків¹ місцеві правоохоронні органи вважали їх єдиною можливими засобами впливу на маси. [7, с. 13].

Таким чином, гетьманський уряд зробив вагомий вклад у справі відновлення правопорядку і законності у суспільстві. З одного боку, він запровадив чітку і функціональну систему правоохоронних органів, стрижнем якої на місцевому рівні була Державна варта, а з іншого – вдосконалив вітчизняне кримінальне законодавство. На основі аналізу архівних даних, можемо стверджувати, що вартові у травні-липні 1918 р. ефективно боролися із злочинністю та анархією за активного сприяння більшості населення. Однак після видання Тимчасової постанови Ради міністрів «Про деякі тимчасові заходи до охорони державного порядку й громадського спокою» (26 липня 1918 р.) та інших нормативних актів, Державна варта, по суті, перетворилася на один із найважливіших елементів репресивно-каральної системи гетьманської влади, втративши підтримку і порозуміння із мешканцями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської обл.), ф. Р. 1644, оп. 1, спр. 19.
2. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 1644, оп. 1, спр.4, арк. 52
3. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 2399, оп. 1, спр.1, арк. 121
4. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 2399, оп. 1, спр. 29, арк. 45–45 зв.
5. Держархів Житомирської обл., ф. Р. 2399, оп. 1, спр.9, арк.101

¹ Щодень тільки по Житомиру варта заарештовувала від 11 до 49 чоловік за хуліганство, грабіж та бешкет [5, арк. 1–19].

6. Бурдін М. Ю. Органи дізнання та попереднього слідства в українських губерніях Російської імперії в другій половині XIX ст. / М. Ю. Бурдін. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pib/2011_2/PB-2/PB-2_10.pdf

7. Величко О. Законодавча діяльність гетьмана Павла Скоропадського у державотворчій сфері / О. Величко // Наукові праці студентів кафедри джерелознавства, історіографії та спеціальних історичних дисциплін. – 2010. – Вип. 1 – С. 12–19.

8. Вовк Ю. Е. Судові органи УНР та Української держави (1917–1920): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Ю. Е. Вовк. – Львів, 2000. – 19 с.

9. Гуцалюк І. О. Суд та судочинство в Західній Волині за «Другої» Української Народної Республіки / І. О. Гуцалюк // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць. – К., 2012. – Вип. 60 (№5). – С. 69–76.

10. Гуцалюк І. О. Державотворчий потенціал української влади в Західній Волині (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / І. О. Гуцалюк // Волинські історичні записки: Зб. наук. праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – Т. 6. – С. 110–120.

11. Гуцалюк І. О. Українські національні органи влади на Волині (1917–1921 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / І. О. Гуцалюк. – К., 2013. – 19 с.

12. Єфремова Н. В. Суд і судочинство в УНР, Українській державі, ЗУНР (1917–1920) / Н. В. Єфремова, Б. Й. Тищик, В. Т. Марчук – Одеса-Львів: «Фенікс», 2007. – 275 с.

13. Ковалева С. Г. Судоустрій і судочинство на українських землях Великого князівства Литовського / С. Г. Ковалева. – Миколаїв, 2008. – 199 с.

14. Кравчук К. Правове регулювання правоохоронної діяльності за гетьмана П. Скоропадського / К. Кравчук // Актуальні проблеми правознавства. – 2001. – Вип. 3 – С. 106–114.

15. Михайленко П. МВС Української держави за часів гетьманства Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.) / П. Михайленко, В. Довбня // Міліція України. – 2005. – №1 (91). – С. 20–23.

16. Панченко В. С. Мирові суди на Волині (1871–1919 рр.): повноваження, структура, склад: дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук за спец. «07. 00. 01 – історія України» / В. С. Панченко. – Житомир, 2014. – 247 с.

17. Папакін Г. Павло Скоропадський і державотворчі процеси доби Української революції 1917–1921 рр. / Г. Папакін. URL: <http://www.ukrajinciberlinu.wordpress.com>.

18. Тимощук О. В. Із досвіду організаційно-кадрової роботи правоохоронних органів Української держави 1918 р. / О. В. Тимощук // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 2000. – №2. – С. 202–214.

19. Тимощук О. В. Спеціальні збройні формування в системі охоронного апарату гетьмана П. Скоропадського (квітень–грудень 1918 р.) / О. В. Тимощук // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1999. – № 1. – С. 238.

20. Яковенко Н. Шляхетська правосвідомість у дзеркалі обігу правничої літератури на Волині й Наддніпрянщині / Н. Яковенко // Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. – К. : Критика, 2002. – 416 с. URL: <http://keenander.narod.ru/yakovenko/yak04.htm>

Міжнародні стандарти у сфері прав людини та їх імплементація в Україні

Пріоритетом для будь-якої держави має бути дотримання прав і свобод людини. У 1991 р. Україна, ставши незалежно державою, зробила перший крок на шляху до ствердження демократичності, верховенства права.

Стаття 1 Конституції України наголошує на тому, що наша держава є суверенною, демократичною, соціальною, правовою. Хоча наразі ця норма є радше декларацією про наміри, чим доконаним фактом, Україна все ж рухається шляхом демократичних змін. Одним із важливих критеріїв оцінки демократизму будь-якої держави і суспільства в цілому є ступінь забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації.

Права людини набули цінності і отримали обґрунтування як правовий стандарт, до якого повинні прагнути всі, лише у повоєнний період. Саме тоді багато країн світу взяли на себе зобов'язання виконувати міжнародні конвенції з прав людини та керуватися їх принципами у своєму законодавстві. Відтоді громадяни цих держав набували визначеного правового статусу відповідно до міжнародного гуманітарного і національного права [9, с. 29].

Дефініцію можна сформулювати так: міжнародні стандарти прав людини – це закріплені у міжнародних актах та інших міжнародних документах певні показники цих прав, до досягнення яких заохочуються або ж зобов'язуються держави [8, с. 7].

Міжнародні стандарти щодо основних прав і свобод людини і громадянина регулюються низкою міжнародно-правових актів. Найзнаковішими серед них є: Загальна декларація прав людини (1948 р.) [1], Міжнародний договір про громадянські та політичні права (1966 р.) [3], Міжнародний договір про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Європейська конвенція про захист прав та фундаментальних свобод людини з протоколами (1950 р.) [2], Європейський соціальний статут (1961 р.), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989 р.). Міжнародна Конференція з прав людини, що проходила у Відні з 14 по 19 червня 1993 р. закріпила універсальний характер та стандарти прав людини. На початку 2000-х рр. у сфері правозахисної діяльності функціонувало понад 80 різних міжнародних форумів [5].

Оскільки ООН здійснює моніторинг за імплементацією прийнятих в її рамках міжнародних актів з прав людини через контрольні органи, цікаво буде простежити, яким чином співвідноситься розуміння імплементації взятих державами зобов'язань контрольними органами ООН та самими державами. Зокрема, Комітет ООН з прав людини згідно зі ст. 40 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права вивчає доповіді держав, які беруть участь у цьому Пакті, про здійснені ними заходи для втілення у життя прав, визнаних у Пакті. Обговорення доповідей держав на сесіях Комітету та підсумкові зауваження по доповідях є свідченням того, який смисл вкладає Комітет в поняття імплементації МПГПП в порівнянні з тим, як розуміє впровадження Пакту сама держава. Однак доповіді України Комітетові ООН з прав людини та їх обговорення на сесіях Комітету ще не були предметом досліджень

українських науковців, хоч важливість такого дослідження є очевидною. Без детального аналізу самих доповідей, їхнього обговорення в Комітеті ООН з прав людини, підсумкових спостережень членів Комітету та коментарів уряду України на підсумкові спостереження не вдасться відповідним чином відреагувати на зауваження та виправити ситуацію з впровадженням МПГПП у майбутньому [6, с. 15–16].

У 1994 р. Україна представила свою доповідь про виконання положень МПГПП разом з такими державами, як Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Латвія, Росія та Шрі-Ланка. Це була четверта доповідь України з часу створення Комітету з прав людини і перша доповідь незалежної України, підготовлена в рамках чотирирічної періодичності доповідей держав-учасниць. На думку О.Сліпченка, який на час подання доповіді був Надзвичайним і Повноважним Послом України у Швейцарії та постійним представником України при відділенні ООН та інших міжнародних організацій у Женеві, це був перший серйозний документ, представлений на міжнародний розсуд, який узагальнював нашу практику і роботу в цій надзвичайно важливій галузі і показав, наскільки шлях, обраний нами, відповідає найвищим міжнародним стандартам [7, с. 35].

Процеси державотворення, що відбуваються в сучасній Україні, вимагають проведення комплексної правової реформи, яка серед вирішення інших численних завдань передбачає й приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права. Цей процес, який відбувається через реалізацію державою її міжнародних зобов'язань, відомий як імплементація, має непересічне значення для нашої держави [4, с. 32].

Імплементація міжнародно-правових норм в національне законодавство є досить складною процедурою, в широкому сенсі це - здійснення міжнародно-правових і внутрішньодержавних норм задля виконання міжнародно-правових зобов'язань, а також створення на міжнародному і внутрішньодержавному рівнях умов для такого здійснення. У більш конкретному розумінні імплементація норм міжнародного права - це цілеспрямована організаційно-правова діяльність держави, яка здійснюється індивідуально, колективно або в межах міжнародної організації з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації зобов'язань, взятих ними у відповідності з міжнародним правом [11, с. 48].

Україна як суб'єкт міжнародного права проводить активну роботу, спрямовану на використання не тільки національних, а й міжнародних інститутів захисту прав людини. Вже 12 вересня 1991 р. Законом «Про правонаступництво» Україна гарантувала «забезпечення прав людини кожному громадянину України незалежно від національної належності та інших ознак відповідно до міжнародно-правових актів про права людини». 1996 року Верховна Рада України прийняла Конституцію України, яка визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в Українській державі. Міжнародно-правовим нормам в українській правовій системі віддається перевага перед національними (ст. 9 Конституції). Це обумовлює існування наднаціональної системи захисту прав і свобод людини. Зокрема у ст. 55 Конституції записано, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна. Такими органами є Комітет з прав людини ООН, Європейський суд з прав людини, а також Європейська комісія з прав людини. Склад і порядок діяльності вказаних судів

визначаються у розділах II, III і IV Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини [12, с. 89–91].

Права і свобод людини на землях України, їх обсяг, рівень забезпеченості і захищеності з боку держави, слід хоча б побіжно звернутись до вітчизняного минулого, з глибин якого постає наша прекрасна держава та її могутній волелюбний народ. Такий історично-правовий екскурс свідчить, що український народ зробив свій гідний внесок у становлення прогресивних уявлень про права людини, створив низку яскравих взірців витонченої правової думки і нормотворення, які й донині вражають дослідників. Об'єктивні факти рішуче спростовують неправдиві міфи, які подекуди насаджуються, що українці не здатні до демократизму, не мають власного обличчя у державотворенні, вирізняються провінціалізмом і схильністю до авторитарної влади [10, с. 83].

Достатньо нагадати, що саме на українській землі було створено блискучий зразок античної демократії – присягу громадянина Херсонесу, а згодом в союзі східнослов'янських племен зародився оригінальний, досить ефективний для тих часів, суспільно-політичний лад з елементами демократії, першими паростками народовладдя і самоврядування.

Таким чином, визнання міжнародних стандартів прав людини слід розглядати як історичне надбання суспільного розвитку, а також як процес нагромадження позитивного досвіду в галузі прав людини, що потребує глибокого вивчення, усвідомлення, пропагування і, нарешті, практичного використання у законотворчій діяльності всіх держав світу, в т.ч. й України як молодого, проте перспективного члена міжнародної спільноти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна декларація прав людини 1948 р. // Международные акты о правах человека: сборник документов. – М., 1999. – 117 с.
2. Європейська конвенція про захист прав та фундаментальних свобод людини з протоколами 1950 р. // Международные акты о правах человека: сборник документов. – М., 1999. – 152 с.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. // Международные акты о правах человека: сборник документов. – М., 1999. – 402 с.
4. Международная защита прав и свобод человека // Сборник документов. – М. : Юрид. пит., 1990. – 418 с.
5. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав та основних свобод людини 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.
6. Карпачова Н. Міжнародні стандарти у галузі прав і свобод людини та проблеми їх реалізації в Україні / Н. Карпачова // Право України. – 2009. – № 4. – С. 4–21.
7. Климович О. Система національних засобів захисту прав людини (в контексті положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини) / О. Климович // Право України. – 2001. – № 1. – С. 34–37
8. Осетинський А. Сучасні проблеми реформування системи правосуддя у контексті адаптації до європейських стандартів / А. Осетинський // Право України. – 2008. – № 4. – С. 7.
9. Сіренко В. Сучасний стан реалізації основних прав і свобод людини та громадянина в Україні / В. Сіренко // Право України. – 2009. – № 4. – С. 22–28.

10. Оніщук М. Проблеми забезпечення прав людини в Україні: від Загальної декларації прав людини – до сьогодення / М. Оніщук // Право України. – 2009. – № 4. – С. 29–35.

11. Силенко А. А. Механизмы гарантий и защиты прав и свобод человека и гражданина: Украина в контексте мирового опыта / А. А. Силенко // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць / [голов. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич]. – Одеса: «Фенікс», 2008. – Вип. 34. – С. 81–95.

12. Тацій В. Імплементация європейських стандартів у галузі прав людини – важливий напрям правової політики України / В. Тацій // Право України. – 2010. – № 10. – С. 48.

13. Шульженко Ф. П. Соціально-правова держава в Україні: проблеми становлення та модернізації : [монографія] / Ф. П. Шульженко. – К.: КНЕУ, 2007. – 392 с.

Хмельницька Оксана Богданівна
магістрантка факультету екології та права
Житомирський національний агроекологічний університет,
юристконсульт ПП «Шлях до мрії О.К»

Відповідальність старости як посадової особи місцевого самоврядування в об'єднаній територіальній громаді

На сучасному етапі розбудови державного управління в Україні є актуалізується питання необхідності забезпечення громадського контролю за якістю роботи державних органів, так і органів місцевого самоврядування, надто в умовах реформи децентралізації публічної влади та збільшення кількості об'єднаних територіальних громад.

Децентралізація – процес передачі повноважень і бюджетних надходжень від державних органів до органів місцевого самоврядування.

За словами одного з ідеологів децентралізації Анатолія Ткачука, реформа, котра втілюється в Україні, є унікально українською і не копіює досвіду будь-якої іншої країни. Вона має три складові:

- 1) реформа територіальної організації влади;
- 2) реформа місцевого самоврядування;
- 3) реформа регіональної політики.

Першочергове основне завдання реформи – створити умови для розвитку громад та наблизити адміністративні послуги до людей шляхом формування заможних громад, передачі більшої частини повноважень на базовий рівень управління та чіткого розмежування функцій між рівнями управління, а також гарантувати належне ресурсне забезпечення місцевого самоврядування [3].

Оскільки за цією реформою органи та посадові особи місцевого самоврядування будуть самостійно розпоряджатися місцевим бюджетом, постає запитання: Якій же відповідальності підлягає староста як посадова особа місцевого самоврядування в об'єднаній територіальній громаді у разі порушення відповідного законодавства.

Староста – це лідер, якому громада села виказала підтримку. Він – нова посадова особа місцевого самоврядування, нова інституція, створена для того, щоб інтереси

всіх жителів сіл в об'єднаних територіальних громадах були належним чином представлені. Щоб соціальні, побутові та інші потреби мешканців села були задоволені.

Староста має як визначені державою повноваження (прописані у законах «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад»), так надані радою громади (визначені у статуті об'єднаної громади та у затвердженому місцевою радою положенні про старосту).

Функції старости за законодавством загалом такі:

- сприяє жителям села у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування, здійснення нотаріальних дій (різноманітні довідки, допомога в оформленні та отриманні адміністративних і соціальних послуг);

- бере участь у підготовці проекту бюджету територіальної громади в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного села, селища;

- вносить пропозиції до виконавчого органу об'єднаної громади з питань діяльності на території відповідного села, селища виконавчих органів об'єднаної територіальної громади, підприємств, установ, організацій комунальної форми власності та їх посадових осіб;

- здійснює інші обов'язки, визначені Положенням про старосту [1; 2].

На жаль, стосовно притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб ОМС таких чітких норм, закріплених у спеціальному законі, немає.

Згідно з ч. 1 ст. 66 Закону № 889 до державних службовців застосовується один із таких видів дисциплінарного стягнення:

- 1) зауваження;
- 2) догана;
- 3) попередження про неповну службову відповідність;
- 4) звільнення з посади державної служби [4].

Відповідно до ст. 141 Закону України від 21.05.97 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» староста є виборною посадовою особою місцевого самоврядування. А отже, на нього поширює свою дію цей Закон.

Відповідно до ст. 23 Закону № 280 особи, винні у порушенні законодавства про службу в ОМС, притягуються до цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно із законом.

Законодавство з цього питання є не злагодженим. Ніби законодавець і згадав про відповідальність і принцип такий передбачив, однак далі цього не пішов. Жодного механізму застосування цього виду відповідальності до такого спеціального суб'єкта, як посадова особа місцевого самоврядування, в законодавстві не встановлено [5].

Наприклад, Швейцарія утримується від жорсткої регламентації внутрішньої діяльності громад, держава контролює діяльність самоврядних органів через правові, економічні й адміністративні механізми. До правових механізмів слід віднести нормативно-правове регулювання, до економічних – надання загальних і спеціальних дотацій, участь в інвестиційних регіональних проектах тощо. Адміністративні механізми полягають у тому, що державні галузеві відомства (наприклад, Державне управління соціального забезпечення та охорони здоров'я, Національна агенція з освіти тощо) здійснюють нагляд за відповідним напрямом діяльності самоврядних органів. Зауваження і пропозиції зазначених відомств переважно мають не директивний, а рекомендаційний характер. Однак центральні відомства можуть у певних випадках ініціювати перегляд рішень органів місцевого самоврядування в судовому порядку. Слід зауважити, що при цьому рішення представницького органу

не підлягають прямому контролю з боку держави навіть із принципових питань, що мають вирішальне значення для розвитку громади (визначення цілей і напрямів діяльності, бюджет, податки, призначення місцевого референдуму тощо). Водночас жителі відповідної адміністративно-територіальної одиниці мають право оскаржити рішення муніципалітету чи окружної ради, якщо воно порушує їхні права, апелюючи до адміністративного суду або парламентського омбудсмена (який, до речі, має повноваження нагляду за законністю рішень адміністративних судів) [6].

Приклад Данії: у розділі 82 Акту про Конституцію 1953 р. передбачено: «Право муніципалітетів самостійно управляти власними справами, під наглядом Держави, закріплюється в законодавстві». Таким чином Конституція захищає муніципалітети, хоч і не гарантує їм права стягувати податки або встановлювати явні обмеження щодо нагляду з боку держави.

Закон про муніципальне управління встановлює загальні правила для рад, комітетів, мерів, місцевих бюджетів і державного нагляду. Зазначені вище функції місцевого самоврядування визначаються у низці інших галузевих законодавчих актів.

Державні адміністрації в кожному з п'яти регіонів здійснюють моніторинг загального дотримання органами місцевого самоврядування законодавства про діяльність органів влади, за винятком закону про працю та специфічних сфер, у яких інші державні органи наділені повноваженнями щодо нагляду, зокрема – охорони здоров'я та освіти. У випадках очевидного порушення законодавства державні адміністрації можуть скасовувати рішення або накладати штрафи на членів рад за бездіяльність.

Справи, які стосуються належної практики адміністрування, справедливості муніципальних співробітників тощо можуть розглядатися Омбудсменом Парламенту або приватним судом у питаннях, що відносяться до приватного права.

Закон про муніципальну адміністрацію вимагає від органів місцевої влади, щоб їх фінансова звітність проходила незалежний аудит [7].

Стосовно нагляду в Естонії Конституція передбачає, що нагляд за органами місцевої влади визначається законом. Закон про організацію місцевого врядування визначає, що губернатор повіту, Національний офіс з питань аудиту та Канцлер юстиції відповідають за нагляд та інспектування, і що нагляд стосується «законності та цільового використання». Зокрема губернатори повітів можуть здійснювати моніторинг виконання муніципалітетами функцій, переданих державою, але вони не можуть скасовувати дії – лише пропонувати вдосконалення та, за необхідності, звертатися до вищої інстанції [7].

У сучасних демократичних європейських державах при реформуванні системи ОМС пріоритетом є впровадження принципу субсидіарності у функціонування громад. Він полягає в чіткому розподілі повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, щоб управлінські рішення були оптимально витратними та результативними. Тобто на місцеву громаду та їх голів повинен покладатися той обсяг повноважень, який вона здатна забезпечити.

З цього випливає, що чіткої відповідальності старости не передбачено.

Єдиний вид відповідальності щодо старости, який на сьогодні чітко врегульований законодавством – це дострокове припинення повноважень за рішенням сільської, селищної, міської ради і виключно у випадках, передбачених Законом № 280.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
2. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
3. Децентралізація в Україні досягнення, надії і побоювання. URL: https://www.international-alert.org/sites/default/files/Ukraine_Decentralisation_UK_2017.pdf
4. Притягнення до дисциплінарної відповідальності голів ОТГ. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2017/november/issue-11/article-32056.html>
5. Ковтун М. Дисциплінарна відповідальність старости: бути чи ні?. URL: https://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/radnik_starosti_02_17_u.pdf
6. Туровська О. А. Особливості самоврядування в умовах Швейцарського федералізму / О. А. Туровська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – В. 11. Ч. 2 – 2015.
7. Місцеве самоврядування в країнах Скандинавії та Балтії. URL: <https://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Misceve-samovryaduvannya-v-krayinah-Skandiinaviyi-ta-Baltiyyi.pdf>

Цегельнікова Анастасія Володимирівна
магістрантка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Співвідношення верховенства права та верховенства Конституції в сучасній Україні

Права людини, демократія та верховенство права є фундаментальними цінностями сучасної держави та створюють основу її устрою, як політичного так і соціального.

Принцип «верховенство права», закріплений у преамбулі Статуту Ради Європи (принцип, який разом з принципом свободи особи і принципом політичної свободи, лежить в основі справжньої демократії) та в ст. 3 Статуту (принцип, визнання якого є обов'язком кожної держави, що стає членом Ради Європи), своє наступне офіційне закріплення в документах цієї організації отримав у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Верховенство права є одним із найактуальніших предметів дослідження на даний час та не обмежується колом правознавців, дане питання привертає увагу представників різних галузей знань. Дослідженню сутності співвідношення верховенства права та верховенства Конституції, присвячені праці таких українських вчених, як Ю. Барабаша, С. Головатого, М. Козюбри, С. Серьогіна.

Незважаючи на кількість наукових робіт, питання співвідношення верховенства права та Конституції в українському праві поки не свідчить про значну увагу науковців до нього, тому можемо стверджувати, що у вітчизняне право поки не отримало комплексного теоретичного дослідження верховенства права, що зумовлює актуальність даної тематики та необхідність проведення дослідження.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності та особливостей верховенства права та Конституції і на цій підставі внести пропозиції для забезпечення верховенства права в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: з'ясувати сутність верховенства права та верховенства Конституції, виокремити основні проблеми верховенства права в Україні та запропонувати основні напрямки його забезпечення.

На думку С. Головатого, принцип ієрархії юридичних норм, зміст якого полягає в тому, що Конституція України наділена найвищою юридичною силою, є елементом інтегрального принципу верховенства права [3, с. 159–174].

Професор М. Козюбра зазначає, що принцип верховенства права лежить в основі конституційного ладу будь-якої сучасної цивілізованої держави, незалежно від того, прямо зафіксований він у конституції (як це має місце зокрема в Україні), чи впливає з її положень опосередковано [3]. Дане твердження не викликає заперечень, оскільки верховенство права – одна з найвищих демократичних цінностей, яка повинна не тільки захищати окрему особу від всесилля держави, а й надавати меншості захист від більшості.

Варто зазначити, що права людини все ще не знаходять свого суттєвого відображення в конкретних політичних та соціальних умовах нашої держави, часто вони залишаються без уваги, не стають визначальними у правосвідомості населення. Це одна з причин явного погіршення стану з їх дотриманням і гарантуванням в Україні.

Верховенство права - це законність, основана на визнанні та беззастережному прийнятті найвищої цінності людини, убезпечення від свавілля державних органів та їх посадових осіб. Одним з важливих елементів верховенства права та правової держави є принцип правової безпеки і захисту довіри громадянина до надійності свого правового становища (впевнення у тому, що правове становище залишатиметься стабільним і в майбутньому не погіршиться).

Перед нами постає перспектива того, як зберегти та розвинути верховенство права за обставин, коли особа все більше відчуває вплив та взаємодіє з новими способами управління. Верховенство права має бути адаптоване так, щоб свобода забезпечувалася для всіх у різних сферах, його сутність повинна поширюватися не тільки на сфери співробітництва між державними та приватними суб'єктами, а й на діяльність обох. В свою чергу, Україна на національному та міжнародному рівнях зобов'язана діяти як гарант основних принципів верховенства права.

Верховенство Конституції – обов'язкова складова верховенства права і правової держави. Націленість на невід'ємні, невідчужувані права людини – найхарактерніша ознака Конституції України, що відповідає вимогам сучасного міжнародного співтовариства. Права та свободи людини, які закріплені в розділі II Конституції відповідають сучасним міжнародним стандартам, що свідчить про те, що Конституція України є правовою за змістом.

Крім вимог правового забезпечення законів та інших нормативних актів, а отже принципу верховенства права «у матеріальному значенні», Конституція України має і ряд вимог до нормативно-правової системи, дотримання яких забезпечує верховенство права «у формальному значенні». Враховуючи вищевказане, особливе занепокоєння викликає зростання чисельності законів, які суперечать Конституції України своїм змістом.

Серед положень Конституції України варто відзначити: положення ч. 3 ст. 57 Конституції, згідно з яким закони та інші нормативні акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними; положення ст. 58 Конституції, за яким закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони

пом'якшують, або скасовують відповідальність особи [1]. Даний перелік не є вичерпним, але свідчить про направленість на утвердження вимог принципу верховенства права, та дає можливість дійти висновку, що верховенство права у нашому реальному житті означає насамперед верховенство Конституції.

Основними проблемами запровадження та дії в Україні принципу верховенства права, на нашу думку є: його незначна регламентація та конкретизація в чинному законодавстві (в нормативно-правових актах йде посилення не на принцип верховенства права, а на принцип законності); недотримання та порушення основних прав і свобод людини; недостатньо дієвий механізм захисту прав.

До основних напрямків забезпечення верховенства права в Україні необхідно віднести: нормативне закріплення поняття «верховенство права» для його однакового розуміння, застосування на конституційному рівні та в законодавстві; забезпечення конституційної законності (неухильному дотриманні норм Конституції України); забезпечення доступу до правосуддя; забезпечення справедливого та неупередженого вирішення справи судом; подолання корупції.

Саме тому, необхідно докладати всіх зусиль для розвитку правової свідомості у суспільстві, підвищувати моральну свідомість, рівень правової культури. Україна зобов'язана забезпечувати захист прав та свобод людини, які закріплені не тільки в Конституції України, але й визначені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, надавати можливість звертатися за захистом своїх прав до Європейського суду з прав людини. Такою мати бути демократична держава, адже основним критерієм запровадження в Україні принципу верховенства права є дотримання саме прав людини. Україна щодо вирішення цієї проблеми знаходиться в процесі розвитку та вдосконалення, тому нам необхідно докласти ще багато зусиль для вирішення поставлених завдань, оскільки прагнення до ідеалу – це запорука успіху.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Статут Ради Європи. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001.
3. Головатий С. Тріада європейських цінностей - верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу / С. Головатий // Право України. – 2011. – № 5. – С. 159–174.
4. Козюбра М. І Верховенство права в Україні. URL: <http://www.npu.edu.ua/media/kunena/attachments/legacy/files/03.pdf>.

Ярошук Марина Миколаївна

магістрант факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Правовий статус старости в Україні та Польщі: порівняльно-правовий аспект

В сучасних умовах в Україні активно реформується місцеве самоврядування та відбувається процес децентралізації публічної влади, за якою значна частина повноважень переходить від органів державної влади до органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Для належного представництва інтересів жителів-членів територіальних громад під час вирішення важливих питань місцевого значення та інших потреб населення потрібно створити сприятливі умови. Власне, з цією метою законодавець вніс чимало зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в

Україні», зокрема вдосконаливши систему місцевого самоврядування, через запровадження нової посадової особи місцевого самоврядування - старости.

Важливу роль в даному процесі відіграло врахування відповідного зарубіжного досвіду. Зокрема, вартим особливої уваги є приклад Республіки Польща!

Так, з початком процесів децентралізації в Польщі найбільші зміни стосувалися у реформування органів місцевого самоврядування на найнижчому рівні – рівні гмін (в Україні аналогом є територіальні громади), які отримали реальне право здійснювати управління та розпоряджатися своїми власними ресурсами, отримали додаткові повноваження і, звичайно разом з цим більшу відповідальність[4].

Аналогом українського старости в Польщі виступає солтис, спосіб обрання якого, повноваження майже збігаються з першим[1].

У Польщі діє інститут солецтва (pol. Sołectwo), як допоміжна управлінська одиниця гміни. Територію, на яку поширює свою дію солецтво (як правило, це один сільський населений пункт), та повноваження його керівництва визначаються радою гміни у Статуті солецтва.

Однак, в порівнянні з українським інститутом старост, які наразі за законом є одиничними посадовими особами у селах, селищах, де немає місцевої ради, солтис (сільський староста), очолює раду солецтва – колективний представницький орган, який обирається мешканцями відповідного солецтва разом із обранням солтиса.

Правовий статус інституту солецтва у Польщі визначається Законом «Про гмінне самоврядування» від 8 березня 1990 р. На основі цього закону кожна Рада гміни приймає статут гміни, у якому визначається статус солецтв та створюваних у них органів. В цьому Законі визначено, що: у солецтві, як допоміжній одиниці діє два органи: нормотворчий – сільські збори і виконавчий орган у вигляді солтиса [3].

В Україні староста – це посадова особа місцевого самоврядування, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету [6]. В свою чергу в Польщі солтис – це особа, яка виступає комунікатором між громадою солецтва, сільськими зборами і органами гміни та від імені солецтва бере участь у роботі ради гміни, її комісій та у нарадах із вйтом гміни і виконує свої обов'язки на громадських засадах, тобто не є посадовою особою. Солтис і рада обираються шляхом таємного голосування, безпосередньо з числа необмеженої кількості кандидатів, зі складу постійних жителів солецтва, уповноважених до голосування (ст. 36) [4].

Солтис наділяється мандатом та обирається на строк визначений статутом. Обраним солтисом вважається особа, яка набрала найбільшу кількість голосів [4].

Староста України також є виборною посадовою особою місцевого самоврядування. Він обирається жителями села, селища (сіл, селищ), розташованого на території відповідного старостинського округу, на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі [5].

Повноваження старости починаються з моменту складення ним присяги відповідно до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» на пленарному засіданні відповідної сільської, селищної, міської ради. Основні повноваження старости, як складового елементу системи місцевого самоврядування, визначені ч. 3 ст. 14-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Староста наділяється повноваженнями:

– представлення інтересів жителів відповідного села, селища у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради;

– сприяння жителям відповідного села, селища у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування;

– взяття участі у підготовці проекту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного старостинського округу;

– внесення пропозиції до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради з питань діяльності на території відповідного старостинського округу виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб [5].

Як бачимо, на старосту покладені доволі широкі функції. Однак закон «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює лише загальні засади здійснення старостами їх повноважень. Для більш чіткого регулювання цієї діяльності потрібна якісна місцева нормативно-правова база, яка би конкретизувала законодавчі норми і адаптувала їх до місцевих умов, а також чітко регламентувала всі пов'язані процедури, надаючи тим самим старостам реальні важелі впливу для представництва і захисту інтересів своїх сіл і селищ.

Як показує досвід Польщі, функції солтиса, визначені статутом солецтва, виникають відповідно до завдань, делегованих гміною солецтву, як допоміжній одиниці. Зазвичай солтис виступає посередником між органами гміни та мешканцями солецтва. Виконувати свої обов'язки солтису допомагає рада. Компетенція та обов'язки солтиса:

– представляє солецтво назовні і головує в раді солецтва;

– скликає сільські збори та головує на їх засіданнях;

– реалізує розпорядження та ухвали ради гміни, війта гміни, сільських зборів;

– бере участь у засіданнях ради гміни;

– складає звіт про свою діяльність війтові гміни до кінця березня кожного року;

– наглядає за естетичним виглядом солецтва;

– здійснює контроль і нагляд за комунальним майном, а саме: нагляд за будинками, гмінними дорогами, лісами та іншим майном, яке перебуває на території солецтва;

– наглядає за станом доріг та меліоративних споруд;

– в межах своїх повноважень здійснює заходи щодо охорони навколишнього середовища;

– виконувати завдання, визначені статутом солецтва [2].

Як член виконавчого комітету староста має право вносити пропозиції, зауваження з питань, що стосуються села, селища, інтереси якого він представляє, в області повноважень виконавчого комітету місцевої ради, зокрема, у таких сферах: соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку; бюджету, фінансів і цін; управління комунальною власністю; житлово-комунального господарства, побутового, транспорту і зв'язку; регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища; соціального захисту населення; зовнішньо-економічної діяльності; оборонної роботи; адміністративно-територіального устрою; забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; надання безоплатної первинної правової допомоги; відзначення державними нагородами України тощо [5].

Староста може бути притягнений до дисциплінарної, матеріальної, цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності, визначеної законом [6].

Законодавство Польщі визначає, що солтис має право брати участь у засіданнях ради гміни із правом дорадчого голосу, однак не має права брати участі у голосуванні одиницями, які діють на території гміни [4].

Солтис має право:

1) брати участь у роботі органів гміни;

2) на винагороду, за виконання покладених на нього завдань;
3) на відшкодування витрат на дорогу та доплати за участь у роботі сесій ради гміни [3].

Солтис і члени ради солецтва можуть втратити свої мандати за власною заявою, у випадку обвинувального вироку суду, у випадку смерті і за рішенням війта гміни і згодою Ради гміни після проведення консультацій на сільських зборах у випадку, якщо солтис своїми діями нехтував інтересами солецтва.

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що повноваження старости в Україні схожі із повноваженнями солтиса. Різниця полягає в тому, що староста- посадова особа місцевого самоврядування в Україні, коли солтис виконує свої повноваження на громадських засадах, тобто не є посадовою особою в системі місцевого самоврядування Польщі.

Отже, загалом староста, як і солтис, сьогодні має достатньо повноважень, щоб суттєво впливати на ситуацію у місцевій громаді, на вирішення питань місцевого значення. За його сприяння жителі навіть найменших сіл мають можливість не лише отримувати більшість необхідних послуг на місцях, а й брати участь у розвитку своєї громади, впливати на рішення місцевої влади, які зачіпають їхні інтереси та є дуже важливими для розвитку місцевої громади в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бучинська А. Й. Законодавчі підстави функціонування місцевого самоврядування в Польщі та Україні: порівняльний аналіз / А. Й. Бучинська // Юрид. вісн. – 2010. – № 3. – С. 28–33.

2. Крат М. Управління спроможними територіальними громадами. Досвід Польщі / М. Крат, О. Софій // Громадський простір, 2016. URL: <https://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/upravlinnya.pdf> (дата звернення: 29.11.2018).

3. Мороз О. Досвід Польщі в рамках реформи децентралізації / О. Мороз // Місцеве самоврядування. – 2017. – № 11. – С. 23–24.

4. Про гмінне самоврядування в Польщі: Закон Польщі від 08.03.1990. URL: <https://www.csi.org.ua/atu-1/atu/zakon-pro-gminne-samovryaduvannya-vid-8-b/> (дата звернення: 29.11.2018).

5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. – К. : Парламентське видавництво, 2018. – 196 с.

6. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. – К. : Парламентське видавництво, 2017. – 37 с.

Ясинська Марія Василівна

учениця групи К-1-13,

ДНЗ «Малинський професійний ліцей»

Реформування українського суспільства в контексті європейської інтеграції

Євроінтеграція – цивілізаційний вибір України, одна з ключових вимог Революції гідності. У системі зовнішньополітичних пріоритетів України вона посідає особливе місце. Європейський вибір України відкриває нові перспективи співробітництва з розвинутими державами світу, відкриває можливості економічного

розвитку, зміцнення позицій України у світовій системі міжнародних відносин. Це – найкращий спосіб реалізації національних інтересів. Для України європейська інтеграція – це шлях подолання технологічної відсталості, модернізації економіки, створення нових робочих місць, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Як невід’ємна частина Європи Україна, вона орієнтована на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку [2].

Актуальність нашого дослідження зумовлена активними процесами в напрямі євро інтеграції, в більшості сфер діяльності в Україні. В контексті курсу євроінтеграції в нашій країні відбувається політична, економічна адаптація, але осторонь залишається соціокультурна.

Мета нашого дослідження проаналізувати наскільки українському суспільству притаманні європейські цінності і воно готове сповідувати їх. Основне завдання, ми вбачаємо в розбудові Європи у самій Україні-тобто, в так званій Європеїзації України.

Український етнос завжди був органічною складовою європейської спільноти не тільки з огляду на своє географічне положення, а й завдяки особливостям культури, тісним взаємозв’язкам зі східноєвропейськими країнами, які нині відроджуються на цивілізованій основі [1]. Європейська історія – це історія війн, перемог, технічних досягнень, але передусім – це історія народження ідей, цінностей і великої культури. Саме тому Європа виглядає такою привабливою для «інших світів». В основі економічного та соціального процвітання Європи лежить перш за все культура, цивілізація. Саме Європа створила сучасний світ таким, яким він є, саме тут були закладені основи сучасного державництва, громадянського суспільства, ефективної ринкової економіки, системи соціальної справедливості.

Всі ми, українці хочемо жити як в Європі. Мати гідну заробітну плату, гарні дороги, зручний транспорт, затишні міста та села..Все це – безперечно з категорії європейських цінностей і важливих надбань Європи. Та чи завжди високий рівень матеріального забезпечення буде означати, що ми живемо як у Європі? Адже коли ми говоримо про життя в Європі, про європейські цінності, то це не лише матеріальні потреби.

На сьогодні, Україна не зможе інтегруватися до Європейського Союзу, допоки українське суспільство не почне інтегруватися в європейську систему цінностей. Допоки ми з вами не почнемо такі цінності поділяти і сповідувати. Це красномовно доводить досвід країн Східної Європи. Вони досягли успіху у своїх реформах не тільки тому, що просто щиро хотіли повернутися до європейської родини, а тому що приєдналися до європейських цінностей. Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Болгарія, Румунія – усі ці країни стали частиною європейського світу завдяки тому, що змогли визначити свою ідентичність, свою позицію в світі як європейські країни [2].

Наша держава зможе відбутися як європейська, коли припинить метушитися між двома виборами і не буде більше гратися картою поділу між Сходом та Заходом. Такий поділ не дозволяє Україні рухатися вперед і є однією з ключових причин нестабільності в державі. Нам необхідно набути власної ідентичності – визначитися з тим, хто ми такі, куди йдемо, що нас об’єднує? Тоді ми точно станемо успішною країною.

Держава має будувати суспільство на основі спільних цінностей. Сьогодні важливо визначити ці цінності, які здатні об'єднати нашу державу. Усіх тих, хто живе в Україні.

Історія доводить, що найпотужніший об'єднавчий потенціал мають європейські цінності. Вони приваблюють людей не лише в Європі, а й в усьому світі – в Азії, Латинській Америці, на Близькому Сході. І можна вести довгі дискусії з будь-якого приводу, але факт залишається фактом: усі успішні країни – це країни, що прийняли європейські цінності. Основна цінність це – демократія. В Європі вона жива з античних часів. Афінська демократія у свідомості європейців – символ народовладдя, коли політику держави формує воля більшості.

Основна ключова демократична норма права та свободи людини. Не побудують громадянське суспільство залежні, не вільні у своєму виборі, не захищені законом люди. У свою чергу країна, яка не забезпечує права й свободи людини, країна, де ці права й свободи брутально порушуються, ніколи не зможе стати частиною європейської спільноти. Рівність прав усіх людей – це та демократична норма, яка давно утвердилася в Європі, але досі ніяк не приживеться в Україні. Ми маємо численні привілеї для одних і цинічне ігнорування прав інших. Верховенство права та повага, гідність людини, вважаю, що це одні з ключових європейських цінностей, які зробили Європейський Союз одним з світових лідерів та це те, що варто нам запозичити. В Україні гідність та повага до кожної людини є тільки декларацією, а доступ до правосуддя майже відсутній. В нас процвітає право сили, а нам потрібна сила права!

Кожен представник влади у Давньому Римі мав чітко визначене коло повноважень і відповідав за свою діяльність. На сьогоднішній день це -залишається основою сучасної політичної системи Європи. Нажаль цього не має в нашій державі.

Приватна власність та ринок – це поняття, які у нас і в Європі розуміють по-різному. Цінність і недоторканість приватної власності – запорука економічного зростання європейських країн. Їхня ринкова економіка побудована так, щоб міцнів заможній середній клас – основа держави. Це забезпечує не лише високий рівень життя, але й гарантує соціальний захист людей в Європі, яка і тут є взірцем для багатьох країн світу.

Україна задекларувала на весь світ своє прагнення проєвропейського курсу. Цінності які сповідує Європа близькі і українцям. Інститут Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі провів дослідження, в якому фахівці Інституту шукали відповіді на запитання, яким є уявлення українців про європейські цінності? Чи розділяють вони основні принципи європейської спільноти? Як залежить уявлення про європейські цінності від регіону проживання та віку? Чи пов'язане уявлення про європейські цінності з тим, який зовнішньополітичний курс підтримує людина? Як формуються уявлення українців про європейські цінності? У рамках всеукраїнського кількісного дослідження респондентам було запропоновано відзначити, які три європейські цінності є найважливішими для них особисто. Разом з тим, їм необхідно було відповісти, які з переліку цінностей, на їхню особисту думку, є найголовнішими для мешканців України та європейців. Дослідження продемонструвало, що верховенство права-це є найбільш затребуваною цінністю. При цьому варто зауважити, що йдеться якраз не про тотальну закон слухняність, а навпаки це принцип, за яким права людини вищі за закон. На принципі верховенства права працює, наприклад, Європейський суд з прав

людини – він може ухвалити рішення на користь громадянина у суперечці з державою, навіть якщо держава не порушила власний закон, але якщо цей закон порушує права людини, прописані в Європейській конвенції з прав людини [5].

Друга цінність-рівність перед законом. Тут йдеться переважно про невідворотність покарання за правопорушення, без огляду на посади, регалії чи достаток. Однак усі учасники груп погоджуються, що шлях до реалізації зазначених цінностей буде тривалим, адже, на їхню думку, в нашій державі відсутні справедливі суди; корупція сягнула шалених масштабів і охопила практично усі сфери життя; законодавча система вкрай недосконала; у свідомості громадян немає ані поваги, ані страху перед законом. Права людини також виділили респонденти. При чому найчастіше учасники дискусій згадують про права дітей. Йдеться про заборону фізичного і психічного насильства щодо них [4].

Третім стовпом європейського суспільства респонденти вважають демократію. Доволі часто респонденти асоціюють демократію із свободою слова та правом на протест. Мир як прийнятна та важлива цінність була також згадана на усіх групах, що ще раз говорить про незадоволеність в українців різних регіонів базових цінностей та потреб, наприклад, таких, як потреба у фізичній безпеці. Рівність – у якості європейської цінності згадали в половині груп. Її сприйняття також є надзвичайно багатоплановим. Воно включає у себе: відсутність дискримінації за гендерною чи расовою ознакою, рівність можливостей, відносну майнову рівність, рівність усіх перед законом, рівні можливості для людей з інвалідністю. Згадана цінність особливо близька респондентам і не викликає жодної критики. Респонденти вважають, що в державі повинні бути створені умови для її реалізації. Важливою особливістю європейського суспільства є загальна повага до закону, усвідомлення його важливості для гармонійного співіснування. За таких умов, чим більше людей дотримується норм права, тим масштабнішим стає цей процес – те, що ми вкладаємо у поняття правова країна. І навпаки, чим більше людей нехтують правами іншим, тим швидше це набуває масових руйнівних масштабів [6]. Сила Європи – це ті непорушні цінності, завдяки яким вона і понині залишається найвпливовішим центром світової цивілізації. А єдність цих цінностей – фундамент, на якому стоїть Європейський Союз. Єдина Європа – це не лише геополітика та економіка, а готовність йти на компроміс, щире бажання уникнути конфліктів через мовні, культурні, етнічні, конфесійні особливості націй. Ми повинні сприйняти європейські цінності, близькі і зрозумілі кожній людині, а потім законодавчо і на практиці підтвердити, що ми, нарешті, почали розглядати їх як норму життя. Саме це і буде справжнім початком розбудови сучасної європейської держави з гордою назвою Україна.

Список використаних джерел та літератури:

1. Волес В. Творення політики в Європейському Союз / В. Волес, Г. Волес. – [пер. з англ. Р.Ткачук]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 871 с.
2. Ковальова О. О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України : [монографія] / О. О. Ковальова. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 340 с.
3. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / [Е. М. Лібанова, В. П. Горбулін, С. І. Пирожков та ін. ; за ред. Е. М. Лібанової]. – К. : НАН України, 2015. – 363 с.

4. [Без назви]. URL: https://pidruchniki.com/74104/politologiya/ukrayina_konteksti_yevropeyskoyi_yevroatlanti_chnoyi_integratsiyi_umovah_globalnogo_rozvitku
5. [Без назви]. URL: <https://zaholovok.com.ua/jevropeiski-tsinnosti-yaki-same-zakhoplyuyut-nas-naibilshe>
6. [Без назви]. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350

Бондарчук Микола Олександрович
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Правовий статус ВЛКСМ

Доволі поширеним явищем в кінці XIX – початку XX ст. в багатьох країнах світу почали засновуватись молодіжні організації, які мали правовий статус, виховували патріотично налаштовану молодь, активно пропагували здоровий спосіб життя. Як приклад можна навести скаутинг в Великобританії (1908 р.), організацію бойскаутів в США (1909 р.), українські військово-спортивні організації «Сокіл», «Пласт», «Січ». Не винятком був і СРСР. Ця держава була створена в 1922 р., проте молодіжна організація комуністичного руху – (Всесоюзний ленінський комуністичний союз молоді) ВЛКСМ була організована в 1919 р.

Всесоюзний ленінський комуністичний союз молоді – це комуністичний молодіжний рух в СРСР, скорочення від «комуністичний союз молоді». Аналогічні рухи існували й досі існують у соціалістичних країнах світ. На міжнародному рівні національні комсомольські організації поєднував Комуністичний Інтернаціонал молоді (1919–1943 рр.), а після Другої світової війни (з 1945 р.) – Всесвітня федерація демократичної молоді. Комсомол – молодіжна суспільно-політична організація, що не є незалежною, а завжди перебувала під керівництвом РКП(б), потім ВКП(б). З'їзд об'єднав розрізнені союзи молоді в загальноросійську організацію з єдиним центром. На з'їзді ухвалено основні принципи програми і статут Російського комуністичного союзу молоді (РКСМ). У тезах, що затвердив з'їзд, мовилося: «Союз ставить собі за мету розповсюджувати ідеї комунізму й залучати робітничу й селянську молодь в активне будівництво Радянської Росії».

Взагалі, в Статуті ВЛКСМ вказувалося, що ВЛКСМ – це самодіяльна громадська організація, що об'єднувала у своїх рядах активно налаштовану радянську молодь. Ця молодіжна організація була оплотом Комуністичної партії Радянського Союзу. ВЛКСМ працювала під керівництвом партії та стала активним провідником партійних директив у всіх сферах життя СРСР [4, с. 5].

Важливу інформацію про молодіжні організації в СРСР та їх правовий статус подає Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік «Про загальні засади державної молодіжної політики в СРСР» від 16 квітня 1991 р. Зокрема, там йдеться про те що, правовий статус молодіжних організацій визначається законодавством про громадські об'єднання, а також цим Законом та законодавчими актами Союзу РСР і

республік, що видаються відповідно до нього [2, с. 15]. Саме правовий захист від держави мала і Комуністична молодіжна організація в СРСР.

Взагалі після остаточного затвердження радянської влади та створення СРСР 30 грудня 1922 р., органи державної безпеки країни ОДПУ-НКВС почали тісно співпрацювати з комсомольською організацією. Зокрема, співпраця полягала у системі доносів, які виконували «вірні лєнінці» та викривання «ворогів народу» на підприємствах, в інститутах, навіть серед членів власних родин. Показово, що найактивніші члени ВЛКСМ проявили себе і під час Великого терору 1937–1938 рр. [3].

Комсомольців трактували як «будівничих нового суспільства», творців прийдешнього ладу, що, остаточно порвавши зі «старим світом», мали фанатично вести населення до світлого майбутнього: «вчити по-лєнінськи жити, працювати, боротись і перемагати». Це був певний еталон для всього соціуму у праці, навчанні, на військовій службі. Сфера компетенції ВЛКСМ була вельми широка: радянська молодь мала брати участь у створенні матеріально-технічної бази комунізму, в усьому державному та господарському будівництві, в освоєнні природних багатств країни, у спорудженні нових міст, заводів, фабрик, рудників, у подальшому піднятті сільського господарства, розвитку науки, культури та мистецтва.

Партія нещадно експлуатувала трудовий ентузіазм, старанно плеканий у комсомолі, для виконання конкретних господарських завдань. За допомогою ВЛКСМ був ініційований рух за соціалістичне змагання та ударництво, за досягнення високих виробничих показників (стахановський). Комсомол часто виконував функції державних і господарських органів, проводив набір юнаків та дівчат на виробництво й новобудови. Завдяки комсомольським трудовим мобілізаціям був зроблений суттєвий внесок у зведення індустриальних об'єктів сталінських передвоєнних п'ятирічок в Україні: Харківського тракторного заводу, ДніпроГЕСу, Дніпробуду, індустриальних гігантів Подніпров'я тощо. Після війни комсомольців масово залучали до відродження промислової бази держави, зокрема шахт на Донбасі, у хрущовсько-брежньєвські часи – до освоєння цілини в Казахстані, у 1970–1980-ті – до будівництва Байкало-Амурської магістралі (БАМу), Камського автомобільного заводу (КамАЗу), атомних електростанцій, газопроводів тощо. До 1956 р. за це волонтерство не було передбачено жодної компенсації чи пільг [3].

Отже, можна сказати, що Всесоюзний лєнінський комуністичний союз молоді не була незалежною організацією, вона повністю підкорялась СРСР та Комуністичній партії Радянського Союзу. ВЛКСМ працювала під керівництвом партії та стала активним провідником партійних директив у всіх сферах життя СРСР. Ця організація мала правовий статус, її члени були «елітою радянського суспільства», радянська молодь допомагала у відповіді держави після Другої світової війни, розвитку науки, мистецтва. Проте, часто, комсомольці також піддавались репресіям, через невзгоди зі своїми соратниками, систему доносів. Особливо це проявилось під час Великого терору 1937–1938 рр.

Список використаних джерел та літератури:

1. ВЛКСМ: загальна характеристика. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
2. Закон СРСР «Про загальні засади державної молодіжної політики в СРСР». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2114400-91>.
3. Правовий статус ВЛКСМ. URL: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=609>.
4. Статут ВЛКСМ. URL: <http://vseslova.com.ua/word>.

Проблема правового статусу солдатки в Російській імперії

– Я солдатка. Мій чоловік на війні кров проливає. Ці слова часто лунали в Російській імперії в XVIII–XIX ст., де панувала рекрутчина, яка мала колосальний вплив на сімейне, повсякденне життя сотню тисяч людей. Російська армія та внутрішньополітичні амбіції імперії потребували для себе нових жертв і не рахувалися з положенням, проблемами, настроєм населення. Не випадково існував вислів: «У рекрутчину – що в могилу». Віддача чоловіка в рекрути докорінно змінювало статус росіянок, вносячи в їх життя необхідність пристосовуватися до нових умов, шукати способи протидії правовому, адміністративному, суспільному тиску, якому піддавалася будь-яка солдатка, яка ставала представником воєнного стану. Таким чином, Солдатка (солдатська жінка, рекрутка, дружина нижнього чину) – це нещасна жінка, доля якої була гірша, ніж доля вдови [2].

За рекрутською повинністю особи, призвані в армію, могли звільнялися від кріпацької залежності та зачислялися до так званого «військового стану». Отже, якщо солдатка була кріпачкою, то після призову чоловіка в армію, ставала вільною, але належала з своїми дітьми до військового відомства. Солдатки отримавши юридичну волю, які більше не залежали від поміщика та від податкової общини, вони могли проживати разом з своїми чоловіками і слідувати за ними в армію. Якщо раптом солдат домагався у полкового начальства дозволу вписати свою дружину, то йому приходилося вступати в багаторічну переписку з земською поліцією, щоб з'ясувати чи жива його дружина і де вона знаходиться. Таким чином очевидно, що більшість жінок не наважувалися поїхати до чоловіків, а залишалися на місцях колишнього проживання – це міг бути родинний дім чоловіка, своїх батьків, інших родичів, або односельців [3].

Солдатські дружини мали право отримувати «безтермінові» безкоштовні паспорти, які дозволяли їм їхати слідом за чоловіком змінювати місце проживання в пошуках роботи, проте часто чоловіки-солдати відмовлялися давати згоду на проживання дружини окремо не тільки в місті, а й часто і в рідному селі. Без цього дозволу влада в свою чергу, не мала права видавати жінці паспорт, з правом самостійного вибору місця проживання. Доля таких жінок була незавидною. Архівні джерела зберегли численні прохання солдаток з проханнями видачі їм паспорта «для прогону своєю роботою». В абсолютній більшості випадків чоловіки-солдати відмовляли дружинам і влада відхиляла їх прохання про отримання паспорта. Таким чином, патріархальні стереотипи і заборони обмежували мобільність солдаток, перешкоджали їм у налагодженні власного життя і пошуку засобів прожитку. Навіть якщо солдатка ставала вдовою й виходила заміж удруге за кріпака, вона не втрачала прав вільного стану, як і солдатські дочки [1].

У сімейному, соціальному, економічному плані солдатка і її діти виростили приреченими на страждання і низький рівень споживання, викинутими зі звичного оточення і не знайшли нової ніші в суспільстві, тому жінкам доводилося самостійно вирішувати різноманітні соціальні та правові проблеми, де виникала у неї потреба в захисті прав своїх дітей і власного правового становища перед владою і соціальним

оточенням. Можливо, саме ця ініціативність і активність в пошуку справедливості перетворювали солдатку в одну з найбільш «просунутих» серед сучасників «правозахисниць», бо солдатські дружини частіше представниць інших станів подавали прохання владі, зверталися з викладом своїх претензій безпосередньо до імператора, брали участь у великій бюрократичній листуванні і численних судових позовах [4].

Отже, для жінки ця трансформація в солдатку приводила до особистої трагедії, прирікала на злидні та безправ'я, позбавляла сімейного щастя та традиційного способу життя. Ймовірно, материнські почуття і прагнення захистити свою сім'ю виявлялися у жінок сильніше станових забобонів і соціальних обмежень. Тому солдаткам доводилося проявляти наполегливість у захисті прав своїх законних і незаконних дітей, домагаючись нерідко успіху в своїх позовах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Канторович Я. А. Законы о женщинах (сборник всех постановлений действующего законодательства, относящихся до лиц женского пола) / Я. А. Канторович. – С.-Пб., Издание Я. А. Канторовича, 1899. – 272 с.
2. Познанский Б. Воспоминания о рекрутчине по прежнему порядку / Б. Познанский // Киевская старина. – 1889. – №11. – С. 236–255.
3. Щербинин П. П. О чем плакала солдатка / П. П. Щербинин // Гендерные исследования. – Вып. VI. Харьковский центр гендерных исследований. – Харьков, 2001. – С. 210–215.
4. Щербинин П. П. Солдатские жены в XVIII – начале XX в.: опыт реконструкции социального статуса, правового положения, социокультурного облика, поведения и настроений / П. П. Щербинин. URL: <https://journals.openedition.org/pipss/493>

Пустишева Вікторія Олександрівна
магістрантка історичного факультету,

Житомирський державний університет ім. І. Франка

Виникнення карцерної системи у Франції в середині XIX ст.

Благодійна діяльність та система її функціонування завжди була важливою ланкою розвиненого громадянського суспільства. Адже в кожній державі, незважаючи на рівень її розвитку, є наявними верстви суспільства, котрі потребують допомоги. На жаль, дуже часто держава полишає ці питання на різноманітні благодійні організації або просто небайдуже населення. Хіба благодійна підтримка знедоленого населення не справа держави? Питання досі відкрите. Найгіршим є те, що в сучасному суспільстві, в умовах війни, тероризму, глобальних катастроф – кількість населення, котре потребує допомоги збільшується. Тому важливим питанням є вивчення благодійної діяльності і ефективна організація цієї системи.

Питанням благодійної діяльності і зокрема «Карцерної системи у Франції в XIX столітті» займалося багато дослідників. Зокрема, Горілій А. Т. у своїй праці «Історія соціальної роботи в Україні» хоч і досліджує благодійність не Європи, проте дуже ґрунтовно охарактеризовує загальні аспекти розвитку благодійності, порівнюючи її в різні періоди розвитку, з різними країнами [1]. Попович Г. М. в праці «Історія

соціальної роботи в Україні і за рубежом» вже більш докладно аналізує та порівнює відмінності в системі благодійності, як в Україні так і закордоном. Пояснює чому ці дві системи так відмінні та що на це вплинуло [3]. Тому, як бачимо, тема є надзвичайно актуальною і обов'язково потребує ретельного вивчення.

Під впливом об'єктивних обставин, в умовах широкого розвитку соціального законодавства, з ускладнення соціальних проблем змінюється характер соціальної практики. До XIX ст. людство накопичило достатньо прийомів і засобів, що дозволяють надавати ефективну допомогу окремим категоріям населення, виходячи із специфіки цих категорій. Так складаються особливі способи допомоги, наприклад, для жебраків існувала відкрита і закрита система допомоги. Що стосується жебрацтва, то по відношенню до цієї категорії в європейському суспільстві був накопичений найбільший досвід допомоги. Амплітуда відношення до постаті жебрака змінювалася від абсолютного прийняття як необхідного члена суспільства, до усвідомлення не тільки економічних, медичних, а й етичних наслідків існування цієї категорії людей. Протягом XVI – XIX ст. в європейських державах застосовуються різні форми і методи допомоги [2, с. 112].

Після того як церква перестає займати своє вирішальне місце в благодійній діяльності суспільства на принципах християнського милосердя, турбота про жебраків стає обов'язковим завданням міського самоврядування. Найжорстокіші заходи по боротьбі з жебрацтвом не мали успіху, і суспільство було змушене шукати інші більш ефективні методи вирішення даної проблеми. В Англії та в інших протестантських державах створюються виправні робітні будинки; у Франції – госпіталі для чоловіків, жінок і дітей, які теж виявилися не надто вдалим варіантом вирішення проблеми. У той же час в релігійних колах Англії та Франції розвивалося переконання, що політика ізоляції не є виходом, необхідне духовне виховання дітей бідноти з одночасним навчанням рахунку і письму, що послужило поштовхом для розвитку «безкоштовних шкіл для бідних» [1, с. 22–23]. Ця діяльність вимагала вже не просто діяльної участі «з вірою в душі», але певної підготовленості, знань і умінь.

Змінюється ставлення до процесу допомоги в аспекті її змісту. Завдяки поширенню психологічних ідей, в суспільстві відбувається зміщення акцентів. Потрібно не лише допомагати, але й навчити людину допомагати самій собі. В цілому практика державної допомоги набуває закінченого, системного виду, що виражається і в формуванні соціального законодавства, і в оформленні соціальної політики як сфери діяльності держав. Скликання першого загальноамериканського конгресу по соціальному забезпеченню в 1874 р. – доказ вищесказаного. На зміну традиційним церковним системам допомоги – парафіяльній і монастирській, приходять нові, які засновують нецерковні суб'єкти. До середини XIX ст. в суспільстві сформувалася так звана «карцерна» система благодійності, яка будувалася на принципах спеціалізації типів установ піклування відповідно до категорії клієнтів допомоги. Багато в чому ця система ще зберігала організаційні принципи тюремних каральних процедур, але вона виступала альтернативою практиці ізоляції, тому що надавала своїм ув'язненим певну свободу. В рамках «карцерної» системи принцип безумовної ізоляції від суспільства вже не дотримується в повній мірі, а принцип отримання користі передбачає не тільки використання дешевої робочої сили, але може поєднуватися з співчуттям і наданням необхідної допомоги [2, с. 120]. У рамках цієї системи допомога стає спеціалізованою, більш адресною та ефективною. Найбільш активно ця система розвивалася у Франції, Великобританії та Німеччині. Карцерна система вирішувала цілий ряд комплексних

завдань (захист, виправлення, навчання, професійну освіту, виховання), що передбачало наявність фахівців різного профілю і підготовки, а це ставило на порядок денний проблему кадрового забезпечення соціальної сфери.

Таким чином, в епоху Просвітництва стає ясно, що хоча в піклуванні убогих і немає ніякої матеріальної (раціональної) необхідності, проте, благодійність є першим і абсолютним обов'язком суспільства, нічим не обумовленим, так як саме вона – умова його існування. Забуваючи і не піклуючись про незаможних і убогих, суспільство тим самим прирікає себе на самознищення. Як наслідок виникало питання про форми благодійності та ролі держави в цьому процесі. Так, в публіцистиці XVIII ст. виникає ціла дискусія. Одна точка зору полягала в тому, що державний контроль за благодійними установами є громадський обов'язок; згідно з іншою точкою зору громадський обов'язок – це обов'язок суспільної людини, а не самого суспільства. Іншими словами, в основі теорії благодійності повинен лежати психологічний і моральний аналіз природи співчуття, солідарності, жалості, а не визначення договірних зобов'язань у соціальній групі. В такому розумінні благодійність це особистий зв'язок, що з'єднує людину з суспільством [4, с. 89].

Століття Просвітництва, як уже зазначалося вище, підвело ризик під існуванням практики ізоляції, довівши її неспроможність. Підсумком стало зародження так званої «карцерної» системи благодійності, багато в чому яка перенесла тюремні каральні процедури в суспільну практику. Проте, карцерна система, яка охопила найбільш знедолені верстви населення, виконувала роль соціального амортизатора, маючи на меті підтримку рівноваги в суспільстві. Звужується в рамках даної системи і кількість об'єктів соціального піклування: з їх числа виключаються здорові бідняки, здатні вільно продавати свою робочу силу на ринку праці.

Іншими словами, «карцерна» система вже не вдає із себе ізолятор в його чистому вигляді: це ціла мережа благодійних закладів, що надають спеціалізовану допомогу нужденним. У цю мережу входять сиротинці, благодійні школи, школи для дорослих, безкоштовні лікарні, богадільні і т.п. Об'єктами соціальної допомоги стають діти-сироти, діти, які мають фізичні та розумові вади розвитку, невиліковно хворі, самотні люди похилого віку та ін.

У Франції вже в першій половині XIX ст. були створені спеціальні колонії для бідних, безпритульних та бродячих дітей (в 1840 р. була відкрита колонія Петі-Бур), будинки милосердя і благодійні заклади для молодих злочинців. У Франції створювалися виправні колонії для неповнолітніх. Зразком стала відкрита в грудні 1840 р. виправна колонія для неповнолітніх злочинців в Меттре, поєднувала в собі притулок, тюрму, школу, майстерню і армійський полк [3, с. 34]. Ув'язнені були розділені на невеликі ієрархічно організовані групи, кожен мав свій номер і навчався азам військових вправ; щодня перевірялася чистота приміщень, щотижня проводився огляд одягу, тричі в день – перекличка), «майстерні» (з начальниками і старшими майстрами, що забезпечували регулярність роботи й відповідальними за навчання наймолодших в'язнів), «школи» (кожен день один або півтора години уроків). У Меттре особливе місце відводилося вихователям, які поєднували в собі відразу кілька функцій – суддів, вчителів, майстрів, «офіцерів» і «батьків», стаючи в деякому роді «фахівцями з формування дитячої поведінки». Вихователі контролювали 9–10 годин щоденної роботи (ремісничої або сільськогосподарської), керували фізичними вправами, військовою підготовкою, стежили за підйомом вранці і своєчасним відходом до сну, змушували дітей робити гімнастику, стежили за чистотою, були присутні при митті дітей.

Тоді ж, в середині XIX ст., були створені установи для покинутих або убогих дітей, сирітські притулки (найбільший – Нехоф), заклади для підмайстрів («Дім» в Нансі) і «заводи – монастирі». Прикладом останніх можуть служити заводи в Тарарі для малолітніх робітниць, що надходили туди в тринадцятирічному віці, довгі роки жили в ув'язненні і виходили до зовнішнього світу тільки під наглядом. Дівчата отримували не зарплатню, а премії за старанність та ентузіазм, якими могли скористатися лише при виході з монастиря [1, с. 56].

Особливе місце в «карцерної» системі піклування зайняли заклади для малолітніх дітей: ясла і дитячі сади, створені перш за все для найбільш вразливих верств населення. Ясла стали новим типом благодійних закладів і вперше виникли в середині 1840-х рр. у Франції, в Парижі. Ясла, призначені для дітей нижчих класів суспільства, повинні були замінити дитині – матір і оберекти його від шкідливих умов життя серед злиднів. Уже в 1855 р. мережу ясел у Франції складалася з 400 закладів.

Другим типом благодійних закладів стали денні притулки, метою яких стало забезпечення нагляду за дітьми, чий батьки працювали. Один з перших таких притулків з'явився в 1780 р. в Штейнгалі (Франція) з ініціативи місцевого священика Оберліна. Він найняв за свій рахунок кімнату, куди збирав залишених батьками дітей (в основному дівчаток), причому старші з них навчалися в'язання та шиття. Незабаром подібні заклади з'явилися в Німеччині. Надалі денні притулки, що отримали назву «дитячих садків», отримали велике поширення в європейських країнах [5, с. 192–194].

Отже, «карцерна» система, яка прийшла на зміну системі ізоляції, теж зобов'язана була забезпечити громадянський спокій в суспільстві. В рамках цієї системи працездатні бідняки повинні працювати на заводах і фабриках, приносячи користь суспільству, однак повністю «вільно» розпоряджатися власним життям не могли. Невиліковно хворі і позбавлені розуму зобов'язані перебувати в лікарнях і клініках, діти в притулках, благодійних школах і колоніях; самотні, немічні люди похилого віку – в богодільнях; бандити в тюрмах. Безперервне функціонування подібної системи забезпечували адміністративний і караючий апарат (служба правосуддя, поліція, армія і, нарешті, благодійні товариства). Співчуття і покарання переплелися тут в вельми суперечливий симбіоз. Суперечливість полягала в тому, що інститути «карцерної» системи, покликані надавати необхідну допомогу нужденним, протидіяли реальній соціалізації людини, визначаючи їй певне місце в ієрархічній становій системі і перешкоджаючи розвитку громадської мобільності в суспільстві.

Список використаних джерел і літератури:

1. Горілий А. Т. Історія соціальної роботи в Україні / А. Т. Горілий. – Тернопіль : ТАНГ, 2001. – 68 с.
2. Кузьмин К. В. История социальной работы за рубежом и в России / К. В. Кузьмин, Б. А. Сутырин. – М. : Академический проект, Екатеринбург : Деловая книга, 2002. – 480 с.
3. Попович Г. М. Історія соціальної роботи в Україні і за рубежом : [навч.-метод. посіб.] / Г. М. Попович. – Ужгород : Гражда, 2000. – 143 с.
4. Тетерский С. В. Введение в социальную работу : [учеб. пособие] / С. В. Тетерский. – М. : Академический проект, 2001. – 496 с.
5. Фирсов М. В. Теория социальной работы : [учеб. пособие] / М. В. Фирсов, Е. Г. Студенова. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 432 с.

Види покарання за часів правління Марії I Тюдор

Марія Тюдор (1516–1558 рр.) – перша, хоча і не найзнаменитіша королева з династії Тюдорів. Її коротке правління випало на переломний момент в історії Англії, коли для відновлення фінансового господарства країни, доведеного до занепаду реформами Генріха VIII і Едуарда VI, потрібно було проведення негайних і жорстких заходів та покарань.

Вивченням історії Європи XVI ст., у тому числі й правління Марії I Тюдор, займалися багато науковців. Вагоме місце дослідження періоду правління Марії I посідає у працях таких великих істориків, як Ст. Доуел, К. Холл, Г. Стабс, У. Тайлер, Ю. Соусова [5]. Види покарань, що застосовувались у період правління Марії Тюдор, вивчали Н. Басовська [1], К. Еріксон [2], І. Казаков [3], В. Штокмар [6] та Б. Тененбаум [5].

Незважаючи на величезну кількість досліджень в зарубіжній історіографії, вітчизняною історичною наукою досліджено далеко не всі аспекти покарань за порушення закону в часи правління Марії I Тюдор. Цим і зумовлена актуальність даного дослідження.

Мета статті – дослідження усіх видів покарань, які застосовувала Марія I Тюдор в період свого правління Англією у першій половині XVI ст.

Марія Тюдор – королева Англії з 1553 р., що правила на рубежі між Середньовіччям та раннім Новим часом. На правлінні Марії історія Тюдорів не закінчилася, проте, ця жінка зробила приголомшливий зигзаг, відмовившись від політики батька та повернувши у несподівану для всіх сторону – сторону контрреформації.

Вся справа в тому, що для династії Тюдорів в цілому характерна підтримка раннього капіталізму і реформації, при цьому підтримка розумна, без крайнощів. І звичайно ж, суперництво з Іспанією та Францією. При Марії ж все було навпаки – вона, по суті, намагалася «зупинити час», піднявши прапор контрреформації [1, с. 22].

Такого роду політику можна намагатися здійснити виключно прямим насильством. До цього вдалася Марія, яка увійшла в історію з моторошним прізвиськом Марія Тюдор – Кривава.

Посівши трон, Марія перейшла до переслідування та масових страт протестантів. Багато з них було спалено на вогнищах, а велика кількість інших опинилися в тюрмах або у засланні [1, с. 69].

Проте, отримане нею прізвисько «Кривава» досить переоцінено, адже за її правління було страчено близько 350 людей, при тому, як за правління Генріха VIII була страчено 72 000 тисячі людей, а за її сестри Єлизавети – 89 000 тисяч. Тобто, «Кровава Мері» знищила в 250 разів менше людей, ніж її батько, та в 310 разів менше, ніж її сестра. При Марії I страчували лише протестантів, що були представниками еліти, таких як Томаса Кранмера і наближених до нього людей, а не масово зганяли на страту людей, що не відповідали її віросповіданням [1, с. 72].

У середні XVI ст. за порушення законів і звичаїв англійського королівства передбачалися різні види покарань. Головними в системі останніх, за часів загального права, вважалися смертна кара, спалювання, позбавлення кінцівок, тюремне

ув'язнення, конфіскація майна. Інші – такі як висилка з королівства, виставляння до ганебного стовпа і схожі з ними різні покарання у вигляді будь-яких поневірянь і обмежень, а також безчестя, вважалися дрібними. Визнати винним в скоєнні злочину та призначити будь яку міру покарання міг король (або ж, королева) та суд. Однозначно встановлених мір покарання за ту чи іншу провину не було, і вирoki за один і те й самий злочин часто сильно відрізнялися, хоча існували загальні правила, в рамках яких зазвичай і виносився вердикт. Існуюча система покарань в середньовічній Англії не являла собою усталену форму, оскільки не носила закінчений характер [3, с. 88].

Основними видами покарань в часи правління Марії I Тюдор були смертна кара та позбавлення кінцівок [5, с. 112]. Призначалися такі види покарань найчастіше за зраду короні, вбивство, грабіж, розбій та браконьєрство. Додатковими видами покарань були тюремне ув'язнення, конфіскація майна та штраф. Призначалися вони за мілкі крадіжки, земельні тяжби в межах лену, потрави й інші конфлікти між селянами, тобто за «все, що не було замахом на «королівський світ» і власність короля» [2, с. 44]. Проте, поділ на дрібну і велику крадіжку був досить умовним, і покарання за них багато в чому могли залежати від настрою суду, оцінки вартості вкраденого та інших обставин.

Смертна кара – найпопулярніший вид покарання, який Марія I застосовувала щодо протестантів. Основними її видами були:

– *Обезголовлення*. Цей вид смертний страти відомий всім і проіснував у Англії дуже довго. До відсікання голови зазвичай присуджували дворян. Засуджений, лежачи, клав голову на колоду, не більше шести дюймів завтовшки, що робило кару вірніше і легше.

– *Повішання*. Цей вид страти на відміну від обезголовлення, вживався до злочинців із незначного роду, тобто до простого народу. Засуджений до шибениці повинен був мати 3 мотузки: перші 2 товщиною в мізинець, називалися тортузами, були забезпечені петлею і служили для того, щоб задушити засудженого. Третя називалася жетоном або кидком. Вона служила тільки для скидання засудженого до шибениці.

– *Спалювання*. У середні віки фанатизму не було меж, він змушував запалюватися багаття у всій Європі, у тому числі і в Англії початку XVI ст. Зазвичай багаття було чотирикутним на вигляд, зі стовпом, до якого прив'язували покараного. До вогню засудженого вели в сірому одязі, прив'язували до стовпу та в результаті спалювали.

– *Четвертування*. Одна з жорстоких страт, яку тільки можна собі уявити. До четвертувати засуджували тих, хто робив замах на життя королевичів. Засудженого за кінцівки прив'язували до коней. Якщо коні не змогли розірвати нещасного, то кат робив розрізи, щоб прискорити страту. Хотілося б відзначити, що четвертувати передували болісні тортури. Щипцями виривали шматки м'яса з стегон, грудей та литок.

– *Саджання на кіл*. Ця жахлива дика страта прийшла у Англію зі сходу. Суть цієї страти полягала в тому, що людину клали на живіт, один сідав на нього, щоб не дати йому поворухнутися, інший тримав його за шию. Людині вставляли в задній прохід кіл, який потім вбивали за допомогою калатала; потім вбивали кілок у землю. Вага тіла змушувала увійти його глибше і нарешті він виходив під пахвою або ж між ребер.

– *Утоплення*. Всі хто виголошував ганебні лайки чи заклики проти корони підлягали покаранню. Так дворяни повинні були сплатити штраф, а ті хто був з простого народу підлягали утопленню. Цих нещасних клали в мішок, обв'язували мотузкою і кидали в річку.

Також за часів Марії I Тюдор застосовувались покарання, що не відбирали в людини життя, просте залишали її калікою:

– *Позбавлення кінцівок*. Під цим покаранням розглядається відрубання злочинцю пальців, рук та ніг, що мало на меті заподіяння покараному особі фізичного болю або каліцтва.

– *Бичування*. Бичування одне з найжорстокіших, і самих принизливих покарань. Зазвичай знаряддям для такого покарання був батіг посилений шкіряними ремінцями або залізними ланцюгами, що при нанесенні ударів часто не тільки розривали шкіру злочинця до м'яса, а й ламало йому кістки.

– *Осліплення*. Застосовувалося в основному до людей знатного роду, яких побоювалися, але не наважувалися погубити. Найпопулярнішим способом виконання покарання був струмінь окропу або розжарене до червоного залізо, яке проводили перед очима поки вони не зваряться.

– *Обрізання вух*. Обрізали вуха в основному у злодія або вправного шахрая. Зазвичай відрізали ліве вухо. Якщо злодій здійснив 3 значних злочини, то йому загрожувала смертна кара.

– *Виривання зубів*. За часів Марії I Тюдор виривали зуби у тих, хто в піст їв м'ясо.

– *Позбавлення волі*. Злочинця ізолювали від суспільства шляхом поміщення у визначені законом заклади зі спеціальним режимом тримання для його виправлення і перевиховання, а також з метою попередження здійснення ним нових злочинів на певний встановлений судом чи короною строк.

– *Конфіскація майна*. Полягала вона в примусово-безоплатному вилученні у власність корони всього або частини майна, яке є власністю засудженого.

– *Штраф*. Грошове стягнення на користь корони, що призначалося за дрібний злочин.

Отже, Англія за часів правління Марії I Тюдор була багата на розмаїття покарань за різні види злочинів. Найпопулярнішим видом покарання була смертна кара, до якої злочинця засуджував суд або ж корона. Цей період славився застосуванням усіх видів смертної кари до протестантів, яких Марія I палко переслідувала та знищувала, відновивши на Англійських землях Папську владу.

Саме тому ця королева отримала прізвисько Кривавої – Марія поливала Англійську землю протестантською кров'ю, змушуючи народ відвернутися від неї та стати на сторону її сестри Єлизавети I, що в результаті не стала для нього розчаруванням та вивела Англію на новий рівень, розпочинаючи її «Золотий вік».

Список використаних джерел та літератури:

1. Басовская Н. Мария Тюдор: кровавый символ / Н. Басовская. URL: <https://www.litres.ru/nataliya-basovskaya/mariya-tudor-krovavyy-simvol/>

2. Эриксон К. Мария Кровавая / К. Эриксон. URL: <https://www.rulit.me/books/mariya-krovavaya-read-1254-1.html>

3. Казаков И. О формах и методах становления Тюдоровского абсолютизма / И. Казаков // Самарский научный вестник. – 2013. – Вып. № 4(5). – С. 87–90.

4. Соусова Ю. Финансовая политика Марии Тюдор (1553–1558 гг.) / Ю. Соусова // Преподаватель XXI века. – 2013. – Вып. 2. – С. 264–269.

5. Тененбаум Б. Великие Тюдоры. «Золотой век» / Б. Таненбаум. – М. : Эксмо, 2014. – 416 с.

6. Штокмар В. История Англии в средние века / В. Штокмар. – СПб. : Алетейя, 2005. – 203 с.; ил.

Тарнавська Марія Петрівна
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Основні положення Кримінального кодексу Франції 1810 року

У кінці XVIII – початку XIX ст. західне кримінальне право вступило в третій етап свого розвитку – період гуманізації. Цей період характеризується пом'якшенням, лібералізацією кримінального права. Такий перехід був підготовлений класичною школою кримінального права. Єдиним джерелом кримінального права визнається кримінальний закон. Основним принципом кримінального права проголошується: «немає злочину, немає покарання без вказівки в законі». Кримінальне покарання має бути засноване на законі. Судді можуть бачити злочин тільки в тому, що закон вважає таким, вони можуть застосовувати тільки ті покарання, які встановлені законом. Аналогія закону і аналогія права заборонялися. Судді втратили майже необмежене право доповнювати закон, змінювати його зміст, робити при тлумаченні натяжки і відступи від закону, що призводило до суддівського свавілля і жорстокості.

Джерелами дореволюційного французького права були звичаєве право, королівські ордонанси, здебільшого римське і канонічне право. У 1791 р. Установчими зборами було прийнято перший французький кримінальний кодекс. Згодом, він був замінений Кримінальним кодексом, прийнятим в 1810 р., в епоху Першої імперії Наполеона, що діяв до 1994 р.

Кримінальний кодекс 1810 р. загалом та окремі його аспекти досліджували: Е. Еннерс, Ф. Решетніков, С. Боботов, А. Трачевський, А. Артюхіна, А. Крилова, Д. Макачук, Д. Малиновський, О. Сотула.

Мета статті – проаналізувати основні положення Кримінального кодексу Франції 1810 р.

Кодекс був створений на основі прогресивних ідей, сформульованих в Декларації прав людини та громадянина 1789 р. За нею, що стосується кримінального права, то закон має право забороняти діяння, шкідливі для суспільства, допускається все, що не заборонено законом. Закон є вираженням спільної волі, він повинен бути однаковим для всіх, інколи захищати, інколи карати – проголошено у шостій статті [4].

Кодекс складається з Попередніх постанов і чотирьох книг. Разом з попередніми постановами перші дві книги становлять Загальну частину КК. У ній розглядаються загальні питання, призначення покарань, їх види і як виникає кримінальна відповідальність. Третя і четверта книги складають Особливу частину кодексу, де наводяться конкретні види злочинних діянь [2, с. 3].

У Кримінальному кодексі були закріплені нові принципи права, дані під час Великої революції: принципи юридичної рівності, пропорційності покарань і

злочинів, неприпустимість зворотної дії закону. У питанні про визначення злочинів і покарань кримінального кодексу 1810 р. виходить з двох принципів, відомих вже в епоху Просвітництва: « немає злочину без закону і немає покарання без закону» [3, с. 196].

Послідовна реалізація цих принципів на практиці при казуїстичній формі викладу норм привела до дуже докладного і детального опису всіх злочинних діянь і належних покарань. У розумінні цілей покарання автори кодексу виходили з уявлення про шкоду, якої завдають суспільству кримінальні діяння. Закон повинен запобігати поширенню злочинів у суспільстві шляхом загрози застосування покарання, тобто залякуванням [1, с. 129].

Кодекс не встановлював мінімальний вік настання кримінальної відповідальності, тому до суду могли залучатися навіть діти віком 5-6 років. Але до осіб, які ще не досягли 16 років, повинні були застосовуватися менш суворі покарання. Вводилися і обмеження для осіб старше 70 років. Міра відповідальності залежала від суб'єктивної провini [5]. Бралось до уваги те, чи діяв обвинувачений з розуміння чи ні. Божевілля і примус до вчинення злочину силою, були підставами для звільнення від кримінальної відповідальності. Звільнялися від відповідальності і особи, які вчинили злочин у відповідь на не правові дії, і вразі необхідної оборони. Кодекс також дає опис форм співучасті в злочинному діянні у вигляді підбурювання і пособництва.

У попередній постанові вказується, що злочинне діяння, яке закони карають поліцейськими покараннями є порушенням. Злочинне діяння, яке закони карають виправними покараннями є проступком, а злочинне діяння, яке закони карають болісним або ганебним покаранням є злочином. Також зазначається, що постанови цього кодексу не застосовуються до військових порушень, проступків і злочинів [3, с. 198].

Книга перша «Про покарання кримінальні та виправні і їх наслідки» містить в собі класифікацію покарань. За нею, до болісних та ганебних покарань відноситься: смерть, каторжні роботи довічні, депортація, каторжні роботи на певний термін, гамівний будинок та визначені законом покарання спільно з болісними такі як таврування і загальна конфіскація.

До ганебних покарань відносять: виставляння біля ганебного стовпа в нашійнику, вигнання та громадянська деградація (вона виражалася в позбавленні виборчих прав і права обіймати посаду).

Виправними покараннями за кодексом є: тюремне ув'язнення на термін у виправному закладі, тимчасове позбавлення деяких прав політичних, громадянських та сімейних і штраф [5].

Книга друга «Про осіб покараних, звільнених від відповідальності або відповідальних за злочин чи проступок» містить одну главу. За нею, учасники злочину або проступку підлягають такому ж покаранню, як і винуватці цього злочину або проступку, за винятком випадків, коли закон постановляє інше. Як співучасники караються ті, які подарунками, обіцянками, погрозами, зловживанням впливу або влади, злочинними підступами або хитрощами підбурили до цього діяння або дали вказівки на те як його здійснити; доставили зброю, знаряддя чи інший засіб, що послужив для вчинення діяння, знаючи що він для цього призначався; які свідомо допомагали або сприяли винному в діях, що полегшують або здійснюють злочин. Разом з тим, вони не звільняються від покарань, спеціально установлених цим кодексом для осіб, які спланували змову або підбурювали до зазіхань на внутрішню чи зовнішню безпеку держави [3, с. 201].

Книга третя «Про злочини, проступки та їх покарання» поділяється на два розділи – злочини та проступки проти публічних інтересів і злочини та проступки проти приватних осіб.

У розділі першому йдеться про злочини та проступки проти безпеки держави. Так стаття 75 кримінального кодексу наголошує, що всякий француз, що підніме зброю проти Франції карається смертю [5].

Другий розділ «Злочини і провини проти приватних осіб» розпочинається зі злочинів проти особистості. Умисні вбивства (дітовбивства, отруєння, інші злочини, що супроводжували собою умисне вбивство) караються смертю.

Книга четверта «Поліцейські порушення і покарання» визначає такі покарання як: тюремне ув'язнення, грошовий штраф і конфіскація певних предметів, на які накладено арешт. Це були незначні правопорушення, такі як: порушення правил дорожнього руху, правил поштових відправлень, мір, ваг та ін. [3, с. 200].

Кодекс не містить визначень понять «злочинне діяння», «вина», не розкривається зміст форми провини, відсутні загальне визначення співучасті і норми, що встановлюють особливості відповідальності неповнолітніх. Він передбачає велику кількість дуже суворих покарань, навіть за незначні злочини. Той факт, що покарання були публічними свідчить про те, що основною метою покарання, як і раніше, залишається залякування. Це показує вплив на формування кодексу пережитків феодального права.

Кримінальний кодекс 1810 р. дав великий поштовх для розвитку кримінального законодавства, і незважаючи на багато недоліків, існування яких було обумовлено державним устроєм і режимом, панівним на момент прийняття кодексу, послужив гарною правовою основою для законодавства багатьох буржуазних країн.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аннерс Э. История европейского права / Э. Аннерс. – М : Наука, 1994. – 397 с.
2. Артюхина А. А. Роль кодексов Наполеона в развитии правовой системы Франции / А. А. Артюхина, Е. Б. Калашникова. – 2017. – С. 234–236.
3. Боботов С. В. Наполеон Бонапарт – реформатор и законодатель / С. В. Боботов. – Москва: Контракт, 1998. – 336 с.
4. Декларация прав человека и гражданина от 26 августа 1789 г. URL: <http://cuf.spbu.ru/PDF/colle3.pdf>
5. Французский уголовный кодекс 1810 г. URL: http://pnu.edu.ru/ru/faculties/full_time/uf/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzio50/

Довженко Тетяна Олександрівна
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Передумови прийняття Конституції Речі Посполитої 3 травня 1791 року

Тривалий період свого існування Річ Посполита була могутньою державою Східної Європи. Але мала вона слабку сторону – політичний устрій. Сейм у Польській державі діяв досить не ефективно, тому прийняти якісь важливі рішення було неможливо. Як наслідок, постійні чвари в середині держави та конфлікти з сусідами призвели до її занепаду в XVIII столітті. Таким розкладом справ

скористалися сусідні держави і в 1772 р. відбувся перший поділ Речі Посполитої. Також в цей час у державі діяли сили, які вимагали проведення реформ та модернізації державного устрою. Тоді ж приймається рішення про прийняття конституції.

Питання, які стосуються прийняття Конституції Речі Посполитої 3 травня 1791 р. знайшли відображення у наукових розвідках Ю. Бардаха, Б. Леснодорського, Л. Зашкільняка, М. Крикуна тощо.

Мета статті – дослідити передумови прийняття конституції та визначити її роль у розвитку суспільно-політичної думки польської держави.

У другій половині XVIII століття відбулися зміни в Польщі. Ці зміни були спричинені смертю короля Августа III у 1763 р. Його місце зайняв Станіслав Август Понятовський у 1764 р. Польща перебувала у політичному хаосі. Великі магнати та їх блоки вели поміж собою завзяту політичну боротьбу за владу, за політичні впливи у країні та за рубіжем.

У 1780-х рр. у Речі Посполитій відбувались докорінні зміни у суспільно-політичних настроях. Появилось значне коло діячів, які рішуче виступали за проведення нових державно-політичних реформ. Серед них можемо виділити Станіслава Сташіца і Гуго Коллонтая [1, с. 65].

Ідея проведення державних реформ набирала все більшої популярності. Правда, проти них виступала Росія. На зустрічі з Польським королем, яка відбулася у травні 1787 р. у Каневі, Катерина II прямо заявила, що «для Росії немає ні потреби, ні користі, щоб Польща стала дієздатною» [1, с. 67].

6 жовтня 1788 р. у Варшаві відкрився сейм, згодом названий Великим або Чотирирічним. Він справді став історичним. Скликаний як звичайний, тобто на два роки, він фактично, враховуючи складність завдань і проблем, які йому довелося вирішувати, діяв протягом чотирьох років. Вийшла цікава і нестандартна ситуація: оскільки восени 1790 р. строк повноважень цього сейму минув, але чимало винесених на його розгляд питань розглянуто не було, то новообрані місцевими сеймиками послали до посольської палати об'єдналися з попередніми, і надалі засідали разом. У подвоєному складі польської палати сейм діяв до кінця травня 1792 р.

Сейм ще у 1788 р. утворив комісії для опрацювання проектів, законів щодо реформи системи управління країною, про місцеві сеймики, міське управління і ін. Проекти цих законів на тривалий час стали предметом обговорення на сеймі. Відповідні закони були прийняті тільки у травні-жовтні 1791 р.

3 травня 1791 р. було ухвалено Конституцію Речі Посполитої. Король тут же склав присягу на вірність Конституції [4, с. 154].

Отже, Конституція мала велика значення для подальшого розвитку Польської держави. Польща стала конституційною парламентарною монархією, створено засади нового правопорядку. На той час це були кардинальні зміни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бардах Ю. История государства и права Польши / Ю. Бардах, Б. Леснодорский, М. Пистрчак. – М. : «Юрид. Лит-ра», 1980.
2. Вінниченко О. О. Річ Посполита // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2012. – Т.9 : Прил – С. 225.
3. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях / Л. Гайдай. – Луцьк : Вежа, 2000.
4. Зашкільняк Л. Історія Польщі / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів : Льв. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002.

Становище жінки в сучасному мусульманському світі

Сьогодні різко збільшується кількість мусульман у світі, у тому числі у країнах, які не є традиційно ісламськими: США, Франції, Великій Британії, Німеччині. Не є винятком й Україна. Серед «нових мусульман» можна побачити етнічних українців, росіян, англійців, німців тощо. Багато хто з «нових мусульман» є представниками середнього класу віком від двадцяти до сорока років, багато з них навчається у вищих навчальних закладах. Привертає увагу той факт, що переважну більшість новонавернених мусульман складають жінки [1]. Ставлення ісламу до жінок канонізовано у його ідейних джерелах – Корані, Суні, тафсірі (тлумачення аятів Корану) й теологічній літературі.

Метою статті є висвітлення реального становища жінки в сучасному мусульманському суспільстві. В Україні серед осіб, що прийняли іслам жінок значно більше ніж чоловіків. І все це відбувається на фоні того, що в засобах масової інформації, весь час ведеться мова про безправність мусульманської жінки, про те що вона є жертвою статевої розбещеності чоловіків, дитинонароджу-вальною машиною.

Однією з найпоширеніших точок зору є та, що за канонами ісламу жінка – людська істота «другого сорту». Проте жінка в ісламі посідає дуже важливе місце. Вона розглядається як дорогоцінність, що потребує піклування, особливої уваги. Жінка – це мати, сестра, донька, дружина. За ісламом найперша сфера діяльності жінки – домашнє господарство. З моменту створення Аллахом вона призначена передусім для дому, родини. Така роль вважається в ісламі почесною.

Мусульманам дозволено мати чотири законні дружини, але на сучасному етапі така практика спостерігається дуже рідко. Якщо ж чоловік має кілька дружин, він зобов'язаний будувати свої відносини з ними на основі справедливості, остерігаючись того, щоб якась із них не відчула себе обділеною. Ця справедливість повинна виявлятися в усьому: і в тому, що він забезпечує їх продуктами харчування, одягом, житлом, предметами побуту, і в тому, щоб кожна з них разом з дітьми була огорнута любов'ю, повагою.

Ісламська освічена жінка перебуває одночасно у двох світах – релігійному й сучасному, охопленому кризовими процесами (модернізація, глобалізація) тощо. Як мусульманка вона заперечує фемінізм, однак як учасник подій сучасного світу – обстоює свободу особистості. В мусульманському суспільстві – сімейне життя одна з найважливіших областей. Шлюб в мусульман це не священне дійство, а скоріше правовий договір, що встановлює законність, непорушність, взаємну відповідальність у стосунках чоловіка і жінки. Головна роль відводиться чоловіку. Він повинен забезпечувати і оберігати дружину та дітей. Дружина є відповідальною за духовний добробут родини.

Іслам наказує жінці дпорядкування чоловікові, якщо тільки він не вимагає від неї того, що суперечить релігії. Вона також зобов'язана піклуватися про свою привабливість і красу, щоб подобатися чоловікові. Жінка вважається особистістю, а не просто безкоштовним додатком до чоловіка. У неї є повне право розпоряджатися

своїм заробітком і майном після вступу в шлюб. Жінка сама вирішує чи йти їй працювати чи ні, адже як зазначалося раніше чоловік має повністю її забезпечувати.

Робота жінки має бути дозволеною з точки зору ісламу і відповідати її природі. Їй не можна виконувати роботу, яка за своєю суттю є винятковою прерогативою чоловіків, оскільки в ісламі існує певний поділ професій на «жіночі» та «чоловічі». Робота не повинна перешкоджати належному виконанню жінкою її обов'язків перед чоловіком і дітьми, а також негативно впливати на якість виконання нею основних обов'язків по дому [3].

Мехр (магр, махр) – шлюбний подарунок, невід'ємне право дружини. Чоловік зобов'язаний піднести дружині мехр, вважаючи його неодмінною умовою укладення шлюбу. Ніхто з близьких родичів дружини не має право брати щось із мехру без її згоди. Мехр свідчить про право жінки на власність. Чоловік не може не виплатити мехр, навіть якщо жінка згодна на це. Сума мехра встановлюється жінкою. Наприклад, у сучасній Туреччині плата за наречену досягає вартості автомобіля, будинку, земельної ділянки. Після одруження дружина має повне право розпоряджатися мехром як побажає [3]. Кожна жінка в мусульманському суспільстві має право на задоволення статевих потреб – це важливе право, яким володіє заміжня жінка. Ісламські закони зобов'язують чоловіка строго виконувати це право, щоб захистити його дружину від здійснення вчинків, які не відповідають моральності благочестивої мусульманки. Іслам засуджує чоловіків, які впадають у крайнощі, цілком віддаючись справам.

Іслам також встановлює певні етапи, які передують заключному етапу побиття. Так чоловік, щоб вирішити проблему зі своєю дружиною, якщо він бачить аморальну поведінку, ставить побиття на останній щабель. При виконанні релігійних обрядів (щоденні молитви, піст, обов'язкові пожертви на користь бідних, паломництво) обов'язки жінки не відрізняються від обов'язків чоловіків. А в деяких випадках жінка має деякі переваги над чоловіками. Наприклад, жінка звільняється від щоденних молитов і від посту під час менструального періоду і протягом шістдесятих днів після народження дитини. Вона має право відстрочити піст під час вагітності і годування дитини груддю і догляду за нею, якщо є будь-яка загроза для її здоров'я чи здоров'я дитини тощо [1].

Всім відомо, що жінка в мусульманському суспільстві повинна носити хіджаб (одяг, що майже повністю прикриває тіло). Хіджаб – це своєрідна завіса скромності, пристойності, що оберігає жінку від лиха. Слід зазначити, що ношення хіджабу було притаманне до недавнього часу виключно для арабських жінок. Сьогодні все частіше можна побачити на вулицях жінок-мусульманок (татарок, азербайджанок, українок тощо) в хіджабах. Пояснити це можна бажанням чоловіків (часто такі жінки заміжні за арабами), внутрішніми мотивами – людина пишається власною вірою. Проте у стосунках з власним чоловіком жінка вільна обирати одяг за власним смаком, бажанням та згідно з ситуацією. Так, наприклад, танець живота, якому у нас в країні навчають практично у кожній танцювальній школі, серед мусульман вважається приватним еротичним танцем, який виконують жінки виключно для чоловіка [1].

Колись жінкам заборонялося вийти на вулицю без супроводу чоловіка, батька чи брата. Сьогодні жінка може вільно без попередження піти туди, куди їй треба. В багатьох мусульманських країнах, наприклад у Туреччині, Лівані легалізований такий вид діяльності як проституція та дозволено робити аборт.

Хоч би якою була роль жінки, їй необхідні знання. Прагнення до знань – обов'язок кожного мусульманина й мусульманки. Навіть сам Пророк Мухаммед

приділяв час навчанню жінок. Освіта має бути обмежена рамками, які не порушували б основної функції жінки. Сучасна жінка мусить бути грамотною, ерудованою, завжди готовою надати допомогу родичам, дітям, чоловікові [2].

Отже, стереотип щодо мусульманки як кухарки, рабині, яка цілими днями сидить удома і займається лише готуванням, пранням, прибиранням, позбавленої власної духовності і життя, яка не має можливості брати участь у справах сім'ї та суспільства, позбавлений всяких підстав. На сучасному етапі жінка в мусульманському суспільстві має такі права, як і європейська жінка. При цьому жінка залишається жінкою: тендітною, турботливою берегинею родинного вогнища. Вона живе для себе та своєї родини і почувається дуже щасливою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Беліков О. В. Сучасні мусульманки в Україні: стереотипи і реалії / О. В. Беліков, В. І. Масальський // Наука. Релігія. Суспільство – 2011. – №2 – С. 11–18.
2. Абд ар-Рахман аш-Шіха, Жінка під покровом ісламу. URL: https://d1.islamhouse.com/data/uk/ih_books/single/uk_women_in_Islam.pdf (дата звернення 01.12.2018).
3. Мухтерем В. Жінка. Іслам. Сучасність / В. Мухтерем. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/517/> (дата звернення 03.12.2018).

Мудрецька Альона Володимирівна
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Порівняльний аналіз правового статусу жінки в Стародавній Греції та Стародавньому Римі

Актуальність даної теми полягає в тому, що становище жінки в античності – це предмет для багатьох наукових дискусій у сучасному світі. У Стародавньому світі жінки мали набагато меншу кількість прав, у порівнянні з чоловіками. Про жінок в античному світі ми знаємо набагато менше, ніж про чоловіків, діяння яких – повноправних громадян, котрі тією чи іншою мірою брали участь у політичному, економічному, суспільному й релігійному житті своєї держави і представляли її за кордоном, переважно висвітлюють писемні й епіграфічні джерела. До сучасних дослідників, які займалися вивченням правового статусу жінок у Стародавній Греції та Стародавньому Римі, варто віднести: В. Вовка [1], Е. Вардимана [2], Д. Гуревича [3], І. Малюткіна [4], Д. Тюрина [6], Д. Шленчака [7], Т. Ларионова [5].

Мета нашого дослідження – проаналізувати правовий статус жінок у Стародавній Греції та Стародавньому Римі.

В античному світі жінки ніколи не були рівноправними з чоловіками, та в різних грецьких полісах їм надавалась різна міра прав і свобод. Жінки грецьких полісів за соціальним статусом поділялись на три групи: громадянки цієї держави, що були дружинами або доньками повноправних громадян, вільні жінки з неповноправного населення і рабині [6, с. 7].

У Римі жінки не мали громадянських прав і були формально відсторонені від участі в державних справах. Їхнє становище не було таким приниженим, як в Греції. Римлянки користувалися відносною свободою – могли з'являтися в суспільстві, їздити в гості, відвідувати прийоми. Що стосується сімейного життя, то їм не загрожувало самотність на жіночій половині будинку – в Римі не існувало подібного поняття. Звичайним була участь римських жінок у суспільному житті. Вони створювали свої жіночі об'єднання (наприклад, в Тускулі, в Медіолані), влаштовували збори, обговорювали хвилюючі їх теми [4, с. 32].

Не відмовляючи жінці у правоздатності, римське право, разом з тим, обмежувало її у дієздатності. Давньоримська традиція замикала жінку в межах фамілії, де проходило все її життя, яке суттєво відрізнялося від життя чоловіка за родом занять, об'єктом праці, дозвіллям, нормами поведінки. Римська культура була мускулінною за своєю природою і визнавала основне призначення жінок у вихованні дітей у власне римських традиціях, що загалом вплинуло на саму історико-культурну ситуацію і на роль жінки в питаннях введення нових релігійних культів в тяжкі моменти римської історії [3, с. 128].

Римська громадянка як суб'єкт права характеризувалася тими ж ознаками, що і чоловіки-громадяни (місце проживання, соціальне становище, статус свободи). Умови набуття римського громадянства були однаковими як для чоловіків, так і для жінок: народження в законному римському шлюбі, успадкування громадянства від незаміжньої матері або матері, яка перебувала у незаконному шлюбі тощо. Це ж стосувалося і виникнення правоздатності у конкретного індивіда – в момент народження. У Стародавньому Римі існувала чітка система символів, яка дозволяла точно встановлювати правове становище індивіда. Одним із таких яскравих символів був одяг. Вільні римські громадянки відрізнялися від жінок інших громадянських категорій тим, що мали право носити спеціальний одяг, так званий офіційний, який прямо вказував на їхнє громадянство. Жіночий офіційний одяг був представлений столою (довгою і широкою тунікою, двічі підпоясаною – під грудьми і нижче талії), який засвідчував приналежність жінки до римської громадянської общини, її становище дружини і матері [7, с. 86].

Жінки в Стародавній Греції були повністю відсторонені від громадського життя і владної сфери суспільства. У давньогрецькій філософії становище жінки пояснювалося її біологічною природою, а при вживанні поняття «людина» незмінно дійовою особою виступав чоловік. Жінка протягом усього свого життя залежала від чоловіка: будучи незаміжньою, вона повинна була коритися волі свого батька, в разі смерті батька вона підпадала під владу брата, а за відсутності такого – під владу опікуна, який призначався їй заповітом батька. Жінки в Стародавніх Афінах мали певні юридичні права, що стосувалися сімейно-шлюбних відносин: укладення шлюбу, забезпечення посагом, право на спадок. Наявність посагу забезпечувало афінянкам соціальну значимість у суспільстві, оскільки гарантувало укладення законного шлюбу [5, с. 11].

Становище жінок у Спарті було своєрідним. Їх не ізолювали від суспільства, як в інших частинах Греції. Вони багато в чому перевершували афінянок, прагнучи до свободи і фізичної досконалості. Спартанки володіли широкими юридичними правами: вони мали право володіти землею і рабами, а також мали право позичати іншим гроші під відсоток.

Сімейне життя і становище жінки в Стародавній Греції регулювалося державою. Усталеною системою шлюбу була моногамія. Батько і чоловік мав повну владу над

жінкою. Давньогрецький філософ Аристотель так висловлювався з цього приводу: «Владу чоловіка над дружиною можна порівнювати з владою політичного діяча, владу батька над дітьми з владою царя» [2, с. 168]. Жінки в Афінах були прикладом справжніх берегинь домашнього вогнища. Вони займалися вихованням дітей, домашнім господарством та ткацтвом. Від інтелектуальної бесіди жінка в Афінах була відсторонена [1, с. 8].

Таким чином, розглянувши ряд аспектів правового становища жінок у Стародавній Греції та Римі, маємо підстави стверджувати, що правовий статус жінок у Стародавньому Римі певною мірою обумовлювався її роллю у суспільстві. Протягом життя жінка перебувала під владою чоловіків: батька, чоловіка або опікуна. Жінки в Стародавньому Римі не мали політичних прав: не могли служити в армії, голосувати на зборах, бути обраними на державні посади. Але якщо вийти за рамки юридичних норм і подивитися на неформальне становище, то можна побачити, що у жінок був певний вплив у суспільстві: вона була матір'ю сімейства, шанованою дітьми, користуватися повагою свого чоловіка.

Натомість жінки в Стародавній Греції були повністю відсторонені від громадського життя і владної сфери суспільства. В Стародавніх Афінах вони мали певні юридичні права, що стосувалися сімейно-шлюбних відносин: укладення шлюбу, забезпечення посагом, право на спадок. Наявність приданого забезпечувало афінянкам соціальну значимість у суспільстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вовк В. «Жіноче питання» у римському праві / В. Вовк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична, 2008, Вип. 3. – С. 3–9.
2. Вардиман Е. Женщина в Древнем мире / Е. Вардиман ; [пер. с нем. М. С. Харитонова]. – М. : Наука, 1990. – 335 с.
3. Гуревич Д. Повседневная жизнь женщины в Древнем Риме / Д. Гуревич. – М. : Изд-во «Молодая гвардия», 2006. – 259 с.
4. Малюткіна І. Категорія «жінка» у публічному і приватному праві Стародавнього Риму / І. Малюткіна // Юридична наука, 2013. – № 3. – С. 27–34.
5. Ларионова Т. Правовое положение женщины в Древнем мире / Т. Ларионова, Е. Калашникова // Интерактивная наука, 2017. – № 10. – С. 8–12.
6. Тюрина Д. Правовое положение женщин в Древней Греции / Д. Тюрина // Научно-практический электронный журнал Аллея Науки, 2018. – № 5 (21). – С. 5–9.
7. Шленчак Д. Правовое положение женщин в Древнем мире / Д. Шленчак. – М. : Изд-во МГУ, 2006. – 366 с.

Рафальський Ілля Ігорович

учень 11 класу Житомирського міського ліцею № 25

Права та свободи людини та громадянина в Конституції України

Тема прав та свобод людини і громадянина досить обширна і завжди викликає великий інтерес, адже вона стосується кожного. Конституція України закріплює важливі елементи основ правового статусу або конституційний статус громадян, тому

ця тема дуже актуальна і сьогодні.

Поняття прав людини відображає той факт, що за кожною особою визнається певний комплекс природних, невід'ємних прав та властивостей, які зумовлюються самим фактом існування людини і мають розглядатися як гарантія її гідності.

Самовизначення народу, що є передумовою його вільності, самого по собі недостатньо для того, щоб права та свободи людини стали реальністю. Вкрай важливою підвалиною є можливості їх реалізації та формування громадянського суспільства, побудова правової держави, яка забезпечує використання прав і свобод людини в законодавчо встановлених, достатньо гнучких межах, що обумовлені як природою самого права, так і суспільними обставинами.

В статті головною метою є комплексний аналіз конституційних прав і свобод людини, що є соціальними за своєю суттю. Для досягнення цієї мети автор поставив наступні завдання:

- проаналізувати основні права та свободи громадянина України;
- визначити головні умови впровадження норм та принципів Конституції України;
- показати значення Конституції для консолідації суспільства.

Конституційні традиції в Україні були започатковані ще в часи національно-визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. У часи козацької держави свій вищий прояв ця традиція знайшла в проекті Конституції гетьмана П. Орлика (1710 р.) Демократична конституційна традиція розвивалася у творах Т. Шевченка, М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського та інших.

Конституційні права та свободи громадян поділяються на особисті, громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні. Система цих конституційних норм зазначає правовий статус людини та громадянина в Україні.

Комплекс прав і свобод людини в цілому відповідає положення Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Певною мірою цей комплекс узгоджується і з Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини та Протоколами № 2, 3, 8, і 11 до цієї Конвенції, підписаними від імені України. [3, с. 19]. Таким чином, держава відповідає перед людиною за свою діяльність [2, с. 5]., а можливість обмеження конституційних прав і свобод обумовлена як за обсягом, так і за часом лише випадками воєнного або надзвичайного стану. [2, с. 22]. Держава не тільки не повинна втручатися у використання людиною своїх прав і свобод, але зобов'язана забезпечити їх реалізацію і захист.

Особливе значення для людини мають громадянські права та свободи: право на життя, право на повагу до гідності людини, право на свободу та особисту недоторканість, право на недоторканність житла та ін. [2, с. 9, 10–12]. Вони стосуються особистого життя громадян України і діють у сфері, де регуляторами суспільних відносин виступають переважно норми загальнолюдської моралі. Громадянські права і свободи носять індивідуальний характер і цим відрізняються, наприклад від деяких політичних прав громадян, які реалізуються колективно.

В Україні діє принцип єдиного громадянства – громадянин України не може бути громадянином іншої держави. Згідно зі світовою практикою громадяни України поділяються на природжених (громадянин від народження) та натуралізованих (набули громадянство). Незалежно від способу набуття громадянства, вони є рівними в своїх правах та обов'язках. [2, с. 9–10].

Право на вільний розвиток своєї особистості відноситься до основних прав людини і означає, що громадяни України та інші особи, які перебувають в Україні на законних підставах, маючи всі права та свободи, закріплені в Конституції,

використовують їх у власних інтересах, за своїм розсудом розвивають свої здібності, спрямовують свою поведінку на досягнення поставлених ними цілей. Отже, ідеалом вільної людської особи є людина, яка користується в суспільстві громадянською і політичною свободою та свободою від страху та нужди, тобто існує в умовах, які дають їй можливість реального здійснення своїх економічних, соціальних і культурних прав так само, як своїх громадянських та політичних прав, коли порушення цих прав будь-якою особою є порушенням, відповідно норми внутрішнього законодавства, міжнародного права або обох норм одночасно. [4, с. 46].

Зрозуміло, що особа не може бути вільною від суспільства, бо людина є суспільною істотою. Тому важливим є розумне співвідношення між інтересами особи та інтересами суспільства, а також між правами особи і відповідного колективу. Свобода особи має узгоджуватися із свободою інших людей, обґрунтованими вимогами суспільства.

Необхідно розглянути ще один аспект принципу рівності: необхідність застосування однакових стандартів прав і обов'язків до всіх осіб без винятку. Тобто, кожний громадянин України має і може користуватися на рівних підставах з іншими громадянами всім обсягом конституційних прав і свобод без дискримінації з боку держави або інших осіб за будь-якими мотивами. Всі громадяни також рівні перед законом. Не може бути винятку з цього правила. [2, с. 9]. Особлива увага в ст. 24 приділена рівності прав жінки і чоловіка. Само жінки, порівняно з чоловіками частіше бувають обмежені у використанні своїх конституційних прав.

Політичні права і свободи громадян закріплюють їх можливості у сфері громадсько-політичного життя. До цих прав і свобод відносяться: право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації [1, с. 53].

Молодь повинна зрозуміти, що в Конституції України накреслено перспективу розвитку демократії в державі на тривалий проміжок часу, і в значній мірі від нас самих залежить, на скільки положення Конституції будуть реалізовані.

Список використаних джерел та літератури:

1. Глущенко О. 17 уроків з курсу «Конституція України» / О. Глущенко, В. Кампо. – К. : МП «Леся», 1997. – 160 с.
2. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2018 р. : (офіц. текст). – К. : Паливода А. В., 2018. – 76 с.
3. Коментар до Конституції України – К. : Ін-т законодавства ВР України, 1996. – 378 с.
4. Щодо питання прав людини в Україні // Право України. – 1995. – № 2 – С. 44–48.

Шуляк Богдан Вікторович

магістрант факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Житлова субсидія як адресна соціальна допомога: актуальні питання вирішення проблеми енергозбереження

Головним завданням системи соціального забезпечення на сучасному етапі трансформації українського суспільства за умов прогресуючої диференціації доходів

є боротьба з бідністю. Завдання боротьби з бідністю має отримати пріоритет перед іншими функціями, що забезпечуються наданням соціальних допомог. Акцент на боротьбі з бідністю – неоціненне судження про належну роль соціальних допомог, а наслідок поточних соціально-економічних процесів.

В умовах підвищення цін на житлово-комунальні послуги дієвим помічником кожної родини стає житлова субсидія.

Житлова субсидія – адресна соціальна допомога яка надається з урахуванням потреб та з урахуванням майнового стану і доходів. Адресний характер означає те, що вона надається за особистим зверненням уповноваженого власника чи наймача житла конкретній сім'ї.

Головним критерієм для отримання субсидії є рівень доходів сім'ї щодо вартості цих платежів в межах визначених нормативів споживання.

Субсидію призначають на такі різновиди послуг та витрат: користування чи утримання (для власників) житла; водопостачання; теплопостачання; газопостачання; водовідведення; електропостачання; вивезення побутового сміття та рідких нечистот; придбання скрапленого газу; придбання твердого та пічного побутового (рідкого) палива [1, с. 152].

Право на отримання субсидії мають особи, які проживають у житлі будь-якої форми власності – державної, громадської чи приватної. Сюди належить житловий фонд місцевих рад, підприємств і організацій, творчих спілок, житлово-будівельних та житлових кооперативів, гуртожитки, приватизовані і викуплені квартири, приватні будинки тощо.

Призначення субсидій здійснюють відділи (управління) субсидій районних, районних у містах Києві і Севастополі державних адміністрацій та виконавчих комітетів місцевих рад. У сільській місцевості прийом заяв та передачу їх до відділів субсидій здійснюють особи, уповноважені виконавчими органами сільських чи селищних рад.

Головною умовою призначення субсидії є наявність різниці між величиною плати за житлово-комунальні послуги, скраплений газ та паливо (в межах норм володіння і користування загальною площею житла та нормативів користування комунальними послугами) і обсягом обов'язкового відсотка платежу, який зобов'язана сплачувати сім'я в разі призначення субсидії. Розмір цього відсотка встановлює Кабінет Міністрів України. Постановою КМУ «Про новий розмір витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у разі надання житлової субсидії» від 27 липня 1998 р. № 1156 його визначено в межах 20 та 15% середньомісячного чи річного сукупного сімейного доходу [2].

Потрібно зауважити, що соціальна сфера – не місце для експериментів. Перший крок реформ – підтримка малозабезпечених домогосподарств – зроблений. Наступні кроки – підвищення ефективності, адресності допомоги, впровадження стимулів до енергозбереження. Над цим треба працювати, але підхід мусить бути професійним.

Залишається актуальною проблема енергозбереження для отримувачів житлових субсидій. Малозабезпечені сім'ї, які отримують державну допомогу, не мають додаткових коштів для здійснення енергозберігаючих заходів, та й у самій програмі субсидій стимули до скорочення споживання недостатні.

Але ця проблема набагато складніша. Однією монетизацією житлових субсидій її не вирішити. Необхідно розробити та запровадити механізми, які б зацікавили громадян зменшувати споживання.

Один з варіантів – можливість спрямувати на заходи з енергозбереження кошти субсидії, яка не використана внаслідок економії споживання послуг.

3,16 млн сімей, які одержують субсидії – це сім'ї з однієї-двох осіб. Це переважно самотні пенсіонери та сім'ї, що складаються лише з пенсіонерів. Значна частина цих сімей – люди похилого віку, які не можуть займатися енергозбереженням.

Для них потрібні державні програми, які б зацікавили бізнес впроваджувати енергозберігаючі заходи, отримуючи відшкодування коштом зекономлених субсидій. Ще одним заходом може стати програма поступового перегляду соціальних нормативів, які б стимулювали сім'ї зменшувати споживання.

До монетизації житлових субсидій треба підходити виважено та обережно. Проблема навіть не в тому, що субсидії не завжди забезпечені реальними коштами. Монетизація субсидій сама по собі лише загострить проблему несправедливого розподілу допомоги на оплату послуг.

Зараз більші суми житлових субсидій нараховуються сім'ям, які забезпечені більшим набором послуг і живуть у більшому за площею житлі. Якщо сім'я не має гарячого водопостачання й опалення, вона не отримує субсидії на ці послуги.

Субсидія на газ для опалення може сягати 5–6 тис. грн на місяць в опалювальний період. Якщо ж сім'я опалює помешкання твердим паливом, субсидія становитиме 1,5–2 тис. грн на рік. На всі ці питання нема простих відповідей [3].

Таким чином, субсидії є звичайним і широко поширеним інструментом реалізації економічної політики уряду, який використовується для розв'язання широкого спектру проблем і досягнення різноманітних цілей, обумовлених особливостями соціально-економічного розвитку держави. Вони застосовуються для вирівнювання виробничих, економічних і соціальних умов окремих регіонів країни; підтримки зайнятості, сприяння підготовці та перепідготовці кадрів і прогресивним змінам у структурі ринку праці; впровадження комплексних економічних і соціальних програм, спрямованих на прискорення розвитку у країні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики: [навч. посіб.] / В. А. Скуратівський, О. М. Палій. – К.: МАУП, 2002. – 200 с.
2. Про внесення змін і доповнень до постанов Кабінету Міністрів України з питань надання населенню житлових субсидій та адресної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям // Постанова КМУ від 02.12.2000. – № 211. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2000-%D0%BF>
3. Левицький А. Субсидії: за чи проти / А. Левицький // Українська правда. – 2016. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/03/2/583784/>.

Хомин Олег Андрійович, Пасічник Вікторія Василівна
магістранти факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Правове регулювання укладення та припинення договору міжнародного лізингу

Поняття міжнародного фінансового лізингу, що міститься в Оттавській Конвенції виділяє кілька характерних особливостей:

Лізингодавець або лізингоодержувач повинні бути суб'єктами різних держав. Що ж стосується продавця, то він може бути як суб'єктом держави лізингодавця, так і суб'єктом держави лізингоодержувача, тобто національний характер частини договору міжнародного фінансового лізингу не впливає на його міжнародний статус.

Лізингоодержувач самостійно вибирає обладнання і постачальника. Цим пояснюється те, що лізингодавець звільняється від будь-якої відповідальності перед лізингоодержувачем за можливі недоліки устаткування, переданого в лізинг, а лізингоодержувач набуває право на пред'явлення претензій до продавця, які зазвичай має покупець за договором купівлі-продажу.

Лізингодавець купує у постачальника обладнання спеціально для подальшої передачі їх у лізинг. У зв'язку з цим постачальник ставиться до відома про те, що кінцевим користувачем даного майна буде не лізингодавець (особа, яка оплачує майно і набуває на неї право власності), а лізингоодержувач, який має право безпосередньо пред'являти вимоги до постачальника, пов'язані з недоліками проданого обладнання або гарантійними зобов'язаннями постачальника. Таким чином, особливістю договору міжнародного лізингу є те, що лізингоодержувач, не перебуваючи в договірних відносинах з продавцем устаткування, володіє певними правами по відношенню до даної особи [1, ст. 12].

Перш за все, виходячи з даного поняття, можна зробити висновок про те, що угода з міжнародного фінансового лізингу є тристоронній договір. Дана правова конструкція є нетрадиційною для правових систем країн континентальної Європи. Тому, швидше за все, правильніше було б кваліфікувати договір міжнародного фінансового лізингу не як багатостороннє (тристоронню) зобов'язання, а як складний договір, який включає в себе відносини поставки, а також власне лізингу (майнового найму, чи оренди). Оттавська Конвенція регулює лише відносини з фінансового лізингу, не регулюючи відносини прямого лізингу (в державах континентальної Європи – майнового найму, чи оренди), то є двосторонні угоди, коли лізингодавець передає в лізинг лізингоодержувачу майно, яке перебуває у його власності (як, наприклад, у разі передачі в лізинг обладнання виробником).

Крім того, характеризуючи міжнародний фінансовий лізинг, необхідно вказати і на те, що цей договір являє собою угоду, яка використовується виключно у підприємницькій сфері, внаслідок чого даний договір завжди відшкодувальний, а його учасники є професійними учасниками торгового обороту.

Предметом договору міжнародного фінансового лізингу може бути будь-яке майно, призначене для використання його лізингоотримувачем в комерційних цілях. Так, відповідно до пункту 4 статті 1 Оттавської Конвенції, в якості предмета міжнародного фінансового лізингу виступає будь-яке виробниче обладнання, включаючи комплектувальне устаткування і засоби виробництва, ними можуть бути транспортні засоби та їх приналежності (морські і повітряні судна, авіаційні двигуни), а також обладнання, тісно пов'язане з нерухомим майном і що є приналежністю земельної ділянки або приєднаним до земельної ділянки майном (наприклад, бурова установка), за винятком обладнання, що використовується переважно для особистого, домашнього, сімейного користування.

Згідно з положенням Оттавської Конвенції лізингодавець, набуваючи майно для лізингоодержувача, повинен повідомити продавця про те, що майно призначене для передачі його в міжнародний фінансовий лізинг певній особі [2].

У зв'язку з цим, відповідно до статті 8 Оттавської Конвенції, лізингодавець не відповідає перед лізингоодержувачем за неналежне властивість (якість обладнання), за винятком випадків, коли лізингоодержувач зазнав збитків, пов'язані з втручанням

лізингодавця у вибір постачальника або обладнання, а також у разі, якщо лізингоодержувач поклався на досвід лізингодавця. При цьому лізингодавець не несе також відповідальності перед третіми особами за смерть, шкода здоров'ю або псування майна, завдані обладнанням.

У статті 10 Оттавської Конвенції визначено, що лізингоодержувач має права по відношенню до постачальника, а останній – відповідними обов'язками по відношенню до лізингоодержувача в такому обсязі, як якщо б лізингоодержувач був стороною договору поставки. При цьому, звичайно, постачальник не несе відповідальності перед лізингодавцем і лізингоодержувачем за один і той самий збиток. Крім того, лізингоотримувач не має права в односторонньому порядку розірвати договір поставки.

Відповідно до статті 12 Оттавської Конвенції, якщо постачальник порушив взяті на себе зобов'язання шляхом непоставки або поставки з запізненням лізингоодержувачу предмета міжнародного лізингу, лізингоодержувач має право в односторонньому порядку розірвати договір міжнародного лізингу та відмовитися від обладнання щодо лізингодавця, має право затримати виплату періодичних платежів за договором. При цьому лізингодавець має право виправити неналежне виконання, запропонувавши лізингоодержувачу обладнання, відповідне договору міжнародного лізингу. Якщо ж все-таки лізингоодержувач в односторонньому порядку розірвав договір міжнародного фінансового лізингу, то він має право зажадати назад внесені ним періодичні платежі та інші суми від лізингодавця, виплачені ним як аванс за вирахуванням вартості тих вигод, які лізингоодержувач витягнув з обладнання. І, нарешті, лізингоодержувач не має щодо лізингодавця ніяких інших прав вимоги, пов'язаних з непостачанням, простроченням поставки або поставкою невідповідного обладнання, за винятком тих, які є наслідком дій або упущень лізингодавця [3, с. 34].

Однак слід зазначити, що, незважаючи на те, що лізингодавець не відповідає за недоліки переданого в міжнародний лізинг обладнання перед лізингоодержувачем, сам він вправі поряд із лізингоодержувачем пред'являти вимоги, пов'язані з недоліками предмета лізингу, до продавця.

Відповідно до статті 9 Конвенції лізингоодержувач повинен належним чином дбати про предмет міжнародного лізингу, утримувати обладнання відповідно до умов, на яких воно поставлене, з урахуванням його природного зносу та змін обладнання, узгодженого сторонами.

Пункт 2 статті 14 Оттавської Конвенції дозволяє лізингоодержувачу передати право користування предметом міжнародного фінансового лізингу або будь-яке інше право за договором про лізинг іншій особі. Однак він це може здійснити лише за згодою лізингодавця і з урахуванням прав третіх осіб. При цьому договір сублізингу не може бути укладений на термін, більший терміну договору міжнародного фінансового лізингу.

За припинення договору міжнародного фінансового лізингу лізингоодержувач, до якого не перейшло право власності на предмет міжнародного фінансового лізингу, або якщо договір не продовжений, зобов'язаний повернути лізингодавцю обладнання (предмет міжнародного лізингу) відповідно до умов договору [1, ст. 13].

Договір міжнародного фінансового лізингу зазвичай припиняється після закінчення встановленого у ньому терміну. При цьому, як правило, лізингоотримувач викупує предмет лізингу за узгодженою з лізингодавцем ціною. Іноді лізингодавець і лізингоодержувач можуть продовжити термін дії договору, зазначивши при цьому нові умови.

У разі, якщо лізингодавець не бажає продовжити договір міжнародного фінансового лізингу або викупити предмет лізингу (безумовно, за наявності у нього такого права) предмет лізингу повинен бути повернутий лізингодавцю у стані, відповідному його нормальному зносу протягом терміну міжнародного фінансового лізингу.

Договір міжнародного фінансового лізингу також припиняється достроково у разі втрати предмета лізингу і неможливості його заміни аналогічним предметом, а також в інших випадках невиконання сторонами своїх зобов'язань за договором.

Таким невиконанням з боку лізингоодержувача можуть бути (у випадку, якщо це передбачено в договорі): несплата або несвоєчасна сплата лізингових платежів; невиконання зобов'язань по страхуванню лізингового майна; використання предмета лізингу не у відповідності з умовами договору; нездійснення лежачого на лізингоотримувачів поточного або капітального ремонту обладнання; інші випадки, визначені в договорі.

Підставою для дострокового розірвання договору міжнародного лізингу може бути також і невиконання або неналежне виконання зобов'язань з боку лізингодавця. Однак, як правило, у договорах міжнародного фінансового лізингу на лізингодавця після передачі предмета лізингу лізингоодержувачу практично не покладається ніяких обов'язків перед ним. Невиконання зобов'язань лізингодавцем в основному може мати місце лише у зв'язку з несплатою предмета лізингу продавцю (постачальнику).

У разі якщо договір міжнародного фінансового лізингу достроково припиняється з вини однієї зі сторін, ця сторона зобов'язана повністю відшкодувати збитки другій стороні, зокрема, лізингоотримувач також має повністю виплатити лізингові платежі за весь строк договору міжнародного лізингу [4, с. 86].

Отже, міжнародний лізинг – це договір лізингу, що укладається суб'єктами лізингу, які перебувають під юрисдикцією різних держав, або якщо майно чи платежі перетинають державні кордони.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конвенція про міжнародний фінансовий лізинг (УНІДРУА) Оттава 28.05.1988 // Консультант Плюс: Білорусь. Технологія 3000 / Нац. центр правової інформ. Респ. Білорусь. – Мінськ, 2008. – 321 с.
2. Міжнародний лізинг. URL: http://ua-referat.com/Міжнародний_лізинг.
3. Міжнародне приватне право : [навч. посіб.] ; [3-є вид.] / [за ред. Скарідова А. С.]. – С-Пб. : Вид-во Михайлова В. А., 2000. – 397 с.
4. Харитонova Ю. С. Договір лізингу / Ю. С. Харитонova. – М.: Юрайт-М, 2002. – 224 с.

Горбаченко Юлія Валеріївна

магістрантка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Публічна інформація в соціальній мережі як доказ в суді: практика і аналітика

Соціальні мережі стали важливим джерелом інформації. А все те, що публікується в Facebook, Instagram, Telegram, Twitter поступово набирає юридичну вагу.

Чи є публікація в соціальних мережах доказом в суді? Що ж з цього приводу показує судова практика? В якому випадку пост в facebook слугуватиме доказом і як це довести? Ці та інші питання ми проаналізуємо у даній статті.

Нове процесуальне законодавство визначає поняття електронних доказів. Так, відповідно до ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Електронні докази подаються в електронному або паперовому вигляді, посвідчених у порядку, передбаченому законом.

Проте, належність та достовірність електронного доказу також потрібно довести. Все добре, якщо автор публікації підтверджує, що пост в соцмережі належить йому. Якщо автор це заперечує, довести це практично нереально, за виключенням ІД чи прив'язки аканта до номеру телефону.

Доказами у справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Докази мають бути належними (містити інформацію щодо предмета доказування) та допустимими (одержаними в законному порядку) (ст. ст. 57–59 ЦПК України, ст. ст. 32, 34 ГПК України, ст.ст. 69, 70 КАС України).

З врахуванням реалій сьогодення, коли величезна кількість різного контенту передається за допомогою соціальних мереж (Facebook, Twitter, Instagram, ВКонтакті), в судовій практиці виникають випадки подання сторонами в якості доказів роздруківок матеріалів із зазначених Інтернет-джерел.

Для прикладу розглянемо справу №2/463/169/14, так рішенням Личаківського районного суду м. Львова від 15.01.2014 р. [1] позивачам було відмовлено в позові про захист честі, гідності, відшкодування моральної шкоди, адже, на думку суду, вони не довели належними та допустимими доказами поширення винними діями відповідачів інформації в Інтернеті, зокрема, на сайті Twitter. При цьому, відповідач категорично заперечила факт розповсюдження будь-якої інформації в Інтернеті та своє відношення до користувача під ніком «imya prizvyshche» на сайті Twitter. Оскільки позивач не надав будь-яких інших об'єктивних доказів поширення негативної інформації саме відповідачем, окрім як роздруківок інформації з Twitter, суд відмовив в позові з мотивів недоведеності [2].

Святошинський районний суд м. Києва в рішенні від 06.09.2016 р. у справі №759/19259/15 вказав, що надані представниками позивача роздруківки із сторінки в соціальній мережі «Facebook» та «ВКонтакте», яка створена під іменем одного із відповідачів, не є допустимими доказами, оскільки їх дійсність неможливо перевірити. У зазначених соціальних мережах будь-яка особа може створити сторінку під будь-яким іменем, а позивачем не надано жодних доказів того, що вказана інформація поширена саме відповідачами, оскільки ними така сторінка не створювалася, інформація не поширювалася.

В адміністративній справі одним із основних доказів була роздруківка зображення та фотознімків зі сторінки в Facebook.

На мою думку доволі важливим є питання – як надійно і правильно зберегти і надати суду електронний доказ, адже його можна легко знищити. Відповідно до ч. 4, 5 ст. 100 ЦПК України, учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги. То що ж, якщо у нас є належним чином посвідчений «скрін» веб-сайту з постом, що принижує честь, гідність та ділову репутацію особи, який містить 3 млн переглядів, належним чином завірений, але публікація на момент витребування її судом видалена зі сторінки користувача, то довести факт «приниження» нереально? Теоретично можна спробувати витребувати з серверів, та як це буде вирішуватися судом, побачимо на практиці.

Однак, постанова Київського апеляційного адміністративного суду у справі №2а-13438/12/2670 від 21.02.2013 р., якою позов задоволено і в якості належних доказів суд прийняв принт-скрини (фотознімки екрану монітору користувача) сторінок в Facebook та Twitter. Основним аргументом суду на користь прийняття таких матеріалів в якості доказів було те, що зробити такі принт-скрини могла лише визначена особа, що мала необхідні ключі для входу до адміністративної частини сайту [2].

ВАСУ в ухвалі від 06.06.2016 р. у справі №2а-13438/12/2670 підтвердив прийняття в якості належних доказів надані позивачем принт-скрини (фотознімки екрану монітору користувача) сторінок з соціальних мереж «Facebook» та «Twitter».

Я вважаю, що сумнівним ноу-хау процесуального закону, виглядає практика окремих судів повідомляти сторони про дату, час та місце судового розгляду справи шляхом розміщення повідомлення на офіційній сторінці цієї особи в Facebook. Так, Одеський окружний адміністративний суд в Постанові від 29.06.2014 р. в справі №815/3544/14 зазначив, що в зв'язку з неможливістю повідомити учасника процесу в інший спосіб, на думку суду, розміщення повідомлення в Facebook є повідомленням, що вчинене «належним чином та своєчасно» [3].

Отже підсумовуючи все перераховане вище, ми можемо зробити висновок, що соціальні мережі займають все більше місце в нашому житті і майже кожна публічна особа має свою сторінку в Facebook та Twitter і, відтак, судам слід враховувати сучасні тенденції розповсюдження інформації і – як наслідок, появу і визнання такого виду доказів як електронні. Судам слід виробити шляхи і способи захищати права осіб, з залученням в якості доказів відповідної інформації з соціальних мереж.

Список використаних джерел та літератури:

1. [Без назви]. URL: <https://lk.lv.court.gov.ua/sud1312/>
2. [Без назви]. URL: <http://www.legalshift.com.ua/?p=35>
3. [Без назви]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39274472>.

Правова природа позову про визнання права власності

Позов про визнання права власності заявляється у разі заперечення або невизнання права власності особи іншими особами, а також при втраті власником документа, який засвідчує його право власності (ст. 392 ЦК).

Г. Б. Яновицькаї та В. О. Кучер зауважують, що позов про визнання права власності слід відрізняти від вимог, які заявляються особами, які лише прагнуть набутти право власності, але на момент вчинення позову власниками не є: вимоги про набуття права власності за набувальною давністю (ст. 344 ЦК), про визнання права власності на самочинне будівництво (ст. 376 ЦК), про передання безхазяйної речі до комунальної власності (ст. 335 ЦК). На відміну від вимоги про визнання права власності (ст. 392 ЦК), у вказаних вище випадках право власності виникає на підставі рішення суду (ч. 5 ст. 11 ЦК). При визнанні права власності згідно зі ст. 392 ЦК рішення суду має не правовстановлююче, а правопідтверджуюче значення [1, с. 182].

В. А. Другова від зазнає, що визнання права власності має двоїсту природу. З одного боку, позов про визнання права власності – є одним з засобів захисту права власності, а з іншого – визнання права стоїть на першому місці серед способів захисту прав взагалі у ст. 16 ЦК України. Це пояснюється тим, що вимога про визнання права власності природним чином входить практично до будь-якого позову про захист права власності, оскільки є передумовою застосування самого засобу захисту [2, с. 117].

Підстави пред'явлення вимоги про визнання права власності:

- а) право власності оспорується іншою особою;
- б) право власності не визнається іншою особою;
- в) втрата власником документа, який засвідчує його право власності (правовстановлюючий документ) [3, с. 472].

При цьому втрата правовстановлюючих документів може поєднуватись із невизнанням чи оспоруванням права власності іншою особою, або ж виступати самостійною підставою пред'явлення вимоги про визнання права власності.

В останньому випадку власнику слід подати до суду такі докази, що підтверджують набуття ним права власності (акти приймання-передачі, накладні, за якими позивач одержав майно, показання свідків тощо).

В юридичній літературі існують різні погляди на правову природу даного позову. Так, вважається, що позов про визнання права власності є:

- 1) позовом, що супроводжує віндикаційний позов;
- 2) видом негаторного позову;
- 3) самостійним позовом [2, с. 117].

На мій погляд, позов про визнання права власності не може ототожнюватися з віндикаційним позовом, оскільки з його допомогою не можна визнати право власності або захистити річ від перешкод і незручностей, бо в основі віндикації лежить лише захист від позбавлення володіння; віндикація не може застосовуватися тоді, коли позивач не може надати суду належні і безперечні докази, що захищають права на спірну річ, а також тоді, коли відповідач починає заперечувати право

власності позивача зустрічним позовом. Крім того, видається, що реалізація визнання права спільно з віндикаційною вимогою не виглядає доцільною стосовно нерухомого майна при наявності зареєстрованого права відповідача.

Не є позов про визнання права власності і різновидом негативного позову, оскільки правова природа негативного позову дозволяє усувати фактичні перешкоди, а не юридичні, які можуть бути викликані правозастосовними діями адміністративних органів, які реалізують свою компетенцію, діями фізичних або юридичних осіб, які оспорюють або не визнають права власника. Відповідно для боротьби з такими перешкодами має застосовуватись позов про визнання права власності, який вносить ясність та чіткість у відносини констатації права, в той час як негативний позов має не констатуючий, а заборонний характер.

Таким чином, вважаю, що позов про визнання права власності є самостійним позовом.

І. О. Дзера підкреслює, що позов про визнання права власності має подвійну природу, що виражена в існуванні двох видів визнання права: позитивного і негативного. При позитивному – власник бажає отримати судову констатацію наявності у нього спірного права власності, при негативному – констатацію відсутності у порушника права, що належить йому [4, с. 47].

Таким чином, позов про визнання права власності – це самостійний засіб захисту права власності, який полягає у підтвердженні наявності або відсутності спірного права на боці власника (позивача) або відповідача на індивідуально-визначену річ, яке здійснюється у позовному провадженні і не поєднано з поверненням майна чи усуненням інших перешкод не пов'язаних з позбавленням володіння.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільне право України : [навч. посіб.] / [кол. авторів ; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 468 с.
2. Другова В. А. Позов про визнання права власності як засіб захисту майнових прав осіб, які не досягли повноліття / В.А. Другова // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 116–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_2_21.
3. Цивільне право : [підруч.] : у 2 т. / [В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
4. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні / І. О. Дзера. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 256 с.

Максимець Даниїл Олександрович

студент 1 курсу факультету екології і права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Нотаріат: сучасний погляд

Права людини разом із демократією та верховенством права належать до основоположних цінностей сучасності. Саме тому, тема нашої конференції актуальна якраз у питанні забезпеченні прав людини відповідно до загальної декларації прав людини і громадянина, нотаріус повинен гарантом для особи, захищати і

утверджувати в державі захист громадянина від свавілля посадових осіб, а також від держави.

Загальна декларація прав людини (ООН, 1948 р.) виходить із того, що визнання гідності, яка притаманна всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних прав людини є основою свободи, справедливості та загального миру, у сучасній доктрині прав людини сформувалися різні підходи до їх розуміння. До основних з них належать такі: права людини розуміються як її певні можливості; вимоги суб'єкта про надання йому певних благ, адресовані суспільству, державі, законодавству, основоположні потреби чи інтереси індивіда; його невід'ємні, природні властивості; надбання кожної людини. Права людини гарантуються державою. Права людини виступають як система цінностей, що обмежують державну сваволлю та захищаються законом. Вони визначають належну модель поведінки представників державної влади з будь-якою особою, а також зобов'язання держави у галузі прав людини.

На сьогодні важко уявити життя без нотаріуса. Бо майже кожен з громадян хоч раз у житті звертався до нотаріуса. Чи то за оформленням спадщини, чи щоб продати, обміняти чи подарувати квартиру, житловий будинок або земельну ділянку. При отриманні кредиту передавав нерухоме майно в іпотеку чи автомобіль – в заставу. До нотаріуса звертаються, щоб укласти шлюбний договір чи посвідчити заповіт, договір довічного утримання чи спадковий договір, щоб посвідчити довіреність чи засвідчити копію документа.

Сьогодні нотаріус допоможе зареєструвати бізнес, новостворений об'єкт нерухомості, зареєструє право власності на нерухоме майно, яке набуто давно, але з якихось причин власник не звернувся за реєстрацією права власності, накладе або зніме обтяження речового права. Нотаріусам надали більше повноважень та допомогли розширити спектр надання якісних і необхідних послуг, чим дозволили більше заробляти, а державі – отримувати більше надходжень до місцевих бюджетів. Держава позбавилася величезних черг до державних реєстраторів, що давали підґрунтя для корупції. Завдяки децентралізації, платники податків тепер мають змогу самостійно контролювати ефективність витрачання їхніх коштів, впливати на остаточний результат. Все це є позитивним досвідом проведення реформи. Забезпечення та захист прав людини повинні стати основною метою діяльності юристів.

На даний час існують два типи нотаріальних систем, де форми організації нотаріату різні залежно від того, яку роль і значення у сфері реалізації прав визнає за нотаріатом чи інша держава.

Першу групу складають нотаріальні органи англосаксонських країн (Англія, США та ін), до компетенції яких входить лише завірення документів і підписів. Наприклад, в англійських судах завірений нотаріусом документ не має повної юридичної сили докази і потребує повторної перевірки фактів, що містяться в угоді. Система англосаксонського типу характеризується тим, що кодифіковані закони тут нечисленні, джерелами правових норм є в основному традиції та прецеденти, створені юридичною практикою. Укладають контракт сторони знаходяться «віч-на-віч» та, навіть передбачаючи заздалегідь можливі конфлікти з приводу виконання такого договору.

Іншу групу складають нотаріальні органи країн латинського, так званого «писаного», права, де з метою скорочення кількості справ, розглянутих судами, визнається особлива важливість письмових доказів, в яких фіксуються юридичні

умови укладання всіляких угод. З метою забезпечення превентивного захисту прав окремих осіб і юридичної сили контрактів, що укладаються в цих країнах уповноважують (призначають і контролюють) кваліфікованих професіоналів засвідчувати справжність скоєних юридичних дій, щоб гарантувати ефективність різних прав. Розглянемо основні риси латинського нотаріату та простежимо, наскільки вони враховані законодавством України про нотаріат. У країнах латинського нотаріату нотаріус є посадовою особою, наділеним державною владою, і фахівцем вільної юридичної професії. Нотаріус наділяється повноваженнями держави, що надає йому якість посадової особи, а його діяльності – публічний, офіційний характер. Саме тому призначення на посаду нотаріуса здійснюється, як правило, міністром юстиції. Питання про розміщення нотаріальних офісів також вирішується і контролюється державою [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат» – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати та вчиняти інші нотаріальні дії передбачені законом. В Україні вчинення нотаріальних дій покладається як на приватних, так і на державних нотаріусів.

Нотаріусом може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на заняття приватною діяльністю [2].

У 2013 р. були внесені зміни до Закону «Про нотаріат», які упорядкували діяльність державних та приватних нотаріусів, а також регламентували створення самоврядної професійної організації – Нотаріальної палати України. Сьогодні відповідно до відомостей з Єдиного реєстру нотаріусів кількість державних нотаріальних контор становить 788, а приватних нотаріусів – 5517 осіб. Така чисельність дає змогу створити розгалужену систему офісів в усіх куточках країни. Важливим є те, що нотаріат в Україні діє на самофінансуванні, без залучення бюджетних асигнувань.

У червні 2017 р. було оприлюднено Концепцію реформування нотаріату в Україні. Згідно до цієї концепції метою реформи органів нотаріату є покращення організації роботи нотаріуса та збереження нотаріальної сфери послуг. Для цього передбачається розроблення та впровадження «цифрового нотаріату». Крім того, створення електронного реєстру вчинення нотаріальних дій та електронного цифрового нотаріального архіву [3].

Перехід нотаріату в цифровий простір, передбачає запровадження електронного реєстру нотаріальних дій в широкому розумінні або електронної нотаріальної інформаційної системи – «е-нотар».

«Е-нотар» має становити апаратно-програмний комплекс, на базі якого створюватиметься реєстраційна система, що включатиме такі розділи: електронний реєстр нотаріальних дій; спадковий реєстр; єдиний реєстр довіреностей; єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів; реєстр заяв-згод батьків на вивезення неповнолітніх за кордон; реєстр постанов про відмову у вчиненні нотаріальних дій; нотаріальна звітність; публікація інформації про розшук спадкоємців; клієнтська база; база проектів документів; нотаріальний архів.

У реєстрі нотаріальних дій реєструватимуться всі без винятку нотаріальні дії та вноситиметься інформація про: особу суб'єкта нотаріальної дій; документи, за допомогою яких устанавлюється особа; інші документи; зміст дії.

Електронний цифровий підпис (ЕЦП) – вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис призначений для використання фізичними та юридичними особами – суб'єктами електронного документообігу: для ідентифікації підписувача; для підтвердження цілісності даних в електронній формі [4].

Права людини служать гарантіями для особи, дають впевненість у захисті від свавілля з боку не тільки держави, а й інших осіб. Права і свободи захищають людину від посягань з боку іншої людини, окреслюють їй простір свободи, в якому рішення та дії інших носіїв прав не мають обов'язкової сили, але «чорні нотаріуси» не демонструють чесність та порядність професії, не є професіоналами своєї справи. Це звичайні комерсанти, що ставлять отримання прибутку від нотаріальної діяльності вище за все, погоджуються на різні домовленості з шахраями, тим самим порушують законодавство та псують довіру загалом до всіх нотаріусів. Однак ми впевнені, що серед нотаріусів, які насправді віддані своїй справі, таких немає [5].

Держава гарантує свободу простору, на який не можуть посягати інші суб'єкти, а це полягає не тільки у загальному обов'язку утримання від порушення меж цього простору, але й у можливості захисту, відновлення права або відшкодування завданої моральної та матеріальної шкоди. Юрист як ніхто інший повинен усвідомлювати межі простору індивідуальної свободи і не перетинати їх.

Отже, у правах людини поєднується не тільки моральні, але й правові аспекти діяльності юриста. Права людини впливають на ставлення юриста до професійних обов'язків, до інших учасників правовідносин. Належна реалізація прав людини залежить як від розуміння та сприйняття їх ціннісного змісту, так і від створення відповідних механізмів та процедур з боку держави, активності юристів у питаннях здійснення та захисту цих прав. У разі, коли порушення прав людини або надмірне втручання у сферу їх реалізації здійснюється державою (її представниками).

Таким чином, реформи які відбуваються в сфері нотаріальних дій направлені на вдосконалення надання громадянам Україні якісних та безпечних послуг в сфері нотаріату. Адже, нотаріус – це юрист, який гарантує побудову соціальної держави в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Комаров В. В. Нотаріат України : [посіб.] / В. В. Комаров. – 2010. – 240 с. URL: <https://juristoff.com/resyrsi/biblioteka/notariat-ukrainy/notariat-ukrainy-komarov-v-v/8530-3-suchasni-sistemi-notariatu>
2. Закон України «Про нотаріат» N 2475-VIII (2475-19) від 03.07.2018 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
3. Кирилюк О. Посвідчення електронних правочинів може стати реальністю за умови законодавчих змін / О. Кирилюк. URL: https://zib.com.ua/ua/132119-e-notariat_mozhe_stati_realnistyu_za_umovi_zakonodavchih_zmi.html
4. Електронний цифровий підпис. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Електронний_цифровий_підпис

Психологічні аспекти захисної промови адвоката

Достойна якість промови адвоката вимагає комбінованого підходу. На нашу думку, цей підхід має включати в себе: юридичну освіту та спеціальну практичну підготовку. Шкода, але зараз у практичній діяльності вивченню «людського чинника» не приділяється чинна увага. В основному враховуються такі чини, як досвід служби, дисциплінарні вимоги, певні показники та інше. Така оцінка професійної діяльності часто приводить до низької ефективності та професійної деформації [1, с. 179–180].

На сучасному етапі розвитку людства активно відбуваються процеси глобалізації як всесвітньої економічної, політичної, соціальної і культурної інтеграції та уніфікації. Особливе значення для адвоката мають при здійсненні його професійної діяльності такі міжнародні документи: Загальна декларація прав людини 1948 р. та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [2].

Захисник – самостійна і незалежна процесуальна фігура. Законодавець визначає обов'язки захисника (використовувати всі зазначені у законі методи і засоби для з'ясування обставин, що виправдовують звинуваченого чи пом'якшують його відповідальність; надавати звинувачуваному необхідну юридичну допомогу) і визнає певну односторонність діяльності адвоката, звільняючи його від пошуку небажаних для підзахисного обставин [3].

На нашу думку, комунікативні уміння захисника є важливою складовою професійної майстерності, у діяльності якого значна вага належить переконуючому впливу. Виступ у суді – один із найбільш складних і відповідальних моментів участі у судочинстві, але уміння виступати не приходить саме по собі.

На жаль, актуальними залишаються слова А. П. Чехова сказані понад сто років тому: «Можливо, ми колись дочекаємося, що наші юристи, професори і взагалі посадові особи, які за обов'язками служби мають говорити не лише вчено, але й зрозуміло і гарно, не будуть виправдовуватися тим, що вони “не вміють говорити”. Адже для інтелігентної людини погано говорити повинно б вважатися такою ж непристойністю, як не вміти читати і писати».

Можна звернутися до праць видатних юристів того часу, що підтверджують та доповнюють цю думку: «Мистецтво виступу на суді є уміння думати, а, отже, говорити образами. Найкращі виступи прості, зрозумілі, наповнені глибинним змістом» (А. Ф. Коні) [4].

Центральну роль у захисті відіграє промова адвоката. На її якість впливає не тільки наявність фахових знань й умінь, загальна психологічна культура адвоката, але і його психологічна підготовленість. Виконуючи покладену законом функцію захисту, адвокат домагається встановлення істини: висловлює свою думку про значення доказів у справі, про наявність пом'якшуючих чи обтяжуючих для підзахисного обставин, а також свої міркування з приводу застосування кримінального закону та міри покарання.

Тому одним із напрямів спеціальної психологічної підготовки адвоката повинно бути формування комплексного уміння – виголошення захисної промови.

Це уміння має наступні складові: 1) пошук та аналіз інформації для захисту ї; 2) визначення змістовних характеристик та особливостей захисної промови; 3) відбір та використання невербальних (експресивних) засобів підсилення змісту промови.

Захищати важче, аніж обвинувачувати, тим більше, що адвокат виступає у судовому засіданні після прокурора, який викладає свої аргументи. Адвокат пропонує розглянути справу під іншим кутом, тому для переконання суддів його виступ повинен бути вагомим за змістом.

Виходячи з конкретних обставин справи, адвокат може: заперечувати обвинувачення в цілому, доказуючи невинуватість підзахисного за відсутністю у його діях складу злочину, за відсутністю самої події злочину або недоведеності участі підзахисного у вчиненні злочину; заперечувати обвинувачення щодо окремих його частин; заперечувати правильність кваліфікації, доказуючи необхідність зміни пред'явленого обвинувачення на статтю КК України, що передбачає більш м'яке покарання; обґрунтовувати менший ступінь вини і відповідальності підзахисного; доказувати неосудність підзахисного.

Вступна частина захисної промови може бути присвячена: оцінці злочину у контексті загальних проблем (суспільно-політичних, суспільно-економічних, соціокультурних тощо) та їх впливу на поведінку підзахисного; аналізу специфічності (виключності) даної кримінальної справи у порівнянні з аналогічними; характеристиці особистості підзахисного та його місця у злочинній групі (без негативної оцінки дій Інших учасників); визначенню власної позиції у порівнянні з позицією прокурора.

Класичною у адвокатській практиці можна вважати вступну частину промови Я. С. Кисельова: «секрет перетворення справи, у якій на кожному кроці виникають психологічні загадки, в справу найпростішу, ... розкритий надзвичайно відверто: для цього необхідно не поскупитися чорною фарбою, малюючи образ обвинуваченого».

Аналіз і оцінка зібраних у справі доказів – основна частина захисної промови. Адвокату, як правило, немає необхідності повторювати фабулу кримінальної справи. Він висловлює свою версію, аналізує та оцінює процесуальні докази і обґрунтовує свої міркування про те, чому одні докази слід вважати достовірними. Інші – суперечливими, сумнівними.

Яка глибока правда звучить у зізнанні Андреева, коли він говорить: «Крик дружини повернув мені розум». Значить, до цього крику він був у стані божевілля... Карати будь-кого за вчинок, явно несвідомий – не по-людськи, та й непотрібно.

Молодими адвокатами найчастіше допускаються наступні помилки: підміна аналізу доказів їх перерахуванням, перерахування прізвищ свідків та сказаного ними. Потрібно ж, навпаки, співставляти їх, демонструючи протиріччя (показання особи на попередньому слідстві і в суді, показання різних свідків, показання учасників процесу і документи, показання потерпілого і незаперечні факти, вільна розповідь на попередніх допитах та свідчення на попередньому слідстві і в суді) [5].

Особливе значення мають тут висновки експертів, що вимагає від адвоката серйозної підготовки і наявності спеціальних, у тому числі – психологічних знань. Знанням можна протиставляти лише знання, а не емоції чи декларативні заяви.

Завдання адвоката – розкрити внутрішній світ підзахисного, зрозуміти його думки й переживання, спонукання й мотиви поведінки і пояснити їх суддям; він доводить до суду все, що говорить на користь захисту. «Закон вимагає, щоб

поблажливість базувалася на обставинах справи. Але з усіх обставин справи, звичайно, найголовніша – сам підсудний. Тому, якщо в його житті, в його особі, навіть у слабкостях його характеру, які впливають із його темпераменту і його фізичної природи, ви знайдете підстави для поблажливості чи милості, – ви можете до суворого голосу засудження приєднати голос милосердя». Ці слова А. Ф. Коні не втратили актуальності і сьогодні.

На користь підзахисного можуть свідчити: відвернення можливих шкідливих наслідків вчиненого злочину (повернення майна, надання допомоги при нанесенні тілесних ушкоджень); вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих чи сімейних обставин (значні матеріальні труднощі, жорстоке поводження батьків із дітьми); вчинення злочину під впливом погрози (примусу) або через матеріальну чи іншу залежність (прагнення відвернути несприятливі для близьких тяжкі наслідки, залежність боржника від кредитора).

Звичайно, при висвітленні особливостей особистості підзахисного чи обставин, що пом'якшують його вину, потрібно зважати на почуття міри (не змальовувати клієнта як втілення невинності, а потерпілого – невинувато чорнити) або ж використовувати неморальні аргументи («Всі так роблять, але не всі попадаються», «Всі п'ють» тощо). Це створює у членів суду негативне враження. Не слід також бути багатослівним чи, навпаки, «економити» слова, характеризуючи обвинувачуваного (зачитувати характеристики, особливо стандартні виробничі, без відповідних коментарів; стандартно перераховувати мотиви і пом'якшуючі обставини вчиненого діяння тощо).

Висновки захисника у судовій промові повинні бути обґрунтованими, послідовними, чітко сформульованими.

Таким чином, аналіз минулого і сучасного стану нормативного регулювання, юридичної і психологічної літератури з проблеми використання психологічних знань у юрисдикційній діяльності дають підстави стверджувати, що діяльність із розслідування злочинів потребує від захисника не тільки юридичних знань, умінь і навичок, що формуються при їх вивченні, але й знання та застосування законів психології. Це зумовлене тим, що адвокатська практика здійснюється в умовах безпосереднього спілкування та взаємодії з людьми, отже, вимагає розуміння особливостей особистості підзахисного та інших процесуальних осіб, мотивів та змісту їх поведінки, взаємовідносин, що виникають у процесі життєдіяльності тощо [5].

Список використаних джерел та літератури:

1. Маршалок С. І. Психологічні особливості професійної діяльності фахівців юридичної сфери / С. І. Маршалок // Науковий вісник. – 2013. – № 1 – С. 179–180.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята 4 листопада 1959 р. // Збірка договорів Ради Європи: Українська версія. – К., 2000. – 654 с.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
4. [Без назви]. URL: https://pidruchniki.com/15341220/psihologiya/psihologichni_aspekti_zahisnoyi_promovi_advokata
5. [Без назви]. URL: <https://westudents.com/ua/glavy/81654-3-psohologchn-aspekti-zahisno-promovi-advokata.html>

Сучасні вимоги до професіограми судді

Юридична професія в Україні стала однією з найбільш актуальних, як і у всьому цивілізованому світі. Соціальну значимість юриста – фахівця в галузі права відіграє процес становлення нової державності України, фундаментальне оновлення законодавства, судова реформа і необхідність посилення захисту прав і свобод громадян, створення ефективно діючої ринкової економіки та захист вітчизняного підприємництва. Розвинуті країни світу завжди високо цінували юристів

Професія «юрист» (*лат. рго&ззіо* – повідомляю про свою справу) – рід трудової діяльності в правовій сфері суспільства, що потребує юридичних знань, умінь і навичок, необхідних для професійного виконання прав й обов'язків. Загальними ознаками професії юриста: служити громадянському суспільству і державі; надавати соціальні послуги громадянам у вигляді юридичної допомоги ; користуватися офіційним статусом посадової особи;

Суддя – це професійний юрист, який наділений у встановленому порядку відповідними повноваженнями і здійснює від імені держави правосуддя, виносить рішення й вирoki, визначає покарання особам, що скоїли злочин. Професія судді є однією із найдавніших і особливо відповідальних юридичних спеціальностей. Суддя є носієм судової влади. Правосуддя є формою захисту права судовою владою, що виражається в розгляді і вирішенні цивільних, кримінальних, адміністративних справ, а також економічних (господарських) спорів в цілях охорони прав і законних інтересів громадян, організацій, суспільства і держави. Рішення суду є актом правосуддя із захисту порушеного або оскарженого права.

Більшість адвокатів чи прокурорів сприймає суддю крізь призму власного професійного досвіду. Кожен, у кого серед рідних, друзів чи знайомих є суддя, малюватиме представника суддівської професії під впливом вражень від приватного спілкування. В Україні посаду судді більшість громадян сприймає з досвіду, який вони отримують через засоби масової інформації [1, с. 16].

На сьогодні, щоб зайняти посаду судді, громадянин повинен мати вищу юридичну освіту, досягти 30 років, але бути не старшим 65 років. Також, потрібно мати стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше 5 років.

До обов'язкових вимог, яким повинні відповідати всі судді, можна віднести володіння державною мовою, також кандидат на посаду судді повинен бути компетентним та добросовісним.

Закон « Про судоустрій та статус суддів» зазначає, що не може бути прийнята на посаду особа, яка визнана судом обмежено дієздатним або недієздатним, має хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя або має незняту чи непогашену судимість (ст. 69 Закону) [2].

Крім того, не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, порушення вимог щодо несумісності, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна або у

зв'язку із набранням законної сили обвинувальним вироком щодо такої особи, крім випадків визнання в судовому порядку протиправним рішення про звільнення з цих підстав або скасування обвинувального вироку суду.

Компетентність і старанність є передумовами належного виконання суддею своїх обов'язків. Виконання суддівських повноважень для судді має пріоритет над усіма іншими видами діяльності. До суддівських повноважень належать здійснення судочинства та виконання інших повноважень, визначених законом, які стосуються суддівської посади та діяльності суду [3, с. 4].

Діяльність судді багатогранна, охоплює всі сфери спілкування між людьми, і тому набір принципів, норм, що стосується професійної етики судді, досить умовний, як і саме поняття професійної етики. Однак є певна специфіка в діяльності судді, що пов'язана з моральними ситуаціями, що не зустрічаються в інших професіях, але є звичайними для правосуддя (наприклад, обов'язок не розголошувати таємницю наради, як і те, що відбувалося у закритому судовому засіданні).

Здійснюючи свою діяльність, суддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права (ст. 48 Закону).

Незалежність судді забезпечується: особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; недоторканністю та імунітетом судді; незмінюваністю судді; порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення; заборобою втручання у здійснення правосуддя; відповідальністю за неповагу до суду чи судді; окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом; належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді; функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування; визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту; правом судді на відставку.

Етичні норми для суддів знайшли своє відображення не тільки в Законі України «Про судоустрій та статус суддів», Кодексі суддівської етики, а й, наприклад, у «Бангалорських принципах поведінки суддів». Такі норми в цілому є стандартними, і про них та про правила поведінки судді й пов'язані з цим виклики йдеться майже в кожному розділі цієї книги.

Суддя – класичний модератор. Тому його/її слова мають бути простими та зрозумілими кожному, хто перебуває на судовому засіданні. Суддя повинен навчитися перетворювати юридичні фрази на просту мову, яку можуть зрозуміти пересічні громадяни, дбаючи при цьому, щоб з юридичної точки зору інструктування було коректним.

Суддя має відчувати шкідливість зайвих слів. Суддя не є письменником, для котрого краса слова може бути вирішальною для написання або ж сприйняття твору. Не варто захоплюватися словесними водограями.

Цікавим є також питання щодо консервативності суддівської професії або ж можливості бути новатором, експериментатором тощо. Для українського судді бути новатором – це, передусім, бути відкритим до нововведень. Ці нововведення можуть стосуватися запровадження нових технологій у судівництві. Однак не меншою мірою український суддя повинен бути готовим до нововведень у своїй судовій практиці: бути відкритим до найкращих міжнародних та, передусім, європейських підходів до тлумачення та застосування норм права.

Приймаючи рішення на користь однієї зі сторін, суддя завжди залишатиме іншу сторону незадоволеною, навіть якщо остання погодиться із правомірністю та обґрунтованістю такого рішення. Отже, оскільки суддя постійно працює з конфліктами, цілком імовірно, що рано чи пізно він отримає на свою адресу критичні відгуки.

Найкращим захистом для судді від такої критики є його репутація, професійний розвиток, готовність та спроможність аргументувати свою позицію.

Суддя не може належати до політичних партій і профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, окрім наукової, викладацької і творчої.

Судді належить поводитися бездоганно як під час судового розгляду, так і поза судовим процесом, як у суді, так і поза судом, у своєму публічному та приватному житті. Суддя має добровільно прийняти усі обмеження, які накладає на нього/неї суддівська присяга, мантия, статус тощо.

Одним із невід'ємних елементів ефективності та незалежності судочинства є відповідальність суддів. Зважаючи на статус судді та значення його рішень для суспільства, важливо гарантувати професійність та ефективність суддівства. Визначальний вплив на професійність суддів має процедура добору, впродовж якої держава повинна перевірити фаховий рівень та морально-етичні якості майбутнього судді.

Відповідальність суддів є невід'ємним атрибутом незалежності судочинства. Законодавче закріплення підстав притягнення до дисциплінарної відповідальності, їх чіткість та вичерпність, а також прозорість процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності та незалежність дисциплінарного органу покликані забезпечити суддів від впливу та свавільної розправи над ними.

Суддя є недоторканим. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримуваного під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку (ст. 49 Закону).

Конституція України гарантує незалежність суддів, зокрема, шляхом визначення підстав звільнення судді з посади. До таких підстав належать закінчення строку, на який його обрано чи призначено; досягнення суддею шістдесяти п'яти років; неможливість виконувати свої повноваження за станом здоров'я; порушення суддею вимог щодо несумісності; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; припинення його громадянства; визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим; подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням; а також порушення суддею присяги.

Таким чином, однією з головних вимог до судді сучасності – переведення змісту понять суддівської моралі і кодексу суддівської честі з теорії у практику.

Тільки за такої умови в діяльності судді об'єднуються кращі моральні якості, які були розглянуті: чесність, принциповість, наполегливість, мужність, справедливість, відповідальність за прийнятті рішення, високе почуття власного обов'язку. І, можливо, тоді стане зрозумілим повний зміст крилатого вислову Цицерона: «Суддя – це закон, що говорить, а закон – це німий суддя».

Список використаних джерел та літератури:

1. «Бути суддею». Національна школа суддів України. – К., 2015. – 216 с.
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 05.08.2018 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545. – 2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Кодекс суддівської етики. – 2013. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13>
4. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної асамблеї ООН від 29.11.1985 р. // Юридичний вісник України. – 2002. – № 40. – С. 7.
5. Кодекс професійної етики судді, прийнятий на V з'їзді суддів України 24 жовтня 2002 р. // «Вісник Верховного Суду України». – № 5, вересень–жовтень, 2002.

Пшенишна Каріна Віталіївна

студентка 1 курсу факультету екології і права,
Житомирський національний агроекологічний університет

До питання адвокатської таємниці в Україні

У деонтологічній літературі питання про розголошення адвокатської таємниці є одним із фундаментальних, у світлі євроінтеграційних прагнень України та формуванням в країні громадянського суспільства.

Законодавче визначення поняття адвокатської таємниці міститься у ч. 1 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатська таємниця це будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [1].

Адвокатська таємниця, як правова категорія, на думку М. М. Погорецького, ґрунтується на широкому розумінні історії та філософії права, на принципах соціальної справедливості і законності. Вона не може бути обмежена суто професійною сферою. Адвокатська таємниця за своїм змістом наближається до службової таємниці, а за кількісними ознаками в окремих випадках набирає змісту особистої та державної таємниці, що, у свою чергу, вимагає нового наукового її визначення, яке б відповідало новій правовій доктрині [2, с. 426–427].

Дослідивши основні підходи до тлумачення поняття адвокатської таємниці ми зрозуміли, що деякі юристи практики вважають, що розголошення адвокатської таємниці можливе в таких випадках, якщо захиснику стає відомо про підготовку або вчинення державного злочину (наприклад, про зраду Батьківщини, шпигунство, диверсію тощо), то він, як і будь-який громадянин, зобов'язаний негайно повідомити про це слідчим органам або суду, усунувшись від ведення захисту у даній справі.

Таким чином, проаналізувавши наявні у законодавстві положення стосовно можливості розголошення адвокатської таємниці, можна констатувати, що за

загальним правилом адвокатська таємниця гарантується та охороняється законом, однак у разі необхідності все ж вона може бути розкрита з дотриманням вимог чинного законодавства.

Отже, адвокат за розголошення адвокатської таємниці у порядку п. п. 2, 4, 6 та 7 ст. 22 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та у разі надання доступу до неї на підставі рішення слідчого судді, суду, виданого в порядку ч. 6 ст. 163 КПК України та ч. 2 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», не може бути притягнений до юридичної відповідальності. Розголошення адвокатом адвокатської таємниці у перерахованих вище випадках не є підставою для відповідальності адвоката і цілковито санкціоновано державою. На наш погляд, такий стан речей є неприйнятним. Ми є прихильниками абсолютності адвокатської таємниці і вважаємо, що вона не може бути розголошена за жодних обставин, і у разі її розголошення особа (в тому числі адвокат), яка вчинила таке діяння (дію чи бездіяльність), повинна нести юридичну відповідальність, передбачену чинним законодавством України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: ЗУ від 05.07.2012 %5076-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
2. Погорецький М. М. Поняття кримінальних процесуальних гарантій адвокатської таємниці / М. М. Погорецький // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 421–428.

Остапчук Анна Анатоліївна

студентка 1 курсу факультету екології і права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Професійно-етичні основи діяльності нотаріусу

У рік святкування 70-ти річчя Загальної декларації прав людини, прийнятої в 1948 р. Організацією Об'єднаних Націй, забезпечення прав людини стає невід'ємним обов'язком кожного юриста, а особливо нотаріуса, який в період побудови громадянського суспільства в Україні повинен захищати права людини і громадянина. Сучасне бачення прав людини ґрунтується на тому, що нотаріус повинен у своїй діяльності базуватися на професійно-етичні норми. Кожний громадянин повинен бути впевненим, що його персоніфіковані данні в надійних руках [1]. Визначення вимог, як професіональних, так і етичних кодифікуються в Законі України «Про нотаріат» [2]. Зокрема, в статті 1 закону маємо визначення поняття самого правового інституту в Україні: «Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності». Інститут нотаріату наділений дуже важливими соціальними і життєвими повноваженнями: захищати інтереси, права і свободи людини, суспільства та держави, та забезпечувати реалізацію законних інтересів фізичних та юридичних осіб [3, ст. 51], тому виконання нотаріусом своїх зобов'язань на високому професійному рівні передбачає не лише наявність професійних знань і вмінь, а й засновується на високих морально-етичних

принципах. Таким чином, головними професійними вимогами у діяльності нотаріусів є не лише володіння системою морально-етичних норм, а відповідно і неухильне їх дотримання.

У юридичній літературі мораль розуміють як систему норм і принципів, які виникають із потреби узгодження інтересів індивідів один з одним та суспільством (класом, соціальною групою, державою) і спрямовані на регулювання поведінки людей відповідно до понять добра та зла, підтримуються особистим переконанням, традиціями, вихованням, силою громадської думки. З цього слідує те, що діяльність представників юридичних професій глибоко проникає у сферу моралі, співвідносячись із моральними вимогами, які стають головним рушієм і силою професійної юридичної діяльності. Таким чином, професійна етика нотаріуса – це сукупність правил поведінки нотаріусів, що регулюють ставлення до виконання професійних обов'язків. Норми етичної поведінки нотаріуса склалися у міру розвитку самої системи нотаріату і знайшли відображення у чинному законодавстві України. Правовий інститут нотаріату має належне правове регулювання, що на сучасному етапі є одним із провідних державних завдань, реалізація якого буде сприяти становленню правової держави. Правова підстава діяльності нотаріату: Конституція України, Закон України «Про нотаріат», інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти України.

У 2013 р. були затверджені Міністерством юстиції України Правила професійної етики нотаріуса. І саме на цих правилах хотілось би акцентувати увагу. Ці Правила є узагальненням стандартів поведінки та доброчесності нотаріусів. Вони ґрунтуються на визначених Законом «Про нотаріат» принципах нотаріату, спрямовані на створення умов для підвищення авторитету нотаріату та зміцнення престижу нотаріальної професії, покликані слугувати системою орієнтирів для нотаріусів при виконанні ними своїх професійних обов'язків, а також мають закріпити єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки нотаріуса. Правила містять п'ять розділів, які закріплюють відповідно: обов'язки нотаріуса перед державою і суспільством; обов'язки нотаріуса; обов'язки нотаріуса щодо професії; обов'язки нотаріуса перед Міністерством юстиції України та Палатою нотаріусів України; дисциплінарні санкції та дисциплінарні провадження.

Правила професійної етики нотаріуса, у другому розділі зазначається про стандарти професійної етики нотаріуса. Зазначається про такі стандарти, як: компетентність, старанність, дотримання букви і духу закону, чесність, сумлінність, безкорисливість, культура спілкування і т. д. Тобто, діяльність нотаріуса ґрунтується на основних моральних засадах, без яких, по суті, функціонування такого правового інституту, як нотаріус, неможливе.

У четвертому розділі Правил професійної етики нотаріуса акцентується увага на професійно-етичних правилах поведінки. Наприклад: У відносинах з іншими нотаріусами та нотаріальною спільнотою нотаріус зобов'язаний: будувати свої стосунки на принципах взаємоповаги, довіри та професійної взаємодії, виявляти коректність і доброзичливість; ставитися до колег по юридичній професії з повагою, довірою та в дусі доброзичливого співробітництва; Нотаріус у своїх стосунках з іншими нотаріусами та нотаріальною спільнотою не повинен припускати порушень професійної етики, а саме: принижувати професійну гідність і авторитет своїх колег, характеризуючи їх діяльність; монополізувати певну сферу нотаріальної діяльності або роботу з особами, перешкоджаючи тим самим роботі інших нотаріусів [4].

Це доводить нам те, що у разі порушення правил чи професійних, чи етичних, не буде розвитку нотаріусу, не буде успіху і гарних результатів діяльності. Поняття професіоналізму і етики пов'язані між собою, вони взаємодіють і співвідносяться один з одним, тому це треба розглядати неначе одне ціле.

Для того, щоб здійснювалось професійне самоврядування у сфері нотаріату, у 2013 р. була створена Нотаріальна палата України (недержавна організація). Головна мета цієї організації полягає в об'єднанні на професійній основі зусиль нотаріусів для виконання покладених на них Законом України «Про нотаріат» обов'язків і забезпечення їхніх прав, представництво професійних інтересів нотаріусів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях. Також Палата працює на захист професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів, сприяння підвищенню їхнього професійного рівня та надання їм методичної допомоги, захист інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса.

Отже, ми дослідили сутність етики нотаріуса у професійній діяльності і можемо сказати, що для нотаріусів важливо пам'ятати про професійно-етичні правила, постійно вдосконалюватись та підвищувати кваліфікацію, старатись змінити в кращий бік свою діяльність, віддано допомагати людям, посвідчуючи факти і права громадян, які мають юридичне значення, щоб досягти неймовірного успіху.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята 4 листопада 1959 р. // Збірка договорів Ради Європи: Українська версія. – К., 2000. – 654 с.
2. Про нотаріат. Законодавство України. – Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
3. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Нотаріальна палата України. URL: <http://npu.org.ua/palata/misiya/>

Семченков Олександр Олександрович

студент 1 курсу факультету екології і права,
Житомирський національний агроекологічний університет

До питання правового регулювання адвокатської діяльності в Україні

Завдання адвокатури визначені у ст. 59 Конституції України, згідно з якою вони полягають у тому, що адвокатура діє для забезпечення права на захист від обвинувачення і надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах. Саме це конституційне положення закладає загальні законодавчі засади діяльності адвокатури, розкриває її роль, завдання та повноваження.

Адвокатура – найдавніша і водночас загальнолюдська інституція. Інститут адвокатури у такому вигляді, який існує в наш час пройшов тривалий історичний розвиток. Саме слово «адвокатура» походить від латинського кореня «advocare», «advocatus» («закликати», «запрошений»). На перших стадіях юридичного розвитку суспільства ця загальнолюдська інституція не існувала в тому вигляді, в якому ми її

спостерігаємо нині у європейських народів. Найбільш чітко оформленою адвокатура була у Греції та Римі.

Формування адвокатури як правового інституту на українських землях розпочалося ще від Київської Русі і триває до нині. З часів давньої Русі в якості захисників на суді були присутні родичі позивачів, які фактично виконували роль адвокатів.

Професійна ж адвокатура в Україні сформувалася в період польсько-литовських пір (XIV–XVI ст.). Як відомо, землі України в останній чверті XIV ст. були підпорядковані Великому князівству Литовському, а після укладення в 1569 р. Люблінської унії між Польщею та Литвою і освіта внаслідок цього Речі Посполитої, вони були приєднані до Польщі. Хоча це мало серйозні негативні суспільно-політичні наслідки для України, але і справило певний позитивний вплив, зокрема, на формування основ правової системи України. Особливу роль у цьому плані відіграли Литовські статuti та Магдебурзьке право.

На території Російської держави починаючи з XVII ст., адвокатів називали «стряпчий». На перших порах цей термін означав чин деяких службових осіб, що виконували різноманітні господарські обов'язки при царському дворі, а вже у XVIII ст. це був урядовець при губернських прокурорах, що здійснював судовий нагляд у повітах Росії. У першій половині XVIII ст. почалася кодифікація українського права, яка закінчилася в 1743 р. В результаті цього був зроблений проект кодексу українського права під назвою: «Права, за якими судиться малоросійський народ». Слід зауважити, що хоча цей законопроект і не був прийнятий царським урядом, проте застосовувався на практиці [1].

На рубежі XIX–XX ст. робилися спроби щодо вдосконалення законодавства організації та діяльності адвокатури. Лютнева революція породила надію на демократизацію російського суспільства і адвокатури. Кардинальні зміни в діяльність адвокатури вніс Декрет Раднаркому від 24.11.1917 № 1 «Про суд», що знищив адвокатуру та її кращі традиції. Радянська влада скасувала всю судову систему, в тому числі і інститути приватної та присяжного адвокатури без будь-якої заміни. Декретом були створені радянські суди, які вирішували справи, керуючись революційною совістю і пролетарським свідомістю. За цим Декретом в ролі захисників і обвинувачів у кримінальних справах або повіреними у цивільних справах могли виступати всі неопорочені громадяни обох статей, що користуються громадянськими правами. Тим самим до адвокатської діяльності були допущені особи, які не мають юридичної освіти [2].

Тільки з проголошення незалежності в Україні, адвокат став водночас сумлінним захисником та представником правосуддя.

Відповідно до Конституції України правовий статус адвокатури не визначено, але з окреслених у ній завдань адвокатури можливо зробити висновок, що остання є одним з інститутів правової системи держави, який виконує завдання, без здійснення котрих функціонування цієї системи неможливе. При цьому адвокатура не належить до жодної з гілок влади, передбачених ст. 6 Конституції, і певною мірою має відігравати роль «дружнього посередника» між державою та/або іншими суб'єктами права в громадянському суспільстві [3].

Адвокати при будь-яких обставинах повинні зберігати честь і гідність, властиві їх професії. У тих випадках, коли питання професійної етики адвоката не врегульовані законодавством про адвокатську діяльність і адвокатуру або Кодексом професійної

етики адвоката, адвокат зобов'язаний дотримуватися склалася в адвокатуру звичаї і традиції, відповідні загальним принципам моральності в суспільстві.

Адвокат повинен утримуватися від: вживання виразів, що применшують честь, гідність чи ділову репутацію іншого адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності; використовувати в бесідах з особами, що звернулися за наданням юридичної допомоги, і з довірцями виразів, що ганьблять іншого адвоката, а також критики правильності дій і консультацій адвоката, раніше надавав юридичну допомогу цим особам; обговорювати з особами, що звернулися за наданням юридичної допомоги, і з довірцями обґрунтованості гонорару, який справляється іншими адвокатами [4].

Таким чином дотримання адвокатами етичних основ сприяє зміцненню громадського авторитету, гідності та професійного престижу професії адвоката.

Також захисник (представник), безсумнівно, повинен відповідати чинним стандартам і вимогам, що пред'являються до сучасних видів дрес-кодів, але його має відрізняти від інших громадян щось більше, ніж просто гарний краватка і ділової портфель. Адвокату, будь він захисник підсудного або представник однієї зі сторін в цивільному або господарському судочинстві, не слід приходити на процес в светрі, як це іноді буває в сучасних судах. Такий «прикид» виглядає ще більш дико, ніж державний обвинувач у військовій формі. Знаменитий юрист А. Ф. Коні радив: «Слід одягатися просто і пристойно. У костюмі не повинно бути нічого химерного і кричущого (різкі кольори, незвичайний фасон). Брудний, неохайний костюм справляє неприємне враження. Це важливо пам'ятати, так як психологічний вплив на присутніх починається до мови, з моменту появи перед публікою». Адвокат повинен бути одягнений по-діловому, стильно і зі смаком. Однак при цьому не слід явно показувати своє матеріальне перевагу перед іншими учасниками судочинства і вже тим більше перед присяжними засідателями. Дорогі перстні та браслети, швидше за все, викличуть заздрість і роздратування, ніж повагу і захоплення. По-перше, це поганий тон, а по-друге, необхідно налагодити психологічний контакт з іншими учасниками процесу.

Законодавство про адвокатуру в Україні відповідає міжнародним стандартам. Не зважаючи на зміни, які були внесені, порівняно із Законом «Про адвокатуру» 1992 р., чинний Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». У 2018 р. підготовлений новий проект закону «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», який повинен враховувати всі тенденції сучасного розвитку та функціонування адвокатури.

У всьому Європейському Союзі держави законодавчо закріпили незалежність адвокатури, самоврядність і професійну спроможність [5].

Отже, ми розглянули історію та сутність адвокатської діяльності, основні засади та принципи. Тепер хочеться звернути увагу на самого адвоката, на його моральні якості, на його правильну юридичну поведінку та на його вольовий характер.

Таким чином професійна адвокатура в Україні почала формуватися з періоду Київської Русі і до сьогоднішнього дня. В результаті тривалого історичного розвитку адвокат - це юрист, що надає професійну правову та моральну допомогу громадянам та юридичним особам шляхом реалізації права в їх інтересах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Адвокатура України: історія та сучасність : матеріали Всеукраїнського круглого столу, 25 січ. 2013 р. / [упоряд. : І. Б. Василик, О. І. Дроздов, Т. Л. Шептицька. – Київ ; Тернопіль : ТНПУ, 2013. – 154 с.

2. Адвокатура радянського періоду (1917–1991). URL: https://stud.com.ua/56717/advokatura_radyanskogo_periodu_1917_1991_rokiv

3. Резніков О. Ю. Щоб стати успішним адвокатом, юристом потрібно бути в останню чергу (09.02.2013–5.02.2013) / О. Ю. Резніков. URL: https://zib.com.ua/ua/14258-schob_stati_uspishnim_advokatom_yuristom_potribno_buti_v_ost.html

4. Правила адвокаторської етики (2018). URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf

5. Професійна етика адвоката. Етичні засади діяльності адвоката. URL: https://stud.com.ua/56726/pravo/profesiyna_etika_advokata

Гарбар Олександр Олегович
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Злочини проти власності

За останні роки зростання злочинності в Україні колосальне. Серед причин можна назвати економічні негаразди і війну. Зараз в Україні дуже нестабільна економічна та політична ситуація, що в жодній мірі не сприяє зменшенню криміногенної обстановки. Особливо гостро це питання постає зараз, коли в нашій державі введено воєнний стан в 10 областях України, і населення цих областей може втратити ряд конституційних прав або ж отримати ряд обмежень, які стосуються конституційних прав, включаючи і право на власність.

Проблема злочинів проти власності виникла тоді, коли людина отримала щось у власне розпорядження, тобто «власність». Ця проблема існує в усіх суспільствах з різними політичними системами та рівнем економічного розвитку. Жодна країна світу не змогла впоратись з нею. Проте зараз варто детальніше розглянути ситуацію зі злочинами проти власності саме в нашій державі, і насамперед визначити, як закон визначає злочини проти власності.

Власність – це суспільні відносини, пов'язані з присвоєнням особою засобів і продуктів виробництва.

Право власності – це право особи на річ, яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею. Право власності включає в себе право особи володіти, користуватися та розпоряджатися річчю чи майном, що належить цій особі.

Право власності захищається Конституцією України. В ст. 41 Конституції України зазначено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а право приватної власності є непорушним [1].

Також право власності захищається Кримінальним кодексом України. Адже, відповідно до КК України, протиправне позбавлення особи права на власність карається законом. За вчинення злочину проти власності особа, яка його вчинила, притягується до кримінальної відповідальності.

Предметом злочинів проти власності є майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи. До такого майна слід віднести: рухомі та нерухомі речі, грошові кошти, цінні папери та ін., а також право на майно та дії майнового характеру, електрична та теплова енергія. КК України містить декілька видів злочинів проти власності. До найпоширеніших з них належать: крадіжка (ст. 185 КК України), грабіж

(ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), шахрайство (ст. 190 КК України), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України), самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1 КК України) та інші [2].

Вказані вище злочини проти власності відрізняються між собою способом вчинення, а також метою вчинення відповідного злочину.

Залежно від того, яким шляхом були вчинені злочини проти власності та від способу вчинення таких злочинів (тобто: з проникненням у житло чи без проникнення; із застосуванням насильства до потерпілого чи без застосування насильства; злочин вчинений групою осіб чи однією особою; чи завдана шкода у великих чи особливо великих розмірах тощо), вид і міра покарання винного буде посилюватися. Офіційна статистика за 2016 рік наводить такі цифри злочинів проти власності:

Пограбування 21 910 (+ 30 %). Нерозкритими залишаються 74,8 %. Найбільше зростання в Рівненській області (+ 200 %), більше 50 % зростання у Волинській, Київській, Миколаївській та Одеській областях.

Крадіжки: 266 912 (+ 33,8 %). Не розкриті майже 80 % випадків. Найгірша ситуація в Харківській області (+ 61,2 %).

Квартирні крадіжки: 20 616 (+ 47,5 %). Нерозкритими залишаються 80,7 % випадків. Найбільше крадіжок здійснювали в Чернігівській (+ 290 %), Черкаській (+ 270 %), Херсонській (+ 250 %), Одеській (+ 220 %) і Кіровоградській (+ 220 %) областях.

Вимагання: 495 випадків вимагання. Це на 30 % більше, ніж в 2015р. Не розкритими залишаються 78 %.

Шахрайство: 41 085. Не розкрито 85,4 %.

Викрадення транспортних засобів: 9 593. Не розкрито 78 %. Найгірша ситуація в Черкаській (+ 61,7%) і Рівненській (+ 61,4%) областях.

Отже, 2016 року спостерігалось колосальне зростання рівня злочинності проти власності, а також значний відсоток не розкритих справ [3].

В 2017 році ситуація дещо покращилась і рівень злочинності впав на 13,6%.

Так, крадіжок було зафіксовано близько 260 000, що на 16,8 % менше, ніж у попередньому році.

Грабежів 17 701, що на 34,7 % менше ніж у 2016 році.

Шахрайство: 36 108, що на 21,1 % менше ніж у 2016 році [5].

Статистика за 2018 рік не повна і включає період першого півріччя: крадіжок було вчинено 133 682, махінацій – 19 130 [4].

Таким чином, сьогодні в Україні спостерігається доволі ситуація стосовно запобігання та розкриття злочинів проти власності. Для покращення становища, на нашу думку, потрібна чітка програма змін у діяльності поліції та посилення покарання за такі види злочинів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/stru#Stru>
2. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. В Україні зростає злочинність, знижується рівень розкриття. Причина – параліч правоохоронної системи. URL: <http://gromex.com.ua/ua/investigations/447-ukraine-rastet-prestupnost-padaet/>

4. Бандити в Україні стали циничнее // Сегодня. 15 Июля 2018. URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/bandity-v-ukraine-stali-cinichnee-1153685.html>

5. Аброськин опроверг тезис о том, что в Украине уровень преступности как в 90-Х URL: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/abroskin-oproverg-tezis-o-tom-chto-v-ukraine-uroven-prestupnosti-kak-v-90-h-1083880.html> <https://ru.tsn.ua/ukrayina/abroskin-oproverg-tezis-o-tom-chto-v-ukraine-uroven-prestupnosti-kak-v-90-h-1083880.html>

Михалюк Анастасія Сергіївна
студентка 2 курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Литовські статuti та їхній вплив на розвиток права на території України в XVI ст.

Великим здобутком у процесі систематизації права у Великому князівстві Литовському, навіть і у Європі, стало укладання в XVI ст. трьох Литовських статутів.

Основним джерелом цих статутів були адміністративна та судова практика органів державної влади, звичаєве право, норми писаного права (Руська правда, Судебник Казимира 1468 р., привілеї та грамоти Великого князя Литовського), пристосоване до місцевих потреб польське право, а також норми канонічного права (Номокамон, Еклога тощо) [4, с. 88].

Особливу увагу варто звернути на Перший Литовський статут 1529 р., що був першим у тогочасній Європі систематизованим зводом різних галузей права. У цьому Статуті було 13 розділів, які нараховували 282 статті [1].

Розділи Першого Литовського статуту:

1. «Закони, дані державі Великому князівству Литовському, Руському, Жемайтському та іншим світлим паном Сигізмундом, Божою милістю королем польським, великим литовським, російським, пруським, жемайтським, мазовецьким та інших».

2. «Про обороні земської».

3. «Про волості шляхти і про розширення Великого князівства Литовсько-го».

4. «Про спадок жінок і про видачу дівчат заміж».

5. «Про опікунів».

6. «Про суддів».

7. «Про земські насильства, про побої і про побої шляхтича».

8. «Про земські суди і про кордон і межі»

9. «Про ловлю, про пущі, про бортне дерево, про озера, про боброві гоніння, про хмільник, про соколине гніздо».

10. «Про стани, які обтяжені боргами і про залогу».

11. «Про головщину людей петніх, селян і челядників».

12. «Про захоплення і нав'язання».

13. «Про пограбування».

В перших трьох розділах були зібрані, в основному, норми конституційного права та положення інших галузей права, в четвертому та п'ятому – шлюбно-сімейне та спадкове, в шостому – процесуальне, в сьомому – кримінальне, у восьмому –

земельне, в дев'ятому – лісове та мисливське, в десятому – цивільне, в одинадцятому, дванадцятому та тринадцятому – кримінальне та процесуальне право. У Статуті були юридично закріплені основи суспільного та державного ладу, правове становище населення, порядок утворення, склад та повноваження деяких органів державного управління.

Перший Литовський статут був, насамперед, пам'яткою феодального права, бо він забезпечував правову охорону прав і привілеїв стану шляхти, особливо верхівки, класу феодалів – магнатів. Він обмежував права простих вільних людей.

Перший Литовський статут став юридичною базою подальшого розвитку законодавства та проектування Другого Литовського статуту 1566 р.

Другий Литовський статут складається з 14 розділів (367 статей – артикулів) [2]:

1. «Про господарську особу».
2. «Про земську оборону».
3. «Про шляхетські вольності і розширення Великого князівства Литовського».
4. «Про суддів і про суди, про вибори суддів у повітах».
5. «Про придане».
6. «Про опікунство».
7. «Про записи і продажі».
8. «Про договори».
9. «Про земські права».
10. «Про ловлю, про пущі, про бортне дерево».
11. «Про шляхетську владу».
12. «Про головну знать і людей посполитих».
13. «Про пограбування і набіги».
14. «Про вбивство в усіх станах».

Якщо порівняти I та II Статути, то в останньому бачимо більш досконалу систематизацію правового матеріалу. У першому розділі є положення, що проголошували основні принципи литовсько-руського права та норми державного права; у другому – норми про військову службу; у третьому – права та привілеї шляхти; у четвертому йдеться про організацію судової гілки влади; у п'ятому – про сімейне право; у шостому – про опікунське право; у сьомому – про договірне; у восьмому – про спадкове; у дев'ятому – про правове регулювання земельних спорів; у десятому – про лісове та мисливське право. Чотири останні розділи встановлювали правила кримінальної відповідальності. Одинадцятий розділ розповідав про насильства та злочини проти шляхти, дванадцятий – злочини проти простих людей, тринадцятий – майнові злочини, а чотирнадцятий – інші злочини.

Вказані правові норми забезпечували державно-правовий захист інтересів привілейованого суспільного стану магнатів і шляхти.

Робота над Третім статутом зробила подальший розвиток правової системи Великого князівства Литовського. Він датується 1688 р., складається з 14 розділів (488 статей) [3]:

1. «Про нашу особу панську».
2. «Про оборону земську».
3. «Про вольності шляхетські та про розширення Великого князівства Великого».
4. «Про суддів і суди».
5. «Про придане».
6. «Про опікунство».
7. «Про записи і продаж».

8. «Про заповіти».
9. «Про підкомірних в повітах і про права на землю, про розмежування і межі».
10. «Про пуцу, про ловлю, про дерево бортне, про озера і сінокоси».
11. «Про злочин, бійку і головщину шляхетську».
12. «Про головщину і навізки людей простих і про таких людей і челядь, які від панів своїх відходять, а також про слуг приказних».
13. «Про грабунок і про відшкодування».
14. «Про злодійство всякого стану».

В основному цей Статут повторював два попередні, але вже з доповненнями і розширенням. Кримінальні норми зливались як з публічним, так і з приватним правом. Майнові відносини розглядались як відносини людей з речами. Порушення приватного права породжувало обов'язки, виникнення, дія та припинення яких регулювались зобов'язальним правом.

Цей Статут постановив, що договори мали складатися у письмовій формі. Інколи вимагалася їх реєстрація в суді та присутність свідків. Якщо розглядати статті і у різних розділах, можна побачити що кожне порушене право каралося, покарання було різним для різних верств населення, звичайно, злочин проти знаті карався жорсткіше.

Для забезпечення зобов'язань застосовувалася застава. Право спадщини належало синам, дочки могли одержати не більше чверті майна у вигляді приданого.

За умисні злочини винний відповідав повною мірою. Наприклад, за умисне вбивство злочинець карався смертю, а з його майна стягувалася так звана головщина, також інші видатки, пов'язані з нанесенням матеріальної шкоди. При необережному вбивстві винний звільнявся від покарання, але зобов'язаний був сплатити родичам убитого годовщину.

Суд повинен був враховувати і вік злочинця. Так, не несли кримінального покарання неповнолітні особи. Кримінальне законодавство знало просту і складну співучасть.

Статут 1588 р. встановив, що при простій співучасті всі винні повинні були каратися однаково. При складній співучасті злочинці поділялися на виконавців, пособників і підбурювачів. Приховання і недонесення по деяких злочинах також підлягали карі.

Наприклад, у випадку державної зради батька повнолітні сини, які знали про підготовку зради, підлягали покаранню. Велике місце займали злочини проти особи і майнових прав. Основним покаранням за них був штраф у користь потерпілого і великого князя.

Суворе покарання передбачалося за крадіжку: при крадіжці коня або рецидиві передбачалося повішення. Водночас злочин, вчинений шляхтичем, карався легше, ніж такі ж протизаконні дії простої людини.

Отже, одним із важливих джерел права в Україні були Литовські статuti 1529, 1566, 1588 рр., вони вплинула на подальший розвиток законодавства і правової думки на нашій території. Статuti зосередили в собі право Київської русі та Галицько-Волинської держави, що мало важливе для українського права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Литовський статут 1529 р. URL: <https://nicolaev.livejournal.com/1269730.html>
2. Литовський статут 1566 р. URL: <http://litopys.org.ua/statut2/st1566.htm>.
3. Литовський статут 1588 р. URL: <http://studentu.info/gosudarstvo-i-pravo/istoriya-gosudarstva-i-prava-ukrainy/litovskiy-statut-1588-roku>
4. Історія держави і права України: [курс лекцій] / [О. О. Шевченко, В. О. Самохвалов, В. П. Капелюшний, М. О. Шевченко ; за ред. В. Г. Гончаренка]. – К. : Вентурі, 1996. – 285 с.

Місцеві органи виконавчої влади в Україні

Виконавча влада – це одна з трьох гілок державної влади відповідно до принципу поділу влади. Вона розробляє і втілює державну політику, спрямовану на забезпечення виконання законів, та керує сферами суспільного життя.

До системи місцевих органів виконавчої влади, насамперед, входять місцеві державні адміністрації та територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ). Основними серед них є місцеві державні адміністрації (МДА).

Місцева державна адміністрація – це державні органи виконавчої влади в областях, районах, в районах Автономної Республіки Крим (АРК), а також у місті Києві та Севастополі, які наділені правом представляти інтереси держави та приймати від її імені розпорядження, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Згідно із Законом України «Про місцеві державні адміністрації» виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації, що є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою [2].

Місцеві державні адміністрації забезпечують:

- 1) виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня;
- 2) законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку;
- 4) підготовку та виконання відповідних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Місцеві державні адміністрації діють на засадах:

- відповідальності перед людиною і державою за свою діяльність;
- верховенства права;
- законності;
- пріоритетності прав людини;
- гласності;
- поєднання державних і місцевих інтересів.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій. У складі місцевої державної адміністрації, окрім її голови, є ще його заступники, секретаріат, управління, відділи, інші підрозділи.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України на строк повноважень Президента України.

Кандидатури на посади голів районних державних адміністрацій Прем'єр-міністру України вносяться головами відповідних обласних державних адміністрацій. На кожну посаду вноситься одна кандидатура.

Президент України може доручити Прем'єр-міністру України внести подання про призначення головою місцевої державної адміністрації іншої кандидатури.

Голови місцевих державних адміністрацій набувають повноважень з моменту призначення.

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень:

- відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України;
- підзвітні та підконтрольні Кабінету Міністрів України.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає відповідній раді обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації [3, с. 224–225].

Займати посади в місцевих державних адміністраціях можуть громадяни України, які мають відповідну освіту і професійну підготовку, володіють державною мовою, регіональними мовами або мовами меншин в обсягах. Голови місцевих державних адміністрацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій не можуть бути народними депутатами України або поєднувати свою службову діяльність з іншою, в тому числі на громадських засадах, крім викладацької, наукової та творчої діяльності у позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства чи іншої організації, що має на меті одержання прибутку. Не можуть бути призначені на посади в місцеві державні адміністрації особи, які мають судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку.

До компетенції місцевих державних адміністрацій належить вирішення питань:

- 1) забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;
- 2) соціально-економічного розвитку відповідних територій;
- 3) бюджету, фінансів та обліку;
- 4) управління майном, приватизації, сприяння розвитку підприємництва та здійснення державної регуляторної політики;
- 5) промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку;
- 6) науки, освіти, культури, охорони здоров'я, фізкультури і спорту, сім'ї, жінок, молоді та дітей;
- 7) використання землі, природних ресурсів, охорони довкілля;
- 8) зовнішньоекономічної діяльності;
- 9) оборонної роботи та мобілізаційної підготовки;

10) соціального захисту, зайнятості населення, праці та заробітної плати.

В управлінні відповідних місцевих державних адміністрацій перебувають об'єкти державної власності, передані їм в установленому законом порядку. У разі делегування місцевим державним адміністраціям районними чи обласними радами відповідних повноважень в їх управлінні перебувають також об'єкти спільної власності територіальних громад. Місцевим державним адміністраціям забороняється використовувати об'єкти державної власності, власності територіальних громад, що перебувають в їх управлінні, як заставу чи інші види забезпечення, а також здійснювати операції уступки вимоги, переведення боргу, прийняття переведення боргу, дарування, пожертвування.

Структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій здійснюють керівництво галузями управління, несуть відповідальність за їх розвиток, вони підзвітні та підконтрольні головам відповідних місцевих державних адміністрацій, а також органам виконавчої влади вищого рівня.

Фінансове забезпечення місцевих державних адміністрацій здійснюється за рахунок Державного бюджету України.

Для забезпечення діяльності місцевих державних адміністрацій, їх структурних підрозділів за ними на праві управління закріплюється майно, що є державною власністю.

Посадові особи місцевих державних адміністрацій є державними службовцями, їх основні права, обов'язки, відповідальність, умови оплати праці і соціально-побутового забезпечення визначаються Законом України «Про державну службу». Посадові особи місцевих державних адміністрацій несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, акти інших посадових осіб, які призначаються ними, можуть бути оскаржені в судовому порядку відповідно до закону.

Таким чином, правовий статус місцевих органів виконавчої влади визначається Конституцією України та Законом України «Про місцеві державні адміністрації».

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про державну службу». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
2. Закон України «Про місцеві державні адміністрації». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
3. Демків Р. Я. Конституційне право України : [курс лекцій] / Р. Я. Демків. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 332 с.

Ситайло Олександр Ігорович
студент 14 групи історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Магдебурзьке право та його розвиток на українських землях

Магдебурзьке право є однією із найвідоміших систем середньовічного міського права, яка регулювала різноманітні політичні, соціально-економічні та правові відносини того часу.

Не зважаючи на широке застосування магдебурзького права в Україні, воно є не в повній мірі дослідженим у вітчизняній правовій науці. Все це засвідчує необхідність опрацювання та вивчення магдебурзького права в ракурсі правового досвіду. Тому метою статті є дослідити особливості застосування магдебурзького права, зокрема на території Правобережної України.

Магдебурзьке право виникло тоді, коли у 1188 р. архієпископ Віхман надав привілей на самоврядування місту Магдебургу в Німеччині. Воно спиралося на середньовічні німецькі правові джерела: «Саксонське Зерцало», «Швабське Зерцало», а також постанови присяжних міста. Вперше в Україні магдебурзьке право дістали: м. Санок в 1339 р., Львів – 1356 р., Кременець – 1374 р. Берестя – 1390 р., Київ – 1494–97, Станіславів – 1663 р. Трохи пізніше його отримали: Вінниця, Глухів, Дубно, Житомир, Лубни, Полтава, Чернігів, Рівне [1, с. 301],

Одержання містами права самоврядування перетворило їх жителів на окремий замкнутий стан. Міщани українських міст боролися проти утисків зі сторони держави, магнатів і від церкви за повернення своїх прав. Міщанство ж мало свої органи самоуправління. У місті була міська рада (магістрат), котрий складався з війта, помічників війта, а також із двох колегій – ради й лави. Число райців залежало від того, якого розміру було місто, воно могло коливатися від 6 до 24 осіб. Рада розглядала цивільні справи, займалася розподілом податків між міщанами і, разом з тим, стежила за їх своєчасним збором, регулювала торговельні операції. У королівських містах підсумки виборів затверджував тільки староста. Магістрат керував справами міської адміністрації, суду, фінансів, поліції [2, с. 100].

Крім того існувала і процедура формування органів міського самоврядування. Вибори проводили кожного року в день, який зазначали на перед. Участь в виборах обов'язково мали брати всі міщани міста.

Кандидати обов'язково повинні були мати нерухоме майно в місті. Вони мали бути: середнього достатку, мати власний будинок, бути надійним у своїх вчинках та діях та не розголошувати міські таємниці.

Після отримання магдебурзького права, місто сплачувало гроші в державну казну. Певна частина натуральних повинностей була ліквідована, встановлювалися єдині податки з ремесла і з торгівлі. Місто було звільнене від управління і суду королівських чи князівських намісників.

Варто також зазначити, що міста, котрі отримали магдебурзьке право, були поділені на дві групи:

- де мала чинність магістратська управа;
- з управою ратушною [3].

В ратушному місті керівниками були війти і бурмістри, котрі були виконавцями обов'язків функцій королівських і князівських намісників.

Склад магістрату – дві колегії – лави, котрі відали судовими справами, і ради, що займалися адміністративно-господарськими справами. Членів магістрату називали лавниками і радниками.

В магістраті знаходилися тільки найзаможніші міщани, які дбали про стягнення податків з млинів, броварень та гончарень.

Лава виконувала судові функції, зокрема в карних справах. Вона під керівництвом війта, становила колегію з одинадцяти осіб, для оголошення вироку могло бути суддів менше (навіть три).

Суд, згідно з магдебурзьким правом, відмінний від адміністрації. В ради були зосереджені і суддівські і адміністративні функції. Відносно апеляції можна сказати, що вищі апеляційні інстанції для магістратських судів були в містах з магдебурзьким устроєм. Для прикладу, Львівський магістрат був вищою апеляційною інстанцією для Галичини і для Поділля.

Серед позитивних сторін німецького права є такий важливий аргумент: воно надало можливість міщанам вибирати чи змінювати фах, створило правову базу для торговельно-ремісничих занять [4].

Великий вплив на формування і на подальше майбутнє міського самоврядування мав власник міського поселення чи староста. Вважалося, що власники міст – їх повноправні господарі. Проте необхідно пам'ятати і про те, що ступінь міського самоврядування певною мірою тоді залежав від міської громади: від її сили, уміння ладнати з власниками міста. Королівські міста не були в кращому становищі, оскільки постійно зазнавали утисків з боку старост.

Привілеї передбачали декілька варіантів обрання міських властей. Князь Кирило Ружинський на своєму ґрунті заклав містечко Новий Ружин (Київське воєводство). А у привілеї мова йшла про те, що війта, бурмістрів і радців призначав князь і судові апеляції теж мали йти до нього. У привілеї Форошні (Київське воєводство) було зазначено, що війт, бурмістр і радці можуть бути обрані за згоди власника Василя Козаровського. Северин Потоцький, коли засновував місто Сущани (Київське воєводство), просив короля підтвердити це починання, що король і зробив, і надав місту магдебурзьке право. Привілей дозволяв міщанам кожного року у визначений день обирати кандидатів на посаду війта, бурмістра і радців, а Северин Потоцький з них затвердить війта, бурмістра і трьох радців.

Міський уряд мав судити «кримінальні, поточні і гостинні справи, а апеляція в кримінальних та важливіших справах іде до власника» [2, с. 275]. Рада та лава мали представляти та захищати громадянські інтереси міщанства, а на чолі їх обидвох стояв війт. Війт перш за все виражав волю магната-власника або ж старости. Інститут війтівства був центральним у системі міського самоврядування. Магдебурзькі привілеї не приділяли такої уваги цій інституції і практично не розкривали її функціональних обов'язків та прав [5, с. 303].

У приватних містах війта найчастіше обирав власник міста. Ще однією інституцією влади була – рада, яка згідно з умовами магдебурзького права, вважалася головним адміністративним органом. Її функціональна відмінність від війтівського уряду в кожному місті була різною. Відносини між лавою і радою не були антагоністичними, оскільки рада обирала своїх членів з числа лавників і членами обох інституцій були люди, котрі перебували в одному соціальному колі. Функції цих інституцій були змішані, разом вони могли утворювати те, що джерела називали «урядом» міста. Таке змішування закладалось ще в текстах привілеїв, коли говорилося про те, що судитись міщани повинні перед війтом чи бурмістром і міською радою (Базалія, Волинське воєводство), склад ради теж формувався по різному.

Отже, магдебурзьке право в Україні тісно пов'язане з державотворчим процесом того часу. Для міщан боротьба за надання магдебурзького права стала своєрідним способом здобути певну автономію від держави та від правової основи для того, щоб захистити себе від великих феодалів, котрі завжди вимагали від міста повинностей та податків. Дарування місту магдебурзького права було важливим чинником

державного управління, який надавав змогу розширити свою соціальну базу і здійснити тиск на феодальну аристократію за допомогою міщан.

Магдебурзьке право на українських землях мало важливі наслідки. Для прикладу, захист міського населення від сваволі намісників короля і багатих землевласників. Воно дало можливість створити сприятливі умови для того, щоб розвивалися ремесла і торгівля. Крім того, з'явилася можливість «європеїзувати» життя міщан і ввести в нього правові норми.

Магдебурзьким правом була встановлена виборна система органів міського самоврядування та суду, визначені функції, регламентована діяльність купецьких об'єднань та цехів, регулювалося питання торгівлі, опіки, спадку, а також визначалося покарання за різні види злочинів.

Явище магдебурзького права в Україні сприяло формуванню нових рис ментальності місцевого населення: формувався демократизм, значно зменшилась орієнтація на центральну владу, з'явилося бажання збудувати суспільне життя на основі правових норм, що допомагало формуватися в Україні засадам громадянського суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Усенко І. Б. Саксонське зерцало / І. Б. Усенко, Є. В. Ромінський // Юридична енциклопедія : в 6-ти т. – Т. 5 (П–С). – К., 2003. – 406 с.
2. Магдебурзьке право // Юридична енциклопедія: В 6 т. Т. 3 / [редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : «Укр. Енцкл.», 1998.
3. Магдебурзьке право в історії української державності. URL: http://pidruchniki.com/15970122/pravo/magdeburzke_pravo_istoriy-i_ukrayinskoyi_derzhavnosti
4. Магдебурзьке право і його особливості в Україні. URL: <http://histua.com/knigi/istoriya-derzhavi-i-prava-ukraini-zaruba/magdeburzke-pravo-i-jogo-osoblivosti-v-ukraini>
5. Кобилецький М. М. Магдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.) : історико-правове дослідження : [монографія] / М. М. Кобилецький. – Львів : ПАІС, 2008. – 406 с.

Павловська Діана Ігорівна

студентка 1 курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Еволюція монархічної форми правління у Великій Британії

Як свідчить історія державно-організованого суспільства, монархія є одним із найдавніших історичних типів форми державного правління. Він сформувався ще за часів появи держави в суспільствах ранніх землеробських культур, де організація влади, здійснювана на жорстко централізованій основі, була найефективнішою, зрозумілою, відповідала найсуворішій регламентації сільськогосподарського виробництва, духовному світові хліборобів-общинників [3].

Залежно від обсягу і характеру повноважень глави держави – монарха, і повноти його влади, монархії можна поділити на необмежені і обмежені.

Необмежена монархія – це така монархія, в якій влада монарха не обмежена ні законом, ні будь-яким представницьким органом влади. Обмежена монархія – це монархія, в якій влада монарха, тією чи іншою мірою, обмежується повноваженням і наявністю певних державних органів. В свою чергу обмежена монархія поділяється на дуалістичну, виборну та парламентарну (конституційну) [3].

Саме конституційну монархію ми розглянемо на прикладі Великої Британії.

Становлення конституційної (обмеженої) монархії в Англії відбулося в ході буржуазної революції XVII ст., яка дала поштовх створенню того типу державного правління, який можна спостерігати й у сучасному світі. Початок конституційним перетворенням в Англії було покладено на першому етапі буржуазної революції (1640–1649 рр.), здійсненому під проводом пресвітеріан – найбільш поміркованого з політичних угруповань Англії того часу. Висловлюючи інтереси великої буржуазії та земельної аристократії, вони прагнули встановлення конституційної монархії, обмеження сваволі короля і підкорення королівської влади парламентові. Отже, не є дивним, що ухвалені на цьому етапі акти повністю відображали саме цю мету: підписаний королем 15 лютого 1641 р. Трирічний акт забезпечив організаційну незалежність парламенту від корони у питаннях початку сесій парламенту; акт парламенту 1642 р. проголосив незалежність суддів від корони та їх незмінність, що стало важливим кроком на шляху реалізації в Англії однієї з фундаментальних засад поділу влади – незалежності суду. Актом від 5 червня 1641 р. у королівській владі було відібрано основні знаряддя самодержавства, адже була ліквідована Зоряна палата – політичний трибунал англійського абсолютизму, а король та його Таємна рада втратили свою колишню юрисдикцію. Нарешті актом парламенту було заборонено стягувати будь-які податки без його згоди. Таким чином було покладено початок перетворенню Англії на конституційну монархію.

Наступний етап буржуазної революції, керований індепендентами (подекуди – із залученням левеллерів, що прагнули кардинальних змін форми державного правління), відзначився ухваленням парламентом ще більш прогресивних за характером рішень та значно радикальнішими державно-правовими наслідками: уперше в історії (та на сьогодні – в останнє) Англія у 1649 р. перетворилася на республіку. Період протекторату Кромвеля із фактично необмеженою у всіх сферах діяльності держави владою лорд-протектора, реакцією та репресіями, можна вважати кроком назад порівняно із попередніми часами революції, найважливішим досягненням яких, як вже зазначалося, стало проголошення обмеженої монархії, а згодом і республіки. Щодо перших років реставрації монархії в Англії, вони знаменні присягою Карла II здійснити усі, укладені під час революції, акти, а отже зберегти фундамент обмеженої монархії. Але найбільш цікавим є те, що саме у цей час в Англії закладаються підвалини сучасної нам англійської політичної системи із притаманною їй двопартійністю. Витоки останньої неважко побачити у розмежуванні правлячої еліти Англії на прихильників короля і, відповідно, прибічників посилення його влади (т. з. «торі») та опозиційно налаштованої до короля та самодержавства групи буржуазії та нового дворянства (т. з. «вігі»). Незважаючи на досить тривале панування у парламенті представників торі, вігі згодом отримали таки більшість у парламенті, що й зумовило активізацію процесу поглиблення парламентарних засад у Англії, розвитку його окремих інститутів, захисту прав людини від сваволі короля тощо. На забезпечення останнього, зокрема, був спрямований «Хабеус корпус акт» 1679 р. – на сьогодні один з найважливіших конституційних документів Англії, яким

уперше було встановлено відповідальність посадових осіб держави, винних у невиконанні передбачених в Акті приписів.

Державний заколот 1688 р. (так звана «Славна революція») призвів до ще більшого обмеження влади короля. У 1689. р. був ухвалений один із найславніших актів британського конституціоналізму – Білль про права. Цей документ, яким було стверджено верховенство парламенту в області законодавства, визначивши положення парламенту в системі органів влади та гарантії його організаційної незалежності, чітко провів межі між виконавчою та законодавчою гілками влади, тим самим фактично реалізувавши ідею договірної природи королівської влади [1].

Подальший розвиток ідея поділу влади в Англії набула вже в Акті про престолонаслідування 1701 р., який, окрім визначення порядку престолонаслідування, містив важливі уточнення щодо прерогатив законодавчої та виконавчої гілок влади. Зокрема, акт закріпив принцип незмінюваності суддів, неможливість помилування королем особи, засудженої парламентом шляхом імпічменту, принцип контрасигнації королівських указів відповідальними за їх виконання урядовцями тощо [1].

Цікавою особливістю розвитку конституційної монархії в Англії є той факт, що поряд із конституційними актами т. з. писаної частини англійської конституції, важливе місце посідають конституційні угоди – основа британської неписаної конституції. Останні стали визначальними для запровадження таких важливих принципів англійського парламентаризму як, наприклад, неприсутність короля на засіданнях уряду, неможливість самотійного застосування монархом права вето на закони тощо. Отже, монарх, лишаючись главою держави, потроху перевтілюється в номінального главу виконавчої влади. Цікаво, що разом із тим, існують і т. з. «сплячі повноваження монарха», тобто ті, які «не працюють» у звичайних обставинах, але можуть застосовуватися в кризовій ситуації.

Сьогодні монархія – це своєрідний «тотем», який об'єднує пересічних британців, є для них гордістю. Для вищого шару суспільства монархія є дещо більшим, адже між ними існує тісний взаємозв'язок і доки зберігається монархія, верхи суспільства відчують себе огороженими від несподіванок. Як зазначив з цього приводу Філіп Хоурд, «основна функція монархії сьогодні стала негативною – запобігати виникненню катастрофічних, несподіваних для влади ситуацій» [1].

Сьогодні повноваження монарха, відомі як королівські прерогативи, все ще значні. Зокрема, лише монарх має право оголошувати війну і підписувати мирові угоди. До того ж не лише від імені Великої Британії, але й від імені інших країн, які визнають над собою британську корону – це, наприклад, Канада й Австралія. Також монарх, після загального голосування, призначає прем'єр-міністра. За традицією на цю посаду затверджується голова партії, що перемогла на виборах, проте законодавчо зробити інакше монарху не заборонено, тож монарх може поставити на чолі уряду будь-яку іншу людину. Більшість прерогатив на практиці реалізується міністрами, наприклад, право регулювати цивільну службу і право видавати паспорти. Деякі прерогативи виконуються монархом номінально, за порадою прем'єр-міністра й Кабінету: наприклад – право розпускати парламент. Згідно з парламентським звітом, «Корона не може вводити нові прерогативи» [1].

На даний час монархом у Великобританії є Єлизавета II, яка почала правління 6 лютого 1952 р. Спадкування престолу здійснюється відповідно до Акту про престолонаслідування 1701 р. зі змінами від 2011 р. Порядок престолонаслідування визначається за принципом абсолютної прімогенітури (відомої також як шведська система престолонаслідування), тобто престол передається по низхідній лінії

незалежно від статі. Крім того, спадкоємець до моменту вступу на престол повинен бути протестантом. В даний час спадкоємцем престолу є Чарльз, принц Уельський, спадкоємцем другої черги – його старший син принц Вільям, спадкоємцем третьої черги – старша дитина принца Вільяма принц Джордж Кембриджський [2].

Отже, тривала, еволюція англійської монархії дозволила їй, по-перше, пристосуватися до мінливих умов та, по-друге, виглядати в очах своїх підданих інститутом, що стоїть над політикою і міжпартійною боротьбою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Почему в Англии монархия? URL: <https://www.voprosy-kak-i-pochemu.ru/pochemu-v-anglii-monarhiya/>
2. Саликов Д. Х. Место и роль монарха в системе государственной власти в современной Великобритании / Д. Х. Саликов // Вестник Челябинского государственного университета. – 2015. – № 1 (356). Управление. – Вып. 10. – С. 151–155.
3. Абрекова Ж. А. Эволюция английской монархии в первой половине XX века / Ж. А. Абрекова: Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03: Ставрополь, 2004. – 178 с.

Зубко Ганна Олександрівна
студентка 1 курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Нормативно-правове забезпечення права на освіту в Україні

Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освіта в Україні має складну структуру європейського типу і включає дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, самоосвіту [4, с. 155–157].

Крім того, встановлені такі освітні рівні: дошкільна освіта, початкова освіта, базова середня освіта, профільна середня освіта, перший (початковий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти, другий (базовий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти, третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти, фахова передвища освіта, початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, другий (магістерський) рівень вищої освіти, третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти, науковий рівень вищої освіти [1, ст. 10].

Прийняття такої розгалуженої схеми має принципове значення, оскільки це гарантує людині вільність вибору і дає можливість отримати освіту у відповідності до розумових і професійних здібностей. Згідно до Закону України «Про освіту» громадяни України мають право на отримання освіти за різними формами: інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна

(екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальна [1, ст. 9].

Обов'язковою первинною складовою системи безперечно є дошкільна освіта. Нині в Україні функціонує система дошкільних закладів, у контексті освітньої реформи продовжують свою діяльність навчально-виховні комплекси «школадитячий садок». В Україні проводиться різнопланова робота щодо повного охоплення навчанням усіх дітей шкільного віку.

Відповідно до статті 53 Конституції України повна загальна середня освіта є обов'язковою та забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення [6].

Згідно до Закону України «Про загальну середню освіту» освіта в Україні є обов'язковою і надається у різних типах закладів освіти. Основним з-поміж них є середня загальноосвітня школа трьох ступенів: I – початкова школа (1–4 класи), що забезпечує початкову загальну освіту, II – основна школа (5–9 класи), що забезпечує базову загальну середню освіту, III – старша школа (10–11 класи), що забезпечує повну загальну середню освіту [2].

Для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей діють профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початковою допрофесійною підготовкою), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань.

Позашкільна освіта та виховання спрямовуються на розвиток здібностей, талантів у дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному самовизначенні.

До позашкільних закладів освіти належать: центри, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтв, студії, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

Професійно-технічна освіта зорієнтована на здобуття професії, перепідготовку, підвищення професійної кваліфікації. Відповідними закладами освіти є: професійно-технічні училища, професійно-художні училища, професійні училища соціальної реабілітації, училища-агрофірми, училища-заводи, вищі професійні училища, навчально-виробничі центри, центри підвищення і перепідготовки робітничих кадрів, навчально-курсіві комбінати, інші типи закладів, що надають робітничу професію.

Вища освіта забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації. Зкладами вищої освіти є коледжі, інститути, академії, університети.

Післядипломна освіта (спеціалізація, стажування, клінічна ординатура, підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів) сприяє одержанню нової кваліфікації, нової спеціальності та професії на основі раніше здобутої у закладі освіти і досвіду практичної роботи, поглибленню професійних знань, умінь за спеціальністю, професією. До закладів післядипломної освіти належать: академії, інститути, (центри) підвищення кваліфікації, перепідготовки, вдосконалення, навчально-курсіві комбінати; підрозділи вищих закладів освіти (філіали, факультети, відділення та інші); професійно-технічні заклади освіти; відповідні підрозділи в організаціях та на підприємствах.

Для самоосвіти громадян державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, громадянами створюються відкриті та народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, теле-, радіо навчальні програми тощо[1, с. 10–12].

Структура вищої освіти України розбудована відповідно до структури освіти розвинених країн світу, яка визначена ЮНЕСКО, ООН та іншими міжнародними організаціями.

Вища освіта є складовою системи освіти України, що визначена Законом України «Про вищу освіту» [4]. Вона забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку за такими ступенями: «Молодший бакалавр», «Бакалавр», «Магістр», «Доктор філософії», «Доктор наук».

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на таких рівнях вищої освіти: початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень; науковий рівень [4, ст. 5].

Прийом громадян до закладів вищої освіти проводиться на конкурсній основі відповідно до здібностей незалежно від форми власності навчального закладу та джерел оплати за навчання.

Ступеневість вищої освіти полягає у здобутті різних рівнів на відповідних етапах (ступенях) вищої освіти. Вона може бути реалізована як через неперервну програму підготовки, так і диференційовано, відповідно до структури ступеневості.

В системі вищої освіти функціонують заклади вищої освіти державної та інших форм власності. Підготовка фахівців з вищою освітою в Україні здійснюється за 29 галузями знань, які включають 293 спеціальності [7].

Вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні встановлюються Державними стандартами освіти, тобто, нормами які визначають вимоги до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівня. Державні стандарти освіти розробляються з кожного напрямку підготовки (спеціальності) для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів [3].

Таким чином, право на освіту закріплене в конституції України та реалізовується через розгалужену систему нормативно-правових актів та закладів освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n131>
2. Закон України «Про загальну середню освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14/stru#Stru>
3. Державні стандарти освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
4. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n77>
5. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України / В. Шинкарук // Вища школа. – 2007. – № 5. – С. 3–16.
6. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр>
7. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF>

Державний лад США

За формою державного устрою США є федерацією, до складу якої входить 50 штатів, Федеральний округ Колумбія, острова Пуерто-Ріко і Гуам. Крім того в прямому управлінні США знаходяться Віргінські острови й Східне Самоа.

За своєю природою федерація американських штатів носить договірно-конституційний характер. Договірною вона була на самому початку свого створення, коли 13 «первинних» штатів вирішили об'єднатися на добровільних засадах в єдину союзну державу, закріпивши це рішення прийняттям Конституції 1787 р. Решта 37 штатів увійшли до складу федерації на підставі реалізації конституційної норми, що наділила Конгрес правом приймати в союз нові Штати. При цьому слід зазначити, що нові штати створювалися на територіях, отриманих шляхом завоювання (Техас), покупки (Аляска) і за допомогою інших способів.

Незважаючи на поліетнічний склад населення США і наявність місць компактного проживання етнічних груп, американський федералізм позбавлений національного забарвлення. В основу федерації США покладено суто територіальний принцип. Серед принципів, що становлять конституційно правову основу федеральної держави в США, найважливішими є: суверенітет; рівноправність штатів; верховенство федеральної Конституції, федеральних законів і федеральних властей; жорстке розмежування повноважень Союзу і штатів [1, с. 67].

Суб'єктами федерації є штати, які володіють основними ознаками державних утворень. Кожен штат має свою конституцію, своє законодавство, свої органи влади і громадянство.

Творці Конституції США приділили значну увагу проблемі обмеження повноважень штатів. Останнім заборонялося вступати в будь-які союзи, договори або конфедерації, карбувати монету, обкладати митом або зборами імпорт та експорт товарів тощо. Таке вирішення на конституційному рівні питання про компетенцію штатів не могло не викликати їхнього невдоволення, і стало однією з причин відмови окремих із них ратифікувати Конституцію 1787 р. Необхідність зняття напруги і внесення ясності в це питання зумовили прийняття X Поправки до Конституції, яка зарезервувала за штатами залишкову компетенцію. «Повноваження, – йдеться в ній, – ненадані цією Конституцією Сполученим Штатам ... залишаються за штатами». Одним із таких повноважень є право штатів самостійно вирішувати питання, пов'язані з організацією власної публічної влади [4, с. 40–41].

Структуру органів влади в штатах визначають місцеві конституції. Загалом, вона подібна до структури федеральних органів влади. В основі організації державної влади в штатах лежить принцип жорсткого поділу законодавчої, виконавчої та судової влади. Законодавча влада в штатах належить виборним представницьким органам, зазвичай об'єднаним поняттям «легіслатура» (законодавчий орган). Головна функція легіслатур – прийняття законів. В організаційному відношенні вони багато в чому нагадують федеральний Конгрес. Крім штату Небраски, легіслатури інших штатів складаються з двох палат. Нижня палата, яка часто називається палатою представників, обирається на 2, рідко – на 4 роки в складі від 40 до 400 членів. На чолі палати стоїть спікер, який представляє партійну більшість. Верхня палата, тобто

сенат, обирається на 4, рідше – на 2 роки. Кількість сенаторів коливається від 20 до 67. Головує в сенаті лейтенант-губернатор (віце-губернатор) або виборна особа. Законодавча процедура в легіслатурах досить складна: закон приймається обома палатами, після чого передається на підпис губернаторам.

На чолі виконавчої влади штатів стоїть губернатор, який обирається населенням зазвичай на 4 роки. Віковий ценз для губернатора – 30 років, ценз осілості – 5–7 років. Конституційна заборона на повторне переобрання губернатором зберігається тільки в 2 штатах. У ряді штатів губернатор може бути обраний не більше, ніж на два терміни. У конституціях штатів губернатор проголошується найвищим представником виконавчої влади. До їх повноважень належить:

- призначення за згодою сенату тих посадових осіб, для яких не передбачено інший порядок введення на посаду;
- контроль за діяльністю департаментів і агентств, очолюваних губернаторськими призначеннями;
- підготовка проекту бюджету штату;
- право помилування і пом'якшення покарань щодо вироків судів штатів;
- командування місцевою національною гвардією.

Губернатор не є одноосібним керівником виконавчої влади. Поряд із ним населення обирає ряд інших посадових осіб штату, які можуть діяти цілком незалежно від губернатора. Безпосередньо населенням обираються секретар (реєструє, публікує і зберігає офіційні документи штату, контролює проведення виборів і референдумів); атторней (прокурор штату); скарбник (зберігає грошові кошти штату); аудитор (ревізує фінансову діяльність установ штату); та ін. Влада штатів, крім випадків порушення Конституції США, діють незалежно від федеральних органів. Президент не має права давати доручення губернаторам штатів, зміщувати їх, скасовувати прийняті ними рішення. Разом з тим, федеральна влада має ефективні важелі впливу на штати. Одним з таких важелів є інститут регіональних представників федеральних департаментів в штатах [3, с. 56–58].

Публічна влада в штатах представлена не тільки органами державної влади, а й органами місцевого самоврядування, що відіграють значну роль в суспільно-політичному житті країни. В них зайнято більше 55% всіх працівників управлінського апарату, на частку муніципальних бюджетів припадає близько 40% бюджетних доходів держави. Оскільки питання організації місцевого самоврядування віднесені до компетенції штатів, в США немає єдиної системи муніципальних органів. Кожен штат вирішує ці питання на власний розсуд відповідно до встановленої їм же адміністративно-територіальної системи. Всі адміністративно-територіальні одиниці мають право на самоврядування. Органами самоврядування є виборні ради (комітети), мери. У багатьох графствах крім ради населення обирає цілий ряд посадових осіб: шерифа, атторнея, скарбника та ін. Збираються також збори жителів.

Самоврядування в США реалізується не тільки в межах адміністративно-територіальних одиниць, а й в рамках спеціальних округів, які не збігаються з адміністративно-територіальним поділом. У країні створена велика кількість спеціальних округів: шкільних, екологічних, протипожежних, водопостачання тощо. Управляються вони або обраними населенням комітетами, або чиновниками, призначеними тими органами, які заснували спеціальний округ. Найбільш відомі з спеціальних округів шкільні округи, яких налічується близько 1500. Керують ними

виборні ради з представників громадськості. Члени ради виконують свої функції безоплатно.

До компетенції органів місцевого самоврядування, яка визначається конституціями і законами штатів, входять питання: охорони громадського порядку, керівництва місцевою поліцією і юстицією, інформування населення про нормативні акти федерації і штатів, встановлення місцевих податків і зборів, бюджету, надання соціальних послуг, шкільної справи, охорони здоров'я, житлового будівництва, соціального забезпечення тощо [2, с. 358].

Отже, США є федеративною конституційною республікою із чітким розмежуванням повноважень центру і штатів. Система органів місцевого самоврядування охоплює усі рівні держави та відіграє вагомий роль у багатьох сферах суспільного життя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кожемякін П. Г. Виборче право зарубіжних країн : [навч. посіб.] / П. Г. Кожемякін. – Дніпропетровськ : Оксамит-Текс, 2006. – 328 с.
2. Конституційне право зарубіжних країн : [навч. посіб.] ; [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
3. Конституційне право зарубіжних країн : [підруч.]. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 496 с.
4. Цаликова М. Б. Законодательная активность президента и обеспечение конституционного баланса власти США / М. Б. Цаликова // Конституционное и муниципальное право. – 2002. – № 1. – С. 39–44.

Скремінська Ольга Олегівна

студентка соціально-психологічного факультету,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Соціальна адаптація осіб, звільнених з місць позбавлення волі

Стаття присвячена темі соціальної адаптації людей після ув'язнення. На даний момент це питання є актуальним, тому що однією з найскладніших проблем у пенітенціарній сфері є адаптація осіб, звільнених із місць позбавлення волі, до життя в суспільстві. Люди, які були відірвані від звичного середовища та ізольовані від суспільства, мали примусовий спосіб життя, обмеження в реалізації потреб особистості, тривале співжиття зі злочинцями, як правило, деградованими розумово й морально, не тільки зазнають матеріальних збитків, але й призводять до негативних змін у їх психіці, зменшують їх соціальну цінність. І через такі причини вони не можуть потім пристосуватися до норм в суспільстві і взаємодіяти з іншими людьми.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених із місць позбавлення волі, оцінці шляхів її розв'язання для запобігання рецидивів.

Термін «адаптація» походить від латинського слова *adaptatio* – пристосування. Він прийшов у гуманітарні науки з природознавства, де розумівся як «процес пристосування будови і функцій організмів (особин, популяцій, видів), їх органів до умов середовища. Термін «соціальна адаптація» має місце в суспільних науках і означає – інтегративний показник стану людини, що відображає його можливості виконувати певні біосоціальні функції: адекватне сприйняття навколишньої дійсності

і власного організму; адекватна система відносин і спілкування з оточуючими; здатність до праці, навчання, до організації дозвілля та відпочинку; здатність до самообслуговування і взаємообслуговування в сім'ї та колективі; мінливість (адаптивність) поведінки відповідно до рольових очікуваннями інших. Іншими словами, це активний процес пристосування людини до умов соціального середовища, певний вид взаємодії особистості або соціальної групи з соціальним середовищем [4, с. 67].

Щодо осіб, звільнених після виконання покарання, соціальна адаптація – процес засвоєння звільненими особами соціального досвіду з метою повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Правові засади соціальної адаптації визначені в Законі України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». Закон визначає загальні засади соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, засади участі у соціальній адаптації цих осіб підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян, а також фізичних осіб, забезпечує правове регулювання відносин, спрямованих на реалізацію такими особами прав і свобод, передбачених Конституцією та законами України.

Однією з форм роботи з колишніми в'язнями визначено соціальний патронаж, як допомогу звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію [1]. Суб'єктами соціального патронажу є центральні і місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, об'єднання громадян, а також фізичні особи, які здійснюють соціальний патронаж.

Стаття 8 зазначає, що центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого утворюють спостережні комісії, піклувальні ради при спеціальних виховних установах та здійснюють контроль за діяльністю суб'єктів соціального патронажу, які їм підпорядковані. Координацію соціального патронажу звільнених осіб віком до 35 років включно здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки, молоді та спорту, а після 35 років – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення [1].

Стаття 11 називає спеціалізовані установи для звільнених осіб: центр соціальної адаптації та спеціальний будинок-інтернат.

Центр соціальної адаптації – соціальна установа, діяльність якої спрямована на поступове повернення звільнених осіб до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві шляхом надання їм соціальних послуг та сприяння в отриманні іншої допомоги з урахуванням індивідуальних потреб (стаття 12).

Спеціальний будинок-інтернат – соціально-медична установа, призначена для постійного проживання звільнених осіб – громадян похилого віку, осіб з інвалідністю I і II груп, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування. До нього на безоплатній основі приймаються звільнені особи – громадяни похилого віку, особи з інвалідністю I і II груп, що не мають працездатних дітей або інших родичів, які згідно із законом зобов'язані їх утримувати. Закон передбачає можливість прийому на платній основі звільнених осіб,

що мають працездатних дітей або інших родичів, які згідно із законом зобов'язані їх утримувати [1].

У разі звернення звільнених осіб спеціалізовані установи зобов'язані невідкладно розпочати здійснення стосовно таких осіб заходів соціального патронажу, таких як послуги тимчасового притулку, а також соціальні, медичні, юридичні, освітні, реабілітаційні та інші послуги (Стаття 9).

Крім того, за потреби передбачаються окремі заходи соціального патронажу:

- звільненим особам забезпечується надання медичної та медико-санітарної допомоги в установленому законодавством порядку. Звільнені особи, які хворіють на особливо небезпечні інфекційні хвороби або є носіями збудників таких хвороб, підлягають медичному нагляду і лікуванню в порядку, передбаченому законом. Особи, які на день звільнення потребують стаціонарної медичної допомоги, направляються до закладів охорони здоров'я.

- до звільнення з установ виконання покарань за особами, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, зберігається жила приміщення, що вони займали на законних підставах до засудження. Звільнені особи, які потребують поліпшення житлових умов, мають право на отримання житлового приміщення в порядку, передбаченому законодавством.

- звільненим особам, які не мають жилої площі, після прибуття до обраного місця проживання на період до отримання такої площі місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування надається місце для тимчасового проживання в соціальних чи спеціальних гуртожитках, створених цими органами. Місце для проживання в зазначених гуртожитках надається також звільненим особам, жила площа яких тимчасово заселена, на період до її звільнення та звільненим особам, яким повернути колишнє жила приміщення немає можливості,
- на період до поліпшення їх житлових умов у порядку, передбаченому законом.

- видача паспортів та реєстрація місця проживання або перебування звільнених осіб здійснюються протягом строку та в порядку, передбачених законодавством [1].

Працівники патронажної служби мають право відвідувати в установах виконання покарань осіб, яких мають звільнити, для консультування щодо перспектив їх життя на волі [1].

Не можна окремо не сказати про ресоціалізацію неповнолітніх, які відбувають покарання. Соціально-педагогічна занедбаність, що притаманні значній частині неповнолітніх засуджених, частково зумовлена тим, що до засудження 41,3% неповнолітніх не працювали і не вчилися, 49,1% виховувалися в неповній сім'ї, 19,5% – круглі сироти [2, с. 92]. Така характеристика контингенту виховних колоній, звісно, вимагає виваженого підходу до процесу виконання кримінального покарання, пошуку індивідуальних причин їх асоціальної спрямованості [2, с. 93].

Виховну роботу з засудженими, яка забезпечує процес ресоціалізації, проводять фахівці соціально-психологічної служби, педагоги, психологи. Вона включає: організацію загальноосвітнього й професійно-технічного навчання; проведення батьківських днів; надання порад та консультацій; впровадження заходів для соціальної реабілітації засуджених після звільнення [3, с. 75].

Визначено, що після звільнення людина проходить наступні етапи адаптації:

- перший (початковий) етап, коли індивід засвоює лише правила поведінки, але система цінностей нового середовища внутрішньо їм не визнається;

- другий етап (терпимості), коли як оточення, так і індивід визнають рівноцінність еталонів поведінки один одного;

– третій етап (пристосування, «акомодації») пов'язаний зі взаємними поступками: не тільки індивід визнає і приймає систему цінностей середовища, а й представники останньої визнають деякі його цінності;

– четвертий етап (найповнішою адаптації, етап «асиміляції»), коли індивід повністю відмовляється від колишніх зразків і цінностей і повністю приймає нові [4, с. 63].

Початковий етап освоєння після звільнення від покарання – найскладніший і деколи вирішальний. Важливість його для соціальної адаптації складно переоцінити. Нерідко, стикаючись із труднощами в побуті і при влаштуванні на роботу, звільнені від відбування покарання звертаються за допомогою до старих друзів, залучають їх у нові злочини.

Етап засвоєння соціально корисних ролей складний і суперечливий, пов'язаний з психологічними і моральними труднощами звільненого від відбування покарання. У цей період відбувається зміна його соціальних ролей, функцій, і, як правило, виникає необхідність у зміні сталих навичок і звичок. Саме тому, часто особи, особливо відбули тривалий термін позбавлення волі, пристосовуються до нової, що змінився за час соціальному середовищі з великим внутрішнім напруженням, психологічними зривами, з постійними стресовими станами [4, с. 63].

На етапі правової адаптації відбувається затвердження в психіці потрібних і корисних поглядів, звичок, нахилів, цінностей, бажання чесно трудитися, точно й неухильно виконувати вимоги законів і морально етичних норм. Таким чином, тут мова йде про закріплення досягнутих у процесі виконання покарання позитивних результатів виправно-трудоного впливу і досягненні цілей виправлення судимої особи [4, с. 64].

Під час всіх цих важких етапів, для ув'язненої людини, поряд має бути фахівець який буде надавати психологічну допомогу та супроводжувати його. Держава надає певну грошову допомогу, допомогу з житлом, психологічну і медичну допомогу. Як бачимо, на законодавчому рівні визначено комплексний підхід до вирішення проблем, але грошова допомога не значна і залишається проблема роботи. Багато роботодавців не мають бажання та не хочуть наймати людину з кримінальним минулим та давати їм другого шансу, боячись, що вони знову зможуть піти по кривій доріжці.

Окремої уваги потребує питання ресоціалізації жінок. Загалом, середній термін позбавлення волі у жінок довший, ніж у чоловіків. Перебуваючи в умовах, не пристосованих до психологічних і фізіологічних особливостей жінок, вони дезадаптуються, втрачають соціальні зв'язки, психологічно деформуються. Тому вони гостро потребують соціальної допомоги, спрямованої на зміни стереотипу життя, звикання жити в інших умовах. Така робота буде ефективною, якщо її проводити і в пенітенціарних установах, і зі звільненими особами. Наприклад в одній жіночій в'язниці створили кімнату, для дітей і ув'язнені, які були вагітні, могли доглядати за своїми новонародженими дітьми до трьох років. І шкода, що це не практикують в більшості таких закладів, тому що результати були дивовижні, більшість жінок стали жалкувати про скоєне та стали думати про майбутнє, і що коли вони вийдуть з в'язниці будуть робити все, щоб їх дитина не повторила їх помилок та дати їм кращого життя [2, с. 93].

Таким чином, можна зробити висновок, що соціальна адаптація осіб колишніх ув'язнених – це процес, що охоплює комплекс їх психологічної практичної

підготовки до життя в суспільстві, не тільки відновлення колишніх позитивних соціальних ролей, а й освоєння нових, в силу обставин, що змінилися, а також встановлення корисних контактів і усунення перешкоджають факторів для успішної реабілітації в суспільстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» [Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 6, ст. 39; 2005 р., № 10, ст. 19].
2. Будз В. Жіноча рецидивна злочинність у сучасній Україні: проблеми детермінації / В. Ф. Будз // Бюл. М-ва юстиції України. – 2008. – № 1 (75). – С. 145.
3. Андрушко І. Досвід організації соціально-психологічної роботи із засудженими в установах виконання покарань / І. Андрушко. – К.: Центр «Альтернатива-В», 2004. – 198 с.
4. Проблеми соціальної адаптації осіб, які відбули кримінальні покарання / [за заг. ред. Беци О. В.]. – К.: Атака, 2006. – 136 с.

Мельник Людмила Юріївна
студентка 2-го курсу факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Роль судового прецеденту в праві ЄС

«Правовий прецедент» – включає в себе загальну назву як судового прецеденту так і адміністративного прецеденту. Під судовим прецедентом слід розуміти рішення, яке прийняте вищим судовим органом по конкретній справі, що вважається обов'язковим для інших судів при розгляді аналогічних справ [1, с. 193].

Прецедентне право становить значну групу норм європейського права Судовий прецедент у праві ЄС є результатом діяльності Суду ЄС, який був створений для тлумачення та застосування Римського договору. Повноваження Суду ЄС подібні до повноважень суду ООН. Але згодом первинне та вторинне законодавство ЄС перетворилося на право, що має пряме застосування в національних правових системах держав-членів, завдяки постійній практиці Суду.

Суд ЄС був заснований відповідно до Угоди про Європейське співтовариство вугілля та сталі у 1952 р. як Суд Європейського співтовариства з вугілля та сталі. З набранням чинності Римськими договорами в 1958 р. Суд став спільним інститутом для трьох Співтовариств (ЄСВС, ЄЕС, Євроатом). З набранням чинності Лісабонської угоди у 2009 році назву Суду було змінено на теперішню.

Роль суду ЄС полягає не в тому, щоб займатися лише нормотворчістю, а й в тому, щоб забезпечувати «дотримання прав» в ході тлумачення і застосування установчих документів правових актів, які на них базуються. Ця діяльність здійснюється при розгляді Судом ЄС конкретних справ, віднесених до його юрисдикції, в тому числі позовів до держав-членів, інституцій, органів ЄС, преюдиціальних запитів органів правосуддя держав-членів.

Розглядаючи ці справи Суд ЄС дає офіційне (нормативне) тлумачення права ЄС. Правові позиції вироблені Судом – при розгляді конкретних справ утворюють судову практику. На цю практику він посилається в своїх подальших рішеннях. Подібно і

суди всіх держав-членів керуються судовою практикою Суду ЄС при розгляді справ, пов'язаних із застосуванням права ЄС.

З одного боку, прецедентне право Суду ЄС має вищу юридичну силу, що характерно для актів первинного права, а з іншого – воно формується на основі та для виконання цих актів, що є головною рисою похідного права. Суд ЄС розвиває первинне право, зв'язує його за допомогою своїх рішень з похідним правом. Із цього приводу британський правознавець Т. К. Хартлі висловлює думку, що прецедентне право Суду ЄС так само важливе для розвитку права ЄС, як прецедентне право англійських судів для сучасного англійського права [2, с. 87].

Встановлені Судом ЄС у своїх рішеннях правові норми вважаються обов'язковими як для нього самого, так і для національних судових органів держав-членів ЄС. При аналогічних обставинах не тільки судові органи держав-членів приймають рішення подібне тому, що вже було прийнято, але і він сам приймає такі рішення. Іноді при формулюванні нових норм він посиляється не на положення засновницьких договорів, не на конкретні свої рішення, а на прецедентне право, що склалося, у деяких випадках відтворюючи зі своїх попередніх рішень окремі позиції або параграфи, при цьому не використовуючи які-небудь посилання на джерела. Але як свідчить практика такі випадки трапляються дуже рідко. Необхідно відзначити, що засновницькі договори прямо не уповноважують Суд ЄС встановлювати нові норми права.

Суд ЄС складається з Суду, Суду загальної юрисдикції та спеціалізованих судів. До його повноважень належать: прийняття рішень за позовами, які подають уряди держав ЄС і винесення попередніх рішень щодо тлумачення права ЄС. Завдяки винесенню цих рішень відбувається взаємодія між національними судами держав ЄС та Судом ЄС. На сьогоднішній час система ЄС складається із Суду ЄС та національних судових систем.

Згідно статті 234 Договору про ЄС суди останньої інстанції повинні звертатися до суду ЄС у справах, що стосуються права ЄС за попередніми висновками, задля забезпечення одноманітності тлумачення Договору та законодавства ЄС з метою єдності практики застосування актів права ЄС. Як зазначає дослідник діяльності суду ЄС І.Джерчик, рішення Суду, в яких надаються тлумачення у порядку реалізації статті 234, дуже швидко набули сили прецеденту.

Суд ЄС хоча і покладається при вирішенні справ на свою попередню практику, тим не менш він не дотримується класичної доктрини *stare decisis*. З цієї перспективи можна зробити висновок про подібність доктрини прецеденту у практиці ЄС до французької доктрини «усталеної судової практики» Генеральний адвокат Лагранж вказав: «Незалежно від того, наскільки важливим може бути окреме рішення Суду, незалежно від того, наскільки абстрактним може бути тлумачення певного положення Договору, ... слід дотримуватися золотого правила: Суд має виходити саме з морального авторитету своїх рішень, а не з юридичної сили. Звичайно, ніхто не очікує, що, прийнявши важливе рішення, Суд відійде від нього в іншому провадженні без вагомих причин, але він має зберігати юридичне право так вчинити» [3, с. 46].

В результаті аналізу, можна дійти висновку, що судова правотворчість, що здійснюється судом ЄС, відрізняється від «класичного» прецедентного права, але залишається такою, що пов'язана з юридичною природою судової влади у будь-якій країні, а також зі специфікою діяльності міжнародних судових органів (Суд ООН, Європейський Суд з прав людини тощо), а також відображує загальноєвропейську

тенденцію. Вона, на думку дослідників діяльності Суду ЄС, полягає у тому, що судді не можуть подолати свої попередні правові позиції без вагомих на те причин, й тому важко провести розрізнення між суддями та законодавцем, оскільки будь-яке застосування передбачає тлумачення, що означатиме конкретизацію норм права [4, с. 81]. А також, що особливе місце в праві ЄС займає Суд Європейського Союзу, який за допомогою своїх рішень забезпечує правовий розвиток європейської інтеграції. процедури преюдиціального запиту рішення Суду ЄС стають загальнообов'язковим джерелом європейського права і повинні неухильно дотримуватися і виконуватися національними органами влади держав-членів Європейського Союзу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права : [навч.-метод. посіб.] / Л. А. Луць. – К. : Атака, 2008. – 412 с.
2. Хартли Т. К. Основы права Европейского Сообщества / Т. К. Хартли. – М. : Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 647 с.
3. Шевчук С. Судовий прецедент як джерело міжнародного права / С. Шевчук // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 1 (48). – Х. : Право, 2007. – С. 42–55.
4. Шевчук С. В. Судовий прецедент у праві ЄС / С. В. Шевчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 6. – С. 78–85.

Калінчук Валерія Василівна

студентка 2-го курсу факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Функції і повноваження суду ЄС

Суд Європейського Союзу є офіційною інституцією Європейського союзу, що охоплює всю судову владу ЄС. Він включає в себе Європейський Суд справедливості та Загальний Суд. Суд ЄС є вищою інстанцією Євросоюзу та виконує функції міжнародного, конституційного та частково адміністративного суду.

Суд ЄС має діяти як об'єднавча сила в застосуванні й тлумаченні права Співтовариств. Це є його найважливішою функцією. Обсяг обов'язків суду дуже великий, можна сказати, що він навіть перевантажений. Волтер Кернз вважав, що можна б було збільшити кількість суддів і, як наслідок, кількість судових палат, але це також могло б спричинити негативний вплив на єдність мети Суду Європейських Співтовариств. Також, поставало б питання: Чи відіграє Суд «політичну» роль? Питання дуже дискусійне, адже іноді Суд сам надає привід для подібних нарікань. До такого висновку призвели деякі справи де було відхилення від судових принципів на угоду, так званій, політичній доцільності. Але все ж таки, Суд ЄС слід вважати як функціональний неполітичний орган із виключною юрисдикцією [1, с. 249].

Щоб забезпечити дотримання права ЄС державами-членами Суд виконує такі функції: перевіряє законність актів інститутів ЄС; забезпечує виконання зобов'язань державами-членами за договорами ЄС; інтерпретує право ЄС на прохання національних судів і трибуналів. Рішення Суду приймаються більшістю голосів і оголошуються на публічних слуханнях. Інші точки зору, що суперечать загальному

рішенню Суду, не оприлюднюються. Кожне рішення публікується в день його проголошення.

Судова система Європейського Союзу була утворена задля вирішення спорів між суб'єктами європейської інтеграції. Основним завданням Суду ЄС є забезпечення дотримання законодавства в тлумаченні та застосуванні засновницьких договорів. Як міжнародний суд він вирішує суперечки між державами-членами, які стосуються об'єкта установчого договору. Лісабонською угодою зазначається, що держави-члени повинні виконувати рішення Суду ЄС, а у разі невиконання рішення на таку державу може накладатися штраф або пеня. Контроль за виконанням або невиконанням рішень Суду ЄС покладається на Комісію. Вона може спочатку звертатися до держави-члена ЄС за поясненням, а потім з відповідною пропозицією – до Суду ЄС. Також ця угода закріпила обмеження повноважень Суду ЄС щодо перегляду законності або пропорційності операцій, проведених поліцією чи іншими правоохоронними службами держав-членів ЄС, приймати рішення щодо виконання цими державами своїх обов'язків стосовно підтримання закону, правопорядку, гарантування внутрішньої безпеки [2, с. 45].

Також ця угода закріпила обмеження повноважень Суду ЄС щодо перегляду законності або пропорційності операцій, проведених поліцією чи іншими правоохоронними службами держав-членів ЄС, приймати рішення щодо виконання цими державами своїх обов'язків стосовно підтримання закону, правопорядку, гарантування внутрішньої безпеки.

Право ЄС займає панівне становище у внутрішньому праві держав-членів ЄС. Деякі його норми мають пряму дію у внутрішніх правопорядках цих держав. Такий особливий характер права Євросоюзу означає, що будь-які інші акти законодавчої, виконавчої або судової влади інших держав-членів не повинні застосовуватися, якщо вони суперечать нормам права Євросоюзу [3, с. 62].

Коли Суд ЄС з'ясовує зміст національного законодавства, він бере до уваги не тільки зміст самого нормативного акта, але й те, як приймався, застосовувався і які корективи в нього вносились. Оскільки найбільш авторитетним тлумаченнями національного права, в контексті права ЄС, у державах-членах є верховний і конституційний суди, то Суд ЄС приділяє особливе значення їх практиці. Суд Європейського Союзу знаходить баланс між інтересами держав-членів ЄС у контексті врахування не лише норм європейського права, а й в нормах національних законодавств. Хоча іноді пошук такого балансу йде всупереч інтересам європейської інтеграції, які йдуть в протиріччя позиціям держав-членів ЄС, та повагою до інтересів цих держав [4, с. 193].

У 1963 р. по справі Van Gend & Loos Суд ЄС сформульовано принцип, за яким співтовариство створило новий міжнародний правопорядок, на користь котрого держави обмежили свої суверенні права в певних сферах і суб'єктами якого є не тільки держави-члени, але і їх громадяни.

Багато вчених, серед яких є і судді Суду ЄС, формулюють свої думки про те, що національні суди входять до судової системи ЄС, тому що саме вони впроваджують право ЄС у свої власні правові системи, тим паче, що доктрина прямої дії права ЄС поставила національних суддів у позицію суддів права ЄС [5, с. 4].

Якщо деякі справи не підпадають під юрисдикцію Суду ЄС, то приватні особи можуть звернутися до національних судів, на які покладений обов'язок надавати ефективний захист у тих чи інших справах [6, с. 256].

Поява, формування, розвиток, становлення Європейського Союзу – це складний процес. Із формуванням Суду Європейського Союзу в ньому повинні враховуватися не тільки власні інтереси, а й інтереси держав-членів з урахуванням прав і свобод громадян тієї країни. Рішення мають бути справедливими, а не на користь окремої особи чи країни. При тлумаченні національних інтересів держав-членів і національного права Суд застосовує принцип самообмеження при інтерпретації права в аспекті балансу інтересів ЄС та інтересів держав-членів. Слід зазначити, що ЄС у своєму контексті еволюційних змін стає все більшою мірою не лише союзом держав-членів, але й союзом громадян.

Отже, Суд ЄС і його рішення мають значний вплив на судову практику держав-членів ЄС якої вони повинні дотримуватись. Адже визнання обов'язкової юрисдикції Суду ЄС відноситься до безперечних умов членства в ЄС. Широкі компетенції цього суду відкривають перед ним великі можливості практичного впливу на функціонування та розвиток інтеграційного правопорядку. Він має особливу правову природу, що й відрізняє його від міжнародних організацій і від держав. Звісно, що Суду ЄС не завжди вистачає чіткості своєї позиції, але він намагається якнайкраще збалансувати легітимні інтереси держав-членів ЄС із вимогами інтеграції. Він не раз демонстрував відданість інтересам інтеграції й ухвалював рішення, які слугували базою для подальшого розвитку особливої правової системи ЄС.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу : [навч. посіб.] : [пер. с англ.] / В. Кернз. – К. : Знання, 2002. – 381 с.
2. Кротінов В. Суд Європейського Союзу як учасник європейського врядування: правові аспекти / В. Кротінов // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 4. – С. 43–50.
3. Шпакович О. М. Роль суду Європейського Союзу в становленні та розвитку європейського права / О. М. Шпакович // Порівняльно-правові дослідження. – 2009. – № 1. – С. 58–63.
4. Комарова Т. В. Суд ЄС та національні інтереси держав – членів Європейського Союзу / Т. В. Комарова // Проблеми законності. – 2016. – Вип. 134. – С. 190–198.
5. Друзенко Г. Що приховано за словами? Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу чи прийняття *acquis communautaire*? / Г. Друзенко // Юридична газета. – 21 квітня 2004. – № 8(20). – С. 4.
6. Комарова Т. В. Юрисдикція суду європейського союзу : [монографія] / Т. В. Комарова. – Х. : Право, 2010. – 360 с.

Вознюк Тетяна Юріївна

студентка 2-го курсу факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Співвідношення права ЄС і національного права держав-членів

Питання про співвідношення права ЄС і національного права держав-членів є досить актуальним не тільки для держав-членів ЄС, але і для інших держав, які бажають співпрацювати з ЄС. Відповідь на це питання, дозволить розкрити сутність

взаємодії цих двох правових систем та визначити, чи має місце примат однієї правової системи над іншою.

Подібно до того, як міжнародне право створюється державами, Європейський Союз в якості міжнародної організації інтеграційного характеру також створений державами для досягнення певних цілей та завдань. Тому виникає питання – про співвідношення державного суверенітету держав – учасниць Європейського Союзу і власне Євросоюзу як наднаціонального утворення [1, с. 297].

Державний суверенітет – це верховенство державної влади в середині країни і незалежність державної влади, від будь-якої іншої влади, за межами країни. Суверенітет це невід’ємна властивість держави, джерело її публічної влади. Отже, державам-членам Європейського Союзу точно притаманна одна ознака суверенітету, влада цих держав є найвищою в межах своїх країн.

Стосовно другої ознаки суверенітету, незалежності влад країн держав-членів від Європейського Союзу, то тут ця самостійність є дещо обмеженою. Це пов’язано з тим, що при вступі до Європейського Союзу, держави делегують частину національного суверенітету співтовариству. Право ЄС є самостійною правовою системою, його не можливо ототожнити ні з міжнародним правом ні з національним правом держав-членів. Цей висновок можна зробити з рішень суду Європейського співтовариства. В них зазначено, що це самостійна правова система, існування якої обумовлено наділенням співтовариства суверенною владою і створенням інститутів по їх реалізації.

Як аргумент особливої природи права Європейського Союзу, в рішенні по справі «Ван Генд проти Нідерландів» зазначено: «...держави-члени визнають право співтовариства джерелом до якого їх громадяни можуть звертатися в таких судах. Ще більш аргументовано стосовно цього питання висловився Суд в справі «Коста проти ENEL» де зазначено, що: «... на відміну від звичайних міжнародних договорів Договір Європейського Союзу створив свою власну правову систему...» [2, с. 140]. Також в своїх подальших рішеннях Суд ґрунтовно доводить самостійність європейської правової системи. У взаємодії і взаємозв’язку права Європейського Союзу і права держав-членів вбачається монізм примату права Європейського Союзу, над правом держав-членів. Тому що домінуючим є правопорядок, ґрунтований на праві Європейського співтовариства. Дія норм права Євросоюзу, не потребує процедури імплементації парламентами держав-членів, тобто перетворенням норм права Європейського Союзу на норми права держав-членів.

Діє чотири головних принципи (кваліфікуючі ознаки), що розкривають специфічну природу права Європейського Союзу відносно його взаємовідносин з національним правом держав-членів.

Зробивши порівняльний аналіз цих принципів, можна простежити відмінність правової системи Європейської співдружності, від міжнародного права і інших правових систем.

1. Пряма дія норм права ЄС. Відповідно до ст. 249 Договору про заснування Європейської спільноти: «...регламент має пряме застосування. Він є обов’язковим у всіх своїх елементах та має пряме застосування в усіх державах членах...». Отже, Договір про Співтовариство встановлює пряму дію регламентів, які є одними з головних джерел права Європейського співтовариства. Регламент у всіх своїх елементах є обов’язковим для всіх суб’єктів права Європейського Союзу і є актом

прямої дії, тобто він підлягає застосуванню владою і судовими органами всіх держав-членів незалежно від того, чи виступила дана держава за їхнє прийняття чи ні.

2. Верховенство права ЄС. Означає, що норми цієї правової системи мають більшу юридичну силу порівняно із нормами правових систем держав-членів. Це означає, що у випадку колізії між нормою права Європейського співтовариства і нормою права держав-членів, необхідно застосувати норму права Європейського об'єднання. В рішенні по справі Симменталь суд зазначив: «... у відповідності з принципом верховенства права Співтовариства взаємозв'язок між положеннями Договору і прямою дією норм інститутів співдружності, з однієї сторони, і положеннями національного права держав-членів спільноти з іншої, такий що положення і акти співтовариства які вступили в законну силу, виключають будь-яке протиріччя з боку права держав-членів, що до їх переваги над положеннями і актами національного права держав-членів...».

3. Судовий захист права ЄС. Суд Європейського Союзу покликаний забезпечити одноманітне розуміння і застосування європейського права всіма державами-членами і інститутами. Сама можливість одноманітного розуміння і застосування права ЄС, не може мати місце, як що воно не забезпечено судовим захистом. Судовий захист здійснюється на основі права ЄС. Складовими елементами системи захисту права є як Суд Європейського Союзу, так і національні судові установи держав-членів [3, с. 33].

4. Впровадження норм права ЄС в правові системи держав-членів. Цей принцип передбачає що акти і норми права ЄС, стають частинами внутрішнього права держав-членів. У рішенні по справі «Франкович проти Італії» Суд Європейського Союзу зазначив: Договір про заснування Європейської спільноти створив власну, інтегровану в правові системи держав-членів правову систему, котра обов'язкова для їх судових установ і суб'єктом котрих виступають як держави-члени так і приватні особи, які знаходяться під їх юрисдикцією [4, с. 28].

Таким чином, право ЄС є самостійною правовою системою зміст якої складають принципи і норми, що регулюють відносини між його суб'єктами. Суверенітет держав-членів дещо обмежений у зв'язку з передачею певного об'єму державного суверенітету до органів влади співтовариства. У взаємодії систем права Європейського Союзу і права держав-членів вбачається монізм примату права ЄС, що доводиться за допомогою принципів права Європейської співдружності, які впливають із судових рішень Суду Європейського Союзу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аналітичний огляд проекту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з другої сторони // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 26. – С. 294–305.

2. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції / О. Я. Трагнюк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 10. – Х. : Право, 2005. – С. 139–141.

3. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення / І. Яковюк // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. Х. : Право, 2012. – № 4. – С. 29–42.

4. Яковюк І. Особливості впливу над національної організації на державний суверенітет країн-кандидатів та країн-сусідів (на прикладі Європейського Союзу) / І. Яковюк // Вісник Акад. прав. наук. – 2010. – № 3. – С. 19–31.

Основні права і свободи громадянина в ЄС

Визнання, дотримання і захист основних прав і свобод людини і громадянина є першочерговим обов'язком кожної суверенної незалежної демократичної держави, а так само наднаціональної організації публічної влади, якою виступає ЄС.

Особисті права утворюють історично перший, найглибший і фундаментальний пласт в системі основних прав і свобод. Вони гарантують гідність і свободу людини як самостійної особистості і як суб'єкта громадянського суспільства та, вважаються природними правами, що належать будь-якій людині від народження і незалежно від її громадянства.

У Хартії Європейського Союзу про основні права, яка була прийнята в 2000 р., права закріплені, головним чином, в перших розділах [1]. Зокрема, в розділі I йдеться про Гідність та розділі II про Свободи, норми яких відтворюють з деякими доповненнями положення Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. [2].

Хартія основних прав ЄС містить преамбулу та 54 статті, згруповані у семи розділах.

Головною ідеєю Преамбули та всієї Хартії є проголошення в абзаці 2 того, що ЄС «поміщає людську особистість у центр своєї діяльності шляхом введення громадянства Союзу та створення простору свободи, безпеки та правосуддя».

Розділ I «Гідність» (стаття 1–5) закріплює права та гарантії, які забезпечують гідне існування людської особистості в суспільстві: право на життя, заборона тортур, рабства тощо.

Стаття 3 «Право на особисту недоторканність» передбачає право кожної людини на фізичну недоторканність та недоторканність психіки. Зокрема, в галузі медицини та біології забезпечується право на добровільну та вільну згоду зацікавленої особи відповідно до встановленого законом порядку, заборона евгеністичної практики, передусім тієї, яка спрямована на селекцію людини, заборона використання людського тіла та його частин як таких що є джерелом прибутку, а також заборона репродуктивного клонування людських істот.

У розділі II «Свободи» (статті 6–19) зосереджено увагу на фундаментальних громадянських та політичних свободах, закріплених в Європейській конвенції з прав людини: право на свободу та особисту недоторканність, на повагу приватного та сімейного життя, на захист інформації особистого характеру, на укладення шлюбу та створення сім'ї, свободу думки, совісті та віросповідання, свободу мистецтва та науки тощо. Крім того, тут закріплюються певні соціальні права, такі як право на освіту, свободу професійної та підприємницької діяльності, а також право на труд, право власності, право на притулок.

Розділ III «Рівність» (статті 20–26) містить норми, спрямовані на забезпечення третьої цінності, зазначеної в преамбулі. Ця цінність ЄС виражена через такі права та принципи, як рівність перед законом, недискримінація, культурне, релігійне та лінгвістичне різноманіття, рівність жінок та чоловіків, права дітей та людей похилого

віку, а також осіб із фізичними вадами. Метою Хартії, таким чином, є досягнення не тільки формально-юридичного рівноправ'я, а й, в разі можливості, фактичної рівності всіх членів суспільства.

Розділ IV «Солідарність» (статті 27–38) містить певні трудові права та відображає деякі положення Європейської соціальної хартії, яка вже стала частиною права ЄС: право працівників підприємства на інформацію та консультації, право на колективні переговори та колективні дії, у тому числі право на страйк, право на безкоштовну допомогу у працевлаштуванні тощо. Тут закріплюються права на соціальне забезпечення, охорону здоров'я та інші соціальні права і гарантії. Крім того, передбачається заборона дитячої праці, право на справедливі та рівні умови праці.

Розділ V «Права громадян» (статті 39–46) включає права, користування якими, як правило, пов'язане із наявністю в особи громадянства ЄС. Тут передбачені права, закріплені в статтях 20–24 ДФЄС [3]. Також до цього Розділу були включені деякі права, про які йдеться в інших положеннях Договору про ЄС, зокрема, право на доступ до документів (ст. 15 ДФЄС). Крім того, передбачається право подання скарги на порушення прав людини до Омбудсмена ЄС, а також подання петиції до Європарламенту. Також каталог прав Розділу V був розширений за рахунок включення до нього положень про можливість визнання свободи пересування та проживання в ЄС за громадянами третіх країн, які законно проживають на території однієї з держав-членів (параграф 2 ст. 45), та «права на належне управління» (ст. 41).

Розділ VI «Правосуддя» (статті 47–71) закріплює гарантії прав особистості, переважно в рамках кримінального процесу: ефективний судовий захист порушених прав, презумпція невинуватості, неприпустимість зворотної сили закону, який передбачає або посилює відповідальність, покарання, співмірне тяжкості злочину, тощо.

Розділ VII «Загальні положення, що регулюють тлумачення та застосування Хартії» (статті 50–54). Його призначення: визначити умови та порядок застосування Хартії органами ЄС та державами-членами, а також урегулювати непросте питання про співвідношення її норм з нормами інших джерел основних прав, прийнятих на універсальному, європейському та внутрішньо-державному рівнях [4, с. 345].

Хартія ЄС посприяла забезпеченню більш високого рівня міжнародно-правового гарантування фундаментальних прав людини, а певні норми цього документу здатні служити взірцем для удосконалення конституційно-правового захисту прав людини в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Хартия основных прав Европейского Союза (Ницца, 7 декабря 2000 года). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. ДОГОВОР О ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА. URL: <http://eulaw.ru/treaties/tfeu>
4. Право Європейського Союзу : [підруч.] / [за ред. В. І. Муравйова]. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.

Застосування принципу субсидіарності в праві ЄС

Визначення принципу «субсидіарності», було здійснене в енцикліці папи Пія XI, опублікованій в 1931 р. з нагоди 40-ї річниці *Reum novatum*, в якій цей принцип був сформульований вперше. Основна ідея принципу субсидіарності полягає в тому, що публічна влада повинна втручатися лише тією мірою і в тих межах, за яких суспільство та його групи, починаючи від індивідумів до сім'ї, територіальних громад та інших значніших груп, не в змозі задовольнити свої різнобічні потреби [1, с. 480]. Термін «субсидіарність» означає як надавати допомогу і визначає певну систему взаємовідносин держави і громадян. Цей принцип є відображенням політичної концепції, згідно з якою механізм управління суспільством має будуватися «знизу вгору»: всі проблеми, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, повинні перебувати в компетенції муніципальних органів як найбільш близьких до населення. Лише в разі відсутності такої можливості вирішення відповідних проблем має передаватися в компетенцію вищих (і більш віддалених від громадян) рівнів влади – регіонального, загальнодержавного та наднаціонального в особі ЄС. Таким чином, кожен вищестоящий рівень влади є допоміжним (субсидіарним) по відношенню до нижчого і вирішує ті завдання, з якими він може впоратися найбільш ефективним чином. При цьому особлива увага приділяється природним правам людини – все, що громадянин може зробити власноруч, самостійно чи з власної ініціативи є його невідчужуваним правом. Відповідно, державні структури не мають перешкоджати місцевим співтовариствам в їхніх діях, які можуть бути ефективними. Відтак, кожна успішна громадська діяльність може вважатися субсидіарною, яка зобов'язує державу звести до мінімуму втручання у справи окремих громадян та місцевих співтовариств [1].

ЄС в своїй діяльності разом з принципом пропорційності активно застосовує принцип субсидіарності, який стосується розмежування компетенції між державами-членами, з одного боку, і співтовариствами з іншого. Цей принцип передбачає, що у всіх тих випадках, коли досягнення цілей, які стоять перед співтовариством, неможливе лише через зусилля держав-членів (кожної держави окремо), у всіх випадках, коли необхідним є об'єднання дій усіх держав-членів, рішення проблеми і здійснення таких дій покладається на співтовариство. Однією з головних умов застосування принципу є необхідність спільних дій держав-членів. З іншого боку, коли досягнення мети не потребує колективних зусиль, коли це можливо на рівні держави-члена співтовариство повинно утримуватися від будь-яких дій, що можуть зашкодити реалізації суверенітету держав. Принципи субсидіарності і пропорційності можуть захищатися у судовому порядку. Держави-члени, які вступають до ЄС, не втрачають суверенітет, лише передають на користь міждержавного утворення частину своїх суверенних повноважень (більшою мірою в економічній сфері).

Принцип субсидіарності передбачений у ст. 5 Договору про Європейський Союз [2], де зазначено, що якщо мета не може бути досягнута державами-членами у силу масштабів і результатів запланованої дії, то вона може бути реалізована більш успішно спільнотю. Але конкретизації цього принципу, а головне рівнів, на яких він

має використовуватися, законодавство Європейського Союзу не надає. Доказування того факту, що держави-члени не можуть «достатнім чином» досягти відповідних цілей і що їх може «краще» досягти Союз, покладається на інститути ЄС, які зобов'язані це робити при прийнятті кожного законодавчого акту ЄС.

З цією метою Протокол про застосування принципів субсидіарності та пропорційності, що доданий до установчих документів ЄС Лісабонським договором, покладає на Європейську комісію як основного суб'єкта законодавчої ініціативи обов'язок перед внесенням законопроектів «проводити широкі консультації». Щоб посилити гарантії дотримання цього принципу, установчі документи ЄС встановлюють для нього не тільки наступний, а й попередній контроль. Як суб'єкт подальшого контролю принципу субсидіарності на рівні ЄС виступає Суд ЄС, який має право анулювати правовий акт ЄС, виданий з порушенням принципу субсидіарності. Відповідно до Протоколу позови про анулювання правових актів ЄС на підставі порушення принципу субсидіарності можуть подаватися державами-членами як від свого власного імені, так і від імені свого парламенту або його окремої палати. Крім того, правом оскаржувати законодавчі акти на підставі порушення принципу субсидіарності наділений консультативний орган ЄС, що складається з представників місцевих і регіональних влад держав-членів, – Комітет регіонів (стосовно законодавчих актів ЄС, які приймаються після консультації з цим Комітетом, наприклад, законодавство ЄС про охорону навколишнього середовища). Попередній контроль за дотриманням принципу субсидіарності здійснюють національні парламенти. На підставі ст. 6 Протоколу про застосування принципів субсидіарності та пропорційності: «Будь-який національний парламент протягом восьми тижнів з дня передачі проекту законодавчого акту на офіційних мовах Союзу може направити на адресу голів Європейського парламенту, Ради і Комісії мотивований висновок з викладенням причин, по яким цей парламент (палата) вважає даний проект не відповідає принципу пропорційності» [3].

Поверховий аналіз національної і регіональної політики у різних країнах ЄС дозволяє стверджувати, що принцип субсидіарності не охоплює всі рівні функціонування влади в рівній мірі. Невизначені підстави для застосування субсидіарності щодо відносин між національними і регіональними рівнями управління. Формально угода не згадує регіони, тобто йдеться лише про ЄС та держави-члени. Таким чином, чітке розмежування компетенцій між трьома рівнями (європейським, національним та регіональним) відсутнє. Але в процесі практичної діяльності і законотворчості відбувається і надалі буде посилюватися більш помітне розмежування сфер компетенції влади різних рівнів. При цьому межі між ними залишатимуться рухомими. Так, у правовій сфері право ЄС постійно розширює межі свого застосування.

При внесенні законопроекту в нього повинні бути включені відповідні мотивувальні положення, які зберігаються і в остаточному тексті документа (преамбулі регламенту, директиви, рішення ЄС). Наприклад, в преамбулі Регламенту ЄС №1177/2010 Європейського парламенту і Ради від 24 листопада 2010 р. про права пасажирів, які подорожують по морю або внутрішніми водними шляхами, зазначається: «Оскільки цілі цього Регламенту, а саме гарантувати високий рівень захисту і сприяння для пасажирів повсюдно в державах-членах і забезпечити, щоб господарюючі суб'єкти діяли в гармонізованих умовах на внутрішньому ринку, не можуть бути достатнім чином досягнуті державами-членами і тому, зважаючи на масштаби або наслідків дії, можуть бути краще досягнуті на рівні Союзу, останній

може вжити заходів відповідно до принципу субсидіарності, закріпленим у статті 5 Договору про Європейський Союз» [4].

Основна ідея принципу субсидіарності зводиться до того, що ЄС, навіть при наявності у нього законодавчих та інших повноважень, повинен утримуватися від втручання в ті питання суспільного життя, які не менш ефективно можуть бути вирішені центральними, регіональними або муніципальними органами держав-членів. Цей принцип разом з процедурами контролю за його дотриманням має своїм призначенням, з одного боку, поставити бар'єр на шляху надмірного втручання ЄС в суспільне життя, з іншого – сконцентрувати зусилля ЄС на вирішенні справді загальних (європейських) проблем, які держави-члени ЄС не в змозі ефективно вирішити, діючи поодиночі. Послідовне застосування принципу субсидіарності означає, що регіональним владам мати належати компетенції, які є необхідними для вирішення проблем на їхньому рівні. У такий спосіб можна протистояти надмірній централізації і посилювати повноваження регіональних влад, але за умови їхньої спроможності ці повноваження реалізувати. Принцип субсидіарності є універсальним інструментом вирішення проблем між рівнями влади та підтримання балансу між загальноєвропейською, національними і регіональними владами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кравченко В. В. Конституційне право України: [навч. посібник] / В. В. Кравченко. – [вид. 6-те, виправл. та доповн.]. – К.: Атіка, 2008. – 592 с.
2. Договір о Європейском Союзе (Маастрихт, 7 февраля 1992 года). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029
3. Протокол про застосування принципів субсидіарності та пропорційності від 2 жовтня 1997 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_641
4. Регламент ЄС №1177/2010 Європейського парламенту і Ради від 24 листопада 2010 року. URL: https://stud.com.ua/54657/pravo/printsip_subsidiarnosti

Пестова Анна, Опанасюк Вікторія

студентки 2-го курсу факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Вплив права ЄС на національне право держав-членів

Поняття право ЄС є складним для визначення та багатозначним, оскільки воно утворилося внаслідок активного розвитку інтеграційних процесів на європейському континенті, які призвели до створення ЄС – об'єднання держав-членів, що не має аналогів у світі. Європейське право має виняткові джерела права, процес нормотворчості та правозастосування, інституційний механізм і механізм контролю за дотриманням норм. Вивчення права ЄС є дуже актуальною і цікавою темою, адже на сьогоднішній день є безліч не досліджених моментів, багато суперечностей, які доречно було б розглянути, тому що право ЄС – це доволі молода система права.

В доктрині розрізняють поняття європейське право – «sensu largo» (у широкому значенні) та «sensu stricto» (у вузькому значенні). На думку С. Ю. Кашкіна європейське право («sensu largo») – це міжнародний правовий порядок європейських організацій, до яких належать не лише ЄС та Європейські Спільноти, але й ОБСЄ,

Рада Європи, ЕФТА, а також ЗЄС, тобто – це право, пов'язане з діяльністю ЄС та Європейських Спільнот. Право Європейського Союзу є унікальною правовою системою, що функціонує паралельно із законодавством держав-членів ЄС [1, с. 42].

В свою чергу О. Андрійчук зазначає, що європейське право – поняття тотожне «праву ЄС», хоч «європейським» також може називатися порівняльне право європейських держав у будь-якій галузі, правова система, встановлена Європейською конвенцією з захисту прав людини та основних свобод, або ж будь-які міжнародно-правові стосунки в межах європейського континенту – як-от Європейський економічний простір або й, з певною умовністю, Єдиний економічний простір. Будь-які правові системи, попри об'єктивні підстави слід називати європейським, які функціонують в межах континенту ЄС [2, с. 18].

Академік Л. М. Ентін відзначає, що «європейське право» має декілька значень, зокрема цей термін можна вживати:

1. Для позначення сукупності національних правових систем європейських держав.

2. Для визначення певних частин норм права ЄС, якими регулюються відносини між країнами-членами ЄС в різних сферах, що визначають європейське право як регіональну або субрегіональну систему.

3. Для певних сукупностей правових норм, що регулюють відносини європейських інтеграційних об'єднань, Європейських співтовариств та Європейського Союзу [3, с. 134].

Норми права ЄС мають пряму дію в межах правових систем його держав-членів і в багатьох сферах регулюють питання, врегульовані національним законодавством. Особливо це стосується економічної та соціальної політики. ЄС засновує новий правовий порядок в рамках міжнародного права з метою взаємного соціального та економічного зростання держав-членів.

Основними принципами права ЄС є: 1) примат права ЄС (обов'язок національного судді не застосовувати національні норми у випадку, якщо вони не відповідають праву ЄС; обов'язок держав-членів не ухвалювати закони, що не відповідають праву ЄС); 2) пряме застосування (норми права ЄС застосовуються у державах-членах без подальшого схвалення національним законодавством; кожна особа може подавати клопотання про застосування права ЄС у його справі); 3) рівність (цей принцип забороняє нерівне ставлення до ситуацій, які можуть бути порівняні, або рівне ставлення до ситуацій, які можуть бути порівняні, або рівне ставлення до нерівних ситуацій, якщо таке розрізнене ставлення не може бути виправдано об'єктивними причинами); 4) солідарність (цей принцип встановлює, що оскільки держави-члени користуються перевагами членства, вони також повинні дотримуватися його правил); 5) принцип прямої дії (у найширшому значенні пряма дія може бути визначена як механізм, що надає громадянам можливість покладатися на положення права Союзу під час судового слухання в національному суді, від якого вимагається підтверджувати, захищати і впроваджувати права, що надаються цими положеннями); 6) принципи транспозиції правових норм ЄС у національне законодавство держав-членів ЄС; 7) верховенство права ЄС (норма права Співтовариства, для того щоб бути повністю імплементованою, має відповідати певним вимогам. Перш за все необхідна можливість посилатися на неї у національному суді, який би захищав це право. Верховенство права Співтовариства забезпечує, що наслідком будь-якого конфлікту між ним і національною нормою буде надання пріоритету праву Співтовариства) [4, с. 52–59].

Право Європейського Союзу співвідноситься з національним правом держав – членів ЄС і полягає у тому, що норми права ЄС у разі колізії з нормами національного права країн – членів Євросоюзу мають вищу юридичну силу. Це говорить про те, що при виникненні колізії між правом ЄС і національним правом, застосовується право ЄС. Однак, це положення стосується не тільки установчих договорів, а й інших актів ЄС, таких як: регламентів, директив, рішень, і діє воно навіть у тому випадку, коли відповідна країна проголосувала за не прийняття даного акта.

У випадку виникнення суперечок при застосуванні права ЄС між державами – членами, вирішувати дані спори покликаний Суд Європейського Союзу. Юрисдикція Суду ЄС розповсюджується на всі країни – члени. Враховуючи те, що право ЄС має пряму дію, Суд ЄС має повноваження останньої інстанції стосовно визначення його дії та тлумачення. Юридичні та фізичні особи, права яких порушені, мають право застосовувати засоби судового захисту, що надаються національними судами, з метою реалізації вказаних прав. При цьому для захисту своїх прав вони можуть посилатися на право ЄС. Комісія, а також будь – яка держава – член, можуть подати позов до Суду ЄС проти держави – члена, що порушила право ЄС.

Отже, право ЄС будується на таких принципах, а саме верховенство права, принцип солідарності, рівності, прямої дії, транспозиції правових норм, а також інститутах національного права, має певні особливості та становить систему договорів та законодавчих актів, таких як регламенти та директиви, що мають пряме або непряме застосування в державах-членах ЄС, натомість, у разі виникнення колізій з національним правом перевагу має право Євросоюзу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кашкін С. Ю. Введення до права Європейського Союзу : [підруч.] / С. Ю. Кашкін. – М., 2005. – 424 с.
2. Андрійчук О. Онтологія європейського права / О. Андрійчук // Юридичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 16–20.
3. Європейське право : [підруч.] / [під загал. ред, д. ю н., проф. Л. М. Ентіна]. – М., 2002. – 700 с.
4. Медведєв Ю. Право Європейського Союзу : [навч.-метод. посіб.] / Ю. Медведєв, Г. Сорока ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. – 287 с.

Халімончук Катерина Анатоліївна
магістрантка факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Роль санкцій у міжнародному праві

В наш час стрімкі глобалізаційні процеси сучасності зумовлюють тісну співпрацю та взаємодію держав в фінансовій та економічній сферах створюючи по суті, єдину систему господарювання. Враховуючи масштаби такої взаємодії, можна стверджувати, що її функціонування впливає і на міжнародно – правові інтереси держав-учасниць таких відносин.

Відомою закономірністю є те, що всі держави мають право охороняти свої

інтереси всіма допустимими засобами, і заходами, зокрема примусового характеру. До однієї з форм примусу в міжнародному праві можна віднести міжнародно-правові санкції.

Мета санкцій це – захист і відновлення вже порушених прав суб'єктів міжнародного права. Жодні посилання на національні інтереси держави як виправдання застосування санкцій не допускаються. Тож можна сказати, що характер міжнародно-правових санкцій можуть носити лише заходи, що застосовуються тільки у відповідь на правопорушення.

Досить часто відповідні заходи, які є реакцією суб'єкта на недружній акт, як такими не вважаються [1, с. 178].

Міжнародно-правові санкції – це правомірні примусові заходи як збройного, так і неозброєного характеру, що застосовуються суб'єктами міжнародного права у встановленій процесуальній формі у відповідь на правопорушення з метою його припинення, поновлення порушених прав і забезпечення відповідальності правопорушника.

Санкції це не є лише формою міжнародно-правової відповідальності, а й обов'язком відновлення порушених прав та відшкодування. Санкції – це засіб, з допомогою якого відновлюють порушені права та домагаються відшкодування.

Примусові заходи можуть бути санкціоновані і несанкціоновані. Несанкціоновані примусові заходи застосовуються до виникнення міжнародно-правової відповідальності як реакція на недружні акти, ситуації, неподолану силу, конфліктні ситуації. Більшість таких правомірних заходів із виникненням міжнародно-правової відповідальності набувають характеру міжнародно-правові санкції. Право на примусові заходи належить кожному суб'єкту міжнародного права. Держави реалізують це право індивідуально, колективно і за допомогою міжнародних організацій [2, с. 178].

Для застосування санкцій встановлюється факт міжнародного правопорушення, який обумовлюється відмовою виконати міжнародні зобов'язання щодо ліквідації наслідків такого правопорушення.

До застосування міжнародно-правових санкцій можна віднести:

- міжнародне правопорушення;
- міжнародно-правова відповідальність;
- відмова правопорушника добровільно виконати зобов'язання;
- по ліквідації наслідків правопорушення;
- міжнародно-правова санкція.

На сьогоднішній день в міжнародному праві сформувався особливий інститут застосування міжнародно-правових санкцій, який забезпечує порядок примусового відновлення первинних правових відносин (тобто таких, що функціонували до правопорушення), а якщо це неможливо – то відбуваються заміни їх на адекватні. Це забезпечує відшкодування збитків, які наступили в результаті правопорушення і відмови добровільно виконати зобов'язання щодо відшкодування.

Метою міжнародно-правових санкцій є відновлення безперебійно функціонуючого механізму міжнародно-правового регулювання.

Можна зробити перелік типів і видів міжнародно-правових санкцій, а саме:

1) міжнародно-правові санкції, які здійснюються державами в порядку самопомогі;

2) міжнародно-правові санкції які здійснюються державами за допомогою міжнародних організацій.

Всім типам і видам міжнародно-правових санкцій властиві свої види міжнародно-правових санкцій, форми і способи їх застосування.

До міжнародно-правових санкцій, які здійснюються державами в порядку самопомогі відносяться:

1. Самооборона – це дії по відношенню до держави-правопорушниці, які мають збройний примусовий характер. До самооборони можна віднести дві форми – необхідна оборона та самооборона від агресії. Необхідною обороною є захист збройними силами від зазіхань іноземної держави на недоторканність державного кордону, її воєнним вилазкам, які ще не можна кваліфікувати як акт агресії, заслання військово-розвідувального літака на територію держави-жертви, захід військових суден у територіальні води такої держави тощо.

2. Репресалії – це правомірні примусові заходи, які чиняться з метою відновлення порушених прав і направлені на обмеження або ліквідацію прав іншої держави у відповідь на її неправомірну поведінку. Репресалії не можуть застосовуватись у відповідь на акти, які не є міжнародним правопорушенням. Репресалії повинні відповідати нанесеним збиткам із застосуванням примусу, необхідного для їх відшкодування.

Правомірними є лише політичні і економічні репресалії: позбавлення обмеження дипломатичних привілеїв і імунітету офіційних представників держави-порушниці; ембарго; бойкот; секвестр майна тощо. Найбільш відчутними формами репресалій є розрив торгівельно-економічних відносин з державою-порушницею і її повна економічна ізоляція. Розрив дипломатичних і консульських відносин є самостійним видом

3. Реторсії – примусові заходи у відповідь, які ведуть до обмеження таких інтересів держави-порушниці, які не охороняються міжнародним правом. Реторсії можуть застосовуватись у відповідь на недружній акт, несправедливу, упереджену поведінку іншого суб'єкта, але в межах, допустимих міжнародним правом. Це заборона дипломатичним представникам або громадянам іноземної держави вільно відвідувати певні райони країни їхнього перебування у відповідь на подібні ж обмеження щодо своїх дипломатів і громадян в тій державі (інші обмеження); відкликання посла з держави, яка вчинила недружній акт або правопорушення; висилка з країни рівної кількості дипломатів держави, яка раніше вислала з країни дипломатів першої держави; заборона в'їзду в країну або відміна візиту делегацій тощо.

4. Розрив дипломатичних і консульських відносин – це розрив дипломатичних відносин які можуть відбуватись окремо або одночасно з розривом консульських відносин. Крім того можливе призупинення дипломатичних і консульських відносин як більш м'яка форма впливу на державу-порушницю. Застосування цієї форми можливе і при недружніх актах, але в такому разі вона не є міжнародно-правовою санкцією, бо застосовується не у відповідь на міжнародне правопорушення [3, с. 148].

5. Невизнання може стосуватись результатів, ситуацій викликаних неправомірними діями держави-порушниці. До форм невизнання відносяться: відмова держави визнати дійсність міжнародного договору укладеного під тиском чи з іншими порушеннями передбаченими нормами міжнародного права; невизнання неправомірних територіальних змін; невизнання фашистського, расистського чи колоніального режиму держави, яке веде до ізоляції такої держави тощо.

Об'єктом застосування санкцій можуть бути не лише правопорушник, а й суб'єкт, який здійснив правопорушення, його співучасник і його посібники.

Слід зазначити, що призупинення прав і привілеїв, що впливають з членства в міжнародній організації, може бути добровільним або у формі санкції. При добровільному призупиненні членства держави, вона не пориває міжнародною організацією юридичного зв'язку [4, с. 112].

За результатами дослідження можна зробити наступні висновки, а саме: санкції – це примусові заходи як збройного, так і незбройного характеру, що застосовуються суб'єктами міжнародного права у встановленій процесуальній формі у відповідь на правопорушення. Основними цілями санкцій є: припинення правопорушення, відновлення порушених прав, забезпечення відповідальності правопорушника.

Міжнародно-правові санкції – це правомірні примусові заходи, які застосовують суб'єкти міжнародного права для припинення міжнародного правопорушення, відновлення прав потерпілих суб'єктів і виконання правопорушником зобов'язань внаслідок відповідальності, яка виникла у відповідь на правопорушення які не є лише формою міжнародно-правової відповідальності, адже міжнародно-правова відповідальність – це обов'язок відновлення порушених прав та відшкодування, а міжнародно-правові санкції – це засіб, з допомогою якого відновлюють порушені права та домагаються відшкодування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дахно І. І. Міжнародне приватне право : [навч. посіб.] / І. І. Дахно, В. М. Алієва-Барановська. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 633 с.
2. Міжнародне право : [підруч.] / [за ред. Ліхантова С. А.]. – Х. : Юракад. ім. Я. Мудрого, 2010. – 476 с.
3. Міжнародне приватне право : [навч. посіб.] / [за ред. С. Г. Кузьменка]. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 316 с.
4. Міжнародне приватне право : [підруч. для юрид. вищ. навч. закл.] / [за ред. проф. В. П. Жушмана та доц. І. А. Шуміло]. – Х. : Право, 2012. – 320 с.
5. Міжнародне приватне право: [навч.-метод. посіб.] / [укл. Вайцеховська О. Р., Руденко О. В]. – Чернівці, 2017. – 290 с.

Хробуст Б. О.

магістрант факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Участь прокурора в адміністративному судочинстві

У Законі України «Про прокуратуру» закріплено, що прокуратура України здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом (п. 2 ч. 1 ст. 2). Отже, прокуратура має право брати участь в кримінальному, господарському, цивільному та адміністративному судочинстві. Так стаття 23 Закону України «Про прокуратуру» надає прокурору право вступити у справу на будь-якій стадії процесу, якщо цього вимагає захист конституційних прав громадян, інтересів держави і суспільства, та зобов'язує його своєчасно вживати передбачених законом заходів щодо усунення порушень закону, хоч би від кого вони виходили [1].

У загальному розумінні фактичні підстави участі прокурора в адміністративному судочинстві – це будь-які державно-суспільні та інші обставини, це юридичні факти (дії, інші акти волевиявлення прокурора) із настанням, існуванням чи здійсненням яких законодавець пов'язує вступ прокурора до адміністративної справи або його участь у цій справі.

Позиція науковців зводиться до обґрунтування положень про те, що прокурор є особливим учасником судового процесу, правосуб'єктність якого відрізняється від правосуб'єктності як сторін процесу, так і їх представників.

Так, на думку М. В. Руденка, процесуальна правосуб'єктність прокурора суттєво відрізняється від інших учасників судового процесу, оскільки прокурор має публічний характер заінтересованості у справі, а сторона – суб'єктивний, матеріально-правовий; прокурор не є в процесі стороною у процесуальному розумінні, оскільки українському праву не відомий поділ суб'єкта процесуальних правовідносин на матеріальний та процесуальний; прокурор в суді не є особливим представником сторони, оскільки в судовому процесі він діє самостійно, без повноважень від сторони та на підставі закону; прокурор у суді не є і представником держави, оскільки він виступає як посадова особа найважливішого правоохоронного органу – прокуратури, який без особливих доручень від цього органу, а лише на підставі закону та службового становища виконує завдання представництва інтересів в суді [2, с. 24].

Дещо відмінну позицію обіймає О. В. Агеєв, який, розглядаючи місце та характерні риси прокурора в системі суб'єктів адміністративного процесу, зазначає, що прокурор – це особливий суб'єкт процесу, який є представником держави, виражає державний інтерес та реалізує його при вирішенні конкретних справ, забезпечує законність прийняття по них рішень. При цьому прокурор не є обов'язковим суб'єктом адміністративно-процесуальної діяльності, його участь у процесі носить факультативний характер і обумовлена можливостями ініціації провадження по адміністративній справі та вступу в процес, порушений з ініціативи інших суб'єктів. На думку автора, прокурор не є стороною в процесі, а виступає як представник держави, носій державного інтересу [3, с. 10].

Не можна заперечувати допустимості розгляду судового представництва, в тому числі прокурором інтересів держави й громадянина в адміністративному судочинстві, як певної процесуальної діяльності, системи дій. Такий підхід передбачає аналіз судового процесу з точки зору його динаміки, що в аспекті питань, які досліджуються, дозволяє усвідомлювати прокурора активним учасником забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадянина у публічно-владній сфері в адміністративному судочинстві.

Так, прокурор, який звернувся до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів інших осіб, не може завершувати справу примиренням (стаття 54 КАС України), цим правом наділений лише позивач по справі. таким чином, прокурор за будь-яких обставин у разі виявлення порушень законодавства і звернення в інтересах держави з відповідним позовом має право на підтримання заявлених позовних вимог не залежно від позиції позивача у суді, проте позбавлений права на укладення мирової угоди між позивачем та відповідачем. У той же час у разі звернення прокурора до суду в якості позивача у справі, як передбачено статтею 53 КАС України – у разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до адміністративного суду, прокурор наділений повноваженнями

позивача у справі, тобто правами на відмову від позову, зміну предмета та підстави позову, укладення мирової угоди тощо.

Проаналізувавши інститут представництва інтересів у суді, необхідно зазначити, що всі види представництва, які закріплені чинним процесуальним законодавством, передбачають, в обов'язковому порядку, правові відносини між представником і особою чи органом, які він представляє.

Також потрібно звернути увагу й на те що, фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність, може не підтримати адміністративний позов, заявлений в її інтересах, в результаті чого фактично позбавляє повноважень прокурора, що подав позов в інтересах цієї особи, і, як наслідок, прокурор позбавляється можливості подальшої участі у справі. Суд залишає позовну заяву без розгляду. Однак згідно з ч. 4 ст. 54 КАС України відмова органу, уповноваженого здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, від адміністративного позову, поданого прокурором в інтересах держави, не позбавляє останнього права підтримувати позов і вимагати вирішення спору по суті в повному обсязі [4].

Важливе організуюче значення у представницькій правозастосовній практиці прокурора, включаючи й сферу адміністративного судочинства, мають відомчі нормативні акти Генерального прокурора України, оскільки норми КАС України не деталізують порядок реалізації більшості процесуальних повноважень прокурора. Зокрема, у наказі Генерального прокурора України від 28 травня 2015 р. (№6 гн) йдеться про те, що прокурорам усіх рівнів у межах компетенції забезпечувати своєчасне реагування на незаконні судові рішення адміністративних справах та якісну підготовку апеляційних, касаційних скарг, заяв про перегляд судових рішень Верховним Судом України, заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами [5]. Проте процесуальна форма вступу прокурора в адміністративну справу КАС України не передбачена. З огляду на те, що процесуальна форма адміністративного судочинства має письмовий характер, повідомлення прокурора про вступ у справу повинно бути оформлене також у письмовій формі, яке суд долучає до матеріалів адміністративної справи, і саме таким чином повинен іменуватися цей документ. Оскільки клопотання чи заява підлягають розгляду судом і можуть бути з тих або інших причин незадоволені (відхилені), їх розгляд передбачає з'ясування думки обох сторін.

Виходячи з вищенаведеного, представництво прокурором в адміністративному судовому процесі інтересів громадянина може бути визначено як такі, що встановлюються і реалізуються на підставі Конституції України, Закону України «Про прокуратуру», Кодексу адміністративного судочинства України, правовідносини, в рамках яких прокурор вчиняє в адміністративному судочинстві процесуальні дії від імені і для захисту прав, свобод й законних інтересів осіб – громадян України, що через різноманітні обставини не можуть або позбавлені можливості самостійно відстоювати свої особисті цінності від їх порушень (обмежень) рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень – органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Представництво прокурором інтересів громадянина в адміністративному судочинстві є за його природою різновидом законного представництва, здійснюваного органами та особами, яким законом надано право захищати в адміністративних судах «чужі» права і свободи, прокурорським адміністративно-процесуальним представництвом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII в редакції Закону від 2 липня 2015 року № 578-VIII

2. Руденко М. В. Прокурор у господарському судочинстві : [навч. посіб.] / М. В. Руденко. – К. : Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2003. – 380 с.
3. Агєєв О. В. Прокурор як суб'єкт адміністративного процесу : автореф. дис. к. ю. н. : спец. 12.00.07 / О. В. Агєєв. – Харків, 2006. – 20 с.
4. Кодекс адміністративного судочинства України: зі змінами та доповненнями станом на 05.11.2018: (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2018. – 248 с.
5. Про організацію роботи органів прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді та їх захисту при виконанні судових рішень: наказ Генерального прокурора України від 28 травня 2015 року №6 гн. URL: <http://www.gp.gov.ua>

Гаркава Аліна

студентка 32 групи ННІ філології та журналістики,
Житомирський державний університет ім. І. Франка

Соціальна реклама як засіб боротьби з дискримінацією

XXI століття прийнято вважати інформаційним, адже щоденно людина піддається впливу засобів масової інформації. Відбувається масова комунікація індивіда з іншими учасниками медійного простору. Глобальне інформаційне суспільство впливає на всі сфери людського життя, трансформує свідомість. В зв'язку з цим, вплив медійного середовища на особистість може бути як позитивним, так і негативним.

Важливу нішу в цьому всьому займає реклама. Ми її бачимо щоденно, навіть частіше, ніж новини, проте майже вся вона є комерційною і зосереджується суто на економічних цілях, не вирішуючи багато злободенних проблем. Як наслідок, сучасна людина орієнтується лише на свої прагматичні бажання, починає нехтувати нормами моралі та права. Виникає духовна трансформація свідомості, яка має негативний характер – права та свободи людини порушуються. Протидіяти всьому цьому може соціальна реклама. В інтернеті її можна знайти без проблем, але на екранах телебачення чи деінде ви навряд чи побачите рекламні відеоролики соціального спрямування. Проте саме вони є важливою складовою здорової нації.

Т. Коваль у праці «Сучасна концепція прав людини як підґрунтя медіа діяльності в Україні» зазначає, що права людини є основою діяльності ЗМК, саме навколо них має формуватися сучасний медіапростір. А. Близнюк у статті «Співпраця медіа, держави та бізнесу: чи є шанси для прав людини» вказує на важливості правильних взаємозв'язків ЗМІ та керування правами людини у своїй діяльності. Д. Карамішев та Л. Усаченко у статті «Історія розвитку соціальної реклами в США: досвід для України» наголошують на важливості наявності органів регулювання соціальної реклами й зазначають, що завдяки цьому соціальна реклама в США є сталим засобом комунікації та має певні успіхи.

Метою статті є встановлення взаємозв'язку між соціальною рекламою про дискримінацію та Законом «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Завдання:

– з'ясувати особливості дискримінації в Україні та її взаємозв'язок з медійним простором;

– виокремити головні тенденції, проблеми регулювання української соціальної реклами й порівняти їх із зарубіжними;

– здійснити контент-аналіз соціальної відеореклами про протидію дискримінації, інтерпретувати результати.

Згідно статті 1 Конституції України наша держава є соціальною та правовою тобто, встановлено верховенство права, а людина є найвищою цінністю [7]. Проте немає жодного суспільства, де б всі права та свободи людини дотримувалися й виконувались і Україна не виняток. У всі часи та епохи була і є одна важлива проблема – дискримінація – це коли конкретна особа чи група людей з певними ознаками зазнає обмеження користування будь-якими правами та свободами [4]. Дана тема певний період залишалася поза увагою: не було відповідного законодавства, ніхто не вів статистику й не надавав цим питанням великого розголосу. Усі звітності, що подавалися до Ради Європи, ООН, посилалися на статтю 24 Конституції України. Проте однієї статі в Конституції не достатньо. Відсутність законодавства з приводу рівності прав та свобод людини не дозволяло чітко визначити що ж таке дискримінація та як їй протидіяти. У 2005 та 2011 рр. було прийнято Закони, які більш чітко окреслювали права людини: «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про основи соціальної захищеності інвалідів» (саме в ньому вперше було застосовано термін дискримінація, хоч і з посиланням на Конвенцію «Про права осіб з інвалідністю»[6]) [11]. У 2010 р. була розроблена «Стратегія боротьби із дискримінацією в Україні», проте після її створення на законодавців посилався шквал критики, адже стратегія не є законом. Все ще бажаючи налагодити візовий зв'язок з Європою, у 2012 р. український уряд змушений був перейти до безпосередньої розробки законопроекту. Проте сам закон набув чинності аж у 2013 р. До цього відбувалося протистояння поглядів: частина депутатів та звичайних громадян не бажали щоб Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» набував чинності, адже тоді українське суспільство буде змушене толерантно ставитися до сексуальних меншин і тих осіб, які не поділяють класичні погляди. Якщо б не бажання налагодити дружні стосунки із Європою, хтозна чи був би прийнятий такий Закон.

Як бачимо, дана тема в Україні за роки незалежності тривалий час відводилася на другий план. Проте і зараз на телебаченні майже неможливо знайти соціальну рекламу яка б протидіяла дискримінації. Не зважаючи на те, що вже є відповідний закон, трапляються випадки, коли права людини порушуються. Засоби масової комунікації перестають виконувати нагадувальну функцію і говорять про проблему лише тоді, коли вона досягла точки кипіння, але це малоефективно. Для профілактики дискримінації українському медійному простору не вистачає соціальної реклами. Згідно соціологічного дослідження 37% респондентів вважають найбільш гострою проблемою – дискримінацію за віком, 33% – дискримінацію людей з інвалідністю, а решта – за майновим станом, сексуальною орієнтацією та статтю [3].

Соціальна реклама, яка б протидіяла даним проблемам відсутня серед контенту телеканалів. Це пояснюється тим, що вона неприбуткова, до того ж, ЗМІ, які повністю або частково фінансуються з державних або місцевих бюджетів, повинні поширювати таку рекламу безкоштовно.

Якщо брати до уваги її регулювання в Україні, то окрім Закону України «Про рекламу», вона координується низкою органів: «Всеукраїнською рекламною

коаліцією», «Українською організацію прямого продажу» та «Асоціацією зовнішньої реклами України» [2]. Проте всі вони спрямовані більше на звичайну рекламу, ніж на соціальну. Це не дає суттєвих результатів у рекламному медійному просторі, його саморегулювання чітко не визначене й не контролюється так, як в наших зарубіжних колег. Ситуація трохи дублюється з тією, що склалася до 2013 р. із Законом «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». В державі немає жодної організації, яка б займалася контролем саме соціальної реклами й вирішенням важливих проблем суспільства.

Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то у США діє Рада з реклами – позапартійна не політична організація, яка була утворена відразу після закінчення Другої світової війни і має на меті розробку та розподіл національних соціальних кампаній [5]. У Великій Британії є Орган зі стандартів реклами, Комітет з рекламної практики та Комітет мовників з рекламної практики. Найголовнішим у регулюванні британської реклами є саме Орган зі стандартів реклами. Головна його функція – переконатися, що жодна реклама не порушує ні закон, ні норми моралі. Дана установа є фінансово незалежною від уряду [12].

В Україні немає організацій, які б так чітко регулювали рекламу, але на зважаючи на це, у нашій державі щорічно проводиться конкурс та фестиваль соціальної реклами «Molodiya festival». Відео учасників та переможців можна знайти на YouTube. Для того, щоб визначити якість їхньої відеореклами та її особливості, я провела контент-аналіз, обравши відео з найбільш актуальними на сьогоднішній день проблемами дискримінації.

Перший ролик [10] про солідарність та протидію дискримінації на роботі створено у вигляді мультика. Він має повчальний характер. Анімація легко сприймається і здатна зацікавити не лише доросле населення, а й дітей, що вже з малечку формує в них взаємопідтримку й толерантне ставлення до людей похилого віку. Проте даному відео не вистачає голосу диктора, адже мало хто буде читати титри. У другій відеореklamі [8] показано ту ж саму дискримінацію на роботі тільки вже в іншому ключі й більш розширено. Що стосується реклами про гендерну дискримінацію [1], то вона є дуже мінімалістичною, але саме завдяки такому формату запам'ятовується як жодна інша. Це саме можна й сказати про відео протидії дискримінації сексуальних меншин [9] – воно є досить простим і зрозумілим, до того ж, імпліцитно вказує на їх дискримінацію на роботі. Як бачимо, всі відео є короткими, тривалістю до 1 хвилини, що дуже важливо, адже чим більш стисла і лаконічна реклама, тим краще вона запам'ятовується.

У наведених роликах чітко прослідковується, що дискримінація за віком, інвалідністю, статтю, сексуальною орієнтацією дедалі частіше стосуються працевлаштування. Для того, аби зменшити це, потрібно показувати дані відео на телебаченні, в інтернеті. Проблему неможливо вирішити, якщо про неї мовчати, подана відеореklama відзнята досить професійно і могла б стати частиною медійного контенту.

Отже, не зважаючи на те, що в державі діє Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», проблема досі залишається не вирішеною. Це може бути зумовлено тим, що даний законопроект був прийнятий більше з метою налагодити дружні відносини з країнами Європи, ніж справді розв'язати дану проблему. Українці ще ніяк не можуть усвідомити рівність прав та свобод всіх громадян. Проте одна проблема породжує іншу – в країні досі немає установи, яка б регулювала суто соціальну рекламу. Ми часто забуваємо про важливість медіапростору у вирішенні багатьох питань і нехтуємо цим. Лише усвідомивши важливість значення

соціальної реклами можна розв'язати багато важливих проблем і побудувати справді соціальне правове суспільство.

Список використаних джерел та літератури:

1. Top career / Найвищий кар'єрний успіх / соціальна реклама про гендерну дискримінацію. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6KrMgx57NLA&index=4&t=0s&list=PLwgj8enSAGCWTh3dqEF2kx2LThRKp5V5h>
2. Божкова В. В. Реклама та стимулювання збуту : [навч. посіб.] / В. В. Божкова, Ю. М. Мельник. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – С. 208
3. Дискримінація за віком і ознакою інвалідності – найбільш актуальні для українців. URL: https://humanrights.org.ua/material/diskriminacija_za_vikom_i_oznakoju_invalidnosti_je_najbilsh_aktualnimi_dlja_ukrajinciv
4. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
5. Карамішев Д. Історія розвитку соціальної реклами в США: досвід для України / Д. Карамішев, Л. Усаченко. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-4/doc/4/04.pdf>
6. Конвенція «Про права осіб з інвалідністю». URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
7. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
8. Обирай професійний відбір, а не дискримінацію / соціальна реклама. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MDc3Q5fwkxU&index=7&list=PLwgj8enSAGCWTh3dqEF2kx2LThRKp5V5h>
9. Однакові олівці / соцреклама про дискримінацію за сексуальною орієнтацією. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OUXzJHsK9n4&index=6&list=PLwgj8enSAGCWTh3dqEF2kx2LThRKp5V5h>
10. Солідарність сильніша за дискримінацію / соціальна реклама про дискримінацію. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sHY4AEVgnFk&index=9&t=0s&list=PLwgj8enSAGCWTh3dqEF2kx2LThRKp5V5h>
11. Стаття 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
12. Хто і як регулює рекламу у Великій Британії. URL: <https://detector.media/rinok/article/122295/2017-01-18-khto-i-yak-regulyue-reklamu-u-velikii-britanii/>

Мінігулова Валерія Сергіївна

студентка 1 курсу факультету екології та права,
Житомирський національний агроекологічний університет

Правила адвокатської етики в Україні

У даній роботі розглядаються основні принципи адвокатської етики згідно з «Правилами адвокатської етики», але на мою думку це питання не є досить досконало розкрито, його деякі аспекти не є досконалими і вимагають дослідження цього питання.

Мета роботи – є розкриття на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальновизнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві.

На перший погляд може здаватися, що завдяки скороченням певні принципи та вимоги до адвокатів були послаблені, однак насправді будь-яка невизначеність і непередбачуваність – поле для свавілля тих, хто тлумачитиме правила при їх застосуванні в дисциплінарній процедурі (звісно, тепер можна дозволити собі лише суто теоретично припускати можливість такого свавілля).

Адвокат завжди залишається представником своєї корпорації, і за його вчинками судять не про клієнта, якого він представляє, а про колегію адвокатів, членом якої він є. І тому, якщо клієнт наполягає на скоєнні адвокатом вчинку, не сумісного з адвокатським статусом, адвокат, знаючи це, не повинен приймати таке доручення, а також має повне моральне право відмовитись від подальшого ведення справи цього клієнта, звичайно, якщо така відмова за суттю і процедурою не суперечить закону. Така сама думка простежується і в працях видатного російського юриста А. Ф. Коні, а також автора всесвітньо відомої книги «Школа адвокатури» Р. Гарріса, який висловив таку пораду: «Нехай служіння своєму клієнтові буде “вищим безсумнівним боргом” адвоката, але можна все-таки сподіватись, що заради цього боргу він не забуде своїх обов'язків як людини і вагатиметься відмовитись від ведення тієї справи, яку не може виграти чесними засобами». У такому контексті становлять інтерес рекомендації видатного адвоката і вченого В. Д. Спасовича колегам, суть яких така: «Дотримуйся безумовно чистоти звичаїв, не захоплюйся м'якосердістю, вимагай безумовної чесності, не даруй тому, хто для досягнення своїх цілей пролізе, обійде, змінить чи перекрутить закон» [1].

Відповідно до закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», за вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень: а) попередження; б) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; в) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а згідно з Правилами адвокатської етики за порушення положень даних правил до адвоката можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності в порядку, передбаченому чинним законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність, а також актами Національної асоціації адвокатів України.

При цьому не передбачається застосування цивільно-правової відповідальності, що, на мою думку, є бажаним положенням у даних нормативно правових актах.

Правила адвокатської етики (далі по тексту – Правила) мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальновизнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві.

Правила слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні своїх багатоманітних, іноді суперечливих професійних прав та обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури і принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законодавчими актами, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката [3].

Відповідно до Правил за предметом, колом осіб та в часі дія Правил поширюється на:

- всі види адвокатської діяльності та в частині, визначеній Правилами;
- на іншу діяльність (дії) адвоката, в тому числі соціально-публічну діяльність адвоката, яка може вступити в суперечність з професійними обов'язками адвоката, або підірвати престиж адвокатської професії;
- всіх адвокатів України, адвокатів іноземних держав, що внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, а також адвокатів України, право на зайняття адвокатською діяльністю яких зупинено в передбаченому законом порядку;
- адвокатів – членів органів адвокатського самоврядування, помічників та стажистів адвокатів, інших осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) у частині, яка застосовна до їх діяльності;
- відносини, що виникли або існують після їх прийняття [3].

Такий висновок зробив Є. В. Васьковський у своїй роботі «Адвокатська етика у науковій спадщині», «Адвокат перебуває у матеріальній залежності від клієнтів, що спонукає його, особливо в умовах жорсткої конкуренції, до відхилення від норм моралі. Звідси випливає, що адвокатура більш ніж будь-яка інша професійна діяльність потребує чітко побудованої адвокатської етики. Іншими словами, інституту адвокатури необхідна система правил особистої поведінки, якими повинні керуватися адвокати під час здійснення своєї професійної діяльності і порушення яких має передбачати накладення на них дисциплінарних стягнень» [4, с. 466].

Положень та правил, які стосуються адвокатської етики ще у кінці ХІХ – першій половині ХХ ст. писав видатний науковець, представник вітчизняної цивілістичної школи Є. В. Васьковський. Його висновки та обґрунтування необхідності застосування адвокатської етики і зараз використовуються багатьма вченими сучасності при написанні своїх наукових праць. Безперечним є той факт, що наукові пошуки та здобутки Є. В. Васьковського у сфері застосування основ адвокатської етики являють собою цінність і мають великий виховний потенціал для сучасних адвокатів, що зумовлює інтерес практиків та теоретиків до його творчої спадщини [5].

Таким чином, можна зробити висновок: Правила адвокатської етики не можуть передбачати все різноманіття питань, які виникають у діяльності адвоката, проте вони є тим орієнтиром, який дозволяє йому обрати належну лінію поведінки, а органу, який застосовує дисциплінарну відповідальність, належно оцінити поведінку адвоката в суперечливій ситуації. Адже особи, від яких залежить доля інших людей, повинні мати на здійснення своєї діяльності не лише формальне, але й моральне право.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зейкан Я. П. Адвокат. Навчальний посібник. Практичний посібник / Я. П. Зейкан. – К. : КНТ, 2008. – 788 с.
2. Закон України від 05 липня 2012 року №5076–17 «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Відомості Верховної Ради, 2013 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
3. Правила адвокатської етики. Затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17.11.12. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
4. Корнієнко І. В. Адвокатська етика у науковій спадщині Є. В. Васьковського / І. В. Корнаєнко // Актуальні проблеми політики : [зб. наук. пр.] / [редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін.] ; МОН України ; НУ ОЮА. – Одеса : Фенікс, 2013. – Вип. 48. – С. 461–467.

Літописець. Випуск 14: Збірник наукових праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до 70-річчя прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 6 грудня 2018 року). – Житомир: ФОП Левковець Н. М., 2019. – 347 с.

Підписано до друку 19.01.2019 р. Формат 60х90/16
Ум. друк. арк. 27.9. Обк.-вид. арк. 28,47.
Наклад 150. Зам. 211.

м. Житомир : ФОП Левковець Н. М., 2018.